Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ KADINLARIN İŞ YAŞAMINDAKİ AYRIMCILIK VE DIŞLANMA DENEYİMLERİ

Hakan COŞKUN

Doktora Tezi

Ankara, 2025

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ KADINLARIN İŞ YAŞAMINDAKİ AYRIMCILIK VE DIŞLANMA DENEYİMLERİ

Hakan COŞKUN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Hakan COŞKUN tarafından hazırlanan "Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadınların İş Yaşamındaki Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri" başlıklı bu çalışma, 27.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ (Başkan)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman)

Prof. Dr. Reyhan ATASÜ TOPCUOĞLU

Doç. Dr. Servet GÜN

Doç. Dr. Gökhan TOPÇU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

20.01.2025

Hakan COŞKUN

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.
****** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hakan COŞKUN

Var Olmak İçin Direnen Tüm Kadınlara…

TEŞEKKÜR

Bu tez süreci, kişisel gelişimimi derinlemesine etkileyen, beni olumlu manada birçok yönden yapısöküme uğratan ve yeni anlamlara sevk eden akademik bir yolculuk olmuştur. Yolculuk boyunca her biri bu sürecin önemli bir parçası olarak bana ve çalışmama anlam kazandıran pek çok kişiye temas ettim. Bu süreçte, bana rehberlik eden, desteğini esirgemeyen, düşünsel anlamda ilham veren ve çalışmamı şekillendiren tüm herkese teşekkür ederim. Ancak, bir grup var ki, onların katkılarını anmadan geçemeyeceğim.

İlk olarak, bu sürecin her aşamasında bana rehberlik eden, akademik bilgi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, sadece akademik bir rehber değil, aynı zamanda eleştirel düşünme ve araştırma becerilerimi geliştirmem konusunda bana ilham veren bir öğretmen olmuştur. Her zaman sabırlı ve yapıcı yaklaşımıyla, karşılaştığım zorlukları aşmamda önemli bir rol oynamıştır. Tezimi şekillendirirken sağladığı katkılar ve gösterdiği anlayış için minnettarım.

Tez izleme komitemin üyeleri, kıymetli hocalarım, Prof. Dr. Reyhan ATASÜ-TOPCUOĞLU ve Prof. Dr. Emrah AKBAŞ'a katkıları ve değerli yönlendirmeleri için teşekkürlerimi sunarım. Her zaman yapıcı eleştirileri ve önerileriyle beni doğru yola yönlendirmişlerdir. Her ikisi de, hem akademik hem de kişisel gelişimime büyük katkı sağlamış, bana değerli birer yol gösterici olmuştur.

Tez savunma jürime katılarak, değerli katkılarını sunan Doç. Dr. Gökhan TOPÇU'ya ve Doç. Dr. Servet GÜN'e teşekkürlerimi sunarım. Kendileri, savunma sürecindeki değerli yorumları ve eleştirileriyle tezimi daha ileriye taşıyabilmem için önemli bir perspektif sağlamıştır.

Tezin saha sürecinde, bana değerli desteklerini sunan meslektaşım, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Göç Yönetimi Şube Müdürü Sayın Önder YALÇIN'a içtenlikle teşekkür ederim. Kendisi, saha çalışmalarım sırasında gösterdiği rehberlik ve sağladığı bilgilerle araştırmamın daha sağlıklı ve kapsamlı bir şekilde ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır. Onun nezdinde çalışmaya destek olan Gaziantep Büyükşehir Belediyesine de teşekkürü bir borç bilirim.

Gaziantep'teki saha sürecimde bana değerli desteklerini sunan kıymetli dostum, Psikolojik Danışman Ali Bayram GÜLER'e ve onun değerli eşi Mekselina GÜLER'e içtenlikle teşekkür ederim.

Her daim yanımda olan, sürecin her aşamasında bana değerli desteklerini sunan, lisans dönem arkadaşım, Sosyal Hizmet Uzmanı Ali KESKİN'e teşekkürlerimi sunarım. Dostluğuna ve desteğine minnettarım.

Doktora sürecimde her anlamda yoldaşlık ettiğim, değerli dönem arkadaşım ve aynı zamanda çalışma arkadaşım Arş. Gör. Avşin AKBAŞ'a içten teşekkürlerimi sunarım. Avşin, bu zorlu yolculuk boyunca sadece bir arkadaş değil, aynı zamanda benim en önemli destekçilerimden biri olmuştur. Birlikte geçirdiğimiz zaman, fikir alışverişleri ve desteğiyle bu süreç, onunla daha anlamlı ve verimli hale gelmiştir. Hem akademik hem de kişisel anlamda bana kattığı değerler için kendisine minnettarım.

Sabrını ve anlayışını esirgemeyerek, çözüm odaklı önerileriyle, pratik, moral ve duygusal anlamda desteğini eksik etmeyen, lisans dönem arkadaşım Arş. Gör. Ece PARLAK ÜNLÜ'ye teşekkür ederim. Ece, her zaman sabırlı ve yapıcı yaklaşımıyla, araştırmamın her aşamasında bana yol göstermiştir.

Bir başka teşekkürü, doktora sürecimde tanıdığım ve bu sürecin en önemli kazanımlarından olarak nitelendirdiğim, bana değerli desteklerini sunan Arş. Gör. Ali DİKMEN'e etmek istiyorum. Ali, yardımseverliği, bilgi birikimi ve yapıcı eleştirileriyle sürecimi daha verimli kılmış, bana yeni perspektifler kazandırmıştır. Destek ve katkıları için minnettarım.

Doktora sürecimde bana her daim destek olan, her aşamada yanımda olan kıymetli arkadaşlarım; Arş. Gör. Yahya ATEŞPOLAT, Öğr. Gör. Mehmet Osman AYHAN, Arş. Gör. Berfin DEĞER, Arş. Gör. Ezgi YILDIZ, Öğr. Gör. Şeyda ERÇEL, Öğr. Gör. Ferhat DAŞBİLEK, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed GÜLER, Dr. Öğr. Üyesi Sevda ARSLAN ŞEKER ve Doç. Dr. Akgün YEŞİLTEPE'ye içtenlikle teşekkür ederim. Her biri, bu yolculukta bana sadece akademik anlamda değil, aynı zamanda moral ve motivasyon açısından da büyük katkılar sağlamıştır. Destekleri ve dostlukları için her birine minnettarım.

En büyük teşekkürümü, bu süreç boyunca bana her anlamda koşulsuz destek veren, sevgi ve anlayışlarıyla duygusal anlamda bana güç veren sevgili anne ve babam, Fadime ve Memet COŞKUN başta olmak üzere sevgili kardeşlerim ve yeğenlerime sunarım. Onların sabrı, sevgisi ve her zaman yanımda olmaları, bu yolculuğu daha katlanabilir kıldı.

Son olarak, bu çalışmaya katılarak yaşadıkları zorlukları ve gösterdikleri dayanıklılığı benimle paylaştıkları için Suriyeli kadınlara teşekkür ederim. Ayrıca, onlara destek olan saha çalışanlarına, özverili yaklaşımları için minnettarlığımı sunuyorum. Katkılarınız, bu çalışmanın derinliğini oluşturmuş ve benim için paha biçilmez bir anlam taşımaktadır.

ÖZET

COŞKUN, Hakan. *Geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınların iş yaşamındaki ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Bu araştırma, geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınların, Türkiye'de iş yaşamlarının tüm süreçlerinde, hane içi ve hane dışında karşılaştıkları, ayrımcılık ve dışlanmayı, derinlemesine ele almakta ve bu durumun kadınların istihdam süreçlerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya çalışmaktadır. Gaziantep'te yapılan alan çalışması kapsamında 23 Suriyeli kadın ve 28 saha çalışanıyla toplamda 51 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma, nitel yöntem ve fenomenolojik desenle yürütülmüş, yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet bağlamında geliştirilen KKY modeli ve kesişimsellik yaklaşımına dayanmaktadır.

Araştırma; Göç sonrası süreçte, Suriyeli kadınların, istihdam arayışları, göç ve istihdam sürecinde Suriyeli kadınların gölge mücadelesi ve eşit ve kapsayıcı bir istihdam piyasası açısından öneriler şeklinde üç tema altında analiz edilmiştir. Bulgular, kadınların dil engeli, toplumsal cinsiyet rolleri, önyargılar ve dışlanma gibi faktörlerle şekillenen çoklu ve kesişimsel ayrımcılığa maruz kaldığını göstermektedir. Bu zorluklar, kadınların toplumsal ve ekonomik entegrasyonunu olumsuz etkilemektedir. Yerli halk ile olan ilişkileri ve yerli halkın önyargı ve dışlama pratikleri, iş arama süreçlerinde karşılaştıkları engeller, dil engeli, kültürel yapıya dayanan farklılıklar, toplumsal cinsiyet rolleri ve değişen aile içi sorumluluklar sebebiyle daha da karmaşık hale gelmektedir. Ancak, iş yaşamı, kadınların güçlenmesi açısından etkili ve önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştıkları sorunları azaltmak için öneriler geliştirilmiştir. Dil eğitiminin yaygınlaştırılması, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı istihdam politikalarının oluşturulması ve yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi gibi çözümler sunulmuştur. Ayrıca, iş yerlerinde ayrımcılık karşıtı uygulamaların ve toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip iş ortamlarının teşvik edilmesi, kadınların iş yaşamındaki entegrasyonunu artırmak için önemlidir.

Sonuç olarak, Suriyeli kadınlar, Türkiye'deki istihdam süreçlerinde cinsiyet, sınıf ve etnik köken temelinde çoklu, kesişimsel ayrımcılık ve dışlanma yaşamaktadır. Bu çoklu ve kesişimsel ayrımcılık ve dışlanmanın, kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda geliştiği görülmektedir. Araştırma, sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarına katkı sunmayı ve gelecekteki çalışmalara referans oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler

Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet, Geçici Koruma Statüsü, Göç, İstihdam, Kesişimsellik, Suriyeli Kadınlar

ABSTRACT

COŞKUN, Hakan. *Experiences of discrimination and exclusion in work life of Syrian women under temporary protection status*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2025.

This research examines the discrimination and exclusion that Syrian women under temporary protection status face in all processes of their working life in Turkey, both inside and outside the household. It seeks to understand how this situation shapes women's employment processes. In the context of the field study conducted in Gaziantep, in-depth interviews were conducted with 23 Syrian women and 28 field workers, for a total of 51 participants. The study employed a qualitative methodology and phenomenological design, utilising semi-structured interview forms. The theoretical framework of the research is anchored in the KKY model and the intersectionality approach developed within the context of anti-discrimination social work.

The research was subjected to analysis according to three distinct themes. The research examined three key areas: the search for employment by Syrian women in the post-migration process; the shadow struggle of Syrian women in the migration and employment process; and recommendations for an equal and inclusive labour market. The findings demonstrate that women are subjected to multiple and intersectional forms of discrimination, shaped by factors such as language barriers, gender roles, prejudices and exclusion. These challenges have a detrimental impact on women's social and economic integration. Furthermore, their relations with indigenous people and their practices of prejudice and exclusion are further complicated by the barriers they face in their job search, language barriers, cultural differences, gender roles and changing family responsibilities. Nevertheless, the sphere of work is regarded as a crucial domain for women's empowerment. In this study, recommendations were formulated with the objective of mitigating the challenges encountered by Syrian women in the employment process. The proposed solutions encompass the expansion of language training, the reinforcement of social support structures, the establishment of gender-sensitive employment policies and the enhancement of legal regulations. Furthermore, the promotion of anti-discrimination practices and the creation of gender-sensitive work environments in the workplace is seen as a key strategy for enhancing the integration of women in business life.

In conclusion, Syrian women encounter multifaceted and intersecting forms of discrimination and exclusion in the context of employment processes in Turkey, based on their gender, class, and ethnicity. This complex and multifaceted discrimination and exclusion manifests in personal, cultural, and structural dimensions. The research endeavors to inform social policy and social work practices and to serve as a reference for future studies in this field.

Keywords

Anti-Discrimination Social Work, Temporary Protection Status, Migration, Employment, Intersectionality, Syrian Women

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... **i**
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ..... **ii**
ETİK BEYAN ..... **iii**
ADAMA … ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **v**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xiv**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **xvi**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xvii**
GİRİŞ **1**
1.BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **6**
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ **6**
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI **11**
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ **12**
1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA GÖÇ VE KADIN ÜZERİNE **13**
1.5.SURİYELİ KADINLAR VE ÇALIŞMANIN ANLAMI **16**
1.5.1. Suriyeli Kadınlar Bağlamında Karşılıksız Bakım ve Ev Eksenli Emeğin Anlamı 18
1.5.2. Suriyeli Kadınlar İçin "Ev Dışında Çalışma"nın Anlamı 23
1.6.TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ KADINLAR VE İSTİHDAM **24**
1.6.1. Suriyeli Kadınların İstihdama Dahil Olurken Karşılaştığı Zorluklar 36
1.6.2. Suriyeli Kadınların İstihdama Dahil Olduktan Sonra Karşılaştığı Zorluklar 42
1.6.3. Suriyeli Kadınların İstihdamdan Ayrıldıktan Sonra Karşılaştığı Zorluklar 56
1.7. GÖÇ, AYRIMCILIK VE SOSYAL DIŞLANMA **59**
1.7.1. Ayrımcılık ve Dışlanma Üzerinden Suriyeli Kadınların İstihdam Sürecine Kesişimsel Bir Bakış 65
1.8. SURİYELİ KADINLAR VE SOSYAL HİZMET **72**
1.8.1. Suriyeli Kadınların İstihdam Süreçlerinde Ayrımcı-Dışlayıcı Deneyimleri ve Sosyal Hizmet Bağlamında KKY Modeli ve Kesişimsellik Üzerine 85

2. BÖLÜM: YÖNTEM 92
2.1. ARAŞTIRMA YOLCULUĞUNA ÇIKIŞ VE TEMEL MOTİVASYON 92
2.2. YÖNTEMİN İNŞASI: ARAŞTIRMA MODEL VE DESENİ 93
2.3. DERİNLEMESİNE ANLAMA: SURİYELİ KADINLARLA NİTEL ARAŞTIRMA NEDEN VE NASIL? 94
2.4. ARAŞTIRMADA DİLİN KULLANIMI 98
2.5. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI VE SURİYELİ KADINLAR VE GÖÇMENLERLE ÇALIŞAN SAHA ÇALIŞANLARI 100
2.5.1. Gaziantep'e Dair 112
2.5.2. Veri Toplama Araçları 116
2.6. VERİ TOPLAMA SÜRECİ 118
2.6.1. Araştırmacının Konumu ve Düşünümsellik: Suriyeli Kadınlar ve Erkek Araştırmacı 123
2.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları 131
2.7. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ 135
2.7.1. Araştırmanın Güvenduyulabilirliği 136
2.8. ETİK KONULAR VE İZİNLER 139
3. BÖLÜM: BULGULARIN YORUMLANMASI VE TARTIŞMA 143
3.1. GÖÇ SONRASI SÜREÇTE SURİYELİ KADINLARIN İSTİHDAM ARAYIŞLARI 145
3.1.1. Umut ve Direnç: Suriyeli Kadınların İstihdama Katılım Motivasyonları ... 146
3.1.1.1. Aileyi Güvence Altına Alma Çabası: Geçim Mücadelesi ve Çocukların Geleceği 146
3.1.1.2. Bakım Gerektiren Aile Üyelerine Destek Olmak 149
3.1.1.3.Çalışmaktan Kaçınan Aile Üyelerinin Yerine Geçmek 151
3.1.2. İstihdam Yoksunluğunun İzdüşümleri: Suriyeli Kadınların Toplumsal ve Ekonomik Dönüşümleri 153
3.1.2.1. Suriyeli Kadınların Dönüştürücü Rolü: Ev İçi Üretim ve Ailenin Değişen Ekonomik Dinamikleri 153
3.1.2.2. Suriyeli Ailelerde İşisizliğin Gölgesi: Çocuk İşçiliği 155
3.1.2.3.İstihdamsızlık ve Suriyeli Kadınların Üstlendiği Artan Aile Sorumlulukları 157
3.1.2.4. İşsizlik Kıskacında: Suriyeli Kadınların Şiddet, Zorunlu Evlilik ve Umutsuzlukla Mücadelesi 160
3.1.3. İstihdama Erişim Köprüleri: İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınları Destekleyici Mekanizmalar 161

3.1.3.1. İstihdama Erişim Sürecinde Suriyeli Kadınlar Arası Dayanışma ve Ailenin Sınırlı Rolü 162
3.1.3.2. Suriyeli Kadınların İstihdam Sürecinde Yerel Yönetim ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü 164
3.1.3.3. Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecinde Sosyal Medyanın Rolü 169
3.1.4. Toplumsal Cinsiyetin Suriyeli Kadınların İstihdamındaki Rolü: Etkiler ve Dinamikler 170
3.1.4.1. Güçlü Hissetme ve Kişisel Gelişim: Suriyeli Kadınların İstihdamında Özgürlükle Gelen Güç 170
3.1.4.2. Erkek Otoritesinin Değişen Dinamikleri 173
3.1.4.3. Evlilik Dinamiği İş Arayışında: Suriyeli Kadınların İşe Giriş Motivasyonu ve Evlilik Etkisi 174
3.2. GÖÇ VE İSTİHDAM SÜRECİNDE SURİYELİ KADINLARIN GÖLGE MÜCADELESİ 176
3.2.1. Yerli Halk ile İlişkiler: Algılar ve Engeller 176
3.2.1.1. Ön Yargı ve Ayrımcılığın Gölgesinde Varoluş Mücadelesi 177
3.2.1.2. Suriyeli Kadınlara Dair Bakış Açısı: Kadındır, Sahipsizdir, Güçsüzdür 184
3.2.1.3. Kamusal Hizmetlere Erişim Güçlüğü 187
3.2.2. Suriyeli Kadınların Karşılaştıkları Kişisel Güçlükler ve Direniş Halleri 189
3.2.2.1. Suriyeli Kadınların Annelik Rolleri: Evde Tek Başına Çocuklar 189
3.2.2.2. Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecine İlişkin Bilgi Eksiklikleri 191
3.2.2.3. İstihdamdaki Suriyeli Kadınların Güvende Hissetme İhtiyacı ve İstihdamda Kalma Stratejisi Olarak Zoraki Erkeksileşme 193
3.2.2.4. Yitirilenlerin Yükü: Psikolojik Etkiler 197
3.2.2.5. Dil Engeli: Suriyeli Kadınların Kendilerini İfade Etme Zorlukları 200
3.2.2.6. Korku Duvarları: Suriyeli Kadınların Dış Dünyaya Eklenme Sürecine İlişkin Kaygıları 203
3.2.3. Kültürel Zorla(n)malar ve Toplumsal Beklentiler 205
3.2.3.1. Kültürel Kalıpların Gölgeleri 205
3.2.3.1.1. Kültürel Kalıpların Çalışmayı Engellemesi 206
3.2.3.1.2. Geleneksel Ailenin Gölgesinde: Suriyeli Kadınların İstihdamda Onay Arayışı 208
3.2.3.1.3. Erkek Egemen Çalışma Ortamında Suriyeli Kadınlar 212

3.2.3.1.4. Çalış(tırıl)mamanın Suriyeli Kadınlar Açısından Anlamı: Annelerden Geçen Miras 215
3.2.3.1.5. Eş ve Kuma Arasında Sıkışmışlık: Suriyeli Kadınların İş Yaşamına Girişteki Zor Seçimi 217
3.2.3.2. Toplumsal Normların Yükü 219
3.2.3.2.1. Eğitimde Ayrımcılık: Suriyeli Kadınların Eğitim Fırsatlarına Erişim Sorunu 219
3.2.3.2.2. Doğurganlık Kültürü: Suriyeli Kadınların Üzerindeki Çok Çocuk Baskısı 221
3.2.3.2.3. Toplumsal Yaşamda ve İstihdamda Gettolaşma 223
3.2.4. Yapısal Engeller ve İstihdam Adaletsizlikleri 225
3.2.4.1. Kurumsal Engellerin Ötesinde Yapısal Güçlükler 225
3.2.4.1.1. Vatandaşlık Belirsizliği: Suriyeli Kadınların Güvencesizlikle Mücadelesi 225
3.2.4.1.2. Suriyeli Kadınların Etkisiz Uyum Politikalarıyla Mücadelesi 229
3.2.4.2. İstihdam Sistemlerindeki Eşitsizliklerin İzleri 232
3.2.4.2.1. Suriyeli Kadınların Kayıt Dışı İstihdamının Sonuçları: Tükenmeyen Mesailer ve Ucuz İşgücü 232
3.2.4.2.2. Güç ve Sessizlik: Suriyeli Kadınların İstihdamda Cinsel Taciz Deneyimleri 238
3.2.4.2.3. Suriyeli Kadınların Sendikal Haklarının Eksikliği 242
3.2.4.2.4. Geçici Çaresizlik: Çalışma İzni Sorunsalı ve Politika Eksikliği 244
3.2.4.2.5. İşyerinde Zorbalık: Suriyeli Kadınların Karşılaştığı Güç Savaşı 246
3.2.4.2.6. Suriyeli Kadınların Toplumsal Konumu ve Mücadelesi 249
3.2.4.2.7. Suriyeli Kadınları Yıpratan Yapısal Belirsizlik: Sürekli Değişen İşler 252
3.2.4.2.8. Yaşamda Kalma İkilemi: Kızılaykart ve Rızayla Kayıt Dışı Çalışma 254
3.3. EŞİT VE KAPSAYICI BİR İSTİHDAM PİYASASI AÇISINDAN ÖNERİLER 259
3.3.1. Mevcut Plan ve Politikalara İlişkin Öneriler 259
3.3.1.1. Yeni Bir Kimlik Arayışı: Vatandaşlık Hakkı 260
3.3.1.2. Cinsiyetsiz Meslek Edindirme Kursları ve İşler Tasarlamak 262
3.3.1.3. Hak Bilinci: Bilinçlendirme ve Güçlendirme 266
3.3.1.4. Adil Bir Gelecek İçin Politikaların Yeniden Şekillendirilmesi 268
3.3.1.5. Dil Eğitiminin Önemi: Ben Anahtarı Buldum 270

3.3.1.6. Sosyal Yardımların ve Sosyal Hizmetlerin Çeşitlendirilmesi ve Güçlendirilmesi 271
3.3.2. Piyasaya ve İş Ortamına İlişkin Öneriler 273
3.3.2.1. İş Yeri Uyum Faaliyetlerinin Geliştirilmesi 274
3.3.2.2. Sendikal Örgütlenme ve Sosyal Hakların Sağlanması 276
3.3.2.3. Devlet Denetimi: Güvence ve Adalet 279
3.3.2.4. İş-Yaşam Dengesini Yakalamak 280
3.3.2.5. Bilinçli İşverenlerle Suriyeli Kadınları İstihdamda Güçlendirmek 281
3.3.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İş Ortamları 283
3.3.3.1. Suriyeli Kadınlara Kapı Açmak: Eşitlik İçin Fırsatlar Oluşturmak 283
3.3.3.2. Erkek ve Aile Eksenli Farkındalık ve Duyarlılık Eğitimleri Tasarlamak 286
3.3.4. Aile ve Toplumsal Yaşama İlişkin Öneriler 287
3.3.4.1. Çokkültürlü Kreş ve Çocuk Bakım Hizmetlerinin Sağlanması 287
3.3.5. Medyaya İlişkin Öneriler 289
3.3.5.1. Birlikte Yaşamak Adına Olumlu Özellikleri Öne Çıkarmak 289
SONUÇ VE ÖNERİLER 295
KAYNAKÇA 329
EK 1: GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ KADINLARA YÖNELİK GÖRÜŞME YÖNERGESİ 396
EK 2: GÖÇMENLERLE ÇALIŞAN KAMU KURUMU/YEREL YÖNETİM/STK SAHA ÇALIŞANLARINA YÖNELİK GÖRÜŞME YÖNERGESİ 400
EK 3: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU 402
EK 4: ETİK KURUL BELGESİ 405
EK 5: İZİNLER 406
EK 6: ORJİNALLİK RAPORU 407

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BASW: Brtish Association Of Social Workers

BM: Birleşmiş Milletler

CCETSW: Central Council for Education and Training in Social Work

CEDAW: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

CSWE: Council on Social Work Education

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DİSK-AR: DİSK Araştırma Merkezi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GAR: Göç Araştırmaları Derneği

GEM: Geçici Eğitim Merkezi

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

HÜNEE: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

IFSW: International Federation of Social Workers

ILO: International Labour Organization

IOM: International Organization for Migration

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İKGV: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

İNGEV: İnsani Gelişme Vakfı

İŞKUR: İş ve İşçi Bulma Kurumu

KADAV: Kadınlarla Dayanışma Vakfı

KADEM: Kadın ve Demokrasi Derneği

KAMER: Kadın Merkezi Eğitim, Üretim, Danışma ve Dayanışma Vakfı

MAZLUMDER: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

ORSAM: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

PCS-KKY: Personal/Cultural/Structural-Kişisel/Kültürel/Yapısal

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SUY: Sosyal Uyum Yardımı

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

TİHEK: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

T-SUY: Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı

UN WOMEN: The United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNFPA: United Nations Population Fund

UNICEF: United Nations Children's Fund

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Akt: Aktaran

bkz.: Bakınız

s.: Sayfa

vd.: Ve diğerleri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Saha Çalışanlarını Tanıtıcı Bilgiler 103
Tablo 2. Suriyeli Kadınları Tanıtıcı Bilgiler 107
Tablo 3. Katılımcılara Göre Göç Sonrası Süreçte Suriyeli Kadınların İstihdam Arayışları 175
Tablo 4. Katılımcılara Göre Göç ve İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınların Gölge Mücadelesi 258
Tablo 5. Katılımcılara Göre Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası Açısından Öneriler 291

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ana Temaların Gösterimi 145
Şekil 2. Göç Sonrası Süreçte Suriyeli Kadınların İstihdam Arayışları Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi 146
Şekil 3. Göç ve İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınların Gölge Mücadelesi Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi..... 176
Şekil 4. Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası Açısından Öneriler Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi 259
Şekil 5. Kod Bulutu 292
Şekil 6. Kod Haritası..... 293

GİRİŞ

Dünya tarihinin önemli kırılma noktalarını oluşturan, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda toplumları etkileyen göç hareketleri, günümüzde de büyük bir öneme sahiptir (Cadwallader, 1992). Göç, sadece demografik veya hukuki bir boyut taşımamakta; aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılar ve ilişkiler çerçevesinde de değerlendirilmelidir (Alpman, 2018, s. 337). Tarihsel olarak bakıldığında göç rejimlerinin, emek göçüne yönelik düzenlemeler içermediği görülmektedir (Dedeoğlu, 2011, s. 33). Bu da göçmenlerin istihdam meselesinin sürekli bir sorun alanı olarak kalmasına sebep olmuştur. İstihdam sorunları, göçmen kabul eden ülkelerde temel sorunlardan biridir (Knappert, Kornau ve Figengül, 2018). Bu, ülkelerin ekonomik, sosyal, politik, hukuki vb. bağlamlarından hareketle şekillenmektedir. 2011 Suriye göçü sonrası Türkiye'nin durumuna bakıldığında ekonominin dönemsel olarak bozulması, göçmen meselesinin oldukça siyasi bir konumda bırakılması, göçmenlerin hukuki olarak statülerine ilişkin var olan karmaşa ve son olarak göçmen sayısının oldukça yoğun olması nedeniyle, ekonomik daralmayla başlayan toplumsal gerginlikler göçmenlerin istihdam süreçlerini zorlaştıran etmenler arasındadır.

Göç edenler içerisinde kadınların ezici varlığına rağmen, yakın zamana kadar kadınların göçteki rolü tamamen ihmal edilmiştir. Aslında kadının göçteki görünmezliği bir kadınlık meselesidir (Kıvılcım, 2016, s. 204). Bu görünmezlik kadınların istihdama erişim süreçlerinde de devam etmektedir. 2011 sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeli kadınlar için de bu görünmezlik hali kadınların tüm yaşamlarına egemen durumdadır. Kadından beklenen "annelik" ve "eş olma" rolleri ile bağlantılı olarak ev işleri ve bakım ekseninde şekillenmektedir. Suriyeli kadınlar için de bu durum geçerliliğini korumaktadır. Bu durumu etkileyen ise kadınların, Suriye toplumunda yerleşik halde olan ataerkil anlayışla, Suriye kadar keskin olmasa da Türkiye toplumunda da karşılaşmış olmalarıdır. Bu bağlamda Suriyeli kadınların istihdam süreçlerine katılımlarının, söz konusu toplumsal dinamiklerin etkisi altında iki şekilde geliştiği söylenebilir: İlk olarak, kadının temel yükü kabul edilen bakımı ihmal etmemesi için erkek ile yapılan ataerkil pazarlık ve onun ürünü olan ev eksenli çalışmadır. Ev eksenli çalışma göçmen kadınlar arasında oldukça

yaygındır. Türkiye'deki Suriyeli kadınların iş yaşamına dahil olmak istediklerinde çoğunlukla ilk başladıkları yerin ev eksenli işler olduğu görülmektedir. Bu durum göçmen kadınların iş yaşamını ele alan alanyazın ile paralellik göstermektedir. Suriyeli kadınların istihdam süreçlerine katılım sağlayabildikleri ikinci yol ise piyasa koşullarına eklenme olarak ifade edebileceğimiz "ev dışında çalışma" şeklindedir. Bu, ikinci seçenek kadınların çeşitli sebeplerden dolayı oldukça az tercih ettikleri çalışma biçimidir. Ataerkil bakış açısına göre ev dışında çalışma Suriyeli kadınların yetiştikleri bağlam içerisinde hoş karşılanmamaktadır. Çünkü bakım meslesi kadının asli görevi olarak görülmekte ve ev dışında çalışma kadının sorumluluğu olarak görülen bakım yükümlülüğünü olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak Suriyeli kadınlar için bu şekilde çalışmaya dahil olma Türkiye şartlarında bir zorunluluktur. Ekonomik daralma ile başlayan refah kaybı yerli halkın yanı sıra dezavantajlı konumda olan göçmenleri de etkilemiştir. Ortaya çıkan bu iki çalışma biçiminde de ataerkil normların etkisi görülmektedir. Çoğu kadın bu noktada hem hane içerisinde hem de iş yaşamındaki ataerkil normlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Kadınlar bu mücadelenin en çetin olanını başta hane içlerinde veriyor olsalar da piyasa koşullarına dahil olduklarında da oldukça zorlu süreçleri deneyimlemektedirler.

Piyasa koşullarında çalışan Suriyeli kadınlar için Türkiye'de istihdam sorununun temel nedeni, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki konumlarının belirsizliği ve temel haklarının yasal olarak tam kullanılamıyor olmasıdır. İşverenlerin, işgücü piyasasındaki bu boşluklardan yararlanmaları, Suriyeli kadınların "merdiven altı" işyerlerine yönelmelerine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla göçmen kadınların çoğu kayıt dışı işçi olarak iş yaşamında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Kayıt dışı olmalarından dolayı güvencesiz, düşük ücretli ve cinsiyetçi işlerde çalışma olasılığı erkeklerden daha fazladır (Dursun ve Nizamoğlu, 2021, s. 112-113). Bu özellikler erkek egemen istihdam piyasasında başta cinsiyet temelli olmak üzre etnik ve sınıf temelindeki ayrımcılık biçimleriyle birleşince kadınların deneyimleri daha olumsuz bir boyuta taşınmaktadır. Çoğu zaman cinsiyet, etnisite, ırk, sınıf ve diğer özellikler, aynı anda deneyimlenen ve kesişen sistemleri oluşturmaktadır. Söz konusu sistemlerin etkileşimlerini incelemeden, tekil olarak bağımsız etkilerine odaklanmak bireyin deneyimlerinin çoğunun gözden kaçırılmasına neden olabilir (Minnich, 2005, s. 12).

Bu çalışma, 2011 yılında Suriyeden başlayan göç dalgası ile ülkemize gelen ve iş yaşamı içerisinde yer alan Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde yaşadıkları ayrımcı ve dışlayıcı pratikleri anlamak üzerine tasarlanmıştır. Toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen göç ve kadın arasındaki ilişki iş yaşamı için de geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte sadece toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile gelişen bir ayrımcılık ve dışlamadan ziyade etnik ve sınıf temelli bir ayrımcılığın da kadınlar özelinde geliştiği söylenebilir. Bu bağlamdan bakıldığında Suriyeli kadınların iş yaşamında maruz bırakıldığı ayrımcılık ve dışlanma, sadece toplumsal cinsiyet bakış açısından değil, aynı zamanda etnik ve sınıfsal temelde de derinleşen bir pratiği yansıtmaktadır. Bu karmaşık dinamikler, kadınların günlük yaşamlarında, istihdam süreçlerinde ve toplumsal etkileşimlerde karşılaştığı zorlukları şekillendirmektedir. Ayrımcılık ve baskı uygulamaları, eşitsizlik, güvencesizlik (Sapancalı, 2005, s. 53) gibi hem ekonomik-yapısal hem de sosyo-kültürel biçimlerde çok boyutlu sosyal dışlanmaya sebep olurken (Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2007), yeni kesişimsel kimlikler ortaya çıkarmaktadır. Kesişimsel kimlikler kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda ortaya çıkan pratiklerle desteklenmekte ve kadınların iş yaşamındaki ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri daha keskin ve derin bir hal almaktadır.

Sosyal hizmet, ayrımcılık ve dışlanma deneyimi yaşayan bireylerle çalışırken, ayrımcılık ve dışlanmanın anlaşılması açısından önemli bir meslektir. Baskı, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, bireylerin kendi kaderini tayin hakkını engelleyerek, insanın onur ve değerini zedelediğinden, sosyal hizmetin temel ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır (IFSW, 2018). Ana akım sosyal hizmet geleneğinin ötesinde eleştirel bakabilen sosyal hizmet uygulamaları kadınların istihdam deneyimlerinin analizi açısından önemli bir kavrayış sunmaktadır. Watts, Griffith ve Abdul-Adil (1999, s. 257), eleştirel bilincin gelişiminin (sosyo-politik gelişme olarak adlandırdıkları), haklarından mahrum bırakılanlar için gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü haklarından mahrum bırakılanların baskıya maruz kaldıklarında, baskıyı içselleştirdiklerini ve baskıya direnmektense onu desteklediklerinde baskının süreceğini iddia etmektedirler.

Bu durumu keşfedebilmek için bu araştırmada ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet bakış açısından hareketle Thompson (2001)'ın Kişisel/Kültürel/Yapısal (KKY)

(Personal/Cultural/Structural= PCS) modelinden yararlanılmıştır. Eleştirel sosyal hizmet yaklaşımı içerisinde gelişen bu model, Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının özgürleşmesi, güçlenmesi ve desteklenmesi bağlamına iş yaşamında kadınların karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma pratiklerini anlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken erkek egemen tahakküm mekanizmalarıyla mücadele edebilmek için, toplumsal cinsiyet ekseninde etnik ve sınıf ayrımcılığının anlaşılması ve bu çoklu ayrımcılık biçimlerinin kişisel, kültürel ve yapısal bağlamlarda ele alınması değerli bir çabayı yansıtmaktadır. KKY modeli, Suriyeli kadınların maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve dışlanmanın kişisel, kültürel ve yapısal bağlamlarda geliştiğini ve bu boyutların birbiri içine gömülü olduğunu belirterek derinlemesine bir analiz olanağı sunmaktadır. Çalışmada bu yaklaşımla birlikte kesişimsellik yaklaşımı da benimsenmiştir. Kesişimsellik, kadın deneyimleri başta olmak üzere dezavatajlı bireylerin deneyimlerini anlamak için farklı sosyal kategorilerin kesişimine bakmanın gerekliliğini ifade eden ve analiz bağlamında bir mercek sunan feminizim kökenli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerindeki ayrımcılık deneyimlerini anlamak açısından çalışmaya oldukça işlevsellik katmıştır. Çünkü kadınların yaşadığı ayrımcılık ve dışlanmanın bağlamları kişisel, kültürel ve yapısal bir zemine otururken çoğu zaman toplumsal cinsiyet, etnik köken ve sınıf sosyal kategorilerinin birbiri içine geçmesiyle yaşanmaktadır. Bu da kesişimselliği KKY'de ifade edilen kişisel, kültürel ve yapısal bağlamları anlamlandırmak adına işlevselleştirmektedir.

Yukarıda değinilenler ışığında bu çalışmanın birinci bölümünde, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde (istihdama hazırlık-istihdam sırası ve sonrası) karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerine ilişkin yapılan kapsamlı alanyazın taraması ele alınarak araştırmanın problemi, amacı ve önemi gerekçelendirilmiştir. Sonrasında göç ve kadın ilişkisi toplumsal cinsiyet bakış açısıyla incelenerek Suriyeli kadınların emek süreçlerinde hane içi ve hane dışındaki tutumların yansımaları üzerinden şekillenen çalışma biçimlerinin (evden eksenli çalışma- ev dışında çalışma) anlamı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Türkiye örnekleminde evden ve ev dışında çalışan Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde yaşadıkları güçlükler, ayrımcılık ve sosyal dışlanma kavramları üzerinden kesişimsel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Son olarak araştırmanın

kuramsal arka planı olan KKY modeli ve kesişimsellik yaklaşımı sosyal hizmet bağlamında Suriyeli kadınların istihdam deneyimleri bağlamında irdelenmiştir.

İkinci bölümde, araştırmanın yöntemsel çerçevesi detaylı bir biçimde ifade edilmiştir. Araştırmanın başlangıç ve temel motivasyonlarını ortaya koyarak, araştırma modeli ve deseninin nasıl inşa edildiği ele alınmıştır. Nitel yöntem kullanılarak istihdamda yer alan Suriyeli kadınlar ve istihdam süreçlerinde onlara hizmet sunan saha çalışanlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine incelemenin neden ve nasıl yapıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte çalışmada kullanılan dil, araştırmanın katılımcılarına ilişkin detaylı bilgiler, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve araştırmanın alanı, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın güvenduyulabilirliği, araştırmacının konumu ve düşünümselliği, verilerin çözümlenmesi ve son olarak çalışmaya ilişkin etik konular ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın bulguları detaylı bir şekilde yorumlanmış ve tartışılmıştır. Suriyeli kadınların göç deneyimleri sonrasındaki istihdam arayışları, bu süreçteki zorlukları ve motivasyonları, toplumsal ve ekonomik dönüşümleri ve bununla birlikte kendi kişisel dönüşümleri, istihdama erişim süreçlerindeki destek mekanizmaları ele alınmıştır. Kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda gerçekleşen kesişimsel ayrımcılıklar Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında iş yaşamındaki ayrımcılıkla mücadelelerinde nasıl bir yer edindikleri, yerli halkla ilişkilerinde karşılaştıkları ön yargılar ve ayrımcılık deneyimleri, ayrıca kişisel, kültürel, yapısal güçlükleri ve bunlarla nasıl başa çıktıkları ifade edilmiştir. Son olarak mevcut plan ve politikalar bağlamında piyasaya, aileye ve medyaya ilişkin, toplumsal cinsiyet ve ayrımcılığa duyarlı öneriler sunulmuştur.

Son olarak dördüncü bölümde, genel sonuçlar sunularak araştırmanın sosyal politika ve planlarına, sosyal hizmet disiplini uygulama ve teorisine yönelik olası katkılarını içeren öneriler üzerinde durulmuştur. Bu bölüm, araştırmanın sunduğu bulguların pratiğe nasıl yansıtılabileceğini ve sosyal hizmetler alanında nasıl bir dönüşüm sağlanabileceğini ortaya koymak adına gelecek araştırmalar açısından araştırmacılara öneriler sunularak tamamlanmıştır.

1.BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Uluslararası göç "dünyadaki siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren ulusötesi bir devrimin parçası" (Castles ve Miller, 2008, s. 11) olarak da görülmektedir. Bu bağlamda göç, ülkeler arasındaki çatışma ve savaş gibi etmenlerin yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlere de dayanabilmektedir. Zamanla her göç süreci emek göçü haline gelmekte, göçün nedeni ne olursa olsun göçmenler göç süreci başladıktan sonra aktif ya da yedek işgücü olarak iş yaşamına dahil olmaktadır. Göçmen veya sığınmacı statüsünün niteliğini, içeriğini, işlevlerini ve koşullarını belirleyen ilk koşul, işgücü piyasası ve bu piyasanın nasıl organize edildiğidir (Alpman, 2018, s. 339).

Türkiye 2011 yılındaki Suriye iç savaşı sonucunda yoğun bir göç almıştır. Geçici olduğu düşünülen göçün kalıcı bir noktaya evrilmesiyle göçmenlerin iş yaşamına dahil olmaları kaçınılmaz olmuştur (Erdoğan, 2018a, s. 79-84; Erdoğan, 2018b, s. 33). Göçmenler, işgücü piyasasında çeşitli engellerle karşılaşabilir. Bu engeller; sınıfsal, statü, cinsiyet ve etnik köken gibi etmenlere bağlı olarak farklılık gösterebilir. Aynı şekilde, kişinin özellikleri de bu durumu etkileyebilir. Bu bağlamda, düşük eğitim seviyesi, iş deneyimi eksikliği, nitelik yoksunluğu, dil zorlukları ve kültürel farklılıklar gibi etmenler göçmenlerin işgücü piyasasında alt basamaklara itilmesine yol açan temel sebepler olarak gösterilebilir (De Vroome ve Van Tubergen, 2010, s. 396; Smit ve Rugunanan, 2014, s. 7; Eder ve Özkul, 2016, s. 4). Ancak bu sebepler Houstoun, Kramer ve Barrett (1984, s. 908)'e göre, uluslararası göçmenin genç, ekonomik olarak motive olmuş bir erkek olduğuna dair yaygın varsayımdan hareket etmektedir. Göçün kadınsallaştığı bir çağda (Castles ve Miller, 2008) göçmen kadınların iş yaşamına dahil olma ve dahil olduktan sonraki deneyimlerinin yok sayılması anlamına gelmektedir. Suriyeli kadınların, iş yaşamına dahil olma süreçleri ve sonrasında karşılaştıkları sorunlar çok katmanlı ve karmaşıktır. Bu, ataerkil yapıdan kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği hane içindeki roller ve sorumluluklarla ilişkilidir (Zlotnik, 1995). Bu olguyu etkileyen iki önemli etmenden biri cinsiyete dayalı işbölümü diğeri ise eğitim düzeyidir. Suriyeli kadınların

yaşamları ataerkil pratiklerle iç içe geçmiş durumdadır (Şahankaya Adar, 2018, s. 28). Ayrıca eğitimsizlik ve dil bilmeme gibi temel konular, iş ve toplumsal yaşama uyum sorunlarına yol açabilir (Raijman, Schammah-Gesser ve Kemp, 2003, s. 730).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)[1] verilerine göre Türkiye'de ikamet eden Suriyeli göçmen kadın sayısı 1.420.403'dür. Bu, ülkemizdeki Suriyeli nüfusunun %48'dir. Bu oranın büyük çoğunluğu çalışma yaşı olarak ifade edilen 15 yaş ve üzerindeki kadınlardan oluşmaktadır. Göçmen kadın için çalışmanın anlamının çoğu zaman piyasa koşullarında çalışmaktan ziyade ev eksenli çalışma olduğunu söylemek olanaklıdır. Kadınlar için oldukça önemli bir çalışma biçimi olan ev eksenli çalışma göçmen kadınlar arasında en fazla tercih edilen çalışma biçimidir. Suriyeli kadınların geldikleri toplumsal yapı sebebiyle ev eksenli parça başı çalışmalarının yaygın olduğu görülmektedir (Uçar, 2020). Bu çalışma şeklini yaygın hale getiren önemli bir konu "bakım meselesi"dir. Ataerkil toplumlarda bakım meselesi kadına özgü bir anlam taşıdığından kadının iş yaşamına girmesi istenmemektedir. Bu yüzden Suriyeli kadınların piyasa koşullarında istihdama dahil olmaları da istenmemektedir. Ancak ekonomik durum kadınların piyasa koşullarında çalışmalarını kaçınılmaz kılmıştır. Bir araştırmada, piyasa ortamında çalışan Suriyeli kadın oranının %14 civarında olduğu saptanmıştır (TEPAV ve TOBB, 2021). Bu oran Suriyeli kadın nüfusuna bakıldığında oldukça düşüktür. Ancak bu kadınların iş yaşamına az bir oranda dahil oldukları anlamına gelmemektedir. Bu duruma kanıt oluşturur şekilde çoğu Suriyeli kadının ev içi üretim yaptıkları ya da piyasa koşullarında kayıt dışı kazanç sağladıkları bilinmektedir (Şahankaya Adar, 2018, s. 26; HÜNEE, 2019).

Göç eden kadınlar, istihdam arayışında olduklarında genellikle ev içi hizmetler, yaşlı ve çocuk bakımı, terzilik, tekstil, giyim, kuaförlük, eğlence ve turizm gibi alanlarda iş olanaklarıyla karşılaşmaktadırlar (Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2011, s. 51; AFAD, 2014; İKGV, 2015, s. 22-23). Bu çalışma alanları düşük maaşlar, uzun çalışma saatleri, işyerinde örgütlenme kapasitesinin olmaması gibi güvencesiz durumlarla karakterize bir biçimde ciddi işgücü sömürüsü ile yoksulluğu ve dışlanmayı pekiştirmektedir (Smit ve

[1] Erşim adresi: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Rugunanan, 2014; Waite vd., 2015). Türkiye'ye gelen ve farklı sebeplerle çalışmak durumunda kalan Suriyeli kadınlar için çalışma yaşamı, fazlaca güvencesizlik anlamına gelmektedir. Yasal statüleri ve çalışma izinlerindeki belirsizlikler bu güvencesizliğin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Çetin, 2016, s. 1007). Halen, Suriyeli göçmenlerin uluslararası korumaya erişemedikleri istisnai bir geçici koruma rejimi bulunmaktadır. Bu, onları mülteci statüsü sahiplerinden daha az hak ve yetkiye sahip oldukları bir belirsizliğe sokmaktadır (Kıvılcım 2016, s. 2; Baban, Ilcan ve Rygiel, 2017a, s. 83).

Göçmen kadınlar özelinde bu belirsizliği destekleyen önemli bir konu da hem uluslararası hem de ulusal mevzuatın önemli bir kısmının, toplumsal cinsiyete ilişkin düzenlemelerin göz ardı edilerek oluşturulmuş olmasıdır. Cinsiyet körü göç politikaları, bu kesimin cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete daha fazla maruz kalmasına yol açmaktadır (Özgür-Baklacıoğlu, 2017). Cinsiyet körü göç politikaları, Türkiye'nin göç mevzuatındaki önemli eksikliklerden birini oluşturmaktadır. Özellikle Suriye göçünün ardından yoğun bir şekilde göç alan Türkiye, bunun eksikliğini hissetmiş olsa da, gerekli adımlar henüz atılmamıştır. Bu bağlam üzerine henüz somut bir çıktı ortaya konulmaması veya ortaya konulan çıktıların geçici çözümlerle sınırlı olması, Connell (2022)'ın her devletin belirgin bir "toplumsal cinsiyet rejimi" olduğu fikrini akla getirmektedir.

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız sorunlar ve Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinin hemen her aşamasında engel olarak karşılaştıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın görünen ve görece daha az yıkıcı olan boyutlarını yansıtmakla birlikte daha yıkıcı olan cinsel taciz gibi toplumsal cinsiyet temelli şiddet eylemlerinin de göçmen kadınlar tarafından deneyimlendiği bilinmektedir. Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen (2011) çalışmalarında, iş yaşamında göçmen kadınların sözlü-fiziksel taciz ve hatta tecavüze varan durumlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Tüm bunlar göçmen kadınlar için ayrımcılık ve dışlanma doğuran döngüsel bir duruma işaret etmektedir. Özellikle sosyal dışlanma ve göçle ilgili araştırmalar, kadınların cinsiyet, etnik köken ve göçmenlik statüsü sebebiyle üçlü bir dışlanma deneyimlediklerini belirtmektedir (Anthias, 2012a, s. 107; Balibar ve Wallerstein, 2017, s. 67-68).

Sosyal hizmet mesleği çoğunlukla dezavantajlı ve toplumdaki iktidar mekanizmaları tarafından tahakküm altında tutulan birey, grup ve toplulukların yaşamlarını iyileştirmek üzerine çalışmaktadır. Bu bakış açısı, ırkı, etnik kökeni, statüsü, cinsiyeti, cinsel yönelimi, yaşı, engeli, inancı veya topluma katkısına bakılmaksızın her bireyin haklarının saygı görmesi anlamına gelmektedir (BASW, 2018). Bu yaklaşım, sosyal hizmeti, insan hakları (Healy, 2008; Mapp ve Gabel, 2017; Krasniqi, McPherson ve Villarreal-Otalora, 2022) ve sosyal adalet (Azzopardi, 2020) bağlamında konumlandıran bir meslek haline getirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, Dowling ve Sextone (2010)'un ifade ettiği gibi, toplumun her kesiminde savunmasız gruplarla dayanışma içinde hizmet sunmaktadır. Göçmenler, kırılganlıkları nedeniyle sosyal hizmet uzmanlarının doğrudan müdahale ettiği gruplarından birini oluşturmaktadırlar.

Suriyeli kadınların yaşamları, büyük oranda baskı ve ayrımcılık ile şekillenmektedir. Bu baskı ve ayrımcılığın yönü çoğu zaman toplumun kendisinden gelirken bazen aileden kaynaklı, bazen kişinin kendisinden kaynaklı bazen de yapısal konulardan kaynaklı bir meseledir. Sosyal hizmetin buradaki rolü, insan hakları ve sosyal adalet çerçevesinde kadının güçlenmesi ve özgürleşmesi temelinde; önünde bulunan kişisel, kültürel ve yapısal engelleri aşma sürecinde desteklemektir. Suriyeli kadınların bu konuda yaşadıkları engellenmeler, oldukça sistemli ve farkına varılması bilinç gerektiren bir durumdur. Bu bağlamda Thompson (2001, s. 11)'a göre, sorunun temelinde yatan baskı ve ayrımcılığı dikkate almayan bir sosyal hizmet müdahalesi, niteliği ne kadar iyi olursa olsun, doğası gereği iyi bir uygulama örneği değildir. Bu durumda, ana akım sosyal hizmet kuramlarının desteklenmesi gereği üzerine; ilerici, güçlendirici ve özgürleştirici çağdaş bakış açıları gelişmeye başlamıştır (Akbaş, 2014). İlerici veya özgürleştirici sosyal hizmet yaklaşımları, baskının kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarına odaklanarak, görünenin ötesindeki kök sebepleri anlamaya olanak sağlamaktadır.

Bu bakış açılarından biri olan ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, bireylerin, grupların ve toplulukların biyolojik, kültürel, sosyal ve etnik vb. farklılıklardan kaynaklanan her türlü olumsuz davranışla başa çıkmalarına yardımcı olan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 95). Suriyeli kadınlar açısından duruma bakıldığında, iş yaşamına girmek ve iş yaşamında kalabilmek, kadınların toplumsal yaşam içerisinde daha

güçlü konum almasını sağlayacak bir durum olarak görülebilir. Bu sebeple kadının iş yaşamına girişi ve iş yaşamında kalışını etkileyen ayrımcı ve baskıcı tutumların çok boyutlu bir biçimde anlaşılmasının gerekliliği, oldukça değerli görünmektedir. Thompson (2001, s. 23) ayrımcılığın ve eşitsizliğin çoklu boyutlarda yaşandığını ve bunların birbirine gömülü olduğunu, bütünlükçü bakışın gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda ayrımcılığın analizini kolaylaştırmak amacıyla KKY modelini oluşturmuştur. Thompson, bu modelle kişilerin maruz bırakıldığı ayrımcılık deneyiminin kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarla analiz edilebileceğini ve ayrımcılık pratiğini üreten durumlara yönelik müdahale noktalarının daha görünür olacağını ifade etmiştir. Çünkü baskı ile yakından ilgili olan ayrımcılık, Thompson'un KKY modelinde ifade ettiği gibi sosyo-politik bağlamda yapılarla, kültürle ve kişisel/psikolojik düzeylerde ortaya çıkmaktadır (Payne, 2005, s. 278). Dolayısıyla ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ayrımcılık, baskı ve dışlanmanın anlaşılması açısından önemli bir kavrayış sunmaktadır.

Bununla birlikte Suriyeli kadınların yaşadığı ayrımcılık ve dışlanmanın kesişimsel kimlikleri açığa çıkardığını unutmamak gerekir. Kadın sorunları ve refahı bağlamında kesişimsellik, cinsiyetin, ırk, statü, tarih ve sosyal sınıf gibi diğer toplumsal kategorilerle etkileşim içinde olduğu durumu anlatmaktadır. Dolayısıyla kesişimsellik, bu kategorilerin birbiriyle etkileşim halinde incelenmesi gerektiğini vurgulayan ikinci ve üçüncü dalga feminizmin öne çıkardığı bir yaklaşımdır (Samuels ve Ross-Sheriff, 2008, s. 5). Suriyeli kadınların çalışma deneyimlerine bakıldığında hem ev içinde hem de dışında işleyen ataerkil ideolojinin, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyetin etkileşimiyle Suriyeli kadınlar için yeni kimliklerin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Irkın nasıl cinsiyetçileştiğini, toplumsal cinsiyetin nasıl ırkçılaştığını ve bu ikisinin ilişkisinin nasıl sosyal sınıfın korunmasını ve dönüşümünü şekillendirdiğini (Davis, 2008, s. 71) gözlemleyebiliriz.

Sosyal hizmet bakış açısından bakıldığında, kesişimselliğin sosyal hizmete içkin birçok konuda kullanılacak argümanlar sağladığını söyleyebiliriz. Özellikle bireyin özgürleşmesi, güçlenmesi ve çeşitliliklere saygıdan hareketle, insan hakları ve sosyal adalet idealine varma emeliyle eleştirel bir açıdan konumlanan sosyal hizmetin çağdaş yalaşımlarından olan ayrımcılık karşıtı yaklaşım, kesişimsellik ile birlikte, Suriyeli

kadınların istihdam süreçlerindeki ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerinin anlaşılması konusunda önemli bir anlam kaynağı sunabilir. Bu sebeple kesişimselliğin, eleştirel sosyal hizmet yaklaşımlarını tamamlayan bir yönü olduğu ifade edilmektedir (CSWE, 2015). Bu çalışmanın analizi bağlamında kesişimsellik, KKY modelinde yer alan ayrımcılığın birbirine gömülü olan kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarını daha keşfedilebilir bir hale getirmek için tercih edilmiştir.

Sonuç olarak Suriyeli kadınların ev eksenli ve piyasa koşullarında gerçekleşen çalışma deneyimleri, ataerkil bir ideoloji ile şekillenirken toplumsal cinsiyet, etnik köken ve sınıf temelinde bir anlama bürünmektedir. Bu anlamı keşfetmek, ayrımcılığın ve dışlanmanın çok boyutlu yapısının anlaşılmasıyla olanaklı görünmektedir. Ev eksenli çalışmaya bakıldığında kadınların gerçekleştirdikleri ataerkil pazarlık, kadınların istihdam yaşamlarını kendi tasarrufları dışında şekillendirmektedir. Bununla birlikte piyasa koşullarındaki pazarlıklar, kadını sömürüye, niteliksizleşmeye, soyutlanmaya, sağlık ve diğer sosyal risklere karşı savunmasız bir hale getirmektedir. Birçok göçmen kadın işçi, işgücü piyasasının görünmeyen alanlarında çalıştıkları için, cinsiyete, etnik kökene ve sınıfa özgü ayrımcılık, istismar ve sömürü biçimleri açısından risk altındadır.

Bu bağlamda araştırmanın sorunsalı, Suriyeli kadınların işe erişme ve işte kalma süreçlerinde hane içi ve dışında karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini anlamaktır. Ayrıca çalışma, kadınların istihdam sürecinde ihtiyaç duydukları destek mekanizmalarını ve bu bağlamda yerel yönetimlerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının rollerini de ele almaktadır. Bu değerlendirmeler, Suriyeli kadınların ve hizmet sağlayıcıların deneyimlerine dayanmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde hane içinde ve dışında karşılaştıkları ayrımcılık-dışlanma deneyimlerini, kadınların ve onlara, geçim kaynaklarına erişim konusunda hizmet veren kamu kurumu/yerel yönetim/STK'lardaki saha çalışanlarının anlatılarından yola çıkarak, anlamaya çalışmaktır. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır:

• Suriyeli kadınların gözünden Türkiye ve Suriye'deki istihdam sürecine yönelik düşünceleri nelerdir?
• Suriyeli kadınların, istihdama hazırlık sürecinde hane içinde ve hane dışındaki deneyimleri nelerdir?
• Suriyeli kadınların, istihdama dahil olduktan sonraki süreçte hane içinde ve hane dışındaki deneyimleri nelerdir?
• Suriyeli kadınların, işten ayrıldıktan sonraki süreçte hane içinde ve hane dışındaki deneyimleri nelerdir?
• Kamu, yerel yönetim ve STK'ların, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerindeki deneyimlerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
• Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik önerileri nelerdir?
• Kamu, yerel yönetim ve STK'ların, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinin iyileştirilmesine ilişkin önerileri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, günümüzün önemli sosyal ve insani meselelerinden biri olan göç olgusuna odaklanarak, Türkiye'de geçici koruma altındaki kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları ele almaktadır. Çeşitli nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kadın göçmenlerin istihdam süreçlerinde maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerinin aydınlatılması, toplumların bu konudaki farkındalığının artırılması ve politika yapıcıların bilgilendirilerek daha etkili çözümler sunmaya yönlendirilmesi bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

İstihdam, göçmen kadınlar için başlı başına zorluklarla dolu bir süreçtir. Geçici koruma altındaki kadınların işgücüne katılımını teşvik etmek, onların ekonomik ve sosyal entegrasyonunu güçlendirmek için önemli bir adımdır. Ancak bu süreçte karşılaştıkları toplumsal cinsiyet ve göçmen kimliğine dayalı etnik ve sınıfsal ayrımcılık, eşitsizlik ve dışlanma, araştırma konusunu daha da önemli hale getirmektedir. Bu çalışma, kadın göçmenlerin istihdam sürecindeki engelleri ve dezavantajları derinlemesine analiz ederek, bu sorunların kökenlerini ve etkilerini ortaya koymakta ve toplumun bu konudaki bilincini artırmak için önemli bir rol üstlenmektedir.

Ayrıca, çalışmanın alandan elde edilen verilere ve doğrudan göçmen kadınlarla yapılan görüşmeler ve gözlemlere dayanması, araştırmanın güvenirliğini ve geçerliliğini artırmaktadır. Bu sayede, kadın göçmenlerin kendi deneyimlerine ve seslerine odaklanılarak, onların yaşadığı zorlukların gerçek boyutu ve etkisi daha iyi anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçları, politika yapıcılar ve insani yardım kuruluşları için önemli bir kılavuz niteliği taşıyacak ve göçmen kadınlara yönelik daha kapsayıcı, destekleyici ve adil politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Son olarak çalışmanın sosyal hizmet bağlamında bakıldığında göç alanında ayrımcılık karşıtı uygulama ve kesişimsellik konularında sınırlı çalışma bulunduğu görülmektedir. Bu araştırma göçmen kadınların maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve dışlanmanın yapısını ve kişisel, kültürel ve toplumsal yönünü bir arada ele alarak, kişinin yaşamı üzerindeki çok boyutlu etkisini ortaya koyması açısından özgündür. Bu kapsamda bu araştırmanın ulusal alanyazındaki önemli bir eksikliğin giderilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA GÖÇ VE KADIN ÜZERİNE

Toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunda emek, iktidar ve kişisel/cinsel ilişkiler önemli bir rol oynar (Connell, 2022). Bu etmenler bireylerin toplumsallaşmasını şekillendirir ve toplumsal cinsiyet düzenini sürdürür. Göç süreci de bu düzenin devam ettiği önemli bir alandır. Göç sırasında, emek ve işgücü piyasası, iktidar pratikleri, devlet politikaları ve toplumsal cinsiyet normları yeniden şekillenir. Connell (2022)'ın toplumsal cinsiyet yaklaşımı, makro yapılar olan küresel işgücü piyasaları ve devlet rejimlerinin bireyler üzerindeki etkilerini göz önünde bulundururken, bireylerin bu etkilere karşı eylemde bulunma potansiyelini de vurgular (Nawyn, 2010, s. 752). Bu bağlamda, çatışma, yerinden edilme ve yeniden yerleşme gibi süreçler, toplumsal cinsiyet ilişkilerini etkilerken, aynı zamanda bu ilişkileri dönüştürebilir (Brickell ve Speer, 2020). Yer ve zaman gibi etmenler, toplumsal cinsiyet dinamiklerini güçlendirebileceği gibi zayıflatabilir (Nasser-Eddin, 2017, s. 144).

Uzun süre boyunca göç çalışmalarında öncelikli olarak erkekler üzerinde durulmuştur (Biehl ve Danış, 2020, s. 8). Birçok toplu göç sürecinde kadınların çoğunlukla birincil

göçmenler olduğu göz ardı edilmiştir (Kofman, 1999). Bu, erkeklerin aile içinde karar veren ve geçimini sağlayan bireyler olarak görülmesinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle, aile içinde göç edecek kişinin genellikle erkek olduğu kabul edilmiştir (Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2020, s. 18). Örneğin, 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya yapılan klasik işçi göçünde, evli olmayan erkeklerin çoğunlukta olması, araştırmacılar ve politika yapıcılar tarafından göçün öncelikle erkekler tarafından gerçekleştirilen bir olgu olduğu şeklinde algılanmasına neden olmuştur (Biehl ve Danış, 2020, s. 8). Kadının göçe ilişkin deneyimleri, aile içindeki rolüne bağlı olarak bir eş, anne veya evlenme çağındaki genç kız üzerinden tanımlanmıştır (Abadan Unat, 2017). Bu süreçte erkekler daha aktif özneler olarak sunulurken, kadınların daha pasif ve erkeklere bağımlı bir şekilde temsil edildiği dikkat çekmektedir.

Ancak göç akışının demografik yapısına bakıldığında, kadınların her dönemde daha fazla göçmen konumunda olduğu, ancak yine de sürekli olarak görmezden gelindiği göstergelere rastlanmaktadır (World Migration Report, 2022). Kadın göçmenlerin oransal payı, aslında 1960'lardan bu yana erkek göçmenlere oldukça yakın bir düzeyde seyretmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Avrupa ve Kuzey Amerika'daki göçmenler arasında kadın göçmenlerin oranının artması (Sam, 2006, s. 408) göçün "feminizasyonu" kavramını gündeme getirmiştir (Fleury, 2016, s. VI). Bu terim, Türkçe alanyazında genellikle "göçün kadınlaşması" olarak adlandırılmaktadır (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009).

Göçün kadınlaşması, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde kadın göçmenlerin oranının yüksek olması, genel olarak kadın göçmen sayısında artış, göçün çeşitli alanlarında kadınların yer alması, iş bulma zorluğu yaşayan erkeklerin kadınları farklı coğrafyalarda iş aramaya yönlendirmesi ve hedef ülkelerde kadınlara yönelik iş talebinin artması gibi beş temel eğilimle ilişkilendirilir (Piper, 2006, s. 24-25). Geçtiğimiz otuz yılda, emek piyasasındaki değişiklikler, hizmet sektörü ve özellikle bakım işlerinde göçmen kadın emeğinin artan rolü, göçmenler arasındaki kadın sayısının artışıyla birlikte göçün kadınlaşma eğilimini hızlandırmış ve kadınlar göç çalışmalarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Pessar ve Mahler, 2003; Biehl ve Danış, 2020). Böylece göç alanında toplumsal cinsiyete dayalı yaklaşımların önemi ortaya çıkmıştır. Çünkü göç, kadınlar ve

erkekler arasında farklı biçimlerde yaşanan bir süreçtir. Dolayısıyla cinsiyet etmeni bu süreçte büyük bir etkiye sahiptir (Pedraza, 1991).

Zorunlu göç araştırmalarında, toplumsal cinsiyete dayalı yaklaşımların eksikliği sık sık eleştirilmektedir (Hyndman, 2010; Kraly, 2018). Bu eleştiriler, göçün nedenlerini anlatırken ve göçün doğurduğu çeşitli sonuçları anlamaya çalışırken, erkek deneyimlerinin genellikle varsayılan olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Göç alanında kadınların rolünün anlaşılması, sadece verileri cinsiyete göre ayrıştırmakla kalmayıp ek olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göç sürecinin tüm yönlerinde nasıl etkili olduğunu kavramayı içermektedir (Petrozziello, 2013). Boyle ve Halfacree (1999, s. 4) ve Crawley (2000, s. 18) tarafından belirtildiği gibi, göçte etkili olan yapısal etmenleri göz ardı etmek, kadınları pasif ve güçsüz kurbanlar olarak görmeye ve baskıcı toplumsal yapıları gözden kaçırmaya yönlendirebilir. Kadına özgü deneyimler ve bakış açıları, sürekli olarak göz ardı edilmiştir. Göç süreci herkes için zorluklarla dolu olabilir. Ancak, kadınlar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sosyal ve psikolojik sorunlar belirince, daha derin etkilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olabilir (Cankurtaran ve Albayrak, 2019). Bu sebeple göçün toplumsal cinsiyet rolleri temelinde farklı anlamlar içerdiği vurgulanmaktadır (Morokvasic, 1984; Boyd ve Grieco, 2003; Lutz, 2010). Lutz (2010, s. 1658), göçün toplumsal cinsiyet açısından doğasını anlamak için makro, mezo ve mikro olmak üzere üç analitik düzeyde incelenmesi gerektiğini önermektedir. Makro düzey, emek piyasasında kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı işgücü piyasasının belirli alanlarında yer aldıklarını belirtmektedir. Mezo düzeyde ise toplumsal cinsiyetin, ev işleri, bakım ve aile düzenlemesiyle bağlantısına odaklanmaktadır. Son olarak mikro düzeyde ise bireysel uygulamalar, kimlikler ve konumlar düzeyinde toplumsal cinsiyeti incelemeyi önermektedir. Lutz, bu üç düzeyde de göç öncesi ve sonrasında hem hedef ülkede hem de kaynak ülkede kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişiklik olup olmadığının gözlemlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Lutz'un bu üçlü analitik düzeyde inceleme önerisini somutlaştırabilmek için toplumsal cinsiyetin göç araştırmalarındaki tarihsel gelişimine bakmak, geçmişi ve bugünü karşılaştırmalı bir biçimde görerek bütüncül bir analiz yapabilmek açısından önemlidir. Edwards (2010, s. 35), toplumsal cinsiyet bakış açısının göç araştırmalarındaki evrimini beş ayrı dönemde inceleyerek ortaya koymaktadır. Öncelikle, 1950'den önce

mülteci belgelerinin hazırlanmasında kadınların tamamen dışlanması, daha sonra kadınlara özel ihtiyaçlar odaklı bir yaklaşıma (1985'ten günümüze) doğru evrilmiştir. Ardından, 1997-2004 döneminde "toplumsal cinsiyet eşitliği", kadınların endişelerini ana akım insan haklarına ve insani yardım sistemine entegre etmeyi amaçlamıştır. Sonraki dönem (2004-günümüz) olan "yaş, cinsiyet ve çeşitliliğin yaygınlaştırılması", cinsiyet eşitliğini teşvik etmenin yanı sıra tüm dezavantajlı grupları koruma ve güçlendirme stratejilerini içermektedir (Edwards, 2010, s. 38).

Uluslararası alanyazındaki göç araştırmalarında toplumsal cinsiyete dayalı yaklaşımların eksikliği benzer biçimde, Türkiye'de göç araştırmalarında da görülmektedir (Kıvılcım, 2016). Türkiye'deki göç araştırmaları konusunda toplumsal cinsiyet, görece yeni bir alan olarak kabul edilmektedir (Coşkun ve Eski, 2020; Kaşka, 2020). Uluslararası alanyazında olduğu gibi, Türkiye'de de toplumsal cinsiyet açısından göç çalışmaları öncelikle kadın göçmenlerin deneyimlerine odaklanan araştırmalarla başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren iç göç, kentleşme, zorunlu göç ve yerinden edilme bağlamında Türkiye'ye gelen kadın göçmenlerin durumunu ele alan birçok çalışma yapılmıştır (Erder ve Kaşka, 2003; Akalın, 2007; Buz, 2009; Coşkun, 2014; Coşkun, 2017). 2011'den sonra Suriye'den gelen zorunlu göçle birlikte, toplumsal cinsiyet bakış açısından konunun incelenmesi daha da önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede, göç etmek zorunda kalan nüfusun büyük bir bölümünü kadınlar ve kız çocukları oluşturmuştur. Bu bağlamda, Suriyeli kadınlar üzerine odaklanan çalışmalar da artmıştır (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015; Freedman, Kıvılcım ve Baklacıoğlu, 2017; Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018).

1.5.SURİYELİ KADINLAR VE ÇALIŞMANIN ANLAMI

Bireylerin toplumsal konumu, sahip oldukları bilgi ve anlayışı belirleyen önemli bir etkendir (Harding, 2020, s. 62). Suriyeli kadınlar nazarında 'çalışma'nın anlamına bakabilmek için öncelikle Suriye'deki durumlarına bakmak gerekmektedir. Sayad (1991; Akt: Körükmez, Danış ve Karakılıç, 2022, s. 205) göçmenlerin, sadece göç ettiği ülkedeki durumlarıyla değil, göç öncesindeki kimlikleri ve deneyimleriyle de şekillendiğini belirtir. Ona göre, göçmenlerin geçmişleri, göç sırasında ve sonrasında yaşadıkları kadar

önemlidir. Göçmenin geçmişini dikkate almayan ve sadece yeni yerindeki uyum yeteneğine odaklanan yaklaşım, eksik ve tek taraflı bir bakış açısına sahiptir.

Özellikle Ortadoğu toplumlarında İslami hukukun kadınların yaşamının her yönünü etkilediği görülmektedir. Buna karşın Türkiye, daha modern bir hukuk sistemi ve kadınların daha geniş özgürlüklere sahip olduğu bir yapıya sahiptir. Maktabi (2013, s. 281) tarafından ifade edildiğine göre, 1990'ların başlarına kadar Mısır, Lübnan, Suriye ve Fas'taki kadınlar benzer aile hukuku rejimleri altında yaşamışlardır. Bu kanun, evlilik, boşanma, akrabalık ilişkileri, vesayet ve vasiyet gibi konuları içeren Kişisel Statü Kanunu olarak da bilinmektedir (Berger, 1997, s. 118). Bu ülkelerde farklı dini mezheplere rağmen ataerkil aile yapıları kültürel ve dini gerekçelerle desteklenmiştir. Ancak, bu durum kadınları toplumsal yaşamın neredeyse tüm alanlarında etkilemiştir. Devlet yasaları, cinsiyet ve grup temelli ayrıcalıkları vurgulayarak cinsiyetçi ve grup odaklı bir vatandaşlık anlayışını güçlendirmiştir. Bu süreçte kadınlar için, erkeklere göre eşitsiz güç ilişkilerine tabi tutulan bir sistem oluşturulmuştur (Shachar, 2000).

Aile hukukunda özellikle müslüman çoğunluğa sahip ülkelerde, erkeğin vesayet ilkesi birçok maddede belirgin şekilde görülmektedir. Suriye gibi toplumlarda kadınların nikah işlemlerinde (baba, erkek kardeş veya başka bir erkek akraba gibi) erkek bir veli gerekliliği, kadının kocasıyla seyahat etmek zorunda bırakılması ve kocanın evliliği engelleme yetkisi gibi ayrıcalıklar bulunmaktadır. Suriyelilere özgü aile hukuku, erkeğe dört eş alma ve tek taraflı boşanma hakkı tanırken, kadına boşanma talebi ret etme hakkı verir. Yasal evlenme yaşı erkek için 18, kız için 17 iken, erkek vasisinin izniyle erkekler için 15, kızlar için 13 yaşında evlilikler olanaklıdır. Boşanma durumunda, kadının çocukların velayetini talep etme hakkı, erkek çocuk için 13 yaşına, kız çocuk için 15 yaşına kadar devam eder. Bu tür hükümler, aile içinde erkeğin üstünlüğünü ve vesayetini öne çıkarır. Ayrıca yargı süreçlerinde kadın ve erkek ifadeleri arasında eşitsizlik bulunmaktadır. Bir kadının ifadesi bir erkeğinkinin yarısı olarak değerlendirilir ve bu nedenle 1 erkeğin ifadesine karşılık 2 kadının ifadesi gerektiği kabul edilir. Miras konusunda da benzer bir durum vardır. Erkek mirastan tam pay alırken, kadın yalnızca payın yarısını alabilir (Itri, 2006). Suriye'de anayasa ve yasalarda, bazı bölümlerde erkek ve kadın vatandaşlar arasında eşit haklar olduğu izlenimi verilse de; vatandaşlık, ceza ve

aile hukuku gibi alanlarda erkeklerin güçlendirildiği, kadınların ise yasal olarak dezavantajlı bir pozisyonda olduğu görülmektedir (Maktabi, 2010, s. 559).

Görüldüğü üzere Suriyeli kadınların kendi toplumları içerisindeki konumu oldukça eşitsiz bir bağlamda şekillenmektedir. Kadınlar gerek kişisel gerek kültürel gerekse de yapısal olarak birbiri içine geçmiş engellerle engellenmiş durumdadırlar. Bu engellenmişlik göç sonrası Türkiye'deki yaşamlarında da kendisini göstermektedir. Özellikle kamusal alanlarda kendisini gösteren bu engellenmişliğin en belirgin hali, bu engelleri ortadan kaldırabilecek bir anahtar olan iş yaşamına dahil olma sürecinde ortaya çıkmaktadır.

1.5.1. Suriyeli Kadınlar Bağlamında Karşılıksız Bakım ve Ev Eksenli Emeğin Anlamı

Kadın emeği, tarihsel olarak her dönemde kısıtlanmıştır. Günümüzde küreselleşme ve neoliberal dönüşümler, çağdaş kadın emeği için bir pazar oluşturmuş olsa da, kadın emeği birçok etmenin etkisiyle halen zincir altındadır. Kadınlara dönük bu zincirlerin kırılması için bu zincirlerin nasıl etki yarattığını anlamak önemlidir (Ann Oakley, 1974; Akt: Bora, 2021, s. 9). Burada zincir metaforu toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde üretilen ve kadın üzerinde tahakküm kuran kişisel, sosyal, psikolojik, politik ve kültürel boyutu olan ataerkilliğin yansıması olarak ifade edilebilir. Ataerkillik, erkeklerin kadınları baskılamasına olanak sunan hiyerarşik bir düzen ve erkekler arasında dayanışmayı vurgulayan toplumsal ilişki ağı şeklinde tanımlanır. Bu sistemde, ev içi ve ücretli işlerde kadınların üretkenliği kontrol altında tutulurken, kadınlar karar alma süreçlerinde yeterli güce sahip olamazlar. Ataerkil sistem, toplumda gelişen sosyal ilişkilerde erkeğe ayrıcalık tanıyarak, onu güçlü tutar (Özçatal 2011, s. 25). Özetle ataerkil ilişki örüntüleri, kültürel bağlamda erkeklik ve kadınlık kavramlarıyla belirlenir (Walby, 2021, s. 165).

Kadınların yaşam alanını kısıtlayan bu sistemin anlaşılması kadınların yaşamlarında oldukça etkin bir biçimde yer alan tahakküm araçlarını, baskıyı, ayrımcı ve dışlayıcı etmenlerin anlaşılması olarak da ifade edilebilir. Hartman (2008), günümüz toplumundaki kadınların durumunu anlamak için ataerkil sistem ve sermaye dinamiklerini inceleyerek, bu iki sistemin arasındaki dayanışmacı ve çelişkili ilişkiyi

açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Ona göre, ataerki maddi temeli olan ve erkekler arasında hiyerarşik bir yapıya sahip olmasına rağmen erkeklerin kadınları egemenliği altında tutmalarını sağlayan bir karşılıklı bağımlılık ve dayanışma ağını yaratan toplumsal ilişkiler bütünü olarak görülmelidir (Hartman, 2008, s. 174). Bir Ortadoğu toplumu olarak Suriye, ataerkil ideolojinin kökleştiği bir toplumsal düzene sahiptir. Toplumun tüm normları ve hukuk kuralları bu ataerkil ideoloji ile oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliği etrafında şekillenmiştir. Suriye'deki ataerkil ideoloji, her alanda kadınları etkilemiş ve onların sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamda sınırlı bir rol oynamasına neden olmuştur. Morokvasic (1991, s. 71)'e göre, toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edilmesi, kadınlar ve erkekler arasında asimetrik ve eşitsiz ilişkileri üretir. Bu ilişkiler erkeklerin özelliklerine ve davranışlarına daha çok değer atfetmektedir. Bu, göç sonrası süreçte artan eşitsiz ilişkilerle sürdürülmüş ve kadınların rolü karmaşık bir hal almıştır. Kadının değişmeyen rolleri ev ve aileye dönük sorumluluklarındaki değişmezlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bora (2021, s. 59)'nın da belirttiği gibi, kadının toplumsal konumundaki ev ve ev işleri yükümlülüklerinin etkisi değerlendirilirken, tarihsel sürecin göz ardı edilmemesi önemlidir. Yazar, ev kadınlığı üzerinden, kadınların "ev odaklı" yaşayan ikinci sınıf vatandaşlar haline gelmesini vurgulayan Simone de Beauvoir (1993)'a atıfta bulunmaktadır. Burada aile önemli bir belirleyen olarak karşımıza çıkarken Suriyeli kadınlar açısından da aile ataerkil ideolojinin yerleştiği bir yapı olarak konumlanmaktadır. Bourdieu (2018, s. 109)'nun da vurguladığı gibi aile, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin içselleştirilmesine yol açar. Bu bağlamda, cinsiyetler arasındaki farklılıkların toplumsallaşma sürecinde oluşturulduğunu ve eril bakış açısının gelişmesinde başat kurumlardan birinin aile olduğunu vurgular. Aynı şekilde, Connell (2019)'de iktidar ilişkilerinin kurumsallaşmasını sağlayan yapılar arasında ailenin önemini vurgular. Bu bağlamda, aile içindeki güç dinamikleri, genellikle toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve bu rollerin toplumsal normlara uygun olarak sürdürülmesinde etkilidir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ücretli işlerde çalışmasına rağmen ev içi sorumlulukların devam etmesine neden olur (Karakaya, 2018, s. 78; Erdoğdu ve Toksöz, 2013, s. 7). Ev dışında yapılan işler genellikle ücretlendirilirken, evdeki çalışmanın karşılığı genellikle maddi değil, aile üyelerinin

onayı, takdiri veya sevgisidir. Bu, evdeki çalışmanın görünmez ve karşılıksız olduğu anlamına gelir. Kadının ev içindeki görünmez emeği, ücretsiz aile işçiliği ve ev merkezli çalışma olarak da görünmektedir. Kadınlar evde çalışırken genellikle kamusal alana çıkma fırsatı azalır, bu da kadının toplum içindeki ikincil konumunu etkiler. Bu durum aynı zamanda kadının "anne" kimliğinin güçlenmesine ve evdeki geleneksel anne rolünün pekişmesine yol açar. Yani, kadınlar kamusal alana adım attıklarında, ev içindeki ilişkiler ve görevlerin tarihsel olarak şekillenmiş yapısı nedeniyle geleneksel kadın ve anne rollerinde değişimler yaşayabilirler. Bu süreçte kadınlar, bir yandan kamusal bir alan olan iş yaşamında kadın figürünü oluşturmaya çalışırken, diğer taraftan da bu, kadınlar için toplumsal bir baskı haline gelebilmektedir. Pateman (2002, s. 119) kamusal alanla ilgili olan durumların genellikle kimin birey, kimin sivil toplum ya da kimin kamusal olduğunu sorgulamadan kabul edilen bir ataerkil bakış açısı olduğunu belirtir. Bu görüş, kamusal alanın kadının üzerinde egemenlik kuracak şekilde eril bir alan olarak tasarlanmasına ve ev içi alanın kadına özgü görülmesine yol açar. Bu sebeple, ev içi çalışma konusu, ev dışında çalışan ya da çalışmayan kadınlar bağlamındaki ayrım konusunda yeniden değerlendirilebilir.

Çalışmanın, Suriyeli kadınlar açısından ne ifade ettiğine bakmak önemlidir. Çünkü kadın için ataerkil sistemdeki 'çalışma' kadının tarihsel yükü olan bakım verme rolü üzerinde şekillenmekte ve kadınların bakım yükünü ihmal edemeyeceği ev eksenli çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu sistemin maddi temeli, erkeklerin kadınların emek gücü ve bedenleri üzerindeki kontrolüne dayanmaktadır (Hartman, 2008, s. 175). Ataerkil bakış açısına göre, kadınların çalışması, ev işlerine mahkum olan ve ekonomik bağımsızlığı olmayan kadınların "kurtuluşu" olarak görülmektedir. Kadınların çalışmasının erkekler tarafından verilen izin ve hoşgörüyle olanaklı olabileceği düşünülür ve bu hakların kazanılması, her koşulda erkeklerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Ancak, ataerkil bakış açısı genellikle kadınların iş yaşamına katılımını, erkeklerin iş dünyasında yer almasına kıyasla eleştirir ve kadınların "kadınsı" görevleri olan ev işlerini ve çocuk bakımını ihmal etmelerine yol açtığına inanmaktadır. Ataerkil bakış açısı, kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan toplumsal ve ekonomik engelleri görmezden gelir ve kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmasına neden olur. Ayrıca, kadınların iş dünyasında yer almasının, kadınların ekonomik bağımsızlığı ve özgürlüğü için önemli bir adım olduğu

gerçeğini de göz ardı etmektedir. Bu durumun altında yatan temel sebep ise aileye atfedilen "kutsiyet" meselesidir. Aile, toplumun en temel birimi olarak insan üretme ve yetiştirme işlevini üstlenen dinamik bir yapıdır. Bu yapı içinde kadın, en büyük sorumluluğu üstlenen konumdadır. Kadının üretken doğası, tüketimden ziyade üretime yöneliktir. Kadından geniş anlamıyla yaşamı üretmesi beklenmektedir. Kadınlar sadece gelecek kuşak ücretli işçileri doğurup büyütmekle kalmaz, aynı zamanda evi ve özel alanı da koruyarak yorgun ve yabancılaşmış ücretli işçilerin insani değerlerini yeniden kazanabilecekleri bir doğa rezervi olarak rol üstlenirler (Mies, 2018a, s. 15). Bu, kadın için "çalışma"nın anlamını bakım meselesine hapseden bir anlayışın gelişmesine sebep olabilir. Kadınların doğuştan bakım verme rolüne sahip olduğu düşüncesi uzun bir geçmişe sahiptir ve zaman içinde farklı şekillerde ifade edilmiştir (Chatzidakis vd., 2021, s. 32). En yaygın haliyle bakım, karşılıksız emeği ifade eder. Karşılıksız emek genellikle toplumda, özellikle kadınlar tarafından, sevginin ifadesi olarak algılanır. Bu nedenle bir bakıma sevgiye dayalı çalışma olarak düşünülebilir (Acar-Savran, 2019, s. 36). Atasü-Topcuoğlu (2009)'nun çalışması da kadın emeğinin, bu şekilde indirgemeci bir noktadan ele alındığında politik bir sorunun ötesinde ataerkilliğin ve kapitalizmin etkisiyle bilinçli saklama ve saklayarak değersizleşmesinin kaçınılmazlığından bahsetmektedir. Kadının ev işlerinde harcadığı karşılıksız emeğinin sevgiye dayalı bir ilişki temelinde değerlendiriliyor olması politik bir sorun olarak ele almanın önündeki önemli engellerden biridir. Ataerkillik ve kapitalizmin kadın üzerindeki kurgusu, kadının ev içi karşılıksız emeğini, duygusal ilişkilerle bağlantılı hale getirir ve kadının anne ve eş rolleri ön plana çıkarılır. Evde yapılan bakım ve çocuk eğitimi gibi günlük görevler, özel alanda sevgi ifadesinin ayrıcalıklı bir biçimi olarak yalnızca kadınlar tarafından üstlenilir. Bu tür emeğin, diğer ölçülebilir emek türlerinden farklılaştığını ve nihayetinde ölçülemeyecek kadar özgün hale geldiğini belirtmek olanaklıdır (Hırata vd., 2021, s. 119- 124). Bu özgünlüğü pekiştiren bir diğer durum, bu işlerin doğası ve çalışma biçimi ile ilgilidir. Bu işlerin sabit çalışma saatleri yoktur; günlük yaşamın içine entegre olmuş, onun bir parçası haline gelmiş bir emek sürecini temsil etmektedir. Bu işler dinlenme zamanıyla ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmektedir. Dinlenirken dikiş dikmek, alışveriş listesi hazırlamak, oturduğu yerde çamaşırları katlamak gibi eylemler, bu iç içeliğin tipik örnekleridir (Acar-Savran, 2019, s. 37). Anlaşılacağı üzere ev içindeki kadın emeğinin miktarı belirsiz ve zamandan bağımsızdır. Çalışma, dinlenme, iş yapma ve sevgi paylaşma gibi zaman

aralıkları arasındaki ayrım oldukça karmaşıktır. Ev içi özel alan anlayışı, ailelerin ve hane halkının sevgi, şefkat ve bağlılık temelinde yeniden üretildiği bir ideolojidir.

Suriyeli kadınların Suriye'deki yaşamlarının bu ideoloji ile şekillendiği, yukarıda da ifade edilmekle birlikte Türkiye'deki Suriyeli kadınların çoğunun Suriye'deyken ev kadını olduğu bilinmektedir (KAMER, 2018). Ek olarak başka bir çalışmada Suriye'deyken kadınların çok azının gelir getirici iş/işler yaptığını, eğitimli olanların Suriye'de öğretmenlik gibi mesleklerde istihdam edilmekle birlikte bir kısmının, ailesinin işlerinde tarım işçisi olarak (Abdelali-Martini ve Dey de Pryck, 2015, s. 903) veya ev eksenli (terzi, evde kadın kuaförü vb.) çalıştıkları belirtilmiştir (Körükmez, Karakılıç ve Danış, 2020, s. 16). Kadınların egemen toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kanıksanmış bakım kaynaklı ev eksenli çalışmaya yönlendi(ril)ği söylenebilir.

Ev eksenli çalışma özellikle neoliberal politikalarla şekillenen esnek çalışma piyasasından kaynaklı çalışmaları ifade etmektedir. Ev eksenli çalışma aynı zamanda "evde çalışma (homeworking)" veya "dış çalışma (outwork)" olarak adlandırılan terimle ifade edilmektedir. Dış iş kavramı, çalışmanın fabrika dışında gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2012, s. 4). Kadınlar genellikle ücretsiz aile işçiliği ve evde çalışma şeklinde, enformel istihdamın en düşük seviyelerinde iş gücü piyasalarına katılmaktadırlar. Bu durumda, genellikle düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşulları altında çalışmaktadırlar (Chen, 2012, s. 9). Bunun yanında ev eksenli çalışma tamamen bakım ve ev işlerinin aksamaması üzerine erkek ile yapılan bir pazarlığın ürünüdür. Kandiyoti (1988, s. 275), kadınların ataerkiyle başa çıkma stratejileri üzerinden ataerkiyi farklı şekillerde tanımlamanın önemine vurgu yapar. Çalışmasında, kuramsal bir tartışma yürütmek yerine, kadınların ataerkiyle başa çıkma stratejilerini inceleyerek ataerkinin çeşitli biçimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, ataerkil pazarlık kavramını kullanmıştır. Göç ve göçmenlik, kadınların ve gençlerin yeni toplumsal dünyayla temas etmelerini sağlayarak yeni bir bilince sahip olmalarını sağlar. Bu bilinç, bazen ailenin ataerkil değerlerini sorgulamalarına neden olabilir. Aile içindeki rollerin değişmesi, kadınlara bilinç kazandırarak ataerkilliği sürdüren erkeklerle mücadele etmelerini sağlayabilir.

Aile içindeki dinamiklerin değişmesi, kadınlara, zorluklara rağmen, aile içindeki ataerkilliği sürdüren ve sembolize eden erkeklerle (baba, ağabey vb.) Kandiyoti (1988)'nin "ataerkil pazarlık" olarak adlandırdığı pozisyonu kazanma fırsatı sunarak farkındalık oluşturabilir. Göçmenlik koşulları, kadınların, çocukların ve hatta erkeklerin konumunu yeniden şekillenmeye zorlar. Bu değişim ve şekillenme sürecinde kadının iş yaşamına ilişkin istihdam biçimi de değişmektedir. Kadın kamusal alan olarak ifade edilecek ev dışında çalışma ile farklı bir istihdam biçimine erişir. Çalışmalar, kadınların ücretli işgücüne katılımının, ev içindeki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde önemli bir değişiklik yaratmadığı sürece, toplumsal cinsiyet rejiminde derinlemesine bir değişiklik olmadığını göstermektedir (Anderson, 2000). Bu durum, genellikle göçmen kadınların ucuz işgücü olarak kullanılmasıyla desteklenmektedir. Bu bağlamda, kadınların işgücüne katılımı, evdeki toplumsal cinsiyet rolleri ve dinamiklerine yönelik dönüşümü sağlamadığı sürece, toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde köklü bir etki yaratmamaktadır. Bu durumda, göçmen kadın emeği, sıklıkla düşük ücretlerle ve güvencesiz koşullarda kullanılmaktadır, bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam etmesine katkıda bulunmaktadır.

1.5.2. Suriyeli Kadınlar İçin "Ev Dışında Çalışma"nın Anlamı

Savaş öncesi dönemde, Suriyeli kadınların işgücü piyasasına katılımları yapısal olarak yasal kısıtlamalar ve sosyo-kültürel normlar nedeniyle sınırlıydı (Buecher ve Aniyamuzaala, 2016, s. 4; Charles ve Denman, 2012, s. 204-205). Araştırmalar, kentli kadınların genellikle öğretmen olarak istihdam edildiğini, kırsal bölgelerdeki kadınların ise tarım sektöründe aile içinde çalıştıklarını göstermektedir (Callahan vd., 2017, s. 53). Düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar genellikle kent içi istihdam fırsatlarına ulaşamazken, üniversite mezunu kadınlar erkeklerle benzer bir şekilde ancak kadın işi olarak ifade edilen işlerde istihdam edilebilmekteydiler. Örneğin, lise ve üstü eğitimli kadınların üçte ikisi sağlık ve eğitim sektörlerinde çalışmaktaydılar. Kadınların istihdam düzeyi, aileleriyle yaşayan kadınlarda en yüksek seviyedeyken, evlilik, kadın istihdam oranını düşürmekteydi (Ovensen ve Sletten, 2007, s. 12-39). Suriye'de yaşanan yıkım nedeniyle, 2009'dan sonraki işgücü piyasası verilerine erişmek oldukça zordur. UNICEF (2010) verilerine göre, savaş öncesi 2009' da Suriye'deki kadın istihdam oranı %21'dir.

KADAV'ın atölyelerindeki görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre, kadınların yalnızca %18,9'u göç öncesi Suriye'de bir işte çalışmıştır (Yaman, 2017, s. 310). Oransal olarak birbiri ile oldukça yakın olan bu iki raporda da görüldüğü üzere savaş öncesi kadınların istihdam oranları oldukça düşük seviyede görünmektedir. Bir başka rapora göre, Suriyeli kadınların %41'i ev dışında çalışmayı uygun bulmamaktadır. Yüzde 19'u ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle ev dışında çalışmayı kabul edilebilir bulurken, %11'i, kadınların "görevleri" ile çakışmadığı durumlarda ev dışında çalışmanın kabul edilebilir olduğunu düşünmektedir. Yüzde 23'ü ise kadınların her durumda ev dışında çalışmasını kabul edilebilir bulmaktadır (ILO, 2010, s. 2-3). Bu veriler, Suriyeli kadınların çalışma tercihlerinin toplumsal cinsiyet rollerinin yansımasıyla örülü genel ahlaki ve kültürel normların etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Suriye'de, savaş öncesinde kadınların genel durumunun bölgedeki diğer ülkelere göre daha iyi olduğu ifade edilmiştir; ancak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır (Abu-Assab, 2017, s. 18). Kadınların iş gücüne katılımına dair nitel göstergelerin yanıltıcı olabileceği ve bunun kadın hakları ve cinsiyet eşitliği açısından anlamlı bir gösterge olmadığına dair vurgular yapılmıştır (Abu-Assab, 2017, s. 17-18). Ayrıca politik ortam, mezhepçilik ve "devlet feminizmi" gibi etmenlerin göz ardı edilmemesi gerektiği önemle belirtilmiştir. Öte yandan, Suriye, 2003 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'ı kabul etmiştir. Bu, ülkenin kadın haklarına ve cinsiyet eşitliğine verdiği resmi bir taahhüttür. CEDAW, hükümetin ve sivil toplum örgütlerinin toplumsal cinsiyete dayalı yasaları değiştirme çabalarını teşvik eden önemli bir belgedir (Maktabi, 2013, s. 296). Bu sözleşme sayesinde kadınlar, yüksek eğitim ve ücretli istihdam gibi alanlara daha fazla erişim olanağı bulmuştur. Ancak bu yine de istenilen seviyeye gelememiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel normlar ve ayrımcı bir yapı, Suriyeli kadınların işgücüne katılımını sınırlayarak, genellikle belirli sektörlerde ve düşük ücretli işlerde çalışmalarına neden olmaktadır.

1.6.TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ KADINLAR VE İSTİHDAM

1948'de kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi, insanlar arasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir düşünce, ulusal veya toplumsal köken,

mülkiyet, doğum veya herhangi bir statü farklılığına dayalı ayrımcılığı reddederek tüm insanların bu bildirgede belirtilen haklara eşit olarak sahip olduğunu vurgulamıştır. Bildirgenin 23. Maddesinde: Her birey, seçtiği alanda adil koşullarda çalışma, işsiz kalmaktan korunma ve insana yakışır bir ücret alma hakkına sahiptir. Eşit işe eşit ücret esastır ve çalışanlar, çıkarlarını korumak için sendika kurabilir veya sendikalara katılabilir (İHEB, 1948) şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu temel belgeye ek olarak Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW, 1979)' nin 11. Maddesi de kadınlara, istihdam konusunda erkeklerle eşit ölçütlerin uygulanması ve eşit istihdam fırsatlarından yararlanma hakkının temel bir hak olarak tanındığını belirtmektedir. Uluslararası bu temel belgelerle birlikte ulusal bağlamda ise 1982 Anayasası'nın 49. Maddesi, "Çalışma herkesin hakkı ve görevidir." ilkesini içermektedir. Anayasaya ek olarak 2016 yılında Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu[2] ile iş yaşamı da dahil olmak üzere sınırlarımız içerisinde ikamet eden her kesim için çalışmayı engelleyen her türlü ayrımcılığı tanımlayarak buna ilişkin uygulamaları ele almıştır. Bu, temel belgelere ek olarak Birleşmiş Milletler (BM) ve ILO'nun çok sayıda belgesi de çalışma hakkının engellenemeyeceğini ve tüm insanların bu bağlamda eşit olduğunu vurgulamaktadır. Gerek ulusal gerek uluslararası bu belgelerde yukarda da sıklıkla ifade edildiği gibi kadınların deneyimlediği cinsiyete dayalı ayrımcılık çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Cinsiyet burada tek başına bir etken olmamakla birlikte çoğunlukla farklı sosyal kategorilerle birleşerek çoklu ayrımcılık durumlarını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, göçmen kadınların yeni geldikleri toplumda düşük sosyal, hukuki ve ekonomik konumları; sınıf kökenleri ve toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen yaşam koşulları da yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır (Toksöz 1991, s. 13; Akt: Toksöz, 2021, s. 32).

Suriyeli kadınların ücretli işgücüne katılımının düşük olması, bazı çalışmalarda kültürel ve dini etmenlere bağlanmasına rağmen, bu tür kültürel açıklamaların yetersiz olduğu belirtilmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2019, s. 133-136/139; Körükmez, 2021, s. 19). Dolayısıyla istihdam sürecine katılmak ve sonrası için sadece kültür odaklı toplumsal cinsiyet üzerinden yapılan tartışmalar eksik kalacaktır. Çünkü kadınların süreç içerisinde yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri de sadece toplumsal cinsiyet temelinde

[2] Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6701.pdf

gelişmemektedir. Bu süreçlerin hepsinde kişisel, kültürel ve yapısal bağlamlarda etnik köken ve sınıfı da göz önünde tutmak ve tartışmaları bu minvalde yürütmek önemlidir.

Suriyeli kadınlar açısından bakıldığında Türkiye'ye göç ettikten sonra kadınların kişisel-psikolojik, kültürel, toplumsal ve yapısal gerçekliklerini yeniden inşa etmeye başladıkları görülebilir. İş yaşamına dahil olma bu bağlamda örnek verilebilir. Göçün, kadınların işgücüne katılımı üzerinde kesin bir etkisi olduğu, göç araştırmalarının merkezi bir gerçeğidir (Pedraza, 1991, s. 309). Ancak Türkiye'deki Suriyeli kadınların istihdam konusu halen istenilen düzeyde görünmemektedir. UN Women'ın verilerine göre, Suriyeli kadınların %85'i çalışmamaktadır. Bu kadınların %10'u düzenli bir işte çalışırken, %5'i mevsimlik veya düzensiz işlerde istihdam edilmektedir (UN Women, 2018, s. 45). Bununla birlikte, evde gelir getirici işlerde çalışanların oranı %12'dir (s. 49). Göçmenler, yeniden yerleşme sürecinde, yasal kısıtlamaların üstesinden gelerek, yaşamlarını sürdürebilmek için kadınların hem ev içinde hem de dışında ekonomik faaliyetlere katılmasını bir strateji olarak kullanabilirler (Jacobsen, 2006). Bu, Culcasi (2019)'nin, "baş etme emeği" olarak tanımladığı bir strateji olup, kadınları ev dışında çalışırken bir yandan da onlardan beklenen rollerini de sürdürmeye zorlayabilir. Ancak, bu durum istihdama yeni dahil olup, gelir getiren kadınların aile ve toplumda hoş karşılanmamasına ve gerilimlere yol açabilir. Özellikle ev dışında çalışmaya başlamak için patriyarkal iktidarları ikna etmek zorunda kalan kadınlar, bu süreçte pazarlık yapmak zorunda kalabilirler. Kandiyoti (1988)'nin vurguladığı gibi, "patriyarkal pazarlık", kadınların baskı altında kullandığı stratejileri ve baş etme mekanizmalarını içerir. Türkiye'deki Suriyeli kadınlar, ev içi ve dışı işler arasında denge kurarak iş yaşamında yer edinebilmek için bu tür pazarlıkları sürdürmektedirler. Ev dışında ücretli olarak çalışmaya katılabilmek için, ev işlerini aksatmadan yapmayı sürdürme, çocukların bakımı ve eğitimi gibi diğer ihtiyaçları karşılama taahhüdü verme ve çalışılacak işyeri ile çalışma koşullarını seçme süreci, pazarlık ve ikna sürecinin önemli bir parçasını oluşturur (Körükmez, Karakılıç ve Danış, 2020).

Kadın emeğinin düşük maliyetli ve kontrol edilebilir olması, aynı zamanda ev içi sorumlulukların sürdürülmesi, kadınların esnek ve gayri resmi istihdamda talep görmesine ve bu sektörlerde yer almasına yol açmaktadır. Emek piyasasının

düzensizleşmesi, esnek istihdamın yaygınlaşması ve işgücünün kadınlaşması eşzamanlı olarak meydana gelmektedir (Beneria, 2001, s. 47). Göçmen kadınlar, cinsiyetçi iş bölümü ve ataerkil toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle, emek piyasasında savunmasız bir şekilde konumlanırlar. Genellikle erkek emeğinin norm olarak kabul edildiği alanlara göre kadınlar, ücretsiz bakım emeği gibi alanlarda yer almaya yönlendirilir. Göçmen kadınlar özellikle bakım işleri, hizmet sektörü ve tekstil imalatı gibi toplumsal cinsiyet rollerine dayalı mesleklerde yoğunlaşırlar. Sermaye, ayrıca kadın emeğini, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil eşitsizlikler üzerinden şekillenen ve bedenlerini de denetleyen bir şekilde sömürür. Ataerkil ilişkiler ve kapitalizm, birbirinden ayrı düşünülemeyen ve birbirini besleyen dinamikleriyle toplumsal ilişkileri oluşturur. Kapitalist toplumda sermaye, artı-değer sömürüsü ve değer yaratımı sürecinde ataerkil eşitsizliklerin sağladığı tahakküm ve denetim mekanizmalarını kullanarak kadınların emeğini ve bedenini "kaynak" olarak kullanmaktadır (Yaman, 2018, s. 309).

Emeğin ayrıştırılması, yani kadın emeğinin yoğun sömürüsü ve göçmen kadın emeğinin "yerli iş gücü" ve "erkek göçmen emeği" ile rekabet edilerek emek maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla kullanılması, Marx'ın "artı-değer teorisi"ni genişleten "yedek işgücü ordusu kuramı" ile açıklanabilir. Bu kuram aynı zamanda emek-yoğun ve nitelik gerektirmeyen işlerin yapıldığı ekonomik faaliyet alanlarını da anlamamıza yardımcı olur. Yedek işgücü ordusu, işsiz veya yarı-işsiz kesimden oluşur ve işçi sınıfının genişlemesi veya daha fazla emeğe ihtiyaç duyulması durumunda sermayenin hızla istihdam edebileceği bir kaynak olarak kullanılır. Bu kavramın iki temel işlevi vardır: Birincisi, sermayenin değişen ihtiyaçlarını karşılamak için her an istihdam edilebilecek hazır bir yedek işgücü havuzu oluşturmaktır. İkincisi, çalışanları fazla çalışmaya zorlamak ve daha rahat kontrol edebilecek şartları oluşturmaktır. Marx, göçmen işçileri potansiyel artı-değer kaynakları olarak görür ve onları "sermayenin hafif piyadeleri" olarak adlandırır (Marx, 2004, s. 612, 631). Marx'ın "yedek işgücü ordusu kuramı", kadın göçmen işçilerin yoğun sömürüsünü açıklamak için uygun bir kuramsal çerçeve sunabilir (Şahin, 2018). Yedek işgücü aynı zamanda kayıt dışılığı da beraberinde getirmektedir. Çünkü kayıt dışı ekonominin çevresini oluşturan işlerde güvencesizlik ve ağır sömürü örnekleri sıkça görülmektedir. Bu tür işlerde, sağlıksız koşullarda, uzun saatler boyunca

ve genellikle asgari ücretin altında çalışma sıkça karşılaşılan bir durumdur (Williams, 2005, s. 341).

Türkiye'de, Suriyeli göçmenler için çalışma rejimi genellikle düzensiz ve güvencesizdir. Bu durum, çalışma koşullarının istikrarsızlığı ve güvencesizliği anlamına gelir. Suriyeliler, mevcut araştırmaların belirttiği gibi, yaşamlarını sürdürebilmek için yeterli düzeyde ücret alabilecekleri, düzenli ve güvenilir işlere erişimde zorluk çekmektedirler (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2017b, s. 51; İçduygu ve Diker, 2017). Göç sonrası yapılan işin toplumdaki statüsü genellikle önemsenmez, çünkü yapılan işler genellikle "geçici" bir amaçla yapılmaktadır. Bu nedenle birçok işçi, kendi ülkesinde yapmadığı ve düşünmediği işleri burada kabul edebilmektedir (Karataş, 2003). Bu, istihdam olanaklarının kısıtlı olmasıyla ilişkilidir. Göçmen işçiler, genellikle yerel işgücünün kaçındığı kirli, tehlikeli ve düşük statülü 3D (dirty, dangerous, demeaning) işlerde istihdam edilmektedir (Lee, McGuinness ve Kawakami, 2011, s. 1). Suriyeli göçmenlerin istihdam edildikleri iş kolları da 3D olarak ifade edilen iş kollarıdır (Kaygısız, 2017). Bu işler, genellikle kayıt dışılığın yaygın olduğu enformel sektördeki işleri anlatmaktadır.

Mali etmenler, sosyo-kültürel etkenler, yoksulluk, ücret politikaları, Türkçe'yi yeterince kullanamama, oturma ve çalışma izni alamama gibi çeşitli sebepler, göçmenleri ilk bakışta daha erişilebilir görünen enformel sektöre yönlendirebilmektedir. Türkiye vatandaşlarının çalışmayı kabul etmedikleri sektörlerde göçmenler düşük ücretler karşılığında ve güvenceden yoksun bir biçimde çalışmaktadırlar. Türk işletmeciler de iş yerlerinde göçmenleri istihdam etmeyi tercih etmektedirler. Çünkü göçmenleri ucuz iş gücü olarak görmektedirler ve "…daha iyi iş için daha az öde…" (Ekiz-Gökmen, 2011, s. 203) sloganı çerçevesinde hareket etmektedirler. Söz konusu durum emek istismarına yol açmakla beraber kişilerin güvence durumlarını da tehlikeye sokmaktadır. Türkiye TEPAV (2016, s. 2)' ın raporunda, Suriyelilerin istihdamına ilişkin temel sorunların nedenleri olarak şu unsurlar öne çıkmaktadır; (1) ortak dil sorunu, (2) birçoğunun düşük eğitim seviyesine sahip olması ve (3) ekonomik ihtiyaçlarının yüksek olması nedeniyle zor şartlarda ve düşük ücretlerle çalışmayı daha kolay kabul etmeleri.

Özgür-Baklacıoğlu (2017)' nun uluslararası alanyazında göçmen kadınların deneyimlerine odaklanan çalışmasında, göçmen kadınların deneyimlerinin "sınır içi" ve "sınır dışı" bakış açılarına göre değiştiğini vurgular. Çalışma, sınır dışından gelen kadınların savunmasız olduklarını, haklarının olmadığını ve bu nedenle istismara açık olduklarını ifade eder. Suriyeli göçmenlerin hukuki olarak güçsüz bir statüye sahip olmaları, onları istihdam süreçlerinde istismar ve sömürü riskine açık hâle getirmiştir. Bu istismarın bir diğer nedeni ise Türkiye'deki işgücü piyasasının aşırı esnek ve gayri resmi niteliğidir. Gramsci (2014) göçün kendi ekonomik yasaları olduğundan bahsetmektedir. Çünkü göç dalgaları ülkelerin emek ve teknik gereksinimlerine göre şekillenir. Suriyeli göçmenlerin topluca Türkiye'ye gelmesi, ülkedeki gayri resmi ve güvencesiz işgücü piyasasının yapısal bir özelliğini vurgulayarak istihdam düzenini daha da belirginleştirerek, iş piyasasında belirsiz çalışma koşullarını norm hâline getirmiştir (Alpman, 2018, s. 339). Bu belirsizlik kayıt dışılığa zemin hazırlamaktadır. Kayıt dışılık sorunu, üzerinde kontrol sağlamak zor olduğu kadar, bilimsel olarak incelenmesi de güç olan yapısı nedeniyle öne çıkar. Ayrıca dezavantajlı gruplara ait bireylerin de sıklıkla kayıt dışı istihdamı tercih ettiği bilinir (Andersen ve Muriel, 2007, s. 11-28). Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kadının kültürel olarak ev işlerinin ve bakım meselesinin temel yürütücüsü olarak tanımlandığı düşünüldüğünde, kayıt dışı çalışma, kadın açısından bilinçli bir tercih haline gelebilmektedir.

Kayıt dışı çalışma beraberinde güvencesizliği getirir. Son birkaç on yılda işgücü piyasasının tüm sektörlerinde, yarı zamanlı, fazla mesai, çift vardiya gibi standart olmayan işlerde ve geçici pozisyonlarda artış gözlemlenmiştir (Presser, 2003). Bu tür işler genellikle düşük ücretler, sınırlı sosyal yardım ve yetersiz güvenlik sunar, bu nedenle doğası gereği güvencesiz olarak nitelendirilmektedir (Vosko, 2000). Güvencesiz çalışmanın cinsiyetle ilişkili sorunları bulunmaktadır (Neilson ve Rossiter, 2008, s. 52). Güvencesiz istihdamın cinsiyeti ve geçici istihdamın feminizasyonu gibi ifadeler, kadınların güvencesiz çalışma ortamlarında bulunmasının sorunlu örüntülerini vurgulamaktadır (Cranford, Vosko, ve Zukewich, 2003, s. 460). Bu örüntü, güvencesizlik devam ettiği sürece, her zaman hareket halinde olduğumuz şeklinde ifade edilebilir (Neilson ve Rossiter, 2008, s. 63). "Prekarya" kavramı burada önem kazanmaktadır (Standing, 2020, s. 24). Prekarya, neoliberal kapitalist gelişmelerin bir sonucu olarak

ortaya çıkmış bir durumu ifade eder. İş güvencesi eksikliği, kısmi ve kısa süreli çalışmanın yol açtığı güvencesizlik durumunu ifade etmektedir (Standing, 2020). Sömürü arttıkça, emeğin prekaryalaşması da artmaktadır. Çalışma koşulları, özellikle ücret ve iş güvencesi açısından, daha da derinleşmektedir. Bu, güvenceli istihdam biçimlerinin ortadan kalkması ve tüm işgücünün güvencesiz ve geçici hale getirilmesiyle sonuçlanmakta, emeği prekaryalaştırmaktadır (Şahankaya Adar, 2018, s. 20). Bu bağlamda, göçmenlerin güvencesizlik, belirsizlik ve istikrarsızlık gibi koşulları paylaşan bir sınıf olarak prekaryanın önemli bir parçası olduğunu ifade edebiliriz (Jorgensen, 2016, s. 960; Campbell ve Price, 2016). Ayrıca, göçün kadınlaştığı (Castles ve Miller, 2008) çağımızda kadın göçmenlerin de prekaryanın önemli bir kesimini oluşturduğu söylenebilir.

Göçün kadınlaşması, kayıt dışılık ve güvencesizlik, kadınlar ve göçmenleri, prekaryaya dâhil olan temel gruplar haline getirmektedir (Standing, 2020, s. 157-158). Göçmen kadınlar ise hem göçmen hem de kadın olmanın getirdiği çifte dezavantajı taşımaktadırlar. Kadınlar için ücretli işlerdeki güvencesiz durum, zoraki olarak ev işlerine yönlen(diril)melerine sebep olarak işgücü piyasasında güçsüzlüklerini pekiştirebilir. Bu nedenle, ev işi ve ücretli emek arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Yapısal şiddet, bu karşılıklı ilişkinin temelini oluşturur. Kadınlar, erkek meslektaşlarına kıyasla daha az kazanır, daha kötü çalışma koşullarına tabi olur (yarım zamanlı çalışma, geçici sözleşmeler vb.) ve genellikle daha zorlu ve düşük statülü işlerde çalışmak zorunda kalırlar. Bu durum, kadınların genellikle aile bütçesine katkı sağlamak için çalıştığı gerçeğiyle uyumludur (Bennholdt-Thomsen, 2018, s. 178). İşgücü talebi kalıpları, kadın göçmenlerin ücretli iş bulma konusunda genellikle daha fazla zorluk yaşamasına neden olabilir (Bevelander, 2005). Öte yandan, ev içi sorumluluklar, özellikle çocuk veya yaşlı aile bireylerinin bakımıyla ilgili olan roller, ataerkil beklentiler ve kültürel normlar nedeniyle genellikle kadınların omuzlarına yüklenir (Bloch, 2004, s. 20). Göçmenler arasında yaygın olan güvensizlik duyguları da kadınların dışarıda iş bulma fırsatlarını sınırlayabilir. Araştırmalar, ailenin, kadının ev dışında çalışmasını istemediği durumlarda, ekonomik veya sosyal zorluklar ne olursa olsun kadınların emek piyasasına katılmadığını göstermektedir. Ancak, kadının işgücüne dahil olmasına olumlu bakan bir

ailede, örneğin erkeğin işini kaybetmesi gibi durumlarda, kadının çalışmasına izin verilebilir (Del Boca, Locatelli ve Pasqua, 2000, s. 9).

Türkiye'de Suriyeli kadınların iş yaşamına katılma süreçlerinin de böyle geliştiğini söyleyebiliriz. Suriyeli kadınların çalışması istenmese de Türkiye'deki ekonomik sıkıntılarla birlikte, bazı durumlarda kadınların çalışması kabul görmüştür. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının ve evin sınırlarının ötesine geçerek ücretli işlerde çalışan kadınlara hem sembolik hem de fiziksel olarak yeni alanlar açmaktadır. Gelir elde etme ihtiyacı artık kadınlar için bir zorunluluk haline gelmiş ve bu durum, bir nevi "yeni normal"i oluşturmuştur (CARE İnternational, 2020). Suriyeli kadınların ücretli işlerde çalışması ataerkil normların baskısı altında (Yaman, 2018, s. 310) olsa da artan yaşam maliyetleri giderek daha fazla Suriyeli kadını iş gücüne itmektedir. Bu durum da kadınların çalışmasını toplumsal olarak daha kabul edilebilir hale getirmektedir. Çünkü Suriyeli kadınların kamusal alanda ücretli işlerde çalışmaları, hanenin hayatta kalması için son çare olarak görülmektedir. Yaman (2018, s. 312) ayrıca, göçmen kadınlar üzerindeki "duygusal emek yükü"ne de dikkat çekmektedir. Kadınların ev içindeki iş yükleri sadece bakım ve diğer fiziksel işlerle sınırlı değildir. Aynı zamanda eşlerinin işsizlik stresi, çocuklarının okul stresi gibi duygusal yüklerle de mücadele etmek zorundadırlar. Bu durum, kadınların enerjisini ve emeğini zorlamaktadır.

Göç, kadınlar üzerinde toplumsal yaşamın birçok noktasında bazı dönüşümleri beraberinde getirmektedir. Ürdün'de Suriyeli kadınlarla gerçekleştirilen bir çalışmada, yerinden edilmenin belirlenmiş cinsiyet rollerini değiştirdiğini ve aile içinde ekonomik destek sağlamanın bu kadınlara güven ve aynı zamanda güç verdiği saptanmıştır (Culcasi, 2019). Canefe (2018) tarafından yapılan araştırma, Suriyeli kadınların sosyal ve ekonomik açıdan yaşadığı değişime odaklanmaktadır. Araştırmada, yasal statü eksikliğinin işverenler tarafından kadınlara yönelik aşırı çalışma baskısının cinsiyetçi boyutu vurgulanmış ve bu durumun güvencesizlik, yoksulluk ve yerinden edilme gibi sonuçlar doğurarak kadınları marjinalleştirdiği savunulmuştur. Diğer bir çalışmada Kıvılcım (2016), göçmen kadınların yaşadığı koşulları belirleyen yasal ve kurumsal süreçlere odaklanmaktadır. Özellikle Türkiye'deki göç mevzuatının ve geçici koruma rejiminin Suriyeli kadınlara yönelik uyguladığı "yasal şiddet" üzerinde durulmaktadır.

Kıvılcım, "yasal şiddet" terimini, resmi otoritelerin kasıtlı olarak göçmenlerin yaşam ve hak koşullarını iyileştirecek düzenlemelerden geri durdukları durumları anlatmak için kullanır. Bu kavram, Anderson (2013)'ın işaret ettiği gibi, sadece iş yaşamında değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerde de göçmenlerin aleyhine eşitsizlik yaratan bir durumu ifade etmektedir. Bu eşitsizlikler güvencesizlik olarak kadınlara yansımakta ve kadınların güvencesiz istihdam koşullarında çalışmalarına sebep olmaktadır. Güvencesiz istihdam koşullarının, özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde daha yıkıcı etkiler yarattığına dair birçok çalışma bulunmaktadır (ORSAM ve TESEV, 2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016; Taş, Küçükoğlu ve Menteşe, 2016; Çetin, 2016; Kaygısız, 2017; Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018).

Suriyeli kadınların Türkiye'deki istihdam hallerinin kayıt dışılık ve güvencesizlikle örülü olduğu bu kısma kadar ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak kayıt dışılık ve güvencesizliğin yanında Suriyeli kadınların istihdam hallerini şekillendiren bir diğer önemli eksen toplumsal cinsiyettir. Yukarıda belirttiğimiz gibi toplumsal cinsiyet odaklı göç çalışmaları ihmal edilen bir alan olsa da son yıllarda bu eksenli çalışmalar da artış göstermiştir (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015; Özden ve Ramadan, 2019; Cankurtaran ve Albayrak, 2019; Biehl ve Danış, 2020).

Türkiye'deki işgücü piyasasında, geleneksel cinsiyet rolleri belirgin bir şekilde istihdam alanlarını ve ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu, göçmenler açısından da kadınlara atfedilen geleneksel rollerle daha da karmaşık hale gelmektedir. Kadınlara yönelik bu geleneksel roller, genellikle ev hizmetleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi alanlarda çalışmayı sınırlamaktadır. Bu nedenle, kadın göçmenler özellikle tekstil gibi farklı sektörlerde çalışmakta ve iş gücüne katılmaktadırlar (Toksöz, 2008, s. 92; Lordoğlu ve Aslan, 2016, s. 793; Çetin, 2016, s. 1007; Kaygısız, 2017, s. 3).

UN Women (2018) raporuna göre, Suriyeli kadınların istihdam oranlarının düşüklüğünün temelinde toplumsal cinsiyet engelleri bulunmaktadır. İstanbul'un kenar mahallerinde yapılan bir çalışma Suriyeli kadınlarla ilgili çarpıcı bulgular içermektedir. Araştırmacı, Türkiye'de idari ve sivil kuruluşlar aracılığıyla bir hayır sektörünün oluşturulduğunu ve bu kurumlar vasıtasıyla Suriyeli kadınların mağdur, nankör misafirler olarak

algılandığını, bu sürecin ise erkeklerin merhameti ve misafirperverliğine dayandığını belirtmektedir. Bu yaklaşım, kadınları savunmasız ve güçsüz bir konuma getirerek toplumsal cinsiyet normlarına hizmet etmektedir (Baklacıoğlu, 2017, s. 44).

Savunmasızlık ve güçsüzlük göç sürecinin her aşamasında bazen kişisel bazen kültürel bazen de yapısal etmenlerin ürünü olarak tıpkı ayrımcılık gibi tıpkı toplumsal cinsiyet gibi var olsa da her göç bir anlamda umutları da beraberinde getiren yeni bir başlangıcı da ifade etmektedir. Kadınlar açısından zorunlu göç süreci, toplumsal cinsiyet rollerini ve ev içi güç ilişkilerini kökten değiştirebilir (Indra, 1999). Göç, kadınlara yaşamlarını şekillendirme ve iyileştirme, ailelerini yoksulluktan koruma, şiddet içeren ve baskıcı sosyal ve politik koşullardan kurtulma, özerklik ve bağımsızlık kazanma fırsatları sunabilir. Göç, aile yaşamını ve kadının statüsünü etkileyen bağımsız bir etmendir (Abadan-Unat, 2017, s. 181). Göç eden kadınların ev içi karar alma süreçlerinde, finansal harcamalar üzerinde ve hareketlilik açısından önemli kazanımlar elde ettiği bilinmektedir (Pessar, 2005, s. 7). Yapılan araştırmalar, savaş gibi yıkıcı etkenlere rağmen göçün Suriyeli kadınlar için özgürleştirici ve güçlendirici bir deneyim olduğunu göstermiştir (Erdoğan, 2018b, s. 112). Suriyeli kadınlar açısından düşündüğümüzde, göç ettikleri ülkelerde toplumsal cinsiyetin etkilerine maruz kalmaya devam ederken, farklı bir kültüre uyum sağlama süreci, cinsiyet rollerinde değişikliklere neden olabilir ve göçmenlere güçlenme hissi verebilir (Bellamy vd., 2017, s. 19). Öncü çalışmalar, göçün kadınlar için özgürleştirici bir deneyim olabileceğini göstermektedir (Grasmuck ve Pessar, 1991; Guendelman ve Perez-Itriaga, 1987). Suriyeli kadınlar, Türkiye'ye geldikten sonra yeni rollerinde özgürlük ve güçlenme deneyimleri yaşamıştır (Öztoraman-Adıgüzel ve Tanyaş, 2020, s. 196). Bu güçlenme ve özgürleşme, kadının istihdama katılmasıyla daha da pekişmiştir. Yapılan araştırmalar, Suriyeli kadınların iş yaşamına katılmasının psikolojik ve sosyal dayanıklılıklarını artırdığını göstermektedir (GAR, 2020, s. 49). İş yaşamına katılan Suriyeli kadınlar, hem hane içinde hem de kendi yaşamlarında daha etkili karar verme yetkisine sahip olmaktadır. Aynı zamanda, yeni sosyal ilişkiler kurarak toplumsal uyum sürecine destek olmaktadırlar. Yeni kurulan sosyal ilişkiler, Suriyeli kadınların stres ve depresyon gibi olumsuz duygularını azaltarak psikolojik sağlıklarını korumalarına yardımcı olmaktadır. Kadınların iş yaşamına katılımı, ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan güçlenmelerinin yanı sıra elde ettikleri kazanımların çocuklara

aktarılmasıyla gelecek nesillerin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Göçün, özellikle daha önce iş gücüne katılmamış göçmen kadınların iş yaşamına dahil olmalarını teşvik ederek aile gelirinin artmasına, geleneksel cinsiyet rollerinin, kimliklerinin ve değerlerinin değişmesine ve çocukların güçlenmesine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir (Moghadam, 1998).

Suriyeli kadınların Türkiye'deki çalışma deneyimleri zorlukları da barındırmaktadır. Göçün, özgürleştirici mi yoksa boyun eğdiren bir süreç mi olduğunu belirlemek bu açıdan zordur. Dubois (2004, s. 25), ABD'de kadınların daha fazla özerklik ve ekonomik bağımsızlık talep etmelerine rağmen, düşük ücretli işlerde ağır iş yükü altında çalıştıklarını ve kamu politikalarından yeterince faydalanamadıklarını belirtmektedir. Göç sonucu farklı bir ülkeye yerleşen kadınlar, genel olarak toplumsal cinsiyet rolleri ve etnik farklılıklar nedeniyle dezavantajlı bir konumda bulunabilirler. Özellikle, geldikleri ülkede yabancı olarak görülme ve mevcut toplumsal cinsiyet normlarına uyma baskısı altında olabilirler (Etiler ve Lordoğlu, 2010, s. 99). Morokvasic (1984), göçmen kadınların deneyimlerine odaklanarak, göçmen kadınları sömüren genellemelere karşı uyarıda bulunmuştur. Yazar, çalışmasında, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklere dikkat çekerek, erkek merkezli bakış açısının kadınların göç ettikleri ülkedeki sosyal, hukuki ve ekonomik durumlarını belirlemede etkili olduğunu savunmuştur. Suriyeli kadınlarla yapılan araştırmalar, göç sonrası deneyimlerin ve bu deneyimleri etkileyen hukuki düzenlemelerin önemli olduğunu belirtmektedir. Göçün ilk yıllarında sıkça kullanılan "misafirlik" kavramı ve ardından gelen Geçici Koruma Statüsü'nün, geçicilik vurgusuyla taşıdığı belirsizlik mesajı da dikkate değerdir (Certel, 2023, s. 71). Ulusal mevzuata baktığımızda kadınların, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde anne ve eş olarak tanımlandığını ve kadınların bağımsız bireyler olarak ele alınmadığı görülebilmektedir (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 33). Hukuki düzenlemelerin, kadınları aileleriyle ilişkili bir rolde tanımlaması, onların erkek egemen aile yapısı içerisinde kalmalarına neden olabilir. Bu nedenle, kadınların bireyselliğini göz önünde bulunduran ve onları geleneksel kalıplara hapsetmeyen yasal düzenlemelerin yapılması önemlidir (Certel, 2023).

Suriyeli kadınların resmi bir biçimde iş yaşamına dahil olmaları 2016 yılında çıkarılan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik[3] ile şekillenmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2023 yılı için yayınlanan Çalışma İzinleri İstatistikleri yıllık raporuna[4] göre, toplam çalışma izni verilen kişi sayısı 239. 835 kişidir. Bu kişilerin 108.520'si Suriyelidir. Bu sayılar, işgücüne potansiyel olarak katılabilecek nüfus göz önüne alındığında, yüksek oranda Suriyeli göçmenin kayıt dışı çalıştığını göstermektedir. Suriyeli kadınlar açısından bu istatistiklere baktığımızda kadınların bu sayının yaklaşık %6'sını oluşturduğu görülmektedir. Suriyeliler için çalışma izni almak, Şenses (2015, s. 980)'in belirttiği gibi, pratikte oldukça bürokratik ve zor bir süreçtir. İşverenlerin çoğu, sigorta primi ve çalışma izni gibi yükümlülükler nedeniyle isteksiz davranarak, Suriyelilerin Türkiye'deki iş piyasasında resmi olarak çalışmasını engellemektedir. Bunun sonucunda, Suriyeliler enformel sektörde düşük ücretlerle iş bulmaya zorlanmaktadırlar. Ayrıca, sigorta talebinde bulunmak, işlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olabilir. Bu etmenler, Suriyelilerin güvencesiz ve düşük ücretli çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır (İçduygu ve Diker, 2017, s. 23; Erol vd., 2017). Toksöz (2022) araştırmasında, göçmen kadınların emeğini düzenlemekte ve enformelliği azaltmada yetersiz kalan yasaların ve idari uygulamaların eksikliğini ortaya koymaktadır. Taş, Küçükoğlu ve Menteşe (2016), Bursa ve Şanlıurfa'da yaptıkları çalışmada, Suriyelilerin %78'inin çalışma izni başvurularının, gerekli şartları karşılamalarına rağmen reddedildiğini belirtmişlerdir. Bu da Suriyelilerin kayıt dışı olarak çalışmasına ve buna bağlı olarak düşük ücret ve fazla mesai gibi koşullarla karşılaşmasına neden olmaktadır. İŞKUR, Suriyeli göçmenler için doğrudan müdahalede bulunmamakla birlikte, onlar için mesleki eğitim ve programlar aracılığıyla dolaylı etki sağlamaktadır. Özellikle 2020 yılında başlatılan Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP)[5], işletmelerin, her Suriyeli çalışan için sigorta primi ve çalışma izni ödemelerine teşvik sağlayarak önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak mevcut uygulamalar ve Türkiye'deki göçmenlerin iş yaşamına katılımını düzenleyen kanunlar ve yönetmelikler, mevzuat açısından eksiklikleri kısmen gidermiş olsa da, gerçek durumda hala ciddi sorunlar

[3] Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf
[4] Erişim adresi: https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/
[5] Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_888361.pdf

yaşanmaktadır. 2016 yönetmeliğinin bu bağlamda yetersiz kaldığı söylenebilir. Ayrıca yönetmeliğin kadınlar açısından yetersizlikler ortaya çıkaran bir diğer yönü, toplumsal cinsiyet temelini göz ardı ederek oluşturulmuş olmasıdır. Örneğin işletmelerde çalışması gereken göçmen sayısı kotaya bağlanmış ve %10'luk bir kota konulmuştur. Bu kota kadın-erkek genel bir kotadır. Kadınların erkeklere oranla daha dezavantajlı olduğu düşünüldüğünde iş yaşamında böyle bir kotada kadınlar ve erkekler için bir ayrım yapılmasının doğru olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kadınların özel durumlarına ilişkin genel hükümlerin de bu yönetmelikte detaylıca ele alınması uygun olacaktır. Akademik çalışmalar, göçmen kadınların özel koşullarını incelerken, devletin uluslararası göç yönetiminde kadınlar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdürdüğünü ve güçlendirdiğini ileri sürmektedir (Kıvılcım, 2016).

Çalışma izni olmayan ve geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda kalan Suriyeli kadınlar, genellikle yoğun emek gerektiren işlerde çalıştırılarak ekonomik açıdan sömürüye maruz kalmaktadır. Bu ekonomik sömürü kadınları toplumsal cinsiyet bağlamında koruyan yasa ve uygulamaların eksikliğiyle birleştiğinde kadınların deneyimlediği sömürü daha da katmanlı bir hale gelmektedir. Bu durumda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve onunla birlikte etnik ve sınıf temelinde iç içe geçen kesişimsel kimlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu kesişimsel kimlikler, kişisel, kültürel ve yapısal bağlamlarda kadınların istihdam sürecinin her aşamasında çeşitli zorluklar yaşamalarına sebep olmaktadır.

1.6.1. Suriyeli Kadınların İstihdama Dahil Olurken Karşılaştığı Zorluklar

Göçmen kadınların istihdam sürecinde yaşadığı zorluklar karmaşık ve çok yönlüdür, bu nedenle net bir sınır çizmek zordur. İstihdam öncesinde, bakım yükü ve erkeğin izin vermemesi, dil engelleri, iş arama süreçlerine ilişkin bilgi eksikliği ve erişim kanallarının bilinmemesi, eğitime ilişkin kişisel ve yapısal engeller, mesleki deneyim eksikliği, toplumsal cinsiyet temelli yerleşik alışkanlıkların kadını engellemesi şeklindeki zorluklar, iş arama ile uygun iş fırsatlarına erişimde engel oluşturabilir.

Kadınlar açısından yeni bir ülkenin iş kültürüne uyum sağlama, ayrımcılık ve önyargılarla mücadele etme, iş ve aile yaşamını dengeleme gibi konular bu aşamada önemlidir. Önceden var olan sorunlar, istihdam sürecinde de etkilerini sürdürebilir. Örneğin, düşük eğitim düzeyi ve mesleki yeterlilik eksikliği, istihdamda karşılaşılan sorunları artırabilir ve kadınları düşük statüdeki işlere yönlendirebilir. Ayrıca, sosyal ve kültürel normlar, kadınların çalışma kararlarına ve iş yaşamındaki ilerlemelerine etki edebilir. Dolayısıyla, göçmen kadınların istihdam sürecindeki zorlukları anlamak için bu sürecin dinamik ve sürekli etkileşim içinde olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir.

Bakım Yükü ve Erkek İzniyle Çizilen Sınırlar

Hanenin geçimini sağlamak, sadece sorumluluk değil, güç ve denetim sahibi olmaya olanak tanımaktadır. Özellikle yoksulluk ve kültürel değişimlerin hüküm sürdüğü bir toplumda, kadınların ücretli işlere katılmasıyla erkeklerin kontrol ve statüsünde kayıplar yaşanabilir (Özyeğin, 2001, s.15). Bu durumda, zorunlu göç bağlamında ailenin koruyucusu olarak kadınların rolü yeniden şekillenirken, erkekler itibar gören karar verme pozisyonlarını kaybedebilir ve tekrar kazanmakta zorluk çekebilirler (Gurujara, 2000). Diğer bir deyişle, erkekler göçle birlikte ataerkil ilişkilerdeki egemenliklerini kaybedebilir ve bu durumdan kaynaklanan erkeklik kaygısı yaşayabilir (Bozok, 2019, s. 174). Bu değişim süreçlerinde, erkeklerin iş ve üretim sürecindeki kontrollerini kaybetmeleri, sosyo-ekonomik güvensizlik ve kırılganlık duygusunu tetikleyebilir.

Toplumsal cinsiyet, göç sürecinde kadınlar için büyük ölçüde etkili olan bir etmendir (Parrado ve Flippen, 2005). Göç sonrasında, işgücü piyasasına katılım kadınlar için toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin yaşandığı alandır (Acker, 1990, s. 140). Suriyeli kadınların işgücüne katılma sürecini anlamadan önce, ataerkil yapı gibi belirleyici etmenleri ele almak önemlidir. Geldikleri toplumsal düzende ataerkillik egemendir ve kadınlar genellikle hane içinde sınırlı bir rol üstlenirken kamusal alanda dışlanır. Bu nedenle, kadınların istihdama katılımı genellikle sınırlıdır ve erkeklerin otoritesini sarsmayacak şekilde gerçekleşebilir (Toksöz, 2017, s. 103). Göç, kadınların görevlerini artırarak ailelerinin refahını ve devamlılığını güvence altına aldığı bir süreç olarak da görülebilir. Özellikle Suriyeli kadınlar, geleneksel rolleri gereği, ailenin değişen

koşullara karşı korunmasını sağlayacak ve ailenin ayakta kalmasını temin edecek önemli figürler olarak öne çıkmaktadırlar (Almakhamreh, Asfour, ve Hutchinson, 2022, s. 599-600). MAZLUMDER (2014) tarafından yapılan bir çalışma, kadınların %80'inin çalışmadığını ve bunun temel nedenlerinden birinin toplumsal cinsiyet rollerine dayalı toplumsal kabuller olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul'daki tekstil sektöründe yapılan bir araştırma, Suriyeliler arasında işgücüne katılımın kadınlar açısından erkeklere göre daha düşük olmasındaki etkenleri incelemiştir. Erol ve arkadaşları (2017, s. 25), aile büyüklüğü, çocuk sayısı ve ev içi işlerin eşitsiz bölüşümünün bu farkı etkilediğini belirtmişlerdir. UN Women (2018, s. 46) raporuna göre, Suriyeli kadınların iş gücüne katılmamasının birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlar arasında çocuk bakımı için destek bulunmaması, aile içinde bakıma muhtaç kişilerin bulunması ve ev işlerinin yapılması gibi etmenler öne çıkmaktadır. Kadınlar, genellikle 'ana' sorumluluklarının ev içinde olduğunu belirtmektedirler. Ancak, ücretli işe girdikten sonra dahi, ev işlerini ve aile üyelerine bakımı üstlenmek zorunda kalabilirler. Kadınlar, ev dışında çalışırken ev işlerini yapacak bir destekçiden yoksun olmaları durumunda işe girmekten kaçınabilirler. Bu durum, sadece kadınların işgücüne katılmasıyla ilgili toplumsal normlar ve geleneklerle sınırlı değildir. Dil engelleri, ev içi işlerin yükü ve çocuk bakımı gibi etmenler de kadınların erkeklere kıyasla iş gücüne katılımlarını zorlaştırmaktadır (Freedman, 2009).

Suriyeli kadınların, Türkiye deneyimine odaklanan Kaya ve Kıraç (2016, s. 19), kadınların özellikle ev işlerini ve aile bireylerine bakmayı üstlendikleri durumlarda daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıklarını gözlemlemiştir. Sansonetti (2016, s. 48), "toplumsal cinsiyetten bağımsız" işgücü piyasası politikalarını eleştirerek, göçmen kadınların ailenin bakımına ilişkin sorumlulukları nedeniyle erkek meslektaşlarına göre daha fazla sıkıntıyla karşılaştığını belirtmektedir. Bu durum, kadınların istihdama katılımını sınırlayan önemli bir etkendir. Dolayısıyla Mallender ve arkadaşları (2014, s. 45), kadınlara sağlanan iş-yaşam dengelemesi düzenlemelerinin eksikliğinin, yapısal zorluklara ve işe alma sürecinin dolaylı bir engeline neden olduğunu ifade etmektedirler.

Dil Engeli ve İşe Erişim Kanallarını Bilmeme

Kadınların istihdam öncesi süreçlerinde önemli bir zorluk da dil engeli ve beraberinde işe erişim kanallarının bilinmemesidir. Suriyeli kadınların Türkçe bilmemeleri, iş bulma ve daha iyi ücretli işlerde çalışma olanaklarını engelleyen önemli etmenlerden biridir (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 75). Bu durum, dil engelinin sosyal etkileşimi ve entegrasyonu olumsuz etkilediğini göstermektedir. Dil bilmemek, sadece iş bulma değil, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden faydalanma ve sosyal uyum gibi temel alanlarda da engel teşkil etmektedir. Son çalışmalar, Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunun dil bilmediğini ve sosyal izolasyon yaşadıklarını ortaya koymuştur (UN Women, 2018). Bu durum kadınların iş arama süreçlerini bilememesi konusunu da açıklamaktadır. Sosyal izolasyon çoğu Suriyeli kadın için önemli sorundur. İş arama sürecinde birçok kadın bu sosyal izolasyon sonucunda çalışmak istese de işe erişememektedir. Suriyeli erkeklerin, eşlerinin çalışmalarına karşı isteksizlikleri ve sokaklarda yaşanan güvenlik sorunları, Suriyeli kadınların işgücüne katılımını engelleyen diğer etmenler arasında yer almaktadır (Aktaş, 2016, s. 55). Suriye'deki ataerkilliğin mekânsal düzenlemesi, kadınların kamusal alana çıkmasını engelleyerek onları özel alana hapsetmektedir, çünkü kadınlar genellikle aile namusu ve şerefinin koruyucuları olarak kabul edilmektedir. Bu durum, iş yerinde veya kamusal alanda karşılaşılan sözlü ya da cinsel tacizin, erkekler ve kadınlar için aile namusu ve şerefine yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir (Sadiqi ve Ennaji, 2011).

Göç ettikleri ülkenin dilini, kültürünü, geleneklerini, emek piyasasını ve vatandaşlık rejimini sınırlı bir şekilde bilen göçmenler, yeni bağlamda var olma ve sosyal statü kazanma çabalarında, mensubu oldukları göçmen dayanışma ağlarının önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler (Portes ve Sensenbrenner, 1993). Bu bakış açısı, göçmen statüsündeki bireylerin entegrasyon sürecinde karşılaştıkları riskleri ve kırılganlıkları yönetmelerine yardımcı olabileceğini vurgulamaktadır (Woolcock ve Narayan, 2010, s. 275). Ancak, bu sosyal ağların her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığı zamanla anlaşılmıştır. Örneğin, göçmenler arasında özellikle etnik veya dini bağlılıkla beslenen "güvenlik duygusu", toplumsal denetiminin yoğun olduğu ve sıkı bir ağın örüldüğü durumlarda (Granovette, 1973) genç kadınların bu ağ içinde sıkışıp kalmasına neden

olabilir. İş yaşamına dahil olma sürecinde bu ikilemleri kadınlar yaşamaktadır. Çünkü iş bulma sürecinde en fazla yararlandıkları kanal sosyal ağlarıdır. İşgücü piyasasındaki sosyal sermayenin etkilerini inceleyen çalışmalar, aile bağları, akraba ilişkileri ve kişisel iletişim ağlarının, resmi iş bulma kurumlarına göre iş bulma sürecinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Korpi, 2001; Zhao, 2002; Aguilera, 2002). İNGEV (2024, s. 21)' in raporunda, Suriyeli kadınların iş arama konusunda %71 oranında aile ilişkileri ve sosyal sermayelerine güvendikleri görülmüştür. İkinci olarak %41 oranında sosyal medya üzerinden iş aramaktadırlar. İŞKUR ve İnsan Kaynakları Web sitelerinden faydalanma oranları oldukça düşüktür.

Eğitime İlişkin Kişisel ve Yapısal Eksiklikler

İşgücüne katılım sürecinde ve dahil olduktan sonra, eğitim konusu da dikkate değer bir zorluktur. Eğitim, emek ile sermaye arasındaki ilişkide önemli bir etmen olarak kabul edilmektedir (Brunello, 2001; Bedir, 2002). Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, işe erişiminin arttığı görülmektedir (Aslantepe, 2015, s. 136). Bu eğitim düzeyindeki artış, toplumsal cinsiyet temelli ücret eşitsizliğinin azalmasına da yol açabilir (Günalp, Cilasun ve Acar, 2015, s. 10; Eraslan, 2012, s. 244). Eğitimli kadın işgücünde ücret farklılıklarının azalması olumlu bir gelişmedir. Ancak, kadınlara yönelik diğer ayrımcılıkların da engellenmesi için eğitim ve işgücü piyasasında kadınlara adil fırsatların sunulması büyük önem taşımaktadır (Kümbül Güler ve Kiren Gürler, 2016, s. 64). Suriyeli kadınların %18,4'ü hiçbir eğitim almamıştır. Yaklaşık beşte biri, yani kadınların %16,1'i ilkokulu tamamlamamış ve yalnızca %33'ü ilkokul diplomasına sahiptir. Diğer yandan, kadınların %14,2'si ortaokul, %11'i ise lise mezunudur. Üniversite mezunu kadınların oranı %6,8'dir ve lisansüstü eğitim alanların oranı sadece binde 5'tir (Balcılar, 2016, s. 33).

Göçmen kadınların eğitim almalarının, işsizlik riskini azaltma ihtimalini artırabileceği düşünülmektedir (OECD, 2017, s. 59). Ancak, genellikle köken ülkelerinde aldıkları eğitim, yeni geldikleri ülkelerde yeterince değerli görülmemektedir. Göç, kadınlara yeni ekonomik fırsatlar sunarak sosyoekonomik statülerinde iyileşme ve mekânsal ile sosyal hareketlilik sağlarken, aynı zamanda göçmenlerin sosyo-ekonomik statülerinde bir düşüşe yol açabilir. Bu durum, göçmenlerin ekonomik, sosyal ve eğitimsel birikimlerini

ev sahibi ülkeye aktaramamalarından kaynaklanmaktadır (Cederberg, 2017, s. 2). Türkiye'de yaşayan yetenekli ve yüksek eğitimli Suriyelilerin en yaygın sorunlarından biri, kalifiye olmayan işlere yönlendirilmeleri, eğitim ve deneyimlerine uygun iş bulma zorluğu ve işsizlikle karşılaşmalarıdır (Erdoğan, 2018b, s. 84/218). Göçmenlerin, mesleki diplomalarının Türkiye'de belirli şartları sağlamadan geçerliliklerinin olmaması niteliksizleştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu konuda Ekiz-Gökmen, istihdam bağlamında belirli düzenlemelere gidilmesinin ve nitelikli işlerde çalışmaya fırsatlar açılmasının faydalı olacağını belirtmektedir (Ekiz-Gökmen, 2011, s. 227). Kanada'da yapılan bir araştırma, önceden elde edilen eğitim niteliklerinin, Kanada işgücü piyasasında yeterince değerli olmadığını ve bu nedenle göçmenlerin genellikle meslek açısından düşük düzeyde işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir (Colic-Peisker ve Tilbury, 2006). Hollanda'da gerçekleştirilen başka bir çalışma, ev sahibi ülkede alınan eğitimin, yurtdışında elde edilen eğitimden daha fazla istihdam olasılığı taşıdığını göstermiştir. Ev sahibi ülkede edinilen eğitimin, göçmenlerin ekonomik entegrasyonuna yurtdışında edinilene kıyasla daha etkili katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, göçmenlerin niteliklerinin "uluslararası taşınabilirliği" ve özellikle göç öncesinde kazanılan becerilere odaklanarak göçmen entegrasyonu hakkında yeni bir tartışma başlatmıştır (Kanas ve Van Tubergen, 2009).

Mesleki Deneyim Eksikliği

İşgücü piyasası deneyimi, göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu etkileyen önemli bir insan sermayesi türüdür. İşte kazanılan beceriler, gelecekteki istihdama olumlu etki sağlayabilir. Bu, kaynak ve hedef ülkedeki iş deneyimi için geçerli bir durumdur. Ancak göç öncesi işgücü piyasası deneyimi, ev sahibi toplumun işgücü piyasasıyla uyumsuzluk nedeniyle sınırlı olabilir (Kanas ve Van Tubergen, 2009, s. 897). Burada mesleki yetersizlik ve deneyim eksikliği kadınların istihdama girmelerindeki engellerden bir diğeridir. Kadınların istihdama katılım sürecinde ve öncesinde rehberlik sağlayan yapıların ve organizasyonların varlığı son derece önemlidir. Türkiye'de genellikle sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan bu destek, İŞKUR gibi resmi kurumlar tarafından da zaman zaman sağlanmaktadır. Bununla birlikte istihdam süreçlerinde sağlanan rehberliğin önemli bir yönü meslek edindirme kurslarının varlığıdır. STK'lar ve yerel

yönetimler üzerinden açılan meslek edindirme kursları iş yaşamına ilişkin beceri kazandırmakla birlikte iş piyasasına uyum açısından da kadınları geliştiren bir durumdur.

Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerleşik Alışkanlıklar: Kadın= Ev Kadını

Burada ifade edilmesi gereken bir başka konu ise Suriyeli kadınların birçoğu Suriye'de iken ev kadını olmalarıdır. Dolayısıyla kadınların büyük kısmının herhangi bir çalışma deneyimi bulunmamaktadır. Bu da Suriyeli kadınların iş yaşamına dahil olmamalarının önündeki bir diğer etken olarak ifade edilebilir. İNGEV (2024, s. 26) raporunda, Suriyeli kadınların %84'ü istihdam konusunda nerden destek alacaklarını bilmediklerini ifade etmişlerdir. İstihdam olasılığını artırmak için ihtiyaç duyulan destek türleri konusunda %59 oranda iş arama yöntemlerini öğretme desteği, %53 oranında mesleki ve teknik eğitim desteği yer alırken %26 oranında güvenli ulaşım desteği ifade edilmiştir. Mesleki eğitim talebi doğrultusunda Suriyeli kadınların %40'ı işe başvuru becerilerini öğrenmek isterken %42'si mesleki Türkçe öğrenmek istemektedir. Ek olarak temel bilgisayar destekli programları (office vb.) öğrenmek isteyenler %45 şeklindedir. Bununla birlikte tezat olarak UN Women (2018, s. 39) araştırmasına göre, Suriyeli genç kadınların mesleki eğitime katılım oranı %7,2'dir ve bu eğitimlere katılan kadınların çoğunluğu kuaförlük, dikiş-nakış, aşçılık, bilgisayar ve dil eğitimini tercih etmektedir. Bakıldığı zaman bu kursların açılması ve kayıt olma süreçlerinde de büyük oranda toplumsal cinsiyete özgü izler taşıdığı söylenebilir. Kadınlar için açılan ya da kadınların daha fazla başvuracağı düşünülerek planlanan kursların temelde kuaförlük, terzilik, hasta bakım vb. gibi kadınlarla özdeşleşmiş mesleklere yönelik olduğu görülmektedir. TEPAV ve TOBB (2021, s. 26)'un raporuna göre, mesleki eğitim alan Suriyelilerin yaklaşık %30'u, giyim ve tekstil endüstrisi ile güzellik ve saç bakım hizmetleri (kuaförlük) kurslarına katılmaktadır. Konunun bir diğer yönü, neredeyse tüm kadınlar bu alanlara yöneldiğinden bu kursların etkisi ve işlevi sadece kâğıt üzerinde görünmektedir.

1.6.2. Suriyeli Kadınların İstihdama Dahil Olduktan Sonra Karşılaştığı Zorluklar

Göçmen kadınların istihdam sürecinde yaşadığı zorluklara ilişkin net bir ayrımın yapılamayacağı daha önce de ifade edilmişti. Bazı zorluklar istihdam öncesinde daha

belirgin olabilirken, bazıları istihdama katıldıktan sonra da ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, öncesinde var olan sorunların istihdam sürecinde de etkisi devam edebilmektedir.

Dünya genelinde, göçmen işçiler ucuz işgücü sağlamanın önemli bir yolunu oluşturarak özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bir tampon işgücü ordusu olarak işlev görmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere göçmenler genellikle "3D" olarak adlandırılan işlerde çalışma fırsatları bulmaktadır. Bu tür işler fiziksel emek gerektiren, zorlu çalışma koşulları olan, uzun saatler çalışmayı içeren ve düşük ücretli işlerdir. Bu durum, göçmen işçilerin iş yaşamında karşılaştığı zorlukları ve ekonomik belirsizliği vurgulamaktadır (ILO, 2005; ILO, 2007; Tomlinson, 2010; Turner, 2015; Pajnik, 2016). Zorluklar ve belirsizlikler karşısında özellikle kayıtsız ve güvencesiz göçmenler arasında, kadınların daha zor çalışma koşullarını kabullenmeye daha meyilli olmaları ve işverenlere bağımlılıkları işverenler için çekici bir etmen haline gelebilmektedir (Erder ve Kaşka, 2003, s. 13; Coşkun, 2017, s. 1304-1305). Ayrıca 'göçün feminizasyonu' kavramına değinen Gökbayrak (2009, s. 56), geleneksel roller doğrultusunda cinsiyetçi iş kollarının kadınlar tarafından üstlenildiğini ve kadınların bakım hizmetlerinde istihdam edildiklerini belirtmektedir. Ayrıca Batılı toplumları örnek vererek kadın işgücüne olan ihtiyacın göçmen kadınlar vasıtasıyla yerine getirildiğine değinmektedir.

Bu bağlamda Suriyeli kadınların istihdama dahil olduktan sonra yaşadıkları zorlukları; kayıt dışılık ve güvencesiz çalışma, güvenlik arayışı için zoraki yöneliş: ev eksenli çalışma, düşük ücret karşılığı çalışma, uzun çalışma saatleri ve haftalık izin konusu, sendikal örgütlenmenin ol(a)maması, dil engeli, eğitim düzeyinin düşük olması, nitelikli göçmen kadınların diploma denklik sorunu, tabakalaşma, cinsiyete dayalı iş bölümü: cam tavanlar ve cam duvarlar, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin eksiklikler, cinsel şiddet başlıklarında ele alabiliriz.

Kayıt Dışı ve Güvencesiz Çalışma

Kadınların iş yaşamları, genellikle piyasa koşullarına göre şekillenmekte ve birçok kayıt dışı işin kadın işi olarak kabul edilmesi bu durumu yansıtmaktadır (Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2015, s. 295). Suriyeli kadınlar genellikle kayıt dışı ücretli işlerde emek yoğun

sektörlerde çalışmaktadır. Suriye'deki savaşın etkisiyle Türkiye'ye sığınan göçmenlerin varlığı, işgücü piyasasında belirsiz çalışma koşullarının artmasına neden olmuş ve enformel, güvencesiz işlerde hem göçmenler hem de yerel topluluklar arasında ücret rekabetine yol açmaktadır (Dedeoğlu, 2018, s. 38). Del Carpio ve Wagner (2015, s. 4) çalışması, Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı piyasada yerel işçilerin yerine geçtiğini ve her 10 göçmen için yaklaşık 6 yerli işçinin yerini aldığını ortaya koymaktadır. Bu durum işverenlerin Suriyeli göçmenleri yerel halk yerine tercih etmesinin sonucu olarak, göçmenlerin düşük nitelikli kayıt dışı piyasada bulunmalarına neden olmaktadır.

Özellikle tekstil sektörü, güvencesiz çalışmanın belirgin bir şekilde yaşandığı sektörlerden biridir ve aynı zamanda göçmenler için önde gelen istihdam alanlarından biridir. İstanbul'da gerçekleştirilen bir araştırmada, 300 Suriyeli ve 303 Türk vatandaşı tekstil işçisinin tamamının sigortasız bir şekilde çalıştığı tespit edilmiştir (Mutlu vd., 2018, s. 81). Bu durum, göçmen kadınların sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalıştığına işaret etmektedir.

Güvenlik Arayışı İçin Zoraki Yöneliş: Ev Eksenli Çalışma

Güvenli iş ortamlarının yoksunluğu kadınları istihdamdan alıkoyabilmektedir. Bu noktada Del Carpio, Seker ve Yener (2018), ise Suriyeli kadınların emek piyasalarına aktif olarak dahil olmalarını sağlamak amacıyla girişimciliği ve evden çalışmayı teşvik etmenin önemini vurgulamışlardır. Kadını, evden çalışmaya yönlendiren çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler arasında zorunlu göç, ataerkil ilişkiler, geniş ve esnek kayıt dışı emek piyasası, geçici koruma statüsü, ırkçılık ve şiddet korkusu, ev içi emek, çocuk, yaşlı ve engelli bakımı gibi unsurlar yer almaktadır (Uçar, 2020, s. 45). Bu etmenlerle birlikte Suriyeli kadınların güvenlik endişeleri de güvenli çalışma alanı olarak gördükleri ev içi çalışmaya yönlendiren önemli bir başka konudur. Yıldız (2013, s. 102) çalışmasında Gaziantep'te kadınların mevsimlik işlerde çalıştıklarını; fıstık, ceviz topladıklarını, parça başı işlerden kazanç ekle ettiklerini ifade etmiştir. Gaziantep'te bulunan Suriyeli kadınların da genel itibariyle bu alanlarda istihdama dahil olduklarını söyleyebiliriz.

Suriyeli kadınlar için güvenli alan ifadesi çalışma ortamının tamamen ya da çoğunlukla kadınlardan oluştuğu iş yerleri olarak görülebileceği gibi ailedeki erkeğin tanıdığı iş yerleri olma şartıyla erkeklerin yoğun çalıştıkları iş yerlerinde de çalıştıkları kısıtlıda olsa da görülmektedir. Suriyeli kadınların çalışmak istedikleri iş yerine ilişkin öncelikleri konusunda katılımcıların %40'ı iş yerinin güvenli olmasının öncelikleri arasında üst sıralarda olduğunu belirtmişlerdir (İNGEV, 2024, s. 24). Güvende olma ihtiyacı zaman zaman kadınları başka stratejiler oluşturmaya da yönlendirmiştir. Şanlıurfa'da yapılan bir çalışmada bu konuya temas edilmiştir. Çalışmada Suriyeli kadınların kamusal alanda güvenlik talebinin önemi vurgulamış ve onlara dayatılan kimlik sorunlarının ciddiyetine dikkat çekilmiştir. Suriyeli kadınlar, hayatta kalma stratejileri geliştirerek (Türk'lere benzemek, çok eşli evliliğe razı olmak, tacizleri mizahla savuşturmak gibi) direnç mekanizmalarını güçlendirmiş ve kurtuluşu kendi çabalarıyla sağlamayı öğrenmişlerdir (Herwig, 2017).

Düşük Ücret Karşılığı Çalışma

Niteliksiz işlerde kayıt dışı ve güvencesiz bir biçimde istihdam edilen kadınların sorun yaşadığı bir diğer konu ucuz iş gücü olarak görülüp düşük ücret karşılığı istihdam edilmeleridir. Son yıllarda, kadınların erkeklere kıyasla aldığı ortalama ücret ile arasındaki fark bir miktar azalmış olsa da, tamamen kapanmış değildir. Kadınlar, aynı meslekleri yapmalarına rağmen ortalama olarak erkeklerden daha düşük ücret almaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012, s. 56). Göçmenler arasında da benzer bir durum söz konusudur (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 113). Göçmen kadınlar, çalıştıkları sektörlerde yerli kadın işçilere ve göçmen erkek işçilere kıyasla daha düşük ücretle istihdam edilmektedir. Bu nedenle, ücret eşitsizliği göçmen kadınlar arasında da gözlenmektedir. Araştırmalar, göçmen kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında ücretlerinin yaklaşık %30-40 daha düşük olduğunu göstermektedir (Kalkınma Atölyesi, 2016a, s. 18). Suriyeli ve Türk işçilerin katıldığı bir başka araştırmaya göre ise çalışanların ortalama ücretleri, geldikleri ülke ve cinsiyetlerine göre karşılaştırıldığında, Türkiye'deki erkek işçilerin ortalama ücretinin en yüksek olduğu, Suriyeli kadın işçilerin ortalama ücretinin Türkiye'deki erkek işçilerin yaklaşık yarısı civarında olduğu görülmüştür. Ayrıca, Türkiye'deki kadın işçilerin %40'ının ve Suriyeli kadın işçilerin

tamamının asgari ücretin altında çalıştığı belirlenmiştir. Stone (2022) tarafından yapılan bir çalışma, iş yaşamında kadınların genellikle düşük ücretli ve düşük statülü işlere yönlendirildiğini ortaya koymuştur. Göçmen kadınların işgücüne katılım biçimlerini kültürel temele dayandıran bazı çalışmaların aksine, bu çalışma işçi kadınların etnik kökenden bağımsız olarak benzer sınıfsal deneyimlerine odaklanmıştır. Sonuç olarak, işgücüne katılım ve kazanç açısından, cinsiyet arasındaki farkın çeşitli etnik kökenli kadınlar arasındaki farktan daha belirgin olduğunu ortaya koymaktadır.

Uzun Çalışma Saatleri ve Haftalık İzin Konusu

Kadınların istihdamında karşılaştıkları bir diğer önemli sorun, uzun çalışma saatleri olup, özellikle Suriyeli kadınların ağır ve güvenliksiz işlerde uzun saatler boyunca çalıştırılması bu sorunun belirgin bir örneğidir. Suriyeli çalışanların haftalık ortalama çalışma süresi 52,3 saat olarak kaydedilmiştir. Bu, kayıtlı ve kayıt dışı yerel işçilerden sırasıyla beş ve dört saat daha fazla çalıştıkları anlamına gelir (ILO, 2020, s. 19). Göçmenlerin çalışma süreleri incelendiğinde, genellikle uzun ve hafta sonu tatili uygulamasının nadiren yapıldığı bir şekilde istihdam edildikleri görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de çoğunlukla yasal olarak belirlenen haftalık 45 saatlik çalışma süresini aşan bir şekilde istihdam edildiği görülmektedir (Kaygısız, 2017, s. 17). Mutlu ve arkadaşları (2018)'nın Suriyeli ve Türk işçilerin katıldığı araştırmalarına göre araştırmaya katılan işçilerin sadece %2,3'ü, haftalık yasal çalışma süresi olan 45 saatin altında çalışmaktadır. Haftalık çalışma saatleri göz önüne alındığında, işçilerin %14,26'sının 46-50 saat, %32,17'sinin 51-55 saat, %19,73'ünün 56-60 saat çalıştığı görülmektedir. Ayrıca, işçilerin %16,58'inin haftada 61-65 saat, %14,93'ünün ise haftada 65 saatten fazla çalıştığı tespit edilmiştir. Araştırmada, işçilerin %60'ının yıllık izinlerini düzenli olarak kullanamadığı belirlenmiştir. Çalışılan atölyelerin %60'ında fazla mesai uygulanmakta ve fazla mesaiye kalmanın zorunlu olduğu ifade edilmektedir. 2016 yılında Ürdün, Lübnan ve Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin %70'i uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlerle istihdam edildikleri bilinmektedir. Bu ülkelerdeki göçmenler, yoksulluk sınırının altında bir gelir elde etmektedirler (Callahan vd., 2017, s. 142).

Sendikal Örgütlenmenin Ol(a)maması

Geçici koruma altındaki kadınlar ve erkekler açısından bakıldığında göz ardı edilen bir başka konu sendikal örgütlenme eksikliğidir. Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında sendikal örgütlenmenin düştüğü ve günümüzde de düşük seyrettiği bir iş yaşamı görülmektedir. Günümüz itibariyle örgütlülük oranı %15,22' dir (Çalışma Bakanlığı, 2024[6]). Yerel çalışanlar için bu derece düşük olan örgütlenme göçmenler açısından hiç yok gibidir. Geçici koruma altında bulunan bireyler çoğunlukla kayıt dışı bir biçimde güvenceden yoksun çalışan kimseler olmakla birlikte iş bulma, hak arama vb. konularda geri durmaktadırlar. Bu geri duruşun sebebi, bir göçmen refleksi olarak sınır dışı edilme korkusundan ileri gelmektedir. Türkiye'de sendikaların göçmenler nezdindeki tutumlarının da göçmenleri örgütleme yönünde bir motivasyona sahip olmadığı birçok çalışmada görülmüştür (Gökbayrak ve Erdoğdu, 2010; Toksöz vd., 2012; Erdoğdu ve Şenses, 2015; Coşkun ve Karataş, 2024). Göç eden kadınlar için, maruz kaldıkları ayrımcılığa, istismara ve olumsuz çalışma koşullarına karşı mücadelede en etkili yol, kadın ve işçi hareketleriyle işbirliği yaparak örgütlenmek ve dayanışma içinde hareket etmektir. Bu yaklaşım, göç alan ülke hükümetlerini ve kamuoylarını etkileyerek değişim sağlama amacını taşır. Ancak, göçmen kadınların genellikle yasal statüden yoksun ve savunmasız olmaları, kamusal alanda aktif olmalarını, örgütlenmelerini ve hak talepleriyle ilgilenmelerini zorlaştırır. Özellikle göçmen kadınlar için, haklarını savunmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla güçlü bir örgütlenme ve dayanışma ağı oluşturmak gereklidir (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009, s. 13). Sendika örgütleri, göçmen işçilere destek sağlama ve zorlu koşullarla başa çıkmalarına yardımcı olma konusunda etkili araçlar olarak değerlendirilir. Ancak, sendikaların göçmenlik politikasına etkisi oldukça sınırlı kalmıştır (Wilkens, 2010).

Dil Engeli

Göçmen kadınların istihdama katılma süreci ve istihdam deneyimleriyle ilgili bir diğer önemli zorluk, dil engelidir. Dil engeli ve istihdam sorunları, göçmen kadınlar için

[6] Erişim adresi: https://www.csgb.gov.tr/media/93592/20240131-4.pdf

birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Dil bilmemek, göçmen kadınların iş bulma sürecinde karşılaşabileceği pek çok güçlüğün ön sırasında gelir. Dil becerileri, iş arama, başvuru yapma, görüşme yapma, iş yerinde iletişim kurma, terfi alma ve eğitim alma gibi aşamalarda yaşamsal bir rol oynar. Dil becerileri, göçmenlerin işgücü piyasasındaki başarısını önemli ölçüde etkiler. Çoğu meslek için, ev sahibi ülkede makul düzeyde dil becerileri gereklidir ve daha iyi dil becerileri, göçmenlerin kalifiye oldukları iş piyasasındaki seçeneklerini artırarak ekonomik başarılarını destekler (Chiswick ve Miller, 2009). Yabancı işgücü piyasalarına başarılı bir şekilde entegre olmak için dil, göçmenlerin anavatanlarındaki eğitim ve becerilerinin aktarılmasında kritik bir etmen olarak öne çıkar (Adsera ve Pytlikova, 2015, s. 14). Valtonen (2004, s. 79), Finlandiya'da işgücü piyasasının dil yeterliliğine dayalı olarak bölündüğünü ve bu nedenle göçmenlerin işgücü piyasasından dışlanıp ikincil işgücü piyasasına itildiğini belirtmektedir. Ancak, dil yeterliliğinin iş görevlerinde yüksek düzeyde olmasının gerekmediği işlerde bile önem taşıdığına dikkat çekmektedir. ABD' deki göçmenlerin ücret ve kazanç yapılarını inceleyen Mamgain ve Collins (2003), kadınlar ve erkekler arasında iş bulma ve kazançlarını etkileyen etmenlerin farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada, erkekler için eğitimin istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olmadığı, ancak İngilizce dil becerisi ve bulundukları bölgedeki iş deneyiminin önemli olduğu gözlemlenmiştir. Kadınlar açısından ise eğitimin en önemli değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde, ABD'de Kossoudji (1988) tarafından yapılan çalışmada da İngilizce bilmeyen göçmenlerin, eğitim seviyelerine uygun işler yerine nitelik gerektirmeyen işlerde yer aldıkları, bunun da özellikle Latin kökenli çalışanlar arasında yaygın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dil becerisi, okuryazarlık yeteneğiyle iç içedir. Okuryazarlık, gelir getiren işlerle doğrudan ilişkilidir ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip iş gücünün deneyim ve niteliklerini iş yaşamlarına aktarması son derece önemlidir. Göçmenler arasında, hedef ülkede yerel dili tam olarak öğrenemedikleri durumlarda, düşük eğitim seviyesine sahip olanların gelecekteki kazançlarını artırmak için hangi yeteneklere veya becerilere yatırım yapacaklarını seçmek zorunda kaldıkları gözlemlenmektedir (Wang, Graaff ve Nijkamp, 2018, s. 79). ABD'de göçmen işçilerin dil becerilerini anlama, konuşma, okuma ve yazma düzeyleri açısından ayrı ayrı inceleyen Carnevale, Fry ve Lowell (2001), anlama becerisinin öne çıktığını, konuşma, okuma ve yazma yeteneklerinin ise konuşulanları anlamayı takiben arttığını ve ücretler üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Bu veriler dil becerileri ile göçmenlerin kazançları arasında güçlü bir ilişki olduğunu, ücret ve terfi olanakları açısından göçmenlerin dil becerilerini geliştirmenin önemini ortaya koymaktadır (Dustmann ve Van Soest, 2002). Bu, önceki göç araştırmalarıyla uyumlu bir şekilde dil becerileri ve iş deneyiminin göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Mamgain ve Collins, 2003; Chiswick ve Miller, 2009).

Suriyeli kadınların Türkçe bilmemeleri, iş bulma ve daha iyi ücretli işlerde çalışma olanaklarını engelleyen önemli etmenlerden biridir (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 75). Bu durum, dil engelinin sosyal etkileşimi ve entegrasyonu olumsuz etkilediğini göstermektedir. Dil bilmemek, sadece iş bulma değil, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden faydalanma ve sosyal uyum gibi temel alanlarda da engel teşkil etmektedir. Son çalışmalar, Suriyeli kadınların yaklaşık %70'inin Türkçe bilmediğini ve yine yaklaşık %40'ının haftada bir dışarı çıktığını ya da hiç dışarı çıkmadığını ortaya koymuştur (UN Women, 2018, s. 6-7). Entegrasyonu olumsuz yönde etkileyen bu konu göçün üzerinden geçen onca zamana karşın birçok kadının dil konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Buradan yerli halk ile karşılaşma alanları olarak ifade edebileceğimiz mahalle ve sosyalleşme alanlarında başlayan gettolaşmanın iş ortamına yansıdığını söylemek hatalı olmayacaktır. Birçok kadın için güvenli iş alanı kadınların yoğunlukta çalıştığı alanlardır. Bu bağlamda kadın-erkek ayrımına gidilmesi bu durumu olumsuz yönde etkilemektedir. Bir diğer olumsuzluk ise iş yerinde yerli kadınlarla kurul(a)mayan ilişkidir. Özellikle yerel kadınların Suriyeli kadınlara yönelik olumsuz ön yargıların nefret söylemine dönüştüğünü bu durumun iş yaşamındaki ilişkilere de yansıdığı söylenebilir.

Eğitim Düzeyinin Düşük Olması

Suriyeli kadınların önemli bir bölümünün eğitim düzeyi düşüktür. 15-49 yaş arası Suriyeli kadınların %19'u hiç eğitim almamış veya ilkokulu bitirmemiş, %47'si sadece ilkokulu tamamlamış, %20'si ortaokulu tamamlamış, %14'ü ise lise ve üstü eğitime sahiptir (HÜNEE, 2019, s. 24). Bu durum göz önüne alındığında, kadınların çoğunun iş yaşamında bulunmadığı ve iş bulanların genellikle nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştığı

belirtilmektedir (HÜNEE, 2019). Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadınların sosyo-ekonomik durumları, bu kesimin oldukça dezavantajlı bir pozisyonda olduğunu göstermektedir. Örneğin, Suriyeli kadınların %88,4'ü geçim sıkıntısı çekmekte ve %96,7'si iş bulmakta zorlanmaktadır. Kadınların %24'ü ülkelerindeyken çalışmaktaydılar (Aydemir, 2018, s. 35-36). UN Women (2018, s. 6) araştırmasına göre, Türkiye'deki Suriyeli kadınların sadece %15'i gelir getiren işlerde istihdam edilmektedir. Başka bir rapora göre, istihdama katılım oranı %9,4'tür ve bu kadınların sadece %10'u kayıtlı işlerde çalışmaktadır (KADEM, 2018, s. 9). Anlaşılacağı üzere Suriyeli kadınların çoğu iş gücüne katıl(a)mamaktadır. Çalışanlar da genellikle 'geleneksel kadın işleri'nde yer almaktadır. Eğitim seviyeleri düşük olduğunda, genellikle düşük nitelikli veya kayıt dışı işlerde çalışmaktadırlar.

Nitelikli Göçmen Kadınların Diploma Denklik Sorunu

Nitelikli göçmenler açısından eğitim denkliğinin eksikliği, istihdam sürecinde önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, nitelikleri altında bir pozisyonda çalışmanın zorluğunu ifade eder. Son yıllarda göç alanyazını, göçmenlerin sahip oldukları nitelikler ve bunların kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Eğitimli göçmenleri tanımlayan nitelikli veya nitelikli göçmenler terimi, beceri ve deneyim sahibi olan bireyleri ifade eder (Huber ve Stephens, 2010, s. 21). Bu grup genellikle üniversite eğitimini tamamlamış ve sahip oldukları bilgi birikimi ve iş deneyimini yanlarında getiren kişileri içerir. Ancak birçok nitelikli göçmen, geldikleri ülkede niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalır veya becerilerinin ücretlendirilmesinde ayrımcılıkla karşılaşır (Castles ve Miller, 2008; Dadush ve Niebuhr, 2016). Diğer yandan, niteliksizleştirme kavramı, göçmenlerin sahip oldukları becerilerin tanınmaması ve niteliklerinin altında, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştırılması anlamına gelmektedir (Siar, 2011, s.62). Bazı Suriyeli kadınlar, göçün, patriyarkal yapı bağlamında yaşam pratiklerinde önemli değişikliklere neden olduğunu belirtirken, diğerleri göçün yaşamlarında olumsuz bir kırılma yarattığını dile getirmektedir. Farklı mesleki statülere sahip olan ve göç deneyimi sonrasında hem statü kaybı yaşayan hem de düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan bireyler, mesleki hareketlilikte gerileme veya aşağı yönlü bir değişim yaşayabilirler (Lamba, 2003, s. 47; Khran vd., 2000, s. 60). Bu durum özellikle eğitimli, Suriye'de

öğrenci ya da çalışan kadınlar tarafından deneyimlenmektedir. Bu bulgu, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere yüksek eğitim seviyesinin daha fazla ve kolay istihdam olanağı sunmadığı tespitiyle uyumludur (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 48). Bu gruptaki kadınlar, çalışma izni olmadığı yerlerde merdiven altı iş piyasasına katılarak aşırı düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Nitelikli göçmenler, "beyin göçü" olarak adlandırılan göçmen grubuna dahildir. Bu grup genellikle yasal yollarla göç etme olanağına sahip olup ev sahibi ülke tarafından daha kolay kabul edilmektedir. Kitlesel zorunlu göç, bireylerin niteliklerine göre seçilmelerini engellemektedir. Nitelikli göçmenler, niteliklerinin tanınmaması, denklik eksikliği, mesleki rekabet ve dil engeli nedeniyle bekledikleri avantajları elde edemeyip dezavantajlı bir konumda yeni bir yaşama başlamak zorunda kalabilmektedirler (Mattoo, Rathindran ve Subramanian, 2006).

Profesyonel meslek sahibi göçmenlerin özellikle Kanada, ABD ve Almanya gibi ülkelere göç ettikleri bilinmektedir. Türkiye'de ise profesyonel meslek sahibi göçmenlerin mesleklerini yapıp yapamadıkları hakkında yeterli veri bulunmaktadır. Göçmenlerin istihdama erişimini ve iş yaşamına entegrasyonunu etkileyen etmenlerden biri, mesleki kimliklerinin tanınmamasıdır. Bu durum, profesyonel meslek sahibi bir göçmenlerin yerel diploma denkliği alamadığı veya ulusal standartlara uymakta zorlandığı durumlarda, mesleki seviyesinin altında işlere yönelmesine neden olabilmektedir (Krahn vd., 2000; Lamba, 2003).

Türkiye'deki Suriyeliler de benzer sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Vatandaş olmalarına rağmen, mesleklerini icra edebilmek ve yeteneklerini kullanabilmek için denklik ve mesleki tanınırlık konuları önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır (Dadush ve Niebuhr, 2016, s. 3). Cantürk (2020) çalışmasına göre, Suriyeli öğretmenler ve akademisyenler gibi meslek sahipleri iş sözleşmelerinin sonlandırılması ve düşük ücret gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, göçmenlerin niteliklerinin tanınması ve yeteneklerini kullanabilecekleri fırsatların sunulması, ekonomik entegrasyonlarını olumlu bir şekilde etkileyecektir. Göçmenlerin temel haklara erişimi ve eşit piyasa olanaklarına destek sağlanması, mevcut yeteneklerinin yeni ülkenin ekonomisine katkıda bulunmalarına yardımcı olacaktır. Ancak, bu süreçte hala niteliklerin görmezden

gelinmesi ve tanınmaması gibi zorluklarla karşılaşılmaktadırlar. Bu da göçmenlerin sosyo-ekonomik potansiyellerini tam olarak kullanmalarını engellemektedir. Eğitimli kadınların hemen hepsinin STK'lar üzerinden dönemsel projeler bağlamında çalıştıklarını söyleyebiliriz. İş yaşamında neoliberalleşme ve esnek iş koşullarının Suriyeli kadınları prekarya olarak zorlamasına sebep olmuştur. *"Emeğin üzerindeki sömürü arttıkça, çalışma koşulları, özellikle ücret ve güvenceli istihdam biçimlerini ortadan kaldırarak işgücünü kaygan ve güvencesiz hale getirir, emeği belirsizleştirir."* (Şahankaya-Adar, 2018, s. 20). Prekaryalaşan Suriyeli kadınlar kimi araştırmalara göre yeni bir sınıfı temsil etmektedir.

Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesi: Tabakalaşma

Tabakalaşma, istihdamda karşılaşılan diğer bir sorun olarak ifade edilebilir. Tabakalaşma, zorunlu işbölümünün kurumsallaşmış bir yansıması olmanın yanı sıra toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği karmaşık bir olgudur. Göç hareketleri ile gelen göçmenlerin topluma katılma süreçleri, alt kültür gruplarının oluşmasına neden olurken, aynı zamanda sosyal ve sınıfsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Daha önce ekonomik açıdan alt konumda olan bir grup, göç sonrasında sınıf atlama fırsatları bulmuştur. Ancak, Suriye'deki iç karışıklık ve göç hareketlerinden sonra kaynak ülkelerindeki sınıfsal konumları büyük ölçüde değişmiştir. Buz (2006, s. 78-79)'un araştırma bulgularında da belirtildiği üzere, kadınlar geldikleri ülkede yaptıkları işlere kıyasla Türkiye'de statü ve eğitimlerine göre daha düşük pozisyonlarda çalışmaktadır. Bu durum, tabakalaşmanın yeniden üretildiğini göstermektedir (Uludağ, 2016). Yüksek eğitim seviyesine ve mesleki statüye sahip olan Suriyelilerin göç sonrasında işsiz kalması, tabakalaşmanın yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Göçmenlerin dil bilmemeleri, ayrımcılığa uğramaları, düşük ücretlerle çalışmaları ve çalışma izni alamamaları, işgücünde etkisiz hale gelmelerine neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda bir statü kaybını da ifade etmektedir. Bu kayıp, toplumsal yaşamın dönüşmesine de sebep olmaktadır. Göçmenler arasında tabakalaşma, vatandaşlığı kabul edilenlerden başlayarak aşağı doğru sıralanır; ikamet izni alanlar, geçici koruma statüsüne sahip olanlar ve kayıtsızlardır. En alt tabakada bulunan kayıtsızlar, diğer göçmenlere göre daha endişeli bir durumda olup sürekli ülkelerine geri gönderilme korkusu taşırlar (Uslu Ak, 2021, s.

122). Son birkaç yılda geçici koruma altındakilerin geri gönderilmelerindeki artış bu hiyerarşide Suriyeli kadınları en alt kısma itmiştir.

Cinsiyete Dayalı İş Bölümü: Cam Tavanlar ve Cam Duvarlar

Toplumsal cinsiyet araştırmaları bağlamında ücretli kadın emeği 1980'lerden itibaren feminist hareketin önemli bir uğrak noktası haline gelmiştir. Feminist hareket, kadınların ücretli iş piyasasındaki cinsiyete dayalı eşitsizliklere (dikey ve yatay ayrımcılık) odaklanarak, kadınların iş yaşamında adil koşulların oluşturulması için çaba göstermiş ve ayrımcılığı gidermeye yönelik politikalar geliştirmiştir (Acar Savran, 2018; s. 25-26). Halen güncelliğini koruyan cinsiyete dayalı eşitsizlikler çoklu ayrımcılık deneyimleyen Suriyeli kadınların istihdama dahil olduklarında karşılarına çıkan önemli sorunlardan biridir. Daha önce de belirtildiği üzere, ataerkil ideoloji gereği çalışma yaşamında olan hemen her Suriyeli kadın, ataerkil ideolojinin dayatmalarından dolayı kadın işi olarak ifade edilen işlerde ve çoğu zaman erkeklerle eşit olmayan şartlar altında çalışmaktadırlar. Ya da başka bir cinsiyete dayalı eşitsizlik göstergesi olarak bazı sektörlerde yine ataerkil ideolojiden kaynaklı kadınların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda cinsiyete dayalı eşitsizliğin iki yönü olan dikey ve yatay mesleki ayrımlar, yaşamları ataerkil koşularla şekillenen Suriyeli kadınlar açısından deneyimlenmektedir.

Dikey mesleki eşitsizlik, kadınların sınırlı ilerleme fırsatlarına sahip oldukları iş kollarına yönelmelerini ifade eder (Giddens 2012; s. 805). Örneğin, eğitimli ve nitelikli Suriyeli kadınların özellikle STK alanında oldukça önemli işler yapıyor olmasına karşın STK'ların yöneticilerinin genellikle erkek olması bu tür eşitsizliğe örnek olarak gösterilebilir. Bu tür durumlar "cam tavanlar" olarak adlandırılır, yani nitelikli bir bireyin cinsiyeti, sınıfı ırkı veya etnik kimliği nedeniyle yükselme yolunun görünmez engellerle engellendiği iş ortamlarını ifade eden bir metafor olarak kullanılır (Lockwood, 2004, s. 2-3; Schafer, 2013; s. 282)

Yatay mesleki eşitsizlik ise belirli mesleklerde kadınların yoğunlaştığı durumu anlatır (Giddens, 2012; s. 805). Örneğin, Suriyeli kadınların kendi ülkelerinde genellikle öğretmen, hemşire gibi işlerde çalışması ya da evde terzi ve yine evde kadın kuaförlüğü gibi mesleklerde kadınların çoğunlukta olması buna örnek olarak gösterilebilir. "Cam

duvarlar" olarak da adlandırılan yatay ayrım, kadın ve erkek işlerinin ayrıldığı ve doğasında kadınsı olarak görülen iş alanlarında kadınları tutan engeller olarak tanımlanır (Sabharwal, 2013, s. 399). Uluslararası Çalışma Örgütü raporlarına göre yatay toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, Türkiye'de kadın istihdamının en büyük engeli olarak görülmektedir (Günindi Ersöz, 2016; s. 73).

Cinsiyete dayalı bu ayrımlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen cinsiyete dayalı iş bölümünü meydana getirmiştir. Aile içinde var olan bu iş bölümü ve bireyler arasındaki hiyerarşik konumlar, üretim, yeniden üretim ve gelir dağılımı gibi faaliyetlerin aile üyeleri arasında eşitsiz bir şekilde gerçekleşmesine neden olur (Dedeoğlu, 2000; s. 141). Pragmatik olarak erkeklerle kadınların farklı görevleri kendi aralarında basitçe böldüğü düşünülebilir. Ancak, erkeklerin üstlendiği görevler genellikle "gerçek insan görevleri" olarak algılanırken (yani bilinçli, rasyonel, planlı, üretken vb.), kadınların üstlendiği görevler ise kendi doğaları tarafından belirlenmiş gibi görülür. Bu yaklaşım, cinsiyete dayalı iş bölümünü "insan emeği" ile "doğanın etkinliği" arasındaki bir ayrım olarak açıklamış olur. Ancak bu kavram, erkek (insani) ile kadın (doğal) emekçiler veya işçiler arasındaki ilişkinin tahakküm ve sömürü ilişkisini belirsizleştirebilir (Mies, 2018b: s. 105). Piyasa koşullarında gerçekleşen bu cinsiyete dayalı iş bölümü ayrımları bir taraftan ataerkil engellemelere rağmen dışarda çalışan ve çalışma yaşamı içerisinde kalmak için çetin bir uğraş veren, diğer yandan da ev işleri ve bakım sorumluluğunu yüklenen Suriyeli kadınlar açısından önemli bir mücadele ve direniş alanları haline gelebilmektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Eksiklikler

İş ilişkilerindeki değişimler, atipik istihdam biçimlerinin yaygınlaşması ve eşitlik ilkesine aykırı uygulamalar, göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliğini de olumsuz yönde etkiler. Uzun çalışma saatleri ve yoğun iş temposu, stres ve sağlık sorunlarına yol açabilir (Health & Safety Executive, 2006, s. 29-30). Göçmen işçiler nitelik gerektirmeyen ve yerli işgücü tarafından tercih edilmeyen işlerde çalıştıklarından, iş sağlığı ve güvenliği açısından daha fazla risk altında olabilirler (ILO, 2005; ILO, 2007). Suriyeli işçiler, iş güvenliği ve iş sağlığı açısından dezavantajlı konumdadır ve yüksek iş kazası oranı ile meslek hastalığı riski olan işyerlerinde çalışmaktadır (Taş, Küçükoglu ve Menteşe 2016, s. 270). Akyıldız, Ekmekçi ve Başlıgil (2020, s. 146) iş sağlığı ve güvenliği açısından göçmen işçilerin yerli

işçilerden farklılaştığını ortaya koyan bir kapsamlı inceleme yapmıştır. Araştırmaları, göçmen işçilerin ayrımcılığa maruz kaldığını, düşük nitelikli işlerde çalıştığını, yüksek mesleki risklerle karşılaştığını ve yaralanma oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ücret almakta zorluklar yaşadıkları ve sağlık koşulları açısından yerli işçilere kıyasla dezavantajlı durumda olduklarını da vurgulamışlardır. Piyasa koşullarında çalışan Suriyeli kadınlar yoğun olarak iş sağlığı ve güvenliğinin göz ardı edildiği işlerde çalışmaktadırlar. Hargreaves ve arkadaşları (2019) göçmen işçilerin iş sağlığı sonuçlarına yönelik yaptığı meta-analiz çalışmasında, uluslararası göçmen işçilerinin yüksek oranda yaralanma ve hastalanma riski taşıdığını ve tehlikeli çalışma koşullarında bulunduğunu bulmuştur. Uluslararası göçmen işçilerin %47'sinin mesleki hastalıklara sahip olduğu ve %22'sinin iş kazaları yaşadığını belirtmiştir. Ancak, göçmen işçilerin iş sağlığı verilerine ilişkin eksikliklerin olduğuna da dikkat çekmiştir. Civan (2017) çalışmasında, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yüksek sağlık ve güvenlik riski taşıyan alanlarda çalıştığını göstermektedir. Suriyeli kadınlar için de durum bundan farklı değildir. Çünkü kayıt dışı alanlarda çalışan kadınlara dair sağlıklı verilerin olmadığı yukarıda da bahsettiğimiz gibi alanyazınca da onaylanmaktadır.

Cinsel Şiddet

İlgili alanyazında, çalışma şartları olarak kadın göçmenlerin erkeklerle benzer şekilde olumsuzluklara maruz kaldıkları belirtilmektedir. Ancak cinsiyet etmeni de bu duruma dâhil olduğunda kadın göçmenlerin, emek olarak da fiziksel olarak da sömürülme durumları daha vahim bir hâl alabilmektedir (Radu, 2019, s. 91). Özgür-Baklacıoğlu (2017), göçmen kadınlara yönelik cinsel şiddetin bir sebebinin, farklı toplumsal cinsiyet kimliklerinin geleneksel ahlaki normlarla tanımlanması ve bu şekilde şiddetin meşrulaştırıldığını vurgulamıştır. Bu durumda, farklı kültürlerden gelen kadınların deneyimleri, çeşitli ahlaki normlar altında kadınların aleyhine kullanılarak cinsel şiddetin kabul edilebilir bir parçası haline getirilmektedir. Köroğlu ve Dural (2020)'ın Türkiye'deki Suriyeli kadınlarla yaptığı çalışmada da kadınların göç sonrası karşılaştıkları güçlükler bakımından cinsel şiddetin ön planda olduğunu bildirmişlerdir. Suriyeli kadınlar, Türkiyeli erkeklerin kendilerini savunmasız hissettiklerini ve bu sebeple onları şiddete maruz bıraktıklarını, bazen misafirperverlik gösterip sonunda

kadınlara cinsel saldırılarda bulunduklarını dile getirmişlerdir. Bu durum, göçmen kadınların maruz kaldığı cinsel şiddetin karmaşıklığını ve toplumsal dinamiklerin etkisini ortaya koymaktadır. Emek sömürüsüne maruz kalan göçmen kadınlar, sınır dışı edilebilme ve yakalanma korkusuyla tüm bu ihlallere ve tacize ses çıkaramamaktadırlar. Yaşamış oldukları tacizlerin yanında hak arayışında bulunamamaktadırlar (Buz, 2007, s. 40). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü göçmen kadınların, sosyal hizmetlere ve istihdama erişim açısından yaşadıkları olumsuzlukları ele almaya çalışan Coşkun (2017) da cinsel taciz ve ayrımcılık gibi etmenlere vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde Gökbayrak (2009, s. 66-67) kadınların, içinde bulundukları kötü koşullardan kurtulup refah içinde bir yaşam sürebilme ümidiyle göç ettikleri yerlerde cinsel, fiziksel, ekonomik, psikolojik gibi çok boyutlu istismarlarla karşı karşıya gelebilmektelerdir. Cinsel tacizin, kadınların iş deneyimleri üzerinde derinden zarar veren, uzun vadeli sonuçları vardır. Her ne kadar kadınlar cinsel tacize ilişkin araştırma ve tartışmaların merkezinde yer alsa da (Berdahl, 2007) cinsiyet ve ırkın kesişimi her zaman dikkate alınmamaktadır. Kadınlar genellikle cinsel tacizi resmi olarak bildirmedikleri ve mağduriyeti kabul etmenin damgalayıcı olabileceği için, cinsel taciz oranlarına ilişkin gerçek tahminler büyük ölçüde bilinememektedir. Bilinen, güvencesiz göçmenlik statüleri nedeniyle bu kadınlar, istikrarlı bir iş bulmanın aşırı zorluğu ve sınır dışı edilme korkusu nedeniyle tacizi bildirmek istemedikleridir (Kristen, Banuelos ve Urban, 2015, s. 182). Buradan hareketle her ne kadar cinsel taciz her kademeden kadın tarafından yaşanıyor olsa da güvecesizlik ve kırılganlığın daha fazla olduğu alt grup işlerde çalışan kadınların daha yoğun deneyimledikleri söylenebilir. Göçmen kadınlara yönelik gerçekleştirilen cinsel tacizin, hak ihlallerinin, emek istismarının önüne geçebilmek adına geniş içerikli, koruyucu sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Gökbayrak, 2009, s. 78; Coşkun, 2017, s. 1310).

1.6.3. Suriyeli Kadınların İstihdamdan Ayrıldıktan Sonra Karşılaştığı Zorluklar

Göçmenlerin iş sonu süreçleri, çalıştıkları ülkede işten çıkarıldıklarında veya iş sözleşmeleri sona erdiğinde karşılaştıkları süreç ve durumları ifade eder. Göçmen kadınlar bu süreçte de erkeklere göre ikinci planda ikame bir konumda bulunmaktadır.

Bu, kadınların emek piyasasında maruz bırakıldıkları eşitsizliklerin, iş ilişkisinin sona erdiği dönemde de (özellikle kriz zamanlarında) sürdüğü anlamına gelmektedir. Kriz dönemlerinde, öncelikle kadınlar işten çıkarılmaktadır. Bununla birlikte evlilik, hamilelik ve doğum gibi durumlar, kadınların işlerini kaybetmelerine yol açabilmektedir (Tokol, 2013, s. 177).

Suriyeli kadınlarda istihdam ortamlarında ilk vazgeçilen kesimi oluşturmaktadır. Bu vazgeçişin sebebi, kayıt dışı ve güvencesiz bir biçimde çalıştırılan yedek işgücü ordusu olarak görülen Suriyeli kadınların (Şahin, 2018, s. 2184) iş sonu tazminat vb. durumlarının kayıt dışı oldukları için oluşmaması ve haklarını savunacak bir sendikal yapının (Coşkun ve Karataş, 2024) olmamasındandır.

Türkiye özelinde incelendiğinde, göçmenlerin iş sonu süreçlerinde herhangi bir uygulama pratiğinin olmadığı görülmektedir. "Uluslararası İşgücü Kanunu" ve "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" gibi mevzuat, göçmenlerin iş sonu süreçlerine dair aydınlatıcı bir bilgi içermemektedir. Uluslararası belgelere ve ILO sözleşmelerine baktığımızda ise, "Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi"nin 24. Maddesi iş sonu ve işten çıkarma durumlarına ilişkin hükümler içermektedir. Bu sözleşme, göçmen işçilere, yerli işçilere sağlanan haklarla eşit muamele yapılmasını öngörmektedir. Ancak Türkiye, bu sözleşmeyi imzalamış olmasına rağmen iç hukukta buna dair özel bir düzenleme yapmamıştır. Bu durum, göçmenlerin iş sonu süreçlerine ilişkin net bir düzenlemenin eksikliğini ortaya koymaktadır.

"Göçmen İşçiler Hakkında 151 sayılı Tavsiye Kararı (1975)" da göçmen işçilerin istihdam kaybı durumunda yerli işçilere eşit olacak hukuki yardım hakkına sahip olması gerektiğini vurgular. Bu karara göre, işsiz kalan göçmen işçilerin alternatif iş bulma süreleri için yeterli zaman ve ikamet izni sağlanmalıdır. Bu önlemler, göçmen işçilerin korunması ve desteklenmesi amacıyla önerilmektedir (Civan ve Gökalp, 2011).

ILO sözleşmelerine bakıldığında, özellikle 29 sayılı sözleşme[7] emekçilerin çalışma özelinde Suriyeli kadınların zorla veya zorunlu çalıştırmaya ilişkin düzenlemeler ve bu tür çalışmanın sonuçlarına karşı alınması gereken önlemler vurgulanmaktadır. Bu belgede, işçilerin sağlık ve güvenliği, zorla veya zorunlu çalışan işçilere tazminat veya tazminatla ilgili düzenlemeler yapılması gerekliliği önemle belirtilmiştir. 100 ve 111 sayılı ILO sözleşmeleri[8], mesleki cinsiyet ayrımı konusunda büyük bir öneme sahiptir. Uzmanlar Komitesi, hükümetleri düzenli olarak bilgi ve analiz sağlamaya çağırmakta ve bu süreçte eğitim, mesleki eğitim ve istihdamla ilgili istatistiksel verileri de incelemektedir. Ancak, halen bazı grupların eşit çalışma fırsatlarından yoksun bırakıldığı ve eşit ücret sağlayan mevzuattan dışlandığı gözlenmektedir. Bu durum, haklarını ve korunmalarını sınırlayan, hukuki yollara ve tazminata erişimi engelleyen bir endişe kaynağıdır. Özellikle göçmen ev işçilerinin savunmasız bir durumda olması ve birden fazla nedenden dolayı düşük ücretlerle sürekli istihdam edilmeleri, ciddi bir endişe kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Komite ayrıca, ekonomik krizin etkisi altında özellikle savunmasız gruplar arasında yer alan etnik azınlıkların istihdam durumundaki kemer sıkma önlemlerinin etkilerini yakından gözlemlemekte ve eşit olmayan ücretler gibi doğrudan veya dolaylı ayrımcılığı ele almanın önemini vurgulamaktadır.

Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler üç kısımda bölümlenerek ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak farkına da varılacağı üzere bu sorunların kadınlar açısından istihdamın hangi aşamasında ortaya çıkacağı ve onları engelleyeceği tam olarak bilinememektedir. Çünkü tüm sorunlar bir iç içe geçmişliğin karmaşık halini yansıtmaktadır. Kadınlar açısından bu durum toplumsal cinsiyet temelinde etnik ve sınıf gibi sosyal kategorilerin iç içe geçmesiyle birbiri içine gömülü; kişisel, kültürel ve yapısal bağlamlarda kendini gösteren ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve pratikleri yansıtmaktadır.

[7]Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377244/lang--tr/index.htm

[8]Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm

1.7. GÖÇ, AYRIMCILIK VE SOSYAL DIŞLANMA

Ayrımcılık ve sosyal dışlanma birbirini etkileyebilen çoğu zaman iç içe geçmiş ve kesişimsel bir bağlamdan ele alınması gereken iki sosyal olgudur. Aralarındaki ilişkiyi nedensel olarak değerlendirmek oldukça karmaşıktır. Ayrımcılık sosyal dışlanmayı tetikleyebilirken, sosyal dışlanma ayrımcılığa neden olabilir. Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde bu iki kavramın nedenselliğini ele almadan önce kavramlara genel olarak bakmak yerinde olacaktır.

21. yüzyılda uluslararası toplumun artan bilgi ve duyarlılığına rağmen hala varlığını sürdüren (Çelenk, 2010, s. 211) ayrımcılık, belirli bir kişi veya grup hakkında, ırk, cinsiyet, yaş, din, dil, kültür, milliyet, cinsel yönelim, fiziksel veya zihinsel engellilik gibi özellikleri nedeniyle olumsuz ve haksız bir şekilde karar verme veya davranış sergileme eğilimini ifade eden bir kavramdır (Martinovic ve Verkuyten, 2012). Farklı nedenlere dayanarak ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkan ayrımcılığın temelinde "ben ve öteki" ayrımı yatar. Bu ayrım, bize benzemeyen, farklı olan ötekileri tanımlar. Ötekileri tanımlarken cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yaşadıkları bölge gibi farklı nitelikler kullanılabilir. Bu niteliklere bağlı olarak ortaya çıkan ayrımcılık farklı tehlikeleri beraberinde getirebilir (Çelenk, 2010, s. 211-212). Temelde, insan hakları ihlalleri, bu tehlikenin kaynağını oluşturur. Çünkü ayrımcılık, toplumda farklılıkların kabul edilmediği, eşitlik ve adil davranışın yerine, haksızlık ve önyargıların hakim olduğu tehlikeli bir ortam oluşturabilir. Ayrıca ayrımcılığa maruz bırakılanlar durumu o kadar benimser ki bu durum, temel insan haklarının ihlal edildiğini fark edemeyecekleri kadar yaygınlaşır. Bazen bu, bir kader gibi bile algılanabilmektedir (Göregenli, 2018, s. 20).

Bireylerin ve grupların haklarına eşit bir biçimde saygı gösterilmesi, insanların haklardan özgürce faydalanabilmesi için temel bir gerekliliktir. Uluslararası insan hakları mekanizmaları, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş, ulusal köken vb. gibi kişisel statüler nedeniyle herhangi bir ayrımcılığın kabul edilemez olduğunu belirtir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948[9]). Buna aksi gelişen her türlü eylemi de insan hakkı

[9]Erişim adresi: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

ihlali olarak tanımlar. Bu bağlamda ayrımcılığın türlerine bakmak insan hakkı ihlali olarak tanımlanan eylemlerin daha net bir biçimde anlaşılmasını sağlayabilir.

Uluslararası bağlamda, BM tarafından kabul edilen ayrımcılıkla ilgili sözleşmelerde ayrımcılık türleri açıkça belirtilmez. Ancak, bu sözleşmelere bağlı komiteler, metinleri yorumlarken doğrudan ve dolaylı ayrımcılık biçimlerini tanımlamaktadır (Korkut, 2009, s. 45). Türkiye'de ise 2016 yılına kadar ayrımcılık türlerine ilişkin bir mevzuat bulunmuyordu. Ancak, 2016 yılında Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun (TİHEK) yürürlüğe girmesiyle birlikte dokuz ayrımcılık türü tanımlanmıştır. Bu belgeler, beş temel ayrımcılık türünde ortaklaşmaktadır. ***İlk olarak doğrudan ayrımcılık***, ayrımcılığın tipik görünümünü ifade etmektedir. Bir kişiye cinsiyeti, etnik kökeni, dini veya benzer nitelikleri nedeniyle diğer kişilere kıyasla farklı ve olumsuz bir davranışta bulunulmasını ifade eder (Gül, 2018, s. 124). Suriyeli kadınlar, iş yaşamında bu tür ayrımcılıkla sıkça karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle cinsiyetleri ve etnik kökenleri nedeniyle, iş başvurularında ya da çalışma koşullarında diğer işçilere göre daha olumsuz muamele görmektedirler. Örneğin, aynı işi yapan yerli kadınlara kıyasla daha düşük ücret alabilir veya daha zor ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalabilirler. ***İkinci olarak dolaylı ayrımcılık,*** herkes için eşit ve tarafsız gibi görünen ancak belirli kişi veya gruplar üzerinde diğerlerine göre olumsuz etkiler yaratan yasal düzenlemeleri, uygulamaları ve tedbirleri ifade eder (Karan, 2015, s. 26). Suriyeli kadınlar, iş yerlerinde dolaylı ayrımcılığa maruz kalabilirler. Örneğin, iş yerinde sağlanan ücretli izinler yalnızca belirli bir süre çalışmış olan çalışanlar için geçerli olabilir. Bu durum, iş güvencesi ve düzenli çalışma saatlerine sahip olmayan, geçici veya düşük ücretli işlerde çalışan Suriyeli kadınlar için ek bir zorluk yaratabilir. Ayrıca, iş yerlerinde kullanılan dil ve iletişim yöntemleri, özellikle Türkçe'yi sınırlı bilen Suriyeli kadınlar için dezavantaj oluşturabilir. ***Üçüncü olarak taciz***, insan haysiyetini ve saygısını ihlal eden yıldırıcı, düşmanca, alçaltıcı, aşağılayıcı veya hakaret içeren tutum ve davranışları ifade eder (Korkut, 2009, s. 79). Bu tür davranışlar, Suriyeli kadınların iş yerinde ve hatta aile içinde maruz kaldıkları bir başka ayrımcılık biçimidir. İş yerinde, kıyafetleri, dini inançları ya da etnik kökenleri nedeniyle tacize uğrayabilirler. Bu durum, iş yerinde huzursuzluk yaratır ve bu kadınların işten ayrılmalarına neden olabilir. ***Dördüncü olarak makul düzenleme yapmama (makulleştirme),*** bir kişinin veya grubun eşit fırsatlara erişebilmesi

için ihtiyaç duyduğu özel gereksinimleri karşılamama anlamına gelir (Gül ve Karan, 2011, s. 23-25). Suriyeli kadınların iş yaşamında karşılaştıkları bu tür bir ayrımcılık, özellikle engelli veya özel ihtiyaçları olan kadınlar için büyük bir sorun teşkil edebilir. Çalışma ortamında gerekli düzenlemeler yapılmadığında, bu kadınlar işten uzaklaşabilir veya hiç iş bulamayabilirler. ***Son olarak, ayrımcılık talimatı verme***, bir kişinin kendi namına veya yetkili kıldığı kişilere ayrımcılık yapma talimatı vermesini ifade eder. Bu durum, Suriyeli kadınların iş başvuruları sırasında ya da çalışma sürecinde işverenlerinden ya da aile içi kararlarda, dışlanma veya daha az değer görme şeklinde ortaya çıkabilir (Korkut, 2009, s. 47). Ayrımcılığın burada ifade edilen biçimleri, bu çalışma özelinde, Suriyeli kadınların göçle geldikleri toplumda farklı toplumsal alanlarda deneyimlediği ve onları dezavantajlı bir hale getiren ayrımcılık biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumda göçmenler, genellikle dezavantajlı bir grup olarak kabul edilirler. Bu durum, çoğunluk grup içerisinde değersiz görülmeleri ve ayrımcı tutumlarla karşılaşmaları anlamına gelir (Martinovic ve Verkuyten, 2012). Göçmenler için oldukça önemli bir alan olan istihdam alanında da göçmenler oldukça fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Dünya genelinde göçmenlerin iş yaşamında karşılaştığı ayrımcılık oldukça yaygın bir sorundur. Avrupa Komisyonu'nun 2015 yılında yayınladığı bir rapora göre, Avrupalıların %64'ü etnik kökene dayalı ayrımcılığın yaygın olduğu görüşündedir (Eurobarometer on Discrimination, 2015, s. 2). Hoque ve Noon (1999) tarafından İngiltere'de yapılan bir araştırmada, Asya kökenli İngiliz vatandaşları üzerinde yapılan başvuruların etnik köken nedeniyle reddedildiği ve kabul edilenlerin ise düşük ücretlerle zor şartlarda çalıştırıldığı sonucuna ulaşılarak ırk ayrımcılığının varlığı vurgulanmıştır. Benzer şekilde ABD'de yapılan bir araştırma da Afrika ve Uzak Doğu kökenli Amerikalıların Latin Amerikalılardan farklı muamele gördüğünü, siyah ve beyaz işçilerin aynı işyerlerinde çalışmadığını ve bu durumun önemli bir ayrımcılık örneği olarak görüldüğünü ortaya koymuştur (Rowe, 1990, s. 160-161). Kanada'da ise siyah-beyaz ayrımının yapıldığı iş yerlerinde, Afrika kökenli ve Amerika kökenli siyahi vatandaşların benzer durumlarla karşılaştığı gözlemlenmiştir (Boatswain ve Lalonde, 2000). Etnik kökene dayalı ayrımcılık, göçmenlerin iş yaşamında maruz bırakıldıkları ayrımcılığın sadece bir yönünü görmemize olanak tanıyabilir. Oysa ayrımcılık sadece etnik temel üzerinden değil

kesişimsel olarak birden fazla nitelik ya da sosyal kategori üzerinden gerçekleşebilir. Özellikle, kadın göçmenlere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı tutumların, cinsiyet, etnik köken ve sınıf/göçmenlik statüsünün kesişiminde şekillendiği söylenmektedir (Anthias, 2012a, s. 107). Hangi temel üzerine inşa edilirse edilsin ayrımcılık maruz kalan bireyi, grubu ve toplumu biyolojik, sosyal, psikolojik vb. birçok yönden olumsuz etkilemektedir. Hollanda'daki, Türk göçmenler arasında yapılan çalışmada, yüksek düzeyde algılanan ayrımcılığın yaşam doyumunu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Verkuyten, 2008). Dolayısıyla ayrımcılığın temelde birtakım sınırlar ve şemalar ile ortaya çıktığı ve toplumsal yaşam içerisinde dezavantajlı olarak ifade edebileceğimiz birey, grup ve toplumlar açısından, bazen tek bir olgu üzerinden bazen kesişimsel olarak; dil, din, ırk, etnisite, sınıf, cinsiyet ve cinsel yönelim gibi sosyal kategorilerin hedef alınarak onlar üzerinden gerçekleştirildiği söylenebilir.

Sosyal dışlanma kavramına geldiğimizde, alanyazında farklı tanımlamalara sahiptir. Berman ve Phillips (2000, s. 334), sosyal dışlanmayı, sosyal içermenin zıddı olarak görürler. Sosyal güvenlik, iş piyasası, konut, sağlık hizmetleri, eğitim sistemi, siyasal sistem ve sosyal yaşama katılım gibi göstergeleri belirleyici kriterler olarak ele almaktadırlar. De Haan ve Maxwell (2017, s. 2), sosyal dışlanmayı bireylerin sosyal ve politik aktivitelere katılamaması olarak değerlendirmektedir. Avrupa Konseyi ise sosyal dışlanmayı yoksulluk, temel eğitim becerilerinden yoksunluk veya ayrımcılık nedeniyle toplumun dışına itilme ve toplumsal yaşama katılamama süreci olarak tanımlamaktadır (Joint Report on Social Inclusion, 2005, s. 10). Bu tanıma göre, sosyal dışlanma, bireylerin ekonomik, eğitimsel veya ayrımcılık kaynaklı nedenlerle toplumun dışına itilmesi ve toplumsal yaşama katılamaması durumunu ifade etmektedir.

Sosyal dışlanma dinamik, göreceli, politik, ekonomik, tarihi, kültürel ve sosyal boyutları içeren çok boyutlu bir olgudur (Atkinson, 2000, s. 1041; Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 414; Millar, 2007, s.13). Aynı zamanda sosyal dışlanma, toplumsal katılımın farklı boyutlarını ortadan kaldırarak bireylerin toplumla olan bağlarını etkileyen sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel sistemlerden dışlayan yapısal bir süreçtir (Silver, 2007, s. 2). Sosyal dışlanma, kişilerin toplumun normatif faaliyetlerine tam katılımını engelleyerek, öz saygılarını

zedeleyip, kişisel yeteneklerini azaltarak, bilgiye, kaynaklara, toplumsal yaşama ve kimliklere erişimini inkar etmektedir (Silver, 2007, s. 1).

Sosyal dışlanma, bireylerin siyasi süreçlere katılamaması, iş piyasası ve maddi kaynaklara erişim sağlayamaması ve kültürel süreçlerden dışlanması gibi çok boyutlu durumları kapsamaktadır. Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007), sosyal dışlanmayı maddi yoksunluk, sosyal haklara erişememe, sosyal katılım eksikliği ve kültürel entegrasyon eksikliği şeklinde dört boyutta incelemiştir. Bu boyutlar, bireylerin ve grupların sosyal dışlanma deneyimlerini daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza yardımcı olur. Adaman ve Keyder (2006)'in çalışması ise sosyal dışlanmayı ekonomik, kültürel, politik ve mekânsal dışlanma olarak dört ana kategoriye ayırmıştır. Deniz, Ekinci ve Hülür (2016b, s. 30) bu kategorilere bir beşinci boyut olarak söylemsel dışlanmayı eklemiştir. Percy-Smith (2000, s. 9) dışlamanın "türleri" için bir tipoloji geliştirmiştir ve sosyal dışlamanın "ekonomik, sosyal, politik, komşuluk, bireysel, mekânsal ve grup" boyutlarını vurgulamıştır. Bu dışlama durumu, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, mekânsal ve söylemsel boyutları içerir ve bireylerin toplumun çeşitli alanlarına erişimini kısıtlar, dolayısıyla çok yönlü bir sorun olarak önem kazanmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı içinde, özellikle göçmenler, kadınlar, evsizler, yaşlılar, geçici ve güvencesiz işlerde çalışanlar, çocuklar, eğitimsizler, hükümlüler ve engelliler gibi gruplar sayılabilir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016b, s. 22-23). Bu gruplar, toplumun çeşitli alanlarında marjinalleşme ve dışlanma süreçlerine maruz kalabilirler.

Günümüz toplumlarında oldukça yaygın bir mesele olan sosyal dışlanmanın temel nedenlerinden biri artan ulusal ve uluslararası göçtür. Adaman ve Keyder (2006, s. 8) tarafından ifade edildiği gibi, maddi zorluklar ve göç deneyimi, dışlanma sarmalını en yaygın şekilde sergileyen olgudur. Göçmenler için göç ile başlayan dışlanma işgücü piyasasında devam etmektedir (Bloch, 2002). Göçmenin etnik kökeni veya yetkinlikleri bir kuruluş için önemli değilse, genellikle düşük ücretler ve istenmeyen işlerle ilişkilendirilen çalışma kapasitesi olarak görülürler (McDowell, 2009, s. 20). Bu, güvencesiz istihdam uygulamalarına benzer ve sosyal dışlanmayı açıklamada işsizlikten daha önemli bir etmendir (Anderson, 2010, s. 303). Kroon ve Paauwe (2014, s. 19-20)'nin

özetlediği gibi, güvencesiz istihdam uygulamaları arasında düşük ücretler, sosyal koruma ve sosyal yardımlara erişim eksikliği, kısa vadeli sözleşmeler, söz hakkı eksikliği ve fiziksel olarak güvenli olmayan bir çalışma ortamı bulunmaktadır. Güvencesizlik kavramı, istikrarsızlık, koruma eksikliği, güvensizlik ve sosyal ve ekonomik kırılganlık gibi unsurları içerir (Rodgers, 1989). Özellikle, güvencesiz istihdam kavramı, sosyal dışlanmayı açıklamada yaygın olan işsizlik kavramından daha değerli olabilir. Bu durumun nedeni, gelişmekte olan ülkelerde enformelleşme sürecinin ve gelişmiş ülkelerde atipik ve güvencesiz çalışma biçimlerinin işgücü piyasasını değiştirmesi (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 428) olarak özetlenebilir. Güvencesiz istihdam uygulamalarıyla göçmenlerin örgütsel dışlama ve sömürü eylemlerine maruz kaldığı bilinmektedir (Kroon ve Paauwe, 2014). Göçmenlerin etnik kökenine, yeterliliklerine veya mesleki becerilerine önem verilmez. Onlar, istenmeyen işlerde ucuz işgücü olarak kullanılmaktadırlar (Knappert, Kornau ve Figengül, 2018, s. 68-70).

Göçmenler arasında yoğun bir biçimde yaşanan dışlanma, göç sürecinde rol ve statüleri önemli ölçüde değişen kadınlar açısından farklı istismar ve dışlanma durumlarını ortaya çıkarmaktadır. Göçmen kadınlarla ilgili yapılan çalışmalar genellikle kadınların topluma uyum sağlama ve günlük yaşam pratiklerindeki değişime odaklanır. Bu çalışmalar, kadınların topluma daha kolay uyum sağladığını ancak ayrımcılıkla daha fazla karşılaştıklarını, hizmetlere sınırlı erişimleri olduğunu ve bakım veren rollerinin artarak devam ettiğini belirtmektedir (Buz, 2006). Türkiye özelinde Suriyeli göçmenlerin deneyimi, sosyal dışlanma bağlamında benzerlikler göstermektedir.

Suriyeli kadınlar, Türkiye'de iş yaşamında da sosyal dışlanma ile karşılaşabilmektedir. İşe giriş, işe başlama ve istihdam süreçlerinde çeşitli zorluklarla karşılaşan Suriyeli kadınlar, ataerkil ideoloji, dil bilmeme, kayıt dışı çalışma, kültürel farklılıklar ve önyargılara maruz kalma gibi nedenlerle ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir. Suriyeli kadınların istihdamdaki dışlanma deneyimleri, hem cinsiyet hem etnik köken hem de sınıf bağlamında çok katmanlı bir ayrımcılıkla şekillenebilir.

1.7.1. Ayrımcılık ve Dışlanma Üzerinden Suriyeli Kadınların İstihdam Sürecine Kesişimsel Bir Bakış

Crenshaw (1989) ve Collins (1990)'in çalışmalarından bu yana, kesişimsellik yaklaşımı bilimsel çalışmalarda geniş çapta ele alınmıştır. Net bir tanımı olmasa da Anthias (2012b, s. 4) kesişimselliğin, "insanların yaşamlarının ve deneyimlerinin üretimi açısından sosyal bölünmelerin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunun anlaşılmasını sağlamak için kullanılan buluşsal bir araç" olduğuna inanmaktadır. Warner (2008, s. 454) tarafından kesişimsellik, "sosyal kimliklerin, örneğin ırk, cinsiyet ve sınıfın birbirleriyle etkileşime girerek farklı anlamlar ve deneyimler oluşturmasıdır" biçiminde tanımlanmıştır. Gilmore (2002)'un "güç ve farklılığın ölümcül birliktelikleri" olarak tanımladığı şeyi dönüştürmenin bir yolu olarak kullanılmaktadır.

Kesişimsellik, farklı insanlar için dezavantaj oluşturan toplumsal güç farklılıklarını sorgulamaktadır (Ressia, 2014). Kesişimsellik yaklaşımına odaklanan araştırmalar genellikle ırk, sınıf ve cinsiyetin birbiriyle nasıl etkileştiğini ve birbirlerini nasıl yeniden şekillendirerek iç içe geçtiğini incelemektedir (Davis, 2008, s. 71). Diğer bir deyişle, kadın deneyimini anlamanın yolu, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorilerin kadınlar üzerinde ayrı ayrı nasıl etkilediğinden ziyade, bu sosyal kategorilerin nasıl iç içe geçtiğini ve birlikte nasıl etkileşime girdiğini ve tabakalaşma biçimlerinin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamaktan geçmektedir (Choo ve Ferree, 2010, s, 131-135). Kesişimsellik, bir bireyin deneyimlerinin yalnızca cinsiyet veya etnik köken gibi tek eksenli bakış açılarıyla açıklanamayacağını, bunun yerine bu deneyimlerin cinsiyet, etnik köken, sosyal sınıf, dil veya cinsellik gibi birden fazla demografik kategorinin birbirine bağlı işlevleri analiz edilerek anlaşılması gerektiğini söylemektedir (McCall, 2005, s. 1781). Çünkü kesişimsel analiz, çok boyutlu kimlikleri belirlemeyi hedefler ve farklı kimliklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan çeşitli "ayrımcılıkları" ve "dezavantajları" ortaya koymaya çalışır (Erez, Adelman ve Gregory, 2009, s. 52). Bu yaklaşım, toplumsal yapıların karmaşıklığını ve bireylerin deneyimlerindeki çeşitliliği anlamamıza yardımcı olabilir.

Bununla birlikte, kesişimsellik çerçevesinde toplumsal cinsiyetin yapısal bir analizi için, baskı/ayrıcalık yapıları arasındaki etkileşimleri anlamak hala bir zorluk olmaya devam etmektedir (Weldon, 2008, s. 315). Acker (2006)'in öne sürdüğü gibi, kesişimsellik teorisinin özel değeri, daha önceki araştırmaların genel olarak cinsiyet, ırk, etnik köken veya sınıfı öne çıkaran tek bir kategoriye veya "sosyal bölünmeye" odaklanmış olması ve bunların arasındaki kesişmeler üzerine çok az araştırma yapılmasıdır. Biz bu konuya Young (2002)'ı takip ederek, toplumsal cinsiyet yapısına üç eksende kesişen toplumsal yapıların şekillendirdiği bir bakış açısıyla yaklaşıyoruz. Bunlar; cinsiyete dayalı işbölümü, normatif heteroseksüellik, ve cinsiyete dayalı güç hiyerarşileridir. "Cinsiyetin toplumsal ilişkilerin diğer boyutlarıyla kesişme yollarına bağlı olarak" ek eksenlerin belirlenme olasılığı da vardır (Weldon, 2008, s. 316).

Göç süreci ve devamında iş yaşamı çoklu kimliklerin kesişimsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Özellikle iş yaşamı sorunların daha keskin bir biçimde yaşandığı bir alan olarak göçmen kadınları kısıtlayan ve engelleyen bir takım ayrımcılık ve dışlanma süreçlerinin yaşandığı alandır. Bu çalışmada Suriyeli kadınları, en baştan beri hem Suriye'deki yaşam hem Türkiye'deki yaşam odağında ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü kadınların yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanmanın temelinde yatan ataerkil ideolojinin kökleri Suriye'ye dayanmakla birlikte gelinen ülkenin koşullarının da bu süreçte önemli bir değişken olduğu kabulünden Türkiye'de de, kadınlar üzerinde devam eden bir ataerkil kurgulama söz konusudur. Türkiye'de, kadınlar ve çocuklar gibi belirli gruplara yönelik ev içi şiddet, ırkçılık, etnik ayrımcılık, homofobik nefret suçları ve engellilere yönelik ayrımcılık gibi sistemik aşağılama, mağduriyet, dışlama ve şiddet biçimleri, önemli mücadele gerektiren konular arasında yer almaktadır (Beyazova, 2018, s. 279). Ayrımcılık sadece evde değil iş ortamlarında da dikkate değer bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. İstihdam alanlarında neredeyse her türlü ayrımcılığa rastlanmaktadır. Bu duruma, ayrımcılık farkındalığının düşük olması eklenince, ayrımcılığın daha yüksek bir seviyeye ulaştığı söylenebilir (DİSK-AR, 2018, s. 9-10). Örneğin Türkiye'de işe alımda cinsiyete dayalı ayrımcılık oldukça yaygın bir sorundur. Özellikle erkek egemen sektörlerde (mühendislik, inşaat, madencilik vb.) cinsiyete dayalı ayrımcılığın sıkça görüldüğü belirtilmektedir. Uçan Süpürge'nin CEDAW'a sunduğu

dört ve beşinci gölge raporlarında[10], özellikle bu sektörlerde cinsiyete dayalı ayrımcılığın yaygın olduğu vurgulanmıştır (Dedeoğlu, 2017, s. 221). Bu durumda dikkate alınması gereken bir başka konu cinsler arası gelir farklılığıdır. DİSK-AR (2020) verilerine göre kadınlar erkeklerden %31,4 daha az gelir elde etmektedir. 2006 yılında %12 olan ücret farkı 2019'da %20,7'ye yükselmiştir (DİSK-AR, 2020, s. 1). Cinsiyetler arasındaki gelir farkının bu kadar belirgin olması, kadınların gelirlerinin hala ailenin temel geçim kaynağı olarak değil, genellikle bir ek gelir olarak algılandığını göstermektedir. Bu veriler, kadınlar ve erkekler arasındaki işlerin farklılaştığını ve eşit işe eşit ücret prensibinin uygulanmasını zorlaştırdığını doğrulamaktadır (Toksöz, 2007).

Özellikle Suriyeli kadınlar gibi gruplar için, cinsiyet, ırk/etnik köken ve sınıf gibi etmenlerin homojen bir şekilde olmadığı bir gerçektir. Kadın göçmenlerle ilgili olarak, toplumsal cinsiyete dayalı, ırksal ve sınıfsal ayrımcılığın birleşerek zorlu yaşam koşulları oluşturduğu belirtilmektedir (Morokvasic, 1984, s. 891). Kandiyoti (1988, s. 285) kadınların stratejilerini ve başa çıkma mekanizmalarını sistematik bir şekilde incelemenin, ataerkil sistemin kültürel ve sınıf odaklı yapısını anlamamıza ve kadınların bu sistemlere nasıl direnç gösterdiğini, uyum sağladığını ve çatıştığını anlamamıza yardımcı olduğunu vurgular. Bu şekilde, kadınların ve erkeklerin bu sistemlere karşı nasıl mücadele ettiklerini ve kendi kaynaklarını, haklarını ve sorumluluklarını nasıl kullandıklarını anlamak olanaklıdır. Burada analiz edilmesi gereken kadınlar üzerinde kurulan tahakküm yapılarıdır. Bu tahakküm yapıları, sınıf, ırk ve cinsiyetin iç içe geçmesiyle çok katmanlı bir yapıya işaret eder. Spivak (2016, s. 80)'a göre bu çok katmanlı yapı, kadınları madun haline getirerek onları sesleri duyulmayan yığınlar haline getirmektedir.

Türkiye'deki Suriyeli kadınlarla ilgili bu bağlamdaki çalışmalara baktığımızda çoğunlukla konuyu tek yönlü ele alan çalışmaların olduğunu görebiliriz. Körükmez, Karakılıç ve Danış (2020, s. 6), 2011'den sonra Suriyelilerle ilgili araştırmaların arttığını, ancak çalışmaların büyük kısmında Suriyelilerin, bir bütün olarak ele alındığını ve

[10] Gölge raporlar, STK'lar tarafından, insan hakları anlaşmaları uyarınca hükümetlerin sundukları raporlara alternatif bilgiler sunarak oluşturulan raporlardır. Burada bahsi geçen gölge raporlar ise uşan süpürge derneği tarafından oluşturulan raporlardır.

cinsiyet, etnik köken, sınıf, yaş ve hukuksal statü gibi çeşitliliklerin dikkate alınmadığını ifade etmektedir. Eğer kadınların yaşamlarına dair gerçek bir anlayışa sahip olmak istiyorsak, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet baskıları arasındaki kesişimlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Böylece sınıf konumu ve ırk, sınıflara bölünmüş ve ırkçı bir toplumda kadınların toplumsal cinsiyet deneyimlerini yeniden inşa edebilecektir. Kesişimsellik, birden fazla sosyal kategoriyi aynı anda ele alarak deneyim ve algı anlayışımıza nüans ekleme aracıdır (Nicolas, de la Fuente, ve Fiske, 2017, s. 622). Kesişimsel kimliklerin açığa çıkması ve çoklu ayrımcılık ve baskıların anlaşılması adına kesişimsellik, başta kadınlar ve bununla birlikte ezilen tüm kesimler bağlamında çoklu bir analiz olanağı sunmaktadır.

Kesişimsel analiz göçmen kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları çoklu ve örtüşen dezavantaj biçimlerini de ortaya koymaktadır. Kadınların dışlanma ve ayrımcılık deneyimlerini analiz ederken alanyazında kesişimsellik tartışmaları odağında gelişen üçlü baskı (triple oppression) modeli üzerinden ilerlemek (King, 1988) kadınların iş yaşamlarında karşılaştıkları sorunların kesişimselliğini anlamak açısından önemlidir. Üçlü baskı modeli, kadınların sadece cinsiyetleri nedeniyle değil, aynı zamanda toplumdaki alt sınıflardan olmaları ya da ten renklerinin beyaz olmaması gibi diğer etmenler nedeniyle baskı ve ayrımcılığa maruz kalarak ezildiklerini ifade eder (Risman, 2004, s. 442). Bu nedenle, kesişimsellik, birbirleriyle ilişkili birçok baskı unsurunu içeren yapıların anlaşılmasına katkı sağlar.

Göçmen grupların, homojen bir yapıda olmamaları ve bazı açılardan avantajlı ancak bazı yönlerden de dezavantajlı konumda olan bireyleri içermeleri nedeniyle, göç ve göçmenlik konuları, kesişimsellik üzerinden çalışılması gereken önemli bir konudur (Anthias, 2012a, s. 105-106). Türkiye'de iş yaşamında yer edinmiş ya da edinmeye çalışan Suriyeli kadınlar ayrımcılık ve dışlanmayı kesişimsel kimlikleri üzerinden yaşamaktadırlar. Yılmaz (2019)'ın da çalışmasında belirttiği gibi Suriyeli göçmenler içinde cinsiyetin yanı sıra etnik kimlik, din, mezhep ve cinsel yönelim gibi farklılıklardan kaynaklı ayrımcılıklarda yaşanmaktadır.

Ayrımcılığın ilk çıkış noktası cinsiyet üzerinden şekillenmektedir. Cinsiyet yukarıda ifade edilen üçlü baskı yapıları arasında yapıştırıcı işlevi görerek sınıf ve ırk/etnik köken ile kesişmektedir. Beauvoir'un "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü, cinsiyetle ilgili birçok soruyu gündeme getirmiştir. Kadınlık ve erkeklik, kültürel süreçler ve toplumsal bağlamlar tarafından üretilen toplumsal formlardır. Kadın olma sürecinde, kadının seçimleri ve kararları da önemli bir rol oynar ve kişinin özgürlük alanı belirleyicidir. Bu özgürlük alanını etkileyen etmenler çeşitlidir. Cinsiyet, biyolojik temellere sahip olsa da toplumsal cinsiyet olarak da kabul edilen kültürel bir yapıdır (Bora, 2021, s. 37). İşgücü piyasasında hiyerarşiler sınıfın, toplumsal cinsiyetin ve etnisitenin karşılıklı etkileşimi içinde şekillenmektedir. Kadınlar, ağırlıklı olarak hane içinde yürüttükleri geleneksel işlerin devamı niteliğindeki iş kollarında istihdam olurlar. Oldukça katı bir ataerkil yapıdan gelen Suriyeli kadınlar için de durum bu şekilde gelişmektedir.

Sınıf üçlü baskı yapılarından bir diğerini oluşturmaktadır. Göçmen kadınlar gibi dezavantajlı kesimleri ele alırken cinsiyet temelli ayrımcılık ve dışlanma meseleye sınıf kompozisyonundan bakmak önemlidir. Kadınların iş gücüne katılımı üzerinde özel ve kamusal patriyarkanın etkisi, toplumsal sınıf, dini inanç ve etnik kökene göre değişiklik gösterebilir. Özel ve kamusal patriyarkanın 20. yüzyıl boyunca çeşitli değişikliklere uğradığını ve özellikle kadınlar açısından toplumsal sınıf temelinde farklı güçlenme ve pazarlık olanaklarının ortaya çıktığını belirtmek önemlidir (Toksöz, 2017, s. 113). Sınıfsal sömürü ilişkileri ve tahakküm mekanizmalarına maruz kalan bütün ezilen kimlikler, içerisinde yer aldıkları güç alanıyla doğrudan ve eşitsiz ilişkiler içerisindedir. Hukuki, siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik ve benzeri her türden eşitsizlik ve ayrımcılık pratikleriyle örülen insani ilişkilerin toplumsal yapı içerisinde sistematik bir nitelik kazanması ve toplumsal ilişkilerin doğal hali olarak sunulması, kimlik sorununun sadece kültürel, politik ya da hukuki haklar meselesi olarak değil sınıfsal ve sosyal ilişkiler içerisinde şekillenen sömürü ve tahakküm ile iç içe giren bir sorun olarak kavramayı zorunlu hale getirmektedir (Alpman, 2020, s. 16).

Sınıf analizindeki bir başka sorun sınıf konumunun genellikle eve ekmek parası getiren kişinin erkek olduğu anlayışından türeyen aile reisi kavramsallaştırmasıdır. Bu kavramsallaştırma cinsiyet konusunun tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmasında yetersiz

kalmaktadır. Nitekim kadınların, sınıf konumu eşlerinden daha fazla dillendirilmiştir. Bu türden bir bakış açısıyla yapılan açıklamalar 20. yüzyılın başlarında işe yaramış olsa bile kadınların her geçen gün ücretli işgücüne daha fazla katılması, söz konusu anlayışı geçersiz hale getirmiştir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 181).

Geleneksel sınıf analizlerinin bir başka sorunu ise aile içindeki iş bölümünün toplumsal ve eşitsiz yapısına yeterince ilgi göstermiyor olmasıdır (Walby, 2021). İş bölümüne ilişkin eşitsizlikleri kuramsallaştırdığını varsaydığımızda sınıf analizleri mantıki olarak ev işlerindeki iş bölümüne dayalı eşitsizlikleri de ele alıyor olmalıdır. Hatta ailelerde toplumsal eşitsizlik kuramlarının açıkça ortaya koyması gereken ciddi eşitsizlikler söz konusudur. Bu sebeple aile içindeki ilişkilerin kurumsallaştırılması sınıf analizine dayalı bakışın bir parçası olmamıştır. Hatta zar zor tanımlanan sınıf politikasının arkasındaki sınıfsal eylemler bile araştırılmamıştır (Walby, 2021, s. 26-27). Phizacklea (1983, s. 110), göçmen işçi kadınların sınıf içindeki konumunu sorgulayarak, bu konumu belirlemek için göçmen kadınların ekonomik faaliyet oranlarına ve mesleki dağılımlarına bakmaktadır. Göçmen kadınların işçi sınıfı içindeki konumları, politik, yasal ve ideolojik alandaki ikincil konumlarıyla birlikte göçmen erkeklerinkinden ve yerli kadın ve erkeklerinkinden farklıdır ve sınıfın, cinsiyet ve ırk temelinde kategorize edilmiş bir fraksiyonunu oluşturmaktadır.

Kadınlar açısından ücretli çalışma, artan baskı ve sömürüye karşı farkındalığın artması konusunda özgürleştirici bir potansiyeli barındırmaktadır. Cinsiyet, ırk ve göçmen olmanın kesişimselliği, onların yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini artırmaktadır. Bu durum düşük sosyoekonomik kökenden gelen kadınlarda daha belirgindir (Moffic vd., 2019). Cinsiyet, etnik köken ve sosyal sınıfın bu kesişimselliği alanyazında kritik bir konu olmuştur ve sınıf farklılıklarının aynı etnik kökene mensup kadınlar arasında bile önemli farklılıklar oluşturabileceği öne sürülmektedir (Acker, 2006). Homojen bir grubu yansıtmayan Suriyeli kadınlar içinde çoğunluk eğitimsiz olsa da eğitimli olanlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte eşini kaybetmiş aile reisi olan kadınlar bulunmaktadır. Ayrıca etnik olarak farklı etnik grupların olduğunu düşündüğümüzde buna göre de bir farklılaşma söz konusudur.

Kadınların iş gücüne katılımlarının önündeki engeller, kapitalizm ve ataerkilliğin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Kadınlar, işçi sınıfının alt tabakasına ait olmaları veya işsizlikle karşı karşıya kalmaları ve cinsiyet ve etnik köken temelinde yaşadıkları ayrımcılıklar nedeniyle dezavantajlı duruma düşebilirler (Toksöz, 2021, s. 15). Kadınların yaşadıkları dezavantajlar cinsiyet, sınıf ve etnik köken bağlamında şekillenirken kişisel, kültürel, yapısal ve söylemsel olarak pratiğe dökülmüş haliyle görünür hale gelmektedir. Bu boyutlar hakkında bilinmesi gereken ise bu boyutların sınırlarının keskin şekilde çizilemeyeceğidir.

Kesişimsel açıdan bakıldığında üçlü baskı yapılarından sonuncusu ırk/etnik kökendir. Irk, toplumsal olarak yapılandırılan bir kavramdır ve temel olarak baskın grubun "içinde" veya "dışında" olmayı ifade eder (Ortiz ve Jani, 2010, s. 178). Irkçılık kültürel, tarihi, siyasi ve ekonomik boyutları olan karmaşık sosyal bir fenomendir (Fredrickson, 2015). Irkçılık, sömürgeci dünya düzeni tarafından oluşturulmuş ve ataerki, modernizm, Batı merkezli bakış açıları ile kaynak paylaşımı gibi kavramları içeren politik, kültürel ve ekonomik argümanlarla yapay bir şekilde yeniden üretilmiş üstünlük ve aşağılık hiyerarşisi olarak tanımlanır (Grosfoguel, 2013, s. 74).

Büyükbay (2016), ırkçılığın kökenlerini açıklarken, güç, toplumun bölünmesi, doğal sınıflandırmalar ve kültürel çeşitlilik gibi kavramlara odaklanır. Güç, baskı ve boyun eğmeyi teşvik eden bir etmen olarak öne çıkar ve bu, grupların zıtlıklar içinde sıkışıp uçlara sürüklenmesine neden olarak gruplar arasında kutuplaşmayı körükler. Gruplar arasında doğal olarak farklılıklar ortaya çıkar ve bu farklılıklar zamanla bir kültüre dönüşerek kanıksanır. Nihayetinde, taraflar arasındaki farklılıkların doğal bir sonuç olduğuna inanılır ve bu, ırkçılığın kaçınılmaz ve değiştirilemez olarak algılanmasına neden olabilir (Schlesinger ve Devore, 2007, s. 5). Irkçılık, önyargılar ve yanlış inançların bir kombinasyonudur (Hoyt Jr, 2012, s. 225). Irkçılık; renk, etnik köken, milliyet, dil, kültür veya din gibi farklılıklara dayalı olarak yaygınlaşabilir. Son yıllarda, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim konuları da ayrımcılık bağlamında ırkçılık tartışmalarının bir parçası haline gelmiştir (Grosfoguel, 2016, s. 10). Irk ve cinsiyet, iş yerinde iki ayrı sosyal kategoridir. Ancak iki bağımsız deneyim değildir (Hogg ve Terry, 2000, s. 127-132).

Benzer şekilde, Acker (2012, s. 219) kesişimselliğin "analitik olarak ayrılmış süreçlerin karmaşık iç içe geçmesini kavramsallaştırmanın bir yolunu" sağladığını ileri sürmektedir.

İstihdam süreçlerinde yaşanan ayrımcılık vakaları büyük bir önem taşımaktadır. Cinsiyet, etnik köken, yaş gibi unsurlara dayalı ayrımcılığın uluslararası hukuk tarafından yasaklandığı bir ortamda, göçmenler de dahil olmak üzere birçok kişinin sadece ırk temelli ayrımcılığa maruz kaldığına dair birçok kanıt ve belge bulunmaktadır. İş piyasasında etnik ayrımcılık ve ırkçılık, bireyleri veya grupları mesleki yeteneklerinden bağımsız olarak (dil, ten rengi, inanç gibi) ortak özellikleri nedeniyle ayrı muameleye tabi tutarak, ırk veya etnik köken gibi özelliklerini mantıksız ve keyfi olarak yorumlamaları nedeniyle bazı kaynaklara erişimlerini bilinçli ya da bilinçsiz olarak kısıtlayan adil olmayan uygulamalar olarak tanımlanır (Viprey, 2001; Akt: Lordoğlu ve Aslan, 2012, s. 120). Farklı etnik gruplardan kadınlar köken ülkelerine göre dışlanmanın örtülü veya farklı biçimlerine maruz kalmaktadırlar (Anthias, 1993, s. 171- 172). Etnisite ve ırkçılık sadece kadınlar arasındaki eşitsizliği yaratmaz, bizzat cinsiyet ilişkilerinin doğasını da etkilemektedir. Yani emek piyasasında cinsiyet-ırk kesişimi istihdam modellerinin cinsiyetçi yapısını etkilemektedir (Walby, 2021, s. 76). Suriyeli kadınlar açısından duruma bakıldığında Gündoğmuş ve Gayırnal (2019) Suriyeli göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum düzeyini ölçmeyi amaçlayan çalışmalarında, etnik kökenin önemini ortaya koymaktadırlar.

Görüleceği üzere ayrımcılık ve dışlanmayı kadınlar bağlamında anlamanın ve analiz edebilmenin yolu, üçlü baskı olarak nitelendirilen cinsiyet, sınıf ve ırk/etnik köken yapılarının kesişimsel olarak incelenmesiyle mümkündür. Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinin de bu üçlü baskıyı anlayarak ve görerek analiz edilmesi kadınların istihdam süreçlerindeki sorunların ardındaki nedenselliğin daha net bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.8. SURİYELİ KADINLAR VE SOSYAL HİZMET

Sosyal adalet ve insan haklarına dayanarak hakça ve özgürlükçü bir dünya inşa etmeye çalışan sosyal hizmet disiplini, bireylerle ve toplumlarla birlikte çalışarak yapısal ve

bireysel eşitsizlikler arasındaki ilişkiyi anlamayı ve bu ilişkiyi değiştirmeyi amaçlar. Bu temel amaç sosyal hizmetin, değerleri açısından büyük ölçüde insan haklarıyla uyumlu bir disiplin ve meslek olmasından ileri gelmektedir (IFSW, 2018). Healy (2008) ve Ife (2017), sosyal hizmetin bir insan hakları mesleği olduğuna inanmaktadır. İnsan hakları, her bireyin asgari düzeyde insana yakışır bir yaşama sahip olma hakkını savunur ve bunun temelini beş kavram oluşturur. İnsan onuru, ayrımcılık yapmama, medeni ve siyasi haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve dayanışma hakları (Wronka, 2007; Akt: Werkmeister Rozas ve Garran, 2016, s. 891). Sosyal hizmetin değerlerini yansıtan insan hakları, sosyal hizmet uzmanları tarafından mesleki görevleri sırasında korunmalı ve geliştirilmelidir. Sosyal hizmetin en yaygın fikirlerinden bazıları, bireyin değeri ve kendi kaderini tayin hakkı gibi, doğrudan insan hakları kavramına hizmet etmektedir (Flynn, 2005, s. 244). Sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizliklerin ve ayrımcılığın artması nedeniyle insan haklarının korunması, uluslararası düzeyde son derece kritik hale gelmiştir (Ife, 2017). Sosyal hizmet, değerlerini ve etiğini insani ve demokratik ideallere dayandırır ve sonuç olarak insan hakları, sosyal hizmetin değer temelinin, kökenini oluşturmaktadır (Buchanan ve Gunn, 2007, s. 152/159).

Bir yandan, sıklıkla arzulanan ve arzulanması gereken bir kavram olarak sosyal adalet çerçevesi ise eşitlik, hesap verebilirlik ve sorumluluğu ön plana çıkararak sosyal hizmetin çalışma ilkelerini belirler (Irizarry vd., 2016). Farklılığın kabul edilmesi ve eşitlik ilkesini benimseyerek sosyal adaleti sağlamak, sosyal hizmetin temel amaçlarından biridir ve bu amaçla yapılan tüm faaliyetlerin bireyin onur ve değeri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sosyal adaletin sosyal hizmet için hem düzenleyici hem de bilgi, beceri ve değer temelli bir rolü bulunmaktadır (Tuncay ve Erbay, 2006, s. 57/64).

Bu çalışmada sosyal adalet, Rawls'ın sosyal adalet anlayışından hareketle ele alınmaktadır. Bu anlayış, adil bir toplumsal yapı inşa etmek için gerekli ilkeleri ortaya koyarken, bu ilkeler sosyal hizmet uygulamasında özellikle dezavantajlı grupların desteklenmesi için bir rehber sunmaktadır. Rawls'ın sosyal adalet anlayışında iki temel ilke öne çıkmaktadır. Birincisi, temel hak ve özgürlükler bağlamında bireylerin eşit ve temel bir özgürlüğe sahip olmasıdır. İkincisi ise farklılık ilkesidir (Rawls, 2017, s.14/90).

Rawls' a göre, bu ilkelerden birincisinin, bireysel özgürlüğün, ikincisi karşısında önceliği bulunmaktadır (Köse ve Doğangün Yasa, 2016, s. 815). Rawls'ın eşit temel özgürlükler şeklinde de ifade edebileceğimiz ilk ilke, tüm bireylerin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur (Rawls, 2017, s.90) ve bu, çalışma kapsamında Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde eşit ve adil fırsatlar ve haklara sahip olmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. İstihdam süreçlerinde ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaşan Suriyeli kadınlar, Rawls'a göre sosyal adaletsizliğe maruz bırakılmaktadırlar. Öne çıkan ikinci ilke olarak farklılık ilkesi ise toplumda en dezavantajlı birey ya da grupların yaşam koşullarını iyileştirmeye ve onlara eşit fırsatlar sunulmasını ifade etmektedir. Rawls'a göre toplumsal eşitsizlikler, sadece bu eşitsizliklerin en dezavantajlı birey ya da grup için faydalı olacağı durumlarda kabul edilebilir (Rawls, 2017, s.93-94). Suriyeli kadınlar açısından bu ilke, adil ve eşit istihdam süreçleri oluşturmaya yönelik politikaların ve çözümlerin geliştirilmesinde oldukça önemlidir. Toplumsal yapıda dezavantajlı gruplar arasında piramidin en altlarında bulunan Suriyeli kadınlar, sadece cinsiyetlerinden değil, aynı zamanda etnik kökenleri ve göçmen statülerinden de kaynaklanan çok katmanlı ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda, Rawls'ın yaklaşımının, Suriyeli kadınların, ayrımcılık ve dışlanmanın üstesinden gelebilmeleri için yapısal değişikliklerin gerekliliğine işaret ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım yalnızca eşit ve adil fırsatlar oluşturmayı değil, aynı zamanda var olan güç yapılarının ve yapısal engellerin aşılmasını da savunmaktadır. Bu, Suriyeli kadınların sistematik ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz bırakılmamaları noktasında koruyucu bir etki oluşturabilir. Sosyal hizmet uzmanları, Rawls'ın anlayışına dayalı olarak, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştığı ayrımcılık ve dışlanmanın önüne geçebilmek için eşitlikçi bir yaklaşım geliştirmelidirler.

İnsan hakları ve sosyal adalet konuları sosyal hizmet alanyazınında kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır (Engstrom ve Okamura, 2004; Flynn, 2005; Solas, 2008). Sosyal hizmet uzmanları, göçmenler, çocuklar, yaşlılar vb. dezavantajlı gruplar arasında insan hakları ihlallerinin önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Engstrom ve Okamura, 2004). İnsan hakları ve sosyal adalet kavramları sosyal hizmetin bu denli özünde ve içerisinde iken sosyal hizmetin ana akım çalışma alanlarının bu iki kapsayıcı değer ile örülü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sosyal hizmet disiplini içinde önemli bir alan

olarak göç ve göçmenlere ilişkin çalışmaların da odağında bu iki kapsayıcı kavram bulunmaktadır.

Sosyal hizmetin küresel gündemi de sosyal hizmet uzmanlarının ezilen ve savunmasız nüfusların ihtiyaçlarını karşılamada, özellikle göçmenler konusunda önemli bir rol oynaması gerektiği konusunda bir fikir birliğine dayanmaktadır (Becerra, 2016, s. 116-117). Androff ve Mathis (2022)'in çalışmasında da görüldüğü üzere göçmenlerle sosyal hizmet ve insan haklarına ilişkin çalışmaların da arttığını görmekteyiz. Bu bağlam Türkiye'de de gelişim göstermiştir. Karataş ve Barut (2021) çalışmalarında, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM), göç raporlarını analiz etmişlerdir. Bu analizde, IOM'un belirlediği savunmasız grupların bireysel, ailesel, toplumsal ve yapısal düzeylerdeki savunmasızlıkları incelenmiştir. Çalışmada, göçmen kadınların bireysel olarak karşılaştığı güvenlik sorunları öne çıkmaktadır. Aile düzeyindeki savunmasızlıklar ise aile yapısı ve kültürel normlardan kaynaklanmaktadır. Yapısal düzeyde ise insan ticareti, belirsiz yasal statü ve fırsat eşitsizliği gibi etmenler, göçmen kadınların savunmasızlığını artıran etkenler olarak vurgulanmıştır.

Son yıllarda, Avrupa, Kanada ve diğer bölgelerde, sosyal hizmet uzmanlarının göçmenleri topluma entegre etmede daha fazla çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir (Lacroix, 2006). İstihdam entegrasyonun önemli bir boyutunu oluşturmakla birlikte göçmenlerin işe erişim sorunu, eksik istihdam ve mesleki kimlik bilgilerinin tanınmaması gibi nedenler, entegrasyon sürecini engelleyen önemli etmenler arasında yer almaktadır (Krahn vd., 2000). Bu durum, göçmenleri sosyal yardım talep etmeye zorlamakta (Bloch ve Schuster, 2002, s. 408/410) ve uzun vadede ekonomik marjinalleşmeye ve işgücü piyasasına katılma fırsatının sınırlanmasına yol açabilmektedir (Valtonen, 2001, s. 957). Kadınlar açısından bu konu daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bu konuda çalışmalar mevcut olmakla birlikte göçmenlerle sosyal hizmetin temel varsayımlarının eleştirel bir inceleme yönünden eksik olduğu vurgulanmaktadır (Alam, 2013, s. 646).

Sosyal hizmet uygulayıcıları, mesleğin ilk yıllarından bu yana, ezilen grupların hakları ve fırsatları için savunuculuk yapmaktadır. Bu sosyal hizmet uygulamaları, zaman içerisindeki değişim ve gelişmeler sonucunda var olan ana akım uygulamaların, ezmenin

ve ezilmenin, daha doğru ifade ile güç ve iktidar ilişkileri bağlamında oluşan tahakkümün arka planını tam olarak görebilmeyi gerekli kılmıştır. Böylece sosyal hizmette, ufkun genişletilmesi ve görünmeyenin ötesini görebilecek bir bakış açısı ya da yaklaşımın geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmetin eleştirel geleneği içindeki önemli yapısal değişiklikler, çeşitli kültürel değişimler, yeni toplumsal hareketler ve çağdaş çekişmeler, yeni düşünceyi geliştirmek için sosyal hizmet teorisinin ve uygulamasının temel varsayımlarına meydan okumaya devam etmektedir (Healy, 2000; Powell, 2001; Akt: Cocker ve Hafford-Letchfield, 2014 s. 1). Bu gelişmeler, sosyal hizmetin ana akımın ötesinde düşünmesini ve mevcut yaklaşımları eleştirmesini savunan, akademik çevrede nispeten küçük ama tutarlı ve gelişen bir sesin ortaya çıkmasına imkan tanımıştır (McLaughlin, 2005; Millar, 2008). Son dönemde, radikal sosyal hizmet yaklaşımının içinde bulunduğu bazı tutarsızlıkların vurgulanması ve çağın ruhunu yansıtan alternatif eleştirel yaklaşımların ortaya çıkması, radikal sosyal hizmetin geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu yeni dönemi tanımlayan post-modernite ruhu, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet gibi yeni bakış açılarının gelişimine ortam hazırlamıştır (Akbaş, 2014, s. 79-80). Bu oluşum, kökenini eleştirel teoriden almaktadır. Bu bakış açıları, güç, iktidar ve yapılarla ilgili gerçek hikayeyi görmeyi teşvik etmektedir. Aynı zamanda psikolojik ve yapısal mekanizmaları açığa çıkarmak ve her türlü baskısının varlığına meydan okumak amacıyla kullanılmaktadır (Houston, 2001, s. 849).

Fook (2002, s. 18)'a göre, eleştirel sosyal hizmet pratiği öncelikle tahakküm, sömürü ve baskının olmadığı bir toplumu ilerletecek şekillerde pratik yapmakla ilgilidir (Akt: Stepney, 2006, s. 1301-1302). Tahakküm mekanizmalarına karşı direnme taktikleri, gündelik yaşamda istikrarlı bir pratik setine sahip olmayan eylemlerin tümünü içerebilir. Scott (2021), direnme taktiklerini gündelik yaşam içinde gerçekleşen ve "…mış gibi yapmak" ve "ayak diretme" gibi eylemlerle açıklamıştır. Sosyal hizmet ise bu tahakküm mekanizmalarının gerçek yüzünü ortaya çıkarmak ve sosyal adaleti gerçekleştirmek adına ayrımcılık karşıtı gibi uygulamalar geliştirmeye başlamıştır.

1980'lerin sonlarında sosyal hizmet eğitiminde, baskı ve ayrımcılığın müracaatçılar ve toplumlar üzerindeki etkisinin giderek daha fazla farkına varılmaya başlanmıştır. Sosyal hizmete yönelik geleneksel yaklaşımlarda bu tür konuların göreli olarak ihmal edildiğine

dair artan bir farkındalık ve kabul bulunmaktaydı. Örneğin, 1989 yılında Sosyal Hizmet Eğitim ve Öğretim Merkezi Konseyi (CCETSW) yeni formüle edilen sosyal hizmet diploması için yönetmeliklerini ve gerekliliklerini belirlemiş ve ayrımcılık karşıtı uygulamaya bu referansları dahil etmiştir. Çünkü sosyal hizmet uzmanları çok ırklı ve çok kültürlü bir toplumda çalışabilmelidir. Bu nedenle CCETSW, öğrencilerin yalnızca etnik açıdan duyarlı uygulamalar için değil, aynı zamanda kurumsal ve diğer ırkçılık türleriyle mücadele etmek için de hazırlanmalarını sağlamayı amaçlamıştır. CCETSW ayrıca öğrencilerin yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, sınıf, engellilik, kültür veya inanca dayalı diğer ayrımcılık türleriyle mücadele etmek için hazırlanmalarına yönelik de amaçlar ortaya koymuştur (CCETSW, 1989, s. 10; Akt: Thompson, 2001, s. 1).

Thompson (2001), sosyal hizmette ayrımcılık karşıtı bakış açılarının güçlü kavramsallaştırmalarını sunan önemli isimlerden biridir. Thompson (2001), geleneksel sosyal hizmetin, baskıya karşı koyma ruhuna tam olarak uymak için revize edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrımcılık ve baskıya karşı mücadelede, hukukun rolünün sınırlı olabileceğine dikkat çekerek, eşitlik, çeşitlilik ve sosyal adaleti teşvik etme taahhüdünün değerler temelinde önemli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet, günlük yaşamda kişisel ve politik meseleler ile sosyal adaletin kesiştiği noktada önemli bir rol üstlenmektedir (Salomon, 1997).

Sosyal hizmet uygulayıcıları, özellikle göçmenlerin sosyal ilişkilerini kaybettikleri ve yeniden inşa ettikleri karmaşık duygular ve deneyimlerle ilgilenir ve onlara destek olmaktadır. Aynı zamanda marjinalleşmeye, baskıya ve dışlanmaya karşı mücadele eder ve insan haklarının ve sosyal adalet haklarının tanınmasını sağlamak için göçmenlerle birlikte çalışmaktadır. Bu sebeple göç ve sosyal hizmetin birleşik sorunları için insan hakları ve sosyal adalet oldukça önemlidir (Humphries, 2008). Bu temelden hareketle ayrımcılık karşıtı yaklaşım, marjinalleştirilmiş ve dışlanmış azınlıkların yaşamlarını ve yaşam şanslarını doğrudan etkileyen politikaları, uygulamaları ve tutumları daha iyi anlamak için faydalı bir çerçeve sunmaktadır (Lacroix, 2006, s. 20). Göçmenler, göçmenlik statülerinin istikrarsızlığı nedeniyle marjinalleştirilmiş ve ezilen bir grup olarak tanımlanmışlardır. Sosyal adalet çerçevesinde göçmenlerle çalışan sosyal hizmet uzmanları için zorluk, ezilen grupların haklarını ve fırsatlarını savunurken baskıya neden

olan sosyal yapıları, süreçleri ve uygulamaları anlamaktır (Lacroix, 2006, s. 20). Bu sebeple sosyal hizmet uygulaması toplumsal bölünmeleri ele almayı ve baskıya karşı mücadele etmeyi önemseyerek ayrımcılığın farklı boyutlarını kapsamaktadır (Payne, 2005, s. 70). Bu mücadele süreci sosyal hizmet uzmanlarının rolleri içinde önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, uygulamalarını, çalışmalarının, tüm alanlarını kapsayan standartlar ve önemli roller çerçevesinde oluşturmaktadır. Bu, insanları ve toplulukları değerlendirmeyi ve onlarla çalışmayı; uygulamayı planlamayı, müdahale etmeyi, gözden geçirmeyi ve değerlendirmeyi; hizmet kullanıcılarının görüşlerini ve koşullarını desteklemeyi ve temsil etmeyi; riskleri yönetmeyi; kendi uygulamalarını yönetmeyi ve sorumlu olmayı (denetim ve destekle birlikte); ve pratikte yeterliliğin gösterilmesini kapsamaktadır. Meslek standartlarıyla birlikte uygulamanın temel taşı olan bu konular, uygulayıcıların beklentilerini, gerekliliklerini ve sorumluluklarını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu beceri ve rollerin yanı sıra, uygulayıcılar elbette mesleki bir bilgi tabanı dahilinde uygulama yapmalı ve uygulamalarını, belirtilen sosyal hizmet değerleri ve etik üzerinden tasarlamalıdır. Higham (2006) sosyal hizmet uzmanlarının yerine getirdiği profesyonel rollerin çeşitliliğini kabul etmekte ve bu rolleri uygularken esnek ve çok yönlü olmaları gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca Higham, “sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçıların durumlarını ve mesleki ortamlardaki rollerini uygun şekilde birleştirerek profesyonelliklerini ortaya koyduklarını” vurgulamaktadır (Higham 2006, s. 84; Akt: Okitikpi ve Aymer, 2010 s. 156-157).

Sosyal hizmet mesleğinin, kendisinden beklenen talepler ve öncelikler arttıkça gelişmeye devam edeceği açıktır. Sosyal hizmet uzmanlarından, risk altındaki müracaatçıları belirleme ve proaktif olarak erken müdahale etme becerisine sahip olmaları beklenmektedir. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanları, mesleğin, proaktif ve önleyici olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Uygun düzeyde yardım ve destek verildiğinde müracaatçılarının yaşamlarını dönüştürebilme yeteneklerine inanmaktadırlar. Suriyeli kadınların istihdama katılmaları ve istihdamda kalmaları onların hayatlarını değiştirecek bir durumdur. Yukarıda da ifade edildiği gibi alanyazın sıklıkla iş yaşamına dahil olan kadınların farkındalık kazanarak güçlendiğine ve özgürleştiğine yönelik kanıtlar

sunmaktadır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet alanları gibi eleştirel alanlarda bazı kavramları anlamak ve bu kavramaları Suriyeli kadınların istihdam deneyimlerini çalışırken farkında ve yerinde kullanmak önemli bir adımdır. Çünkü Thompson (2001)'ın da belirttiği gibi ayrımcılığın önüne geçebilmenin ilk adımı ayrımcılığın farkına varmaktır. Sosyal hizmet uzmanları açısından bu farkındalık düşünümselliğin uygulamalarının her aşamasında yer edinmesiyle mümkündür. Freire ve Moch (1990, s. 7-8) sosyal hizmet uzmanlarının, sadece başkalarının yaşamları ve onlarla bağlantılı anlamlar hakkında değil, aynı zamanda kendi varsayımlarını keşfetmek için düşünümsel bir alıştırma yaparak "eleştirel merak"ı benimsemeye çabalaması gerektiğini savunurlar. Wendt ve Seymour (2010, s. 671) ise sosyal hizmette düşünümselliğin önemini vurgular ve "uygulamamızı eleştiremezsek, kişisel ve profesyonel düzeyde gelişmek için her zaman yerimiz olduğunu ihmal ederiz" derler. Dolayısıyla burada ayrımcılık karşıtı uygulama için önemli bir kavram olan düşünümsellik kavramı ve getirdiklerinin farkında olmak gerekmektedir.

Ayrımcılık karşıtı yaklaşımın merkezi kavramlarından bir diğeri güçtür. Güç, farklı teorisyenler tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Gücü, bireylerin zorlayıcı yollarla kullanabilme yeteneği olarak görmek olanaklı olsa da, baskıyı anlamak için gücü daha geniş bir sosyal bağlamda ele almak önemlidir. Güç, temelde sosyal bir olgudur ve toplumun karmaşık ve değişken işleyişine bağlıdır (Lukes, 2005). Sosyal hizmette güç, benliğe ilişkin belirli anlatıların uygulanması yoluyla kavramsallaştırılmıştır. Sosyal hizmette, gücün sosyal boyutu, baskı ve ayrımcılık karşıtı analiz için temel bir unsur olarak kabul edilmektedir ve bu görüş Burke ve Harrison (1998, s. 231) tarafından desteklenmektedir. Güç, insan etkileşiminin tüm seviyelerine yayılan bir farklılık olarak ortaya çıkar. Güç, hem açık hem de gizli düzeylerde kendini gösterir (Smith, 2021, s. 43). Toplum öyle yapılandırılmıştır ki, sosyal ilişkiler ve gündelik uygulamalarımız ve faaliyetlerimiz derinden orantısız güç ilişkilerine yerleşmiştir (Danso, 2009, s. 546-548). Atasü-Topcuoğlu (2020) çalışmasında, Türkiye gerçekliğinde sosyal hizmet uzmanlarının Suriyeli göçmenlere ilişkin tutumlarının etnik köken ve cinsiyetten etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Yazarın, sosyal hizmet uzmanlarının, göçmenlerle olan ilişkilerine toplumsal cinsiyet ve empati bağlamında baktığı bir diğer çalışmasında, uzmanın cinsiyeti, toplumsal cinsiyete yönelik farkındalık düzeyi gibi çeşitli

değişkenlerin, işgücü piyasasına katılımla arasında mesafe olan Suriyeli kadınlarla, onların savunucusu olması beklenen sosyal hizmet uzmanlarının arasının mesafeli olduğunu göstermektedir (Atasü-Topcuoğlu, 2022).

Güç kavramı ile birlikte bahsedilmesi gereken bir konu ayrımcılık karşıtı yaklaşımında önemli nir yönünü oluşturan güçlendirme konusudur. Güçlendirme çok katmanlı bir kavramdır (Askheim, 2003) ve herkes için farklı anlamlar taşır (Thompson, 2001). Güçlendirme ise, bir düzeyde, bağımsızlıklarını teşvik ederek ve kolaylaştırarak ve onlara sosyal hizmet katılımı olmadan işlerini yürütmelerini sağlayacak 'anahtarı' (veya sosyal sermayeyi) sağlayarak insanların kendilerine yardım etmelerine yardımcı olmanın bir yolu olarak tanımlanabilir (Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 49). Bu sebeple güçlendirme, sosyal hizmet uzmanlarının insanlar adına yapacakları bir şey değildir. Aslında, sosyal hizmet uzmanları, bireylerin kendi yaşamlarında daha fazla kontrol hissetmelerine yardımcı olurken onlara savunuculuk yapmak ve yapısal etmenlerin etkilerini anlamalarına destek olmak suretiyle güçlendirme sağlayabilirler. Bu nedenle, müracaatçılar genellikle "güçlendirme"yi, kendi yaşamlarında daha fazla kontrol duygusu kazanma süreci olarak algılarlar (Dustin, 2005/2007; Akt: Dustin ve Montgomery, 2010, s. 390). Güçlendirme uygulaması sürecinde, bireylerle, ailelerle, küçük gruplarla, toplumlarla ve program, politika gibi farklı düzeylerdeki sistemlerle ilişki geliştirilir. Bu süreçte güçlendirme ilkesine dayanarak baskıyı ele alma, ilişki kurma, farkındalığı artırma, pratiği sorgulama ve eleştirel düşünme gibi çeşitli ilkeler yol gösterici olur (Lee, 2001).

Kadınlarla güçlendirme çalışmaları yapılırken, farklı deneyimlerin paylaşılması ve aynı zamanda bu deneyimlerdeki ortak noktaların vurgulanması önemlidir. Bu nedenle, kişisel ve yapısal düzeyde yapılan çalışmalar, kadınların deneyimlerini ifade etmelerine ve bunları politik süreçlerle ilişkilendirmelerine olanak tanıyan bir sürece dönüşmelidir. Bu onlar için karmaşık güç ilişkilerini anlamaları ve gücün yapısal olarak analiz edilmesi açısından destekleyici bir noktadadır (Certel, 2023). Kültürel düzeyde yapılan güçlendirme çalışmalarını gündeme getiren Lee (2001, s. 160-180), kültürel özelliklerin bilinmesinin, güçlendirme sürecinde insanların anlamlarını, anlamaya yardımcı olduğunu ve kültürün, insanların zihinsel haritasını oluşturdukları anlam dünyalarını anlamamıza

yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Bu sayede, kültürel değerler çerçevesinde sunulan uygulamalardaki hak ihlallerinin ve ayrımcılığın tespit edilmesi ve bu değerlerin yeniden değerlendirilmesi sağlanabilir. Güçlendirmenin hem bir süreç hem de bir hedef olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek önemlidir (Saleebey, 2000, s. 128).

Ayrımcılık karşıtı yaklaşım alanyazını, farklı kültürel geçmişe sahip danışanlarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının kültürel okuryazarlık ve kültürel yeterlilik konularına vurgu yapmaktadır (Dean, 2001; Dyche ve Zayas, 2001; Williams, 2006). Kültürel olarak yetkin olmak, müracaatçılara duyarlı sosyal hizmet sağlamayı kolaylaştırır ve uygulayıcıların çeşitliliği daha iyi anlamalarına ve farklılığı problem olarak değil zenginlik olarak görmelerine yardımcı olur (Smith ve Tudor, 2003; Akt: Danso, 2009, s. 547). Göçmen müracaatçılarla çalışırken, sosyal hizmet uzmanları, danışanlarının temsil ettiği belirli kültürleri anlamak için teşvik edilir (Russell ve White, 2001, s. 74). Laird (2008, s. 41)'e göre, kültürel açıdan yetkin uygulamaların gelişimi, "farklı etnik kökenden insanların yaşamlarını etkileyen kültürel etmenleri öğrenmeye ve bunlara saygı göstermeye yönelik sürekli, tutarlı ve kalıcı bir kararlılığı gerektirir".

Ayrımcılığa karşı uygulamanın zorluğu, temel değerlere (eşitlik, açık erişim, adalet, sosyal ve politik adalet, herkes için fırsat) bağlı kalmak ve aynı zamanda farklılıkları tanıyıp çeşitliliğe saygı göstermektir. Çokkültürlülük, farklılıkları kabul etmeyi ve sorgulamadan saygı göstermeyi içerir (Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 33). Ayrımcılık karşıtı uygulama sosyal hizmetin ortaya çıktığı ilk yıllardan beri dolaylı ya da doğrudan bulunmakla birlikte ona rehberlik eden temel ilkelerin yanı sıra, çok kültürlülüğün gelişmesiyle de pekiştirilmiştir. Thompson (2008, s. 109; Akt: Cocker ve Hafford-Letchfield, 2014, s. 5-6) ayrımcılığa yönelik bütüncül bir yaklaşımı teşvik etmekte ve "çeşitliliği yönetme" yaklaşımı olarak adlandırdığı yaklaşımı eleştirirken, farklılıkların, çözülmesi gereken sorunlardan ziyade takdir edilmesi gereken özellikler olarak görülebilmesi için çeşitliliğin önemini vurgulamaktadır.

Göçmenlere yönelik yürütülen sosyal hizmet müdahalelerinde, her zaman bilinçli, mantıklı ve açıkça ifade edilmiş bir şekilde olmasa da çok çeşitli teorilere, yaklaşımlara, kavramlara, tekniklere ve araçlara referanslar bulunmaktadır (Lacomba, 2020, s. 298). Bu

duruma yanıt vermek için, her biri farklı yönlere odaklanan topluluk modeli, insan hakları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımı veya kültürlerarası, kesişimsel ve ayrımcılık karşıtı modeller de dahil olmak üzere göçmenlerle çeşitli sosyal hizmet modelleri geliştirilmiştir (Bolzman, 2009).

Bu bakımdan çalışmanın kuramsal arka planını oluşturan bir diğer yaklaşım olan kesişimsellik yaklaşımına bakmak faydalı olacaktır. Son zamanlarda kesişimsellik yaklaşımının dönüştürücü doğası sosyal hizmet alanyazınında da dikkat çekmektedir (Hulko, 2009; Mehrotra, 2010). Bu kavram etrafında gelişen tartışmalar, kesişimsellik söyleminin politik veya postmodernist boyutlarının ne kadar olduğu, kimliğin, sınıflandırmanın, yapısal ve sosyal bölünmelerin rolü, sosyo-politik değişim için nasıl bir analitik araç olarak kullanılabileceği ve küresel politika ile kamu politikasında "kimlik ve baskıyı teorileştirmek için birincil bir analitik araç haline gelme" konularına odaklanmıştır (Verloo, 2006; Bilge, 2010; Dhamoon, 2011). Kesişimsellik yaklaşımı şüphesiz sosyal hizmet uzmanlarına marjinalleşmenin ve sosyal eşitsizliklerin nasıl işlediğini anlamak için analitik bir araç sunmaktadır.

2008'de başlayan ve 2015'de güncellenen "Uygulamada Farklılıkla ve Çeşitlilikle Angaje Olmak" standartı ve yetkinliği, Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE) tarafından belirlenmiştir ve rehberlik niteliği taşımaktadır. Bu standart ve yetkinlik, sosyal hizmet uzmanlarının, farklılığın ve çeşitliliğin insan deneyimini nasıl şekillendirdiğini ve kimlik oluşumunda nasıl bir rol oynadığını anlamalarını sağlamaktadır. Çeşitlilik, farklı etmenlerin kesişimleri olarak görülmektedir. Bu etmenler yaş, sosyo-ekonomik sınıf, ten rengi, kültürel köken, engellilik ve yetenek, etnik köken, cinsiyet, cinsiyet kimliği ve ifadesi, göçmenlik statüsü, medeni durum, politik görüş, ırk, din/dini inanç, biyolojik cinsiyet, cinsel yönelim ve kabile bağlantısı gibi unsurları içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir. Sosyal hizmet uzmanları ayrıca baskı ve ayrımcılığın çeşitli biçimlerini ve mekanizmalarını anlamaktadırlar. Ayrıca, baskı, marjinalleştirme, yabancılaştırma veya ayrıcalık yaratma gibi etkileri içeren bir kültürün yapısının ve değerlerinin, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dışlanmayı nasıl etkilediğinin de farkındadırlar (CSWE, 2015).

Anlaşılacağı üzere kesişimsellik yaklaşımı da ayrımcılık karşıtı yaklaşım gibi sosyal hizmette çeşitlilik ve farklılıkların ele alınmasında önemli bir araçtır. Ancak, sadece kesişimsellikle çeşitliliği anlamak değil, aynı zamanda bu çeşitliliği temel hak ve özgürlükler çerçevesinde değerlendirmek önemlidir. Bu bağlamda hak temelli bir yaklaşımın gerekliliği ortadadır. Hak temelli yaklaşım, tüm bireylerin yaşamını sürdürebilecek standartlara, hukuk önünde eşitliğe, adil çalışma koşullarına ve eşit ücrete, düşünce ve inanç özgürlüğüne sahip olma hakkına dayanır. Bu yaklaşım, yoksulluğun, adaletsizliğin ve belirli haklardan yoksun kalmanın insan hakları ihlallerinden kaynaklandığını savunur (Zengin ve Altındağ, 2016, s. 186-188).

Hak temelli yaklaşım, kısa süreli ana ihtiyaçlara değil, bireylerin uzun vadede refahlarını artırmalarına ve aktif bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine odaklanmaktadır (Özden ve Ramadan, 2019, s. 19) . Bu sürecin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinin yollarından biri de kadınlarla birlikte savunuculuk yapmaktır (Certel ve Atasü-Topçuoğlu, 2022, s. 560). Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının bireysel deneyimlerdeki baskı mekanizmalarını ortaya çıkararak sosyal adaleti engelleyen unsurları belirlemeleri ve sosyal hizmetin savunuculuk rolü kapsamında bu engellerle başa çıkmaları, ayrıca sosyal politikaya katkıda bulunmaları beklenmektedir (Afyonoğlu, 2020, s. 719). Bu bağlamda, kesişimsellik kavramı, bireysel düzeyden kurumsal düzeye kadar sosyal adalet ve değişim hedefleyen bir "sosyal değişim aracı" olarak, sosyal hizmetin hedeflerine uygun bir açıda konumlandığı söylenebilir (Women's Rights and Economic Change, 2004; Yates ve Rai, 2018, s.118).

Bu kısımda son olarak sosyal hizmet uygulamalarının ayrımcılık oluşturma riskine karşı bilinçli olmanın gerekliliğini ifade etmek yerinde olacaktır. Sosyal hizmet uzun zamandır bakım ve kontrolün bir karışımı olarak kabul edilmektedir ve büyük ölçüde bu iki unsur aynı madalyonun iki yüzünü temsil etmektedir (Thompson, 2014, s. 22-23). Özellikle göçmenlerle ya da azınlıklarla yapılan uygulamalarda kontrolün ön planda olduğu ve bu kontrolün baskı ve ayrımcılığı ortaya çıkarma riski bulunduğu söylenebilir. Hizmet kullanıcılarının hassasiyetinin ve profesyonellerle ilişkilerinde dezavantajlı durumda oldukları gerçeğinin bilincinde olarak, ayrımcılığa karşı uygulama, uygulayıcıların, insanların halihazırda deneyimledikleri ayrımcılığı veya baskıyı pekiştirecek veya bir

ortam oluşturacak şekilde uygulama yapmamalarını gerektirmektedir (Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 24). Bu sebeple dil önemli bir araç olarak görülebilir. Dilin, ayrımcılığı ve baskının oluşturulması ve sürdürülmesindeki rolü, kaynaklara dayanarak ele alınabilir. Örneğin, Thompson (2001)'ın çalışması, dilin ayrımcılığı pekiştirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca, ayrımcılık karşıtı uygulama için terminolojinin önemine odaklanan Thompson (2001) dilin ayrımcılıkla mücadelede nasıl kullanılabileceğini açıklamaktadır. Dilin sadece iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda ilişkileri şekillendirmede güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, ayrımcılık karşıtı uygulamanın, dilin önemini anlama ve etkileşim sırasında duyarlılık ve farkındalık gösterme ihtiyacını anlama gerekliliği öne çıkmaktadır (Thompson, 2001, s. 30-33). Bu temelde, dilin ayrımcılığı ya pekiştirme ya da azaltma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Özetle kişiliğe dayalı ayrımcılık anlayışına aşırı güvenmek asıl konuyu gözden kaçırmaktadır. Çünkü ayrımcılığın altında yatan daha geniş sosyo-yapısal etmenler de dikkate alınmalıdır. Thompson (2003a, s. 14; Akt: Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 46)'a göre, ayrımcılığı sadece kişisel düzeyde açıklamak sorunludur. Çünkü bireylerin faaliyet gösterdiği kültürel bağlamı da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Her ne kadar her birey bir dereceye kadar benzersiz olsa da, kişisel inançlar, değerler ve davranışlar genellikle geçerli normlara ve beklentilere dayanır. Bu nedenle, ayrımcılığın altında yatan nedenleri anlamak için bireylerin, kişisel düzeyin ötesine geçerek, sosyal ve yapısal etmenleri dikkate almak önemlidir. Bu sebeple sosyal hizmet açısından istihdam sürecinde dışlanma ve ayrımcılık yaşayan Suriyeli kadınlar için değişim oluşturma, kültürel baskı altında olan kadınlar için mücadele etme, toplumsal olayların neden olduğu değişimleri izleme ve buna uygun aksiyon alma, hak temelli savunuculuk çalışmaları yürütme ve mikro, mezo, makro düzeylerde çalışma önemlidir.

1.8.1. Suriyeli Kadınların İstihdam Süreçlerinde Ayrımcı-Dışlayıcı Deneyimleri ve Sosyal Hizmet Bağlamında KKY Modeli ve Kesişimsellik Üzerine

Ayrımcılık, özünde dışlanmayı, damgalamayı ve güçsüzleştirmeyi içeren bir baskı ifadesidir. Bu durum, dezavantajlı konumda olan bireyleri, grupları ve toplulukları göz ardı etme ve yok sayma üzerine kurulu bir iktidar ilişkisidir. Bu temelde, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının önemli çalışma alanlarından biri cinsiyete dayalı ayrımcılıktır (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 148). Cinsiyete dayalı ayrımcılık tek başına cinsiyetle gelişen bir ayrımcılıktan öte yukarda da ifade ettiğimiz gibi sınıf ve ırk/etnik kökene dayalı ayrımcılık biçimleriyle kesişmektedir. Böyle bir ayrımcılığa maruz bırakılan bireyler, toplum içindeki güç yapıları tarafından sürekli olarak dışlanmakta, marjinalleştirilmekte ve baskı altında tutulmaktadır. Unutulmamalıdır ki her türlü baskı, temelinde ayrımcı ve dışlayıcı bir şiddeti barındırmaktadır (Arslan-Özdemir ve Duyan, 2018, s. 275).

Baskı ve ayrımcılık, sosyal yapıdaki bölücü unsurlar olarak öne çıkarılır. Bu unsurlar; sınıf, ırk, cinsiyet, yaş, engellilik ve cinsel kimlik gibi sosyal bölünmelerin yansımaları olarak, sosyal konumumuzun belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bu nedenle onları bir bütün olarak anlamamız önemlidir. Bunlar, ayrı varlıklar olarak değil, genel bir güç ve hakimiyet yapısının farklı yönlerini oluşturur (Thompson, 2001, s.11).

İnsanların sosyal yapı içinde farklı sosyal bölümlerin kesişimine göre "konumlandırılabileceği" fikri uzun zamandır kabul görmektedir (Berger, 1966; Akt: Thompson, 2001, s.17). Yani, kim olduğumuz ve toplum içindeki yerimiz, karmaşık toplumsal bölünmeler ağına veya "tabakalara" bağlı görünmektedir. Bu tabakalar çok çeşitlidir ancak bu çalışmada Suriyeli kadınların istihdam süreçlerindeki ayrımcı-dışlayıcı deneyimlerinde öne çıkan sınıf, cinsiyet ve ırk-etnik köken gibi temel toplumsal bölünmeler üzerinde durulmaktadır. Bu, cinsel kimlik, inanç, eğitim veya dil grubu gibi diğer sosyal bölünmelerin önemini veya uygunluğunu inkar etmek değildir. Dahası yukarıda bu sosyal bölünmelerle ilgili ifadelere yer verilmiştir. Çünkü bu bölünmeler çoğu zaman ırk-etnik köken, sınıf ve cinsiyetle iç içe geçmiş durumdadır (Thompson,

2001, s. 17). Ancak geniş bir biçimde bu sosyal bölünmelerden bahsedilmemesinin sebebi analizin kapsamının cinsiyet, sınıf ve ırk/etnisite odağında ele alınıyor olunmasıdır.

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, farklı ayrımcılık türleriyle başa çıkmak için genel bir çerçevedir. Bu tür ayrımcılık, sınıf, cinsiyet ve etnisite/ırk gibi toplumsal olarak inşa edilmiş konulara dayanabilir. Sosyal hizmet alanyazınında, bu tür ayrımcılıkla mücadele için "ırkçılık karşıtı sosyal hizmet", "ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet", "baskı karşıtı sosyal hizmet/uygulama", "ayrımcılık ve baskı karşıtı sosyal hizmet" ve "ötekileştirme" gibi kavramlar kullanılmaktadır (Şahin Taşğın, 2021, s. 296). Bu yaklaşımlar, yapısal olarak görünenin ötesinde yatan konulara odaklanmayı ve sosyal adalet vurgusuyla hareket etmeyi hedefleyen bakış açılarını temsil etmektedir. Temelde güçlendirme prensibine dayanan sosyal hizmetin güçlü yönleri üzerine odaklanma gerekliliğini de vurgulamaktadır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, bu vurgularla, farklılığın sosyal inşasıyla ilişkisini netleştirmeyi, söylemsel ve duygusal etkilerini fark etmeyi, bunlara meydan okumayı ve baskıcı uygulamalardan kaçınmayı amaçlar. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, sosyal dışlanma süreçlerine meydan okuyarak bu zorlukları aşma çabasındadırlar (Ward, 2009, s. 249). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, bu meydan okumaları gerçekleştirmede mesleki kimlikle bütünleşmiş bir yapıya sahiptir.

Ayrımcılık karşıtı uygulama, insan hakları, adalet, sosyal ve ekonomik eşitlik ve herkes için adaletle ilgilidir. Ayrımcılık karşıtı uygulama özünde ikili bir dünya hakkındaki önyargılara meydan okuyan bir yaklaşımı teşvik eder. Adaletsizliklerin ve ayrımcılığın daha geniş toplumsal söylemini ve toplumdaki güç dengesizliğini anlayan bir yaklaşımdır (Langan ve Day, 1992, s. 3; Danso, 2015, s. 585). Ayrımcılık karşıtı uygulama, toplumdaki bireylerin veya grupların birbirinden üstün olduğu fikrini reddeder. Bireyleri, içinde bulundukları toplumda potansiyel ayrımcılığa maruz kalabilecekleri farklılıklarıyla birlikte ele alarak uygulamalar yapmayı destekler (Okitikpi ve Aymer, 2010, s. 95). Sosyal hizmet, her bireyin kendi yaşam denge ve değerleri içinde benzersiz olduğunu vurgular ve bu nedenle herkesin ayrımcılığa uğramadan değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (Bayliss, 2000, s. 46).

Bu araştırmanın kuramsal arka planında ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet bakış açısını yansıtan Thompson'un KKY modeli ve bu modelde ifade edilen boyutlarla birlikte istihdam sürecinde Suriyeli kadınların deneyimlerinin daha anlaşılır şekilde analiz edileceği düşüncesiyle kesişimselliğin kullanması tercih edilmiştir. Alanyazında Thompson ayrımcılık karşıtı uygulama ile en çok çalışan kuramcıdır. KKY modeline ilişkin geniş çapta yayınlar yapmıştır (Thompson, 2001). Thompson, yazılarına nüfuz ettiği şekliyle ayrımcılık karşıtı uygulama'nın analiziyle ilgili bir dizi öneri sunmaktadır. Bunlar:

- Etrafımızdaki ayrımcılık ve baskının varlığına karşı duyarlılığın geliştirilmesi.
- Rahat bir orta yol olmadığının kabulü; biz ya çözümün ya da sorunun parçasıyız.
- Adalet, eşitlik ve katılımdan oluşan üç temel zorunluluğun ele alınması ihtiyacı.
- Geleneksel uygulama biçimlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve bunlara uygun şekilde değişiklik yapılması ihtiyacı.
- Ayrımcı ve baskıcı olmayan değerlendirmenin, ayrımcılığa karşı uygulamanın başarılmasına yönelik ilk adım olduğu fikri (Thompson, 2008, s. 109; Akt: Cocker ve Hafford-Letchfield, 2014, s. 5).

Bu öneriler üzerine inşa edilmiş KKY modeli, ayrımcılık karşıtı uygulamalarla, marjinalize edilen, istihdam süreçlerinde zorluklar yaşayan Suriyeli kadınların dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmalarını engelleme konusunda geniş bir uygulama alanı sunabilir. Bu sebeple sosyal hizmet, eleştirel ve eylem odaklı bir yaklaşımla, baskı ve ayrımcılığa karşı mücadelede aktif bir rol üstlenmeye yönlendirilmelidir (Vanderwoerd, 2016, s. 154). Bu mücadele sadece ideolojik düzeyde kalmamalı, aynı zamanda uygulama alanında somut adımlarla birleştirilmelidir. Baskı ve ayrımcılığa karşı uygulamalar, sosyal hizmet bilim ve mesleğinin temel değerlerinden sapmamak için toplumu dönüştürme ve ayrımcılığı sürdüren politikalarla mücadele etme amacıyla kullanılmalıdır. Aksi halde sosyal hizmet, temel değerlerini yitirme riskiyle karşılaşabilir. Suriyeli kadınların istihdam süreçlerindeki ayrımcı ve dışlayıcı pratikleri görebilmek adına KKY önemli açılımlar sunabilir.

KKY modelinden hareketle ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması farklı düzeylerde bir ele alışı teşvik eder. Thompson (2001)'a göre ayrımcılık kişisel/psikolojik (K), kültürel (K) ve yapısal (Y) düzeylerde ortaya çıkar. İlk düzey olan, (K) düzeyi, bireyin kişisel tutum, davranış, duygu ve eylemlerini içerir. İkinci düzey ola, (K) düzeyi, bireyin içinde yaşadığı kültürden kaynaklı içselleştirdiği tutum ve davranışları kapsar. (Y) düzeyi ise güçle bağlantılı yapısal durumları içerir. Bu düzeyler arasında hiyerarşi yoktur ve KKY analizi deterministik değildir. Amacı ayrımcılığı daha kapsamlı bir bağlamda ele almak ve ayrımcılığın nasıl işlediğini anlamaktır (Thompson, 2001, s. 21-23). Thompson (2001)'ın KKY modeli, kişisel inançların, kültürel normların ve yapısal geleneklerin nasıl sosyal baskı ve ayrımcılığa dönüştüğünü açıklar.

İstihdam süreçlerinde Suriyeli kadınların ayrımcılık deneyimleri bu üç seviyeden ele alınmaya çalışılmıştır. Bu üç seviye birbirinin içine gömülü bir yakınlığa sahiptir. (K), kişisel düzeyi temsil eder; düşünce, duygu, tutum ve eylemlerin bireysel düzeyidir. Aynı zamanda uygulamaya, bireysel çalışanların müracaatçılarla etkileşimine ve önyargıya, adil ve önyargısız uygulamanın önünde duran zihin esnekliğine atıfta bulunmaktadır. Suriyeli kadınların istihdam deneyimleri, ayrımcı ve dışlayıcı tutumlar açısından kişisel veya psikolojik düzeyde, bireylerin düşünceleri, duyguları, tutumları ve eylemleri önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, işverenlerin veya meslektaşların Suriyeli kadınlara karşı tutumları ve davranışları, bu kadınların iş yerindeki psikolojik deneyimlerini etkileyebilir. Önyargı ve ayrımcılığa maruz kalan Suriyeli kadınlar, iş yerinde stres, endişe ve düşük özsaygı gibi psikolojik zorluklar yaşayabilirler. Bunlar kadınların iş yaşamından soyutlanmasına sebep olmakla birlikte iş yaşamında kalanlar arasında önemli zorlanmaları ifade etmektedir.

İkinci düzey olan, (K) yani kültürel düzeye geldiğimizde, ortak görme, düşünme ve yapma biçimlerinin kültürel düzeyini ifade etmektedir. Değerler, düşünce ve davranış kalıpları, sosyal normlara uyumu sağlayan ve kültürün aktarılması için araç görevi gören ortak noktalarla ilgilidir. Bu, paylaşılan anlamların meselesi olup (Y) seviyesi, yani yapısal kısımla bağlantılıdır. Kültürel etmenlere ilişkin durumlar Suriyeli kadınların istihdam süreçlerini etkileyen en önemli engelleri ve uyumsuzlukları ortaya çıkardığı söylenebilir. Örneğin, Suriyeli kadınlar belirli bir kültürel bağlamdan gelirken, iş

yerindeki kültürel beklentilerle uyumsuzluk yaşayabilirler. Bu uyumsuzluklar, iletişim tarzlarından işe adapte olma sürecine kadar çeşitli alanlarda ortaya çıkabilir. Ayrıca, kültürel normlar ve değerler, kadınların işyerindeki rollerini algılama ve benimseme şekillerini etkileyebilir. Bununla birlikte, iş yerindeki kültürel çeşitlilik ve kapsayıcılık, Suriyeli kadınların istihdamına erişimlerini artırabilir. İş yerlerinde çeşitlilik ve kapsayıcılık teşvik edildiğinde, farklı kültürel geçmişlere sahip çalışanlar daha rahat hissedebilirler ve potansiyel olarak daha başarılı olabilirler. Ancak, kültürel çeşitliliği ve kapsayıcılığı teşvik eden politika ve uygulamaların olmaması da Suriyeli kadınların istihdamını zorlaştırabilir. Bu durumda, iş yerindeki kültürel uyumsuzluklar ve ayrımcılık riski artabilir.

Son olarak (Y), yapısal düzeye ve toplumsal bölünmeler ağına atıfta bulunur. Aynı zamanda baskı ve ayrımcılığın kurumsallaştığı yollarla ilgilenir. Suriyeli kadınlar bağlamında, yapısal düzeydeki engeller genellikle göçmen statüsü, dil engelleri, yetersiz sosyal güvenlik ağı ve iş güvencesi eksikliği gibi etmenlerden kaynaklanır. Örneğin, Suriyeli kadınlar sıklıkla düşük nitelikli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalabilirler, bu da onları kayıt dışı ve güvencesizlik, düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve iş sağlığı ve güvenliği riskleriyle karşı karşıya bırakabilir. Ayrıca, toplumsal bölünmeler ağı içinde, Suriyeli kadınlar genellikle cinsiyet, sınıf ve ırk/etnik köken etmenlerinden kaynaklanan çifte ayrımcılıkla karşılaşabilirler. Bu durum, onların istihdam süreçlerinin her aşamasını zorlaştırabilir ve ekonomik güvencesizliklerini derinleştirebilir.

İlk düzey olan (K) seviyesi, İkinci düzey olan ve kültürü ifade eden (K) seviyesinin içine gömülüdür. Suriyeli kadınların iş yaşamına katılımıyla ilgili düşünceleri ve eylemleri bireysel olsa da, bu süreçte kültürün ve sosyal normların oynadığı güçlü rolü kabul etmek önemlidir. (K) seviyesi, sosyal değerlerin ve kültürel normların sosyalleşme süreci yoluyla içselleştirilmiş bir temsilidir. Ancak, ilk düzey olan (K) seviyesinin, ikinci düzey olan kültürü temsil eden (K) seviyesinin içine gömülü olduğunu belirtmek, bireylerin düşünce ve eylemlerinin sadece toplumun veya kültürün bir yansıması olduğunu iddia etmek değildir. KKY analizi determinist değildir ve kültürün eylemlerimize ‘neden olduğunu’ ima etmez; bunun yerine bireysel davranışın daha geniş sosyal ve kültürel

bağlamda anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak bu kültürel bağlamın bile daha geniş bir bağlam - yapısal bağlam - açısından anlaşılması gerekmektedir. İkinci düzey olan kültürü temsil eden (K) seviyesi, (Y) seviyesinin içine gömülüdür, bu nedenle kültürel oluşumlar ve sosyal yapı birbirine bağlıdır. Bu bağlamda, Suriyeli kadınların iş yaşamındaki ayrımcı ve dışlayıcı deneyimleri, bireysel düşünce ve eylemlerinin yanı sıra kültürel ve sosyal normların da etkisi altındadır (Thompson, 2001).

Bu çalışma kapsamında ayrımcılığın boyutlarını ve iç içe geçişlerini anlamak açısından KKY modeli önemliydi. Ancak tek başına Suriyeli kadınların istihdamdaki ayrımcı ve dışlayıcı deneyimlerini anlamak ve KKY'de ifade edilen boyutları açıklayabilmekte yetersiz kalmaktadır. Özellikle kadınların yaşadığı deneyimlerin cinsiyet, ırk/etnik köken ve sınıf temelinde anlayabilmek adına kesişimsel bir bakış açısına ihtiyaç duyulmuştur.

Mehrotra (2010) sosyal hizmette kesişimselliğin kullanılabilir olduğunu ve analizdeki farklı kesişimsel yaklaşımların alanı güçlendirdiğini savunmaktadır. Kesişimsellik anlayışı, ezici ve ezilen gibi ikili yapıları reddeder ve bireyleri sadece olayların başkaları tarafından etkilendiği pasif mağdurlar olarak değil, kendi güçleri olan etkin kişiler olarak görmektedir. Bu yaklaşım, sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımına uygun bir çerçeve sunmaktadır. Kesişimsellik, özellikle feminist sosyal hizmetin amaçlarından biri olan bireylerin kendi güçlerinin farkına varması ve baş etme yeteneklerini geliştirmesi için önemli bir araçtır. Kesişimsellik, 1980'lerin sonlarında ayrımcılık karşıtlığı ve toplumsal hareket politikaları bağlamında farklılığın karmaşık dinamiklerine dikkat çekmek için sezgisel bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple göç bağlamına da kesişimsellik, göçmen grupların içindeki çeşitliliği vurgulayarak ve bu farklılıkların beraberinde getirdiği risklere odaklanarak, göç politikalarının sosyal adalet sağlama konusunda daha etkili çözümler üretebileceği bir bakış açısı sunmaktadır (Cho ve ark., 2013, s. 787).

Kesişimsellik, ayrımcılık karşıtı uygulamaların cinsiyet, sınıf, ırk/etnik köken ve diğer kategorilerin kesişim noktalarını gözeterek şekillendirilmesi gerekliliğini vurgular (Lykke, 2010). Kesişimsellik (Crenshaw, 1989), sosyal hizmetin temelini oluşturan baskı kategorileri ile bireysel deneyimler arasındaki ilişkileri açığa çıkararak, insan haklarına dayalı bir sosyal adaletin sağlanması için etkili bir araç olarak öne çıkar. Dolayısıyla

kesişimsellik, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarının yaşamlarındaki güç ve iktidar ilişkilerini anlamalarında ve sosyal adaleti tesis edebilmek için mücadele etmelerine olanak tanımaktadır.

2. BÖLÜM
YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA YOLCULUĞUNA ÇIKIŞ VE TEMEL MOTİVASYON

Bu çalışmanın düşünsel arka planı 2017-2019 arasında göçmenlerle yapmış olduğum yüksek lisans çalışmamama dayanmaktadır. Suriyeli göçmen kadın ve erkeklerden oluşan katılımcı kitlesiyle yaptığım bu çalışmada birkaç Suriyeli kadın çalışan ile karşılaşmıştım. Onların anlatılarından çalışma yaşamında olmanın onları güçlendirdiğine tanık olmuştum. Ancak bunun yanında iş yaşamına girebilmenin ve girdikten sonrası için orada kalabilmenin yine onlar için zorluklarını anlamıştım. Suriye toplumu için kadınların çalışması hemşirelik, öğretmenlik, kuaförlük, terzilik vb. gibi "kadın işleri" olarak ifade edilen işler dışında olanaklı görünmüyordu. Türkiye için bakıldığında ise içinde bulundukları geçici koruma statüsü kadınları destekleyici bir konumda değildi. Çünkü ataerkil zihniyetin ürünü olarak toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadının tarihsel yükü olan ve sevgi karşılığı bir alışveriş olarak ifade edebileceğimiz bakım ve ev işleri ile birleştiğinde "ev dışında çalış(a)mamak" Suriyeli kadınlar için oldukça ağır bir şekilde gerçekliğini korumaktaydı. Bu bazen kadının yetiştiği kültürde ataerkil zihniyetin ürünü olan "kadın dışarıda çalışamaz" mantığını kadının kendisinin de benimsemesiyle "kadının ev dışında çalışması ayıp" şeklinde karşılık bulmaktaydı. Bu durum kadını sınırlamakla birlikte onları çalışmak istediklerinde, evde yapılabilecek işlere yöneltmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de ağırlaşan ekonomik koşullar kadınların iş piyasasına girmelerini "zorunlu" hale getirmiş, hane içerisindeki ağır sorumluluklarıyla birlikte Suriyeli kadınlar büyük oranda güvencesiz bir biçimde iş yaşamına dahil olmaya başlamıştır. Bu zorunluluk hali çoğu "çalışmanın" anlamını dahi bilmeyen bir kitlenin, erkek egemen bir piyasa içerisinde var olmaya çalışırken, yaşadıkları olumsuz deneyimler sebebiyle tekrar eve dönmesine sebep olmaktadır. Her şeye rağmen çalışma yaşamında kalabilen kadınlar da çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bunlar bağlamında bu araştırmanın çıkış noktası kadınların çalışma yaşamı deneyimlerinde karşılaştıkları hane içi ve dışından gelen ayrımcı-dışlayıcı deneyimlerin anlaşılması olmuştur.

2.2. YÖNTEMİN İNŞASI: ARAŞTIRMA MODEL VE DESENİ

Nitel araştırma, katılımcıların bakış açısından bakılan, deneyimlerin, anlamların ve yorumların keşfedildiği bir araştırma sürecidir. Merriam (2018) tarafından belirtildiği üzere, bu yaklaşım "katılımcının penceresinden baktığı" bir yöntemi ifade eder. Bu söylem üzerinden araştırmanın çıkış noktasına bakıldığında araştırmanın, nitel yöntemle kurulmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu düşünceyi destekleyen bir başka durum ise nitel araştırma da kullanılan veri toplama yöntemlerinin Padgett (1998)'ın ifadesiyle sosyal hizmet uygulamasında kullanılan görüşme teknikleriyle benzerlik gösterdiğidir. Hedefim deneyimleri keşfetmek, ortak anlamı derinlemesine anlamak ve aynı zamanda farklılaşan anlamları görebilmek olduğundan nitel araştırma uygun bir tercih haline gelmekteydi.

Nitel araştırma süreci, araştırmacının aktif olarak katıldığı bir dizi aşamayı içerir (Finlay, 2002). "Katılım", araştırmacının incelenen sosyal dünyaya fiili olarak dahil olması ve araştırılan olayın içinde aktif bir rol alması anlamına gelir. Nitel araştırma, bireylerin veya olayların özelliklerini ve olayların meydana gelme süreçlerini incelemek ve açıklamak için araştırmacıların yorumlayıcı bir süreç izlemesini önerir (Mertens, 2014, s. 235). Nitel yöntem, sadece olayları betimlemekle kalmaz, aynı zamanda insanların ve toplumun davranışlarını şekillendiren anlamları ve niyetleri keşfetme ve açıklama gücüne sahiptir. Krysik ve Finn (2015)'in ifadesine göre, nitel araştırma, insanların yaşamlarıyla derinlemesine etkileşimde bulunma bağlamında oldukça uygundur. Ayrıca göçmenler veya yaşlılar gibi ölçek uygulamanın zor olduğu gruplarla yapılan bilimsel araştırmalarda nitel araştırma yöntemi avantaj sağlamaktaydı (Camacho, 2016).

Bu araştırmada araştırma deseni olarak, yaşam deneyimlerini incelediğim ve günlük deneyimlerin anlamı ile doğası hakkında daha derin bir anlayış elde etmeyi amaçladığım için fenomenolojik deseni kullandım (Neuman, 2017, s. 232-237; Büyüköztürk vd., 2017, s. 254; Van Manen, 2016, s. 9). Fenomenolojik desen, bireylerin yaşadıkları olguları nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını incelemek ve açıklamak için uygun bir yöntemdir (Merriam, 2018, s. 25). Bu yöntem, birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşam deneyimlerinin ortak anlamını tanımlamaktadır. Fenomenoloji, bireylerin öznel

deneyimlerini, olaylara verdikleri anlamları ve algılarını inceleyip açıklama olanağı sağlar (Smith, 2004, s. 122; Creswell, 2018, s. 83).

Fenomenolojik çalışmalar, sosyal yapılandırmacı (yorumlayıcı/yorumlamacı) dünya görüşünü temel alır. Ontolojik olarak, karmaşık ve sürekli değişen bir gerçeklik olduğunu savunan bir bakış açısı olarak gerçeğin sosyal ortamda şekillendiğini kabul eder (Glesne, 2015, s. 11). Bu ifadeler Giorgi ve Giorgi (2003, s. 15-25)' nin ifadeleriyle benzerlik gösterir. Epistemolojik olarak ise gerçekliğin, araştırmacı ile araştırılanın iş birliği içinde bireysel deneyimleriyle inşa edildiğine inanır. Gerçekliği ararken ise tümevarımsal bir şekilde gözlem ve görüşme gibi yöntemleri kullanır (Creswell, 2018, s. 36). Dolayısıyla fenomenoloji, sadece bir tanımlama değil, aynı zamanda katılımcıların yaşam deneyimlerinin anlamının açıklandığı bir süreçtir (Creswell, 2018, s. 77).

Bu çalışmada, 2011 Suriye krizi ile Türkiye'ye gelmiş ve Gaziantep'e yerleşerek bu ilde çalışma yaşamında yer edinen Suriyeli kadınlar ve kadınların istihdam süreçlerine ilişkin deneyimi olan kamu/yerel yönetim ve STK'larda, saha çalışanı olarak görev alan katılımcılarla yarı yapılandırılmış form üzerinden görüşmeler gerçekleştirdim.

2.3. DERİNLEMESİNE ANLAMA: SURİYELİ KADINLARLA NİTEL ARAŞTIRMA NEDEN VE NASIL?

Araştırmanın çıkış noktası, araştırmanın, nitel bir yöntemle yapılacağını da ortaya koymuştu. Peki, Suriyeli kadınların istihdam deneyimlerini ele alan bu çalışma "neden nitel yöntem ile yapılmalıydı" bu soruyu tam olarak anlamak ve kendi içimde cevaplamak, alanyazın okumalarım ile başlamış olsa da asıl cevabı alanda kadınlarla ilk karşılaştığımda almaya başlamıştım.

Çalışma yaşamı, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine en fazla maruz kaldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, kadınlık meselesi olarak cinsiyet üzerinden ele alınan konuya etnik ve sınıfsal temelde eklenen "öteki olma" deneyimi, kadınların yaşamlarını oldukça zorlu bir hale getirmektedir. Bu, toplumsal cinsiyet temelinde gelişen kırılganlık ve hassasiyetler daha da katmanlaştırmakta ve değişmesi gereken şeylerin değişim

sürecini daha da uzamaktadır. Suriyeli kadınlar geldikleri toplumda çalışma yaşamına oldukça kısıtlı bir şekilde dahil olurken, yaptığım görüşmelerde çoğu kadının öğrendiği haliyle, kadının çalışmasını ayıp olarak karşıladığına tanık oldum. Onları bu konuda hiç suçlamadım ya da eleştiri içerecek hiçbir cümle kendimleyken dahi kurmadım. Çünkü onlara öğretilen hayatın bu şekilde olduğunu fark ettim. Görüştüğüm kadınların eğitimli olanları hariç hemen hepsinin çalışma yaşamına ilk katıldıkları yer Türkiye'ydi. Birçoğu Suriye'deyken çalışmadıklarını söylemişlerdi. Bu konuya ilişkin sorular sordukça bunun onlara annelerinden kalan bir miras olduğunu fark ettim. Çünkü çalışma yaşamına ilk defa Türkiye'de giren kadınların büyük çoğunun anneleri de çalışma yaşamına ilişkin deneyim sahibi değillerdi.

Bir diğer fark ettiğim konu ise fabrikada, atölyede, ev temizliği işlerinde veya kendi evinde evden çalışan kadınların hepsi, çalışmaktan memnunlardı. Yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen görüşmelerde sıklıkla çalışıyor olmanın, kendi paralarını kazanıyor olmanın onları güçlendirdiğine ve değiştirdiğine onların ifadelerinden tanıklık ettim. Her birinin deneyimi birbirinden farklı bu kadınların ortaklaştığı nokta çalışarak güçlenmeleriydi. Nitel çalışma bu farklı deneyimlerin keşfedilmesi açısından kıymetli bir yol haline gelmişti. Bununla birlikte kadınların birçoğunun yaşadıkları ayrımcı ve dışlayıcı deneyimleri tam olarak anlamlandıramadıklarına tanık oldum. Onlar için her yaşanılan olumsuzluğun asıl sebebi etnik kimlikleriydi. Oysa önlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle örülü bir yapı olan ataerkil bakış açısı bulunmaktaydı. Alanyazında da vurgulandığı gibi göçmen kadınların yaşadığı baskı, ayrımcı ve dışlayıcı deneyimler sadece etnik köken, sınıf veya toplumsal cinsiyet temeliyle açıklanamayacak kadar karmaşık bir konuydu. Ayrıca yaşadıkları ayrımcılığın yönü sadece kendilerinden, ailelerinden, kültürlerinden ya da yapısal olarak gerçekleşen ya da gerçekleşmeyen uygulamalardan değildi. Tüm süreç bu yapıların hepsinin karışımıydı. Bu iç içe geçiş, ayrımcı ve dışlayıcı deneyimlere yol açan sebeplerin karmaşık bir hale gelmesi anlamına geliyordu.

Sorunun çözümünün, tüm tarafların, öncelikle kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve dışlanmaya neden olan temel sebepleri anlamalarında yattığını düşünüyordum. Nitel araştırma yöntemi, bu bağlamda görünenin ötesinde yatan anlamı keşfedebilecek

özelliklerinden dolayı alanyazında Suriyeli kadınların deneyimlerini konu alan araştırmalarda işlevsel bir konumdadır. Bu araştırma bağlamında da "neden nitel araştırma" sorularına iyi bir cevap olacağı düşünülmüştür.

Nedeni netleştirdikten sonra diğer soru olan "Suriyeli kadınlarla bu görüşmeleri nasıl yapacağım" konusu devreye girdi. Suriyeli kadınlar, alanyazında "ulaşılması zor topluluklar (hard to reach populations)" şeklinde adlandırılan gruba dahildi. Bu bireyler veya gruplar, erişim açısından zor olabilecekleri gibi kırılgan (vulnerable) veya saklı (hidden) topluluklar olmaları nedeniyle de ulaşılması zordu (Ellard-Gray vd., 2015, s.1). Onları ulaşılmaz yapan, geldikleri kültürel normlar ile birlikte benim biyolojik cinsiyetimdi. Erkek araştırmacı kimliğim, yüzüme vuran önemli bir gerçeklik olarak karşıma çıkmıştı. Çünkü sahip olduğum diğer kimliklerimden azade olarak erkek kimliğim, beni onların gözünde "yasak" ve "mahrem" bir konuma getiriyordu. Alışık olmadığım bu durum pilot çalışmalarımda kendisini kısmen göstermekle birlikte farklı bir kültürden yetişen biri olarak kadınların hassasiyetlerini anlayabilmek için beni onları anlama ve tanımaya yönlendirdi. Bu, başlamam gereken yerin sosyal hizmet içerisinde yaygın olan "müracaatçının olduğu yerden başlamak" olduğunu bana hatırlattı. Araştırma sürecimde bana yardımcı olan Suriyeli kadın tercümanım ile pilot görüşmelerden sonra Suriyeli kadınların hassasiyetlerini öğrenmek ve onlarla güven ilişkisini kurabilmek adına, onları bir konu gibi çalışmaya başladım. Çalışmalarımda öğrendiklerim; onlarla ilk teması kurma, çalışmayı anlatma, çalışmaya katılmaları için ikna etme, ikna etikten sonra bilgilendirilmiş onamı imzalatma, görüşmeler esnasında ses kayıt alabilmeye ve görüşme esnasında güvene dayalı bir ilişki kurarak sorduğum sorulara yeterli yanıtlar alabilme şeklinde ifade edebileceğim noktalarda şekillenmeye başladı. Kadınlarla ilk tanışma anında tokalaşmak için hareket etmemem gerektiğini öğrenerek başladım. Çünkü aksi bir yaklaşımımın beni onların gözünde "rahat bir erkek" olarak göstereceğini ve bunun görüşmeyi başlamadan bitirebilecek bir hareket olduğunu öğrendim. Dil konusunda az bir Türkçe biliyor olmalarına rağmen onları zorlamadan, onların diliyle görüşmelerin yapılması gerektiğini öğrendim. Çalışmaya ikna etme, kabul edenlerle bilgilendirilmiş onam için imza konusunda ve ses kaydı alma konusunda ısrar etmemem gerektiğini öğrendim. Kadınlar bir erkek olmamdan dolayı çekinmekteyken bir erkekten gelecek aşırı ısrarın onlar tarafından kabul edilmeyen bir tutum olduğunun farkındaydım. Görüşmeler

esnasında yanımda gözlemci bir ya da iki kadının olması gerektiğini, çok yoğun göz temasına girmemem gerektiğini aksi takdirde görüşmenin amacına ulaşamayacağını öğrendim.

Görüşmelerde dikkat etmeye ve öğrenmeye çalıştığım bir diğer konu ana katılımcıların travmatik bir yaşam deneyimi sonucunda göç ettiklerini ve alanyazından edindiğim bilgilerden hareketle çalışma yaşamı içerisinde olumsuz deneyimler sonucunda travma yaşamış olma ihtimaline karşın dikkatli olmam gerektiğiydi. Özellikle kırılgan gruplarla yapılan görüşme süreçleri, bireylerin daha önce yaşadığı travmaları tekrar yaşama riskini taşımaktadır. Bu durum, katılımcılar ve araştırmacılar açısından duygusal bir yük oluşturabilir, hatta katılımcılar için ikincil mağduriyet yaşanmasına neden olabilir. Göçer ve Şenyuva (2021)'nın Türkiye'deki Suriyelilerle ilgili nitel araştırmaları incelediği çalışmaları, alandaki mevcut çalışmaların çoğunlukla travma konusundaki hassasiyetleri ele almadığını vurgular. Bir sosyal hizmet uzamanı olarak alanda bu konuya dikkat ettim. Görüşmeler sırasında buna ilişkin bir deneyimim de oldu. Bir katılımcı görüşme sırasında çalıştığı iş yerlerindeki deneyimlerini anlattığı sırada katılımcının birden duraksadığını fark ettim. Her görüşmeye yanıma iki adet su ve yeteri kadar peçete alarak katılıyordum. Suyu uzattım ancak katılımcı ağlamaya başladı. Bu sırada katılımcıya imzaladığı bilgilendirilmiş onam içerisinde yer aldığı haliyle "bu soruyu geçebileceğimi ve isterse çalışmanın her aşamasında çekilebileceğini hatırlattım" buradan sonra katılımcı görüşmeyi sonlandırmak istedi. Daha detaylı bir soru sormak istemedim ancak tercümanım Suriyeli bir kadın olarak konuyu ben ortamdan ayrıldıktan sonra anlamaya çalıştı. Sorduğum soruyu açıklarken katılımcının, yaşadığı olumsuz bir deneyim ve akabinde işten çıkarılmasını hatırladığını ve bunun kötü hissettirdiğini söyledi. Konuya dair tercümanımın da detay vermek istememesinden dolayı ısrar etmedim. Bu olaydan sonra araştırma sürecimde bana, psikolog veya sosyal hizmet uzmanı kadın arkadaşlarımdan birinin eşlik etmesinin önemini kavramış oldum. Tüm bunlar, "Suriyeli kadınlarla bu görüşmeleri nasıl yapacağım" sorusunu cevaplamama olanak sağlamıştır.

2.4. ARAŞTIRMADA DİLİN KULLANIMI

Dil, sosyal etkileşimde önemli bir araç olmasının yanı sıra, bazen farkında olmadan ayrımcılığı ve dışlamayı pekiştirebilecek bir rol oynar. Bu nedenle, ayrımcılıkla mücadelede dikkate alınması gereken unsurların başında, kullanılan dil ve ifadeler gelmektedir. Dil, belirli bir norma veya "normal" algısına gönderme yaparak, farklı olanları dışlayabilir veya ötekileştirebilir. Ayrımcı dil ve söylemler, kuşaktan kuşağa aktarılırken, zamanla bu tür davranışların normalmiş gibi algılanmasına neden olabilir, bu da "normalleştirme" eğilimini güçlendirir. Bourdieu ve Wacquant (2014, s. 246), dilin, doğallaştırılan ve dolayısıyla görmezden gelinen, bilinçdışı inşa araçları olarak işlev gören, büyük bir ön kabul deposu olduğunu belirtir. Bu nedenle, ayrımcılık karşıtı bir temelde kesişimsel bir bakış açısıyla kurgulanan bir araştırmada, araştırmanın alan sürecinde ve raporlamasında kullanılan kavramların doğru seçilmesi oldukça önemlidir.

Bu sebeple dilin bilinçli bir şekilde kullanılması, kuramsal çerçeveyi göz önünde bulundurarak yapılmalıdır. Dil kullanımında ilk olarak araştırma grubunu kapsayacak kavramı belirlemeye yönelik bir karmaşa yaşadım. Çünkü araştırmaya katılacak olan kişilerin kimi araştırmalarda "aktör", kimi araştırmalarda "özne" kimi araştırmalarda ise "katılımcı" olarak ifade edildiğini gördüm. "Katılımcı" kavramını kullanmayı nitel araştırmanın doğası gereği araştırmacıyı da katılımcı olarak ele alması sebebiyle eşitlikçi bir anlayış sağladığı için tercih ettim. Bu, araştırma içerisinde araştırmacı-araştırılan arasındaki dengeyi kurmak ve araştırmacının üst konumunu hafifletmek açısından oldukça önemliydi. Çünkü güç ilişkilerinde araştırmacının baskın olması, araştırılanları kendi ideolojik bakış açısıyla değerlendirmesi ve bu nedenle onların bilgi üretiminde daha az belirgin olmaları anlamına gelmekteydi (Harmanşah ve Nahya, 2018, s. 24).

Dilin kullanımıyla ilgili ikinci önemli konu, yöntem kısmını yazım sürecinde tercih ettiğim cümle yapısıydı. Eberle (2014, s. 191)'a göre, fenomenolojik analiz, günlük konuşma dilinden kendisini soyutlayamaz. Bu sebeple araştırmanın yöntem bölümünü yazarken edilgen bir cümle yapısından kaçınmaya özen gösterdim. Çünkü araştırmanın yöntem bölümü, araştırmacının kişisel imzasını taşıyan, araştırma alanını deneyimleyen bir araştırmacının özgünlüğünü yansıtan bir bölümdür. Bu bağlamda, Becker (2019)'ın

ve Glesne (2015)'nin belirttiği gibi, araştırmacının yöntem ve çözümleme bölümlerinde etken cümle yapısını tercih etmesi uygun olacaktır. Bu tercih, nitel araştırmaların tepkisel doğasından kaynaklanmaktadır. "Ben dilini" kullanarak, etken bir cümle yapısını sürdürmem bir araştırmacı olarak durduğum yeri açıkça ifade etmemi olanaklı kılmıştır.

Dil konusunda önemli bir diğer konu, görüşme formu ve bilgilendirilmiş onam formunun hazırlanmasıdır. Dil, nitel araştırmalarda veri oluşturmanın temelidir ve sağlıklı iletişim için hayati önem taşır. Bundan dolayı ortak bir dil geliştirmek önemliydi. Çünkü farklı etnik yapılar, yöresel ağızlar, sosyo-ekonomik statü, mesleki terminoloji ve yaşam farklılıkları, araştırmacı ve katılımcılar arasındaki iletişimi zorlaştırabilir. Bu tür durumlarda, sürprizlerle karşılaşmamak için görüşme yapılacak kişilerin dil becerileri, özel terminolojileri ve hatta argo konuları hakkında önceden bilgi toplanmalıdır (Kahn ve Cannel 1983, s. 10-11; Akt: Tekin, 2006, s.112). Bu bağlamda görüşme formları ve hazırlanan bilgilendirilmiş onam formları en başta fikir almak üzere alanda uzun yıllar çalışmış iki meslek elemanına gönderilmiştir. Onlardan gelen geri bildirimler sonucunda düzenlemeler yapılmıştır. Böylece araştırma için hazırlanan formlar kültürel farklılıklara ve etnik duyarlılığa özen gösterilerek hazırlanmıştır.

Araştırma için bu kısımda ele almak istediğim son konu tercüman kullanımına ilişkin deneyimlerimdir. Patton (2018, s. 392)' a göre, kültürlerarası görüşmeler çeşitli zorluklarla karşılaşabilir ve bu durum istikrarsızlık yaratabilir. Özellikle dil farklılıklarından kaynaklanan tercüman kullanımı, bu zorluklardan biridir. Tercümanın yeterince bilgilendirilmemesi ve sürekli müdahale etmesi, görüşmenin istikrarsızlaşmasına neden olabilir. Bir kadın grubuyla gerçekleştirilecek bu çalışma da görüşmeleri istikrarsızlaştıracak bir diğer konu da tercümanın cinsiyetidir. Bu sebeple Suriyeli kadın bir tercüman ile anlaşılmıştır. Görüşmeler öncesinde tercümana detaylı bilgi verdim. Akademik kavramların nasıl ifade edileceği konusunda ortak bir anlayış geliştirdik. Ayrıca, tercümanımı görüşmenin düzeni ve akışını sağlamak adına sadece gerekli olduğunda müdahale etmesi gerektiği yönünde bilgilendirdim. Özetle, görüşmelerde kullanılan dilin, her iki tarafın da anlayabileceği bir ortak dil olmasına özen gösterdim. Tamamen aynı terminolojiye sahip olmak zorunlu değildi; önemli olan, karşılıklı anlaşıla bilirliği sağlayacak bir dil kullanmaktı (Kahn ve Cannell 1983, s. 108-

109; Akt: Tekin, 2006, s.112). Tercümanım ile süreci başından sonuna bu şekilde yürütmeye özen gösterdik.

2.5. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI VE SURİYELİ KADINLAR VE GÖÇMENLERLE ÇALIŞAN SAHA ÇALIŞANLARI

Her iki grupla yapılan görüşmeler, konuya bütüncül bir bakış açısı kazanmam ve sosyal politika alanına katkıda bulunmam açısından önemliydi. Ulaşılması zor, gizli, hassas bireylerle ve gruplarla yapılan çalışmalar, örneklem seçimi ve katılımcıların toplanmasıyla ilgili bazı etik endişeler doğurabilir. Örnekleme tasarımı, araştırmacıların topladıkları verileri daha geniş bir popülasyon için genelleme yapmalarını sağlayan önemli bir etmendir (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021). Bu bağlamda, Erdoğan ve Uyan-Semerci (2021), istatistiksel sonuçlar çıkarabilen olasılıklı örnekleme yöntemlerinin özellikle hassas gruplarla yapılan alan araştırmalarında uygun olmadığını belirtir ve araştırmacıların genellikle olasılıksız, amaçlı ve kartopu örneklemlerine yöneldiğini ifade eder. Bende çalışmamı yaparken başta nitel araştırmanın doğasına en uygun yöntem olarak ifade edilen amaçlı örneklem stratejilerinden maksimum çeşitlilik örneklemeyi tercih ettim (Patton, 2018, s. 243). Bu bağlamda kadın katılımcılara ulaşırken başta eğitim düzeyi düşük olan kadınlar üzerinden; ailesiyle yaşayan genç kadınlar, evli kadınlar, eşini kaybetmiş kadınlar şeklinde bir çeşitlilik oluşturmaya çalışırken eğitimli kadınları da çalışmanın bu çeşitliliğine ekledim. Çeşitliliği oluştururken, çalışılan işin mahiyeti bağlamında, fabrika ve atölyelerde çalışan kadınlar, temizlik işine giden ya da evde parça başı olarak çalışan kadınlar, eğitimli olan kadınlar içinde STK' da çalışan göçmen kadınlarla bir çeşitlilik oluşturmaya çalıştım. Bu çabamın altında yatan asıl sebep ise kadınların homojen bir yapıda olmadıklarının farkına varmamdı. Bu farkındalığım araştırmanın tamamlayıcı kısmını oluşturan saha çalışanlarından gelen bilgilerden oluşmaktaydı. Onları da belirlerken kamu-yerel yönetim ve STK aktörleri şeklinde bir çeşitlenme ile başlayan süreç STK'lar nezdinde ulusal, uluslararası ve göçmenler tarafından kurulan STK ve topluluklar şeklinde devam etmiştir.

Suriyeli kadınlar ve onlara istihdam süreçlerinde hizmet sunan saha çalışanları için böyle bir çeşitleme yaptıktan sonra ulaşılması zor gruplara, ulaşmak için kartopu örnekleme yöntemini (Neuman, 2017, s. 312-323; Patton, 2018, s. 243) benimsedim. Bu yöntemde,

araştırmacı, bir başlangıç noktasıyla işe başlar ve ardından tavsiyelerle diğer katılımcılara ulaşır. Erdoğan ve Uyan-Semerci (2021, s. 88), kartopu yönteminin hedef kitleye ulaşım sağlama, doğrulanmış güvenin getirdiği avantajlar, hassas konuların daha rahat bir şekilde tartışılabilmesi, düşük maliyet ve kısa sürede tamamlanabilme gibi avantajlara sahip olduğunu belirtmektedir.

Yönteme ilişkin temel çerçeveyi belirledikten sonra kuramsal çerçeveyi oluşturdum. Kadınlar gerek hane gerek erkek egemen emek piyasası içerisinde çoğu zaman eril bir tahakküm altındadırlar. İstihdam süreçlerinin eril bir yapıya hizmet eder şekilde olması, kadınlar açısından baskı, ayrımcılık ve dışlanma gibi birbiri ile bağlantılı zorluklarla örülü bir dünya olduğunu düşünmem sebebiyle ayrımcılık karşıtı bir bakış açısı ile hareket etmeye karar verdim. Ayrıca kadınların yaşadıkları baskı, ayrımcılık ve dışlanmanın cinsiyet, sınıf ve ırk/etnik kökenlerinin kesişiminde yaşanıyor olması sebebiyle de benimsediğim bir diğer bakış açısı da kesişimsellik oldu. Bu bakış açılarını benimsememde etkili olan en önemli neden sosyal hizmette ayrımcılık karşıtı bakış açısı gibi çağdaş bakış açılarının (Akbaş, 2014) kesişimsellik bakış açısıyla oldukça uyumlu bir kullanım alanı sunuyor olmasıydı (CSWE, 2015). Bu bakış açılarını tercih etmem de bir diğer dayanağım, ayrımcılık karşıtı yaklaşımın güçlendirme temelli olmasıydı. Bununla birlikte kesişimsellik bakış açısının da kadının yaşadığı ayrımcı ve dışlayıcı pratiklere karşı bu pratiklerin anlaşılması ve kadını güçlendirmeye yönelik bir noktadan konumlanmış olmasıydı. Ancak Türkiye'de kamu elinde yürütülen sosyal hizmet bağlamında kurumlarda baskı ve ayrımcılık karşıtı bakış açısının ve feminist kuram içerisinde temellenen kesişimsellik bakış açısının genel olarak göz ardı edilmektedir. Buna karşılık bu yaklaşımın, Türkiye'de çoğu zaman STK'larda uygulanmaya çalışıldığını söylemek doğru olacaktır. Bu sebeple araştırmanın, tamamlayıcı görüşmeleri olan kamu, yerel yönetim ve STK saha çalışanlarıyla yaptığım görüşmelerde ağırlıklı olarak ulusal, uluslararası ve göçmenlerin kurmuş oldukları STK'larda görev alan saha çalışanlarına yöneldim.

Bu kısımda son olarak nitel araştırma için oldukça önemli olan araştırmanın doygunluğa ulaşması konusuna değinecek olursam. Nitel araştırmalar genellikle küçük bir katılımcı grubuyla yürütülür. Bu tür araştırmalarda önemli olan, katılımcı sayısından çok verilerin

doygunluğudur (Kümbetoğlu, 2012, s. 98). Doygunluk, yeni ve farklı bilgiler elde edilene kadar veri toplama sürecinin sürdürülmesi anlamına gelir (Gentles vd., 2015, s. 1781-1782). Araştırmacı, gözlem ve görüşmelerde tekrarla karşılaşıyorsa veriler doygunluğa ulaşmış demektir. Bu durumda elde ettiği verileri çeşitlendirmeli ve verileri detaylandırmalıdır (Silverman, 2016, s. 424).

Araştırmanın doyum noktasında, iki önemli kavramdan bahsedebilirim; kod doyumu ve anlam doyumu (Hennink, Kaiser ve Marconi, 2017). Araştırmanın doygunluğuna dair bu iki kavram, içerik açısından zengin araştırmaların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Büyüköztürk vd., 2017, s. 92). Yapılan bir çalışmada kod doyumuna 9 görüşme ile ulaşılacağı aktarılırken, anlam doyumu için ise 16 ila 24 görüşme yapılmasının gerektiğine ulaşılmıştır (Hennink, Kaiser ve Marconi, 2017, s. 600). Bu araştırma bağlamında görüşme yaptığım katılımcı sayısı Hennink ve arkadaşlarının deneyimlerinden farklı görünmektedir. Bu farklılığın sebebi dil engeliydi. Bazı görüşmelerin beklenildiği kadar doyurucu olmamasından dolayı yeni görüşmeler yapma ihtiyacı hissettim. Çalışmamda, duymak, öğrenmek ve anlamak istediğim konulara yanıt ararken (Patton, 2018, s. 244), görüştüğüm saha çalışanlarının sayısı 28'e, Suriyeli kadınların sayısı ise 23'e ulaştı. Aşağıda Tablo 1.'de saha çalışanlarına ilişkin tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Tablo 2.'de ise geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınlara ilişkin tanıtıcı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Saha Çalışanlarını Tanıtıcı Bilgiler

Katılımcı Rumuz	Çalıştığı Kurumun Mahiyeti	Cinsiyet	Yaş	Son Mezuniyet	Göç Alanında Çalışma Deneyimi (Yıl)
***SÇ-1**	Yerel Yönetim Göç Çalışanı	Erkek	33	Doktora (Uluslararası Ticaret Üzerine)	7
SÇ-2	Yerel Yönetime Bağlı Kadın Kooperatifi Çalışanı	Kadın	48	Lisans (İşletme Bölümü)	8
SÇ-3	Yerel Yönetim+ STK Kadın Kooperatifi Çalışanı	Kadın	45	Lise	4
SÇ-4	Sosyal Yardım Çalışanı	Kadın	25	Lisans (Psikoloji Bölümü)	3
SÇ-5	Yerel STK Çalışanı	Kadın	33	Lisans (Sosyoloji Bölümü)	12
SÇ-6	Yerel Yönetim Kadın Birimi Çalışanı	Kadın	42	Lisans (Sosyoloji Bölümü)	10
SÇ-7	Yerel Yönetim Kadın Birimi Çalışanı	Kadın	52	Yüksek Lisans (İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Üzerine)	11

SÇ-8	Kadın Alanında Ulusal STK Çalışanı	Kadın	62	Lisans (İç Mimarlık ve Tasarım Bölümü)	6
SÇ-9	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Erkek	33	Yüksek Lisans (Uluslararası İlişkiler Üzerine)	11
SÇ-10	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Erkek	53	Lisans (Eczacılık Fakültesi)	10
SÇ-11	Yerel Yönetim Meslek Edindirme Birimi Çalışanı	Erkek	40	Lisans (Tarih Bölümü)	9
SÇ-12	Kadın ve Göç Alanında Ulusal STK Çalışanı	Kadın	44	Lisans (Fizik Mühendisliği)	5
SÇ-13	Uluslararası STK Çalışanı	Erkek	34	Lisans (İşletme Bölümü)	7
SÇ-14	Yerel STK Çalışanı	Erkek	48	Yüksek Lisans (Mühendislik Üzerine)	12
SÇ-15	Sosyal Yardım Çalışanı	Kadın	26	Lisans (İktisat Bölümü)	3

SÇ-16	Yerel Yönetim Göç Çalışanı	Kadın	28	Lisans (Eğitim Fakültesi)	3
SÇ-17	Kalkınma Odaklı Kamu Kurum Çalışanı	Kadın	40	Yüksek Lisans (Sosyoloji)	12
SÇ-18	Uluslararası STK Çalışanı	Erkek	50	Yüksek Lisans (İktisat Üzerine)	12
SÇ-19	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Kadın	31	Lisans (Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi)	9
SÇ-20	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Erkek	48	Lisans (Ekonomi Fakültesi)	10
SÇ-21	Uluslararası STK Çalışanı	Erkek	36	Yüksek Lisans	9
SÇ-22	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Kadın	39	Yüksek Lisans (İletişim Üzerine)	11
SÇ-23	Uluslararası STK Çalışanı	Kadın	38	Lisans	10

SÇ-24	Göçmenler Tarafından Kurulmuş STK Çalışanı	Kadın	38	Doktora (İşletme Üzerine)	6
SÇ-25	Uluslararası STK Çalışanı	Kadın	39	Yüksek Lisans (Uluslararası İlişkiler Üzerine)	8
SÇ-26	Yerel STK Çalışanı	Erkek	33	Yüksek Lisans (Mühendislik Üzerine)	10
SÇ-27	Yerel Yönetim Göç Çalışanı	Erkek	34	Yüksek Lisans (Uluslararası İlişkiler Üzerine)	13
SÇ-28	Yerel Yönetim Göç Çalışanı	Kadın	25	Lisans (Sosyal Hizmet Bölümü)	2
***SÇ-1; SÇ-2; ….;** SÇ-28: Saha Çalışanı-1; Saha Çalışanı-2; …; Saha Çalışanı-28					

Tablo 2. Suriyeli Kadınları Tanıtıcı Bilgiler

Katılımcı Rumuz	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Aileye İlişkin Bilgiler	Suriye'de Yaşadığı Bölge	Suriye'de Çalışma Durumu	Göç Edilen Tarih (Yıl)	İlk Göç Edilen Yer	Şu anki Çalışma Alanı	Çalışma Hayatındaki Süresi (Yıl)	Çalıştığı İşlerin Sayısı	Kızılay Kart ve Vatandaşlık
****GK-1**	25	Bekar	Lisans	Ailesi ile birlikte yaşıyor.	Halep/Merkez	Öğrenci	2012	Gaziantep	STK	3	3	Yok/Var
GK-2	50	Evli	İlkokul	4 çocuğu var. Eşi çalışmıyor.	Halep/Merkez	Çeyiz dükkanı vardı.	2012	Kilis	Tekstil Atölyesi	11	6	Var/Yok
GK-3	26	Bekar	Lisans	Ailesi ile birlikte yaşıyor.	Halep/Azez	Öğrenci	2016	Gaziantep	STK	6	3	Yok/Var
GK-4	24	Bekar	Yüksek Lisans	Ailesi ile birlikte yaşıyor.	Haseke	Öğrenci	2013	Gaziantep	STK	6	4	Yok/Var
GK-5	46	Evli	İlkokul	2 çocuğu var. Eşinin işi düzensiz.	Halep/Merkez	Ev içinde kendisine ait terzilik atölyesinde çalışıyordu.	2012	Kilis	Evde parça başı çalışma Öncesinde fabrikada çalışmış.	10	2	Var/Yok
GK-6	45	Evli	İlkokul	4 çocuğu var. Eşinin işi düzensiz.	Halep/Kırsalı	Ev Kadını	2015	K. Maraş	Terlik Fabrikası	6	3	Var/Yok
GK-7	38	Evli	Ortaokul	4 çocuğu var. Eşi savaşta kolunu kaybetmiş.	Halep/Merkez	Ev içinde kendisine ait kuaför atölyesinde	2014	Gaziantep	Ev içinde kendisine ait kuaför	9	4	Var/Yok

				Düzenli bir işi yok.		çalışıyordu.			atölyesinde çalışıyordu			
GK-8	34	Bekar	Lisans	Erkek kardeşiyle yaşıyor. Ailesi başka kentte yaşıyor.	Humus	Öğrenci	2014	İzmir	STK	7	2	Yok/Var
GK-9	35	Bekar	İlkokul	Ailesi ile birlikte yaşıyor.	Halep/Kırsalı	İlaç Sektöründe Çalışan	2013	Gaziantep	Terlik Fabrikası	9	4	Var/Yok
GK-10	22	Bekar	İlkokul	Ailesi ile birlikte yaşıyor. Baba kalp hastası çalışamıyor. Kendisi ve kardeşleri çalışıyor.	Halep/Kırsalı	Öğrenci	2015	Gaziantep	Tekstil Atölyesi	8	5	Var/Yok
GK-11	24	Evli	İlkokul	Boşanmış, ancak kendisini evli olarak ifade ediyor. Erkek kardeşi ile birlikte yaşıyor.	Halep/Kırsalı	Tarım İşçisi	2012	Kilis	Terlik Fabrikası	11	5	Var/Yok
GK-12	38	Evli	İlkokul	4 çocuğu var. Eşi ve çocuklarıyla yaşıyor. En	Halep/Kırsalı	Ev Kadını	2015	Yalova	Evde parça başı çalışma. Öncesinde	6	2	Var/Yok

				küçük çocuğunun sürekli takip gerektiren metabolik bir hastalığı var.					fabrikada çalışmış.			
GK-13	42	Evli	İlkokul	5 çocuğu var. Eşi iki kere felç geçirmiş. Bu sebeple çalışamıyor. Evde yatalak durumdadır.	Halep/Merkez	Ev Kadını	2013	Kilis	Evlere gündelik temizliğe gidiyor.	5	3	Var/Yok
GK-14	22	Evli	İlkokul	2 çocuğu var. Eşi Suriye'ye savaşmaya gitmiş ve kaybolmuş. 6 yıldır haber alamıyorlar.	Halep/Kırsalı	Öğrenci	2014	Gaziantep	Tekstil Atölyesi	5	3	Var/Yok
GK-15	52	Evli	Ortaokul	2 çocuğu var. Eşini savaşta kaybetmiş. Kendisini evli olarak ifade ediyor	Halep/Merkez	Ev Kadını	2016	Gaziantep	Evlere gündelik temizliğe gidiyor. Ayrıca yemek yapıyor evden	7	2	Var/Yok

									dışarı satıyor.			
GK-16	39	Evli	İlkokul	4 çocuğu var. Eşi de bir işte çalışıyor.	Halep/Merkez	Ev Kadını	2014	Gaziantep	Suriyelilere ait özel Bir kreşte temizlik görevlisi	5	1	Var/Yok
GK-17	33	Evli	İlkokul	3 çocuğu var. Eşi 2 yıl önce sınır dışı edilmiş. Şu an Suriye'de.	İdlib	Evlere gündelik temizliğe gidiyordu.	2015	Gaziantep	Evlere gündelik temizliğe gidiyor.	8	1	Var/Yok
GK-18	25	Evli	Ortaokul	Çocuğu yok. Eşiyle de bir işte çalışıyor.	Şam/ Merkez	Öğrenci	2012	Gaziantep	Çuval Fabrikası	6	4	Var/Yok
GK-19	37	Evli	Hiç Eğitim Almamış	4 çocuğu var. Eşinden boşanmış. Kendisini evli olarak İfade ediyor.	Halep/Merkez	Ev Kadını	2012	Gaziantep	Tekstil Atölyesi	4	1	Var/Yok
GK-20	38	Evli	İlkokul	3 çocuğu var. Eşi de bir işte çalışıyor.	Halep/Kırsalı	Ev Kadını	2014	Kilis	Çanta Atölyesi	3	1	Var/Yok
GK-21	45	Evli	Ortaokul	5 çocuğu var. Eşi çalışmıyor.	Şam/Merkez	Ev Kadını	2013	Gaziantep	Tekstil Atölyesi	10	6	Var/Yok

GK-22	52	Evli	Ortaokul	4 çocuğu var. Eşi kalp hastası çalışamıyor.	Halep/Merkez	Ev Kadını	2014	Gaziantep	Tekstil Atölyesi	10	5	Var/Yok
GK-23	29	Bekar	Lisans	Erkek kardeşiyle yaşıyor. Ailesi başka kentte yaşıyor.	İdlib	Öğrenci	2015	Hatay	STK	4	2	Yok/Var
****GK-1; GK-2; …;** GK-23: Göçmen Kadın-1; Göçmen Kadın-2 ;…; Göçmen Kadın-23												

2.5.1. Gaziantep'e Dair

Kentler, kültürel, iktisadi, psiko-sosyolojik, politik vb. dinamiklerle şekillenen, bir arada yaşamayı sürdüren insan topluluklarının oluşturduğu, sınırları çizilmiş yerleşim alanlarıdır. Kentler sadece fiziksel sınırlarla çizilmiş bir yer olmaktan öte, içerisinde barınan insanlar ve onların etkileşimleriyle anlam bulan, devamlı değişim içerisinde olan yapılardır. Kültürel bağlamda, kentler, çeşitli etnik, dini, kültürel grupları bir arada tutarak yaşamlarını sağlamalarına ve onlara, kendilerini ifade etme olanağı sunmaktadır. İktisadi anlamda, üretimin, tüketimin ve ticaretin merkezi olan kentler; burada gerçekleşen iş gücü, sermaye ve mal değiş tokuşu ile sosyal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Psiko-sosyolojik açıdan, bireylerin, kimliklerini, değerlerini ve toplumsal ilişkilerini inşa ettikleri, zamanla da bir aidiyet duygusu geliştirdikleri bir ortamı ifade etmektedir. Politik anlamda ise kentler, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin politikalarıyla şekillenen, toplumsal sınıflar arasında güç ilişkilerini de belirleyen yapılardır. Bu anlamda birden fazla etmenle şekillenen kentler, bireylerin, grupların ve toplumların hem kişisel hem de kolektif hafızalarını şekillendiren, sosyal bağları güçlendiren ve toplumları bir arada tutan dinamik bir organizmadır.

Gaziantep, Türkiye'nin Güneydoğusunda yer alan ve hem tarihsel hem de kültürel derinliğiyle önemli bir kenttir. Yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan bu kent, sadece coğrafi olarak değil, insanlarının ruhunda da derin izler bırakmıştır. Gaziantep, her köşe başında geçmişin izlerini taşıyan, güçlü bir kültürün ve geleneğin yaşatıldığı bir kenttir[11]. Kentin, bugünkü yapısının şekillenmesinde, özellikle son yüzyılda yaşanan büyük göç hareketleri önemli bir rol oynamıştır. İç göç şeklinde özellikle kırsal kesimden gelen nüfus, şehirdeki sanayi sektöründe çalışmaya başlamış, bu da şehrin demografik yapısını dönüştürmüştür. Yine 1990'lardan sonra, şehirde sanayinin hızla büyümesi ve iş olanaklarının artmasıyla birlikte yeni bir göç dalgasıyla büyük bir nüfus artışı yaşanmıştır (Yüksel, 2011, s. 374-377). Bu dönemki nüfus artışının bir diğer önemli sebebi terör kaynaklı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan yerinden edilme

[11] Erişim adresi: https://www.gaziantep.bel.tr/tr/gaziantepi-kesfet/gaziantep-hakkinda

ile gelen göçlerdir. Bu süreçler, kenti, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik bağlamlarda şekillendirmiştir

1990 sonrasında, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile oldukça büyük bir değişim ve dönüşümün içerisinde giren kent, sosyal, ekonomik, mekânsal, kültürel vb. yönden önemli kalkınma hamleleri ile çehre değiştirmiştir. İçte ve dışta yatırımcıların ilgisini çekmiş ve sanayileşme hamleleri ile gelişim süreci daha da hızlanmıştır. Bu dönemden hızla büyüyen ekonomisi sebebiyle "Anadolu Kaplanı" olarak ifade edilmiştir (Yüksel, 2011, s. 374-375). Kalkınma noktasında, kısa sürede oldukça önemli bir yol kat eden Gaziantep özelikle gelişmiş sanayi tesisleri ile istihdam noktasında gerek bölge için gerek ülke geneli için önemli bir yere sahiptir[12].

Gaziantep, Türkiye'nin en dinamik sanayi şehirlerinden biridir. Özellikle tekstil, otomotiv, gıda işleme, makine sanayi ve metal sektörlerinde güçlü bir sanayi yapısına sahiptir. Şehrin ekonomisi büyük ölçüde sanayiye dayalıdır ve küçük ile orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) bu ekonominin belkemiğini oluşturur (Söylemez vd., 2012). Ayrıca, Gaziantep, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin neredeyse tüm ürünlerinin işlendiği, iç ve dış pazara sunulduğu bir sanayi ve ticaret merkezi olmasından dolayı gerek bölgenin gerek ülkenin ihracatında önemli bir yere sahiptir. Organize sanayi bölgeleri (ilçeler hariç merkezde 5 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır), küçük sanayi siteleri ve serbest bölgesi ile ekonomi ve sanayide oldukça önemli bir konumdadır[13].

Gaziantep, özellikle tekstil ve inşaat sektörlerinde yoğunlaşan işçi nüfusuyla bir işçi kenti olarak tanımlanabilir[14]. Şehirdeki sendikalar, özellikle tekstil ve gıda sektörlerinde güçlüdür. Ancak, sendikalaşma oranlarının Gaziantep'teki işçi potansiyeline nazaran oldukça düşük olduğu görülmektedir. DİSK-AR'ın 2013-2019 yıllarını kapsayan araştırmasında, Gaziantep, %8,3 ile sendikalaşmanın en az olduğu 10 ilden biridir[15]. Çalışma Bakanlığının 2024 Ocak Ayı verilerine baktığımızda, kentteki kayıtlı işçi sayısının 360 bin dolaylarında olduğu, bunun 290 bine yakınını erkeklerin, 70 bine

[12] Erişim adresi: https://gso.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep-sanayisi/sektorel-yapi-54.html
[13] Erişim adresi: https://gso.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep-sanayisi/sanayi-bolgeleri-56.html
[14] Erişim adresi: https://gso.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep-sanayisi/sektorel-yapi-54.html
[15] Erişim adresi: https://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalasma-Arastirmasi.pdf

yakınını da kadınların oluşturduğu görülmektedir. Bu kayıtlı işçilerin, 37 bin civarının sendikalı olduğu görülmektedir. Bu, oransal olarak tüm kayıtlı işçilerin yaklaşık olarak %10,21'inin sendikalı olduğunu ortaya koymaktadır[16].

Kentin, demografik yapısına bakıldığında ise nüfusun, 2.130.432 olduğu bilinmektedir[17]. Bu demografik yapısının göç hareketiyle şekillendiği görülmektedir. Bu göç hareketlerinin ikisi; biri 1950'ler sonrası başlayan kırdan kente gelişen iç göç hareketiyken, ikincisi 1980 sonu 1990 başlarında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kentlerinden gerçekleşen göçlerdir (Geniş, 2011, s.336). Demografik yapı üzerinde etkili olan üçüncü göç hareketi ise dış göç olarak ifade edebileceğimiz 2011 Suriye iç savaşı sebebiyle gerçekleşen göç akınıdır. Bu, kentin yukarda ifade ettiğimiz nüfusuna, dörtte biri kadar Suriyeli göçmeni eklemiştir. Kent, bu haliyle ülkedeki Suriyeli göçmenlerin en yoğun olarak yaşadığı ikinci kent konumundadır[18]. Gaziantep'in, kriz sonrası yaşanan kitlesel göçlerden en çok etkilenen şehirlerin başında gelmesinin en önemli nedenleri arasında bölgeye olan yakınlığı, barınma ve iş olanaklarının fazlalığı gibi özellikler sıralanabilir. Kentin, Suriye ile olan tarihi, kültürel, toplumsal, ekonomik ve ticari bağları nedeniyle de Gaziantep Suriyeli göçmenlerin ilk uğrak kentlerinden biri olmuştur (Soyudoğan, 2020).

Suriyeli mülteciler, şehre sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda büyük bir etki yapmış ve Gaziantep'in yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Suriyeli nüfusun şehre entegrasyonu, yerel yaşamı etkilemekle kalmamış, aynı zamanda iş gücü piyasasını da dönüştürmüştür. Suriyeli göçmenler, özellikle düşük ücretli işlerde, tekstil, ayakkabı-terlik sanayi, gıda işleme gibi sektörlerde yoğun bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu durum, yerel ekonomiyi beslemekle birlikte, iş gücü piyasasında bazı eşitsizlikler de meydana getirmiştir. Suriyeli işçilerin, özellikle kadın işçilerin, iş gücü piyasasında karşılaştığı ayrımcılık, düşük ücretler ve güvencesiz iş koşulları, şehirdeki ekonomik yapıyı olumsuz etkilemektedir.

16 Erişim adresi: https://www.csgb.gov.tr/tr/%C4%B1statistikler/calisma-hayati-%C4%B1statistikleri/resmi-%C4%B1statistik-programi/calisma-hayati-%C4%B1statistikleri/
17 Erişim adresi: http://www.gap.gov.tr/upload/dosyalar/pdfler/icerik/istatiski_veriler/nufus.pdf
18 Erişim adresi: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Bir işçi kenti olmasıyla birlikte Gaziantep, geleneksel aile yapılarının, etkin bir biçimde söz sahibi olan ataerkin etkisiyle, kadın istihdamının düşük olduğu bir kenttir (Gündüz-Hoşgör, 2011, 502-505; Gültekin ve Kuzu, 2011, 514-515). Literatür kısmında bahsettiğimiz haliyle, Suriyeli kadınların da kentteki istihdamı oldukça düşüktür. Suriyeli kadınlar, genellikle ev içi işlerde veya düşük ücretli işlerde kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Suriyeli kadınlar, genellikle daha düşük ücretler ve iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalırken, sosyal güvence ve yasal haklar konusunda da sınırlı bilgilere sahiptirler. Bu, kadınların istihdama katılım süreçleri (istihdam öncesi-sırası ve sonrası), toplumsal cinsiyet temelinde gelişen ayrımcılık ve dışlanmanın, etnik köken ve sınıf gibi farklı sosyal kategorilerle kesişerek, kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda ortaya çıktığı durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, şehrin yerel yönetimleri ve sivil toplum kuruluşları, Suriyeli kadınların daha insani koşullar altında ve etkin bir şekilde iş gücü piyasasına katılabilmesi için çeşitli projeler bağlamında eğitim programları ve destek hizmetleri sunmaktadır.

Gaziantep, yerel yönetimler açısından güçlü bir yapıya sahiptir. Kitlesel olarak gelişen Suriye göçünde ilk harekete geçen yerel yönetimlerin başında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi gelmektedir. Belediye, göç yönetimini daha sağlıklı bir biçimde yürütebilmek adına müdürlük düzeyinde Göçmen İşleri Şube Müdürlüğünü, 2016 yılı Ocak ayında Kadın Aile Eğitim ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı çatısı altında kurmuştur. Bu yapı, kurumsal düzeyde, Türkiye'de bir yerel yönetimin kurmuş olduğu ilk ve tek müdürlüktür. Ek olarak belediye, 2016 yılında Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) teknik ve finansal desteği ile Ensar Toplum Merkezi'ni kurmuştur. Ensar Toplum Merkezi aracılığıyla Suriyelilere yönelik hukuk, sağlık, istihdam, eğitim, sosyal hizmetler, kültürel ve sportif faaliyetler alanlarında rehberlik, bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır (Yalçın, 2020, s.30).

Belediye, Suriyeli göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla çeşitli projeler geliştirmiştir (Yalçın, 2020). Bu projeler, göçmenlerin özellikle kadın göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonuna yönelik çalışmaları da kapsamaktadır. Kentteki sivil toplum ağına baktığımızda ise ulusal, uluslararası, yerel ve göçmenler tarafından kurulan birçok STK'nın bulunduğu görülmektedir. Bu STK'lar sahada aktif bir şekilde yer

almakta ve göçmenlerin özellikle kadınların geçim kaynaklarına erişimleri noktasında destekler ve projeler oluşturmaktadır. Bu noktada yerel yönetimlerle de ortaklıklar kurarak çalışmalarını yürütmektedirler (Yalçın, 2020, s.28).

Bu sebeplerden dolayı, araştırmanın amacını ve alt amaçlarını en iyi ve kapsamlı bir biçimde test edebileceğim bir örneklem sunması bakımından Gaziantep, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Ayrıca, Gaziantep'te doğmuş ve büyümüş biri olarak kentin yapısını bilmemin, neye nereden ve nasıl ulaşılacağına dair bir sosyal sermaye ve ağa sahip olmamın, veri toplama sürecimi kolaylaştıracağı düşüncesi araştırma alanı olarak Gaziantep'i seçmemde önemli olmuştur.

2.5.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada yarı yapılandırılmış form ile derinlemesine görüşme yöntemini (Patton, 2018) kullandım. Derinlemesine görüşme süreci, araştırmacı ile katılımcı arasındaki iş birliğiyle, anlamın yeniden inşa edildiği uzun soluklu bir veri oluşturma sürecidir (Rossman ve Rallis, 2011, s. 180). Derinlemesine görüşme, katılımcıların içsel duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini detaylı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır (McCracken, 1988, s. 9). Glaser ve Strauss (1967, s. 76)'a göre ise bu tür görüşmeler, katılımcıların görüşlerini oluşturan sosyal yapıları ve süreçleri detaylı bir şekilde yansıtır. Görüşmeyi gerçekleştiren kişinin etkin bir şekilde sürece dahil olması, derinlemesine görüşmeyi diğer veri toplama biçimlerinden ayırır (Patton, 2018). Çünkü araştırmacı, açık uçlu sorular kullanarak katılımcılara ne kadar bilgi paylaşmak istediklerine ve soruları nasıl yorumlamak istediklerine karar vermeleri için seçenek ve güç sunabilmektedir (Anderson-Nathe, Gringeri ve Wahab, 2013, s. 285).

Araştırma için alanyazın taramam sonucunda, araştırma amacım ve alt amaçlarım bağlamında hem kadınlar için hem saha çalışanları için soru formlarımı (EK-1 ve EK-2) hazırladım. Görüşme yönergelerini oluştururken, alanyazındaki önemli konulara dayanarak önceden belirlemeler yaptım. Sorularımı, incelediğim dokümanlardan ve yaptığım gözlemlerden elde ettiğim kuramsal çerçeve şekillendirdi (Merriam, 2018, s. 69). Soruları hazırladıktan sonra, 2011 yılından beri alanda hem uygulamacı hem de

politika yapıcı olarak çalışan, ayrıca akademik yönü de olan bir sosyal hizmet uzmanına gönderdim. Eş zamanlı olarak 2013 yılından beri göç alanında çalışan, uygulamadan başlayarak şu an bir STK'da yönetici olan bir başka sosyal hizmet uzmanına da soruları gönderdim. Bu kişiler göç alanında çalışmakla birlikte göçmen kadınların geçim kaynaklarına yönelik çalışan kimselerdi. Onlardan gelen geri bildirim sonucunda önce danışmanıma sonrasında tez izleme komitemde yer alan hocalarıma sorularımı sundum. Onlardan gelen geri bildirim ile soru formlarımı revize ettim.

Ocak 2024 tarihinde, Gaziantep'te farklı belediyelere bağlı ve kadın istihdamını destekleyen iki farklı kurumda çalışan saha çalışanlarıyla gerçekleştirdiğim pilot görüşmeler, araştırma sürecimde önemli bir aşamayı temsil etti. Bu görüşmelerin amacı, önceden belirlenmiş görüşme sorularını netleştirmek, araştırma yöntemimi denemek ve çalışmanın temel kavramlarına ilişkin saha çalışanlarının ilgisini değerlendirmekti (Glesne, 2015, s. 74-75). Bu görüşmelere paralel olarak iki Suriyeli kadınla da görüşmeler yaptım. Pilot görüşmelerde soruları test ettim. Bu, veri aracının denetlenmesi, görüşmeler için ortalama süreye dair bir değer oluşturulması ve akademik terimlerin anlaşılırlığının değerlendirilmesi bakımından oldukça önemliydi.

Pilot görüşmelerin ardından deşifre işlemlerini tamamladım, ilk kodlamaları gerçekleştirdim ve soru formunu gözden geçirerek, ilk görüşmelerden yansıyanlardan hareketle form için gerekli düzenlemeleri yaptım. Pilot görüşmeler sonucunda, saha çalışanlarına yönelik olan soruların gayet anlaşılır ve yerini bulduğunu fark ettim. Ancak görüşmeler bitene kadar revizyonlar, eklemeler ve çıkarmalar devam etti. Kadınlarla yapılan pilot görüşmeler sonucunda, görüşme formumun kadınlar açısından karışık geldiğini fark ettim. Kadınlar için oluşturduğum soru formunu gözden geçirerek daha kısa ve anlaşılır bir hale getirirken anlaşılması zor olan kavramları, sorulara daha anlaşılır şekilde ekledim. Görüşme yaptığım kadınların bir kısmı Türkçe konuşabilirken bir kısmı çok kısıtlı bir Türkçe'ye sahipti. Görüşme yönergesinin yarı yapılandırılmış doğası sayesinde (Kümbetoğlu, 2012, s. 75), katılımcıların Türkçe diline ne kadar hakim olduklarına bağlı olarak görüşme sorularını şekillendirdim. Kadınlarla yapılan görüşmeler bitinceye kadar revizyonlar, ekleme ve çıkarmalar devam etti.

2.6. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Pilot görüşmeler esnasında araştırmanın alanı olan Gaziantep'te göçmen kadınların istihdam süreçlerine ilişkin kent özelinde kamu, yerel yönetim ve STK aktörlerinin çalışmaları ve bu çalışmalar odağındaki iş birliklerini anlamaya çalıştım. Pilot görüşmeler esnasında Büyükşehir Belediyesi Göç Şube Müdürlüğü ilk uğrak noktam oldu. Çünkü Gaziantep Büyükşehir Belediyesi göçün ilk zamanından beri iyi uygulama örneği olarak ifade edilmekteydi. Bununla birlikte Gaziantep Büyükşehir Belediyesi geçici koruma altındaki göçmenlerin süreçlerinde ulusal mevzuatı da olumlu yönde etkilemiş ve şekillenmesine katkı sunmuştur.

> *"...Mesela bizim Gaziantep'te yaptığımız bazı yerel uygulamalar aslında ulusal politikayı da etkiledi. Tabii bunlardan işte 2 tanesi: Belediye olarak biz Suriye'li çocukların eğitime dahil olması için bir tane okul açmıştık. Sonra ikincisini açtık talep olunca. Aslında bu okullarda doğrudan Arapça eğitim veren okullardı… Bu okullar, 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığına model oldu ve Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) olarak işte Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde açıldı… Ulusal politikayı etkileyen diğer bir konuda çalışma izinleri üzerineydi. Şimdi çok hassas bir konu. Çünkü biliyorsunuz göçmenler söz konusu olduğunda 2 temel argüman var. Bir; işimizi ekmeğimizi aldılar. İki; kiralar çok arttı. Herhalde tüm Gaziantep'ten en çok gelen şikâyetler bu herhalde tüm Türkiye'de de böyledir. Mesela böyle bir söylem varken bir de iş izni verilmesi, iş izinlerinin çıkması çok da işte siyasi gündeme uygun bir şey değildi. O dönemde yine belediye başkanımız Ticaret Odasıyla ciddi çalışmalar yaparak işte 2 tane rapor hazırlattı. Antep özelinde aslında çalışma izni verildiğinde bu durum, işte ekonomiye ne kadar katkı verebilirler? Şu andaki durum ne? Bunu gösteren raporlar oluşturttu. Bunu Bakanlık temsilcileriyle paylaştılar… Bu argümanlarla gidildiğinde Bakanlıkta mantıklı gördü ve 2016 yılında çalışma iznine ilişkin yönetmelik çıkarıldı..."* ***(SÇ27)***

Görüleceği üzere Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) uygulaması ve geçici koruma altındakilere ilişkin 2016'da çıkarılan Çalışma İznine Dair Yönetmelik, Gaziantep Büyükşehir Belediyesinden çıkan ulusal politika haline gelen önemli uygulamalar arasındadır. Ayrıca Belediye'nin kadınlar ve onların geçim kaynaklarına yönelik de önemli çalışmaları vardı. Bu çalışmalar onların meslek edindirilmesi için açılan kurslar, işe yönlendirme yapılan kariyer merkezi, girişimci kadınların desteklenmesi için açılan kooperatifler şeklindeydi. Bu sebeple Belediye'den hem Belediyedeki saha çalışanları ile görüşmek hem de Suriyeli kadınlara hizmet veren merkezlerde kriterlerimi karşılayan kadınların olup olmadığı ve varsa görüşmeler yapabilmek için dilekçe ile izin istedim. Yapmış olduğum başvuruya olumlu bir dönüş yapıldı. Sürecimi yürütebilmek adına Belediye'de çalışan bir sosyal hizmet uzmanı bana yardım olması için görevlendirildi. Kentte görüşme yapmak adına tez izleme komitemin de desteği ge görüşleriyle hazırladığım liste üzerinden belediyedeki sosyal hizmet uzmanı ile çalışarak hangi kurumların ve STK'ların kadınların geçim kaynaklarına yönelik çalışmaları var ve hangisine nasıl, ne şekilde ulaşabileceğimi konuştuk. Çünkü göç alanında kentte faaliyet gösteren kurumların ve ulusal ve uluslararası çoğu STK belediye ile irtibat halindeydi. Bu sırada kamu kurumları ile de görüşebilmek için dilekçelerimi hazırlayarak izin için başvuruda bulundum. Bazı STK'lar da işleyişleri gereği yazılı olarak başvuruda bulunmamı istedi. Bu bağlamda başvurularımı yaptım ve araştırma alanıma ilişkin genel yol haritası çizilmiş oldu.

Araştırmada ilk olarak Suriyeli kadınların istihdam ve geçim kaynağına erişim süreçlerin çalışma deneyimi olan saha çalışanlarıyla görüştüm. Saha çalışanlarında en az bir yıllık Suriyeli kadınlarla çalışma tecrübesi aradım. Creswell (2018, s. 45-47) nitel araştırmacıların, verileri katılımcıların doğal ortamlarında topladıklarını ifade eder. Bu sebeple görüşme yerleri, katılımcıların talebi üzerine belirlendi ve çoğu zaman katılımcıların ofislerinde gerçekleştirildi. İki görüşme katılımcıların talebi üzerine çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Görüşmeleri, saha çalışanlarının çalışma saatleri ve iş yoğunluklarına göre birlikte planladık.

Sürecin başında Belediye'ye bağlı göçmen kadınların geçim kaynaklarına yönelik çalışmalar yapan birimler için izin almıştım. Burada yer alan kadınların hedef kitleyi tam

olarak yansıtmadığını fark ettim. Gelişen farkındalık ile birlikte STK'larda görüşülen saha çalışanları bu noktadan sonra kadınlara ulaşabilmem adına önemli bir konuma erişmişti. Ancak 6 Şubat depreminden dolayı kentteki tüm STK'lar göçmenlere yönelik çalışmalarını kısmen askıya alarak saha çalışanlarının büyük kısmını deprem bölgesine çekmiş durumdaydı. Bu nedenle kadınlara ulaşabilmek için belediye ve STK yönlendirmeleri beklenilen derecede olmamıştır. Buradan itibaren Gaziantep'li olmamdan kaynaklı şehri bilmem ve katılımcılara nerede ve nasıl ulaşacağımı bilmem önemli ve olumlu bir etki yapmıştı.

Kadınların çalışma deneyimleriyle doğrudan ya da dolaylı çalıştığı düşünülen İl Göç İdaresi, İŞKUR ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı iki merkez ilçedeki Sosyal Hizmet Merkezi (SHM) ve iki merkez ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) ile iletişime geçilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Gaziantep Valiliği üzerinden dilekçe verilmiş ve bu dilekçeler bu kurumlara iletilmiştir. SYDV'ler olumlu yanıt vermiştir. Ancak İl Göç İdaresi, İŞKUR ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü olumlu bir dönüş yapmamıştır. Bunun üzerine ilgili kurumlara süreç içerisinde gidilmiş ve kurum yetkilileriyle görüşülmeye çalışılmıştır. Ancak buna rağmen olumlu bir dönüş alınamamıştır. Çalışma kapsamında bakıldığında olumsuz dönüş alınan 3 kamu kurumunun da doğrudan göçmen kadın istihdamına dönük çalışmalarının olmaması, bu kurumlara tekrardan başvuru yapmamamda etken olmuştur. Kentte yer alan iki SYDV hızlı bir şekilde olumlu bir yanıt vererek kurumlarında Suriyeli göçmenlerin, yoğun olarak ikamet ettiği mahallelerde inceleme yapan meslek elemanlarıyla görüşmemi kabul ettiler. Bu görüşmeleri yapmadan önce kurum yetkilisinin de onayı ile gözlemci olarak sosyal incelemeye katıldım. Buradaki amaç kadınların ev ortamlarına yönelik gözlem yapmak ve uygun olması durumunda kriterlerimi karşılayan kadınlarla, araştırma kapsamında görüşebilmek ve kadın katılımcılara ulaşabilmek adına adımlar atabilmekti. İncelemeye gittiğimiz birçok evde kadınlar evde çocuklarıyla birlikteydi. İncelemeyi yapan kadın arkadaş olmasına rağmen çoğunun kapıyı dahi açmadıklarını gördüm. Kapıyı açan bir kadın kapı arasından elini uzatıp görüntülü olarak aradığı eşiyle incelemeyi yapan arkadaşı görüştürdü. Bir başka kadın bizi kapıda uzunca bekletti. O sırada eşine haber vermişti ve eşi geldi inceleme o şekilde yapıldı.

Görüşmelere saha çalışanlarıyla başlamam bilinçli bir seçimdi. Çünkü hedef kitlem ile doğrudan çalışma deneyimi olan bu ekipten alacağım bilgiler, sahada nasıl bir kitle ile karşılaşacağımı, kitlenin genel özelliklerini ve en önemlisi hassasiyetlerini öğrenmem ve sonrasında onlarla karşılaşmam için oldukça yol gösterici oldu. Saha çalışanlarından aldığım dönütler sonucunda kadınların genel özelliklerini ve hassasiyetlerini öğrendim. Buna ek olarak bu bilgileri araştırma alanımda bana eşlik edecek Suriyeli kadın tercümanımla da konuşarak ondan da kadınların genel özelliklerine dair bilgiler edindim.

Araştırmanın tamamlayıcı katılımcılarıyla başlayan görüşmeler ilerlerken bir taraftan Suriyeli kadınlarla da görüşmeler planlandı. Kadınlarla yapılan görüşmeler kadınların çalışma saatlerinin oldukça uzun olması ve haftanın 6 günü bazen 7 günü çalışıyor olmaları sebebiyle, çoğunlukla hafta sonu olmak üzere öğle aralarında iş yerlerinin yakınlarında bulunan kafelerde, havanın güzel olduğu zamanlarda parklarda ya da çalışmadıkları günlerde ve akşam saatlerinde bana destek olan tercümanımın ofisinde (kendisi aynı zamanda bir STK çalışanı) gerçekleştirildi. Erkek olmam sebebiyle her ne kadar yanımda kadın tercüman ve meslek elemanı (bazen kadın bir SHU arkadaşım bazen kadın bir psikolog arkadaşım) olmasına rağmen evlerinde görüşme talebim olmadı. Çünkü görüşmeyi kabul ettiklerinde en başta onlar tarafından görüşmenin ev ve iş yerlerinde olamayacağı ifade edildi. Burada erkek kimliğim gündemdeydi. Bu sebepten benim de ısrarım olamadı. Görüşmelerimde bir diğer etken ise kadınların eşleriydi. Evli olan çoğu kadın görüşmeden önce eşlerini arayarak durumu bildirip izin almıştı. Bazı görüşmelerde onların izni ile eşleriyle ben de görüştüm.

Görüşme yapabilmek için kadınlara belediyeden aldığım izin doğrultusunda belediyeden ve saha çalışanları üzerinden ulaşmaya çalıştım. Bu yöntemle kriterlerimi karşılayan katılımcıların pek azına ulaştım. Katılımcı bulabilmek için saha çalışanlarından aldığım bilgiler doğrultusunda kadınların en fazla çalışma yaşamında görünür oldukları Gaziantep'te bulunan Ünaldı bölgesine gittim. Bir Gaziantep'li olarak bölgeye yabancı değildim. Hatıramda bu bölgenin Gaziantep'in eski sanayi bölgesi olduğu, çoğunlukla tekstil atölyelerinin ya da küçük ayakkabı-terlik atölyelerinin olduğu aklımda kalmıştı. Hatırladığım bu içerik tam olarak böyleydi ancak bir fark vardı. Çoğu işletme artık Suriyelilere aitti. Gerek Türk gerek Suriyeli işveren olsun çalışanların çoğu Suriyeli kadın

ve erkeklerdi. O bölgede işletmesi olan bir yakınımın yanına uğradım. Çalışma hakkında bilgilendirdim. Bölgede, Suriyeli kadın çalışan yoğunluğunun oldukça fazla olduğunu, kendilerinin yanında da Suriyeli kadın çalışanlarının olduğunu belirtti. Kadınlarla görüşme talebim olduğunu, izin verirse bunu doğrudan kadınlara iletmek istediğimi belirttim. Ancak birbirimizi tanıyor olmamıza rağmen görüşme yapma talebim kadınlara sorulmadan reddedildi. Çünkü kadınların büyük kısmı kayıt dışı olarak çalışıyordu. Bu durumun irdelenmesi de tanıyor olduğum işletme sahibini tedirgin etmişti. Bunlar odağında katılımcılarıma ulaşacağım ana mekan bu bölge olacaktı. Yaptığım görüşmelerdeki kadınların hemen hepsi bu bölgede çalışıyordu. Bu bölgenin kadınlar için çalışma mekânı olarak ön plana çıkmasında bölgenin organize sanayi bölgesinden farklı olarak yaşadıkları mahallelere yakın olmasıdır. Çünkü kadınlar aldıkları ücretler çok düşük olduğu için, çalıştıkları yerleri servis olanakları olmasada rahat ulaşım sağlayacakları yerler olarak tercih etmekteydiler. Bunlara rağmen görüşmecilerimin bir kısmını da bu şekilde buldum.

Ünaldı mahallesine yaptığım ziyaret sırasında Gaziantep'te yaşadığım eski mahallemize gittim. Bu bölge göçten sonra "Suriyeli mahallesi" olarak anılmaya başlayan kadim bir Gaziantep mahallesiydi. Eski komşularım ve tanıdıklarımla görüşerek çalışan kadın göçmen tanıyıp tanımadıklarını sordum. Gelen tepkiler toplumda Suriyelilere yönelik işletilen göçmen karşıtlığının bir yansımasıydı. Çünkü "eğer bu çalışma sonrasında gideceklerse ben sana yığınla görüşeceğin kadın bulabilirim"; "neden onları çalışıyorsun bizlerin hali onlardan daha kötü oldu" gibi ifadelere denk geldim. Bu ifadeler muhtemelen beni tanıdıklarından dolayı yumuşak ifadelerdi. Tanımadıkları biri olsa ifadelerin sertlik dozu daha yüksek perdeden olabilirdi. Bununa birlikte bu ziyaret sonucunda da katılımcılarımın kalan kısmına ulaştım.

Görüşmelerimi kadınların rahat hissettikleri yerlerde gerçekleştirdim. Burada dikkat ettiğim konu iş yerlerinde olabildiğince görüşmeler yapmamak oldu. Çünkü çalışma ortamında oldukları, erkek olduğumdan dolayı görüşmelerde zorlanabilecekleri, işveren ya da ustabaşı baskısı ve zaman kısıtından dolayı bunu yapmadım. Erkek olmam, eşlerinin ve en önemlisi yaşadıkları toplumdan onlara yabancı bir erkekle görüşüyor lafının gelmemesi için görüşmelerimi kafede, bazen bir STK ofisinde, bazen bir parkta

ama her daim onların istediği yerlerde gerçekleştirdim. Bununla birlikte Sadece iki katılımcının evinde görüşme yapabildim.

Görüşmelere başlamadan önce, kendimi tanıttım ve araştırma amacım hakkında kısa bir açıklama yaptım. Daha sonra, bilgilendirilmiş onam-gönüllü onam formunu (EK 3) okumalarını istedim. Güven oluşturmak için bilgilendirilmiş onam formunu iki nüsha halinde hazırlayarak bir nüshasını katılımcıya verdim. Gizliliğin korunacağına dair bilgilendirme yapıp, görüşmelere başlamadan önce ses kaydı alınmasına ilişkin sözlü onamı aldım. Kayıtların yalnızca tarafımdan dinleneceğini ve deşifrelerin bizzat benim tarafımdan yapılacağını belirttim. Bu bilgiyi araştırma etiği ve güven ilişkisi kurma açısından sözlü olarak ifade ettim. Saha çalışanları ve kadınlarla yapılan görüşmelerde, ilerleyen süreçte tekrar dönme ihtimaline karşı 'kapıyı açık bırakmaya' yönelik bir strateji benimsedim (Glesne, 2015, s. 67/141). Gerçekleştirilen görüşmelerden sonra, ihtiyaç duyduğumda tekrar bilgi almak veya ek görüşmeler yapmak için ulaşabileceklerine dair bir bilgilendirme sağladım. Görüşmelerim genellikle 40 dakika ile iki saat arasında sürdü. Bu süre zarfında katılımcılarla derinlemesine konuları ele alarak etkileşimde bulundum. Gaziantep'te yaşamıyor olmam sebebiyle görüşmeleri katılımcıların uygunluk durumuna göre önceden planlayıp haftalık olarak kente giderek gerçekleştirdim. Ocak 2024 tarihinde pilot görüşmelerle başladığım alan çalışmalarımı, etik kurul kararımın çıkmasıyla 2024 Haziran ayının başlarında tamamladım.

2.6.1. Araştırmacının Konumu ve Düşünümsellik: Suriyeli Kadınlar ve Erkek Araştırmacı

Nitel araştırmada veri toplama için seçilmiş araçlar ve formlar kullanılabilse de, analiz ve yorumlama için temel araç, araştırmacının yansıtıcı zihnidir. Hammersley ve Atkinson (1983, s. x)'nın belirttiği gibi bu, araştırmacının incelediği sosyal dünyanın bir parçası olduğu ve bu dünyadan tamamen ayrılamayacağı anlamına gelir. Bir başka ifadeyle bu, araştırma sürecinin her aşamasında, araştırmacının aktif bir rol oynadığı anlamına gelmektedir (Yanow ve Schwartz-Shea, 2009, s. 35). Bu aktif rol, araştırmacının, araştırmanın her aşamasını düşünümsel olarak sorgulamasından dolayıdır.

İncelenen sosyal olayları değerlendirmek için kesin, dışsal standartlar bulunmamaktadır. Bu nedenle, elimizdeki bilgiyle çalışmak zorundayız, ancak bu bilgiyi, şüpheci bir bakış açısıyla ve sistemli bir sorgulama süreciyle dikkatlice değerlendirmeliyiz. Başka bir deyişle, sosyal fenomenleri anlamak ve yorumlamak için sahip olduğumuz bilgiye dayanmalıyız, ancak bu bilgiyi eleştirel bir düşünce süreciyle sürekli sorgulamalı ve şüpheyle yaklaşmalıyız. Araştırmacının konumu, araştırma süreci boyunca ortaya çıkabilecek çeşitli boyutların farkına varma ve bu boyutların araştırmaya muhtemel etkilerini düşünme şeklindedir. Özellikle kültürlerarası bir çalışma alanı olan, göç çalışmalarında, araştırmacının, araştırma sürecindeki rolü, kimliği, iletişimi ve etkileşimi önemli bir unsurdur (Zapata-Barrero ve Yalaz, 2019, s. 3). Bu bağlamda, Iosifides (2019, s. 123-124), göç araştırmalarında araştırmacı ve katılımcı etkileşimine odaklanarak, araştırmacının konumsallığına ek olarak araştırmacının öz-düşünümselliğini de vurgulamaktadır. Iosifides (2019, s. 124), göç araştırmacılarını, toplumsal konumları, düşünce tarzları, inançları, duyguları, bakış açıları ve kavramsal şemaları hakkında düşünümsel olmaya çağırmaktadır. Brannick ve Coghlan (2007, s. 60)'a göre, düşünümsellik epistemolojik ve metodolojik olarak iki şekilde sınıflandırılabilir. Epistemolojik düşünümsellik, araştırmacının inanç sistemlerine ve kuramsal varsayımlarına odaklanırken, metodolojik düşünümsellik, araştırmacının, araştırma alanındaki olası etkileri üzerine odaklanır. Her ikisi de bir araştırmacının, kendisini ve araştırma sürecindeki rolünü değerlendirebilmesi açısından önemlidir. Bourdieu'ya göre, araştırmacı incelediği konuyu nesneleştirirken kendisini de nesneleştirip incelemelidir. Bu yaklaşım, araştırdığı konu ile kendi arasındaki ilişkiyi anlamasını, kendi bağlamının getirdiği önyargıları fark etmesini ve böylece kendisi ile araştırdığı konu arasına gereken mesafeyi koyabilmesine yardımcı olur (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 29-40).

Araştırmacının kendi, bireysel, toplumsal ve politik gerçekliğini, araştırmanın başlangıcında değerlendirmesi ve aynı zamanda araştırılanlarla olan ilişkisini de hesaba kattığı "düşünümsel (reflexive)" bir araştırma süreci geçirmesi önemlidir (Denzin ve Lincoln, 2003, s. 31). Bu önem araştırmacının konumsallığı ile doğrudan bağlantılıdır. Araştırmacının konumsallığı (positionality) genellikle, araştırmacının ilişki kuracağı toplumun içinden veya dışından olması ve bu ilişkinin mahiyetiyle ilgilidir (Rowe, 2014, s. 2/627). Göç çalışmalarında, araştırmacının içeride/dışarıda (insider/outsider) kimliği

sıkça tartışılan bir konudur. İçerideki bir araştırmacının daha derin ve zengin içerik üretebileceği düşünülürken, dışarıdaki bir araştırmacının ise daha tarafsız bir bakış açısı sunabileceği üzerine tartışmalar mevcuttur. Ancak genellikle, bu tartışmalar içerideki ve dışarıdaki kimliklerin belirsiz olduğu, ince bir çizgide bulunduğu ve zamanla/bağlamla değişebileceği noktasında sonlanır (Kerstetter, 2012; Carling, Erdal ve Ezzati, 2014).

Araştırmacının benzer veya aynı ideolojiye sahip olduğu veya benzer kültürel, toplumsal, ekonomik bir geçmişi olduğu durumlarda araştırmacı, araştırılan grubun bir üyesi gibi kabul edilebilir. Bu bağlamda araştırmacı, araştırma sürecine daha organik bir uyum sağlayabilir. Ancak, ideolojik çatışmalar veya kültürel, toplumsal, ekonomik farklılıklar, araştırmacının, dışarıdan bir konuma yönelmesine neden olabilir. Özellikle nitel yöntemlerin kullanıldığı alan araştırmalarında, araştırmacının daha belirgin bir konumda olduğu gözlemlenebilir. Araştırma probleminin tanımlanmasından, sonuç raporunun hazırlanmasına kadar olan süreçte, araştırmacının kendi bakış açısından etkilendiği gözlemlenebilir (Harmanşah ve Nahya, 2018, s. 22). Araştırmacının içeriden veya dışarıdan bir konuma sahip olmasına bağlı olarak, topladığı verilerin çeşitliliği ve derinliği de farklılık gösterebilir (Breen, 2007, s. 163).

Bu bağlamda araştırmacı ile araştırılan arasındaki güç meselesine değinmek gerekmektedir. Scott (2021), güç eşitsizliğinin belirgin olduğu durumlarda kişilerin, güçlü tarafların beklentilerine uygun davranma ya da korku nedeniyle rol yapma eğiliminde olabileceklerini vurgular. Görüşmeler sırasında, Suriyeli kadınların hukuki statüleri, kültürel ve toplumsal normları nedeniyle, Türk bir erkek araştırmacıya karşı, zaman zaman direnç göstermeleri muhtemeldi. Benim buradaki kaygım bu direncin "özneler arası iktidar ilişkisi" açısından, araştırmanın, geçerliliğini ve güvenilirliğini etkilemesiydi (Salman Yıkmış, 2015). Wolf (2009) kadın katılımcılarla yaptığı çalışmada araştırma alanında kurulan iktidar ilişkisini üç boyutta ele almıştır. İlk iki boyut, kadınların mülakatlarında dikkate değerdir ve şunları içerir; ilk boyut "kimlik ve aidiyetlerin (etnisite, sınıf, kentlilik, eğitim düzeyi gibi) araştırmacı ve katılımcılar arasında yarattığı iktidar ilişkisidir". Bu boyuta, araştırmacının kurumsal rolü ve sosyal/kültürel sermayesi de dahil edilir (Somersan, 2009, s.161). İkinci boyut "araştırma sürecinin doğası gereği ortaya çıkan iktidar ilişkisidir". Son boyut ise "alan çalışmasının

sonrasında bilgiyi yazıya dökme ve temsil etme süreçlerinde ortaya çıkan iktidar ilişkisidir" (Wolf, 2009, s. 374). Bu boyutlar, araştırmacının ve katılımcıların saha çalışması sırasında karşılaşabileceği iktidar dinamiklerini anlamada önemli bir kavrayış sağlar. Bu kavrayıştan hareket ederek araştırmanın seyrini bozmamak adına araştırmacı olarak "katılımcılar arası iktidar ilişkisi"nin farkında hareket etmeye çalıştım. Böyle bir yaklaşım, güven ilişkisi açısından oldukça önemliydi.

Göç gibi duygusal açıdan hassas konuları içeren araştırmalarda, katılımcıları sürece dahil etmek, araştırmacı ile katılımcılar arasında yakınlık, güven ve dostluk duygularını inşa etmek için önemli bir yöntemdir. Özellikle, yabancı bir kültürde yalnızlık, çaresizlik ve güvensizlik hissi yaşayan gruplarla çalışılıyorsa, sağlam bir güven ilişkisi kurmanın önemi vurgulanmaktadır (Forbes, 1992, Kümbetoğlu, 2012). Bu güven ilişkisi kurulduğunda, elde edilen bilgilerin kalitesi de artar. Saha çalışması sırasında karşılaştığım Suriyeli kadınlar, devam eden savaşın getirdiği güvensizlik ve korkuları yaşıyordu. En büyük endişeleri, yabancıların, Suriye'deki örgütlere bilgi taşıyan muhbirler veya ajanlar olabileceğiydi. İlk görüşmelerde bu nedenle mesafeli davrandılar; ancak zamanla görüşmeler ilerledikçe, kendilerini daha güvende hissetmeye başladılar. Katılımcıların kendilerini rahat ve güvende hissetmelerini sağlamak adına görüşmeleri karşılıklı bir keşif süreciymiş gibi düşünmeye ve bunu o şekilde yansıtmaya özen gösterdim (Neuman, 2017, s. 585). Bir araştırmacı olarak öğrenen pozisyonda kalmaya, sabırla dinleme ve sorgulamaya ve bunu yaparken iktidar ve hiyerarşik ilişkilenmenin farkında olup bundan kaçınmaya çalıştım (Glesne, 2015, s. 466)

Bu iktidar ilişkileri araştırmacının içerden-dışardan olma durumu yani konumsallığıyla doğrudan ilişkiliydi. Pilot görüşmelerden itibaren, araştırmacının bir araştırmada tamamen içeriden mi yoksa dışarıdan mı olacağı konusunu sürekli düşündüm. Bu bağlamda, eleştirel bir bakış açısına sahip olduğumu düşünsemde, saha çalışmasına başlamadan önce kişisel değer ve yargılarımın zihnimde dolaştığı bir gerçekti. Erkek araştırmacı olarak, başlangıçta görüşme yaptığım kişilere kendimi kabul ettirmem gerektiğini düşünüyordum. Bunu kendime de kabul ettirmem gerekiyordu. Çünkü bir erkek olarak bu ülkede, ayrıcalıklı bir kesimin içerisindeydim. Bu bağlamda görece, birçok toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farkındaydım. Ama farkında olduğum başka bir

konu ise zaman zaman erkek olmamın sağladığı konfor alanından çıkmakta zorlandığımdı. Bu aşamada, kişisel değerlerim ve içselleştirdiğim ataerkil normlarla verdiğim mücadele, görüşmeler sırasında sürekli olarak kendimi sorgulamama olanak tanıdı. Düşünümsel sorgulamam, araştırma alanındaki konumsallığımı belirlemem açısından önemliydi. Başlamam gereken yerin, sosyal hizmet uygulamalarında da önemli bir bakış açısı sunan "müracaatçının olduğu yerden başlamak" olduğunu bana hatırlattı.

Araştırmacı kimliğimle, Suriyeli kadınlarla, yaptığım görüşmelerde farklı bir konumdaydım. Onlar için, Türkiye vatandaşı olan ve ana dillerini konuşamayan bir "dışarı"dandım. Biyolojik cinsiyetim, ana dilim, görüşmeler sırasında kullandığım kâğıt kalem ve ses kayıt cihazıyla bu "dışarıdanlığı" yeniden üretiyordum. Bununla birlikte Suriyeli kadınlar için "yasak bir erkek" araştırmacıydım. Bu durum göz teması kurmayı dahi engelliyor ve onları tedirgin ediyordu. Araştırma sürecinde, bu dinamiklerin farkındaydım. Ancak izin verildikçe, kadınlarla karşılıklı oturup göz teması kurabileceğim şekilde görüşmelerimi sürdürdüm. Bu süreçte, onların tedirginliklerini her an hissettim. Özellikle, kendi topluluklarından birilerinin görmesine ilişkin duydukları endişe, yanımızda gözlemci ve tercümanım olmasına rağmen onları tedirgin etmeye yetiyordu. Buna hazırlıklıydım. Araştırma alanına çıkmadan yaptığım gözlemler ve Suriyeli kadınlar üzerine topladığım bilgiler bu hazırlığın ürünüydü.

Müracaatçının olduğu yerden başlamayı gerektiren böyle bir kültürlerarası araştırmada, dil önemli bir konudur. Katılımcılarım arasında, Türkçe'si hiç olmayan ya da Türkçe'si akıcı olmayan ve sınırlı kelime dağarcığına sahip Suriyeli kadınlar öne çıkıyordu. Bu durum, ben "dışarıdan" biri haline getiriyordu. Burada, kadın tercümanım büyük bir destek sağladı. Çünkü tercüman arkadaşım kadınlar için yabancı olan "ben" ile "onlar" arasında bağlantı kurmamda yardımcı oluyordu. Bazı araştırmalar, araştırmacıların "kültürel yabancılar" olarak kabul edildiğinde (yani araştırmacılar farklı bir kültürel geçmişe sahip olduklarında) dil azınlıklarına erişmenin daha zor olduğunu göstermektedir (Phenice vd., 2009). Bazıları da araştırmacıların ve çalışma katılımcılarının kültürel olarak eşleştirilmesinin mutlaka kültürel açıdan yetkin araştırmayı garanti etmediğini iddia etmektedir. Bu ilişkideki en önemli özellik, araştırmacıların kültürel duyarlılığıdır (Sawyer vd., 1995). Sosyal hizmet, göçmenlerle yapılan uygulama ve araştırmalarda

profesyonel olarak standart kültürel yeterliliği sağlama konusunda benzersiz bir avantaja sahiptir. Bu alanda, göçmenlerin kültürel farklılıklarını anlayan, duyarlı ve etkili bir şekilde iletişim kurabilen sosyal hizmet uzmanları, bu zorluğun üstesinden gelmede önemli bir rol oynar. Süreç boyunca sosyal hizmet için oldukça hayati bir konu olan ve her uzmanın benimsemesi önemli olan "kültüre duyarlılık" konusunu aklımdan çıkarmamaya çalıştım. Bu aynı zamanda seçtiğim ayrımcılık karşıtı yaklaşım için de vazgeçilmez bir bileşen olarak sürecimin her anında yanı başımdaydı.

Dil noktasında tercüman desteğine rağmen, görüşmelerde, dil engeli nedeniyle zaman zaman zorluklarla karşılaşabiliyordum. Arapça bilmemem ve yukarıda belirttiğim gibi kadınların büyük kısmının Türkçe bilmiyor oluşları, bu engeli, görüşmeler sırasında karşıma çıkarıyordu. Türkçe'yi iyi konuşabilen ve yüksek eğitim seviyesine sahip kadınlarla yapılan görüşmeler kendiliğinden bir şekilde uzun sürebilirken, dil engelinin belirgin olduğu görüşmeler daha çok yönergelerle ve bazen oldukça açıklayıcı ve kısa bir şekilde gerçekleşmekteydi.

Erkek olmam ve Arapça'yı konuşamamamın düşünümsel bir dönüşüm yaratmasıyla birlikte, süreci gözlemcilerle ve tercümanımın Suriyeli bir kadın olması sayesinde kolaylaştırdım. Bu "dışarıdanlık" durumuna rağmen, zaman zaman kendimi "içeriden" biri gibi hissettiğim anlar oldu. Gaziantep'li olmam, Suriyeli kadınların kendilerini şehrin bir parçası olarak ifade etmeleri ve mahalleler ile mekanlara olan aşinalığım, görüşmelerde "içeriden" bir konumda bulunmanın olumlu paylaşımlarını ortaya çıkardı. Ancak, kentte yaygın olan olumsuz söylemler, çalışma ortamı veya hane içinden kaynaklanan olumsuz yaşam deneyimleri ve yakın zamandaki deprem nedeniyle kaybedilen yakınlar gibi zorlu deneyimlerden kaynaklanan empati ve samimiyetle kurduğum paylaşımlar da "içeriden" biri olma durumumu güçlendirdi. Bu olumsuz yaşam deneyimlerini anlamak ve paylaşmak, Suriyeli katılımcılarla daha derinlemesine bağ kurmamı sağladı. Ancak, Suriyelilerle görüşme yaptığımı duyan bazı kişilerin tepkileri, benim bu konuda olumlu bir içeridenlik haline geçişimde önemli bir rol oynadı. Araştırmama önyargısız ve yargısız bir şekilde başlamış bir objektif araştırmacı olarak, bu görüşmeleri yaparken duyduğum tepkilerle kendi içsel dönüşümümü fark etmeye

başladım. Çünkü, araştırmama önyargısız ve yargıdan kaçınarak, objektif bir araştırmacı olarak başlamıştım (Merriam, 2018, s. 25).

Aslında ön yargım ilk başta vardı. Görüşmeler ilerledikçe, araştırma alanı koşullarını ve karşılaşacağım dinamikleri tahmin edebiliyordum. Ancak bu tahminler araştırmanın konusu gereği olumsuzluklar bağlamında şekilleniyordu. Pilot görüşmeler esnasında bunu kırdığım bir kırılma anı ortaya çıktı. Belediye'deki bir saha çalışanı tarafından, görüşme yapabilmem için bir kadına yönlendirildim. Yönlendiren kişi, görüşme yapacağım kadının 2017 yılında Gaziantep'e geldiği ve lokum imalat atölyesinde işçi olarak çalıştığını, yardımcı olabileceğini düşündüğünü söyleyerek yönlendirdi. İlgili kişinin eşi ile iletişim kurarak bir görüşme planladım. Beni bir ofise davet ettiler. Ofise gittiğimde bu çalışma için belki de kırılma anı diyebileceğim bir sarsılma yaşadım. Çünkü karşımdaki kadın Türkiye'de geçici koruma altında olup ilk kadın sanayici unvanını almış kişiydi. Bu unvanın beratını bizzat dönemim sanayi bakanı vermişti. Katılımcı kitlem için uygun bir katılımcı değildi. Ancak bir kere gitmiştim ve onlar için bu tarz görüşmeler oldukça önemliydi. Öyle ki hazırlık yapmışlar, kendi ürettikleri lokumlardan çeşit çeşit hazırlamışlardı. Benim örneklem grubumu temsil etmediklerini kibarca ifade edip kısa bir sohbet sonrası ayrılmak istemiştim. Ancak buna zaman kalmadan bir tercüman geldi. Görüşme talebimden dolayı kendi tercüman arkadaşlarını davet etmişlerdi. Bu noktadan sonra görüşmeye devam ettim. Görüşme her ilerlediğinde ben sarsıldım. Yaklaşık 2 saat süren bu görüşme sonunda ben hayretler içerisinde karşımdaki kadına bakmaya devam ediyordum. Kadının istihdam süreci, o kadar güzel bir biçimde şekillenmiş ki tek sıkıntısının geçici koruma altında olması sebebiyle iş bağlantıları için şehir ve ülke dışına kendisinin gidememesiydi. Kadın ve göçmen bir işçi olarak ilk defa Türkiye'de başladığı çalışma yaşamında başta işvereni, sonra çalışma arkadaşları, Belediye ve Sanayi Odasının hibe olanakları ve en önemlisi destekleyen ve kolaylaştırıcı bir eşin varlığı, onu 2017 yılında geldiği ve halen Türkçe bilmediği bu ülkede önemli işlere imza atan kadın bir sanayici haline getirmişti. Görüşme bitti ve beni uğurladılar hatta instagram hesaplarından paylaşmak için fotoğraflar çekildik. Çıktığımda arabaya binerken bile hala şaşkındım. Çünkü ben araştırma alanına çıkarken, daha ötesi araştırmaya başlarken kötü şeyler duyacağımı ve hatta travmalara tanık olacağımı düşünerek çıkmıştım. İlerleyen görüşmelerimde bunlarla sıkça karşılaştım. Fakat o sırada ilk alan gezilerimde böyle bir

örnekle karşılaşmam kendimi eleştirmeme olanak sağladı. Çünkü benim ön yargılarım vardı. Kadınların hep olumsuz deneyimler yaşadıklarını düşünerek başlamıştım. Ama gördüğüm manzara istihdam sürecinde olumlu şeylerin de olabileceği üzerine önemli bir örnekti. Bu görüşme, bir taraftan huzurlu ve umutlu hissetmeme olanak tanıdı. Devam eden tüm araştırma sürecim boyunca her görüşmemde yanı başımda oturdu. Sorularımı sorarken, bilmeden ve istemeden duymak istediklerimi anlatmalarını sağlamak adına yapabileceğim yönlendirmelerin önüne geçti. Çünkü nitel araştırmanın böyle bir yanı da vardı. Görüşmelerin, kendiliğinden bir biçimde, yönlendirmeden kaçınarak yapılması gerekiyordu. Ancak araştırmacı yanlılığı bir tuzak gibi orada duruyordu. Ben bu tuzağa, ilk araştırma alanı gezimde, pilot görüşmelerimi yaparken düştüm. Burada şunu da ifade etmem gerekiyor ki yaptığım bu görüşmeyi analizime dahil etmedim. Çünkü hedef kitlemin ötesinde bir veriydi.

Bununla birlikte önemli kaygılarım vardı. Araştırmamın, pilot görüşmelerini yaptığım süreçte, genel seçimler geçmiş yerel seçimler yaklaşıyordu ve her seçim öncesi olduğu gibi Suriyelilere ilişkin geri gönderme söylemleri artmıştı. Araştırma alanına ilişkin gözlemlerimden de bunu oldukça net bir biçimde görebiliyordum. Gönüllü bir geri gönderme altında zorunlu bir geri gönderme süreci işliyordu. Bu Suriyeliler için "kentte görünmez" olmanın zamanıydı. Kentte, görüştüğüm birçok saha çalışanı da özellikle seçim öncesi dönemlerde Suriyelilerin görünmez hale geldiklerini, çünkü siyasi gündemin malzemesi olarak kullanıldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte göçmen karşıtı söylemlerinde arttığını, kentin neresine gidersem gideyim duyabiliyordum. Kendimi bu konuda paranteze aldım ve yaptığım araştırma hakkında, Suriyeli göçmenler hakkında konu ile ilgisi olmayan kendi ailem, komşum ve arkadaşlarım dahi kimseyle konuşmadım. Çünkü bilmeden de olsa etkilenebilirim.

Başka bir endişe ise görüşme mekânlarının seçilmesi konusunda ortaya çıkıyordu. Yaptığım görüşmeleri, genellikle kadınların rahat hissettiği mekânlarda gerçekleştirdim. Ancak kadınların tedirginlikleri, görüşmelerin kısalmasına ve bireysel samimiyetten uzaklaşmasına neden oluyordu. Mekân seçiminde, özellikle dikkat ettiğim konu, Suriyeli kadınların kendilerinin rahat hissetmeleri için tercih yapmalarına izin vermekti. Bu, adeta ev sahibi olmalarına bir tür olanak tanımaktı. Görüşmeler sırasında, Altunkaynak Vodina

(2020, s. 133)'nın ifade ettiği gibi, misafir söylemi nedeniyle pek çok olumsuz durum ve ayrımcılığa maruz kalan Suriyeli kadınları ev sahibi konumuna getirmek, "göçmen-ev sahibi hiyerarşisi"ni tersine çeviriyordu ve belki de Türkiye'de ilk kez Suriyeli kadınları ev sahibi konumuna getiriyordu. Bu yaklaşım, onların kendilerini daha rahat hissettikleri bir ortamda, bir misafire daha kolay açılabilmesini sağlıyordu.

Özetle, bu araştırmada, araştırmacı, araştırmanın tüm aşamalarında özdüşünümselliği kullanmış ve bir bilinç oluşturmuştur. Araştırmacının için bu bilincin farkında olmasını sağlayan, yansıtıcı ya da saha günlükleri olarak ifade edebileceğim saha notlarıdır. Araştırmacı, duygu ve düşüncelerini yansıtıcı günlüğe kaydetmiş ve katılımcılarla arasındaki güç ilişkilerinin, benzerlik ve farklılıkların bilincinde olmuştur (Voloder ve Kirpitchenko, 2016). Saha notlarına dayanan yansıtıcı günlük, hem analiz hem de analizin nasıl yapılması gerektiğini sorunsallaştırarak söz konusu gerçekliğe müdahale üreten teknik bir araçtır. Mekanik bir egzersiz veya olgusal bir kayıt değildir. Yazıya dökmeden önce var olmayan, kendini ona dahil eden, onu hareket ettiren her şeyi kanıtlayan bir bakışın inşasıdır (Scheinvar ve do Nascimento, 2017, s. 2). Araştırma sürecinde alanda tutulan toplamda 38 sayfalık günlük de analizlere eklenmiştir. Ayrıca saha günlüğü, bulgu yorumlarının ve tartışmanın yolunu bulmasında da oldukça etkili olmuştur.

2.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma süresince, elde ettiğim bilgileri sınırlayan bir dizi etmen bulunmaktaydı. Bu etmenler arasında, katılımcıların ana dili olan Arapça konusunda yeterli olmamam ve bununla birlikte, bilgilendirilmiş onam formunun imzalanmasında yaşanan zorluk ve ses kayıt cihazını kullanmak için izin verilmemesi, geçici koruma altında olanların son dönemde artan geri gönderilme riski ve kayıt dışı olarak çalışmaları nedeniyle işlerini kaybetme ve sınır dışı edilme korkusu, erkek araştırmacı olmam, görüşmelerin yapıldığı mekânlar, göçmen ve göçmenlik konusunun, siyasi ve toplumsal açıdan hassas olması nedeniyle kamu, yerel yönetim ve STK'ların tutumları gibi etkenler yer almaktaydı. Bu durumlar, araştırmanın derinleşmesini etkileyen etmenlerdi.

Arapça'yı konuşamamam, görüşme sürecinde elde ettiğim bilgiyi sınırlıyordu. Eğitimli kadınlar ve Türkmen kadınlarla yapılan görüşmeleri Türkçe yaptım. Türkçe bilmeyen kadınlarla ise görüşmeleri, kadın tercüman eşliğinde gerçekleştirdim. Bununla birlikte, göçmenler tarafından kurulan bazı STK'larda çalışan saha çalışanlarının da Türkçe bilmemesinden dolayı onlarla yapılan görüşmeler de kadın tercüman eşliğinde yapıldı. Kadınlar dil öğrenmeye karşı direnç göstermekteydi. Bu direnç hali, bazen isteyerek bazen sürekli ev içerisinde olup kamusal alana çıkmayarak, sadece kendi topluluklarından kişilerle iletişim kurmalarından kaynaklıydı. Bu bağlamda araştırma sürecimde, dil engeli önemli bir sınırlılık olarak karşıma çıkıyordu.

Göçmenler, göçmenlik statülerinden ödün verme korkusuyla, kendi dillerine çevrilseler bile resmi belgeleri imzalama konusunda isteksiz olabilirler (Han vd., 2007). Bazı göçmenler için teknik bir form imzalamak, onlara kendi ülkelerindeki travmatik veya zor deneyimleri de hatırlatabilir (Yick ve Berthold, 2005). Bu, imzalı bilgilendirilmiş onay almada zorluk oluşturabilir. Bilgilendirilmiş onam sürecinden ödün verilmemesine rağmen, dil azınlıkları için yazılı bilgilendirilmiş onam talep etme konusunda biraz esneklik gerekebilir. Çünkü araştırmacıların daha sonra etnik azınlık topluluğu ile araştırma kuruluşu arasında "kültürel aracılar" olarak hareket etmeleri beklenebilir (Norris ve DeMarco, 2005). Bu sebeple bilgilendirilmiş onam formunun imzalatılması konusunda ödün verilmemiştir. Ancak bu katılımcıları zorlayıcı bir biçimde de yapılmamıştır. Bu bağlamda hazırlanmış soru formu ve bilgilendirilmiş onam formu katılımcılara kadın tercüman desteği ile kendi ana dillerinde (Türkçe, Kürtçe, Arapça vb.) ifade edilmiştir. Katılımcılara, araştırmaya katılıp katılmayacakları sorularak bilgilendirilmiş onam formu (EK-3) imzalatılmıştır. Ayrıca görüşmeler katılımcılardan izin alınmak suretiyle izin verenlerin ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. İzin vermeyen katılımcılardan görüşme esnasında yine izin alınarak notlar tutulmuştur.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, katılımcıların Türkiye'deki statülerine ve bu durumla ilgili duydukları kaygılara dairdi. Araştırmanın yapıldığı tarihler, göçmenlerin geri gönderilmesine ilişkin söylemlerin arttığı bir dönemdi. Dolayısıyla kadınlar, onlara soru sorulması ve bir bilgilendirilmiş onam imzalatılmasından kaynaklı olarak korku halindeydiler. Buna ek olarak görüşmek için fabrikalardan ulaştığım kadınların, bir diğer

korkusu da işlerini kaybetme korkusuydu. Gözlemlediğim bir diğer konu, kayıt dışı işçi çalıştıran işverenlerin, yanlarında çalışan kadınları bildirmekten çekinmeleriydi, çünkü ceza alma endişesi taşıyorlardı. Bu korku hali görüşmelerin süresi ve içeriğini sınırlamaktaydı.

Biyolojik cinsiyetimin erkek olması ve görüşmelerde katılımcıların tamamının kadın olması, benim Suriyeli kadınlarla iletişim kurma ve onların deneyimlerini anlama sürecimi bir bakıma kısıtlamıştı. Bu durum, özellikle, kadınların geldikleri kültürde, yabancı erkeklerle görüşme yapmaya karşı, genel bir çekinceleri olduğu gerçeğini göz önüne alarak, topluluklarına özgü konularda daha derinlemesine bir anlayışa ulaşma konusunda bazı sınırlamalar getirmiştir. Söz konusu kültürel dinamikler, bu araştırmanın bağlamında, kadınlarla etkileşim kurarken daha duyarlı olmayı ve onların rahat hissetmelerini sağlamak adına özel çaba harcamayı gerektirmiştir. Özellikle, bazı kadınların iş yaşamında karşılaştıkları travmatik deneyimleri anlatırken, bir noktada tutuk kaldıklarını ve bu tür olayları bir başkasının başına gelmiş gibi ifade ettiklerini gözlemledim. Bu durum, bir görüşmemizin yarım kalmasına neden oldu. Kadınlar, bu tür deneyimleri paylaşırken duydukları utangaçlık, korku ve travma sebebiyle ifadelerini tamamlamakta zorlandılar. Bu zorlukları aşmak ve kadınların duygusal refahlarını korumak adına alan çalışmam sırasında beni destekleyen, Suriyeli kadın tercümanım ve aralıklarla görüşmelerde bana eşlik eden sosyal hizmet uzmanı ile psikolog kadın arkadaşlarımla birlikte çeşitli stratejiler geliştirmeye çalıştık. Bu destek ekibi, kadınların daha rahat hissetmelerini sağlamak, duygusal yüklerini hafifletmek ve anlatmakta zorlandıkları deneyimleri ifade etmelerine yardımcı olmak konusunda önemli bir rol oynadı.

Araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri, bazı görüşmelerin yapıldığı mekânların etkisiyle ilgiliydi. Kadınlarla yaptığım görüşmeler, biyolojik cinsiyetim sebebiyle sadece katılımcı ve araştırmacının olduğu görüşme şeklinde olamadı. Çoğu kadın için erkek olmam, görüşmelerin baş başa yapılmasını engelliyordu, bu sebeple yanımda kadın tercümanım ve eşlik eden kadın gözlemci arkadaşımla görüşmeleri yaptım. Ancak, buna rağmen kadınlar, kendi evlerinde ya da kendi toplumundan insanların yoğun olduğu yerlerde görüşmek istememişlerdir. Bununla birlikte, kadınlarla yapılan görüşmelerde,

işveren ya da iş arkadaşlarından kaynaklı olumsuz bir bakış açısının oluşmaması için iş yerlerinde de görüşme yapılmamıştır. Görüşmeler, çoğunlukla kadınların kendilerinin belirlediği, Suriyeli mekân (restaurant, kafe vb.) sahiplerinin mekânlarında ve iş yerlerine ya da evlerine uzak mesafede olan parklarda yapılmıştır. Bu, kimi zaman görüşmelerin derinleşmesini engellemiştir.

Göçmen ve göçmenlik konusunun, siyasi ve toplumsal açıdan hassasiyet taşıması, araştırmamın sınırlılıklarını belirlemede önemli bir etmen olarak ortaya çıkmıştır. Kamu, yerel yönetim ve STK'lar gibi aktörlerin tutumları, Suriyeli kadınların deneyimleri ve iş yaşamları üzerinde etkili olabilmekteydi. Ancak, bu kurumlar genellikle göçmenlerle ilgili konularda hassas bir duruş sergilemekte ve bu da katılımcıları konuşmaya çekinik hale getirmekteydi. Özellikle, göç politikalarının, sürekli değişkenlik gösterdiği bir bağlamda, katılımcılar ve diğer paydaşlar, araştırmaya katılma konusunda çekinceler taşıyabilmekteydi. Bu durum, katılımcıların güvenini kazanma ve açık iletişim kurma sürecini karmaşık hale getirdi. Bu sebeple, araştırmanın sınırlılıkları arasında, bu siyasi ve toplumsal dinamiklerin etkisi nedeniyle, bazı konularda eksik veya sınırlı bilgi elde etme riski ortaya çıkmıştı.

Son olarak, görüşmeler sırasında, zaman kısıtlamalarıyla karşılaştım. Birçok Suriyeli kadın, işverenlerinden izin alarak ve müsait olabildikleri, çalışma yoğunluğunun daha az olduğu saatlerde görüşmeyi kabul ediyordu. Bu süreçte, kadınların aile yapıları göz önüne alındığında, bazen eşlerinden de izin almam gerekti. Bunlar görüşmelerin, belirli bir zaman dilimine sıkıştırıyordu. Zaman kısıtlamaları, görüşmelerin planlanması ve gerçekleştirilmesi sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir etmen oldu. Ancak, katılımcıların, bu konuda, gösterdikleri anlayış ve işbirliği sayesinde, esneklik sağlanarak bu sınırlılıkları aştım. Ayrıca, görüşmelerin zamanlamasında dikkatli planlama ve koordinasyon, taraflar arasında karşılıklı güvenin artmasına ve etkileşimin daha verimli bir şekilde gerçekleşmesine de olanak tanıdı.

2.7. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Nitel araştırmalarda veri çözümlenmesi, ses kaydı alınarak ya da not alınarak gerçekleştirilen görüşmelerin, düzenlenip metin halinde kodlanması, kodların birleştirilmesi ve temalara indirgenmesi, ardından da verilerin grafikler, çizelgeler veya tartışmalar şeklinde sunulmasını içerir (Creswell, 2018, s. 51-52). Bu araştırma bağlamında, görüşmeleri kayıt etmek için ses kayıt cihazı kullanma konusunda katılımcılardan izin istedim. 2 STK çalışanı ve 9 Suriyeli kadın, ses kaydı almamı istemediklerini belirttiler. Ses kaydı istemeyen katılımcılarla yaptığım görüşmeleri, ortam uygun ise izin alarak bilgisayara not aldım. Uygun olmayan ortamlarda ise görüşmeleri, defterime notlar şeklinde kaydettim. Saha çalışanlarıyla yaptığım görüşmelerin zamansal olarak en kısası yaklaşık 36 dakika iken en uzunu yaklaşık 100 dakika sürmüştür. Bu görüşmelerin ortalaması yaklaşık 61 dakikadır. Göçmen kadınlarla gerçekleştirdiğim en kısa görüşme 34 dakikadır. En uzunu ise 82 dakika sürmüştür. Ortalamasına baktığımızda 53 dakika olduğu belirlenmiştir. Görüşmelerin ardından tüm verileri gizlilik taahhüdüm gereği bizzat deşifre ettim. Bu işlemleri kişisel olarak gerçekleştirdim. Bu sayede verilere daha derinlemesine gömülme olanağını elde ettim (Patton, 2018, s. 441).

Saha çalışanlarıyla 477 sayfa, kadınlarla 430 sayfa ve saha notlarıyla 38 sayfa olmak üzere toplamda 945 sayfa (1 satır aralığı, 11 punto yazı boyutu) veriyi bilgisayar destekli nitel veri analiz programına aktardım. Analiz aşamasında MAXQDA 24 nitel veri analiz programından faydalandım. Veriler oluşmaya başladığında kodlar, temalar ve örüntüler belirmeye başladı (Patton, 2018, s. 436).

Çalışmada tümevarımcı bir yaklaşım kullanılmış ve verilerin tematik analizi için Braun ve Clarke (2006) tarafından önerilen altı adımlı tematik analiz yöntemini uyguladım. İlk adım olarak, oluşturduğum transkriptleri birden fazla kez okuyarak verilere aşina oldum. Daha sonra, verilerde ortaya çıkan ana konulara dayalı olarak ilk kodları oluşturdum. Üçüncü adımda, çalışmanın odağı olan potansiyel temaları bir araya getirdim. Bir diğer aşamada, tematik bir analiz haritasını oluşturmak için temaları gözden geçirdim. Beşinci adımda, nihai ana temaları tanımladım ve adlandırdım. Son olarak, analizle birlikte ilgi

çekici örneklerin canlı bir seçimini kullanarak, analiz sonuçlarının, araştırma sorusu ve alanyazınla ilişkisini son kez gözden geçirip, raporu hazırladım.

Kodları oluştururken, bazı kodlar, aktörlerin ifadelerinden doğrudan ortaya çıkarken, bazılarını görüşme yönergelerinden esinlenerek oluşturdum (Hennink vd., 2017). Analiz sürecinde Corbin ve Strauss (1990)'un temellendirilmiş kuram çalışmalarında kullanılan açık kodlama (open coding), eksen kodlama (axial coding) ve seçici kodlama (selective coding) aşamalarını takip ettim. Açık kodlama ile veriler, kelime, cümle ve paragraf düzeyinde kategorilere ayrılmış, eksenli kodlama ile bu kategoriler arasında analitik kodlar keşfedilmiş ve veriler ikinci kez kontrol edilmiştir. Son olarak, seçici kodlama aşamasında ise kodlar, yeniden ele alınarak verilerin seçilmesi sağlanmıştır (Neuman, 2017, s. 669). Bu süreçte, araştırma katılımcılarının kendi ifadelerinden doğrudan yola çıkılarak alt kategoriler, kategoriler, alt temalar ve temalar oluşturulmuştur. Oluşan kodlar, araştırmanın amacına paralel olarak ele alınmıştır. Ortaya çıkan temalar, kategoriler ve kodlar eş zamanlı olarak iki nitel araştırmacıya da gönderilmiş ve tema, kategori ve kodların, katılımcı ifadeleriyle tutarlı olup olmadığı açısından kontrol etmeleri istenmiştir. Bu çalışma kapsamında açık kodlama sürecinde yani ilk kodlamadan sonra 5 ana tema ve altında 143 kod oluşmuştur. Kodlamada sonraki aşamalar olan eksenli kodlama ve son olarak seçici kodlama sonucunda 3 ana tema altında 55 kod oluşturulmuştur.

2.7.1. Araştırmanın Güvenduyulabilirliği

Bir araştırmanın güvenduyulabilirliği (Glesne, 2015, s. 65), bu araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği anlamına gelmektedir. Doğası gereği pozitivist paradigmadan farklı olarak nitel araştırmada, geçerlik ve güvenilirlik, farklı kavramlarla açıklanır. Guba ve Lincoln (1982, s. 246-247) nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik için dört ölçütten bahseder bunlar; inanılırlık, tutarlılık, doğrulanabilirlik ve aktarılabilirliktir. Nitel bir araştırmada, araştırma sonuçlarının güvenduyulabilirliğini kontrol etmek için bu ölçütlerden birinin veya birkaçının belirtilmesi önerilir (Creswell, 2018). Bu araştırma kapsamında, araştırmanın güvenduyulabilirliğini (Glesne, 2015, s. 65) sağlayabilmek için dört ölçütü

dikkate aldım; inanılırlık, tutarlılık, doğrulanabilirlik ve aktarılabilirliktir (Merriam, 2018).

Merriam (2018)'a göre, pozitivist paradigmadaki içsel geçerliğin nitel araştırmadaki karşılığı inanırlıktır. İçsel geçerlik, bulguların gerçeklikle uyum derecesini ifade eder. Ancak nitel araştırmada gerçeklik çok boyutlu, değişken ve bütüncül olarak ele alınır; sabit ve nesnel bir fenomen olarak görülmez. Bu nedenle inanırlığı artırmak için çeşitli yöntemler kullanılır. Bu araştırmada, inanılırlığa katkı sağlamak amacıyla, üçgenleme stratejilerinden analizci, veri kaynakları ve kuram/bakış açısı üçgenlemesini kullandım (Patton, 2018, s. 556). Üçgenleme, nitel araştırmalarda güvenirliği artırmak için en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Üçgenleme muhtemelen çalışmaların iç geçerliliğini artırmak için en iyi bilinen ve uygulanan stratejidir (Mays ve Pope, 2000, s. 51).

Analizci üçgenlemesinde, analizde titizliği ve geçerliliği korumak için veriler nitel araştırma konusunda deneyimli iki araştırmacı tarafından da incelenmiştir. Bu kişiler araştırma alan sürecime de hakimdi. Araştırmacı, seçiciliği ve öznelliği azaltmak amacıyla ortaya çıkan temaları betimlemek için kalın, zengin ve derin betimlemeler ve katılımcıların kendi sözcüklerini kullanmıştır (Olive, 2014, s. 9). İkinci olarak veri kaynağı olarak Suriyeli kadınlar ve onların istihdam süreçlerinde yer alan saha çalışanları şeklinde iki veri kaynağı kullanılmıştır. Son olarak, kuramsal arka planda tercih edilen, ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve kesişimsellik bakış açıları kullanılarak kuram/bakış açısı üçgenlemesi yapılmıştır. Böylece verilerimi, kuramsal çerçeve ve bakış açısı üçgenlemesi kullanarak, farklı, ancak birbirini tamamlayan bakış açılarıyla anlamaya çalıştım.

İnandırıcılık için üçgenlemeye ek olarak, uzun süreli irtibat kurma, araştırma öncesinde araştırma çevresi, mekanlar, olgular ve katılımcılar hakkında kapsamlı bilgi edinilmesi; araştırma yapılacak kurum ve kuruluşlara dair bilgi ve belgelerin incelenip saha ziyaretlerinin yapılması, ileriki aşamalarda görüşme ve yorumların çarpıtılmasına yol açabilecek durumları belirlemeye yardımcı olabilir (Shenton, 2004, s. 65). Bu da araştırmada inandırıcılığın sağlanması için tercih ettiğim bir başka yöntemdi. Bu bağlamda pilot görüşmelerden başlayarak son görüşmelerin yapıldığı tarihe kadar düzenli olarak her hafta bazen iki haftada bir olmak üzere ziyaretler gerçekleştirildi.

Gerçekleştirilen ziyaretler saha çalışanları ağırlıklı olmakla birlikte kadınlar noktasında onların yoğun olarak çalıştıkları Ünaldı sanayi bölgesi ve yoğun olarak yaşadıkları Saçaklı, Düztepe, Yukarıbayır, 25 Aralık ve Yavuzlar mahallelerine yapılmıştır.

Nitel araştırmanın dinamik yapısı ve yeni analiz tekniklerinin hızla yaygınlaşması nedeniyle, yeni yöntemlerin ortaya çıkabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Whittemore, Chase ve Mandle (2001), veri çözümlemesinde bilgisayar programlarının kullanımını etkili inandırıcılık teknikleri arasında saymaktadır. Bu araştırmada veriler, inanırlığı artırmak adına bir bilgisayar programı olan MAXQDA 24 ile analiz edilmiştir.

Güvenduyulabilirliği sağlamak adına bir diğer kriterim, aktarılabilirliktir. Nitel araştırmalar, nicel araştırmalarda olduğu gibi bulguları genellemek için tasarlanmamıştır. Ancak bulguların, benzer katılımcılara ve durumlara aktarılabilir olması beklenmektedir (Streuert Speziale ve Carpenter, 2011, s. 47-50). Guba ve Lincoln (1982), aktarılabilirliğin kanıtlanması için bazı gereklilikleri belirtmiştir. Bunlar arasında teorik/amaçlı örnekleme ve ayrıntılı betimleme bulunmaktadır. Bu araştırmada, bu iki strateji kullanılarak aktarılabilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. İlk olarak, teorik/amaçlı örnekleme çeşitlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesini kullandım. Merriam (2018, s. 219) aktarılabilirlik konusunda, araştırmanın farklı alanlarda ve farklı amaçlar için kullanılacağını belirtir, bu da aktarılabilirliği olumlu etkileyebilir. Shenton (2004), aktarım yapmadan önce varsa çalışmaya dahil edilen kurumların sayısı ve yerleri, veri sağlayıcılarla ilgili sınırlılıklar, saha çalışmasına katılan kişi sayısı, veri toplama yöntemleri, veri toplama oturumların sayısı ve süresi ile veri toplama sonrası geçen zaman gibi unsurların dikkate alınması gerektiğini belirtir. Bu sebeple, aktarılabilirliği sağlamak için, kullandığım yöntemi, alan sürecimi ve veri analiz sürecimi detaylı bir şekilde açıklamaya çaba harcadım. Bununla birlikte, saha çalışması sırasında deneyimlediklerimden alıntılar ekleyerek, aktarılabilirliği artırmaya çalıştım. Bu da, akratılabilirliği sağlamak adına kullandığım, ikinci strateji olan ayrıntılı betimlemeye karşılık gelmektedir.

Niteli araştırmalarda, bulguların tekrar üretilebilirliği her zaman garanti olmayabilir. Bu sebeple, çalışmanın bulgularının sunulan verilere uygunluğu durumunda, çalışma

"tutarlı" olarak kabul edilebilir (Merriam, 2018, s. 213). Bu nicel araştırmada iç güvenilirlikle eş değerdir. Dış güvenilirlik ise "doğrulanabilirlik" olarak karşılık bulmaktadır. Araştırmanın, tutarlılık ve doğrulanabilirlik kriterlerini sağlamak adına kullandığım stratejiler arasında, araştırmacının konumu, "denetim iz (audit trail)" ve dışardan inceleme bulunmaktadır. Bu stratejiler, Merriam (2018)'ın ifadesine göre, güvenilirliği sağlamak adına yaşamsal öneme sahiptir. Araştırmada, araştırmacının konumunu, "Araştırmacının Konumu ve Düşünümsellik: Suriyeli Kadınlar ve Erkek Araştırmacı" başlığında açıkladım. Diğer bir strateji olarak, denetim izi, veri toplama ve analiz süreçlerinin, ortaya çıkan tema, kategori veya modellerin ve yorumlamaların ayrıntılı bir kronolojisini içerir (Morrow, 2005, s. 252). Bu konular araştırmanın raporlaşması sürecinde detaylı bir biçimde verildi. Ayrıca, dışarıdan bağımsız iki nitel araştırmacı tarafından benimsediğim yöntem ve araştırmanın bulguları incelendi. Ayrıca başta danışmanım ve tez izleme komitem süreç boyunca katkı sağlamıştır.

2.8. ETİK KONULAR VE İZİNLER

Sosyal hizmet araştırmalarında etik konular oldukça önemlidir. Çünkü sosyal hizmetin çalışma konularını etik hassasiyetlerin göz önünde tutulması gereken konular oluşturmaktadır. Suriyeli göçmen kadınlar ilgili yapılan bu çalışma, başından sonuna etik kaygılarla yürütülmüş bir süreci oluşturmuştur. Buz ve Akçay (2015, s.153) çalışmalarında, sosyal hizmet araştırmacılarının dikkat etmeleri gereken etik ilkelerin altını çizmişlerdir. Bu ilkeler arasında, araştırma katılımcılarıyla, araştırmacılarla ve araştırmanın raporlanma süreciyle ilgili konular bulunmaktadır. Bu sebeple çalışma sürecimdeki etik konuları bu çerçevede ifade edeceğim.

Araştırma Katılımcılarıyla İlgili Etik Konular

Bilgilendirilmiş Onam: Suriyeli göçmen kadınlarla yapılan bu çalışmada, görüşmeler başlamadan önce hazırlamış olduğum bilgilendirilmiş onam formu ile katılımcıların araştırma hakkında bilgi sahibi olmasını sağladım. Yanımda, bana eşlik eden kadın tercüman aracılığıyla bilgilendirilmiş onam formunu onlara aktardım. Katılımcıların bazıları bilgilendirilmiş onam formunu imzalamada direnç gösterdiler. Bilgilendirilmiş

onam formunda yazılanları olabildiğince açık ve net bir şekilde iletmeye özen gösterdim, böylece herhangi bir yanlış anlaşılmayı önlemeye çalıştım.

Gizlilik: Gizlilik, görüşme yaptığım kadınlar ve saha çalışanları için oldukça önemliydi. Kadınlar açısından, bu konunun önemi, iki açıdan şekillenmekteydi. Bunlardan ilki, geldikleri savaş ortamı ve Türkiye'ye geldikleri ilk zamanlardaki, Suriye istihbaratının fişleme çalışmalarıydı. İkinci olarak, son dönemlerde başlayan geri gönderme tartışmalarının, bir tartışmanın ötesine geçerek gerçeklik kazanmış olması ve son dönemlerde başlayan sınırdışı edilmelerin oldukça artmış olmasıydı. Bu durumlara, biyolojik cinsiyetim de eklenince, kadınlarla yaptığım görüşmelerde onların isteği doğrultusunda, kendilerini güvende hissederek ifade edebilecekleri mekânları tercih ettim. Saha çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde ise saha çalışanlarının tedirginliği, çalışıyor oldukları kurumların görüşlerini temsil edemeyecekleri konusuydu. Bu sebeple, saha çalışanı, birçok katılımcının isteği üzerine kurumlarının isimlerinin geçmemesi konusunda, bilgilendirilmiş onama görüşme esnasında yazılı olarak bir madde ekleyerek karşılıklı olarak imza altına aldık. Bununla birlikte ses kaydı alma konusu, özellikle Suriyeli göçmen kadınlar için büyük endişe kaynağıydı. Bu durum, kısmen saha çalışanlarında da vardı. Bu sebeple, katılımcıların istekleri doğrultusunda bazı görüşmeler ses kaydına alınmadı. Gizliliğin, önemli olduğu bu katılımcı kitlesiyle yaptığım görüşmelerin her aşamasında, gizlilik ilkesine dikkat ettim.

Gönüllülük: Görüşmeler, katılımcıların gönüllülük esasıyla çalışmaya dahil olmalarına dayanmaktadır. Önceden, çalışmanın amacı ve gizlilik konularında kişilere sözlü ve yazılı bilgi verilmiş, okuma yazma becerisi olmayan katılımcılara araştırmacı tarafından bilgilendirilmiş onam formu okunmuştur. Katılımcılar, sözlü onaylarını verdikten sonra görüşmelere başlanmış ve ses kaydı alınmasına izin verilmesi durumunda kayıt alınmıştır. Görüşmeler, zaman zaman derin paylaşımlar içermiş ve katılımcıların duygusal süreçleri takip edilerek zorlandıkları noktalarda ara verilip devam etme istekleri sorularak yönlendirilmiştir. Gönüllülük ilkesi, araştırmanın niteliksel bir yaklaşıma uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından önem arz etmiştir. Katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya dahil olmalarını sağlamak, bilgilendirilmiş onamın bu süreçte kritik bir rol oynamasını sağlamıştır. Görüşme davetleri, aracılar kullanılarak yapılmış olsa da, katılımcıların

zorunlu hissetmemeleri için araştırmacının bizzat daveti ve katılımcıların rahatlaması amacıyla bireysel katılımı önemsenmiştir. Yüz yüze yapılan davetler, genellikle etkili olmuş ve katılımcıların çoğu çalışmaya katılmayı kabul etmiştir, ancak telefon üzerinden yapılan davetlerde katılmama oranı daha yüksek olmuştur.

Katılımcıları Olası Risklerden Koruma: Suriyeli göçmen kadınlar oldukça hassas bir grubu oluşturmaktadır. Çalışma yaşamında olmaları ve çoğunun bu alanlarda kendilerini güvende hissetmemeleri, kayıt dışı olarak çalıştıklarından dolayı araştırmaya katılımlarında işlerini kaybedecekleri korkusu, biyolojik cinsiyetim, toplumsal normlar ve toplumlarından gelen baskı vb. konular açısından önemli riskler olarak araştırma alanına yansımıştı. Bununla birlikte, işlerini kaybetme korkusundan kaynaklı (işveren ve aile sebebiyle) yaşadıkları olumsuz deneyimlerin anlatılmasının, onlar için olası risk olarak ortaya çıktığını gördüm. Burada yine bilgilendirilmiş onam devreye girmişti. Bilgilendirilmiş onam formunda açık bir biçimde kendilerini rahatsız eden soruları cevaplamama ve istedikleri an görüşmeyi sonlandırabileceklerini en baştan belirttim. Görüşmelerde, kadınların savaş ortamından geldiklerini de göz önünde bulundurarak, cinsiyetimden dolayı benimle baş başa görüşmek istememeleri sebebiyle araştırma alanında eşlik eden sosyal hizmet uzmanı ya da psikolog bir gözlemci bulunmaktaydı. Görüşmelerde, bu kişilerin olması oluşabilecek riskler konusunda hem katılımcılara hem bana güven veren bir gelişmeydi. Ayrıca, kaygıları konusunda, onlara empatik bir tutum içinde yaklaşmaya ve bunu hissettirmeye çalıştım. Görüşmelerde, hiyerarşisiz bir iletişim kurma, yönlendirici ve yargılayıcı bir tutumdan kaçınma prensiplerini benimsedim.

Araştırmacıyla İlgili Etik İlkeler

Gerekli İzinlerin Alınması: Kümbetoğlu (2012)'nun belirttiği gibi, nitel araştırmalarda katılımcıların yaşamlarına dair derinlemesine bilgiler paylaşmaları, araştırmaya katılım izni almanın etik açıdan büyük önem taşıdığını vurgular. Çalışma kapsamında Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulundan (Tarih: 02 Nisan 2024; Toplantı sayı no: 2024/7) etik uygunluk iznini aldım. Katılımcıların bir kısmına ulaşmayı planladığım Gaziantep Büyükşehir Belediyesine bağlı birimlerden izin aldım. Bunun dışında araştırmaya katılan diğer saha çalışanları için yazılı bir izne ihtiyaç duyulmadan görüşmeler gerçekleştirildi.

Önyargılardan Kaçınmak: Ön yargılar, göç ve göçmenlik alanında oldukça sık karşılaşılan bir durum olarak araştırma sürecimde karşıma çıktı. Kendi ön yargılarımın farkına vararak ve objektifliğimi korumak için sürekli çaba göstererek, kadınlara yönelik toplumdaki olumsuz tutum ve inançlar nedeniyle gerçekleştirdiğim görüşmelerde özenli ve duyarlı olmaya çalıştım. Kullanacağım kavramları seçerken, olabildiğince dikkatli oldum. Sosyal hizmette sıklıkla ifade edilen, müracaatçının olduğu yerden başlama ilkesinden hareketle görüşmeleri yürüttüm. Onları, yargılamadan empatik bir biçimde görüşmelerimi gerçekleştirmeye çalıştım.

Yetkinlik: Görüşmelere başlamadan önce göç, göçmen kadınlar ve kadın istihdamı ve araştırmada kullanacağım ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve kesişimsellik bakış açısına ilişkin okumalar yaparak araştırma alanına giriş yaptım. Görüşmeler sırasında yaşadığım her zorlukta, alanyazına geri dönüp gerekli okumaları yaparak ve ihtiyaç duyduğumda, danışmanımdan ve tez izleme komitemdeki hocalarımdan destek aldım. Araştırmanın analiz sürecinde kullanacağım MAXQDA programı için istatistik eğitimleri veren bir kurumdan "MAXQDA İle Nitel Veri Analizi" eğitimini tamamladım. Araştırmanın her aşamasında yetkinliğimi artırmak için çaba gösterdim.

Araştırmanın Raporlanma Süreciyle İlgili Etik İlkeler

Anonimliğin Sağlanması: Gizlilik, araştırma etiği ve sosyal hizmet etiği bakımından son derece kritik bir konudur. Görüşmeler sırasında, araştırma katılımcılarıyla gizliliği sağlamak için özel bir ortam oluşturuldu ve görüşme ortamlarında bulunan diğer kişilerin görüşmelere katılması engellendi. Veri analizi sürecinde, katılımcıların ses kayıtları ve transkriptleri, kendileri için oluşturulan kodlarla kaydedildi ve bulgular bölümünde araştırma katılımcılarının kimliklerini doğrudan açıklayacak bilgilerin gizliliği korundu.

Damgalayıcı ve Genelleyici İfadelerden Kaçınma: Raporlama sürecinde, elde edilen bulguların doğru ve objektif bir şekilde aktarılmasına özen gösterilmiş ve katılımcıları olumsuz bir şekilde etkileyebilecek damgalayıcı ifadelerden kaçınılmıştır. Bulgular, genelleyici olmayan ve katılımcı deneyimlerini doğru bir şekilde yansıtan ifadelerle sunulmuştur.

3. BÖLÜM
BULGULARIN YORUMLANMASI VE TARTIŞMA

Bu kısımda, Suriyeli kadınların kendileri ve çalışmanın tamamlayıcı katılımcı grubu olarak düşünülen, Suriyeli kadınların geçim kaynakları üzerine çalışan kamu-yerel yönetim-STK saha çalışanlarıyla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular ele alınacaktır. Bu bulgular odağında, Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerine ilişkin ayrımcı ve dışlayıcı deneyimlerini inceleyerek istihdam süreçlerinde karşılaştıkları engeller, geçirdikleri toplumsal ve bireysel dönüşümler ve yaşanılan sorunlar bağlamındaki çözüm ve destek önerileri ele alınacaktır. Kadınların kendileri, kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'lar dahil olmak üzere çeşitli paydaşlardan toplanan veriler, bu kadınların, işgücü piyasasındaki yollarını şekillendiren motivasyonların, zorlukların ve desteklerin karmaşık bir etkileşimini ortaya koymaktadır. Bulgular, her biri istihdam deneyimlerinin çok yönlü doğasını gösteren birden fazla kategori, alt tema ve kodları kapsayan üç ana tema halinde kategorize edilmiştir.

Tema 1: Suriyeli Kadınların Göç Sonrası İş Arama Süreci

Bu tema altında, Suriyeli kadınları istihdama erişmeye iten motivasyonları, istihdama erişme ve istihdamda kalma süreçlerinde geçirdikleri toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşümler, göçün her alanında olduğu gibi istihdam alanında da oldukça geniş etkileri bulunan toplumsal cinsiyet rollerinin sürece etkileri ve istihdam sürecinde kadınları destekleyen mekanizmalara ilişkin kategori ve kodlar oluşturulmuştur. Ayrıca göç sonrası süreçte, Suriyeli kadınların istihdama erişimlerindeki hazırlık süreci olan, iş arama süreci ve öncesini etkileyen etmenlerin anlaşılmasında, incelikli bir bakış açısı kazandırarak, kadınların istihdam deneyimlerinin derin bir analizi için zemin oluşturulmuştur.

Tema 2: Suriyeli Kadınların Göç ve İstihdam Sürecindeki Gölge Mücadelesi

Bu tema altında, Suriyeli kadınların istihdama dahil olurken, dahil olduktan sonra ve istihdam sona erdikten sonraki süreçte karşılaştıkları ayrımcı ve dışlayıcı pratikler kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda ele alınmaktadır. Yerel halkın, önyargı ve ayrımcı tutumları, deneyimleri, deneyimlerinin psiko-sosyal etkileriyle mücadeleleri, istihdam

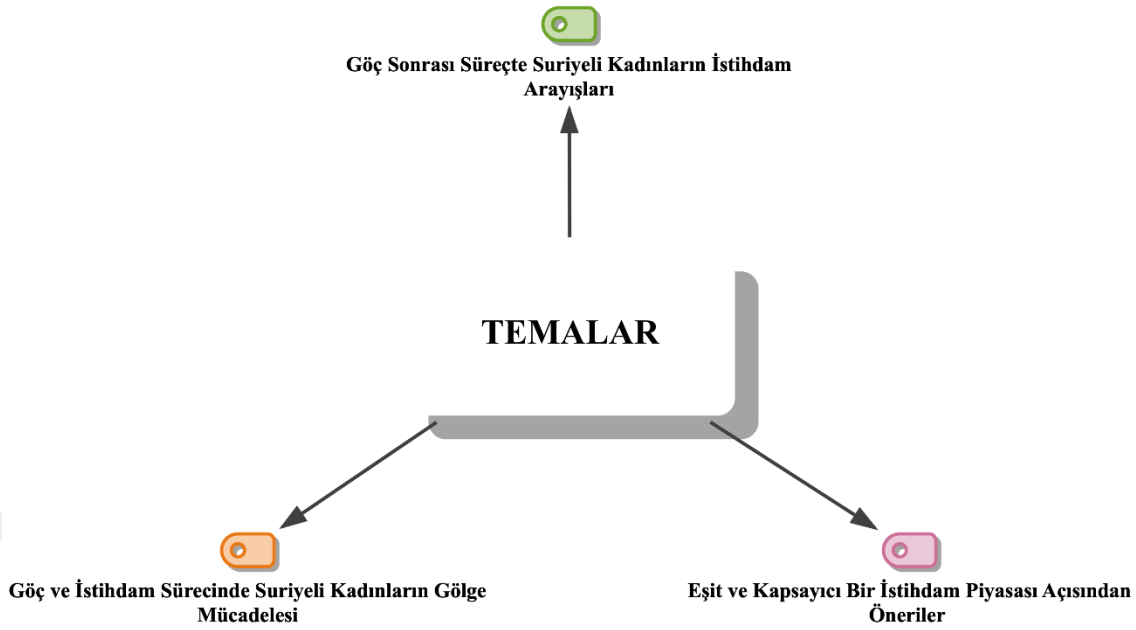
süreçlerini şekillendiren kültürel kalıplar, toplumsal normlar ve istihdam süreçlerini etkileyen yapısal engellere ilişkin kategori ve alt temalar ele alınmıştır.

Tema 3: Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası için Öneriler

Son tema olarak belirlenen bu temada, Suriyeli kadınların istihdamla güçlenmeleri ve özgürleşmeleri için daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir istihdam ortamın oluşturulması adına uygulanabilir öneriler sunulmaktadır. Cinsiyetten bağımsız mesleki eğitimler ve iş alanları, yasal mevzuata ilişkin güncellemeler, vatandaşlığın verilmesine ilişkin görüşler, haklar konusunda bilincin artırılmasına yönelik kadın ile birlikte erkek ve ailenin kendisine yönelik çalışmalar, gelecek için politika önerileri vurgulanmıştır. Ek olarak, dil engelinin aşılması adına daha etkin dil eğitimleri, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi, uyum konusunun tabana yayılması ve iş yeri uyum faaliyetlerinin iyileştirilmesi, sendikal haklara ve sosyal olanaklara yönelik çalışmaların önemi ele alınmıştır. Son olarak piyasaya yönelik bilinçli işverenler açısından desteklerin sunulması, çok kültürlü çocuk bakım hizmetlerinin piyasa koşullarında geliştirilmesi ve sunulması ve bir arada yaşamayı kolaylaştırmak adına geleneksel medya ve sosyal medya bağlamında olumlu yönlere ilişkin farkındalık oluşturulması vurgulanmıştır.

Bu üç ana tema ve altında şekillenen kategori ve kodlar, Suriyeli kadınların istihdama hazırlık ve erişim, istihdam sırası ve istihdam sonrası olarak düşündüğümüz istihdam süreçlerine ilişkin çok yönlü deneyimleri, maruz bırakıldıkları ayrımcılığı ve dışlanmayı anlamaya olanak tanımaktadır. Bu süreçteki çeşitli deneyimleri ortaya koymanın, kadınların istihdam süreçlerindeki kişisel ve kişilerarası, kültürel ve sistemik, yapısal güçlüklerin varlığına yönelik kapsamlı bir anlayış kazanılmasına olanak sağlayacağına inanılmaktadır. Yaklaşım olarak bu düşünce, yalnızca Suriyeli kadınların eylemliliğini ve direncini ortaya koymakla kalmayıp, ek olarak kapsayıcı ve eşitlikçi bir istihdam alanını tesis etmek için hedeflenen müdahalelere duyulan acil ihtiyacın da altını çizmektedir. Ayrıca bu anlayışın, erkek egemen istihdam alanından başlayarak gelişmesi, bütüncül bir bakışla ele alınması gereken göç alanıyla ilintili olarak toplumsal yaşamın her alanına temas ederek kadınların toplumsal yaşamın her boyutunda güç kazanıp, var olmasına olanak tanıyacak toplumsal cinsiyet eşitliğine de kapı aralayacağına inanılmaktadır.

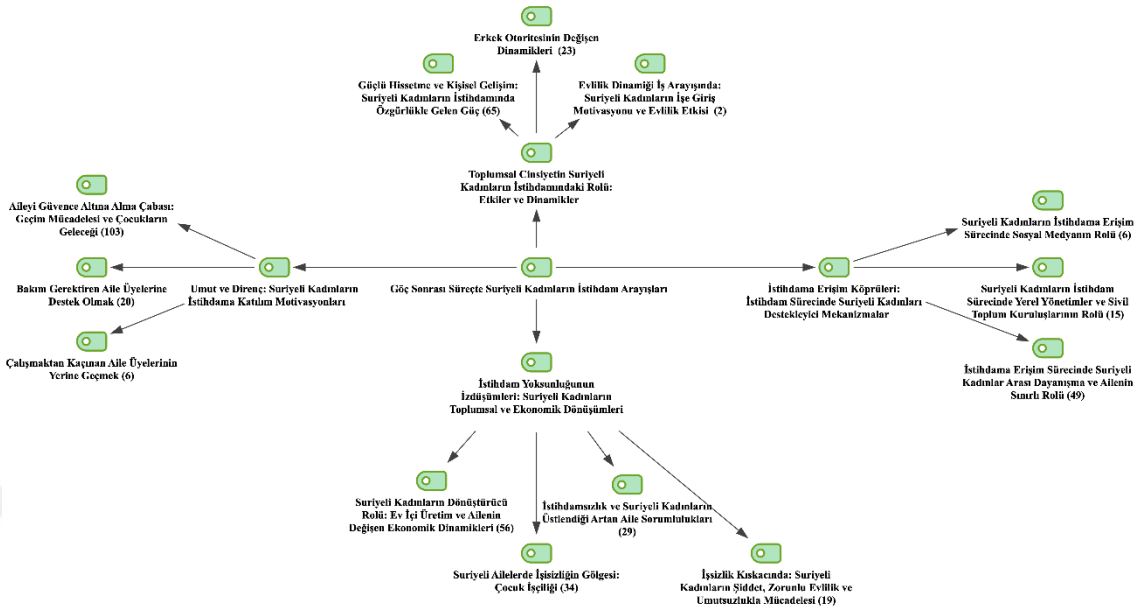
Şekil 1. Ana Temaların Gösterimi

3.1. GÖÇ SONRASI SÜREÇTE SURİYELİ KADINLARIN İSTİHDAM ARAYIŞLARI

Araştırma kapsamında ulaşılan temalardan biri olan "Göç sonrası süreçte Suriyeli kadınların istihdam arayışları" temasına ait 4 kategori oluşturulmuştur. Bunlar; umut ve direnç: Suriyeli kadınların istihdama katılım motivasyonları, istihdam yoksunluğunun izdüşümleri: Suriyeli kadınların toplumsal ve ekonomik dönüşümleri, istihdama erişim köprüleri: istihdam sürecinde Suriyeli kadınları destekleyici mekanizmalar ve toplumsal cinsiyetin Suriyeli kadınların istihdamındaki rolü: etkiler ve dinamiklerdir.

Şekil 2. Göç Sonrası Süreçte Suriyeli Kadınların İstihdam Arayışları Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi

3.1.1. Umut ve Direnç: Suriyeli Kadınların İstihdama Katılım Motivasyonları

"Umut ve direnç: Suriyeli kadınların istihdama katılım motivasyonları" kategorisi altında, 3 kod oluşturulmuştur. Bunlar; Aileyi güvence altına alma çabası: geçim mücadelesi ve çocukların geleceği, bakım gerektiren aile üyelerine destek olmak ve çalışmaktan kaçınan aile üyelerinin yerine geçmektir.

3.1.1.1. Aileyi Güvence Altına Alma Çabası: Geçim Mücadelesi ve Çocukların Geleceği

Suriye'de 2010 yılının sonlarında başlayan çatışmalar, 2011 yılında ciddi bir hal alınca başta küçük gruplar, devamında geniş kitleler Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmeye başlamıştır. Geçicilik ve kalıcılık tartışmalarının ötesinde, bu ilk zamanlar, süreç yumuşak söylemler üzerinden inşa edilerek, "Suriyeliler günü geldiğinde gidecek misafirler" olarak görülmüştür. Zaman içerisinde, göçün kalıcı olduğu anlaşılınca, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)' na dayalı olarak, Geçici Koruma Yönetmeliği ve bu yönetmeliğe bağlı olarak eğitim, sağlık ve çalışma yaşamı başta olmak üzere çeşitli ulusal politikalar geliştirilmiştir. Ancak, hem bu geç kalış hem

de küresel ölçekli ekonomik daralmalar göçmenleri olumsuz bir biçimde etkilemeye başlamıştır. Zorunlu olarak başlayan göç, yaşamak için emek mücadelesinin verildiği bir bağlama evrilmiştir. Bu emek mücadelesinde, olumlu ve olumsuz açılardan en büyük değişimi kadınlar yaşamıştır. Suriye toplumunda kadınlar, genel itibariyle ev dışında çalışmamaktadır. Suriyeli göçmenler arasında, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerin genellikle ücretli işlerde yoğunlaştığı, kadınların ise daha çok ücretsiz aile içi işlere yöneldiği yaygın bir durumdur (Knappert, Kornau ve Figengül, 2018). Ancak, başta ekonomik zorluklar geleneksel olan bu algının istenmese de değişmesine sebep olmuştur. Kadınlar, zorunlu olarak başta kültürlerine aykırı bir durum olması -ki bu kültür esasında ataerkil yapının kadınlara dayatması olarak ifade edilebilecek bir kültür- sebebiyle istenmese de ev dışında çalışmaya dahil olmaya başlamışlardır. 2017 yılında, KADAV'ın istihdam atölyelerinde Suriyeli kadınlarla yapılan görüşmelerde, kadınların, kamusal alanda ücretli işlerde çalışmasının, hane halkının hayatta kalması için genellikle son çare olarak düşünüldüğü görülmektedir. Bunun nedeni ise Suriye toplumunda kadının ücretli çalışmasının ataerkil normlar tarafından baskı altına alınmasıdır (Yaman, 2018, s. 310). Bu çalışma kapsamında, görüşme yaptığımız gerek saha çalışanları gerek Suriyeli kadınlardan elde ettiğimiz veriler de, bu durumu desteklemektedir. Katılımcılar, kadınların ataerkil yapının yoğun baskısı altında olduklarını ancak, zorunlu göçün bir yansıması, gelinen ülkenin ekonomik durumu ve göçmenlerin ucuz iş gücü şeklinde algılanması sebebiyle, kadınların istihdama katılımının zorunlu bir hale geldiğini dile getirmişlerdir. Bir saha çalışanı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *"... Erkek Suriye'de çalıştığında evin geçimini sağlayabiliyordu. O yüzden eşini çalıştırmıyordu, kız çocuğunu çalıştırmıyordu ama şimdi burada sağlayamıyor. Onun emeğine ihtiyaç duyuyor. Ama şimdi ona eğer seçenek verirseniz kadın evli ise evde mi çalışsın? Ya da kızın evde mi çalışsın, fabrikaya mı, atölyeye mi gitsin diye sorduğunuz zaman o diyecek ki evde çalışsın çünkü evde aynı zamanda ona hizmet de edecek."* ***(SÇ14)***

Kadınlar ise bu zorunlu durumun farkında olarak, bunu daha çok önemsiyor ve yaşamın bir şekilde yürümesi için çalışmanın önemli olduğunu ve geçinebilmek için kazanç elde etmek gerektiğini ifade etmişlerdir:

"Aslında Suriye'deyken bizim çevrede kadınlar çalışmazlar. Buraya ilk geldiğimiz zamanlarda da kadınlar çok çalışmazdı. Ama geçim sıkıntısı artık herkes bir yerden tutmuş çalışıyor." ***(GK14)***

"Hayır hayır yok oradayken çalışmıyordum zaten. Eşim kendisi tek çalışırdı, bir de oranın geçim sıkıntısı buradaki gibi değildi. Yani biz oradayken çok rahat bir hayat işte hayat şartları çok kolaydı ama buraya geldik. Hayat şartları zor..." ***(GK19)***

"Yani ailem burada yaşamıyor Arabanda yaşıyor. Ama Suriye'deyken de bizim ailede kadın çalışmazdı. Tarımla uğraşırdık. Kendi işimizdi hepimiz orda çalışırdık. Buraya gelince geçim sorunundan çalışmaya başladık hepimiz her koldan. Ama yine de geçim zor." ***(GK 11)***

Geçim sıkıntılarına ek olarak, kadınların, kültürel ataerkil kalıpların ötesine geçmelerine yardımcı olan temel motivasyonlarının, çocuklarının geleceği konusunda yaşadıkları kaygı olduğu görülmüştür. Kadınlar, zorlu koşullarda çocuklarına iyi bir yaşam sunabilmek, eğitimden kopmalarını engellemek ve hali hazırda en azından geleceğe ilişkin var olan belirsizlikleri azaltmak adına çalışmaya yöneldiklerini dile getirmişlerdir. Çalışma yaşamının tüm olumsuzluklarına rağmen kadınların çalışma istekliliği, çocuklarına iyi bir gelecek sunma motivasyonuyla güçlenmektedir. Göç alanında yapılan çalışmalara bakıldığında hele ki aktif çatışma ortamlarından bir şekilde çıkılarak daha güvenli bir ortama gelme isteği de dahil olmakla birlikte çocuklar var ise tüm sürecin onların refahı ve geleceği üzerine tesis edildiği görülmektedir (Körükmez, Karakılıç, ve Danış, 2020, s. 42). Çünkü çocuk umuttur. Her şeyini kaybeden ve köksüzlük hissine bürünen göçmen kitle için yeniden kök salma sürecinde çocuk, onları yaşamda tutabilecek önemli dayanak olmaktadır. Bu çalışmada da çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilme ve onlara bir gelecek sunabilme arzusu, Suriyeli kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden güçlü bir etken olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, kadınların çocuklarının geleceklerini inşa edebilmek için istihdama katıldıklarını dile getirmişlerdir:

"Yani bunlar bütün değişik fabrikalara yöneldiler, çalışmaya başladılar ama orada ne yazık ki mağdur olan çok çünkü sadece iş arıyordu. Amacı ayda bir maaş

*elde etmek ve sıcak bir yerde çocuklarını beslemekti veya onlara bakmaktı."**(SÇ10)***

*"Bizim geleceğimiz çalındı. Çocuklarım var nasıl bir gelecekleri olacak bilmiyorum. En azından canları sağ diyorum. Eşimin de düzenli bir işi yok. Ben çocuklarım daha iyi yaşasınlar okusunlar diye çalışıyorum. Ama evden çalışıyorum. O yüzden az kazanıyorum ama en azından çocukları işe göndermiyorum. Ama işte ekonomi çok değişti artık bu da yetmiyor. Nasıl yapacaz bilmiyorum…"**(GK5)***

*"Yani çocuklarım var benim için hayatın anlamı onlar ben onlar için çalışıyorum. Okusunlar daha iyi hayatları olsun diye. Bizim ne olacağımız artık belli değil halen savaş bitmedi dönecez mi? Kalacaz mı? Kalacaksak nasıl olacak? Her şey çok belirsiz."**(GK16)***

3.1.1.2. Bakım Gerektiren Aile Üyelerine Destek Olmak

Kadının tarihsel yükü olarak ifade edebileceğimiz bakım meselesi, özellikle ataerkil toplum yapılarında tamamen kadına ait bir görev olarak görülen önemli bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği göstergesidir. Bakım gerektiren aile üyelerine destek olmak, Suriyeli kadınlar açısından istihdama katılımlarındaki önemli bir diğer etkendir. Başta çocuklar ve yaşlılar olmakla birlikte, çatışma ortamından gelen Suriyeli kadınların büyük kısmının ailesinde, çatışmalara bağlı zarar görerek uzuv kaybı yaşayan engel sahibi olan bireyler bulunmaktadır. Kadınlar, bir yandan bu tarz aile üyelerinin ihtiyaçlarını gidermeye odaklanırken, bir yandan da ailede sağlık sorunları nedeniyle çalışamayan bireylerin bulunması, kadınları çalışmaya yönelten başlıca motivasyon kaynaklarından bir diğeridir. Böyle bir bağlamda gelişen bakım yükü, kadınlar üzerinde psikolojik, sosyal ve fiziki yükler de getirmekte ve kadınlar bu yükle de mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Kadını, bu konuda, destekleyecek iş-yaşam dengesine yönelik uygulamalar ve kreş gibi desteklerin eksikliği, kadınların, iş yaşamında dışlanmasına neden olmaktadır. Kadınlardan, genellikle, iyi bir çalışan olarak kabul edilmeleri için fazla mesai yapmaları, uzak mesafelere seyahat etmeleri, düzensiz çalışma saatlerine uyum sağlamaları ve aile sorumluluklarını göz ardı etmeleri beklenir (Newman, 2013, s.209). Alanyazında bakıldığında, bakım konusunun kadın için ikircikli bir yapıya sahip olduğunu görebiliriz

(Chatzidakis vd., 2021, s.35). Suriyeli kadınlar, iş yaşamına atıldıklarında en büyük zorluklarla karşılaştıkları alanlar; çocuk bakımı, ev işlerinin düzenlenmesi ve aile düzeninin korunmasıdır. UN Women (2018, s. 47-48) araştırmasına göre, Suriyeli kadınların, iş gücüne katılımını engelleyen başlıca sebepler arasında çocuk bakımı için destekleyici kişilerin eksikliği, hastalık ya da engellilik durumları, ailede bakıma muhtaç bireylerin bulunması ve ev işlerinin yükü yer almaktadır. Yukarıda belirttiğim gibi istihdama girmek geçim sıkıntısı ve çocukların geleceği açıcından kaçınılmaz bir hal almıştır. Dolayısıyla bakım konusu, bir taraftan kadınları zorlasa da diğer taraftan kadınlar açısından bir zorunluluk haline geldiğinde, kadınların istihdamını artıran ve onları zorunlu bir biçimde iş gücüne dahil olmaya iten önemli konu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Konuyla ilgili bir saha çalışanları şunlardan bahsetmişlerdir:

> *"Çocuklarında engelli çocuk olabiliyor ya da bebek olabiliyor. Bu durumda kadın çalışamıyor ya da eşi bir kaza geçiriyor. Bu kaza çoğu zaman iş kazası şeklindeki kazalar. O yüzden çalışamaz duruma geliyor. Ya da yaşlısı oluyor evinde bir şekilde hani evin evde bakıma muhtaç biri olduğu zaman kadın çalışamıyor çalışamaz olabiliyor."**(SÇ26)***
>
> *"Yakın zamanda işte bizden destek alan bir aile vardı. Adam kağıt topluyordu. Bir iş çıkmış inşaatta oraya gitmiş adam düşmüş orda ve sakat kalmış evde yatıyor. İşte eşi geldi hani durumu anlattı kadın arabayı almış toplayıcılığa başlamış. Bunu kadın yapmak zorunda kalmış yani. Çocuklar var diyor, eşi evde yatıyor ve ilaçlar gerekiyor diyor… Bir süre içerisinde bu kadın çok sıkıştı. Yani oradan buradan borçlanmak zorunda kaldı insanlardan işte..."**(SÇ9)***
>
> *"Yani istememe sebepleri bence dediğim gibi tamamen biraz kültürle alakalı. Biraz da mesela bazı hanelere gidiyorsunuz, çalışabilecek durumda kişi yok. Hane de mesela bir yaşlı kadın, bir bekar oğlu var evde ama oğlu savaşta bacağını kaybetmiş, engelli bir bacağı yok. Kadın çok yaşlı hanede aslında çalışabilecek birey yok aslında."**(SÇ4)***
>
> *"Onlarda öyle olduğu zaman biraz daha hassas oluyor sanırım. Durumlar ayrıca bazılarının çocukları da özel eğitime muhtaç kimseler down sendromlu olanlar falan var."**(SÇ24)***

Kadınlar açısından baktığımızda, birçok evli kadın ve bekar genç kadın, çalışma konusunda zorunlu olduklarını, çünkü savaş mağduru olduklarından ailelerinde çalışabilecek erkeklerin savaşta hayatlarını kaybettiklerini, engellilik ya da hastalık gibi sebeplerden dolayı yıprandıklarını dile getirerek çalışmalarının gerekliliğini vurgulamışlardır:

> *"Yani durumumuz iyi değil ailemle yaşıyorum ama kalabalık bir aile bizimki anne baba yaşlı pek çalışamıyor. Ee çalışmak lazım o yüzden güvenli bir iş oldu mu ekonomi için direk başladım işe."**(GK9)***
>
> *"Aslında Suriye'de böyle bir şey yoktu bizim ailede de yoktu. Biz okuyoduk annem evde idi. Ama buraya gelince geçinmek için mecbur kaldık. Bir de babam kalp hastası çalışamıyor. O yüzden biz kardeşlerimle çalışmak zorundayız."**(GK10)***
>
> *"İlk geldiğimizde ben iş bilmiyorum nasıl çalışacağımı bilmiyorum. Nasıl iş arayacağımı bilmiyorum. Bir gittim uğraştım diye bir şey de fabrikada çalıştım. Bir de eşim bir kalp krizi vardı, çalışamıyordu. Kocam evde kalıyordu. Ben gidip çalışıyorum."**(GK22)***
>
> *"Eşimle burada evlendik sonra o Suriye'ye gitti. Eşim 7 yıl oldu kayıp haber alamıyorum. Ne oldu bilmiyorum. Ölmüş olabilir."**(GK14)***

3.1.1.3.Çalışmaktan Kaçınan Aile Üyelerinin Yerine Geçmek

Türkiye ve Suriye ilişkileri, her ne kadar yakın coğrafyalar, ortak geçmişler, benzer bir sosyal yaşam içerisinde şekilleniyor olsa da siyasi, hukuki, kültürel vb. olarak birbirinden oldukça farklı yaşantıları içerisinde barındırmaktadır. Bu yaşantılar, kendi içerisinde de çeşitli yazılı ya da yazısız normları barındırmaktadır. Bugün bakıldığında, Türkiye'deki çalışma sistemi ile Suriye'deki arasında büyük farklar bulunmaktadır. Çalışma usul ve esaslarından, çalışma saatleri, çalışma ücretleri, sosyal güvenceleri vb. kadar bu farklılaşmaktadır. Bununla birlikte, Suriye'deki çatışma ortamından gelen birçok kişi en nihayetinde sahip olduğu ve alıştığı statüsünü kaybetmiştir. Bazı erkekler, Türkiye'deki çalışma sistemine ve iş kollarına uyum sağlayamamaktadır. Bu etkenler, özellikle Suriyeli erkekler açısından bir krize sebep olmakta ve zaman zaman çalışmayı reddedebilmektedirler. Bu durumda, kadınlar, ailedeki geçim sıkıntısını hafifletmek ve

ekonomik ihtiyaçları karşılamak için çalışmayı reddeden aile üyelerinin yerine geçerek çalışma yaşamı içerisine girmektedirler. Bu zorunluluk, kadınların hem aile içindeki rollerini hem de toplumdaki konumlarını değiştirmektedir. Kadının ev içi ve bakım rolleri devam ederken, ekonomik olarak aileyi destekleme sorumluluğu da bazen tamamen kadınların omuzlarına yüklenebilmektedir. Dedeoğlu (2011, s. 46)'nun, hazır giyim sektöründe çalışan Azeri göçmen kadınlarla yaptığı çalışmada da benzer bir duruma rastlanmıştır. Buna göre, daha önce ev dışında çalışmamış olan Azeri kadınlar, iş yaşamına atılarak ailelerinin geçimini sağlamaya başlarken, erkekler evde kalmaktadır. Bu konu, kadınların, bakım yükünden azade bir hale geldikleri anlamına gelmemektedir. Kadınların, ücretli işlerde daha fazla çalışmaya başlamasıyla birlikte, erkeklerin ev işlerine daha çok katıldığı ve kadınların bakım ve ev işlerindeki yüklerinin azaldığı düşüncesi yanıltıcıdır (Özateş, 2015). Katılımcılar, kadınların, çeşitli nedenlerle çalışmayan ya da çalışmayı reddeden eşleri veya diğer aile üyeleri yüzünden ailenin ekonomik sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda şunlar dile getirilmiştir:

> *"Sonra baktık burada yaşam çok zor yani nasıl yaşayacaksın kocam çalışmıyor kocam bir yere gitti çalışmaya, kendisi öğretmen, eline süpürgeyi verdiler kalk burayı süpür adam şöyle bakmış, adam da 55 yaşında ben burayı nasıl süpüreyim ya? Zoruna geldi, şey attı, süpürgeyi attı, geri eve geldi. Dedi ben çalışmam sen çalışacaksan çalış ama ben çalışamam dedi. Pazara giderdik, ürün satmaya kendi benle oturamaz utanır şöyle bir tarafa gider durur. Çünkü yani biz çok varlıktık orada çok şeyimiz güzeldi halimiz birdenbire sıfıra çıktık."* ***(GK2)***
>
> *"Eşim de bir iş bulamadı bile. Kendisi sigara içiyor bir fabrikaya girdi yasakmış sigara içmesi. Orada yapamadı. Yevmiye de 25 TL idi ilk geldiğimiz sıralar günlük. Çalışmadı, çalışamaz, daha doğrusu yapamadı. Ben geri Suriye'ye dönecem dedi. Yani orda hep çalışmasan da geçinebiliyoduk. Eşim pek alışmamıştı sürekli çalışmaya birde burada çok saat çalışıyorlar ona da alışamadı. Çalışmadı yani evde oturuyor. Ben çalışıyorum. İşte çocuklarda başladı çalışmaya…"* ***(GK5)***

3.1.2. İstihdam Yoksunluğunun İzdüşümleri: Suriyeli Kadınların Toplumsal ve Ekonomik Dönüşümleri

Bu kategori altında, 4 kod oluşturulmuştur. Bunlar; Suriyeli kadınların dönüştürücü rolü: ev içi üretim ve ailenin değişen ekonomik dinamikleri, Suriyeli ailelerde işsizliğin gölgesi: çocuk İşçiliği, istihdamsızlık ve Suriyeli kadınların üstlendiği artan aile sorumlulukları, işsizlik kıskacında: Suriyeli kadınların, şiddet, zorunlu evlilik ve umutsuzlukla mücadelesi şeklindedir.

3.1.2.1. Suriyeli Kadınların Dönüştürücü Rolü: Ev İçi Üretim ve Ailenin Değişen Ekonomik Dinamikleri

Ev içi emeğin görünmez ve karşılıksız olması, kadınların ev dışında çalışmadıkları durumlarda, erkeklere bağımlı bir yaşam sürmelerine neden olur. Bu, kadınların ev içi rollerinin yeniden üretilmesine ve kaynak paylaşımının gerilimli bir alana dönüşmesine yol açmaktadır (Toksöz, 2012, s. 5). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin beklenen bir sonucudur. Suriyeli kadınların, Türkiye'de istihdama dahil olma süreçleri geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yansıması şeklindedir. Suriyeli kadınların çoğunun, Suriye'deyken çalışmasına sıcak bakılmamaktaydı. Çalışanlar da genelde ev içinde çalışmaktaydı. Kadınlar, genelde ev içinde terzilik, kuaförlük vb. gibi kadın işleri ile ilgilenmekteydi. Bu şekilde bir çalışma, onların isteklerinden ziyade ataerkinin isteğiyle şekillenmekteydi. Amaç, kadınların, ev işlerini yerine getirmeleri ve bakım vermesi gerekenleri-başta evin erkeklerini-ihmal etmeyerek ataerkiye itaat etmesiydi. Türkiye'ye bakıldığında, istihdama dahil olmak isteyen özellikle sosyo- ekonomik düzeyi ve eğitim durumu düşük olan hemen her göçmen kadının, ilk istihdam şekli ev içi üretim olarak karşımıza çıkaktadır. Atasü-Topçuoğlu (2019)'nun çalışmasına göre, kadınlar için gelir kazanmak, güçlenmek, toplumda tanınmak ve statülerini iyileştirmek anlamına gelmektedir. Bu durumda, bazı kadınların döngüyü kırarak ev dışında çalışmaya başlaması, bazılarının da bu döngüyü kıramayarak ev içi üretimde kaldıkları görülebilir. Dışarıda çalışma olanağı bulamayan veya tercih etmeyen kadınlar, evde parça başı işlerle gelir elde etmektedirler. Bu işler arasında el işleri, temizlik, fıstık ve ceviz kırma, evde yemek yapıp satma gibi faaliyetler bulunmaktadır. Özellikle, Gaziantep bölgesinde,

yaygın olan bu işler, düşük gelir getirse de, birçok Suriyeli kadın tarafından tercih edilmektedir (CARE International, 2020). Bu sayede kadınlar, aile bütçesine katkıda bulunurken, ekonomik bağımsızlıklarını da artırmaktadırlar. Ayrıca bu faaliyetler, kadınların, kendilerini ifade etme ve özgüvenlerinin de artması konusunda fırsat sunmaktadır. Bu haliyle ev içi üretim faaliyetleri, kadın açısından ekonomik ve toplumsal bağlamda bir dönüşümü ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç, zamanla dışarıda çalışmaya ilişkin de hazırlayıcı bir süreç olmuştur. Kandiyoti (2015, s. 126), ataerkil pazarlıkların sabit olmadığını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişiklikler aracılığıyla evrildiğini vurgular. Bu değişimler, yeni müzakere ve mücadele alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Toplumsal yapıların ve sosyal hareketliliklerin değişmesi, ataerkinin yeniden üretilmesi mücadelesini beraberinde getirir ve bu süreçte, ataerkil pazarlıklar da yeni stratejiler ve alanlarla geliştirilecektir. Buna dair katılımcıların açıklamaları şu şekildedir:

> *"Hocam şimdi bir de bu etkenlerle beraber aslında istihdam süreçleri şekilleniyor. Şimdi Gaziantep'te özellikle mesela bu etkenlerden dolayı işte çalışmak, çalışmaya erişemeyenler mecbur kalanlar mesela ev içi faaliyetlere yönelebiliyor ya da tamamen kendisini işte çalışmaktan soyutlandırabiliyor ya da bir şekilde bütün hepsine başkaldırarak işte bir şekilde istihdama erişmeye çalışıyor."* ***(SÇ13)***
>
> *"Aslında yine böyle çok dışarıda olmadan ev içinde bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Aslında para kazanıyorlar hem de iyi kazananlar da var. El işleriyle ya da ev işlerine gidiyorlar. Temizlik işlerine, evlerinde pasta üretip yine ekonomi olarak hani… Kendi hanesine oldukça gelir getiren hanımlar da var. Sipariş veriyor bize işte bir tepsi poğaça yapar mısın? Bir tepsi poğaça ne kadar evden satışı oluyor mesela ya da seccade işleyenler var. El işi yapanlar vardı ya da tülbent oyası yapanlar var bunun gibi şeyler takı tasarlayanlar var. Kadınlar aslında hiçbiri boş durmuyorlar ve öğreniyorlar sürekli de ama dediğim gibi bu belki ekonomiye yansımıyor ama haneye yansıyan bir gelirleri var o anlamda."* ***(SÇ24)***

Suriyeli kadınlar, ev içi üretim şeklinde gündelik işlerle aile ekonomisine katkıda bulunmalarına rağmen, bu faaliyetler genellikle düşük kazanç sağlamaktadır. Kadınların

ev içi üretim şeklinde çalışmayı seçmeleri, eşlerinin dışarıda çalışmayı onaylamaması şeklindeki ataerkil bakış açısıdır. Zamanla bu bakış açısı, bir anlamda kültürü yeniden şekillendirmektedir. Bunun yansıması ise erkek ağırlıklı bir ortamda kadınların çalışamaması şeklindedir. Bu da, toplumsal bir norm ya da bir gerçeklik olarak kadınların istihdam şekillerini etkilemektedir. Bu konudaki söylemler şu şekildedir:

> *"Biraz da şey evde çalıştım evde mesela yazın salça yapardım, domates salçası, biber salçası, toz biber ya da nane kurutup satarım yani yazlarda çalışırım evde… Tabi bu işlerden çok da kazanamadım…"* ***(GK13)***
>
> *"Yani şöyle fabrikalar falan olmaz diyor eşim o bu durumu kabul etmez. Çünkü orda çok erkek oluyor. Temizliğe gittiğimde az kazanıyorum ama şöyle mesela, ev temizliğine gittiğimde orada ev hanımı olduğu için yani hanım olduğu için izin veriyor. Erkeklerle iletişimim olamaz yani ama işte ordan da az kazanıyorum."* ***(GK17)***

3.1.2.2. Suriyeli Ailelerde İşsizliğin Gölgesi: Çocuk İşçiliği

Suriyeli kadınların, istihdam da olmak istemesinin temel sebeplerinden biri, çocuklarının gelecek beklentilerini karşılayabilmek ve daha güvenli bir ortamda yetişmelerini sağlamaktır. Kadınların, istihdama erişememesi durumunda ise çocuk işçiliğinin ortaya çıktığı görülmektedir. Düşük ücretlerle geçim sağlamak zorunda kalan Suriyeli ailelerin çocuklarını çalıştırmaları olasıdır, çünkü düşük gelir seviyeleri çocuk işçiliğini tetikleyebilir (Krueger, 1996, s. 24-25). İstanbul'da yapılan bir araştırma, Suriyeli çocukların çoğunun, okula gitmek yerine aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla, özellikle tekstil ve ayakkabı sektöründe çalıştığını ortaya koymaktadır (Kaya ve Kıraç, 2016).

Çocuk işçiliği, yeni bir problem olmamakla birlikte, Suriyelilerin, toplu göçünden bu yana daha belirgin hale gelmiştir. Resmi istihdam eksiklikleri, çalışma izinlerinde yaşanan kısıtlamalar ve eğitim masrafları gibi etmenler çocuk işçiliğini veya sokakta çalışmayı teşvik etmektedir. Gaziantep'te gerçekleştirilen bir odak grup çalışmasında, Suriyeli bir kadın, kız çocuklarının genellikle ev içi işlerde çalıştığını ve erkeklerin ise

dışarıda çalıştığını belirterek bu durumun cinsiyet farklılıklarından kaynaklandığını belirtmiştir (UN Women, 2018, s. 50). Ailenin gelirinin yetersiz kalması durumunda, kadınların, çalışmasının ataerkil zihniyet tarafından kabul edilmemesi ile birlikte çocuklar, özellikle erkek çocuklar, zoraki olarak iş yaşamına yönlendirilmektedir. Karataş ve arkadaşları (2018, s. 33)'nın çalışmasında, özellikle üç ve daha fazla çocuğu olan hanelerde, çocukların tamamı ya da bir kısmı okula devam edememektedir. Örneğin, üç çocuğu olan hanelerin %30,77'sinde tüm çocuklar okula devam ederken, %61,53'ünde bazı çocuklar okula gitmektedir. Bu durum, ekonomik koşulların iyileştirilmesi için bazı çocukların (çoğunlukla erkek çocukların) iş gücüne katılmasına yol açmaktadır. Okula gitmeyen çocukların çalışarak aileye ekonomik katkı sağlaması, gelir getirici işlerde çalışan bireylerin %17,3'ünün erkek çocukları olduğu belirtilmiştir (s.37). Eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan bu çocuklar, kayıt dışı ve genellikle düşük ücretli işlerde çalışarak ailelerine ekonomik katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde yoksulluk döngüsü de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Savaş ortamının yarattığı derin travmaların yanı sıra, çocuklar iş dünyasında fiziksel ve duygusal şiddete de maruz kalmaktadır (Kaygısız, 2017, s. 13). Tüm bunlar, tamamen kadının ev dışı çalışmamasına yönelik geliştirilen kültürel alışkanlıkların ataerkil zihniyetle birleşmesinden doğan bir olumsuzluk olarak ifade edilebilir. Saha çalışanları, bu konuda şunları belirtmişlerdir:

> *"Şöyle işte o ailenin geliri yetersiz kaldığı için 15-16 yaşına gelen erkek çocuklar. Direkt iş hayatına girmek zorunda kalıyor. Hatta bazen daha küçük yaşlarda bu durum gerçekleşiyor. 12-13 gibi. Eğitim hayatı son buluyor. Yani belki hem anne, hem baba, yani hem kadın hem erkek bu ailelerde iş iş bir iş olanağı olsa çalışsa kadınlar istihdam edilse belki o çocuklar eğitimine devam edecek... Yani okula gitmiyorlar işte işçilik yapıyorlar. Yani birçoğu da kayıt dışı çalışıyorlar yani."**(SÇ4)***
>
> *"Tabi onlar da çok belirgin etkenler yani şimdi eğer evde genç bir erkek çocuk varsa genç dediğim yani bu 13-14 yaşında bile olsa onun çalışması da her zaman daha uygun görülüyor. Yani o dururken sanki kadın evin kadını çalışamazmış. Hani ihtiyaç o ihtiyaçları olsa bile kadın yerine o çocuğun okuldan alınıp çalışması daha uygunmuş gibi bir kültürleri var. Özellikle alt kültürde böyle şeyler çok fazla karşılaştım."**(SÇ22)***

Çocukların erken yaşta çalışmaya yönlendirilmesi, ailelerinin geçim sıkıntısını hafifletmeye yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle düşük gelirli işlerde, çocuklarını iş gücüne katma zorunluluğu, hem çocukların eğitim yaşamını hem de genel yaşam kalitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, çocukların hem fiziksel hem de psikolojik olarak ağır bir yük altında kalmasına neden olmakta, aynı zamanda çocukluk dönemlerinin kaybolmasına yol açmaktadır. Çalışmaya yönlendirilen çocukların cinsiyetine bakıldığında genellikle erkek çocukların olduğu bilinmektedir. Kız çocukları ataerkil normların etkisiyle; dışarda çalışmaz, evde ev işlerine ve bakıma yardım eder anlayışından hareketle çalışmaya yönlendirilmemektedir. Ancak kız çocuklarının da az da olsa çalışmaya yönlendirildiği görülmektedir. Çalışmaya katılan kadınlar, bunun bilincinde olarak çocukların çalıştırılmasından rahatsız olduklarını, ancak bunun bir zorunluluk olduğunu ifade etmişlerdir:

> *"Oğlumu 13 yaşındaydı oğlanın elinden tuttum gittim matbaacıya dedim, Allah'ın için dedim. Ona ben kiramı vereceğim dedim. Vallahi param yok, şu oğlanı çalıştır dedim. Kiramı vereyim. Adam 125 haftalık dedi, olur dedim çalıştırdım…"**(GK2)***
>
> *"Evet bir anda yani buraya iş başladığımda daha 13 yaşındaydım…Yani çalışmak güzel olabilirdi belki ama ben okumak istiyordum. Türkiye'ye geldik daha çocuktum ben çalışmaya başladım. Çocuk olarak çalışmak çok kötü çok ağır geliyor. Bir de ben okuyordum Suriye'de ve başarılıydım. Hayalim vardı okuyacaktım. Ondan sonra çalışma güzel olabilirdi ve bir anlamı olabilirdi ama şu an bir anlamı yok. Çünkü çocukluktan beri çalışıyorum. Yaşım 22 ama be daha yaşlı hissediyorum. Bu şekilde bir çalışma ortamı çocuklar ve kadınlar için iyi değil bence."**(GK10)***

3.1.2.3.İstihdamsızlık ve Suriyeli Kadınların Üstlendiği Artan Aile Sorumlulukları

Kadınların, istihdama erişememe durumunda karşılaştıkları önemli bir sorun olarak ifade edilen bir başka durum, kadınların, aile içi sorumluluklarının Suriye'deki yaşamlarına kıyasla önemli ölçüde artmış olmasıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri, başta çocukların ve evdeki bakıma ihtiyaç duyan diğer bireylerin bakımı sonrasında ev işlerinin kadınların

sorumluluğunda olması gerektiği üzerine kurgulanmaktadır. Bu durum, kadınların, Suriye'deki yaşamlarında da böyleydi. Ancak göçmen bir kadın olarak, bunu deneyimlemek oldukça zor bir deneyimi yansıtmaktadır. Çatışma ortamında, eşlerin kaybedilmesi ya da evdeki erkeklerin engelli hale gelmesi, kadınlar açısından aile reisliğini gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, kadının sorumluluğunu artıran sadece bakım ya da engelli aile bireyleri değildir. Yaman (2018) göçmen kadınların üzerindeki "duygusal emek yükü"ne de dikkat çeker. Kadınların, ev içindeki iş yükü sadece bakım ve ev işleriyle sınırlı değildir; eşlerinin işsizlik stresi, çocuklarının okul stresi ve benzeri duygusal yüklerle başa çıkmak da kadınların sorumluluğundadır. Bu durum, onların enerjisini ve emeğini talep eder (Yaman, 2018, s. 312). Kadınlar, bu gibi sorumluluklar nedeniyle iş yaşamına katılamayabilmektedir. Kültürel normlar ve erkek hane reisinin, kadınların istihdama katılımını engellemesi de önemli bir etmendir. Kadınlar, evdeki bakım ve sorumlulukların ağır yükü altında kalarak, hem aile içindeki görevlerini yerine getirmekte hem de iş gücüne katılmakta zorlanmaktadırlar. Bu durum, Suriyeli kadınların ekonomik ve sosyal yaşama daha aktif bir şekilde katılmalarını engelleyen ciddi bir durum oluşturmaktadır. Saha çalışanlarının, bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

> *"...Çünkü en çok karşılaşılan sorun hane reisinin engeli veya küçük çocukların bakımının anneye ait olması. Çocuk bakımında kimseden yardım alamayan anne istihdama katılmak istediğinde başka bir bakım veren bulamadığı için istihdama veya eğitime katılıma dâhil olamıyor. Yine kültürel öğretiler neticesinde erkek hane reisi –babası, kocası veya erkek kardeşi- istihdama ya da eğitime katılımını engelliyor."* ***(SÇ1)***
>
> *"Evet. Şimdi çok fazla çocuk yapıyorlar. Çok fazla çocuk yaptıkları için çocuklar küçük küçük, onlara bakım istiyor. Hiçbir şekilde bir yere bırakamıyorlar. İş hayatına da atılamıyorlar o yüzden."* ***(SÇ3)***
>
> *"Yok, yani şeyden faydalanamıyorlar. Kreş desteğinden faydalanamıyorlar. Bizim kurum içerisinde kreşimiz var ama o 2 saatlik bakım amaçlı değil eğitim amaçlı. Bundan dolayı kadınları biraz istihdama yönlendirirken zorlanıyoruz. Çünkü zaten baktığımızda kadınların temel sorunu çocuk yani çocukları bırakacak bir yer olmaması."* ***(SÇ6)***

*"Tabii o zaman önceliğini çocuğuna veriyor, işe gidemiyor, atıyorum. İşte ben mesela bazı ailelerde gördüm engelli eşleri var…Evde ona bakması belli saatli ilaçları belli saatte işte yemeği var. Bilmem neyi var onu mecbur evde kalıyor."**(SÇ9)***

Özellikle erkeklerin, uzun çalışma saatleri ve iş yükü nedeniyle ev işlerinin ve çocuk bakımının tüm yükü kadınlara kalmaktadır. Ayrıca, evdeki tüm ihtiyaçların karşılanması, temizlik, yemek yapma, fatura ödemeleri gibi günlük işleri de kadınlar üstlenmektedirler. Bu, kadınların iş gücüne katılımını zorlaştırmakta ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini engellemektedir. Bunun, önemli bir sorun olarak ifade edilmesinin en önemli sebebi ise kadınların, Suriye'de hiçbir şekilde dışarıyla olan ilişkilerde rol almamasıdır. Kadınlar, sadece ev içinde bakım ve ev işleri ile ilgilenmekte, dışarı ile olan tüm iş ve bağlantılar erkekler tarafından yürütülmekteydi. Bu rol değişimi, Türkiye'de, önemli ölçüde görünür hale gelmiştir. Kadınlar, Suriye'deki yaşam koşullarından farklı olarak, burada tüm bu sorumlulukları tek başlarına üstlenmek zorunda kaldıklarını ve bunun büyük bir zorluk oluşturduğunu vurgulamaktadırlar:

*"Sadece kadın için değil, herkes için zor ama kadınlar için belki daha fazla zor şöyle hocam anlatayım. Erkekler günde en az 11-12 saat çalışmak zorunda kaldıkları için evin tüm sorumluluğu kadınlara kalıyor. Buradaki kadınlara kalıyor yani bir çocuğu hastalandığı zaman annenin hastaneye götürmesi gerekiyor. Biz Suriye'de buna hiç alışkın değildik. Bu tarz dışarı işlerini erkekler yapardı…"**(GK3)***

*"Burada rahatlık yok. Orada daha fazla rahatlık var. Nasıl desem her bir şeyimiz kolayca bulunur, kolayca getirilirdi eve. Ama burada her şeyimizi artık ben yapmaya başladım. Çünkü eşim sabahtan çıkıyor, güneş batımı akşam oluyor geliyor. Bu ev sebze istiyor, ekmek istiyor temizlik malzemesi istiyor, fatura yatırma, çocukların hepsi okula gidiyor, alıp okula götürmede hepsi benden isteniyor."**(GK5)***

"Yani biz çok zor yaşadık bir şey daha ben kadın olarak, yani gidip çalışmak böyle saatlerce uzun saatlerce evi bırakmak evi bıraktıktan sonra akşam dönerken geri

*evi temizlemek bir şeyler yapmak bir şeyler yani düzeltmek o da benim işime şey de kattı zorlukda kattı. Çünkü bunlar da benden alıyor götürüyor."**(GK22)***

3.1.2.4. İşsizlik Kıskacında: Suriyeli Kadınların Şiddet, Zorunlu Evlilik ve Umutsuzlukla Mücadelesi

Aile içerisindeki birçok sorunun kökeni ailenin ekonomik istikrarsızlığıdır. Bilindiği üzere işsizlik, aile içindeki ekonomik sıkıntıları artırmakta ve kadınları şiddet ve baskılara karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu durum, erken yaşta evliliğin yaygın olduğu Suriye toplumunda kadınların, erken yaşta zorunlu evliliğe sürüklenmesine sebep olmaktadır. Kadınlar açısından bu, çoğu zaman aile içindeki olumsuzluklardan bir kaçış olarak gördükleri bir strateji olabilmektedir. Ancak bu, kadınlar için bir bilinmezlik halidir. Şanlıurfa'da yapılan bir araştırmada, Suriyeli kadınlar genellikle ikinci veya üçüncü eş olarak yapılan evliliklerde karşılaşacakları koşulları bilseler de, bu evlilikleri hayatta kalma aracı olarak gördükleri ortaya çıkarılmıştır (Herwig, 2017, s. 184).

Bununla birlikte, evli olan kadınların da ekonomik olarak güvensiz olmalarından dolayı, sıklıkla şiddet ve baskıya karşı kırılgan bir konumda oldukları söylenebilir. Zorunlu göç sürecinde, göçmen kadınlar, erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaktadır (Buz, 2006; Kaya, 2020, s. 235). Göçmen kadınlar, ev sahibi ülkelerdeki kötü yaşam koşulları, yeni sosyal çevre, zorlu ekonomik ve mesleki şartlar, dil engelleri, uyum problemleri ve sosyal destek ağlarının eksikliği gibi etmenler nedeniyle fiziksel, ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır (Gülşen, Knipscheer ve Kleber, 2010; Tuzcu ve Ilgaz, 2015, s. 64). Bu çalışma bağlamında, saha çalışanlarının gözlemlerine göre, kadınlar, sık sık şiddet ve baskıya maruz kalmakta ve bu durum, ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarını daha da zorlaştırmaktadır. Kadınlar ise bu tarz yaşadıkları olumsuzlukları ifade etmekten çekindiklerinden konuya ilişkin pek görüş bildirmek istememişlerdir. Görüş bildirenler de bunu, başkalarının başına gelmiş gibi anlatmaktadır. Bu durum, sorunların görünür olmaktan uzak kalmasına ve destek arayışlarını zorlaştırmaktadır. Bu konuda saha çalışanları, şunları ifade etmişlerdir:

*"Suriyeli aileler kendi içerisinde de yalnız şunu yapıyor. Bu da sonradan aklıma gelmiş bir şey işte evdeki nüfus çok işte belli bir yaşa gelmiş kızı kuma olarak babalar, aileler de verebiliyor. İşte o kurtulsun en azından sofrada bir boğaz eksilsin düşüncesiyle, kızlarını kuma olarak verenler de var."**(SÇ7)***

*"Gelir kaynağımız yoksa fakirsinizdir. Fakirseniz hayatınızı kısıtlayan işte erken evliliktir aile içi şiddettir ne bileyim yani. Toplum toplumsal yapı içerisinde göreceğiniz ve negatif olarak adlandırabileceğiniz bir sürü psikolojik, sosyolojik geri bırakılmaya ihmale maruz kalırsınız ve bu bir sarmal şeklindedir."**(SÇ25)***

*"Bir tane haneyle görüşme sağlamıştım. Kadınla, kadına bir dikiş makinesi lazım alamıyor. Terzilik yapacak. Eşi de bu duruma izin vermiyor. Kadın elinde de 2 tane bilezik var satacağım diyor, sattırmıyor, birbirlerine giriyorlar. Hatta şiddet var. Adam artık dövüyor, almam o bileziklerini de satamazsın diye elinden alıyor. Sonra biz bu kadına bir yardım çıkardık. Adamla görüşüp kadına küçük bir dikiş makinası aldık. Yani ona bir nevi evdeki istihdamı biz sağlamış olduk. Sonra dikiş makinesini kullandı. Para geldikçe eşinin bu durumu hoşuna gitmeye başladı. Eşi gidip bir büyüğünü aldı. Sen nasılsa iyi para kazanıyorsun. Bu işten evdesin gözümün önünde duruyorsun diye..."**(SÇ15)***

*"Mesela bunlardan bir tanesi bu ikincisi kadın diyelim ki buradan biriyle evlendi ya da kendi eşiyle buraya geldi kendi. Ayakları üzerinde durmayıp daha da kırılgan hale geldiği için bu sefer ev içi şiddete daha fazla maruz kalıyor, hem de psikolojik sorunlara daha fazla maruz kalmasına neden oluyor"**(SÇ22)***

*"Aile içi şiddetten bahsediyoruz, aile içi şiddetin beslendiği en temel kaynaklardan biri işsizlik işte hem ekonomik olarak yaşanan zorluklar hem bireyler sürekli evde kaldığı için ciddi anlamda o psikolojik etkileri var..."**(SÇ27)***

3.1.3. İstihdama Erişim Köprüleri: İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınları Destekleyici Mekanizmalar

"İstihdama erişim köprüleri: Suriyeli kadınların istihdam sürecinde destekleyici mekanizmalar" kategorisi altında, 3 kod oluşturulmuştur. Bunlar; istihdama erişim sürecinde Suriyeli kadınlar arası dayanışma ve ailenin sınırlı rolü, Suriyeli kadınların

istihdam sürecinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının rolü, Suriyeli kadınların istihdama erişim sürecinde sosyal medyanın rolü şeklindedir.

3.1.3.1. İstihdama Erişim Sürecinde Suriyeli Kadınlar Arası Dayanışma ve Ailenin Sınırlı Rolü

Sosyal sermaye, göçmenlerin hedef ülkedeki yerleşim ve iş süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları hafifletmeye yardımcı olan ve destek sağlayan önemli bağları ifade eder (Castles ve Miller, 2008). Sosyal sermaye teorisine göre, sosyal bağlantılar, diğer sermaye türlerine erişimde yardımcı olabilecek kaynaklara ulaşım sağlar (Portes, 2000, s. 2). Dolayısıyla, sosyal temaslarla oluşan sosyal sermaye, özü itibariyle manevi, sağladığı sonuçlar itibariyle hem manevi hem maddi destekler sunan önemli bir unsurdur. Kavram, göç sürecinde güçlü bir dayanışma ağının temelini oluşturmaktadır. Özellikle istihdam açısından göç öncesinde edinilen, diploma, beceri ve deneyimlerin göç sonrasında büyük ölçüde işlevini yitirmesi nedeniyle (Sert, 2016), iş bulmada toplumsal ağlar daha da önemli hale gelir. Suriyeli kadınlar arasında bu dayanışma, kadınların, iş arama süreçlerinde birbirlerine destek olmalarını ve bilgi paylaşmalarını kapsamaktadır. Göçmen kadınlar, genellikle kendi topluluklarındaki, tanıdıkları kadınlar aracılığıyla iş bulma fırsatlarını genişletmektedir. Ancak, kadının dışarıda çalışmasına olumlu bakılmayan bir kültürde, bu durum aynı zamanda kısıtlayıcı bir özellik de taşımaktadır (HPG, 2017, s. 18). Bu ikileme rağmen, iş yaşamına dahil olmak isteyen kadınlar, çoğunlukla kendi toplumlarındaki, tanıdıkları kadınlar aracılığıyla iş olanaklarını daha hızlı bir şekilde öğrenmektedirler. Kadınlar, bu dayanışma sayesinde hem iş bulma sürecini hızlandırmakta hem de daha güvenilir iş ortamlarına ulaşabilmektedir. Bu konuda saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

> *"O en çok şeyle oluyor. Böyle tanıdığı Suriyeliler aracılığıyla oluyor. Birisi bir fabrikaya gidiyorsa, bütün Suriyeli komşularını isteyen hanımları oraya çekiyor. O ona o ona tanıştırıyor. Böyle oluyor. Sosyal bir ağ oluyor."* ***(SÇ10)***
>
> *"Aynen en son şöyle bir yol buluyorlar, yakın akrabalarına yazıyorlar. Bunlara çok sağlam, sosyal medyaları var. Hepsi birbirine aynı anda haberdar olabiliyor. Birisi bir işe girdiyse orada iyi bir iş var diye o onu tembihliyor. Onun eşi gelip*

*onun eşi ile görüşüyor. O da yine uygun güvenilir bir ortam diye artık adam pes ediyor. Tamam diyor. En maksimum seviyedeki olan bu..."**(SÇ15)***

Suriyeli kadınlar, işe erişme sürecinde güvenilir kaynaklardan bilgi edinme ile olası sorunları minimize etmektedir. Bu dayanışma ve bilgi paylaşımı, Suriyeli kadınların iş bulma şansını artırmakta ve istihdama erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Bu konuda kadınlar, şunları ifade etmektedir*:*

*"Bilmiyordum bir şey işte akrabamız halam iş bulmuş. Arkadaşı vardı orada çalışıyordu yani o iş bulmuş biz direk oraya gitmiştik."**(GK10)***

*"İş arama bizde genelde tanıdıklar üzerinden oluyor. O yüzden güvenilir oluyor. Sorun olmuyor."**(GK11)***

Suriyeli kadınların istihdam sürecinde, ailelerinin sınırlı da olsa bir rolü bulunmaktadır. Kültürel alışkanlıklar ve toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların, istihdama erişim süreçlerinde çoğu zaman aileyi engelleyici bir pozisyonda tutsa da çalışma yaşamına dahil olan kadınların bir kısmı aile üyelerinin aracılığıyla işe erişmektedir. Bir kısmı da kendi aile üyeleriyle birlikte çalışmaktadır. Bu, sınırlı da olsa istihdam sürecinde ailenin, hem destekleyici hem de yönlendirici bir rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, ailenin, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak adına sınırlı da olsa bir destek sunduğunu, ancak genel olarak ev dışında çalışmayı teşvik etmediklerini ortaya koymaktadır. Saha çalışanları, şunları ifade etmişlerdir:

*"Şimdi birincisi çoğunluğu kendi akrabasının, eşinin, dostunun yanında çevresinde çalışıyorlar. Biraz kapalı açıkçası kapalı bir devre sistem olduğu için bunlar daha çok kendi akrabalarına eş dostlarının yanında çalışıyor."**(SÇ11)***

*"Şöyle bir şey orada aslında akraba yoluyla tanıdık yoluyla dediğimiz şekilde şekilleniyor. Hani biz o dönem sahada iken yaptığımız gözlemde genellikle işte aileden birinin o iş yerinde çalışıyor olması ve o iş yerinin sahibinin böyle bir isteğimiz var. Diyor da oluyor."**(SÇ21)***

*"Buradaki Antep'te yani çalışmayan kadınlara çok basit yani ya da çok nadir diye. Çünkü hatta evli olanları. Kocasıyla beraber çalışıyor. Çünkü hayat artık baya pahalandı. Her şey zam oldu."**(SÇ19)***

Suriyeli kadınlar, ailelerinin genellikle dışarıda çalışmalarını istemediğini belirtmektedirler. Ancak aile içindeki iş yerlerinde çalışma fırsatları sunulduğunda, kadınlar bu olanaklardan yararlanarak ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaya çalışmaktadırlar. Kadınlar, ailelerinin denetiminde olsalar bile, bu fırsatları değerlendirerek, kendi ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Bir kadın, şunları ifade etmiştir:

*"Evet. Kadın çalışmaz derler. Burada da aynısını yaptılar. Kadın çalışmaz ama atölye bizim dediler, içeride biz başınızda olduğumuz için sorun olmaz dediler. Biz bir aile olup aileyiz zaten biz bir ekmeğimizi kendimiz kazanalım dediler. Böyle oldu burada kardeşlerimin atölyesinde çalışmaya başladım. Böylesine izin verdiler…"**(GK19)***

3.1.3.2. Suriyeli Kadınların İstihdam Sürecinde Yerel Yönetim ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Suriyeli kadınların, istihdam sürecinde yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının rolü oldukça önemlidir. Bu yapılar, kadınlar açısından istihdam sürecinin hazırlık süreci başta olmak üzere, istihdama erişim, eriştikten sonraki süreç ve sonrası için oldukça önemli katkılar sunmaktadır. Gaziantep özelinde baktığımızda, Büyükşehir Belediyesi öncü olmak üzere, kentin iki büyük ilçe belediyesi, Şahinbey ve Şehitkamil Belediyeleri oldukça faydalı çalışmalarda bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi, ulusal politikaları etkileyecek ölçüde önemli çalışmalar yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Belediyelerin bu denli etkin olmasının yanında, Gaziantep'te alanda yer alan ulusal, uluslararası ve göçmenler tarafından kurulan STK'lar göç alanının önemli bir paydaşı olarak, kadınların geçim kaynaklarına erişebilmeleri açısından oldukça faydalı çalışmalar yapmaktadırlar. Özellikle STK'lar, zorunlu göçmenlerin karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunların çoğunu ele almanın anahtarlarına sahiptir (Diaconu, Racovita-Szilagyi ve

Bryan, 2016, s. 6). Son yıllarda sayıları hızla artan ve özellikle göçmenlere yönelik çalışan STK'lar, göçmenlere çeşitli alanlarda destek sunarak, görünürlük kazanmaya başlamıştır. Bu destekler arasında, geçim kaynaklarına erişim ve ekonomik bağımsızlıklarını desteklemek amacıyla yürütülen faaliyetler de sıkça yer almaktadır (Toksöz, Erdoğdu ve Kaşka, 2012, s. 114-115). Gerek yerel yönetimlerin gerek STK'ların bu bağlamdaki çalışmaları, işe hazırlık sürecinde; mesleki eğitimler, iş arama kanallarına ilişkin bilgilendirme ve sürece ilişkin yasalar vb. konuda desteklemektir. İstihdam sürecinde; çalışma iznine ilişkin sorunlar başta olmak üzere, kayıt dışılığın getirdiği olumsuzluklarla mücadele bağlamında destek ve bilinçlendirme sağlamaktadırlar. Son olarak, istihdam sonraki süreçlere ilişkin verilen desteklerin, hak kayıplarının önüne geçmek ve yeniden iş bulma süreçlerinde destekler sağlamak şeklinde olduğu söylenebilir. Katılımcılar, bu kurumların, iş arama süreçlerinde kadınlara yol gösterici destek sağladığını belirtmiştir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının, kadınlara, sosyal haklar, çalışma yaşamındaki haklar ve genel olarak destekleyici bilgiler aktardığını belirtmişlerdir. Bu tür destekler, kadınların iş piyasasında daha bilinçli ve güçlü bir şekilde yer almalarını sağlamaktadır. Bu konuda saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Aslında şu an belediyemizin çok çok fazla imkânları var istihdam öncesinde yani farklı farklı …… (bir yerel yönetime bağlı meslek edindirme kursu) binalarında Suriyeli arkadaşlarımızla, Türk arkadaşlarımızla çok yani farklı destekler alıyor. Her alanda her meslek dalında……. kurum olarak biz onlara hani bir yol gösterici oluyoruz açıkçası hani sosyal haklarının ne olduğunu öğretiyoruz onlara. Kadın olarak kadın haklarını öğretiyoruz. Çalışma hayatında haklarının ne olduğunu öğretiyoruz ki şu anda kooperatifte zaten üye değil sadece bir üye değiller. Bizim iş yerimize ortaklar onlar."* ***(SÇ3)***
>
> *"Evet ama mesela bizim aile merkezlerimizde. Güzel bir örnek vereyim ilk geliyor, dil öğrenmeye geliyor kadın mesela. Sonra dil öğrendikten sonra sertifika alıyor. Sertifika aldıktan sonra işte orada eğitim vermeye başlıyor. Sonra ortak projeler yürütülmesiyle başlıyor o kişiyle, yani bir kadına dokunduğunuzda. Aslında birçok kadına dokunabiliyorsunuz, o da var."* ***(SÇ16)***

Yerel yönetimlerin ve STK'ların, Suriyeli kadınların istihdam sürecindeki etkisi, Gaziantep özelinde oldukça önemlidir. Bu önemin, saha çalışanları kadar onlardan hizmet alan Suriyeli kadınlar da farkındadır. Suriyeli bir kadın, yerel yönetime bağlı bir merkezden aldığı hizmetler hakkında görüşlerini paylaşmıştır:

> *"Çok iyilerdi. Çok çok iyiydi her bir şey vardı, merkez vardı kadınlar için hepsi kadındı, işte bakıyorum Suriyeli Türk, Iraklı şeyli Afganlı çok karışıktı. Şekil şekil insanlar vardı içinde. Ama ben de işte girdim, baktım yani günde 4 saat gelin diyorlardı. Kimisi okuyor, kimisi de iş güç öğreniyor. Bende ayakkabı kursuna girdim…."**(GK2)***

Bir başka kadın, bir STK'dan aldığı destekten sonra sunulan çeşitli olanaklar sayesinde, kendini daha güvende hissettiğini bildirmektedir. Ayrıca, dernek aracılığıyla, Türkçe kursuna yönlendirilmiş ve bu sayede dil becerilerini geliştirmiştir. Kadın, derneğin sağladığı sıcak ortam ve destekle, hem kişisel hem de mesleki yaşamında önemli bir ilerleme kaydettiğini ifade etmektedir:

> *"Zaten önce çok şeydim, çok kapalı bir insandım. Birileriyle konuşmak hiç yoktu bende. İçime atardım yani hiç konuşma şeyim yoktu. Hevesim mi diyeyim yani şeyim yoktu. Güvencim kimseye konuşmazdım bir şey o zaman aslında şey bu dernek bana yardımcı oldu. Bana dediler Kalyonda ……. diye bir dernek var, çocukları da birlikte götürebilirsin. Hiç sıkıntı olmaz. Hem çocukların güzel vakit geçirirler, etkinlikler oluyor, çocukların da başka çocuklar görürler. Biraz açılırlar. O zaman işte oraya geçtim. Birde orada bir hoca benimle, psikolog hoca çok yardımcı oldu. Artık haftada gitmeye başladım. O hafta bile çarşamba gününü iple çekmeye başladım. Çok sevdim çünkü o derneği sıcak bir ortam vardı. Hoca çok sıcak bize davranıyordu. Çocuklara da çok iyi davranıyorlardı… Allah işini rast getirsin hoca dedi, ……. hanım dedi Türkçen zayıf, okumada bilmiyorsun dedi. Sen dedi. Kursa kaydedeyim dedi. Türkçen de düzelir daha iyi konuşursun dedi. Türkçeyi öyle öğrendim."**(GK5)***

Eğitim kazanımları ile işgücü piyasası sonuçları arasındaki bağlantıya vurgu yapan ilgili alanyazında, "göçmenlere yatırım yapma" ve "beşeri sermayelerini" göçmenlerin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre geliştirme fikri öne çıkmaktadır (Schmidt ve Liebig, 2016, s. 56; Thyssen, 2016, s. 139). Mesleki ve ileri eğitim, özellikle dil veya iş becerilerinin geliştirilmesi yoluyla istihdam edilebilirliği destekleyen önlemler entegrasyonun anahtar unsurları olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme potansiyeline ve işgücü talebine sahip alanlarda, bu tür çabalar, yalnızca göçmenler ve aileleri için değil, aynı zamanda yerleştikleri daha geniş topluluklar için de yaşamsal öneme sahiptir (Ager ve Strang, 2008, s. 171). Bu bağlamda, Freedman (2009, s.51)'ın belirttiği gibi, menşe ülkelerinde eğitime erişimde "cinsiyete dayalı eşitsizlikler" yaşamış olabilecek göçmen kadınlar için dilsel ve mesleki becerileri geliştirmeye yönelik eğitimler, daha iyi işgücü piyasası sonuçlarına yol açabilir. Zorunlu göçün çeşitli alanlarındaki araştırmaların başlangıcından itibaren, STK'lar ve devlet kurumlarının, göçmenler için özel eğitim programları sunmaları önerilmiştir. Bu hizmetler, mikro girişimcilik veya iş becerileri eğitimi gibi alanları içermelidir (Aysa-Lastra, 2011, s. 282; Frederico vd., 2007, s. 176-178). Alanyazına bakıldığında, Türkiye, girişimcilik konusunda göçmenlere oldukça avantaj sağlayan bir konumdadır. Gerek göçmen deneyimi gerek ekonomik olarak gelişmiş AB ülkelerine bakıldığında göçmenlerin girişimciliği konusunda zorluklar çıkardığı görülmektedir (Wauters ve Lambrecht, 2008). Türkiye, başta yerel yönetimler sonrasında STK'lar bağlamında bu konuda, oldukça kolaylaştırıcıdır. Gaziantep özelinde baktığımızda, Büyükşehir Belediyesine bağlı ve belediyenin desteklediği birkaç kadın girişimcilik kooperatifi bulunmaktadır. Bununla birlikte, birçok STK da kendi bünyesinde girişimcilik kooperatifleri kurmakta ve kadınların erkek egemen bir piyasada çalışmasından ziyade kendi ürettikleri ve sonrasında kendi işlerini kuracakları bir sistem oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak bazı çalışmalar bu tarz kooperatiflerin zamanla sömürü mekanizması haline gelebileceğinden bahsetmektedir. Kurtege Sefer (2024) çalışmasında kooperatiflerde yöneticiler ve iş ortakları arasındaki tahakküm ve iktidar ilişkilerinin dengesiz iş bölümünü ortaya çıkaracağını ve zamanla sömürüye dönüşebileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda girişimcilik kooperatifleri, kadınların evde çalışabilmeleri için fırsatlar sunması ve evde iş yapabilmelerini sağlayarak, çocuk bakımını da göz önünde bulundurarak iş güvencesi sağlaması açısından önemli olmakla birlikte sömürüye dönüşmemesi için daha şeffaf, hesap verilebilir ve adil bir yönetimin sağlanması

gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında girişimcilik kooperatiflerinin, kadınlara kısmen uygun koşulları sunarak, ekonomik bağımsızlıklarını artırmakta ve iş gücü piyasasına erişimlerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu konudaki ifadeler, şu şekildedir:

> *"Şöyle dediğim gibi çocuklarını bırakacakları yer bulamadıkları için çoğunlukla diyor ki, bize eve iş gelsin. Biz evde iş yapalım. Mesela bizim burada (…….)'deki arkadaşlarımız işletme sahibi olan arkadaşlarımız da bazıları evlere de iş veriyorlar. Ondan sonra bunların arasına Suriyeli girişimci kadınlarımız da var. Ondan dolayı diyor ki, siz diyor işi benim evime getirin. Ben yapayım size bırakın çünkü benim çocuğumu bırakacak yer yoktur. Ondan sonra işte maddi anlamda da ben işte arabaya binecek, Gelecek edecek. Bu anlamda da kolay oluyor."**(SÇ2)***
>
> *"Kadın kooperatiflere daha bir alternatifli davranıyor, yaklaşıyorlar. Onun dışında hibeler oluyor, projeler oluyor. Kadınlara yönelik kadın girişimcilere yönelik ve kadın kooperatiflerine yönelik bu bunların daha da fazla çok çok fazla olmasını isterim ben. Çünkü hem yerel kadına hem göçmen kadına bunun katkısı çok fazla. Bu zamana kadar o kadar kurs yapıldı, hibeler verildi ben kadınlar açısından bu kooperatifler kadar işlevsel olduklarını görmedim yani öyle düşünüyorum."**(SÇ3)***

Kadınlar, evde yapılan küçük işlerle gelir elde ederken, aynı zamanda girişimcilik kooperatiflerine katılarak, mesleki eğitim almayı ve kendi işlerini kurmayı hedeflemektedirler. Bu kooperatiflerde aldıkları eğitim, onlara, iş güvencesi ve ekonomik kazanç sağlamanın yanı sıra, evde çalışma koşullarını iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ev dışında çalışma fırsatları kısıtlı olduğu için evde yaptıkları işler ve kooperatifçilik faaliyetleri, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sürdürmelerini sağlamaktadır. Bir kadın, şunu ifade etmiştir:

> *"İşte zamanına göre bazen terlik tokası takıyorum bazen kazak dikiyorum. Bazen ceviz kırıyorum. Çok kazandırmıyor ama ne yapayım dışarda çalışmaya herif izin vermiyor. Bir yandan da kooperatifçilik yapıyorum belediyenin bir eğitimi ilerde kendi işimi yapabilmek için eğitim alıyorum orada küçük de olsa bir şeyler*

*kazanıyorum. Hep kadınlar var burada ondan herifte bir şey demiy. Tabi evde de iş alıyorum."**(GK5)***

3.1.3.3. Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecinde Sosyal Medyanın Rolü

Bilgi ve iletişim teknolojileri ile sosyal medya, göçmenler tarafından yaygın bir şekilde kullanılarak, onların yaşamlarını etkilemektedir (Cassar, Gauci, ve Bacchi, 2016, s. 34). Göçmenler, televizyon gibi geleneksel medyanın yanında yeni medya olarak ifade edilen sosyal medyayı, gerekli haberlere ulaşmak ve belirli konularda bilgi edinmek amacıyla kullanmaktadır (Leffler ve Yap, 2017, s. 51). Ayrıca, göçmenlikle ilgili konular veya hizmetler hakkında bilgi toplamak için de sosyal medyadan faydalanmaktadırlar (Cassar, Gauci, ve Bacchi, 2016, s. 4). Suriyeli kadınların, istihdama ulaşım sürecinde de sosyal medyanın rolü büyük bir etkiye sahiptir. Kadınların, işe erişmelerinde sosyal medya platformları, önemli bir iletişim ve bilgi paylaşım ağı oluşturmaktadır. Bu platformlar sayesinde kadınlar, iş fırsatları, kurs duyuruları ve diğer önemli bilgiler hakkında hızlı bir şekilde bilgilenmektedir. Ayrıca, sosyal medya aracılığıyla, bilgi ve fırsatlar, geniş bir ağa yayılarak etkili bir şekilde paylaşılmakta, kadınların, iş bulma şansı artmaktadır. Sosyal medya kullanımı, göçmenlerin günlük aktivitelerine ve sosyal olanaklara daha kolay entegre olmalarında yardımcı olmaktadır. Sosyal medyanın, göçmenlere özellikle de kadın göçmenlere güçlü bir sosyal ağ sağladığı, kadınlara etkin bir iletişim ve destek mekanizması sunarak kadınların, istihdama erişim süreçlerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu konuda saha çalışanları, şunları ifade etmiştir:

*"Çok ciddi bir iletişim ağı var. Whatsapp grubu, Facebook grupları yani ben duymam ama benim oğlum duyar işte arkadaşım duyar o bana der. Diye düşünüyolar…"**(SÇ17)***

*"Şu akıllı telefonlar sayesinde aslına bakarsanız müthiş bir mobilite var. Yani biz mesela bir kurs duyurusu yaptığımız zaman işte whatsapp'tan bir Suriyeli arkadaşımıza gönderdiğimiz zaman o 10 kişiye öbürü 20 kişiye aslına bakarsanız, kendi aralarında da müthiş bir network var ve bu ilk günden beri vardır."**(SÇ18)***

*"Tabii yani çok güçlü networkler whatsapp işte telegram gibi ağları güçlü şekilde kullanıyorlar. Hatta bizim bilmediğimiz Türkiye'de yaygın olmayan ama mülteciler içerisinde kullanılan dijital kanallar var."**(SÇ14)***

Kadınlar, sosyal medya platformları üzerinden iş ilanlarını gözden geçirmekte, yorumlar yaparak veya beğeniler bırakarak iş fırsatlarına ulaşabilmektedirler. Sosyal medya, bu süreçte onlara iş teklifleri ve fırsatları hakkında geri dönüşler sağlamakta ve böylece iş bulma süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu konuda bir kadının ifadesi, şu şekildedir:

*"Ya şöyle, ben hiç kimseyle ile değil, ben Facebook da sosyal medyadan oradan mesela bazen işte göz atarken bir bakardım yorum yapardım. O yorumlardan sonra tekrar bana dönüş oluyordu. Mesaj atarlardı. Ben de giderdim, bakardım veya beğenirsem ya da yapabileceğim bir iş olursa gider girerdim."**(GK18)***

3.1.4. Toplumsal Cinsiyetin Suriyeli Kadınların İstihdamındaki Rolü: Etkiler ve Dinamikler

"Toplumsal cinsiyetin Suriyeli kadınların istihdamındaki rolü: etkiler ve dinamikler" kategorisi altında, 3 kod oluşturulmuştur. Bunlar; güçlü hissetme ve kişisel gelişim: Suriyeli kadınların istihdamında özgürlükle gelen güç, erkek otoritesinin değişen dinamikleri, evlilik dinamiği iş arayışında: Suriyeli kadınların işe giriş motivasyonu ve evlilik etkisidir.

3.1.4.1. Güçlü Hissetme ve Kişisel Gelişim: Suriyeli Kadınların İstihdamında Özgürlükle Gelen Güç

Tüm zorluklarına rağmen kadınlar açısından göç, aynı zamanda umutları da tazeleyen, kişisel olarak geliştiren ve güçlendiren bir olaydır (Pillinger, 2007, s. 100). Morokvasic (1984)'in gerçekleştirdiği öncü çalışması, göçün kadınlar için ataerkil ve baskıcı toplumsal ilişkilere bir kaçış yolu sunduğunu ortaya koymuştur. Bu, kadının kamusal alana çıkması ve çalışmaya başlamasıyla gerçekleşmektedir. Çalışmak, kadınların kişisel gelişimlerinde ve güçlenmelerinde oldukça önemlidir. Kadınların, aile içindeki şiddet ve

toplumsal baskılardan kaçmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda özgüvenlerini artırmakta ve sosyal ağlarını genişletmektedir. Suriyeli kadınların istihdama erişimleri, onların kişisel gelişimlerini ve güçlenmelerini önemli ölçüde desteklemektedir. Bu, aynı zamanda, toplumsal cinsiyet normlarını aşmalarını sağlayarak onları daha görünür kılarak, güçlü bireyler olmalarına katkı sunmaktadır. Özgürlüğün ve ekonomik bağımsızlığın getirdiği güç, kadınların hem kişisel hem de toplumsal düzeyde olumlu yönde desteklenmesine olanak sağlamaktadır. Başka bir deyişle, göçmen kadınlar için istihdama katılmak, yalnızca hayatta kalma veya ekonomik bağımsızlık sağlama çabası değil, aynı zamanda dil öğrenme, sosyal ağlar oluşturma, cinsiyetçi önyargı, kalıp ve normları yıkma ve belki de bu kalıpları değiştirme sürecini de içerir. Dolayısıyla istihdama katılan göçmen kadınlar, geldikleri ülkeye kıyasla daha fazla özerklik kazanabilirler. Bu sayede, "toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama" fırsatını yakalayarak, göç öncesi durumlarına göre kendilerini daha güçlü hissedebilirler (Buz, 2007, s. 39). Özellikle, Suriye toplumu gibi geldikleri ülkedeki siyasi rejimin baskıcı ve otoriter-totaliter yapısından sonra (Erdoğan, 2018b, s.75-78) kapalı bir yapının içerisinde yetişen Suriyeli kadınlar açısından bakıldığında, yapılan çalışmalar, göç sonrası kadınların iş yaşamına dahil olmalarının kadınları güçlendirdiğini göstermektedir (Körükmez, Karakılıç ve Danış, 2020). Ülkemizde yapılan çalışmalarla birlikte Suriyelilerin yoğun olarak göç ettikleri Ürdün'de yapılan çalışmalarda (Culcasi, 2019; Almakhamreh, Asfour, ve Hutchinson, 2022) da gerek bizim çalışmamıza gerek ülkemizde yapılan diğer çalışmalara paralel sonuçlar çıkmıştır. Bu konuda saha çalışanlarının söylemlerine bakıldığında, şunlar görülmektedir:

> *"Yani işte istihdama eriştiği zaman aslında dediğiniz noktada güçlenebilir, yani güçleniyor ve işte ağ genişliyor. Daha böyle görünür bir hale geliyor. Daha böyle özgüvenli oluyor..."* ***(SÇ5)***
>
> *"Şimdi Suriye gibi daha işte feodal ve erkek egemen. Yani o toplumsal cinsiyet açısından erkek egemen sistemin çok güçlü olduğu bir yerdeki bu kırılma aslında kadınlara bir şeyi sağladı, onların güçlenmesini sağladı. Bunu unutmamak lazım."* ***(SÇ14)***
>
> *"Olumlu olarak şöyle söyleyebilirim, geldikleri bölgede ya da kültürlerinde çalışma hayatıyla alakalı işte yapamayız, edemeyiz. Bizim için yasak hoş*

*karşılanmayan bir durumken burada bunu yapabilmek aslında kendi güçlerinin olduğunu fark etmek de onlar için özgüvenlerin tazeleyici bir etken oluyor. Bu tarz bir etkisinden bahsedebilirim."**(SÇ28)***

Suriye'deki toplumsal baskılar ve eşitsizliklerin aksine, Türkiye'de kadınlar, kısmi bir eşitlik ve daha fazla güçlenme fırsatı bulmaktadır. Çalışmak, onlara ekonomik bağımsızlık kazandırmakta ve kendilerini güçlü hissettirmektedir. Kadınlar, istihdama dahil olduklarında hem kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmekte hem de çocuklarına destek olabilmektedir. Ayrıca, çalışma süreci onlara motivasyon kazandırmakta ve toplumsal baskılardan kurtulma şansı vermektedir. Kişisel başarı ve gurur, kadınların bu deneyimlerden elde ettiği en önemli duygulardandır. Kadınlar da bu konuda, şunları söylemiştir:

*"Çalışmak güçlü hissettiriyor. Kendi paramı kazanmak çocuklarımın ihtiyaçlarını görmek güzel bir duygu. Hele ki biz ş an zor durumdayız savaştan geldik ve geleceğimizin ne olacağını bilmiyoruz. Çalışmak iyi geliyor bu açıdan."**(GK7)***

*"Mesela kendimi daha çok işte. Onu nasıl diyeyim işte ne diyorlar ona hem güçlü hem de ayrı bir motivasyon katmış durumda çalışmak bana. Keşke de bende dışarıda da çalışabilsem daha iyi olur ama evden de çalışsam bu iyi geliyor."**(GK12)***

*"Kendimle gurur duyuyorum. Şimdi bu zamana kadar hem yetim çocukları yetiştirmekte aynı zamanda da çalışmak ben kendimle gurur duyuyorum. Çünkü kimi bazen babaları olsa bile mesela kendi çocuklarını okutmuyorlar. Ama ben hani bir kadın olarak kendi çocuklarıma da yetiştirip okuttum. Şu an üniversitede okuyorlar. Aynı zamanda da işte hayır yapan da çoktu yani evet tek başıma da tüm bunları yapmış oldum diyemem hayır yapan da çok oldu."**(GK15)***

*"Suriye'deyken biz kadınlar bu kadar güçlü değildik. Üzerimizde bir baskı vardı. Hani mesela eş baskısı, baba baskısı hani şunu şöyle yapma laf olur, bunu böyle yapma ama buraya geldikten sonra sizin kadınlardan aldığımız bir şeyle yani ayakta duruyoruz. Daha güçlendik. Biz kadınlar olarak daha güçlendik. Ayakta durmayı öğrendim. Her şeyle mücadele etmeyi öğrendim. Sıkıntı ne demek onu öğrendim."**(GK19)***

3.1.4.2. Erkek Otoritesinin Değişen Dinamikleri

Göç ile birlikte kadınların güçlenmesi gündeme gelirken, bu güçlenme, kadınların çalışmaması gibi önemli bir tabunun yıkılmasıyla birlikte, erkeğin otoritesini de önemli ölçüde sarsmakta ve değişime mecbur bırakmaktadır. Parr (1987, s. 530)'ın vurguladığı gibi, göç, cinsiyet dengesizliklerinin bir sonucu olabileceği gibi, aynı zamanda hem menşe hem de hedef ülkede bu dengesizlikleri şekillendirebilir. Suriye toplumunda kadınların, ev dışında veya evde istihdama katılarak kazanç elde etmesiyle birlikte, kadınlar, önemli bir dönüşüm geçirmekte ve erkeğin, kadın üzerindeki otoritesi hafiflemektedir. Göç ile istihdama erişen kadınlar, iş yaşamına katılarak aile içindeki otoriteyi ele geçirmekte ve ekonomik bağımsızlıkları sayesinde, evdeki güç dengelerini değiştirmektedir. Zorunlu göç süreci, toplumsal cinsiyet rollerinde ve ev içi güç dinamiklerinde köklü değişikliklere yol açabilir (Indra, 1999). Kadınlar ekonomik olarak güçlendiklerinde, erkeklerin geleneksel üstünlüklerini sorgulama ve eşitlik talep etme olanağına sahip olurlar. Bu durum, kadınların aile içindeki rollerini ve toplumsal konumlarını yeniden şekillendirirken, erkeklerin ekonomik olarak geri planda kalması rahatsızlık yaratabilir. Bu rahatsızlık, geleneksel cinsiyet rollerini sarsabilir. Diğer bir ifadeyle göç, kadınlar açısından toplumsal cinsiyet normlarına meydan okur ve aile içi çatışmaları artırabilir (Kuyini ve Kivunja, 2020, s. 441). Saha çalışanlarının gözlemleri de, bu dinamiklerin farkında olduklarını ve kadınların, iş gücüne katılımının aile içi eşitsizlikleri dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır:

> *"İstemiyorlar kadınların çalışmasını, çünkü ekonomik bağımsızlığı olacak çalışırken aslında hepimizin yaşadığı da bu değil mi? Ekonomik bağımsızlık bize güven veriyor, alışveriş yaparken kendi kazancımıza harcamak çok güzel gelebiliyor ya da işte hani sonuçta bir şey alırken aslında kimseye danışmadan kendi kazancım diyerek alabiliyorsun. Bunun verdiği haz bile farklı. Ama işte eş istemiyor. İstemeyince de kriz çıkarıyor ve sıkıntı veriyor kadına"* ***(SÇ7)***

Kadınlar açısından baktığımızda ise kadınlar, Türkiye'ye gelmelerinin toplumsal olarak kabul görmüş kültürel ve toplumsal cinsiyet kabullerini önemli ölçüde değiştirdiğinin farkında görünmektedirler. Bu konuda bir ifade, şu şekildedir:

*"Bizim toplulukta zaten kadın erkek eşitliğini hiç görmezler. Zaten erkek hep kadından üstündür. Ama şimdi eşimden daha çok kazanç getiriyorum. Ondan dolayı işte rahatsız oluyor eşim. Şimdi biraz daha alıştı ama bazen hala sorun oluyor… Aynen işte biraz şey yapıyor, kızıyor ve aynı zamanda da işte tartışmalar çıkıyor yani çokta takdir etmiyor."**(GK12)***

3.1.4.3. Evlilik Dinamiği İş Arayışında: Suriyeli Kadınların İşe Giriş Motivasyonu ve Evlilik Etkisi

Mary Garcia-Castro (1986)'nın vurguladığı gibi, göçün evli ve çocuklu ve çocuksuz kadınlar için bekar kadınlara göre farklı anlamları vardır (Pedraza, 1991, s. 314). Bu çalışma açısından alan çalışmalarını yaparken, bu gerçekliği, göz önünde tutarak evli kadınlar, bekar kadınlar ve eşlerini kaybetmiş aile reisi olan kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, her grup için istihdamın farklı farklı anlamları olduğu görülmüştür. Özellikle genç kadınlar açısından -her ne kadar bunu araştırma sürecinde doğrudan göçen kadınlar ifade etmemiş olsa da saha çalışanlarının söylemleri ve gözlemlerle araştırma alanında tutulan notlardan hareketle- evlilik, çok kalabalık ve çok kısıtlayıcı baba evinden, kaçısın bir anahtarı olarak görülmektedir. Kadınların, ailelerinden biri ya da birilerinin yanında olmadan evden çıkamadıkları bir kültürde, istihdamda olmak, yeni kişilerle tanışma anlamında fırsatlar sunmaktadır. Bu durum, genç kadınların, istihdamı, evliliğe erişimde bir basamak olarak görmesine sebep olmaktadır. Ayrıca, bazı ailelerin, kız çocuklarını daha iyi bir yaşam umuduyla evliliğe, hatta bazen kuma olarak verme gibi geleneksel uygulamalarla istihdama yönlendirmesi şeklinde de durumlar görülmektedir. Bu durum, kadınların iş arayışlarını ve evlilikle ilgili motivasyonlarını etkileyen bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Konuya ilişkin saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

"Evden kurtulmak istiyor. Çünkü evde şöyle göçmenlerde şu vardır, anne olmadan bir yere gidemez. Bir kız çocuğu, kız çocuğu tek başına bakkala dahil gidemez. Baba geldiği zaman asla aynı odada oturamaz. Hepsi bir odanın içerisinde kapalı kutulardır. Bir yere gidilecekse haftada bir gün gidilir. Bu bütün hanelerde böyle, hani şey? Eğitim düzeyi en altta da en üstte de aynıdır. Bir yere

*gidilecekse çocuklar anneyle beraber gidecek. Onlarda evliliği bir kaçış yolu olarak görüyorlar. Eşimle dışarı çıkarım gibisinden."**(SÇ15)***

*"Suriyeli aileler kendi içerisinde de yalnız şunu yapıyor. Bu da sonradan aklıma gelmiş bir şey işte. Çok zaten evdeki nüfus çok işte belli bir yaşa gelmiş kızı kuma olarak babalar aileler de verebiliyor işte o kalırsa o kurtulsun en azından sofradan bir boğaz eksilsin düşüncesiyle kızlarını kuma olarak veren aileler de var."**(SÇ7)***

Tablo 3. Katılımcılara Göre Göç Sonrası Süreçte Suriyeli Kadınların İstihdam Arayışları

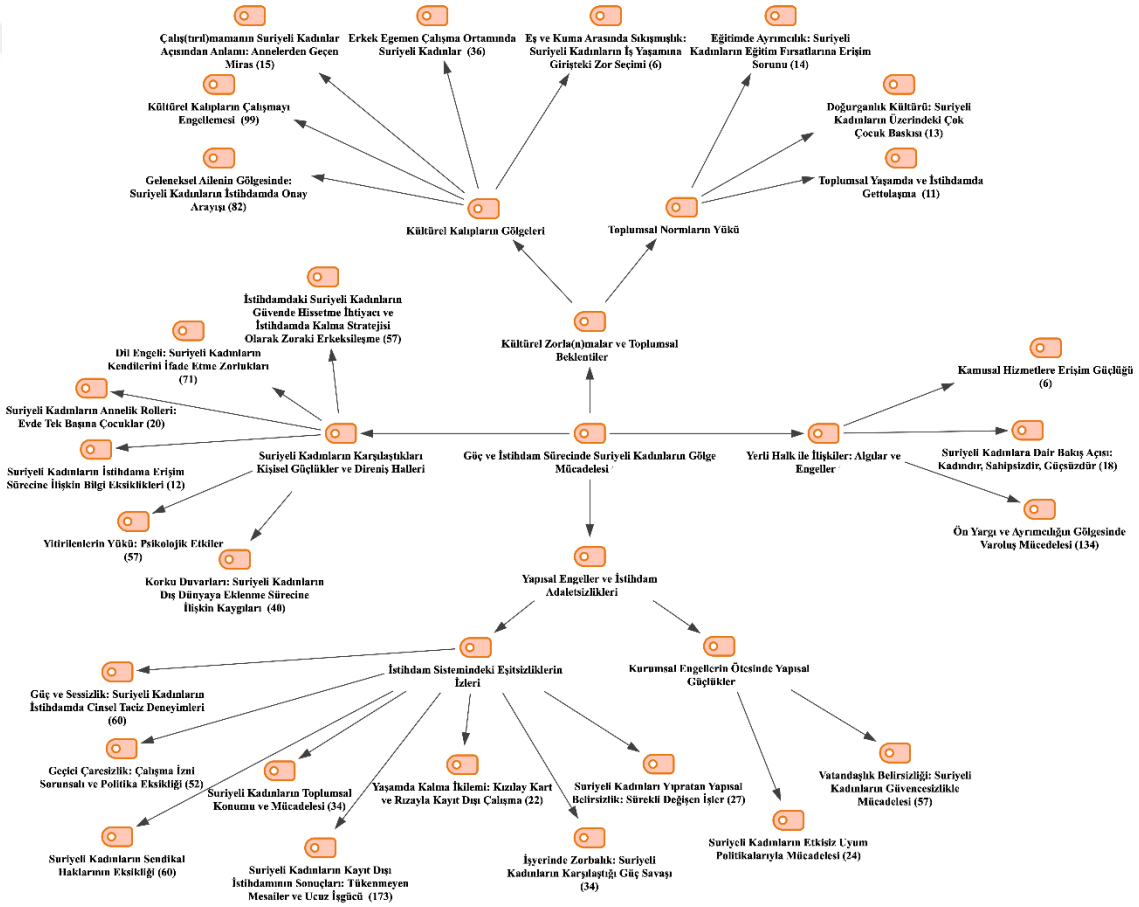
Kod Sistemi	Saha Çalışanları	Göçmen Kadınlar	TOPLAM
Göç Sonrası Süreçte Suriyeli Kadınların İstihdam Arayışları			0
Umut ve Direnç: Suriyeli Kadınların İstihdama Katılım Motivasyonları			0
Aileyi Güvence Altına Alma Çabası: Geçim Mücadelesi ve Çocukların Geleceği	24	79	103
Bakım Gerektiren Aile Üyelerine Destek Olmak	5	15	20
Çalışmaktan Kaçınan Aile Üyelerinin Yerine Geçmek		6	6
İstihdam Yoksunluğunun İzdüşümleri: Suriyeli Kadınların Toplumsal ve Ekonomik Dönüşümleri			0
Suriyeli Kadınların Dönüştürücü Rolü: Ev İçi Üretim ve Ailenin Değişen Ekonomik Dinamikleri	36	20	56
Suriyeli Ailelerde İşsizliğin Gölgesi: Çocuk İşçiliği	21	13	34
İstihdamsızlık ve Suriyeli Kadınların Üstlendiği Artan Aile Sorumlulukları	13	16	29
İşsizlik Kıskacında: Suriyeli Kadınların Şiddet, Zorunlu Evlilik ve Umutsuzlukla Mücadelesi	19		19
İstihdama Erişim Köprüleri: İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınları Destekleyici Mekanizmalar			0
İstihdama Erişim Sürecinde Suriyeli Kadınlar Arası Dayanışma ve Ailenin Sınırlı Rolü	24	25	49
Suriyeli Kadınların İstihdam Sürecinde Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	6	9	15
Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecinde Sosyal Medyanın Rolü	4	2	6
Toplumsal Cinsiyetin Suriyeli Kadınların İstihdamındaki Rolü: Etkiler ve Dinamikler			0
Güçlü Hissetme ve Kişisel Gelişim: Suriyeli Kadınların İstihdamında Özgürlükle Gelen Güç	15	50	65
Erkek Otoritesinin Değişen Dinamikleri	6	17	23
Evlilik Dinamiği İş Arayışında: Suriyeli Kadınların İşe Giriş Motivasyonu ve Evlilik Etkisi	2		2
TOPLAM	175	252	427

"Göç sonrası süreçte Suriyeli kadınların istihdam arayışları" teması katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre, göçmen kadınlar; aileyi güvence altına alma çabası: geçim mücadelesi ve çocukların geleceği, güçlü hissetme ve kişisel gelişim: Suriyeli kadınların istihdamında özgürlükle gelen güç, istihdama erişim sürecinde Suriyeli kadınlar arası dayanışma ve ailenin sınırlı rolü kodlarında yoğunlaşmışlardır. Saha çalışanları ise Suriyeli kadınların dönüştürücü rolü: ev içi üretim ve ailenin değişen ekonomik dinamikleri, istihdama erişim sürecinde Suriyeli kadınlar arası dayanışma ve ailenin sınırlı rolü, aileyi güvence altına alma çabası: geçim mücadelesi ve çocukların geleceği kodlarında yoğunlaşmışlardır.

3.2. GÖÇ VE İSTİHDAM SÜRECİNDE SURİYELİ KADINLARIN GÖLGE MÜCADELESİ

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan, "Göç ve istihdam sürecinde Suriyeli kadınların gölge mücadelesi" temasına ait 4 kategori oluşturulmuştur. Bunlar; Yerli halk ile ilişkiler: algılar ve engeller, Suriyeli kadınların karşılaştıkları kişisel güçlükler ve direniş halleri, kültürel zorla(n)malar ve toplumsal beklentiler, yapısal engeller ve istihdam adaletsizlikleridir.

Şekil 3. Göç ve İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınların Gölge Mücadelesi Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi

3.2.1. Yerli Halk ile İlişkiler: Algılar ve Engeller

"Yerli halk ile ilişkiler: Algılar ve engeller" kategorisi altında, 3 kod oluşturulmuştur. Bunlar; ön yargı ve ayrımcılığın gölgesinde varoluş mücadelesi, Suriyeli kadınlara dair

bakış açısı: kadındır, sahipsizdir, güçsüzdür ve kamusal hizmetlere erişim güçlüğü şeklindedir.

3.2.1.1. Ön Yargı ve Ayrımcılığın Gölgesinde Varoluş Mücadelesi

Göç eylemleri sırasında, ev sahibi toplumlar, genellikle kendi değer ve normlarına uyum sağlayan göçmenleri tercih etmektedirler (Lynn ve Lea, 2003, s. 432). Bu açıdan bakıldığında, Suriye göçünün başladığı ilk zamanlar, Türkiye'ye gelenlerle ilişkiler, dindaşlık üzerinden gelişen "ensar-muhacir" söylemi üzerine kurulmuştur. Gelenler de bu bakış açısıyla, "misafir" olarak görülmüştür (Erdoğan, 2018b, s.182). Ancak göçmen sayısının artması, sürecin uzaması, bununla birlikte bozulan ekonomik koşullar ve Suriye toplumun homojen bir yapısının olmaması, zamanla var olan kabulü olumsuz biçimde etkilemiştir. Göçmen kadınlar, bu anlamda ayrımcı ve dışlayıcı tutumlarla daha sık karşılaşan taraf olmuştur.

Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal dışlamayı besleyen önemli unsurlardan ikisi, halk arasında olumsuz düşünceleri yaygınlaştıran şehir efsaneleri ve damgalayıcı stereotiplerdir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016a, s. 49). Bunlardan ilki iş yaşamı içerisinde gerçekleşmektedir. Göçmen kadınlar, çalışma yaşamında "işimizi elimizden aldınız" gibi tepkilerle karşılaşarak sosyal ve psikolojik marjinalleştirilirler. Bu durum, göçmen kadınlar arasında işsizliğin kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır (Benton ve Nielsen, 2013). Dışlanmayı toplumsal yaşamın her noktasında besleyen ikinci konu ise "kocalarımızı elimizden alıyorsunuz" söylemidir. Bu söylemlerde, baskın grupların, zayıf gruplara yönelik önyargı ve stereotipler geliştirdiği (Çayır, 2018, s. 7) görülmektedir. Suriyeli kadınlar açısından bakıldığında önyargıların, kadınları, güvenlik ve huzur arayışları bağlamında eve kapanmaya zorladığı görülmektedir. Genel olarak, Suriyeli kadınlar, toplumda karşılaştıkları önyargılar ve ayrımcılıkla mücadele ederek var olmaya çalışmaktadırlar. Bu konudaki söylemler, şu şekildedir:

> *"Yaa kadınlar özellikle şöyle bir deneyimim oldu, mesela iş hayatında ben Suriyeli kadınlarla beraber çalışıyorum. Çok da memnunum, mutluyum. Gıda alanında üretim yapıyorum... Kurabiyeydi, börekti, poğaçaydı. Bu tarzda ben farklı*

*kurumlarda çalışıyordum zaten birkaç yere gidip iş istediğimde Suriyeli kadınlar varsa biz onu yemeyiz gibi tepkiler aldım. Ben bu tepkiyi aldım. Geçen yıl gastronomi festivaline katıldım. Mesela gastronomi festivalinde stantlarda duruyoruz. Alışverişe geldiler. Yani hani müşteri yanımda arkadaşım Arapça konuşunca ay bu Suriyeliymiş, ben bunu almıyorum diye aldığı ürünü yerine indirdi. Ben bunu da yaşadım."**(SÇ3)***

*"Kadınlar evlerinin içinde kimseyle çok da muhatap olmadan çalışıyorlar yani benim gözlemlediğim. Dışarı çıkmasını gerektirmeyecek işte kimseyle muhatap olmasını gerektirmeyecek. Herhangi bir sosyal ilişki kurmasını gerektirmeyecek işler tercih ediyorlar. Bu çoğunlukla dışarda yani sosyal hayatın her alanında karşılaştıkları olumsuzluklardan kaynaklı diye düşünüyorum."**(SÇ4)***

*"Özellikle bu okumuş kesim olan kadınlarımızda tabi güzel iş bulabilenlerde ama onlar bile pek çok sıkıntıyla karşılaşabiliyorlar toplumda. Yani ben şeyi çok iyi hatırlıyorum. Bir arkadaşımız Maraştan buraya işe geliyordu, hüngür hüngür ağlıyor. Ne oldu sana diyorum, yolda gelirken birisi Suriyeliler artık defolun diye üzerine tükürmüş ve bu kadın oldukça yetenekli neredeyse matematikte üstat çok üst düzey bilgisi var…"**(SÇ24)***

Suriyeli kadınların deneyimleri, Türkiye'de, gerek toplumsal yaşamda gerek iş yaşamında karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanmanın boyutlarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Kadınlar, Suriyeli olduklarından dolayı toplum içerisinde olumsuz tepkilerle karşılaştıklarını, dil ve kültürel farklardan dolayı anında damgalandıklarını ifade etmektedirler. Bu tanınmanın, psikolojik olarak zorlayıcı olduğunu dile getirmektedirler. Kadınlar, bu durumu, ifade edemiyor olsalar da, bu, cinsiyet ve ırk temelinde gelişen kesişimsel bir ayrımcılığı ifade etmektedir. Bu, göçmen kadınların kendilerini topluma entegre etme ve sosyal yaşamın içinde yer alma çabalarını büyük ölçüde olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Kadınların bu konudaki ifadeleri, şu şekildedir:

"Benim Türkçem farklı burada konuştuğumda herkes benim Suriyeli olduğumu hemen anlıyor. Ben bunu istemeyeyim. Benim Suriyeli olduğumu bilmesinler yani. Çünkü hemen bazı uyumsuzlar yani oluyor çünkü Suriyeli olduğumu bildikleri

*zaman ben psikolojim bile bozuluyor yani… Çoğu hepsi kabul etmiyor yani Suriyelileri istemiyorlar."**(GK5)***

*"Ya şimdi geçen gün PTT ye gittim. Bir işim var, bir kargom var gittim. Bir tanesi geldi. Biz de sıradayız, o da sırada. Sırasını beklemeyip Suriyelilere açtı ağzını yumdu gözünü ha şimdi oradan ben ona cevap versem ben kötü olacağım, cevap vermedim konuştu, konuştu, konuştu sustu ama zoruma gitti mi gitti."**(GK19)***

*"Küçük çocuklar bile mesela ben benim oğlumu buraya geldikten sonra okula gittikten sonra ortanca ya da büyük oğlum işte ben kendisine Suriye ekmeği ile dürüm yapamazdım. Misal yani ekmek koyamazdım anne işte bizden dalga geçiyor arkadaşlarımız işte biz Suriyeliyiz falan işte sen oradan gelmişsin bizi rencide edecek laf söylüyor falan derlerdi."**(GK20)***

*"Bir de bir olay oldu. Ben bir kuaförlükte çalışıyordum. Bir müşteri beni gördü, beni tanıdı, ben Suriyeliyim diye bana hayır yok. Sen beni elleme saçıma yapma diyor. Sen Suriyelisin diye."**(GK22)***

*"Geçen işte otobüse bindik. Bebek arabası vardı yanımızda. Onu araca koyarken biraz araç bekledi. Direkt işte oradaki o oturan insanlar binen insanlar işte siz Suriyelisiniz niye buraya geldiniz? Şu an yerlerimizi alıyorsunuz, falan diyerek. Siz defolun gidin vatanınıza falan gibi söylemler oluyor. Basit bir şehir içi yolculuk buralara gelebiliyor."**(GK18)***

Saha çalışanlarının ifadelerine göre, yerli halk, birtakım şehir efsanelerinden kaynaklı olarak Suriyelilere yönelik olumsuz birçok algıya sahip görünmektedir. Örneğin, Türk devletinin, Suriyelilere yönelik destek verdiği algısı başlı başına önemli zorluklar çıkarmaktadır. Bununla birlikte, Suriyelilerle beraber emek piyasasında haksız rekabet oluştuğu düşünülmektedir. Ancak bu algılar, genellikle doğru olmayan bilgilere dayanmaktadır. Oluşan ekonomik sıkıntılar ve işsizlik gibi toplumsal zorlukların çoğu Suriyelilere atfedilmektedir. Suriyelilerin, Türklerin çalışmayı tercih etmediği işlerde çalıştığı gerçeğine rağmen, onların bu tür işleri alması da eleştirilmektedir. Bu, yerli halk arasında göçmen karşıtı söylemlere ve yabancı düşmanlığına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla önyargılar, göçmenlerin toplumda kabul görmesini ve entegrasyonunu engellemekte, aynı zamanda onların karşı karşıya kaldıkları yabancı düşmanlığını artırmaktadır. Saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

*"Yani dediğim gibi çağımızın en büyük sorunlarından birisi çok hızlı bir şekilde bir haber ne bileyim herhangi bir düşün çok hızlı yayılıyor ve yanlış mı, doğru mu işte temeli ne kaynağı ne diye araştırmadan çok fazla düşmanlık yaratılıyor. Bununla alakalı ne söyleyebilirim ekstra olarak yani tutum olarak ekonominin kötüye gitmesi, işsizliğin artması, göçmenlerin de gelmesiyle beraber zamanların olması tamamen onların suçlanmasına da yol açıyor."**(SÇ28)***

*"Mesela hani şöyle bir algı var ya Suriyeliler her hakka sahip, biz Türk' üz Türk vatandaşıyız ama bu haklar bize verilmiyor. Hani devletten şu kadar destek alıyor, çocuk yardımı alıyor, kira yardımı alıyor. Ben bunu sık sık duyuyorum ama öyle bir şey yok."**(SÇ3)***

*"Ya toplum hâlâ kabullenebilmiş değil, çünkü onlarda, Suriyeliler gelince sanki olan bütün işlere onlar girmiş de kendileri işsiz kalmış gibi bir algı var. Halbuki biz bununla ilgili daha önce yayınlarda üretmiştik. Bu paradoksta işveren çalışan bulamıyor, çalışan iş arıyor, iş bulamıyor. Bu bir paradoks değil mi? Yani ikisi de aradığını bulamıyor iş var, çalışan yok. Türkler kabul etmiyorlar çalışmayı bu tür işlerde ama Suriyeliler gidip çalışmak istediklerinde bu sefer de Suriyeliler kötü oluyor. Bizim işlerimize hep girdiler diye ama zaten siz beğenmiyordunuz bu işleri sizin beğenmediğiniz işlerde Suriyeliler çalışıyorlar…O yüzden düşmanlıkla da karşılaşıyorlar."**(SÇ24)***

Suriyeli kadınların tanıklıkları, ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışların günlük yaşamda onlara nasıl yansıdığını ve yaşamlarını nasıl zorlaştırdığını göstermektedir. Kadınlar, sıklıkla yabancı oldukları için olumsuz muamele görme ve medyadan (özellikle sosyal medyadan) aldıkları olumsuz yorumlara ilişkin deneyimlerini belirtmişledir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, buna, toplumdaki şehir efsaneleri de eklendiğinde toplumdaki olumsuz algı daha da güçlenmektedir. Bu, kadınların kendilerini soyutlanmış hissetmelerine ve toplumsal yaşamda daha az görünür olmalarına sebep olmaktadır. Göçmen kadınların deneyimleri, önyargıların ötesinde gerçek kimlikleriyle kabul edilmek için mücadele etmeye devam ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Kadınlar bu konuda, şunları belirtmişlerdir:

"Aynen büfe, otobüs kartını doldurmak istemiyor, yabancıyız diye. Bizde sonuçta yoldan geçen birini söyledik, hani doldurun diye öyle yani mesela kimi de böyle sokakta görüyor kavga ediyor. Hani sebepsizce hani işte siz niye buradasınız ya da ne bileyim işte Suriyeliler niye çok doğum yapıyor diye böyle farklı sorular soranlar oluyor. Yani illaki o insanlar da var." ***(GK1)***

"Ee tabi o farklı bir boyut oluşturuyor. Benim burada aslında biraz şey mesela şimdi kamuoyunda hala olumsuz tutumlar var. Mesela dedim ya işte sen Arap'sın sen Türk'sün Türkmen'sin, falan filan diye ayrımlar var. Bunu hala mesela sokakta da görebiliyoruz. Şeyde de görebiliyoruz işte. Mesela kimlikler bile farklı değil mi? Geçici korumanın kimliği farklı. Normal Türk vatandaşların kimliği farklı yani bu da kamuoyunda farklı bir durum oluşturuyor. Halk arasında olumsuz bir bakış açısı dışlayıcı bir yapı oluşturuyor." ***(GK4)***

"Yani mesela şimdi bir Türk bir şey yapsın. Mesela bir hırsızlık bir şey oluyor bu söylenmiyor. Yani üzerinde çok durulmuyor. Peki Suriyeli çalsa bu her yerde yaşanıyor. Her yerde söyleniyor." ***(GK7)***

"İşte sanıyorlar ki geldik buraya bize devlet bakıyor. Bize her şey para veriyorlar. Herkes burada çoğu yani çaba içinde yorulup emeğimin karşılığını alıp harcıyorum. Yani poşetimizi bile biz market poşetini bile komşulardan saklıyk eve giderken. Yani bunlar nasıl, nasıl çok alıyorlar. Onu bile konuştuklarını duydum gördüm yani." ***(GK5)***

Katılımcılar, istihdam mücadelesi ve göçmen karşıtı söylemler ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar, milliyetçi söylemle birlikte istihdam süreçlerinde göçmen karşıtı söylemlerle karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum, özellikle medya ve siyaset aracılığıyla yaygın bir kanıksama oluşturmuştur. Dışlanma ve ayrımcılık, doğrudan temas veya fiili eylemleri içerebileceği gibi, dışlananlara yönelik söylemler aracılığıyla da hissedilebilir (Adaman ve Keyder, 2006, s. 30; Küçükşen, 2017, s. 2410). Medya ve siyasi tartışmalara bakıldığında, göçün ya göz ardı edildiği ya da göçmenlere ilişkin göçmen karşıtı söylemlerin gizli gizli işlenerek normalleştirildiği görülmektedir (Yıldız, 2020, s. 230). Türkiye'de, göç ve göçmen meselelerinin görünürlüğü çoğunlukla medyada yer bulmakta olup, Suriyeli göçmenlerin, medyadaki

temsillerinin önemli hatalar içerdiği bilinmektedir (Karataş, 2015, s. 145). Saha çalışanları bu konuda, şunları belirtmişlerdir:

> *"Bir kere nasıl bir dil? İşte o hak temelli dil kullanmak gerekiyor. Mesela göç idaresinin dili efendime söyleyeyim medyanın dili yani şimdi biz çok nasıl diyeyim o eşitlik ilkesine hani bireysel mikro yaşamımızdan tutun da hani makro şeye kadar çok fazla böyle iliklerimize kadar işlemiş bir şey…."**(SÇ17)***
>
> *"Yani medyada, dönem dönem maalesef körüklüyor gibi geliyor bana. Bir de bu işte Whatsapp gruplarından sosyal medyadan tartışılan şeyler abartılıyor. Yani biri birine bir diyor. O bir rakamı bana gelinceye kadar bin oluyor. Vay efendim. Şunu yapan şöyle olmuş, böyle olmuş, vurun kırın edin ve bu sosyal medya mesajları sadece bize gelmiyor. Yani Suriyelilerin kendi arasında ki gruplarda da belki onları da böyle tahrik eden kışkırtan şeyler gidiyordur. Eminim gidiyordur."**(SÇ18)***
>
> *"Doğruyu yansıtması lazım. Çünkü. Her millet zaten biliyoruz, iyi var kötüsü var ama medya kötüye zaten odaklanıyor. Kötülere odaklanıyor ama iyisinde odaklanmıyor. Hatta hiçbiri iyiden bahsetmiyor."**(SÇ20)***
>
> *"Azınlıklar ya kırılgan gruplar olur ya da… günah keçileri. Medyada bundan bağımsız davranmaz. Yani daha davranmıyor. Şimdi siz bana ideali soruyorsanız ben size ideal olan anlatırım. İdeal olan medyanın bunları pompalamaması ya da işte haber diline dikkat etmesi, işte haber dilinde mülteci kullandığı araba şuraya çarptı ya da iki tane mülteci sahilde bunu yaptı. Suriyeliler bunu yaptı ya da işte Suriyelilerin oturduğu apartmanda çıkan kavgada işte iki Türk yaralandı. Örnek veriyorum yani. Şimdi bunlar tabii ki sinirlendiriyor toplumu. Sinirlendirir de, bunun önüne geçemezsiniz ki…"**(SÇ25)***

Bazen, özellikle seçim dönemlerinden hemen önce, göçmenlerin seçim konusu haline getirilmesinin de göçmelerin yaşamları üzerinde önemli zorluklar oluşturduğu söylenebilir. Bu dönemlerde, göçmenlere yönelik olumsuz söylemlerin arttığı ve göçmenlerin bu dönemlerde kentlerde görünmez bir hale geldikleri söylenebilir. Saha çalışanları bu konuda, şunları ifade etmişlerdir:

*"Bu medya dediğim gibi şey yapıyor birazda politik, politik sebeplerden dolayı da diyebilirim. Ya da medya organları da şu an günümüzde çok fazla tarafsız olamıyor. Maalesef genelde bir politik partinin şeyini yapıyor, sempatizanlığı şeklinde haberler yapıyor. Ve çoğu politik parti de daha çok genelde oy almak istiyor. Özellikle seçim dönemlerinde bunu çok görüyoruz. İşte göçmenler napsın? görünmez oluyorlar şehirde. Gönderilmemek için…"**(SÇ26)***

*"Bazen özellikle bence siyasi olarak oluyor. Bu özellikle oy zamanlarında nedense bir kışkırtma var. Sosyal medya tarafından aslında olmayan ama oldurmaya çalışılan bir algı var hep işte hep zaten ak partiye oy versinler diye sanki bu insanlar getirilmiş gibi genelde diğer taraftan bir şey var, insanları kışkırtıcılık maalesef."**(SÇ24)***

*"…Bi de bu sığınmacılar konusu politik bir şekilde kullanıldı. Bu siyaset kutuplaşmasından dolayı… Evet, seçimden dolayı bu çok sıkıntı yani örnek atıyorum şimdi böyle partiler, adayları daha çok oy kazanmak için ilk söylenen konu sığınmacıları yurtdışına sepetliycez. Yani kaba söyledim ama böyle..."**(SÇ23)***

Kadınlar, bu konuda, görüş bildirmekten kaçınmışlardır. Çoğu kadın, bu kısım için özellikle seçim dönemlerinde fazlaca söylenilen geri gönderme meselesinden korku duyduklarından bahsetmişlerdir. Gözlemlerimiz, hem yerel yönetim seçimlerinden önce ve sonra hem de genel seçimlerden önce ve sonra gönüllü bir geri gönderme altında zorunlu bir geri gönderme sürecine gidildiği üzerinedir. Geçmiş dönemlerde, sorun edilmeyen önemsiz sebeplerden dolayı göçmenler, bu dönemde, sınır dışı edilmeyle karşı karşıya kalmışlardır. Buna ilişkin bir göçmen kadın, şunları belirtmiştir:

*"Eşim motoruyla pazarda bir şeyler satarak geçimimizi sağlıyordu. Zabıtalar gelmiş işte ilk başta şöyle olmuş, işte motoru ondan almaya çalışmışlar. O vermek istememiş, sonra kavga gibi bir şey olmuş işte sonra polisler gelmiş. Önce Oğuzeli'ne gönderdiler onu. Sonra sınır dışı ettiler…. Neredeyse 1.5 yılı geçti… Bende zaten o sınır dışı edildikten sonra dışarda çalışmaya başladım. Ev işlerinden kazandığım çok yetmiyordu."**(GK17)***

Yerli halkın, kadınlara yönelik yaklaşımları, kadınların kültürel farklılıkları ve sınıfsal geçmişleriyle birleşerek doğrudan bir ayrımcılığa işaret etmektedir. Ayrıca, bu ayrımcılık, genellikle makulleştirilir, yani toplumun "Suriyeli kadınlar bu şekilde olur" gibi genellemelere dayalı önyargıları, dışlanmalarını daha da normalleştirir. KKY bağlamında bu kod altında deneyimlenen boyut, ayrımcılığın kültürel boyutudur. Kültürel olarak gelişen ön yargılar onları bir "öteki" haline getirirken, ırk-etnisite temelli kesişimsel kimliklerinin ortaya çıkarılması kaçınılmazdır. Bununla birlikte sınıfsal konumlarının da etkisiyle yaşanan ayrımcılık ve dışlanma daha katmanlı bir hale gelmektedir. Bu, kadınların gerek toplumsal yaşamda gerek toplumsal yaşamın önemli bir parçası olan istihdam süreçlerinde engellenmesine sebep olarak kadınların toplumsal yapıya entegre olmalarını zorlaştırmaktadır.

3.2.1.2. Suriyeli Kadınlara Dair Bakış Açısı: Kadındır, Sahipsizdir, Güçsüzdür

Göç bağlamında kadınlar, genellikle "stratejisi veya kaynağı olmayan pasif mağdurlar" olarak aşırı temsil edilme riski taşmaktadır. Bu ince bir çizgidir. Ayrıca farkında olmayı gerektiren bir algıdır (Herwig, 2017, s. 184). Bu algı, erkek egemen iş yaşamında birçok kişi tarafından istismar edilmektedir. UNHCR (2018) çalışmasında, bir göçmen, durumu şöyle ifade ediyor, *"Yalnızca yardıma muhtaç olarak görüldüğümüzde, bizi etkileyen kararlarda söz hakkımız elimizden alınıyor."* Bu durum, özellikle istihdamla ilgili olarak göçmen kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve temsilinin önemini vurgulamaktadır. Suriyeli kadınlarla ilgili algılar da onları, toplumsal ve ekonomik yaşamda zayıf ve savunmasız olarak görmeye yol açmaktadır. Bununla birlikte, çalışma ortamında da özellikle erkekler tarafından cinsel tacize varan farklı beklentilerle rahatsız edilmelerinde de bu algı, önemli bir etmen olarak görülebilir. Saha çalışanlarının belirttiği gibi, Suriyeli kadınlar, genellikle haklarını savunmaktan mahrum bırakılıyor, çünkü çoğu zaman sosyal güvenceye sahip değiller ve belirsiz çalışma koşulları altında çalışıyorlar. Bu durum, onların emeklerinin sömürülmesine ve düşük ücretle çalışmaya zorlanmalarına neden olmaktadır. Suriyeli kadınların, pasif ve savunmasız olarak algılanması, onların seslerini duyurmalarını ve haklarını savunmalarını zorlaştırmaktadır. Bu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve göçmenlik statüsünün kesiştiği bir durum olarak,

Suriyeli kadınların, yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır. Bu konuda saha çalışanları, şunları söylemiştir:

> *"Yani işte bizimle hafta sonu bir projede çalışan Suriyeli kadınlar var öğretmende var, temizlik işi yapanlarda var. Öğretmenlere oradaki görevli, güvenlik görevlisi de olabilir….Yani aslında onun çok üst müdürleri var. Bir sürü normal şartlarda hafta içi yapamayacağı baskıyı ya da söylemi hafta sonu o kadınların üzerine yapabiliyor. Çok net yapabiliyor. Öğretmenlere %20 yapabiliyorsa mesela temizlikçiye %70 yapıyor. Güçsüz buluyor çünkü yani. Kadınları hırpalamak daha kolay geliyor. Bence bunun ırkla da bir alakası olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Kadın diye yapıyorlar. Erkek olsalar yapamazlar."**(SÇ5)***
>
> *"Yani istismara uğramaları bu mali istismar da olabilir. Çünkü şu şekilde, emekleri sömürülüyor aslında. Çünkü onlar bir işe başladığında sosyal güvenceleri yok. Belirgin bir çalışma saatleri yok, bir iş tanımları yok. Hani? Günlük bugün çağırdım gelirsin, yarın gönderirim gidersin tarzında bir yaklaşım olduğu için sahipsizlik güçsüzlük getiriyor onlara böyle bir güvensizlik oluyor"**(SÇ22)***
>
> *"Hiçbir şey yapamaz zaten Suriyeli kadınlar pasiftir. Türk kadınlara kadar aktif kadınlar değildir şunu yap dediği zaman kendi işi değilse, belki bir Türk, bu benim görevim değil yapamam ama Suriyeli kadınların hiçbiri bunu demez, diyemez."**(SÇ15)***
>
> *"Eee yeniden başlıyordu çünkü bu sefer dediğim gibi kadının hem para kazanması hem de zaten mevcut sorumlulukları olan ev, çocuk gibi şeyler öyle atfedildiği için devam ettiriyor olması gerekiyor. Bu hane içindeki şeyi oluyor challenge oluyor kadının ama bunun dışında da şu algı Suriyelilerin özellikle kadınların muhtaç olduğu para kazanmak zorunda olduğu algısı. Patronlar tarafından da istismarı meşrulaştırılıyor."**(SÇ12)***

Suriyeli kadınların, haklarını talep etme ve kendilerini savunma konusunda yaşadıkları zorluklar, cinsiyetleri ve göçmen statüleri nedeniyle daha savunmasız bir konumda olduklarını göstermektedir. Kesişimsel olarak gelişen bu savunmasızlık, ayrımcılığın daha da derin bir biçimde yaşanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, işyerinde

taciz, dil engelleri nedeniyle dışlanma ve sıklıkla ciddiye alınmama gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu zorluklar, kadınların, haklarını savunmak için etkili stratejiler geliştirmelerini engellemektedir. Kadınlar, kendileri için savunuculuk yapmaya çalıştıklarında bile sıklıkla başarısız olmakta ve bu da kendilerini daha da güçsüz hissetmelerine neden olmaktadır. Dil engeli, bu ayrımcılığı, daha da pekiştirmekte ve kadınların, toplumda yalnızlaşmasına yol açmaktadır. Bu durum, onların haklarını etkili bir şekilde savunmalarını ve topluma tam olarak katılmalarını engellemektedir. Kadınların bu konudaki söylemleri, şu şekildedir:

> *"Hani mesela o yapar mesela çalışmak zorunda. Onun arkasında duracak kimse yok. Hani mesela gidip şikayet etse bile o yalancı mesela diyebiliyorlar bizim için."* ***(GK10)***
>
> *"Şöyle ki ben Türkçe konuşamıyorum. Yani anlıyorum az çok konuşuyorum ama iyi değil. Gördüğünüz gibi. Bazen ihtiyaç oluyor servis şoförleri ile çocukları evlerine bırakmaya gidiyorum. Orda servis şoförleri beni dinlemiyor. İşte geçen oldu. Servisteyiz biri aradı telefonu açtım. Şoför bilerek müziğin sesini artırdı. Konuşturmadı. Sonra çocukları bıraktık dönerken sordum neden öyle yaptığını. İşte iş yaptıklarını telefonla konuşmanın uygun olmayacağını söyledi. Oysa kendisi şoför olmasına rağmen telefonla kaç kere araba kullanırken konuştuğunu gördüm. Yani böyle şeyler yaşıyoruz. Hoş değil ama ne yapayım. Ben daha iyiyim sürekli onlarla çalışmıyorum arada ihtiyaç olunca gidiyorum. Sürekli onlarla çalışanlar daha sıkıntı yaşıyor. Yani niye böyle yapıyolar anlamıyorum."* ***(GK16)***
>
> *"Hayır yani vatandaş değilim o yüzden bu şekilde bir şey şikayet falan yapamıyorum. Daha çok dişlerimi gösteriyorum onlara bağırıyorum. Tehdit ediyorum. Korkutuyorum onu rezil edeceğimi söylüyorum. Kocama söylemekle tehdit ediyorum. Öyle şeyler. Bunlar bazen işe yarıyor ama bazen yaramıyor. Öyle devam edip gidiyor."* ***(GK14)***

İfadelerden de anlaşılacağı üzere Suriyeli kadınlar, yerli halk tarafından çoğunlukla zayıf olarak görülmektedir. Bu zayıflık algısı, KKY bağlamında kişilerarası ilişkiler noktasında kültürel boyutun bir çıktısı olarak doğrudan bir ayrımcılık ve dışlanama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel düzeyde, Suriyeli kadınların etnik kökenleri, toplumsal yapı

içerisinde onları daha savunmasız ve güçsüz bir noktada konumlandırır. Böyle bir bakış açısında, cinsiyet temelinde şekillenen ataerkilliğin etnik kökene dayalı kimlikle ve geri planındaki sınıf kompozisyonu ile birleşmesiyle ayrımcılığın ve dışlanmanın derinleşmesi kaçınılmazdır.

3.2.1.3. Kamusal Hizmetlere Erişim Güçlüğü

Kamusal alanda sunulan hizmetler, toplum içerisinde yerli halk ile göçmenlerin karşılaştığı önemli mekanları ve bu mekânlarda kurulan zorunlu karşılaşmalara işaret etmektedir. Gelişen olumsuz ilişkiler, hizmet alan yerli halktan olabileceği gibi hizmeti sunan personel eliyle de yapılıp derinleştirilebilmektedir. Vatandaş olmamak gibi yapısal bir durumun tezahürü olarak gelişen bu ayrımcı tutum ve ön yargılar, kadınların, iş yaşamına erişmelerini doğrudan olmasa da dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Bu dolaylı hal, kadınların dış dünya ile kurdukları ilişkilerin zorluklarla örülü olduğuna ilişkin bir örneği temsil etmektedir. Bu örnekten hareketle, iş yaşamı gibi, kamusal hayatın önemli bir parçası olan istihdam alnında, daha fazla insanla karşılaşma olasılığı, kadınların, maruz kalabilecekleri olumsuzluklardan ötürü onlar için korkutucu olabilmektedir.

Burada eksikliği en çok hissedilen konu kültürel olarak duyarlı işleyiş ve personeldir. Bu bağlamda, kamu kurumlarının kültüre duyarlılığı temel bir ilke olarak benimseyip tüm süreçlere entegre etmeleri gerekmektedir. Özellikle, azınlıklar ve göçmenlerin bulunduğu toplumlarda, kamu düzeni ve işleyişi açısından kültüre duyarlı hizmetlerin geliştirilmesi ve entegre edilmesi büyük önem taşır (Weimer ve Zemrani, 2017, s. 279-280). Türkiye'de, ifade edilen bu sorunların çözümü ise kültürel olarak duyarlı ve yetkin bir yaklaşımın kamusal alana hakim olmasıyla birlikte, yine kültürel olarak yetkin ve iki dilli personellerin yetiştirilmesi ile olanaklı görünmektedir. Bu konuda katılımcılar, şunlardan bahsetmektedir:

> *"Üniversitede mesela ilk gittiğimiz ilk ders ilk hafta ve ilk ders. Yani bütün girdim sınıfa. Yaklaşık yani 75 kişi vardı. Oturdum, bir ders başlayacak. Hoca hanımefendi başlamadan önce mesela sordu ilk soru sınıfta yabancılar var mı? diye eğer varsa yani ellerini kaldırsın, kaldırdık biz. Ondan sonra başladı. Siz ne*

yapıyorsunuz, nereye geldiniz? Neden bu bölümü (sınıf öğretmenliği) seçtiğini yani ne sanıyorsunuz kendinizi? Gelecekteki bizim çocuklarımıza siz mi yani öğretmen olacaksınız? Türkçemi öğreteceksiniz. Yani böyle şeyler çok baya bir saat sürdü yani. Bunu sokakta yaşamadık üniversitede yaşadık." ***(GK23)***

"Ya tabi ki ya kimlikler bile farklı olması beni rahatsız ediyor… Mesela bir hastaneye gittik. Gittiğiniz zaman kimlikleri çıkardığınızda yabancı oluyorsunuz. Biliyorsunuz farklı bir muamele görebiliyorsunuz ondan dolayı. Bu yüzden sıkıntılı ya hocam ya kimliğin görüntüsü tüm hizmetleri etkiliyor açıkçası." ***(GK3)***

"Ve tabii hastanede mesela gene hiç unutmam şey dönemi korona zamanı herkeste zaten maskesini koymuş ama hastane yani hastanede kalabalık olur. Bir Türk bayan var, yanımda bir de Suriyeli bu tarafımda bayan var. O bayan öksürdü ama maskesi var. O Türk kendini aşağıladı, kötü kötü laflar da söyledi. Zaten bu korona Suriyeliler geldikten sonra oldu. Başımıza neler neler gelecek filan çok baya konuştu kadın. Suriyeli kadın maskesini hiç çıkartmadı. Geri öbür tarafından Türk bir bayan öksürdü. Hiç ona bir küçük bir laf etmedi çünkü onun Türk olduğunu biliyordu." ***(GK5)***

"Doktor odasının önündeyiz işte sıradan dolayı bir kavga çıktı. Kadının yeşil kartı yokmuş. Başladılar, hepsi Suriyelilerin yüzünden oldu. Bizlere bir şey kalmadı diye. Ben de sustum, hiçbir şey demedim ondan geri tekrardan kadın dedi ki işte yeşil kartı falan çıkaracağıma kadar bilmem ne idare eder misin dedi doktora. Gördün mü artık dedi doktor yüzüme baka baka bana sizlere veriyorlar, bizimkilere vermiyorlar. Doktor böyle söyleyince çok kötü oldum yani ne diyecem bilemedim… Doktor bunu söyledi. Buna öyle bir sıkıldım ki bir ağladım ki size anlatamam…" ***(GK7)***

"…Hemşire falan gelip siz hep çocuk mu yapacaksınız? Biz, sizinle mi uğraşacağız? Suriye'den gelmişler. Biz hep sizinle mi uğraşacaz..." ***(GK10)***

"… O gün bizim komşu geldi. Sonra okuldan kızım geldi ağla ağla kız ne var kızım dedim, komşumun kızı da benim kızımın arkadaşı öğretmenleri bir şeyler demiş. Kız meslekte okuyor kızım, sürekli öğretmenler diyorlarmış gidin evde oturun sizi anneleriniz everir. Sizi 14 yaşında, 15 yaşında everirler gidin. Evde oturun yani okullarda çok böyle sıkıntı oluyor… Kız kaldıramadı okulu bıraktı." ***(GK13)***

Kamusal hizmetlere erişim, günlük yaşam içerisinde Suriyeli kadınlar için önemli bir yapısal engel ya da engelleri teşkil etmektedir. KKY bağlamında yapısal engel ya da engeller bu kod altında sınıf noktasında kendisini göstermektedir. Sınıfsal olarak, düşük bir statüde yer alan Suriyeli kadınlar sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlara erişmede zorluklar yaşamaktadır. Dolaylı bir ayrımcılık anlamına gelen bu yapısal engeller, zamanla yerli halkın tepkisini çekmemek için "yeni normal" haline getirilerek makulleştirilmiştir. Kadının kamusal alanda yaşadığı hali hazırdaki zorluk ve güçlükler bu bağlamda daha da artmıştır.

3.2.2. Suriyeli Kadınların Karşılaştıkları Kişisel Güçlükler ve Direniş Halleri

"Suriyeli kadınların karşılaştıkları kişisel güçlükler ve direniş halleri" kategorisi altında, 6 kod oluşturulmuştur. Bunlar; Suriyeli kadınların annelik rolleri: evde tek başına çocuklar, Suriyeli kadınların istihdama erişim sürecine ilişkin bilgi eksiklikleri, istihdamdaki Suriyeli kadınların güvende hissetme ihtiyacı ve istihdamda kalma stratejisi olarak zoraki erkeksileşme, yitirilenlerin yükü: psikolojik etkiler, dil engeli: Suriyeli kadınların kendilerini ifade etme zorlukları, korku duvarları: Suriyeli kadınların dış dünyaya eklenme sürecine ilişkin kaygıları şeklindedir.

3.2.2.1. Suriyeli Kadınların Annelik Rolleri: Evde Tek Başına Çocuklar

Suriyeli kadınların, istihdama erişim motivasyonlarında önemli bir etken çocuklarıdır. Annelik rolü, kültür ve toplumsal cinsiyete dayalı roller bağlamında istihdamda psikolojik, sosyal ve zihinsel olarak tutunmalarını önemli ölçüde etkileyen bir konudur. Kadınlar, çocuklarının bakımlarını ihmal etme, onlarla yeterince zaman geçirememekten dolayı kaygı ve suçluluk duymaktadırlar. Özellikle, uzun çalışma süreleri, evde olamamalarından dolayı suçluluk duygusu yaşamalarına sebep olmaktadır. İstihdamda karşılaşılan bu zorluk, kadınların, uyum süreçlerini de karmaşık hale getirmektedir. Bu, istihdam arayışında olan kadınları, evden çalışmaya yöneltmekte, kadınlar evde çalışma döngüsüne sıkışmaktadır. Kadınlar açısından bu sıkışma, bir taraftan evde üretim yaparken bir taraftan da ev işleri ve çocukların bakımlarını yürütüyor olmalarından dolayı perçinlenmektedir. Kadınların annelik rolleri, bu süreçte, alışık olmadıkları bir forma

bürünmekte ve büyük bir değişim ve zorluğa uğramaktadır. Bir saha çalışanı bunu, şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Evet, yani buraya geldi, mecbur kaldılar birdenbire yani çocuklarını bırakıp 12 saat fabrikada çalışmaya bir kadın başladı, bunalıma giriyor ister istemez yani orada da şartlar çok zor çünkü süre uzun. İster istemez o bir psikolojik bir şeye giriyor... Yani şey tek oluyor böyle sürekli işten şeye eve evden işe çocuklara da dolayısıyla sağlıklı bakamıyor. Bu kadını daha çok zorluyor."**(SÇ10)***

Kadınların anlatıları, annelik rolleri ve çalışma yaşamları arasında bir iş-yaşam dengesi kurma çabalarını ortaya koymaktadır. Ekonomik zorlukların kadınları, çalışma yaşamına girmeye zorlaması, aile içerisinde rol ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasına sebep olmaktadır. Özellikle, uzun çalışma süreleri ve buna karşın hiç de yeterli olmayan ücretler kadınların, çocuklarına yeterince odaklanamamasına yol açmaktadır. Çocuklarının bakımlarını ihmal etmeleri, annelik rollerini yerine getiremedikleri düşüncesi ile birleştiğinde kadınlarda, yetersizlik hissi oluşabilmektedir. Bakım konusunda yeterli desteği göremeyen kadınlar, psikolojik olarak yıpranmaktadır. Bu yıpranma, hem aile hem toplumsal yaşam hem de iş yaşamında kadınları baskı altında tutan bir durum haline gelmektedir. Bu durumda, kadınların, duygusal ve psikolojik destek ihtiyaçları daha belirgin hale gelmektedir. Kadınların, bu konudaki ifadeleri de bunu yansıtmaktadır:

> *"İşte onda bir şey söylemedi, tamam destekledi. Kendisi de çok zor bir durumdaydı ondan. Hiç çalışmıyordu, tedavisi falan vardı, hiç çalışmıyordu. Ben de geçtim. İbrahimli deki yer çok da iyiydi, çok da güzeldi. Hatta yani işimi de sevdiler beni de yani çok iyi davrandılar bana ama işte nasıl zorluk yaşadım, hani çocukları nerede bırakacağım, tek bırakacağım. Ablamgile bırakıyorum olmuyor. Zorluk yaşıyorum yani onları götür getir. Bu kışın günlerinde işte çok yaşadık. Öyle olunca çocukları yalnız bırakamadım işi bıraktım"**(GK7)***
>
> *"Şimdi mesela çocuklar bırakıp çıkınca hani benim. Şimdi 4 yaşında çocuk var. Ben çok zoruma gidiyor bu çocuğu bırakıp çıkıyorum yani zoruma gediyor, aç mı susuz mu kalıyor? Bir de ablası var, ablası da okuyor. Yani ikisi de okuyor bazen komşunun yanına bırakırım. Ben yani şimdi bir iş bulursam günlük bulursam*

kendi şeye koyacağım anaokuluna koyacağım. O da paralı olduğu için mesela dokuzdan beşe kadar çok para istiyorlar…" ***(GK13)***

"Çocuklarımı hep düşünüyorum. Ne yapıyorlar, ne yiyorlar, ne içiyorlar. Benim bir kızım var. 10 yaşından beri evde oturuyor. Ablalara şey de okuldan gelene kadar. Tek başına otururken ben korkarım. Birisi kapıyı çalarsa ya da yangın falan bir şey olursa hep yani kızımı düşünüyorum..." ***(GK21)***

Annelik rolleri, KKY bağlamında Suriyeli kadınların deneyimlediği ayrımcılık kişisel düzeyde büyük bir sorumluluk yükleyerek gelişirken bu sorumluluğun kültürel olarak büyük beklentilerle örülü olduğu gerçeği de ayrımcılık ve dışlanmayı artırmaktadır. Kişisel düzeyde, Suriyeli kadınlar, annelik sorumluluklarını üstlenirken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda, "anne fedakardır" imajını üzerlerine giyinirler. Kültürel düzeyde ise ayrımcılık ve dışlanma, kadınların toplumda güçsüz ve koruyucu olmaları gerektiği inancı ile şekillenir. Kadından beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin en önemli göstergesi olarak annelik rolleri, sınıfsal engellerin kadının sorumluluklarını daha da ağırlaştırması sebebiyle kadınlara yönelik beklentileri artırmaktadır. Bu beklentiler, kadınları hem kişisel hem kültürel boyutta bir kıskaca aldığı gibi cinsiyetle kesişen sınıf ile ortaya çıkan yeni kesişimsel kimlikleri, onları güçsüzleştirmekte ve dolaylı bir ayrımcılık ve dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır.

3.2.2.2. Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecine İlişkin Bilgi Eksiklikleri

Kapsamlı ve etkili bir uyum stratejisi için, uyumun alt parametrelerinden istihdam, göçmenlerin uyum süreçlerinin anahtar unsurlarından biridir. Kadınların, yeni aşina oldukları piyasa koşulları kayıt dışılık vb. gibi olumsuzluklarla birleştiğinde, kadınların daha iyi bir istihdam deneyimleri için hem piyasaya ilişkin hem de toplumsal yaşama ilişkin yazılı ve yazısız toplumsal normların onlara anlatılması ve karşılıklı bir sürecin kurulması gerekmektedir. Suriyelilerin, ilk geldikleri sırada kurgulanan acil durum sebebiyle insani kriz politikalarının hemen akabinde geliştirilen politikaların uyum süreci üzerinden yürütüldüğü görülmektedir (Özçürümez, Hoxha ve İçduygu, 2020, s. 7-8). Ancak gelinen noktada, uyum konusunun istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Alan çalışmaları sırasında kadınların, büyük kısmının günlük yaşamlarını kotaracak kadar

dahi dil bilgisine sahip olmadıkları görülmüştür. Bu, araştırmacıyı kadınların, direnç gösterdikleri görüşüne yöneltmiştir. Uyumun önemli belirleyicilerinden olan dil öğrenmeye karşı geliştirilen bu direnç, istihdama hazırlık aşamasından, istihdam sırasına ve sonrasına tüm süreci etkileyen en büyük sorun olan, sürece ilişkin bilgi eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Saha çalışanlarının ifadelerine bakıldığında, kadınların, iş arama ve bulma süreçlerinde yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Dil engeli, iş için fırsatlardan haberdar olamama, gerekli kaynaklara ve kurumlara erişimde zorluklar yaşama gibi etkenlerle kadınların istihdama erişimlerini sınırlandırmaktadır. Kadınlar, iş başvuru süreçlerinden haberdar olamadıkları gibi mevcut fırsatlara nasıl erişeceklerini de bilememektedirler. Bu, kadınları, daha önce de belirttiğimiz gibi kendi sosyal çevrelerine sıkıştırmakta ve bu ilişkilerle istihdama erişim süreçlerini yürütmeye yönlendirmektedir. Kadınların, iş olanaklarından ve bunlara erişim yol ve yöntemlerinden haberdar olmaması işgücü piyasasına katılımlarını ve dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarını olumsuz etkilemektedir. Bu konuda saha çalışanları, şunları belirtmiştir:

> *"Onun dışında dediğimiz gibi işte yani yol bilmiyorlar. Çok fazla şey bilmiyorlar. Hani tam olarak bir uyum sürecine girmemişler. Yani işte istediğim gibi gideyim. Şeyi göremezsiniz. Mesela bir Suriyeli kadın gideyim de ben şuraya bir iş başvurusu yapayım gibi bir mantık yok. Çok zor…"**(SÇ6)***
>
> *"Hiçbir şey bilmez, kime gitmesi gerekiyor? Bunu belli kurumlar üzerine nasıl gideceğiz işte kayıt işlemleri nasıl olacak, nasıl başvurması gerekiyor? Mesela Türkiye'de çok güzel açılan hibeler var. Bazı küçük işletmelerin kurulması için, bunlara erişim yok."**(SÇ9)***
>
> *"Fırsata erişim ya da fırsatı bilmeme yani iş fırsatı haberdar olmaması. Yani çalışabilir belki ama bilmiyor. Nerede çalışabilir, ne yapabilir, nasıl erişebilir işte dil bariyeri diğer bir zorluk. Baktığımız zaman işte. Fırsat değil, böyle bir şey daha söyleyecektim ama onu unuttum. Ha genel olarak hani bu şeyler ciddi bir sorun teşkil ediyor, o gibi görünüyor."**(SÇ13)***

Kadınların, istihdama erişimde yaşadıkları bilgi eksikliği, kendi ifadelerine de doğrudan yansımaktadır. Kadınlar, iş arama süreçlerinde ne yapacaklarını ya da nereden başlayacaklarını bilmediklerini belirtmektedirler. Bu durum, kadınların, ekonomik

bağımsızlıklarını etkilediği gibi istihdam süreçlerini de şekillendiren önemli bir konu olarak görülebilir. Kadınların, bu konudaki ifadeleri de şu şekildedir:

> *"… Bu yüzden normal fabrikalara gidip işçiye ihtiyacınız var mı? Gibi sorduk ya da lokantaya gidip işçiye ihtiyacınız var mı? O şekilde bir iş bulmaya çalıştık. Bizde yaşadık bunu. Bunun dışında nasıl iş bulabilirdik bilmiyorduk."* ***(GK3)***
> *"İlk geldiğimizde ben iş diye bir şey bilmiyorum nasıl çalışacağımı bilmiyorum. Nasıl iş arayacağımı bilmiyorum. Bir gittim uğraştım olmadı. Sonra tanıdıklar var diye bir şey de fabrikada çalıştım."* ***(GK22)***

İstihdama erişim konusunda, Suriyeli kadınların bilgi eksiklikleri KKY bağlamında büyük oranda yapısal boyutta az da olsa kültürel boyutta ifade edilebilecek ayrımcılık ve dışlanmanın bir çıktısıdır. Sınıfsal engellerin de devreye girmesi kadınların işe erişim noktasında kaynakları bilememelerine sebep olmaktadır. Özellikle alt sınıftan kadınların kaynaklara erişimlerinin oldukça sınırlı olması bu durumu beslemektedir. Toplumsal cinsiyetin gereği olarak, kadının dışarıdan ziyade ev içi sorumlulukları üstlenmesi, kadının dışarıdaki dünyaya ilişkin bilgisini sınırlamaktadır. Kültürel boyuttan baktığımızda ise genel bağlamda ataerkilliğin etkisiyle Suriyeli kadınların devamlı ev endeksli bir yaşam sürüyor olmaları dış dünyaya eklenmelerini engellemektedir. Toplumsal cinsiyet düzleminde, etnik kökenle kesişen sınıfın ortaya çıkardığı bu yeni kesişimsel kimlik, toplumda normal olarak kabul edilen iş gücü piyasası anlayışına dayanarak makul gösterilmekte ve ayrımcılığın makuleştirilmesine neden olmaktadır.

3.2.2.3. İstihdamdaki Suriyeli Kadınların Güvende Hissetme İhtiyacı ve İstihdamda Kalma Stratejisi Olarak Zoraki Erkeksileşme

İş yerinde cinsel taciz, kadın çalışanların %40 ile %70'i, erkek çalışanların ise %10 ile %50'si tarafından deneyimlenmektedir (Barling, Rogers ve Kelloway, 2001, s. 262). Tacize uğrayanlar genellikle genç, bekar, düşük eğitimli, iş yerinde alt kademelerde çalışan ya da geçici olarak işe alınan (örn. proje bazlı) kadınlardır (Cortina ve Wasti, 2005; Gerrity, 2000). Cinsel taciz, kadınlarda öfke, ağlama nöbetleri, düşük özsaygı ve utanç duygusu gibi çeşitli ruhsal sorunlara yol açabilmektedir (Cortina ve Wasti, 2005).

Ayrıca cinsel taciz, kadınlarda kendini suçlama, düşük özgüven, konsantrasyon eksikliği, güvensizlik hissi, iş yerinde yalnızlık ve alkol kullanımına da sebep olabilmektedir (Barling, Rogers ve Kelloway, 2001). Suriyeli kadınların da istihdam süreçlerinde en fazla zorlandıkları konu cinsel taciz ve beklentilerdir. Bu sebeple kadınların istihdam sürecinde en çok önemsedikleri konu güvenlik konusudur. Bu çalışmada, kadınlar, kültürlerinin de getirdiği ve eşleri ve ailelerinde vücut bulan güvenlik endişeleri sebebiyle güvenli olmayan iş ortamlarından kaçınmaktadırlar. Bu, kadınların daha çok tanıdıkları ya da oransal olarak daha çok kadınların çalıştığı iş yerlerini daha güvenli olarak görüp, çalışma tercihlerini, bu yerler üzerinden belirlediklerini göstermektedir. Gettolaşmaya sebep olan bu durum, uyumu zorlaştırmakta ve ayrımcı-dışlayıcı tutum ve söylemlere yönelik riski artırmaktadır. Saha çalışanlarının gözlemleri, bu kadınların, iş arama ve çalışma süreçlerinde güvenliklerini sağlama çabalarını ortaya koymaktadır. Saha çalışanlarının bu konudaki ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Eş mevzusu var. Güvenilir bir ortam mı değil mi bilmedikleri için riske etmek istemiyorlar. Huzurlarını bozmak istemiyorlar. Ama dediğim gibi STK mesela burada iş var git dediğinde gidiyorlar."**(SÇ16)***
>
> *"Çünkü kendini güvende hissetmiyor. Yabancı bir memlekette yaşıyor. Dışarı çıktığında bilmiyor, yani dil bilmiyor. Oranın kuralı nasıl orada nasıl yaşanır? Bütün bunları bilmiyor ve kendi kendinin kimliğiyle ilgili bir işaret bir belirgin bir şey ortaya koyduğunda bundan kaynaklanan bir zarar göreceğinden endişe ediyor muhtemelen."**(SÇ22)***

Kadınlar, güvende olmak için çalışacakları iş yerlerini seçerken yukarıda da belirttiğimiz gibi tanıdıkların referansı ve kadın çalışanların yoğun olması gibi etmenlere önem vermektedir. Bu etmenlerin öne çıkması, hem ekonomik gerekçeler hem de kişisel güvenlik kaygılarıyla şekillenmektedir. Kadınlar, tanıdıkları ya da aileleri tarafından bilinen iş yerlerinde çalışmayı güvenli ortam olarak kabul edip, istihdam arayışlarını bu yönde ilerletmektedirler. Bu, kadınların, özellikle taciz vb. olumsuz kötü niyetli yaklaşımlardan ve iş yerinde karşılaşılabilecek diğer olumsuzluklardan korunmak amacıyla gerçekleştirdikleri bir strateji olarak görülebilir. Bu strateji aracılığıyla kadınların işe girmeleri, onların, hem fiziksel hem psikolojik güvenliklerini sağlama

çabasının bir parçasıdır. Bu çıktı bize, kadınların, toplumsal yapıda karşılaştıkları güvenlik riskleri ve dışlanma tehlikeleri nedeniyle güvenli çalışma ortamlarına duydukları gereksinimi göstermektedir. Kadınlar, bu konuda şunları belirtmişlerdir:

> *"Ve burada çalışan arkadaşları önceden ailem de tanıyor, ben de tanıyorum. Bu yüzden güvendikleri için bu yere güveniyoruz. Tamam, hadi maaşları daha az da olsa dışarıdan az da olsa ama burası daha güvenli o şekilde"* ***(GK3)***
>
> *"Yani daha öncede söylemiştim. Erkeklerin farklı istekleri olabiliyor. Bizi sahipsiz görebiliyorlar. Bu tür şeylerin olmadığı iş yerleri. Bir de Türk kadınlarda bazen kötü şeyler söyleyebiliyor bizim için bunun da olmamasına dikkat ediyoruz. Ama bunu bilemiyorum tabi. O yüzden tanıdıklar aracılığıyla bu tür işlere giriyoruz. Bu sadece benim yada benim ailem için değil Suriyeli kadınlarda genelde böyle bir durum var."* ***(GK10)***
>
> *"Ben kendi kendime gitmiyorum illaki tanıdık biri varsa ya da araştıran biri varsa yani bana garantisi olsun yani herhangi bir fabrikaya da herhangi bir atölyeye de giremem…Yok yok yani ben yani güvenli bir yer olmazsa gidemem. Yani herhangi bir ben tek başıma gidemem. Ben sorarım bu yer. Biri beni yardım ediyor. Biri onu tanıyor falan diye garantili bir yer diye giderim."* ***(GK21)***

Kadınlar, güvenli çalışma ortamlarına erişemediklerinde, bulundukları çalışma ortamında kendilerini güvene almak için erkek egemen istihdam ortamlarında kadınlar karşılaştıkları engelleri aşmak için bazen farklı stratejilere başvurabilmektedirler. Bu engellerin üstesinden gelmek ve toplumda kabul görmek için, kadınların iş yaşamında erkek gibi davranmaları ve başarılı olmaları bir zorunluluk haline gelebilmektedir. Kadınlar, erkek egemen bir kültürde, maskülen sistemi benimsemek veya bu sisteme uyum sağlamak durumunda kalmaktadırlar (Miller, 2004, s. 48). Kadınlar, erkek egemen yapıda olan istihdam ortamında başta kabul görmek bununla birlikte taciz veya olumsuz yorumlarla karşılaşmamak için erkeklere özgü davranışlar ve giyim tarzı geliştirmektedirler. Bu strateji, kadınların iş yerinde kendilerini koruma ve saygı görme çabası olarak erkeksileşme (maskülenleşme) şeklinde ifade edilebilir. British Council

tarafından gerçekleştirilen "Kültürde Kadın Gücü"[19](2016) araştırması, kültür ve sanat alanında yönetim kademelerinde yer alan kadınlar üzerinden yapılmış ve kadınların %40'ı alanda kadın olmanın zor olduğunu, %25'i iş yaşamında bazen erkek gibi davranmak zorunda kaldığını ifade etmişlerdir. Uzay (2020, s. 112) çalışmasında, kadınların, iş yaşamında başarı elde edebilmek adına maskülen davranışlar sergileme eğiliminde olduklarını ve dişil görünümün iş yaşamında onlara engel oluşturabileceğini düşündüklerini tespit etmiştir. Esasında erkeksileşme, kadınların iş yerindeki güç dengelerini kendi lehlerine değiştirme arayışıdır. Kadınlar, daha sert ve güçlü bir imaj sergileyerek hem kendilerini taciz gibi durumlardan korumaya hem de erkek meslektaşlarıyla eşit muamele görmeyi amaçlamaktadırlar. Bu durum, kadınların duygusal olarak da erkek gibi bir kadın olmalarına, yani daha az duygusal ve daha pragmatik davranmalarına sebep olmaktadır. Bakıldığında bu konunun, kadınlar tarafından, iş yerinde karşılaşılan cinsiyetçi yaklaşımlara karşı bir savunma mekanizması olduğu söylenebilir. Bu konuda katılımcı ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Daha aşağıya daha tabana indikçe işte belki cehalet seviyesi belki bilgisizlik bakış açısı daha altlarda daha farklı olabiliyor. Kadın bir tacize bir şeye maruz kalmamak için iş yerinde olumsuz bir duruma bir laf söylenmemesi için kendince bir koruma kalkanı oluşturuyor. Giyimi zaman içerisinde işte giyim aynı şekilde davranışları eyvallah böyle diyen kadınlar var erkekleşmiş kadınlar. Bunun gibi hani bir kendince bir kalkan oluşturuyor….. Duygular erkekleşiyor, şey gibi hani erkekler ben bununla karşılaşırım, sen de bizden deyip bazen argo konuşabiliyor erkekler ya da işte senden de bizdensin hikayesi bu. Bunun gibi kadın giderek erkekleşiyor."* ***(SÇ7)***
>
> *"Yani mesela ben erkek gibi hissediyorum ben beni. Çünkü kendimi korumam lazımdı. Eşim felçli o yüzden yanımda değildi. Hep böyle dışardakiler kötü bakıyordu. Bende erkek gibi davranmaya başladım. Zaten eşimde felçli olunca her şeyi ben yapıyorum. Zorunlu olarak erkek gibi oldum özellikle çalışma*

[19] Erişim adresi: https://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/womens_power_in_culture.pdf

*ortamında böyle olmam gerekti. Yoksa erkekler kötü bakıyordu. Sahipsiz bakıyordu."**(GK13)***

Göçmen kadınlar, iş gücü piyasasında güvende hissetmek için çoğunlukla kendilerini erkek egemen bir çalışma ortamına uyum sağlamak zorunda hissetmektedirler. Bu KKY bağlamında erkek egemen iş gücü piyasasının yapısal çıkmazlarından kaynaklanmakla birlikte kültürel boyutu da kapsamaktadır. Kadınlar, iş dünyasında cinsiyetlerinden dolayı daha fazla ayrımcılığa uğramamak için daha sert, daha "erkeksi" davranmak zorunda hissetmektedirler. Bu zoraki erkeksileşme, kişisel kimliklerinin sınıfsal ve toplumsal baskılarla şekillenmesi anlamına gelir. Bu noktada dolaylı olarak ortaya çıkan ayrımcılık, erkek egemen çalışma ortamının normalleştirilmesiyle, kadınların kimliklerinin dışlanmasını da pekiştirir. Cinsiyet rollerinin baskısı, kadınların kendi kimliklerini ve çalışma biçimlerini baskılar.

3.2.2.4. Yitirilenlerin Yükü: Psikolojik Etkiler

Farklı bir kültürde yaşamak ve uyum sağlamak, stresli bir süreçtir (Buz, 2004). Birçok göçmen, yeni bir ülkeye geldiklerinde maddi ve manevi eksikliklerle tek başlarına mücadele etmek zorunda kalır. Bu durum, sosyal ve psikolojik desteği kendi başlarına sağlamak zorunda olduklarını gösterir. Göçmenler, yeni bir ülkeye yerleşirken yaşam tarzlarındaki, sosyal, fiziksel ve ekonomik çevrelerindeki büyük değişiklikler nedeniyle psikolojik sıkıntılar yaşayabilirler. Bu durum, stresle başa çıkma, stres değerlendirmesi ve strese karşı koymaya yönelik becerilere ihtiyaç duyacaklarını gösterir (Aroian, 1990). Çatışma ortamından göç eden Suriyeli kadınların birçoğu ailesinden, akrabalarından ya da arkadaşlarından kayıplar vermişlerdir. Buna, göç öncesindeki sosyal, ekonomik, kültürel vb. yaşamlarını kaybetmiş olmanın derin psikolojik etkileri de eklendiğinde, ortaya çıkan kayıplar, özgüvenlerini ve geleceklerine olan inançlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sahip oldukları statülerini ve sınıfsal konumlarını kaybetmeleri, kadınların kendilerini değersiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Birçok kadın, bu sebepten dolayı iş arama ve istihdama katılma konusunda cesaretsiz davranmaktadır. Bu durum, mevcut şartlarda kadınların, erkeğin himayesi altında yaşama zorunluluğunu kabullenmelerine neden olmuştur. Ayrıca, savaşın getirdiği travmalar ve sürekli bir tehdit

altında olma hissi, bu kadınların ve ailelerinin, psikolojik sağlıklarını da ciddi şekilde etkileyen diğer bir konu olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Yani çok zor dönemlerden geçmişler Suriyeli arkadaşlarımız mesela bir arkadaşımız var, tekstil atölyem vardı diyor. Çok güzel işim vardı ya sürekli anlatıyor. Savaş olduğunda tamamıyla olduğu gibi bırakıp buraya geliyor."**(SÇ3)***
>
> *"Evet yani kendine şey demiyor. Böyle gidip ağır böyle bir şey kaldırma veya çalışma veya başkasından emir alma kaldırılamıyor. Ben çok böyle bunalıma girmiş veya tedavi olanlar biliyorum. Psikolojik destek alanlar var. Böyle çok arkadaşım var, eğitimliler orada da tanırdım kendilerini iyi mevkiye sahiplerdi. Yani seviyeleri de iyiydi. Diplomalı böyle insanlar burada işte ben öğretmenlik şeyinde, sektöründe çok bilirim. Hanımları öğretmenlik yapıyorlar. Kendileri de evde oturuyorlar."**(SÇ10)***
>
> *"Zaten hepsi kadında erkek de erkek çok belli etmiyor ama ikisi de zaten kırılgan durumda. Çoğunun psikolojik durumu iyi değil. Kadınlar en ufak bir sese yine mi savaş olacak korkusu içindeler. Mesela en büyük korkularından biri de Suriye'de de bu var... Çocuklar evde yalnız kalmış ya yine savaş olursa ya çocuğumun yanında olamazsam korkusu çok fazla var."**(SÇ15)***

Kadınların, göçle birlikte içine düştükleri psikolojik yüklerini ve yaşamlarındaki derin değişimi yansıtan ifadeleri, mevcut durumları ve geçmişteki refah seviyeleri arasındaki büyük farkı gözler önüne sermektedir. Önceki yaşamlarında sahip oldukları sosyal statüleri, ekonomik istikrarları ve güvenlikleri kaybolmuş, kadınlar köksüzlük ve belirsizlik duygusuyla karşı karşıya kalmışlardır. Sıfırdan başlamak durumunda kaldıkları yeni yaşamları, geçmiş yaşamlarının özlemiyle birlikte şekillenmektedir. Kadınların yaşadıkları travmatik deneyimler, gelinen ülkede kaybettikleri sosyal destekleri ile birleşen ekonomik sıkıntılar, yaşam kalitelerini önemli ölçüde düşürmekte ve uyum süreçlerini etkileyerek yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Buna ilişkin ifadeler, şu şekildedir:

> *"Bence çok şey değişti. Yani bizim evimiz vardı. Böyle istikrarı bir hayatımız vardı sonuçta. Yani sıfırdan başlamak yani, yani buraya gelmek öyle bir şey yani hani*

arkandan her şeyi bırakmakta gelmek yani bence çoğu insanda öyle hani evi vardı en azından. Hani herkesin memleketinde ne bileyim çoğu insanda arsası oluyor ya da ne bileyim de, babasından dedesinden kalan evi oluyor. Hani bir bağı oluyor bir kökü oluyor. Burada hani yabancı bir ülkede olmak köksüz olmak yani." ***(GK1)***

"Zaten burada, buraya geldikten sonra babam ve annem hep bize güç veriyorlardı. Sıfırdan da başlayabilirsiniz. Sıfır noktasından başladık hocam, orada 2 tane evimiz vardı, 2 tane de dükkanımız da. Hepimiz üniversite öğrencileriydik abilerim biri avukat diğeri Fransız dili ve edebiyatı okuyordu, diğer kimya öğretmeni. Herkes geldi burada üniversitelerini bırakıp burada işçi oldu. Hayatlarını devam ettirmeye çalıştılar…" ***(GK3)***

"Çok güzeldi. Suriye'deki hayatımız yani öyle böyle değil ben bazen hani ben buraya geldikten sonra bayağı bir bayramlarda olsun. Ramazanlarda falan olsun. Özel günlerimizde olsun, oturur ağlardım işte. Bizim Suriye'deki bayramımız şöyle böyle diye ama dediğim gibi 10 yıl oldu ister istemez..." ***(GK20)***

"Ben 17 yaşındayken evlendim. 4 çocuğumuz var. Bu 4 çocuğumuzla güzel hayatımız güzel geçiyordu. Paramız var, işimiz var, arabamız var. Bir de şeyde hem eşim hem babam tarafında ticaret işinde çalışıyorlardı. Hayatımız güzel geçiniyorduk. Lüks içindeydik diyebiliriz yani, ama şey de savaş geldikten sonra hayatımız alt üstü bir şey oldu. Yani bambaşka bir şeye döndü..." ***(GK22)***

Göç, savaş, göç edilen ülkede yeni düzene uyum sağlama ve kültürün taşıyıcısı olarak görülmeden kaynaklı baskı ve stres, Suriyeli kadınların psikolojik sağlamlıklarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir. KKY bağlamında burada ortaya çıkan ayrımcılık boyutu kişisel düzeyle ilişkilendirilebilir. Kadınlar, kendi kimlikleriyle yüzleşerek ayrımcılık ve dışlanmayı deneyimlerken, kaygı, stres, depresyon gibi ruhsal bir takım olumsuzluklarla karşılaşabilirler. Bu kod altında kişisel düzey ön planda görünmektedir. Ancak yapısal boyutta dikkate alınmalıdır. Sınıfsal olarak belirgin bir biçimde görünen farklar, kadının daha az destek ve sosyal güvenceden yoksun olmasıyla ruhsal sağlığını olumsuz etkilemektedir. Cinsiyet etmeni burada sınıf deneyimi ile kesişerek kadının zorluklarını daha da artırmaktadır.

3.2.2.5. Dil Engeli: Suriyeli Kadınların Kendilerini İfade Etme Zorlukları

Dil, göçmen topluluklar için toplumsal yaşamın inşası ve sürdürülmesinde temel bir gereklilik olarak kabul edilir. Göç eden kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle genellikle özel alanda kalmaktadırlar. Düşük eğitim seviyeleri, kamusal alanda yeterince varlık gösterememelerine ve yeni yerleşim yerlerinde dil öğrenmede zorluklar yaşamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca, dil engeli nedeniyle yeni yerleşim yerlerinde haklar ve sosyal hizmetler hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaktadırlar (Watkins, Razee ve Richters, 2012, s. 133). Dil engeli, göçmen kadınların aile ve arkadaş çevrelerinden soyutlanmış bir yaşam sürmelerine ve iş ile ekonomik özgürlüğe erişimlerinin kısıtlanmasına neden olabilir. Bu etmenler, ayrımcılığın sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir (Menjivar ve Salcido, 2002, s. 898). Erkekler, genellikle kamusal alanda daha uzun süre bulunduklarından, gittikleri ülkenin dilini bir ölçüde daha rahat öğrenebilmektedirler. Bu, kadınlarda daha yavaş ve zor gelişen bir süreçtir. Bu durum, kadınların iş bulma olanaklarını kısıtlar ve mevcut işleri, koşullarını göz önüne almadan kabul etmelerine neden olur (Yaman, 2018, s. 311). Dil bilmedeki yetersizlik, istihdamın önündeki en büyük engel olarak tanımlandığından, kadınlar her gün karşılaştıkları engelleri aşmak için herkülvari bir çaba göstermeleri gerektiğini fark etmektedirler (Berman, Giron ve Marroquin, 2006, s. 48). İstihdam süreci içinde dil bilmek, Suriyeli kadınlar için önemli bir basamak olarak görülmektedir. Dil bilmemek, bu kadınların iş bulma, iş görüşmelerine katılma ve işyerindeki iletişim süreçlerinde büyük engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Araştırmalar, işgücüne katılımda en önemli engelin dil olduğunu ortaya koymaktadır (Knappert, Kornau ve Figengül, 2018; Yücel vd., 2018). Katılımcılar, dil engelinin, kadınların, kendilerini ifade etme yeteneklerini kısıtladığını, kadınların iş yerlerinde dışlanmış hissetmelerine, iş yerlerindeki sosyal ilişkilerde zorlanmalarına, iş güvenliği sorunlarına ve uyuma ilişkin genel problemlere sebep olduğunu belirtmişlerdir. Dil engeli sebebiyle, iş yaşamı ve genel uyum süreçleriyle birlikte kadınların, formel eğitim ve mesleki eğitim süreçleri de kötü yönde etkilenmektedir. Anlaşılacağı üzere dil engeli, kadınların, hem kişisel hem de profesyonel olarak kimliklerini korumalarına dair endişelerini artırmakta ve onları sosyal izolasyona itmektedir. Bu konuda saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

*"Dil bariyerleri ve kültürel uyumsuzluk, farklı dil ve kültürleri olan kadınları iş yerinde dışlanmış hissettirebiliyor. Çünkü hala çoğu dil bilmiyor."**(SÇ1)***

*"Dil sorunu yani çok fazla dil bilemedikleri için anlaşıp anlaşmama konusunda biraz o sıkıntıları var. Dil sıkıntıları olduğu için çok dışarıya çıkmak istemiyorlar. Yani büyük çoğunlukla bu…"**(SÇ2)***

*"Nedenleri en başta dil bariyeri en çok o bizi yoruyor. Yani bir şeyden haberdar olmaları için çok çaba sarf ediyoruz. Her zaman o çabayı karşıda bulamayabiliyoruz. Yani tek taraflı çabayla da bu erişimler sağlıklı sonuçlara ulaşamayabiliyor…. O kadınlarda daha zayıf buluyorum ben yani oradaki haksızlık daha net savunamamazlık daha fazla. Maalesef okuma yazma bilmiyorsa Türkçe bilmiyorsa çok daha işi zorlaşıyor. Biz de aracılarla sürekli böyle birilerine ulaşmaya çalışıyoruz. Yani o birine açılıyor o ona o ona böyle biraz araya da fazla insan girmiş oluyor. Tam net ifade bile edilemeyebiliyor bazen…"**(SÇ5)***

*"Ya negatif şekillendiriyor. Kadın belki çalışmak istiyor ama öncelikle dil bariyerinden dolayı iş bulamıyor. Çünkü gidip bir iş başvurusunda bulunması lazım, iş görüşmesi de bulunması lazım. Kendisine verilen işi anlaması lazım. O iş yerinde o iş barışını sağlayacak olan ana aktör dil aslında o olmayınca zaten kadın ister istemez."**(SÇ21)***

*"Dil problemi çok büyük bir problem bence, çünkü kadınların yani. Eğer bir de eğitimsizse dillerini kaybetmeleri ile ilgili kültürlerini kaybetmeleriyle ilgili sanırım bir endişeleri var ya da çok fazla kimliğini açık etmemeyle ilgili. Yani ne kadar az muhatap olursam, ne kadar içime kapanırsam kimliksizleşerek. Daha iyi korurum, kendimi gibi bir endişeleri olduğunu sanıyorum."**(SÇ22)***

Kadınların ifadeleri, dil engelinin istihdam ve günlük yaşam üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Dil bilmemek, Suriyeli kadınların Türkiye'deki uyum süreçlerini zorlaştırmakta ve eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır. Araştırmalar, Suriyeli kadınların, büyük çoğunun Türkçe bilmediğini ve uyum için istekli olmadıklarını göstermektedir (UN Women, 2018, s. 18/23). Dil bilmemek, kadınların işyerlerinde kendilerini ifade etme ve iş arkadaşlarıyla etkili iletişim kurma yeteneklerini kısıtlamakta,

bazen onları kandırılma ve dışlanma gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu konuda kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Yani hem dil bilmiyorduk. Hem hane sıfırdan başlamak zorunda kaldık. "Hani dil bilmeden buradan hani okula kayıt olmak, hani hepsi bizim için hani zor bir süreçti. Daha sonra hani okul da başladım yani arkadaş ortamında öğrendim dili ama hiç bilmiyordum yani ..."**(GK1)***
>
> *"Gaziantep'ten çok fark var. Aynen ben o konuda zorlanmıştım. Hatta üniversiteye ilk girdiğimde derslerde falan da kaldım yani evet mesela merhaba nasılsın falan günlük hayatta konuştuğumuz şeyler evet, kolay ama akademik konusunda yani bambaşka bir bir şey. Ama tabii ki de o ondan sonra kendimi geliştirdim o konuda."**(GK4)***
>
> *"İlk geldiğimizde dil bilmediğimizden dolayı bazen bizi kandırabiliyorlardı o nedenle zorluk çektik baya ama şu an hani çocuklarımız da büyüdü işte aynı zamanda da artık dili konuşamasam da anlıyorum az çok işte..."**(GK12)***
>
> *"Evet yaşadım şöyle ki ben Türkçe konuşamıyorum. Yani anlıyorum az çok konuşuyorum ama iyi değil. Gördüğünüz gibi. Bazen ihtiyaç oluyor servis şoförleri ile çocukları evlerine bırakmaya gidiyorum. Orda servis şoförleriyle anlaşamıyorum. Zor oluyor…"**(GK16)***
>
> *"İşaret hareketleri yapıyorduk ya da herhangi bir Türkmen birini gördüysek ona söylüyorduk. Gelin bizimle beraber tercüme edin falan diye. Yani böyle bir şey yani ama böyle böyle bir şey yaptık."**(GK21)***

İfadelerden de anlaşılacağı üzere dil engeli, KKY bağlamında ayrımcılık ve dışlanmanın üç boyutunu da yansıtmaktadır. Kişisel boyutta, kadının kendi kimliğini ve duygusal durumunu anlatamamasının getirdiği çaresizlik hissi ayrımcılık ve dışlanmayı beslemektedir. Kültürel boyutta, dil engeli kadının toplumla bütünleşmesinden kaynaklı ayrımcılık ve dışlanmayı ortaya çıkarırken, yapısal boyutta, kamusal alandaki varlığı ve temel hizmetlere dahi erişimdeki zorluklar ayrımcılığı ve dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır. Kadının alt sınıf grubunda olması, etnik kökeniyle birleştiğinde kesişimsel olarak ortaya çıkan yeni kimlik kadının dil engeline takılmasının bir diğer etkeni olarak ifade edilebilir.

3.2.2.6. Korku Duvarları: Suriyeli Kadınların Dış Dünyaya Eklenme Sürecine İlişkin Kaygıları

Yasal statüden yoksun ve korunmasız olmaları nedeniyle, göçmen kadınlar için kamusal alanda bulunmak, örgütlenmek ve hak talep etmek oldukça zordur (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009, s. 13). Göç ettikten sonra bu kadınlar, sosyal izolasyon, yalnızlık, dil engeli ve kültürel farklılıklar nedeniyle birçok konuda yabancılaşma yaşamaktadırlar (Tuzcu ve Ilgaz, 2015, s. 64). Kadınların, dış dünyaya eklenme sürecindeki endişeleri, çeşitli etkenleri barındırmaktadır. Katılımcılar, kadınların, bu yeni dış dünyaya uyum sağlama konusunda ciddi kaygılar taşıdıklarını belirtmişlerdir. Bu kaygılardan hareketle, kadınların bulundukları semt ve mahalle dışına dahi çıkmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bu, güvenlik açısından bilinmeyen ortamlarda başımıza ne gelecek endişesinden kaynaklanmaktadır. Burada, sosyoekonomik açıdan düşük statüde olan kadınlar ile görece sosyoekonomik olarak iyi durumda olan kadınlar arasında fark olduğu görülmektedir. Bu konudaki temel etkenin ise eğitim olduğu söylenebilir. Eğitimli ve dil becerisi iyi olan kadınlar, bu konuda daha rahat hareket ederken, eğitim seviyesi düşük ve dil becerisi yeterli olmayan kadınlar, dış dünyadan daha fazla endişe duymaktadır. Saha çalışanları, bu kadınların, dış dünyaya güvenmediğini ve haklarını bilmedikleri için daha da çekingen, kaygılı ve kapalı bir yaşam sürdüklerini ifade etmişlerdir. Bu, onların dış dünyayla etkileşimlerini kısıtlamakta ve yaşamlarını dar bir çevrede sürdürmelerine yol açmaktadır. İstihdam süreçlerini de şekillendiren bu bağlam, kadınların istihdamın dışında kalmasına sebep olmaktadır. Bu konuda saha çalışanları, şunları ifade etmiştir:

> *"Bir de şöyle bir şey var, bulundukları bölgenin çok uzağına da gitmek istemiyorlar. Eğer bulundukları bölge mahalle ondan sonra o bölgede bir iş varsa çalışıyorlar. O bölgenin o mahallenin dışına çok fazla çıkmakta istemiyorlar. Korktuklarını düşünüyorum…"**(SÇ2)***
>
> *"Onlarda da bir kısmı böyle. Yine bence eğitim, çok eğitim vurgusu yaptım ama eğitimli olanlar dışarıdan korkmuyor. Eğitimsiz olanlar yani Türkiye'de herhangi bir okula gitmemiş, Türkçesi olmayanlar falan farklı bir sosyal ortamlara girmemiş kadınlarda çok kapalı, çok kapanık. Gidiyoruz ekibimizle erkek varsa çıkmıyor, kapıyı açmıyor. Yani hayatta yani erkek biriyle hiç muhatap olmadan*

*ömrünü sürdüremezsin. Nüfusa gidersin bir erkek memurla görüşürsün. Yani göç idaresine gidersin bir şekilde yol kesişir. Bu kadınlar çok kapalı. Onlar işte dışarıdan korktuğunu düşünüyorum ben. Dışarıda. Böyle bir kadın için çok korkunç, onları da anlayabiliyorum."**(SÇ5)***

*"Sistemin kendisinde desem aslında kanunlarımız var ama hani uygulamada mı sıkıntı var. Hani kadınlar haklarını çok bilmiyorlar? Belki dış hayattan korkuyorlar. Belki uğrayacakları, karşılaşacakları şeylerle kadınlar belki de korkudan çıkmıyor biraz da… Dışarıya güvenmeme durumu var ya da zaten hani bilmiyorsunuz, çalışma hayatını neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. Evdeki zorluk daha katlanabilir olabiliyor belki."**(SÇ7)***

*"En önemli kısmı bence toplumla sosyal uyum yakalanamıyor. İstihdamda olan kadınlar bir şekilde sosyal uyumu yakalayabiliyorlar, işte Türklerle iletişim kurmaya, işte bir şekilde toplum içine. Nasıl söylenir? Kanalize olabiliyorlar ama diğerleri Türk komşularıyla bile çok görüşemediklerini söylüyorlar. Mesela eşleri var burada ama Türk komşularınızla görüşüyor musunuz? Diyoruz bazen tanıştığımız zaman biz ev ziyareti yaptığımızda çok kapalı kalmışlar. Hep dil bilmemekten bir çekingenlik var. Utangaçlık var. Böyle bir küçümsendiklerini falan düşünüyorlar yani"**(SÇ24)***

Kadınların, dış dünyaya eklenme sürecindeki kaygıları, çeşitli korkular ve sosyal engellerden kaynaklanmaktadır. Kadınlar, özellikle aşina olmadıkları kent mekânlarında kaybolma korkusu taşımakta, ayrıca, dışarıda karşılaştıkları olumsuz deneyimlerin, örneğin küfürlü söylemlerin ve olumsuz sosyal tepkilerin, dış dünyadan daha fazla çekinmelerine neden olduğunu belirtmektedirler. Bazı kadınlar, ayrımcı ve dışlayıcı davranışlardan kaynaklı güvenlik endişelerinden dolayı dışarı çıkma konusunda zorlanmakta ve bundan kaçınmaktadırlar. Genel olarak, bu kaygılar, Suriyeli kadınların, dış dünyaya uyum sağlama süreçlerinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu durumda, kadınların, istihdamdan çekilmelerine ve kendilerini kapatmalarına sebep olmaktadır. Bu konudaki ifadeler, şu şekildedir:

"Öyle de başta ben çok çekindim yani ben de tanımadığım şehir olduğu için. Kaybolurum diye. Yani hiç fazla uzağa da gidemedim bile. Yani o Karşıyaka'nın

*sadece market, ekmek, sıcak ekmek aldığım yer. Manav şeyi buraya yani yakın olanlar ama şeyi pazardan pazara eşimle yavaş yavaş yani götürür yani semti tanımak için. Öyle alıştım buraya…"**(GK5)***

*"Benim onlardan korkma sebebim mesela biz bir şey yapsak da yapmasak bile caddede sürekli küfür etmeler, söylemler falan söyleniyor… O yüzden artık o bizde korku oluşturdu. Özellikle deprem zamanında mesela taziye evine gittiğimizde kovmuşlardı. Suriyelilere hani yer yokmuş falan diye tekrar işte hasarlı eve döndük."**(GK14)***

*"Orada yani Suriye'de hiç kesinlikle yani bizde hiç kadın çalışan olmazdı. Evden çıkmazdık."**(GK13)***

Dış dünyaya eklenme süreci, Suriyeli kadınlar için korku ve zorlukları beraberinde getirmektedir. Ataerkilliğin baskın olduğu kapalı bir toplumsal yapı içerisinden gelen kadının bireysel olarak hareket etmesi içerisinde yetiştikleri kültürel bağlamlar sebebiyle uygun görülmemektedir. Bu kod bağlamda KKY açısından, kültürel boyut kadının ayrımcılık ve dışlanmasının zeminini oluşturmaktadır. Kadınların ait oldukları sınıf kompozisyonu içerisinde etnik kimliklerinin de yerel halk tarafından olumsuz algılanması, yaşanan ayrımcılık ve dışlanmayı artırarak dolaylı bir biçimde gelişen bir ayrımcılık olarak kadınları zorlamaktadır.

3.2.3. Kültürel Zorla(n)malar ve Toplumsal Beklentiler

"Kültürel zorlamalar ve toplumsal beklentiler" kategorisi altında, 2 kod oluşturulmuştur. Bunlar; kültürel kalıpların gölgeleri ve toplumsal normların yüküdür.

3.2.3.1. Kültürel Kalıpların Gölgeleri

"Kültürel kalıpların gölgeleri" kodu altında, katılımcılar tarafından 5 farklı alt koddan bahsedilmiştir. Bunlar; kültürel kalıpların çalışmayı engellemesi, geleneksel ailenin gölgesinde: Suriyeli kadınların istihdamda onay arayışı, erkek egemen çalışma ortamında Suriyeli kadınlar, çalış(tırıl)mamanın Suriyeli kadınlar açısından anlamı: annelerden

geçen miras, eş ve kuma arasında sıkışmışlık: Suriyeli kadınların iş yaşamına girişteki zor seçimidir.

3.2.3.1.1. Kültürel Kalıpların Çalışmayı Engellemesi

Suriye toplumu gibi, geleneksel toplumlarda kadınların evde oturması ve çocuk bakması gibi rollerle sınırlı kalması beklenmektedir. Bu kültürel normlar, kadınların, iş gücüne katılımını kısıtlamakta ve kabul edilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesini zorlaştırmaktadır. Kültürel alan, bir malzeme gibi kullanıldığında hiyerarşik ilişkiler doğurmaktadır. Bu kullanım, kültürün yalnızca gelenek ve görenekten ibaret olmadığını, aynı zamanda belirli iktidar ilişkilerinden etkilenen bir kaynak olarak kullanıldığını ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu kaynaklara erişimi etkilediğini ifade eder (Yuval-Davis, 2020, s. 90-91). Aslında bu, kültürel kalıpların; kadınların, bağımsız hareket etmelerini ve istihdama dahil olmalarını nasıl engellendiğini gözler önüne sermektedir. Saha çalışanları, bazı Suriyeli kadınların, erkeklerle ya da erkeklerin oldukları ortamda kadınlarla iletişim kurarken eşlerini aracı kıldıklarını örnek olarak ifade etmektedirler. Ayrıca, bazı kadınlar, kültürel kalıpların etkisiyle birleşen ekonomik istikrarsızlıktan ötürü erkeklerin, iş bulma şansını artırmak için diğer kadınların çalışmasını olumsuz bir etmen olarak görebilmektedir. Bu bağlamdaki ifadeler, şu şekildedir:

> *"Kapıyı çalıyoruz, çalıyoruz, çalıyoruz. Diyor ki, tamam bekleyin, açacağım, bekleyin açacağım, falan bekle bekle bekle. Sonra kadın bir kapıyı açtı, eşini görüntülü aramış, direk kapıyı açtı bizi gösteriyor. Yani biz aslında direkt bizzat kocasıyla aslında orada muhatap oluyoruz ve kocasına direk kapıyı açtığında bak, hani bunlar geldi gibisinden böyle bizi gösteriyor hani? Şaka gibi ama gerçek yani yaşadık bunu da… Yani bazen soruları bile cevaplamak istemiyorlar mesela şey diyor işte kocamı arayayım, kocamı vereyim, onunla konuşun ya da kocası mesela yakın bir yerde çalışıyorsa kapıyı hiç açmıyor, bekleyin bekleyin diyor. Mesela kocasını çağırmış, kocası geliyor, kocasıyla muhatap oluyoruz. Yani böyle çok çok fazla rastlıyoruz bununla."* ***(SÇ4)***
>
> *"Geldim yaşadım yani çok çeşitliliği olan bir toplum. Aslında bazı kadınlar şey diyor. Yani aile yapıları o kadar normalleşmiş ki bunu ya kadın çalışmaz ki diyor.*

*Kadına erkek bakar, aileye erkek bakar bizde diyor. Ben çalışmam ben evde otururum diyor ben ona gelemem diyor."**(SÇ16)***

*"Bir diğer zorluğu da Suriyelilerin kadın istihdam konusundaki kültürel çekinceleri yani kültürel bariyerleri, yani onların zaten kültürel olarak istihdam konusunda yani özellikle kadın istihdamı konusunda zaten çekinceleri ve kendi içindeki engelleri var bu da bunlardan bir tanesi tabi bu çok uzun bir konu."**(SÇ25)***

*"Yeterli değil çünkü hemen hemen kültür olarak çok fazla böyle birbirimize benzer yanlarımız var. Ataerkil, hani kadının çok çalışmasını gözetmeyen ve ailede hani kadının görevi tamamen çocuk bakmakla yükümlü olduğu için fırsat da bulamayan bir bakış açımız olduğu için biraz kadın kendine fırsat yaratamıyor."**(SÇ8)***

Emek, iktidar ve kişisel/cinsel ilişkiler, toplumsal cinsiyet düzenini şekillendirir ve toplumdaki erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkileri belirler (Connell, 2022). Suriyeli kadın katılımcılar, geleneksel toplumsal normların ve aile baskılarının kadınların istihdamını zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Bazı erkeklerin halen kadınların evde kalması gerektiğini düşündüğünü, bu yüzden kadınların dışarıda çalışmasının toplumsal olarak uygun görülmediğini belirtmişlerdir. Kadınların, erkeklerle muhatap olmaktan çekinmeleri ve kocalarının onayını beklemeleri gibi davranışlar, bu kültürel engellerin bir yansımasıdır. Kadınlar, aile baskısı ve geleneksel görüşler nedeniyle iş yaşamına katılma konusunda zorlanmakta, bazıları çalıştıkları takdirde aile içinde olumsuz tepkilerle karşılaşmaktadır. Bu durum, kadınların istihdamını sınırlandıran kültürel engelleri ve toplumsal normları gözler önüne sermektedir. Kadınların bu konudaki ifadeleri, şöyledir:

*"He şimdi şöyle bir şey mesela, kuaförlükte çok şey yaşamadık ama mesela bizde öyle terzilikte veya mesela fabrikalarda falan çalışanlar kadınlar çok az, yani olsa da bile yani yanlış bir bakışla bakarlar. Onlara göre kadın çalışmamalı."**(GK7)***

*"Hıhı, çünkü zaten adam çalışırsa yeterliydi bizim için. O nedenle gerek duymuyorlardı ki yasaktı."**(GK12)***

*"İşte dedim ya hani oradaki süreç yani? Suriye'de aile baskısı hani kadın çalışmaz hesabı…Bir de şey olduğu için yani gelenek göreneğimize kadın çalışmaz."**(GK19)***

*"Bizde Suriye'deyken imkanı yoktu. Bir kadın hani işte büyük kız olur olmaz işte. Hani gelinlik çağına gelir gelmez bu kızın kapıdan dışarıya bakması bile yasaktı."**(GK20)***

*"Yani Suriye'deyken işte orada yani aslında hemen hemen yani ilk başta konuştuğumuz şeylere hemen hemen geliyor işte sen çalışma işte sen kendi çocuklarına bak. Buydu yani…"**(GK4)***

Suriyeli kadınlar, göç öncesi yaşamlarında çalışmaya ilişkin kadından bir beklentinin olmadığı ve dolayısıyla kadının çalışmasının pek rastlanılmadığı bir toplumsal yapı içerisinden gelmektedirler. Gelinen toplumda ise zoraki durumlar dışında kadının çalışmaması durumu toplumsal bir koruma refleksine dönüşmüş görünmektedir. Dış dünyadan namusun taşıyıcısı olan kadını korumak ataerkilin en önemli vazifesi haline gelmiştir. Bu sebeple cinsiyetin, sınıf kesişiminde ortaya çıkardığı yeni kimlikle kadının yaşamış olduğu dolaylı ayrımcılık KKY bağlamında bu kod altında kültürel boyut ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.3.1.2. Geleneksel Ailenin Gölgesinde: Suriyeli Kadınların İstihdamda Onay Arayışı

Kültürel kalıplarla bağlantılı bir diğer konu, Suriyeli kadınların, ailelerinin, özellikle de erkek aile üyelerinin onayına ihtiyaç duymasıdır. Ev dışında çalışmaya başlayan bazı kadınlar, aileyi ve özellikle erkekleri, çalıştıkları iş yerlerine ikna etmekte zorluk yaşarlar. Ataerki bu zorluğu "kadını dış dünyadan korumak" olarak gerekçelendirmektedir. Dolayısıyla ev dışında çalışma, geleneksel normlarla çelişmesi ve iş yerlerinde veya sokakta kadınların tacize uğrama riskinin bulunması nedeniyle, eşi ve aileyi bu tür işlerde çalışmaya ikna etmek oldukça güçtür (Baklacıoğlu, 2017; Herwing, 2017). Bu bağlamda, kadınlar geniş ailenin onurunun ve namusunun taşıyıcısı olarak görüldüğü için üzerlerinde baskı ve kısıtlama oluşabilir. Bu durum, ataerki açısından kadınların, ev dışında ücretli çalışmaya başlamasını, "aile onuru" ve "toplumsal değerlerin sarsılacağı korkusu" sebebiyle önemli bir gerilim kaynağı haline getirir. Suriye'deki toplumsal

cinsiyet rejimi ve normları nedeniyle ev dışında ücretli işte çalışmanın kadınlara uygun görülmemesi, yeniden yerleşme sürecinde kadınların bu tür işlerde çalışmasını geleneksel rollerle çelişen bir durum olarak değerlendirir (Körükmez, Danış ve Karakılıç, 2022, s. 213). Aile içindeki ataerkil yapılar, kadınların iş yaşamına katılımını sınırlayan önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır. Saha çalışanları, kadınların, sadece aile ve eşlerinin onay verdikleri işlerde çalışabildiklerini belirtmişlerdir. Çoğu zamanda, eşlerin ya da aile üyelerinin kadınların, çalışmalarına tamamen karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu, kadınlar açısından sınırlayıcı ve hatta çoğu zaman zorlayıcı pratiklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Aile ve eşlerin bu konuda verdiği onay, kadının iş yaşamında var olabilmesi için temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda saha çalışanları, şunları söylemişlerdir:

> *"Kadına sorduğun zaman neden çalışmıyorsun dediğin zaman eşim izin vermiyor diyor kadın evde oturmaktan bunalmış. Çarşıya pazara dahi gidemiyor, çalışmayı boş verin. Yani dışarıya dahi çıkamıyor ki zaten Suriyeli kadınlar asla erkeği yokken dışarıya çıkamaz. Muhakkak yanlarında birisi olacak ya da anneleri ya da kayınvalideler olacak… Çalışmayı erkek engel oluyor. Önüne geçemediği zaman direk çocuk yapıyor ya da annesini babasının yanına getiriyor. Engelli bir annesi ya da babası varsa kadınla bundan bakmam mecburiyetinde olduğu için çalışamıyor. Bu da olumsuz bir sonuç doğuruyor."**(SÇ15)***
>
> *"Erkek dış dünyayla iletişimi tek sağlayan, tek erkek üzerinden gerçekleşiyor. Dolayısıyla şöyle tahmin ediyorum, erkek dışarıdan işte ötekileştirildiyse, ayrımcılığa uğradıysa, kırıldıysa eve gelip evdekilerin kırılmasını engelleyen bir bariyer oluşturmaya çalışıyor... Dolayısıyla hani o, evdekileri korumak için toplumdan izole ediyor. Ama bu doğru bir yaklaşım değil yani. İsteriz ki tabii ki kimse kırılmasın, dökülmesin ama döküleceğiz, kırılacağız ve çatışarak büyüyeceğiz… Evet bir kadın vardı, çok enerjik, çok işte umutlu, çok yetenekli. Üniversite eğitimi almış birçok dil biliyor. Fransızcası filan var. Suriye'den öyle gelmiş ama kocası işte onun dışarıda çok üzüleceğini öngörerek müsaade etmiyor mesela."**(SÇ5)***
>
> *"Şu şekilde, yani bir Suriyeli aile yapısı içerisinde kadının çalışması. Suriye'de de çok böyle sıcak karşılanan kabul gören bir durum değil. Babalarda kızlarına*

*bu şekilde yaklaşıyor eşte erkek de hani hanımına bu şekilde yaklaşıyor. Bu bir ciddi bir bariyer. Kadınların o iş hayatına girip çalışma şeyini çalışma hayatına dahil olması."**(SÇ21)***

Aile içerisinden gelen engelleme, çoğu zaman erkek aile üyelerinden gelişse de bazen aile içerisindeki diğer kadınlardan (özellikle anne ve kayınvalide) da gelebilmektedir. Bu kanıksanan ataerkil normların bir yansıması olarak kadınların öğrendikleri ve değişmez olarak gördükleri toplumsal cinsiyet kalıplarından ileri gelmektedir. Bir saha çalışanının ifadesi, şu şekildedir:

*"Biraz uzatıcam ama şunu da söyleyeyim. Hep ben erkeklere söyledim ve baba eş koca kardeş dedim. Aslında anne ve kayınvalide de çok önemli. Yani evdeki baskıyı kadın çalışmamasını şey yapan, yani belki de baskı, onlardan da geliyordur. Yani belki de kızın kadının annesi diyordur. Benim kızım çalışmamalı veya kayınvalide diyordur. Benim gelinim çalışmamalı yani hep ben erkeklere biraz işaret ettim ama aslında biraz hane halkı diye adlandırmak daha doğru olur."**(SÇ18)***

Bazen de eş evde yok ise yani savaşta yaşamını kaybettiyse, hapisteyse ya da boşanmışlarsa, ailedeki diğer erkekler kadının sorumluluğunu almaktadır. Bu bir çeşit yetki devri sistemini gündeme getirirken, kadınların, toplumsal cinsiyete dayalı olarak namusun taşıyıcısı olmaları konusu, kadınların da taşınması gereken bir emanet ya da meta gibi bir erkekten başka bir erkeğe devredilmesi gibi durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu oldukça kırıcı bir durumdur. Ancak bu, kültürel olarak kanıksanan bir davranış örüntüsü olduğundan, kadınlar tarafından da yadırganmamaktadır. Bir saha çalışanı, bu konuda şunları ifade etmiştir:

"Öyle mesela, rastladığım birkaç örnekten bahsedeyim o haneye. Gitmeden önce mesela işte eşi cezaevinde olan bir kadın ıı çocukları var ve çocukların hepsi küçük, yani çalışabilecek yaşta da değil. Hepsi ilkokul çağında 3 ya da 4 çocuğu vardı. Yanlış hatırlamıyorsam oturdukları ev zaten kira Kızılay'dan aldıkları yardım dediğim gibi sadece belki bir ev kirasını karşılayabilecek miktarda bir

*para. Yani bu haneye dışarıdan bir gelir gelmesi gerekiyor ki bu aileye aslında geçimini sürdürsün. Ama baktığımızda mesela kadın şey diyor. İşte hani siz çalışıyor musunuz? Diyorum. Yok, ben çalışmıyorum işte şu çalış, şu işte ailem çalışıyor, erkek kardeşim çalışıyor işte kaynım çalışıyor. Onlar bana bakıyorlar, onlar yardım ediyorlar bu şekilde. Yani hep duyduğum örnekler bu şekilde aslında biraz da o erkekler, yani hanede eşi olmasa dahi yani. Yakınlarından bir bir erkek muhakkak bir aslında şey yapıyor. Yani egemenliğini sürdürmüş oluyor bence."**(SÇ4)***

Kandiyoti (1988)'nin çalışmasında, bahsettiği ataerkil pazarlık, işte tam burada devreye girmektedir. Bu pazarlıkla kadınlar, ev işleri ve çocuk bakımını aksatmayacağının taahhüdünü vererek, aileleri veya eşlerinin kabul ettiği, genellikle kadınların çalıştığı iş ortamlarını tercih etmektedir. Suriyeli kadınlar açısından güvenlik ve dini hassasiyetler, iş yerinin seçiminde belirleyici etmenler arasındadır. Bu etmenlere, kadınların, çalışmalarını uygun bulmayan aile baskısı ve erkeklerin olduğu ortamlarda çalışmaya ilişkin çekinceler de eklendiğinde, kadınların, istihdama erişimleri daha da zorlaşmaktadır. Buna karşın kadınlar, tüm bu baskılara rağmen çalışmanın bir zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir:

*"Ailem için şöyle bir yani sevdiğim herhangi bir işe girebilirsin dediler ama çalışacağın ortam çok önemli özellikle dini hassasiyetleri yüksek insanların olması bizim içimizi rahatlatıyor dediler. Bu şekilde ben burada buluyorum… Ve burada çalışan arkadaşları önceden ailemde tanıyor, ben de tanıyorum. Bu yüzden güvendikleri için bu yere güveniyoruz. Tamam, hadi maaşları daha az da olsa dışarıdan az da olsa ama burası daha güvenli o şekilde"**(GK3)***

*"Burada belirtmek istediği şey şu oldu, özellikle çocuklar çok önemli bir etken çocuklara hani bakmak çocukların eğitimini sağlamak önemliydi. Düşüncem buydu. Bu olduğu için de ev içi ev dışı birçok şeyi aslında görmezden geldim. Eşimin çalışmam noktasında ilk başta çok itirazları vardı. Ancak devamında bunu kabullendi… Yani eşim bu noktada ilk zamanlar sorun çıkardı ama yapacak bir şey yok onun işi düzensiz ve ihtiyacmız var. Bugün kiralar çok yükselmiş geçim artık çok zor. Çalışmam gerekiyor ki daha iyi bir hayatımız olsun."**(GK6)***

> *"Eşimden gizli çıkıyorum işe, kabul etmiyor. Kabul etmiyor yani kendisine bakarsam acımızdan ölürüz… Bizde kadın çalışmaz böyle diyor… Benim babam, kayın babam bunlar hiç istemezler ben de kendilerine ne diyeceğim? Biz aç olunca kendilerinin haberi var mı? Kimsenin haberi yok. Sadece konuşmaya hazırlar."**(GK13)***

Ataerkilliğin geliştirildiği ve aktarıldığı yapı olan geleneksel ailenin en önemli görevi kadını, korunacak bir meta olarak görüp korumaya almaktır. Suriyeli kadınlar, bu bakımdan aile içerisindeki tüm erkeklerin kolektif olarak koruma sağladıkları bir konumundadırlar. Bu koruma, kültürel bir aktarımdır ve çoğu zaman ayrımcılık ve dışlanmanın kendisi olarak kadınların karşısına çıkmaktadır. Bu kültürel aktarım, KKY bağlamında ayrımcılık ve dışlanmanın kültürel boyutunu bizlere göstermektedir. Kültürel düzeyde, geleneksel aile yapısının Suriyeli kadınlar üzerindeki etkisi büyüktür; aile, kadınların iş hayatına katılımını genellikle "tabu" olarak görüp, onların ev içindeki rollerine odaklanmalarını beklemektedir. Bununla birlikte, ifadelerden de anlaşılacağı üzere gelinen ülkede etnik kökenlerinin farklı olması ve alt kesim bir sınıfa mensup olmaları ortaya çıkan kesişimsel kimliklerinden kaynaklı ayrımcılık ve dışlanmanın daha derinden yaşandığını göstermektedir.

3.2.3.1.3. Erkek Egemen Çalışma Ortamında Suriyeli Kadınlar

İstihdam alanı, çoğunlukla erkeklere özgü bir alan olarak görüldüğünden, bu alandaki tüm kurgu erkekler üzerinden yapılmıştır. Göçmen kadınlar açısından baktığımızda, kadınların, istihdam piramidinin en altında yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kültürel etmenlerin de işin içine dahil olmasıyla, kadınların yaşadığı olumsuzluklar daha da artmaktadır. Ünlütürk-Ulutaş ve Akbaş (2022, s. 216) çalışmalarında, Türkiye işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, göçmenlik durumu ile birleşerek Suriyeli kadın göçmenler açısından nasıl niteliksizleşme sorununa yol açtığı analiz edilmektedir. Denizli örneğinde, tekstil sektöründe çalışan Suriyeli kadınların, sınıfsal konumları, toplumsal cinsiyetleri ve etnik kimlikleri nedeniyle "hiyerarşik tahakküm ilişkilerini" yaşadıkları vurgulanmaktadır. Aygül ve Kaba (2019), İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yaptıkları çalışmada 22 Suriyeli kadınla derinlemesine görüşmeler

gerçekleştirmiş ve Türkiye işgücü piyasalarında emek hiyerarşisinin oluştuğunu, göçmen kadın emeğinin en alt kademede yer aldığını belirlemişlerdir. Bu durum, kadınları başta ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan etkilemektedir. Örneğin, erkeklerle aynı çalışma alanını paylaşmaktan rahatsız oldukları ve bu durumun psikolojik olarak onları etkilediği ifade edilmiştir. Kadınlar, genellikle erkeklerin ağırlıkta olduğu ortamlarda çalışmaktan rahatsızlık duyduklarını ve bu nedenle bu tür çalışma ortamlarında, kendilerini güvende hissetmediklerini belirtmektedirler. Erkeklerin ağırlıkta olduğu ortamlarda, birlikte çalışma isteksizliğine ek olarak taciz ve güvenlik endişeleri gibi etmenler de yine erkek egemen iş ortamlarının, kadınlar açısından rahatsızlık veren diğer zorluk alanlarını yansıtmaktadır. Bu sebeplerden dolayı kadınlar, kadın çalışanların ağırlıkta olduğu ortamlarda daha rahat ve verimli çalışabildiklerini vurgulamaktadır. Bu tutumlar, istihdama dahil olma, iş seçimi ve çalışma koşullarını belirgin şekilde etkilemektedir. Konuya ilişkin saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Belki şey de olabilir. Hani bahsettik aslında aileye ve eşin işte izin verme durumları oluyor istihdamda kadına işte diyor ki işte erkeğin olmadığı bir ortamda çalış. Orada çalışıyorsan da işte kafanı kaldırmıyor, işini yapacaksın geleceksin modunda belki."**(SÇ7)***
>
> *"Evet ama işte onlarda da gene şartlar ortaya çıkıyor işte. Benim konuştuğum mesela işte benimle çalışan bir kadın arkadaşımın evine haftada bir temizliğe destek olmak için gelen kadın Suriyeli ama o kadının tek şartı ben geldiğimde kocan evde olmayacak oluyor…. Yani bu çünkü o kadının da artık endişe ettiği bir şey. Çünkü çok yaygın taciz yani bu burada hani bu kadının bakış açısı yanlış diyemiyorsunuz çünkü çok duydu ve bundan endişe etmesi ya da başına böyle bir şeyin gelmiş olması ileride bir daha çalışılamaması anlamına geldiği için. Öte yandan o korku da var yani evet, bu onun için elbette ki kabul edilemez bir şey ama böyle bir şey yaşadığında bunun ne kocasını açıklayabilir ne ailesini açıklayabilir. Çünkü açıkladığı anda çalışma hayatı bitiyor ya da açıklamasa bile kendisi bunu kabul edemediği için kendisi zaten çalışmaktan vazgeçiyor."**(SÇ12)***
>
> *"Yani burada Suriyeli kadınlar biraz yani muhafazakarlık yaklaşımı yüksek olan insanlar. Hani çalıştığı ortamlarda geldikleri kodlarda çok fazla erkek bulunmasını tercih etmiyorlar. Ben şeyi bilmiyorum hani yaklaşım olarak? Çünkü*

*sosyal diyalog işini uyum da önemli bir şey. Hani sadece kadınlar burada çalışsın. Erkekler burada çalışsın, fikrine sahip değilim. Ama gözlemlediğim kadarıyla. Kadınlar özellikle Suriyeli grup kadınlarla sadece kadınların olduğu ortamlarda daha rahat, daha verimli çalışabildiklerini ifade etmişlerdir."**(SÇ21)***

Kadınların ifadeleri de erkek egemen çalışma ortamlarının kendileri açısından çeşitli zorlukları barındırdığını ve bunun da çalışma deneyimlerini olumsuz bir biçimde etkilediğini göstermektedir. Kadınlar, bu zorluklardan rahatsızlık duyduklarını, buna bağlı olarak kendilerini güvende hissetmediklerini ve bu yüzden sık sık iş değiştirmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Erkeklerin yoğun olduğu çalışma ortamlarından kaynaklanan rahatsızlık durumu, kadınların hem kişisel güvenlik kaygıları hem de gelenekçi aile yapısı gibi nedenlerle daha belirgin hale gelebilmektedir. Kadınlar, bu ayrımı sağlayacak bir iş düzenlemesinin kendileri için daha uygun ve verimli olacağını vurgulamaktadır. Konuyla ilişkili kadınların ifadeleri, şöyledir:

*"Özellikle işte erkeklerin olduğu ortamlarda çalışmak zor. Bu noktada zaman zaman zorlanıyorum. Sürekli iş değiştiriyorum"**(GK6)***

*"Kadınlar ayrı bir yerde çalışsa erkekler ayrı bir yerde çalışsa daha iyi olurdu."**(GK7)***

*"Erkek milleti işe girerken kendisine sahip çıkabilir, çalışabilir, düşündüğünü çalışabilir ama kadın işe girerken kendisinden korkar. Herkesten özellikle erkeklerle çalışırken."**(GK11)***

*"Nasıl bir şöyle isterim, hani çok atölyelerde bay-bayan karışık çalışılıyor, ben ona karşıyım. Hani misal aynı atölye olsun ama ay kadın bölgesi ayrı, erkek bölgesi ayrı olsun isterim."**(GK19)***

İş gücü piyasası, ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğundan, erkek egemen bir yapıya sahiptir. Kadınlar, bu piyasanın erkekler tarafından kurgulanan, kurgusu içerisinde yer edinmeye çalışmaktadırlar. Suriyeli kadınlar için oldukça yeni sayılan bu kurgu, çoğu zaman engellemelerle karşılaşmaktadır. Bu engellemeler noktasındaki ayrımcılık ve dışlama, KKY bağlamında, her ne kadar kültürel boyutla ilişkili görünse de, yapısal boyut de önde görünmektedir. Yapısal boyuttan kaynaklı fırsat eşitsizliği ve kadının

çalışmasına ilişkin ön yargılar, cinsiyet ve sınıf kesişiminde kadınların dolaylı bir biçimde ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmalarına sebep olmaktadır.

3.2.3.1.4. Çalış(tırıl)mamanın Suriyeli Kadınlar Açısından Anlamı: Annelerden Geçen Miras

Suriye'de kadınlar, genellikle temel ev işlerinde çalışırken, sınırlı fırsatlarla kamusal alanda öğretmenlik, hemşirelik gibi "kadın işi" olarak kabul edilen mesleklerde de istihdam edilmiştir. Suriye'de, erkeklerin aile gelirini sağladığı ve ev işleri ile çocuk bakımının kadınların sorumluluğunda olduğu toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü yaygındır (UN Women, 2018, s. 56). Türkiye'deki araştırmalar, Suriyeli kadınların büyük bir kısmının ev kadını olduğunu göstermektedir (AFAD, 2014). Geleneksel Suriyeli aile yapısında kadınların, ev içi rollerine odaklanmaları yaygın bir normdur. Bu norm, kadınların iş gücüne katılımını genellikle engeller. Aynı zamanda bu normlar, annelerden gelen bir miras gibi düşünülebilir. Çalışmaya katılan kadınlarla yapılan görüşmelerde, kadınların, oldukça büyük çoğunluğunun ailelerinde çalışan kadınların olmadığını görmekteyiz. Çünkü Suriye toplumundaki ataerkinin kadınlardan beklediği, evde kalması ve bakım gibi geleneksel rolleri sürdürmeleridir. Dolayısıyla bu kültürel kalıplar, kadınların dışarıda çalışma fırsatlarını sınırlamaktadır. Bu sınırlama, ailevi beklentiler ve rol modellerin etkisiyle gerçekleşmektedir. Ekonomik zorluklar ve sosyal değişimler, bazı kadınların iş gücüne katılmalarını zorunlu kılsa da, annelerden ya da ailedeki diğer kadınlardan geçen bu mirasla, bir çatışma meydana getirir. Kadınların, iş yaşamına adapte olmalarını güçleştirir. Konuyla ilgili saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

> *"Yani birincisi neler oluyor? Kadın o döngünün içinden çıkmamış oluyor. En bariz örneği o oluyor yani. Bizim yaptığımız proje yürüttüğümüz dönemdeki bir kadının vermiş olduğu örnek çok çarpıcıydı. Ben ilk defa hayatımda bu kurslar ve bu işler sayesinde pazara gidip kendi alışverişimi yapabildim. Maalesef oradaki majör etki o kadının kendi kız çocuğunu da kendisi gibi yetiştiriyor olması."* ***(SÇ21)***
>
> *"Yani böyle bir kültürel bir yaklaşım da söz konusu bazı ailelerde yani benim annem de çalışmıyordu. Kayınvalidemde çalışmıyor. Ben de çalışmıyorum hani*

*öyle bir şey yok hani öyle bir çalışma düşüncesi yok… Evet, ben çalışmadım, gelinim de çalışmasın yani ben çalışmadım, kızım da çalışmazsın, ben çalışmadım, kız kardeşim de çalışmazsın. Onun çalışması gereken kocası yani o baksın veya işte yetişkin oğlu varsa onlar çalışsınlar gibi aslında bakarsanız biraz kadınlarda hedef olabilir..."**(SÇ18)***

*"Yani olumsuz şimdi şu bir defa kendisi içe kapanık içe dönük çocuğuna da bir fayda sağlayamayacak ya bir süre sonra çünkü görmediği zaman sadece eşin ya da kardeşinin eve erkek kardeşini eve getirdiği bilgiyle sınırlı kalıyor. Oysa dışarıdaki değişim, dönüşüm, eğitim faaliyetler çok çok daha fazla. Günde milyonlarca bilginin çöp olduğu, milyonlarca bilginin hayata girdiği bir durumda, siz kapalı devre kalırsanız çocuğunuzla sizinle aynı süreçte büyüyor, yani o da aynı geri kalıyor."**(SÇ11)***

*"Aslında çocuk en fazla vakit geçiren çocuğu ilk eğiten de işte bizim toplumumuzda veya Suriyelilerden anne olduğu içi annenin de bazı alanlara erişememesi dahil olamaması çocuğu da etkiliyor. Çocuğun özgüvenini de etkiliyor. Dil öğrenmesini de etkiliyor. O noktada yani toplumda bir dezavantaj oluşturuyor… Yani anneden de çocuğa bir aktarım oluyor. Aslında burada özellikle kız çocukları işte annenin o durumundan etkileniyor belki de o zincir gibi devam ediyor… Öğrenilmiş çaresizlik yani. Çocuk bunu gördüğünden doğru olan bu işte dışarıya çıkmamam gerek işte Türkçe konuşmazsam da olur işte zaten kadınlar çalışmaz zaten okusam da elime bir şey geçmez ya sadece okumuş olurum ama çalışamam gibi. Bunun da biraz körüklüyor gibi öğrenilmiş çaresizliği."**(SÇ27)***

Bu konuya ilişkin, Suriyeli kadınların açıklamalarının hemen hepsinin, kültürel olarak öğrenilmiş bir konu olduğundan, çalışmanın, Suriye'de kadınlar arasında pek yaygın olmadığı şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bu, kadınların toplumsal cinsiyete dair bilinç seviyelerinin, kültür etmeninden dolayı oldukça aşağıda kalmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bunun, çalışmaya, yabancı annelerinden, ailelerindeki diğer çalışmayan kadınlardan ya da daha geniş çerçeveden Suriye toplumundaki çalışmayan kadınlardan kendilerini de içine alan bir döngü şeklinde geliştiğinin farkında değillerdir. Buna ilişkin ifadeler, şu şekildedir:

"Aslında Suriye'deyken bizim çevrede kadınlar çalışmazlar. Buraya ilk geldiğimiz zamanlarda da kadınlar çok çalışmazdı. Ama geçim sıkıntısı artık herkes bir yerden tutmuş çalışıyor. Ben evlenene kadar çalışmadım hatta evlendim 1 yıl sonra çalışmaya falan başladım. Eşim o sıralarda Suriye'ye gitmişti savaşa ben de çocuğumla tek kaldım sonra haber alamadık. Halende almıyoruz." ***(GK14)***

"Topluluğun fikriymiş diyor, benim fikrim değil aslında. Çünkü onlara göre bir kadın çıktığı ve çalıştığı zaman da iyi bir değil ve iyi bir şey değil diye ama bana göre değil. Yani öyle çalışmaları…" ***(GK18)***

"Bizim ailede bizim kendi ailemde yok. Çalışan kadın olmazdı, çalışmazdı ama başka şehirlerde çalışanlar vardı." ***(GK19)***

Suriyeli kadınların, Suriye'deki yaşamlarına baktığımızda ataerkilliğin, kültürün önemli bir parçası haline geldiği görülmektedir. Öyle ki, çalışan kadın oldukça azdır. Kadınların çalışmasına ilişkin durum bir miras gibi ailedeki diğer kadınlardan aktarılmaktadır. Ailesinde, çalışan kadın olanların çalışmaya daha meyilli olduğu ve bu noktada desteklendiği görülmektedir. Ancak ailesinde çalışan kadına ilişkin bir rol-model bulunmayan kadınlar, engellenmektedirler. Kültürel düzeyde, annelik ve ev içi rollerin kadın kimliğiyle özdeşleşmesi, Suriyeli kadınların iş gücü piyasasında yer edinmelerine engel olmaktadır. KKY bağlamında kültürel boyuttan gelen ayrımcılık ve dışlanmayı ifade eden bu durum, alt sınıftan gelen kadınlar açısından daha derinden gelişen dolaylı bir ayrımcılık ve dışlanmayı ifade etmektedir.

3.2.3.1.5. Eş ve Kuma Arasında Sıkışmışlık: Suriyeli Kadınların İş Yaşamına Girişteki Zor Seçimi

Bu çalışmada, her ne kadar kadınlar tarafından oldukça kısık sesle ifade edilse de kadınların, iş yaşamına girişte eşleri ve çok eşlilik gibi toplumsal normlarla sıkışmışlık hissi yaşadıkları görülmektedir. Bu durum, onların iş yaşamına katılımını zorlaştırmaktadır. Kadınlar, çalışma yaşamına girdiklerinde, aile yaşamlarını ihmal edeceklerini düşünerek, eşleri tarafından kuma getirilmesi ile tehdit edilme olasılığından endişe duymaktadırlar. Bu endişelerin temelinde, Suriyeli toplumlardaki çok eşlilik

kültürü yatmaktadır. Ek olarak, çoğu kadın, bunu ifade etmeseler de çoğu kadın çok eşli evliliklerin içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla bir kadının, iş yaşamına atılması, mevcut eşler arasında gerilim yaratabilir ve aile içindeki dengeyi bozma korkusu ortaya çıkabilir. Erkek eşlerin, çok eşli bir yaşam tarzını benimsemelerinin normal olduğu bir toplumda, ikinci eş ile karşılaşma riski, kadınların çalışma yaşamına geçişlerini daha da karmaşık hale getirmektedir. Saha çalışanları, bu konuda şunları söylemişlerdir:

> *"Ama bunun yanında biraz belki şey de işte evden koptuğunda aslında çalışma hayatına girdiğinde. Göçmenlerde çok eşlilik var bilirsiniz. Belki de o çalışma hayatının içerisinde o yoğunlukta eşini kaçıracağını, üzerine kuma geleceğini düşünüyor… Yani bunu ifade edenlere de denk geldim."**(SÇ7)***
>
> *"Ya aile yapısındaki o güveni sarsmak istemiyorlar, işte ikinci, üçüncü eş korkusu geliyor işte. Ben çalışırsam acaba işte sözünü dinlemediğim için ikinci eş mevzusu olabilir mi? Bunu diyen kadın da çıktı. Hocam ben çalışırsam dedi ne olacak dedi. Ben ne olacak? Diye sordum. Hani hiçbir şey olmaz, evine katkı sağlarsın, çocukların eğitimine katkı sağlarsın, kendi gelişimine katkı sağlarsın dedim. O iş öyle değil dedi mesela…"Yani o korkuları da var. Çalışırsam eve bakamazsam yeterince ilgilenemezsem benim üzerime bir eş daha gelir."**(SÇ16)***

Bu çalışma kapsamında katılan Suriyeli kadınlar kumalık konusunda herhangi bir bildirimde bulunmamışlardır. Ancak Suriyeli kadınlar arasında kumalığın yaygın olduğu yapılan çalışmalarla ifade edilmektedir (Certel, 2023; Certel ve Atasü-Topcuoğlu, 2024). Bu çalışma kapsamında saha çalışanları da kumalığın yaygın olduğunu belirtmişlerdir. Yukarıdaki ifadelere bakıldığında, kumalık, ataerkin kadını denetim altında tutacağı bir kontrol aracına dönüşmüş görünmektedir. KKY bağlamında ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanma, kişisel düzeyde, kadınlar, eşleri ve diğer aile üyelerinin beklentileriyle iş yaşamına katılma arasında bir denge kurmak zorunda kalmalarından dolayı gelişirken, kültürel boyutun, ataerkillik üzerinden kadını kumalık ile kontrol etmeye çalışmasının bir yansıması şeklinde gerçekleşmektedir. Bunlardan hareketle, alt sınıfa mensup kadınlarda eğitim seviyesinin daha düşük olması, ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanmanın, cinsiyet ve sınıf kesişiminde değerlendirilmesi gereken dolaylı bir ayrımcılık ve dışlanma olduğu anlamına gelmektedir.

3.2.3.2. Toplumsal Normların Yükü

"Toplumsal normların yükü" kodu altında, 3 farklı alt kod oluşturulmuştur. Bunlar; eğitimde ayrımcılık: Suriyeli kadınların eğitim fırsatlarına erişim sorunu, doğurganlık kültürü: Suriyeli kadınların üzerindeki çok çocuk baskısı ve toplumsal yaşamda ve istihdamda gettolaşma şeklindedir.

3.2.3.2.1. Eğitimde Ayrımcılık: Suriyeli Kadınların Eğitim Fırsatlarına Erişim Sorunu

Orta Doğu'daki genel toplumsal yapının bir yansıması olarak, Suriyeli kadınlar, eğitim fırsatlarından yeterince yararlanamamakta, bu da iş gücüne katılımlarını ve toplumsal statülerini olumsuz etkilemektedir. Geçim sıkıntısı, ailevi sorumluluklar ve kültürel engeller, özellikle kız çocuklarının eğitim almasını engellemektedir. Kız çocukları, ailelerin maddi sıkıntıları nedeniyle iş gücüne dahil edilirken, eğitim fırsatları çoğu zaman ihmal edilmektedir. Oysa eğitim seviyesinin artması, özellikle azınlık gruplardan gelen kadın göçmenlere yönelik tutumları olumlu yönde etkileyebilir (Berg ve Morley, 2014, s. 39). Ailelerin bazıları, kız çocuklarını okutmak yerine çalıştırmayı tercih etmektedir. Eğitim almak isteyen kız çocukları ve genç kadınlar, ailelerinin toplumsal ve kültürel baskıları nedeniyle eğitim haklarından mahrum bırakılmakta ve bu durum onların potansiyelini gerçekleştirmelerini engelleyebilmektedir. Karataş ve arkadaşları (2018, s.61)'nın çalışmasında, Suriye'deyken öğrenci olduğunu belirten bazı katılımcıların, Türkiye'ye göç ettikten sonra, ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek için çalışmak zorunda kaldıkları ve bu nedenle, eğitimlerine devam edemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, göç sürecinin öğrencilerin eğitim hayatını kesintiye uğratıp, nitelikli bir meslek edinmelerini engellediğini ve bireylerin dezavantajlı durumlarından çıkmalarını zorlaştırdığını göstermektedir (Karataş vd., 2018, s. 61). Türkiye'de, 15-25 yaş arasındaki Suriyeli gençler ve 18 yaşından büyük Suriyeli yetişkinlerle yapılan bir araştırmada, katılımcılar tarafından, göç sonrası eğitime katılımın azaldığını ve bunun yerine erken yaşta evliliklerin yaygınlaştığı belirtilmiştir. Aileler, ekonomik zorluklar nedeniyle bir çocuğun masraflarını azaltmak ve kızlarının evlendiği kişiyi yeni bir gelir kaynağı olarak görmek amacıyla çocuklarını evlendirmektedir. Suriyeli kadınların, eğitime erişememesi bağlamında karşılaştığı ayrımcılık, onların toplumsal ve ekonomik yaşamda geri planda

kalmalarına neden olmakta ve bu durum, geniş çaplı bir sosyal adaletsizliği ortaya koymaktadır. Bu konuda saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Şöyle bir şey zaten hani bütün Orta Doğu toplumlarının çoğunda olduğu gibi Suriyeli kadınları da dezavantajı grup olarak biz tanımlayabiliriz. Eğitimden uzak kalmalarının yaratmış olduğu hatta toplumun getirmiş olduğu bir özellikten kaynaklı eğitimden uzak kalmanın getirmiş olduğu iş gücüne katılmamanın getirmiş olduğu dezavantajlar birleşince ve ailedeki çocuklara bakma hükümlülüğü ödevi tanımlanınca kadının kendini gerçekleştirmesi, kadının iş hayatına dahil olması çok kısıtlı ve sınırlı bir durum. Bu da ister istemez kadını sosyal statü olarak da topluma ve iş hayatına entegre olma konusunda da geri planda bırakan bir durum."**(SÇ21)**
>
> *"...Ya da bazısı böyle nasıl desem yanlış bir kelime de kullanmak istemiyorum da. Okumak istiyor mesela. O da diyor ki, hayır, okuyamazsın, böyle bir şey olamaz. O zaman farklı bir noktaya gidersin. Hani kötü mevzular yaşarsın? Üniversite senin için çok uygun bir yer değil. Lise senin için çok uygun bir yer değil. Deyip aile tarafından engellenen bastırılmış duygular mevzusundan asla yeltenemeyen öğrencilerimiz vardı, kadınlar vardı."**(SÇ16)**

Suriyeli kadınların, eğitim olanaklarına erişememeleri, çocuk işçiliğinin yaygınlaşması ve aile içindeki cinsiyet rollerinin etkisi, kadınların eğitim olanaklarından yararlanmasını kısıtlamaktadır. Katılımcılar bunu, şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Tabi iş konusunda yardım istiyorlar. Ne tarz işlerde bulunabiliriz diye. Onların genellikle yaptığı şey 15'ini geçmiş kız çocuklarını çalıştırmak istiyorlar. Hatta tehdit ediyorlar. Eğer bize yardım vermezseniz çocuğu okula göndermeyiz gibisinden. Onları, çünkü biz okula da yönlendirmeye çalışıyoruz. Özellikle kız çocuklarını."**(SÇ15)**

Suriyeli bir kadının buna ilişkin ifadesi ise şu şekildedir:

> *"Ben çocuktum başladım çalışmaya ilk olarak ortacı olarak. Hiçbir şeye zaman kalmıyordu ki gidip eğitim alayım. Normal okula dahi gidemedim. Ben işi buralarda öğrendim. Bağırma, çağırma ve dayak yedim de öğrendim."* ***(GK10)***

Ataerkil kültürlerde, kadınların eğitim hayatı, ataerkilin isteği doğrultusunda şekillenmekte ve kız çocukları çoğu zaman ya hiç eğitim alamamakta ya da eğitim yaşamları yarıda kesilmektedir. Suriyeli kadınlar içinde, özellikle alt sınıflarda bu durum gerçekliğini korumaktadır. Bu durum Türkiye'deki yaşamları içinde geçerliliğini korumaktadır. Sınıfın önemli bir boyutunu oluşturan eğitim konusu, cinsiyet ve sınıf kesişiminde kadınların, ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini artırmaktadır. KKY bağlamında ise ayrımcılık ve dışlanmanın, Suriyeli kadınlar açısından kültürel boyutla ilintili olduğunu söylememiz doğru olmakla birlikte yapısal boyutta gelişen ayrımcılık ve dışlanmanın, belirttiğimiz gibi sınıf noktasında şekillendiği ve beslendiği ifadelerden anlaşılabilir.

3.2.3.2.2. Doğurganlık Kültürü: Suriyeli Kadınların Üzerindeki Çok Çocuk Baskısı

Suriye toplumunda, çok çocuklu bir anlayış hakimdir. Bu anlayış, doğurganlığın, Suriyeli aile ve kadınlara atfedilen bir özellik gibi algılanmasına yol açmaktadır. Doğurganlık kültürü, Suriyeli kadınlar üzerinde, ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı, kadınların sürekli doğum yapma ve çocuk bakma yükümlülüğü altında kalmasına neden olurken, aynı zamanda istihdam süreçlerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Balcılar (2016)'ın verilerine göre, Suriyeli kadınların, %81,3'ü 25 yaş ve altındayken ilk evliliklerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca, bu kadınların %42,7'si beş ve daha fazla çocuk sahibidir ve %11,3'ü isteyerek düşük yapmıştır. Aynı araştırma, 2016 yılı sonuna kadar Türkiye'de barınan Suriyeli kadınların 184 bin 390 doğum gerçekleştirdiğini de ortaya koymaktadır. Başka bir araştırmaya göre, kadınların yalnızca %30'u aile planlaması hizmetlerine erişim sağlayabilmekteyken, %50'si ise bu tür bir hizmetin varlığından bile haberdar değildir (UN Women, 2018, s. 7). Anlaşılacağı üzere, Suriyeli aileler, genelde çok çocuklu bir yapıya sahiptir. Geleneksel kültürel roller ve onun çıktısı olan toplumsal

cinsiyet rollerinden hareketle, çocuğun ya da çocukların bakımının annede olduğu düşünüldüğünde, çok çocuklu bir aile yapısında kadının çalışması oldukça zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk sayısındaki artış, kadınların fiziksel ve psikolojik olarak zorlanmalarına yol açmaktadır. Katılımcılar, çok çocuklu aile yapısının sosyoekonomik durumdan bağımsız olarak yaygın olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, eğitim seviyesinin düşük olmasının ötesinde, kültürel ve ataerkil baskıların kadınların toplumsal rollerini şekillendirdiğini ve iş gücüne entegrasyonlarını engellediğini göstermektedir. Saha çalışanlarının bu konudaki ifadeleri, şöyledir:

> *"Dediğim gibi birçoğu bakın 6 çocukla giden kadın… yedinci çocukla geldi yani… ya kadının yaşı 27, 27 yaşında 7 çocuk ve geçen görüştüğümde hani elbette ki haddimize değil, yani niye bu kadar şunu yapıyorsun bunu yapıyorsun ama zorlanıyorlar. Bir noktada zorlandıklarında yazık günah diyorum yani niye bu kadar hani bak sürekli şiddet görüyorsun şey yapıyorsun. Kadın dedi ki, kocam diyor her yıl bir erkek çocuk istiyor. Her yıl bir erkek diye diye 27 yaşına kadar 7 tane çocuk…"**(SÇ6)***
>
> *"Özellikle Suriye'den gelmiş ailelerde genel olarak sosyoekonomik durumdan bağımsız, yani sosyekonomik durumu iyi olanlarda da bu böyle bir kere çok çocuklu bir kültür. Eee ve ataerki de çok yaygın yani her ne kadar işte dediğim gibi benimle birlikte çalışan psikolog arkadaşım bir çocuğu var. 10 yıldır evli ama hala baskı altında, yani hala çocuk yapma konusunda baskı altında. Yani bu eğitim seviyesi ile çok ilgili değil. Kültür aslında okumuş ya da okumamış baskı altında. Okumuş mücadele edebiliyor ama okumamış edemiyor."**(SÇ12)***

Kapalı bir yapıya sahip olan Suriye toplumunda, kadının en önemli görevi ataerkiye çocuk ya da çocuklar dünyaya getirmektir. Suriye toplumunda, aileler genel olarak çok çocukludur. Suriyeli kadınlar, toplumun dayattığı çok çocuklu aile modelini kabul etmek zorunda bırakılmakta, bu durum hem kültürel hem de sınıfsal anlamda baskı oluşturur. Bu durum, kadının istihdam süreçlerini olumsuz bir biçimde etkilemektedir. KKY açısından bu noktada ortaya çıka ayrımcılık ve dışlanma, kültürel boyutta kendisini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet zemininde, sınıfsal olarak alt gelir grubuna dahil olan

ailelerde bu durum, kadının üzerindeki baskıyı daha da derinleştirmektedir. Çünkü her iki faktör de kadının sosyal konumunu ve yaşam seçimlerini şekillendirir.

3.2.3.2.3. Toplumsal Yaşamda ve İstihdamda Gettolaşma

Gettolaşma süreci, Suriyeli göçmenlerin, belirli semtlerde ve mahallelerde yoğunlaşarak kendi kültürel ve ekonomik sistemlerini oluşturduğunu göstermektedir. Dini ve etnik toplulukların bir savunma mekanizması olarak oluşturduğu bu gettolar, zamanla yoksulluk ve yoksunluğun odak noktaları haline gelmiştir (Kavas vd., 2019, s. 4). Bugün Suriyelilerin, yerleştiği yerlere bakıldığında genelde kentlerin, yerli halkın artık tercih etmediği kesimlerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Gaziantep örneğinde bakıldığında da çalışmaya katılan Suriyeli kadınlar, büyük oranda çalışma alanları olan Ünaldı mahallesi ve Ünaldı mahallesine yürüme mesafesinde olan kadim Gaziantep mahallelerinde, çoğunluğun kendi topluluklarından oluştuğu mahallelerde yaşamaktadırlar. Gettolaşma aslında, ikamet durumu ile ilgili bir durum olmakla birlikte çalışma yaşamında da bir gettolaşmanın olduğunu ve iş ortamlarında, Suriyeli-Türk ayrımının oldukça keskin olduğunu da görmekteyiz. Suriyeli kadınların, daha kırılgan bir noktada bulundukları düşünüldüğünde, istihdam alanında Suriyeli-Türk kadınların arasındaki gettolaşma daha bir keskin görünmektedir. Katılımcılar, göçmenlerin dil öğrenmeden ve yerel topluma entegre olmadan, sadece kendi içlerinde etkileşimde bulunmayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Bu durum, korunma içgüdüsüyle Suriyelilerin, kendi içlerinde kapalı bir toplum oluşturmalarına yol açarken, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik ayrışmayı derinleştirmektedir. Suriyeli göçmenlerin, kendi aralarındaki işletmelere yönelmesi ve kendi iş yapma sistemlerini kurması, toplumsal gettolaşmanın yanında ekonomik bir gettolaşmanın da olduğunu göstermektedir. Bu, göçmenlerin yerel iş piyasasında paralel bir sistem oluşturmasına ve kendi içlerinde kapanmış bir ekonomik alan oluşturmalarına neden olmaktadır. Kadınların, istihdam edilme şekilleri ve istihdam için tercih ettikleri iş ortamları genellikle bu gettolaşmanın bir çıktısı şeklindedir. Türklerle çalışan Suriyeli kadınlar, çalışma ortamlarında genelde kendi topluluğundan kimselerle iletişim kurmakta, Türklerle iletişimden kaçınmaktadırlar. Bu durum, kadınların, kendilerini koruma içgüdüsünden kaynaklansa da, uyum için ciddi bir direnç noktasını oluşturmaktadır. Ancak bu, yalnızca Suriyeli kadınların sorumluluğu değildir. Yerli

çalışanlar da, Suriyelileri kendi refahlarına göz diken düşmanlar olarak algıladığından iletişime pek istekli değillerdir. Nihai olarak gettolaşma, toplumsal entegrasyonu kısıtlarken, Suriyeli kadınların, kendi kültürel ve ekonomik ağlarını sürdürmelerine de olanak tanımaktadır. Bu konuda saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Bazı Suriye vatandaşı şimdiye kadar yani dil öğrenmemiş olanlar çok niye Suriyeliler birbirleri arasında gettolaşma gibi bir şeye gitmişler kendi aralarında dükkanlara kendi dükkanlarına gidiyorlar, kendi bakkallarına gidiyorlar. Kendi birbiri arasında, bu şey iyi değil tabii ki burada kültür ne kadar yakın olsa da burada bir şey mesafesi oluşuyor ister istemez. Çünkü herkes bir mahallede, kendi akrabalarıyla, kendi tanıdıklarıyla yaşıyorlar. O öyle tercih olunmuş, ilk geldiğimizde böyle mahallelerde böyle şey olmuştu. Dağılmış, yanlış başlangıçtan yanlış dağıtım olmuş."* ***(SÇ10)***
>
> *"İşte oraya girdik de şimdi şöyle bir şey oldu. Yani yine işte bu sistemden dolayı aslında paralel birbirine paralel 2 sistem var. Mesela Antep'te de herhalde son şeylere bakmadım. Bugün Antep'te kayıtlı olan Suriyelilerin kendi işletmelerinin sayısı artıyor. Yani patronun da Suriyeli olduğu. Önemli ölçüde işte yani başkasının işlerine fason iş yapılan atölyeler artmış durumda. Şehir açısından şimdi bir Suriyeliler çalışıyor orda çoğunlukla. Bunun anlamı gettolaşmak zaten Suriyeliler kendi gettolarına emek piyasası içerisinde kendine bir paralel sistem kuruyorlar ve kendi gettolarını, emek piyasalarını kuruyorlar oranın içerisinde... Bakarsanız yani işte mesela tekstilde ondan sonra trikotajda atölyelere gittiğinizde sadece kadınların ay çalıştığı alanlar, atölyeler var. Şey olarak anladınız mı? Şeyi aslında bu..."* ***(SÇ14)***

Göç olaylarından sonra göç edilen yerde, göçmen gruplar, bir koruma refleksiyle gettolaşırlar. Suriyeli kadınlar, bu gettolaşmayı, hem toplumsal yaşamda hem iş yaşamlarında deneyimlemektedirler. Gettolaşma, onların iş gücü piyasasında daha düşük sınıflara ait işlerde çalışmasına ve belirli sosyal çevrelerde izole olmalarına yol açar. Bu noktada, ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanma durumları, KKY bağlamında, yapısal boyutun yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınlar kendilerini korumak için erkek egemen iş yaşamında böyle bir stratejiye başvurmaktadırlar. Düşük gelire sahip olan alt

sınıf gruplarında bu daha derin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sadece sınıfsal engellerden değil, aynı zamanda etnik kimlik ve cinsiyet temelinde de biçimlenir. Suriyeli kadınların etnik kökenleri, onları daha da marjinalleştirirken, cinsiyetleri de bu izolasyonu derinleştirir. Çalıştıkları düşük ücretli ve güvencesiz işlerde, hem etnik hem de cinsiyetçi ayrımcılık sonucu daha zayıf bir konumda bulunurlar.

3.2.4. Yapısal Engeller ve İstihdam Adaletsizlikleri

"Yapısal engeller ve istihdam adaletsizlikleri" kategorisi altında, 2 kod oluşturulmuştur. Bunlar; kurumsal engellerin ötesinde yapısal güçlükler ve istihdam sistemlerindeki eşitsizliklerin izleridir.

3.2.4.1. Kurumsal Engellerin Ötesinde Yapısal Güçlükler

"Kurumsal engellerin ötesinde yapısal güçlükler" kodu altında, 2 farklı alt kod oluşmuştur. Bunlar; vatandaşlık belirsizliği: Suriyeli kadınların güvencesizlikle mücadelesi ve Suriyeli kadınların etkisiz uyum politikalarıyla mücadelesidir.

3.2.4.1.1. Vatandaşlık Belirsizliği: Suriyeli Kadınların Güvencesizlikle Mücadelesi

2011 yılından bu yana Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki statüsü, 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Geçici koruma, geçmişteki uluslararası müdahalelere dayanarak, ev sahibi ülkenin kitlesel göç akınlarına hızlı bir şekilde yanıt vermesini amaçlayan bir yaklaşımdır (Edwards, 2012, s. 5-6). Bu yaklaşım, ev sahibi devletlere göçmenler üzerinde daha fazla esneklik tanırken, yükümlülüklerini daraltır (Voutira ve Dona, 2007, s. 167).

Türkiye'deki, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici Koruma Yönetmeliği, coğrafi sınırlamayı sürdürerek geçici koruma statüsünün kimlere verileceğine odaklanmaktadır. Bu kanun ve yönetmelikler, Suriyeli göçmenlerin uluslararası koruma seçeneklerini kısıtlamaktadır (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2017b, s. 47). Yönetmeliğin 7/3 maddesinde "Geçici koruma altındaki kişiler, Kanun'a göre belirlenen

uluslararası koruma statülerinden herhangi birine doğrudan sahip sayılmaz" hükmü yer almaktadır. Bu durum, Suriyeli göçmenlere hukuki bir statü tanınmış gibi görünse de, bu statünün fiilen herhangi bir anlam taşımadığı izlenimini uyandırmaktadır (Alpman, 2018, s. 339). Bu, geçici korumanın içeriğiyle de alakalıdır. İçeriksel olarak, geçici koruma düzenlemeleri şunları içermelidir:

- Politik karara dayalı ve insani nitelikte olmalıdır (siyasi kararlara dayanmamalıdır).
- Geçici koruma sınırlı, bir süreye tabi olmalıdır (Türkiye, bu sınırı bakanlar kurulu kararıyla belirlemiştir).
- Geçici koruma, diğer uluslararası yükümlülükleri ortadan kaldırmamalıdır. Geçici koruma altındaki kişilere Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen mülteci statüsü tanınması engellenemez.
- Düzenli kayıt sistemi oluşturulmalıdır.
- Geçici koruma süresince ikamet hakkı sağlanmalıdır (Özgür Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 11-22).

Bu maddelerden de anlaşılacağı gibi Türkiye'nin çıkardığı yönetmeliğin zamanla süreç içerisinde geliştiği görülmektedir. Ancak yönetmelik, zamanla birtakım temel ihtiyaçların karşılanması için revize edilmiş olsa da, geldiğimiz şu günlerde ihtiyaçları karşılamaktan oldukça uzak görünmekle birlikte, bazı handikapları da içerisinde barındırmaktadır. Bu handikaplar; başta geçici yasal koruma, ikamet izni, seyahat izni, sınırlı sosyal yardıma erişim vb. gibi konulardan oluşmaktadır. Geçici koruma sisteminin belirsiz doğası, göçmenlerin vatandaşlığa erişimlerini zorlaştırmakta ve uzun vadeli uyum fırsatlarını sınırlandırmaktadır. Katılımcılar, geçici koruma statüsünün uzun süredir devam etmesinin, bireylerin güvenliğini ve yaşam standartlarını kötü yönde etkilediğini belirtmektedirler. Vatandaşlığın, bir standardının olmaması ya da standart var ise bunun şeffaf bir biçimde belirtilmemiş olması konusunda sistemin adaletsizliğine ve eşitsizliğine dikkat çekmektedirler. Genel olarak, geçici koruma statüsünün yetersizlikleri, Suriyeli kadınların, sosyal ve ekonomik güvencesizliklerini artırmakta ve uyum süreçlerini zora sokmaktadır. Bu konuya ilişkin saha çalışanları, şunları söylemektedir:

*"Şiddet mağduru kadını şehir dışına çıkaramıyorum. Tabi şeyi de alamıyorum. Bilet yardımını da alamıyorum. Seyahat izni de sıkıntı. Şu an yollar kapalı olduğu için seyahat izni de biraz sıkıntı oluyor. Yani birçok ilde zaten şeyden dolayı mülteci kadınları, kadın sığınma evleri kabul etmiyor. Hani şey amaçla geldiği için göçmen mantığıyla geldiği için şey şiddet öyküsünün olması lazım ya da işte tedbir kararının olması lazım Vesaire gibi şeyler oluyor ama…"**(SÇ6)***

*"Biz 13 yıldır bu insanları geçici koruma statüsünde tutuyoruz. Ve geçici koruma statüsü o raporumuzu da size verelim. Biz biraz domlar eksenine baktık şey olarak şimdi geçici koruma sistemimiz bizim sürekli sorunlar yaratan bir sistem. Yani geçici koruma şimdi şöyle bir şeydir, Avrupa'ya gittiğinizde sınırı geçtiğinizde işte gidersiniz. Polise dersiniz ki ben iltica etmek istiyorum dersiniz ve bir süreç başlar size bir prosedür verirler. Prosedürleri bilirsiniz, sizin bir yol haritanız olur... Bu süreç değerlendirilecek, sonra reddedilirse tekrar itiraz edebilirsin ama bu aşamada sana şu destekler verilecek, iltica sürecini kabul edilirse atıyorum, 5 ya da 6 yıl sonra vatandaş olabilirsin. Eğer prosedürleri yerine getirirsen. Şimdi bizim geçici koruma statümüzde bu şeyler yok."**(SÇ14)***

*"Geçici koruma altında geçici koruma ifadesinin de belirli bir dönemi var aslında. Hani bu kadar yıl geçici koruma altında kalamazsınız. Artık o ifade değişşin. Ama dediğim gibi değişmiyor, değiştirilmiyor. Onun ilk başta ondan da başlanabilir. Aslında bu düzenlemenin getirilmesi de gerekebilir. Ama birazcık politika izlenecekse iki tarafın kendisini güvende hissedeceği bir politika düzenlenmesi lazım çünkü insanların en büyük problemi kendisini güvende hissetmemesi işte ya da sağlıklı bir ortamda yaşadığını düşünmemesi."**(SÇ16)***

*"Ama bu da insanları artık çok zorlanıyorlar. Bayağı zorlanıyorlar. Yani bunu bir daha gitmemek için o da zorluklar. O mesela benim annem o da geçici koruma altında. Kalmışlar benim teyzem gelmiş İstanbul'a teyzem 10 seneden beri hiç görmemiş. Benim anneme yolculuk izini çıkartamadım düşün."**(SÇ19)***

*"Mesela onu söyleyeyim, ben de onu söyledim. Hem Türk dili var hem de eğitim veriyorum. Hala vatandaşlığım yok, müracaat ediyoruz. Vatandaşlık şey yok, vasıfsız insanlar vatandaş oldu, kusura bakmayın. Vasıfsız ne dili var, ne eğitimi var. Ne işi var."**(SÇ20)***

*"Evet, öngörülemiyor. Yani bu insanların statüsü değişmiyor. Çoğunun T.C. kimliği bile yok hala almaya çalışıyor, yok hatta bugün biz konuşuyorduk. Burada diş doktorları var. Cerrahlar var. Hala T.C. vatandaşı değiller. Ve şu an çalışma izinleri de bitiyor. Devlet tarafından da iş verilmiş değil. Ama bakıyorsunuz çok kenara da köşede kalmış, eğitimsiz insanların vatandaşlıkları var."**(SÇ24)***

Suriyeli kadınlar, geçici koruma statüsünün oluşturduğu güvencesizlik ve kısıtlamalardan ciddi şekilde etkilenmektedir. Kadınlar, bu statünün, temel hakları kısmi olarak göz ardı ettiğini ve günlük yaşam açısından çeşitli zorluklar doğurduğundan bahsetmişlerdir. Bu statü, kadınların, hareket alanlarını kısıtlamakta ve uyumlarını zorlaştırmaktadır. Kimlik ve ikametgâh sorunlarına dayanan bu zorluklar, gerek ülke sınırları gerek uluslararası sınırlar bağlamında hareketlerini kısıtlamaktadır. Ek olarak, sınır dışı edilme korkusu, kadınların, psikolojik durumunu olumsuz etkilemekte ve sürekli bir güvencesizlik hali meydana getirmektedir. Kadınlar, sosyal, ekonomik, psikolojik, siyasi vb. zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu onların, güvenliklerini, yaşam standartlarını tehdit etmekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Kadınların bu konudaki ifadeleri, şu şekildedir:

*"Bir örnek veriyorum, bazı kişiler Avrupa'ya gittiler. Avrupa'da vatandaşlık verdiler ya ikametgah verdiler ama Türkiye'de daha biz yabancı olarak bir kimlik vermişler. Hiçbir yere gidemeyiz, hiç bir yerde kımıldayamayız polis bizi yakaladığı zaman ya sınır dışı ediyorlar. Ya mesela kimliğin örnek vereyim ben Antep'te oturuyorum, kimliğim İstanbul da. İstanbul'a göndereyim. Ondan dolayı diyelim ki bize ya ikametgah versinler ya da bize vatandaşlık versinler. Bu saatten sonra yani. Dolaşma izni versinler"**(GK11)***

*"Mesela ben kendimi hiç rahat, yani sürekli hiç rahat hissetmiyorum. Kendimi sürekli işte bir bizi kovacaklar ya da göndereceklerdiye ya da bir şey olacak bize diye çok korkuyorum. O yüzden hani psikolojik olarak hiç iyi değilim."**(GK12)***

"Mesela şimdi. Ben. Antep'te yaşıyorum. Bir işim olsa İstanbul da daha var. Tanıdık eş dost İstanbul'a ben bir hasta ziyaretine gitsem bir düğün olsa gitsem gidemiyorum. Kısıtlama var. Sana yasak izin vermiyor, izin kağıdı vermiyor Antep'te misal ev değiştireceğim yeni eve taşınacağım oturduğum ev küçük misal

*diyorum ama başka bir yere taşınamıyorum. O küçük evde oturmak zorundayım. Bana bir genişlik versin hani yeni bir hay şu sıkıntıyı kaldırsın, bu baskıyı üzerimizde kalksın isterim."**(GK19)***

Vatandaşlık, göç eylemlerinden sonra bir takım uyum süreçleri tamamlandıkça verilen bir ödül olarak düşünülebilir. Suriyeliler geçici koruma kapsamında değerlendirilmekte ve Türkiye'de vatandaşlığa geçmeleri için net prosedürler bulunmamaktadır. Geçici korumanın kapsamının oldukça dar olması ve kadının özel ihtiyaçlarını göz ardı etmesi sebebiyle ilk etapta vatandaşlık olmasa bile daha kapsamlı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu KKY bağlamında ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanmanın yapısal boyutunu göstermektedir. Vatandaşlık haklarının eksikliği, iş gücü piyasasında yer edinmelerini engellerken, toplumun "makul" kabul ettiği belirsiz durum, kadınların yaşamlarını daha da zorlaştırır. Bu belirsizlik, sadece sınıfsal değil, aynı zamanda cinsiyet ve etnik kimlikler üzerinden de bir dışlanma yaratır. Kadınlar, tüm bu engellerin bir araya gelmesiyle daha da savunmasız hale gelir.

3.2.4.1.2. Suriyeli Kadınların Etkisiz Uyum Politikalarıyla Mücadelesi

Göçmen kadınlar, taşıdıkları çoklu kimlikler nedeniyle, gittikleri ülkelerde özellikle işgücü piyasasında başarılı bir şekilde uyum sağlamalarını engelleyen çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Türkiye ve Avrupa'daki Suriyeli kadınlar, yaşamlarının birçok alanında "çifte ayrımcılık"la yüz yüze kalmaktadır. Ancak, işgücü piyasasında karşılaştıkları dezavantajlar, sahip oldukları diğer niteliklerden dolayı daha da zorlayıcı hale gelmektedir (Duran, 2018, s. 45). Burada, uyum sürecinin önemi açığa çıkmaktadır. Ager ve Strang (2008, s. 169-170), uygulanabilir entegrasyon süreçleri için bir çerçeve geliştirmiştir. Yaygın olarak benimsenen çerçeveleri, "araçlar ve göstergeler" (istihdam, konut, eğitim, sağlık), "sosyal bağlantılar" (sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal ağlar), "kolaylaştırıcılar" (dil ve kültürel bilgi, güvenlik ve istikrar) ve "temelleri" (haklar ve vatandaşlık) olmak üzere dört başlık altında toplanan 10 alan etrafında yapılandırılmıştır. Bu çerçeveye dikkatle bakıldığında, kapsamlı bir uyum sürecinin argümanları görülmektedir. Türkiye'de, Suriyeli kadınların durumuna bakıldığında, kağıt üzerinde bu çerçevenin kısmen uygulandığı söylenebilir. Ancak, uyum sürecinin kapsamlı bir şekilde

gerçekleşmediği, tabandan tavana bir anlayıştan ziyade kâğıt üzerindeki göstergelere ve etkinliklere endekslendiği, yeni göç politikalarının ve var olup revize edilen politikaların, kanıta dayalı geri bildirimler dikkate alınmadan oluşturulduğu ve en önemlisi özel gruplara yönelik bireyselleştirilmiş modellerin eksikliği görülmektedir. Ayyıldız ve Karataş (2022, s. 926)'ın göçmenlerin kurmuş oldukları STK'lar ile yaptıkları çalışmada, katılımcılar, sosyal uyumun güçlendirilmesi için daha fazla yasal düzenlemeye ve mevcut düzenlemelerin geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu ve yapılanların daha sistemli ve ayakları yere basan uygulamalar şekilde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu, uyum sürecinin yeniden kurgulanması gerektiğini göstermektedir. Hak temelli bir bağlamda, tüm paydaşların içinde olduğu bir yaklaşım elzem görülmektedir. İstihdamın önemli bir uyum parametresi olduğunu düşündüğümüzde, özellikle kadınların, istihdam sürecinde daha güçlü olabilmeleri için iş yeri uyum faaliyetleri oldukça önemlidir. Katılımcılar, Suriyeli kadınların, sistem içindeki mücadelelerinin büyük ölçüde temel güvensizlikler ve uyum eksikliklerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ekonomik zorluklar, dil engeli, yasal koruma statülerindeki belirsizlikler, kadınların uyum süreçlerini, zora sokmakta ve iş olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu bağlamda bazı saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

> *"Süreç 12 yıl oldu yani süreç uzadıkça ve o mültecilerin burada kalıcı olduğu görüldükçe ve aynı zamanda daralan ekonomiyle birlikte sorunlar çok daha fazla ön plana çıkmaya başladı. Tabi bu sorunları da çok bölmek gerekiyor. Hani işte kültürel sorunlar çıkıyor işte. Her bir birçok toplum kendi içerisinde dolaşmaya başlıyor aynı zamanda. Bunun yanı sıra işte o sosyal uyum dediğimiz şey yakalanamamış oluyor ve bu da bazı krizlerin çıkmasına sebep olabiliyor…"**(SÇ13)***
>
> *"Kendileri de bilmiyordu, niye bilmiyordu? Bir diyorlardı ki, eğer düzelirse ülkemiz, hemen geri döneriz. Bir kısım o ikinci kısım ya zaten benim işte akrabalar Avrupa'da hani ben Türkiye'de çok kalmayacağım ki o yüzden de çalışmama da gerek yok. Dil, öğrenmeme de gerek yok. Uyum sağlamama da gerek yok. Ben bir şekilde Avrupa'ya gideceğim."**(SÇ18)***
>
> *"Uyum sağlanamadı. Yine önceden insanlar misafir gözüyle ve savaş etkileri sıcakken daha çok. Merhametli bakabiliyorlardı. Şu an daha çok tansiyon yüksek. Yani bizim iş yerimize gelip taşlamalar bile olmuştu…. Sadece dediğim gibi, yani*

*evinde kendi halinde oturan bir kadın bile işte pis Suriyeli işte ondan sonra yani kötü böyle bu şekilde kötü şeylere maruz kaldığında bu kadın niye çalışmak istesin ki? Çalışma ortamında da aslında yani bu kadın dışlanacak. Yani okula giden bir kız çocuğu dışlanıyor. Çalışan kadın da dışlanacak. Muhtemelen bu şekilde bir belki genelleştirme yapıyorlardır belki o yüzden. Yani o aslında toplumun içine biraz daha adapte olabilseler biraz daha az tepki, belki biraz daha uyumsa uyum söz konusu olsa biraz daha şey olabilir belki."**(SÇ4)***

Kadınların ifadeleri, sosyal uyum sürecinde yaşadıkları engelleri ve belirsizlikleri öne çıkarmaktadır. Bu belirsizlikler, dil engelinin aşılmasında bir direnç olabilmektedir. Bununla birlikte, kimlik ve ikametgah sorunları, kadınların hareket etmelerini kısıtlamakta, bu da topluma uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Sosyal uyum sağlama çabaları, mevcut güvencesizlik ve hareket kısıtlamaları yüzünden daha da güçleşmektedir. Buna ilişkin kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

*"Daha sonra böyle zaman ilerledikçe dönmemek aslında hani insanda hani burada yaşayabileceğini kabullenmesi gerekiyor ki dil öğrenebilsin. Hani bunun kabullenme süreci bence zor yani insan hani artık hani burada yaşamak zorundayım ve dönemiyorum yani. Belki düzelir yarın daha iyi olur falan diye düşünceleri hep insanın umudu oluyor ama zamanda hani o umudu yeniyor. Yani artık hani dönemiyoruz yani bir algısı oluyor ve hani adapte olmaya çalışıyor."**(GK1)***

*"Benim için sosyal açıdan hayatımda çok önemli değişiklikler oldu. Başlangıçta uyum süreci zordu ve dil engeli ile karşılaştım ancak daha sonra dili kullanarak bunu aştım. Ekonomik açıdan bakıldığında ise daha sonra Mezuniyetimin ardından bir buçuk yıl süren iş bulma sıkıntısı yaşadım ama şimdi çalışıyorum ama iş ve ekonomik istikrar sabit olmadığı için hala her şey sallantıda…"**(GK23)***

Suriyeli kadınlar, hem kültürel hem de dilsel engellerle karşı karşıya kalarak toplumsal sisteme uyum sağlamakta güçlük çekerler. Bu uyum engeli, sadece bir dil bariyeri değil, aynı zamanda cinsiyet, sınıf ve etnik kimliklerin kesişiminden kaynaklanan çok yönlü bir zorluktur. Suriyeli kadınlar, etnik kimliklerinden ötürü dışlanırken, cinsiyetleri onları

toplumsal normlarla daha da kısıtlar. Bu noktada politika yapıcıların daha işlevsel politikalar üretmeleri beklenmektedir. Ancak Türkiye'deki uyum politikaları beklendiği gibi işlevsellikten uzak bir görüntü çekmektedir. KKY bağlamında ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanma bu bağlamda yapısal boyutta kendisini göstermektedir.

3.2.4.2. İstihdam Sistemlerindeki Eşitsizliklerin İzleri

"İstihdam sistemlerindeki eşitsizliklerin izleri" kodu altında, 8 farklı alt kod oluşturulmuştur. Bunlar; Suriyeli kadınların kayıt dışı istihdamının sonuçları: tükenmeyen mesailer ve ucuz işgücü, güç ve sessizlik: Suriyeli kadınların istihdamda cinsel taciz deneyimleri, Suriyeli kadınların sendikal haklarının eksikliği, geçici çaresizlik: çalışma izni sorunsalı ve politika eksikliği, işyerinde zorbalık: Suriyeli kadınların karşılaştığı güç savaşı, Suriyeli kadınların toplumsal konumu ve mücadelesi, Suriyeli kadınları yıpratan yapısal belirsizlik: sürekli değişen işler, yaşamda kalma ikilemi: Kızılaykart ve rızayla kayıt dışı çalışma şeklindedir.

3.2.4.2.1. Suriyeli Kadınların Kayıt Dışı İstihdamının Sonuçları: Tükenmeyen Mesailer ve Ucuz İşgücü

Kayıt dışı istihdam, Türkiye'nin önemli sorunlarından biridir. Bu sorun, özellikle kadınlar söz konusu olduğunda daha sorunlu hale gelmektedir. DİSK/GENEL-İŞ (2020, s.7)'in yayımladığı, "Türkiye'de Kadın Emeği" adlı raporuna göre, ülkemizde her 10 kadından 4'ü, ücretli çalışan her 10 kadından 2'si kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Bu durum, Suriyeli kadınlar için daha kötü bir haldedir. Kayıt dışılık beraberinde, uzun çalışma süreleri ve düşük ücretleri getirmektedir. Moyce ve Schenker (2018)'a göre, göçmen işçiler daha düşük ücretle ve uzun saatler, genellikle daha kötü koşullarda çalışmaktadırlar. Ayrıca, insan hakları ihlalleri, taciz, insan kaçakçılığı ve şiddete maruz kalma riski taşırlar. Mesleki ölüm ve yaralanma riskleri de, yerli işçilere kıyasla daha yüksektir. Suriyeli kadınlar, istihdam sisteminin en altında yer almasıyla, haklarını tam olarak bilmemesi ve arayamamasıyla sistem içerisindeki en itaatkar iş gücü olarak görülmektedir.

Kadınların, içinde bulundukları geçici koruma statüsü ve bu statüye bağlı olarak çıkarılan çalışma yaşamına ilişkin yönetmelik, oldukça yüzeysel ve kadınları geri plana atan, onların, özel gereksinimlerini göz ardı eden bir yapıdadır. Bu sebeple, kadınların, itaatkar işgücü haline gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Kayıt dışılık, beraberinde güvencesizliği getirmektedir. Bu güvencesizlik, kadınların sürekli iş değiştirmelerine sebep olmakla birlikte, uzun çalışma süreleri, sosyal güvenceden yoksunluk, ücretlerde adaletsizlik, iş sonu haklarını alamaması ve iş sonunda sunulan tazminat ve işsizlik maaşı gibi olanaklardan faydalanamaması şeklindeki konuları da kapsamaktadır. Bu bağlamda Suriyeli kadınlar, çağımızın proletaryasından ziyade çağımızın prekaryası olarak ifade edilmektedir. Prekarya kavramı özünde, güvencesizliği çağrıştırmaktadır. Genelde, kısa süreli işlerde çalışanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Suriyeli kadınların, gerek eğitimsiz olanları gerek eğitimli olanları kısa süreli işlerde istihdam olmakta ve sık sık iş değiştirmektedir. Bu bağlamda, prekarya olarak adlandırılmaktadırlar. Saha çalışanları, Suriyeli kadınların, kayıt dışı istihdamı ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir:

> *"Ama hani çalışmak isteyen kadın? Gene kayıt dışı ama çoklukla işte bu merdiven altı işletmelerde ve benim Antep'te gördüğüm daha ev temizliği gibi işlerde kullanılıyorlar."**(SÇ12)***
>
> *"O insanlar daha çok ihtiyaç sahibi olduğundan dolayı. Sigortasız çalışmayı kabul ediyorlar. Daha ucuz fiyatlara çalışmayı kabul ediyorlar. Çünkü geçimini sağlayabilecekleri alternatifleri yok."**(SÇ13)***
>
> *"Türkiye'de kadınların Suriyeli kadınların aslında şeyi yani, evet, bunu toplumun bütün kesimi için konuşamayız ama gerçekten şeye baktığımızda Türkiye'de emek piyasasında kayıt dışı olarak kadın emeğini, mülteci kadın emeğini görürsünüz. Yani gittiğinizde atölyelere, Ünaldı bölgesinde işte kayıt dışı. Çünkü bu topluluğun yani göçmen kadınların %95'i herhalde kayıt dışı çalışıyor şehir açısından ya da atölyelere gittiğinizde onu görürsünüz… Bununla birlikte mesela 10 yıl önce amik ovası yani Antakya'dan başlayarak Maraş'a kadar olan bölge bizim Türkiye'de kırmızı pul biberin en önemli üretim alanıdır. Benim alanım baharat olduğu için biliyorum. Mesela biz 10 yıl önce mevsimlik tarım işçisi olarak Adıyamanlar ve Urfalıları bilirdik. Ama şu anda gidin mevsimlik tarım*

*işçiliği ve tarımsal işletmelerde çalışanların %80 doksanı Suriyeli ve kadınlar. Şimdi bu da zaten en çok bilinen kayıt dışı iş alanı."**(SÇ14)***

*"Yani sadece mavi yakayı söylemiyoruz, bahsetmiyoruz. Hatta beyaz yakası böyle bir vaka var vermiyorlar mesela okulda bir öğretmen olarak gösteriyor kayıt dışı çalıştırıyorlar. İhracat şirketinde ya da fabrikada kayıt dışı istihdam ediyorlar…"**(SÇ20)***

Kadınların, bu konudaki ifadelerine baktığımızda ise büyük kısmının, kayıt dışı olarak çalışmaya ya da çalıştırılmaya ilişkin doğrudan bilgisinin olmadığı, dolaylı olarak kayıt dışılığın yansımaları şeklinde ifade edebileceğimiz, sosyal güvence eksikliği, ücret farkları, çok çalıştırılma vb. gibi etmenler üzerinden kayıt dışılığı ifade ettikleri görülmektedir. Kadınların, bu konudaki ifadeleri ise şu şekildedir:

*"Ona göre alıyorlar çok da değil ama mesela geçici koruma altındaki kadınlar çok da iş bulmuyorlar. Ki bulsa bile işte düşük bir ücretle çalıştırıyorlar ya da işte sigorta mı derler işte sigorta işte yapmadan çalıştırıyorlar. Hani izin falan çıkartmalı, çıkartması gerekiyor mesela o izne çok da zor bir şekilde ancak çıkartabiliyorlar. Iıı o konuda işte çoğu kadınlar hani zorunda kaldıkları için işte daha düşük bir ücretle çalışıyor."**(GK4)***

*"Yani sigortasız olarak çalışıyorum. Sürekli iş değiştiriyorum. İş değiştiğinde herhangi bir şekilde işte bir destek, bir işte ödenek işsizlik ödeneği, işsizlik maaşı ya da sigortadan gelen herhangi bir ödenek gibi birçok şeyi almıyorum..."**(GK6)***

*"Haftada 1800 alıyorum. Bazen eksik falan veriyor mesela çokta mesela benim için o çok az bir ücret hem yani o tüm aileye bakabilmek için… İşime gelip sadece işimi yapıp çıkıyorum ama mesela yol masrafları falan filan onlar beni çok yoruyor."**(GK14)***

*"Nerede çalışsak şeyde sigorta almıyoruz. Yeterli maaşları almıyoruz… Bizi gönderecekler, sürekli Suriye gönderiyorlar falan. Yani bizim vatandaşlık olduysa vatandaşlık oldu. Birazcık rahat olabiliriz. Yani rahatça çalışılabiliriz ama böyle hep gergin, gergin bir şekilde devam ediyoruz."**(GK22)***

*"İlk zamanlar eve iş alırken olması gerekenden daha az ücret veriylerdi. İşte bu göçmen olduğumuz için sahipsiz olduğumuz için böyleydi. Türk kadınlarda alıydı eve iş onlara bizden daha fazla para veriylerdi."**(GK5)***

Kadınların, kayıt dışılığın yansımaları üzerinden yaptıkları açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, uzun mesai sürelerince aşırı performans beklentisi ve buna karşın yetersiz ücretler hem saha çalışanları tarafından hem kadınlar tarafından üzerinde fazlaca durulan bir konudur. Buna ilişkin saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

*"Mesai falan yok zaten kadın çok çalışıyor ama mesaisini alamıyor. Nereden hak talep edebileceğini bile bilmiyor. Yani çok bir yerde işçi olarak çalışıyorsa müdürü şefi doğrudan iletişim kurmuyor bile çoğu zaman… Evet. Onların insafına inisiyatifine kalmış ve çoğu da mağdur. Yani azıcık ses çıkmaya başlayınca da onu çıkarıyor, başkasını alıyor. Nasılsa bir sürü ucuz işgücü var."**(SÇ5)***

*"… Yani mesela bu fabrikalardan çalışmazsa bir de saatlerce çalışıyorlar. Yani 11-12 saat birde maaşına çok almıyorlar. Yani mesela normalde Suriyeli olarak yani şu nasıl alıyor? Yani şu asgari ücreti var ya asgari ücretin bazılarına bir de bir takım Suriyeli işçilerine asgari ücretinden az veriyorlar. Kadınlar ondan da az alıyorlar… Diyelim ki asgari ücret 10.000 Suriyeli erkekse 8.000 alıyor. Farz edelim ki kadınsa 6.000 alıyor. Yani kadınlara daha az veriyorlar."**(SÇ19)***

*"İşveren tarafından istihdam edilmediğinizde karşılaştığınız zorluklar işte uzun mesai saatleri alınamayan ücretler, işte sigortasız çalışma. Kötü çalışma koşulları. Yani insanın dili varmıyor ama söylemeye tabi yaşanıyor ya bu sadece onlar içinde değil. Bu aslında bütün toplum için geçerli. Taciz veya benzeri şeyler gibi durumlarla da karşılaşılıyor yani."**(SÇ13)***

*"Mesela İkimiz çalışıyoruz diyelim mesela aynı yerde çalışıyoruz. Ben Suriyeliyim siz Türk'sünüz. Diyelim saat 6 oldu iş bugün yoğun diyelim. Türk yoğunda olsa evine saatinde gidebiliyor. Suriyeli gidemez… Kalıp çalışacaksın, beğenmezsen gelme diyor."**(SÇ9)***

"Şimdi ben Ünaldı'da şeyi biliyorum. Gündüz bile kadınların üzerine atölyeye kitliyorlar. Dışarı çıkmaları şey oluyor. Yasaklı kadınların, kız çocuklarının çalıştığı atölyelerde şimdi siz o mevcut sistem aslında böyle yani kadınları böyle

*daha sömürüye dayalı bir sistem olduğu için çalışma koşulları, çalışma şartları ve ücret olarak yani ciddi olarak çok yerinde olduğu için şöyle bir şey ve bunu Suriyeliler açısından da öyle. Aslında her iş onlar için geçici bir hale gelmiş oluyor."**(SÇ14)***

Konuya ilişkin kadınların ifadelerine baktığımızda, bakım yükü ve ev işlerinin kadınların, ikinci vardiya olarak çalıştığı işler olduğunu düşündüğümüzde, uzun çalıştırılma konusu oldukça önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Bununla birlikte, ailenin geçimi ve çocukların ihtiyaçları için para kazanmak zorunda olduğunu düşünerek zorunlu bir biçimde iş yaşamına giren kadınlar için önemli bir diğer konu da, kabul edilebilir bir ücret karşılığında çalışma konusudur. Ancak kadınlar, bu konuda da ikincil bir konumda kalmaktadır. Çoğu, ya baştan düşük ücretlerle işi kabul etmekte ya da taahhüt edilen ücreti işverenlerden kaynaklı bir biçimde alamamaktadır. Aynı işi yaptıkları kişilerden daha düşük ücretler almaktadır. Özellikle, Türk ya da Suriyeli olması fark etmeksizin aynı işi yapan erkek çalışanlarla bu fark daha fazladır. Diğer bir ifadeyle erkeklerle aynı mesleklere sahip olsalar bile kadınlar, erkeklerden ortalama olarak daha düşük ücret almaktadır (Korkmaz ve Korkut 2012, s. 56). Buna ilişkin bir saha çalışanı, şunları belirtmiştir:

*"Özellikle kayıt dışı çalışmada. Her zaman erkeğin aldığı ücret daha yüksek, yani bunu bilmiyorum. Çeşitli sebepleri mi vardır işveren açısından daha fazla mı işte emek veriyor, daha fazla mı üretiyor veya daha fazla mı çalışıyor, daha esnek mi çalışıyor, daha mı tecrübeli bunu bilmiyorum. Yoksa sadece cinsiyetinden dolayı işte kadın zaten genelde ikinci gelir getirici olarak görülüyor. Evde zaten bir gelir getiren var işte kadının getirdiği de ona ek olacak. Hani çok yüksek olmasa da olur gibi mi düşünülüyor bilmiyorum ama. Öncelikle o bir gelir adaletinin sağlanması gerekiyor."**(SÇ27)***

Bu konuya ilişkin, kadınların ifadeleri ise şu şekildedir:

"Zorluğu çok uzun saat olması, baya gün boyu bütün işte geçiyor saati bayağı o şey çok 12 saat çalışıyorsun bir fabrikada girsen 12 saat çalışacaksın. Bir de bu

*işe gidip gelme çok bayağı zor… Sözde yani süren dörtte bırakılıyor fenerlerin bize hep erken alırdı. Sonra geç bırakırdı o vardı mesela tam hiçbir günü tam 4 gibi bizi bırakmazdı. Az şunu da bitirek şunları da bağlayalım, bayağı ağır çuvallar falan hepsini kaldırttırırdı."**(GK5)***

*"Saatler çok uzun geliyor. Bu kadar çalışıyoruz az para alıyoruz. Aynı zamanda da maaşlar iyi olması gerek. Evet, mesela iş basit olsun ama maaşı da düşük olsa bile en azından hani ben yapabileceğim bir iş olsun ki zorluk çekmeyeyim. Bazen mesela saat 6-7'ye kadar çalışıyorum. Şöyle yani patronun keyfine göre mesela bazen 8-9'da oluyor."**(GK18)***

Kayıt dışılık, sadece piyasa koşularında çalışan kadınlar için bir sorun değildir. Evden çalışan kadınlar içinde önemli bir sorunudur. Bu şekilde çalışan çoğu kadın, parça başı işi ona sunan aracılardan ya da doğrudan müşterilerden kaynaklı sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar da bakıldığında, kayıt dışılığın bir biçimi olarak evden çalışan kadınların, sıklıkla karşılaştığı sorunlar olarak değerlendirilebilir. Konuya ilişkin kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

*"Evde kuaförlük yaptığım dönemde zordu yani. Hani bir müşteri gelip bir saç rengini beğeniyor. Ben ona diyorum ki bu saç rengin bu tutmaz. Bir ton daha az tutar. Tamam dedi bunu yaptım aynısı benim dediğim gibi oldu ama bu bahaneyle ne yaptı? Dedi yok saçımı beğenmedim, güzel olmadı. Para da vermedi. Yani işte bu zorlukları yaşıyoruz. Hani ben yabancı olarak, ben bir şey diyemem ama Türk bir kuaför olsaydı hakkını alabilirdi."**(GK7)***

"İşte burada da bir yerde gittim. Ceviz getirdim, bir çuval kırdım. 1-2 gece bir ceviz kırdık. Ben ve çocuklar artık dedim. Pazara çıkmayacağım. Dedi 25 TL bulunan şeyi 50 kilomu 100 kilomu bilmem bunu yaptım ettim götürdüm, kendine komşum bana şey dedi. Ben dedi kefilim dedi, beni götürdü dedi. Türk komşum yani Antepli buralı komşu yeri seni getireyim, götüreyim, seni de ceviz getir kır. Teraziye koydu, şeyi vermeyecek el emeğini vermeyecem dedi. 2 kilosu eksik ama dedim nasıl 2 kilosu eksik. Eksik dedi sen yemişsin, hırsızsın aboo dedim, Kur'an-ı getir dedim. Elim vurayım dedim, eğer yemişsem dedim. Para mı vermeyeceksin

demi dedim, vermeyeceğim dedi. Senin olsun dedim ben seni Allah' a şikâyet ettim. Ve geldim. Ne diyim?" ***(GK2)***

Kayıt dışılık sorunu, gerek gelişimi gerek sonuçları bakımından iş gücü piyasası içerisinde Suriyeli kadınların karşılaştığı en temel sorunları meydana getirmektedir. KKY açısından yapısal ayrımcılık ve dışlanmanın bir ürünü olan bu sorun, sınıfsal engellerle kadınları daha da dezavantajlı duruma sokmaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını zorlaştırarak, onları daha da yoksullaştırır. Eşitsizlikler normalleşirken, kadınlar, seslerini duyurmak ve haklarını savunmakta güçlük çekmelerine sebep olmaktadır.

3.2.4.2.2. Güç ve Sessizlik: Suriyeli Kadınların İstihdamda Cinsel Taciz Deneyimleri

Göçmenlerin çoğu, yerinden edilme ve yeniden yerleşme süreçlerinde çoklu travmalara maruz kalma riski taşır. Ancak, kadınlar ve kız çocukları, toplumsal cinsiyete dayalı ek zorluklar ve travmalara da açıktır. Yeniden yerleşme sürecinde, geçime katkıda bulunmak zorunda kalan kadınlar, ücretli iş bulma sürecinde çeşitli şekillerde şiddetle karşılaşabilir (Porter vd., 2008). Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen (2011)'in çalışmalarında, göçmen kadınların, iş yaşamında sözlü ve fiziksel taciz, hatta tecavüz gibi durumlarla karşılaştığını belirtmişlerdir. Bu durum, göçmen kadınlar için ayrımcılık ve dışlanma döngüsünü işaret etmektedir. Alanyazın, kadınların toplumsal cinsiyet, etnik köken ve statü/sınıf durumları nedeniyle üçlü bir dışlanma deneyimlediklerini ortaya koymaktadır (Anthias, 2012a, s. 107; Balibar ve Wallerstein, 2017, s. 67-68).

Kadına yönelik şiddet, cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir insan hakları ihlali olarak kabul edilir (Salaçin, Toprak Ergönen ve Demiroğlu Uyanıker, 2011, s. 192). İş yerinde cinsiyet ayrımcılığı, kadınların aşağılanması, taciz edilmesi ve saygı görmemesi olarak kendini gösterir. Cinsel taciz, kadınları iş yaşamında kontrol altında tutarak bazı mesleklerden dışlanmalarına yol açar, özellikle erkeklerin hakim olduğu alanlarda kadınların çalışmasını engeller (Walby, 2021, s. 87). Ayrımcılık, kadınların iş ortamında dışlanmasına ve verimliliklerinin düşmesine yol açmaktadır (Alpman, 2018, s. 341).

Suriyeli göçmenler, işgücü piyasasında yer bulmak için sessizleşirken, bu durum horlanma, aşağılanma ve tacize açık hale gelmelerine neden olur.

Bir çalışmada, bazı kadınlar taciz tehdidi nedeniyle çalışmadıklarını belirtmiştir (KADEM, 2018). Suriyeli kadınlar, kültürel engeller ve Türkiye'deki geçici korumanın güvencesizliği nedeniyle istismarı açığa çıkarmakta zorlanmakta ve şikayetçi olmamaktadır (Kıvılcım, 2016). Araştırmalar, kadınların %73'ünün böyle durumlarda nereye başvuracağını bilmediğini göstermektedir (UN Women, 2018, s. 8). Ayrıca, sınır dışı edilme korkusu da kadınların sessiz kalmasına neden olmaktadır (KADEM, 2018). Bu nedenle kadınlar arasında, sessizlik üzerine kendiliğinden bir ittifak oluşmaktadır.

Kadınların, istihdamda maruz kaldıkları taciz deneyimleri, yaşamlarının her alanında ciddi sorunlara sebep olmaktadır. Taciz deneyimleri beraberinde, psikolojik şiddeti de doğurmaktadır. Bu durumlarla mücadele etmek, çoğu kadın için zorlayıcı olmakta ve çoğu işten ayrılmayı bir seçenek olarak görüp, ekonomik istikrarlarını yitirmektedirler. Bir çalışmada, kadın işçilerin tacize uğradıklarında bunu dile getirmekte zorlandıkları, hatta çoğunlukla ifade etmedikleri gözlemlenmiştir. Bunun en büyük nedeni ise fabrikada ve sosyal yaşamda "yaftalanma" korkusudur. Taciz eden değil, tacize uğrayanın yaftalanma kaygısı yaşamasının arkasında, eşitsiz cinsiyet ilişkileri ve gücün erkekler tarafından kontrol edilmesi yatmaktadır. Tacizi ifade edenlerin ise genellikle başka bir kadın işçi üzerinden bunu dile getirdiği görülmüştür (Doymaz ve Karataş, 2024, s. 1479). Kadınların, bu durumlarda, sessiz kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştik. Bunun önemli bir sebebi de kadınların, bu durumu, ailelerine açıklamakta zorlanmalarıdır. Çünkü, aileden çalışabilmek için zor bir biçimde izin alan kadın, böyle bir durumun aileye yansımasından dolayı almış olduğu izni kaybedeceğinden korkmaktadır. Nihai olarak, erkekler tarafından ataerkilliğin etkisiyle Suriyeli kadınlara yönelik metalaştırıcı yaklaşımlar, kadınların iş yerlerinde fazlaca ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Ekonomik zorluklar ve geçici koruma statüsünün getirdiği belirsizlikler, kadınları, daha kırılgan hale getirmekte ve işyerinde taciz vakalarının sayısını artırmaktadır. Kadınların yaşadığı bu zorluklar, işgücü piyasasında tutunmalarını zorlaştırmakta ve toplumla bütünleşmelerini engellemektedir. Bu konuyla ilgili saha çalışanlarının ifadeleri, şu şekildedir:

*"Şimdi şöyle işten ayrıldığını eşine söyleyemiyor. Zaten eşinden zorla izin almış bir kadın var bu yine karşılaştığımız bir hane eşinden zorla izin alıp bir yerde çalışıyor. Sonra yine aynı şekilde bir erkek tarafında taciz ediliyor. Sürekli olarak bunu eşine yansıtmıyor artık bir süre sonra bir sene geçiyor üzerinden, bir yıl sonra eşine bu durumu anlatıyor. Çünkü artık işten atılıyor. Çevresindekiler fark ediyor ve kadının vücudunda darp izleri mevcut. Sonra eşi de bunu fark edince kızıl kıyamet fabrikasını yakmaya gidecekti eşi o kadar büyük bir olaydı bu şehirde. Ondan sonra hiç bir şekilde işe gitmek istemedi ve çevresinde ki kimsede çalışamaz duruma geldi. Çünkü örnek oldu bu olay."**(SÇ15)***

*"İşte bir kadın gelmişti bize… İş yerinde bir adam sürekli kadını rahatsız etmiş. Ben evlenmek istiyorum işte siz de zaten çok evlilik var diye… Kadın işten ayrılmış… İş yerinde yaşadığı sıkıntılardan ötürü uzun bir zaman evden de çıkmamış bize geldiğinde yani uzun aylardır evden çıkmıyorum ama artık çocuklar işte çok ısrar etti. Bana iş verebilir misiniz? Diye gelmişti. Çok hüzünlü bir öykü bence, yani birinin. Psikolojik şiddet, ayrımcılık, orada aşağılanıp çıkıp evden sonra hiç çıkmaması çok acı."**(SÇ5)***

*"Mesela diyor ki, işte oradaki işveren bu kadının durumu maddi olarak iyi değil. Bu kadının arkasında hiç kimsesi yok. Türkiye'de tanıdık hiç kimsesi yok. O zaman ister istemez o adam kendi kendine yol buluyor. Bu kadın onun için açık saha oluyor. Kendisine işte ona eve gelmesini teklif edebiliyor. İşte kendisiyle gitmek için işte ben sana para veririm işte, işe gelmene gerek yok. Çocuklarına ben bakarım işte öyle işte o türde şeyler devam ediyor işte senle evleneceğim, diyerek öyle vaatler, çok oluyor…"**(SÇ9)***

*"Biraz şahit olduğum bir şeyden bahsedeyim. Üniversite öğrencisi üçüncü sınıf bir arkadaşı biz garson olarak bir kafeye yerleştirmeye çalışmıştık. Çok da düzgün hani görünüyordu orası. Ama kız sonra oradan ayrılmak istediğini söyledi. Neden olduğunu sorduğumuzda çok rahat hissetmiyorum. Yani oradaki erkeklerin bakışları, böyle tavırları ya da beklentileri çok uygun gelmedi dedi. Bizde hemen oradan çıkmasını tavsiye ettik zaten. Sanki Suriyeli olunca başka bir beklentiye giriyor gibi Türk erkekleri yani ilginç bir algı var maalesef."**(SÇ24)***

"Ama örnek veriyorum o iş yerinde tacize uğradığı için işi bıraktıysa bu kadın için tekrar toparlanıp işte başka bir iş yerinde kendisine güvende hissedip oraya

*başlamak çok daha uzun bir zaman alabiliyor. Bazen hiç başlayamıyor tekrar bu işte ailede duyulduğunda aile hiç izin vermiyor. Bazen çekindiği için korktuğu için ailesiyle paylaşamıyor ama başıma tekrar böyle bir şey veya daha kötüsü gelir mi diye tamamen kendisini kapatabiliyor."**(SÇ27)***

Kültürel normlar, şiddet ve tacizi normalleştirdiğinde, kadınların maruz kaldığı ayrımcılık artar. Cinsel taciz, genellikle genç kızların yaşadığı bir olay olarak anlatılır; bu, saldırıya uğrayan kadınların suçlanma korkusuyla olayları dolaylı yoldan paylaşmalarıyla ilişkilidir. Kadınlar bazen tacize uğrayanları, kendilerini yeterince koruyamadıkları için suçlayabilir. Özellikle dul ve yalnız kadınlar, daha fazla tacize maruz kalır (Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2015, s. 272). Suriyeli kadınlar, işyerlerinde fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara uğramaktadır (Kaya vd., 2021, s. 90). Birçok kadın, erkeklerin kötü niyetli yaklaşımları sebebiyle, korku ve güvensizlik içindedir. Tacize ilişkin deneyimler, çoğu zaman kadınların işlerini kaybetmemek için sessiz kalmalarına, daha ileri boyutta kadınların işlerini kaybetmelerine ve toplumdan soyutlanmalarına sebep olmaktadır. Kadınların, bu tarz durumlar karşısında işlerini kaybetmemek adına sessizliği seçmeleri, sık rastlanan bir durumdur. Bu sessizliği besleyen, iki durumdan söz edilebilir. İlki, kadınları, namusun taşıyıcısı olarak gören ataerkil yapıdır. İkincisi, kadınların, Türkiye'de hak arama konusunda yeterince bilgilendirilmemeleridir. Burada dikkate değer bir diğer konu, taciz ve kötü muamelenin sadece erkeklerden değil, Türk kadınlarından da geldiğidir. Kadınların bu konudaki ifadeleri, aşağıdaki gibidir:

*"İşte özellikle taciz olayları çok yaşanıyor. Her ne kadar bu görünür olmasa da o olaylardan sonra kadın toplum içine çıkmaktan bile çekiniyor kaldı ki tekrardan iş arayıp işe girsin… Yani işte kötü tekliflerde bulunuyorlar. Çalışıyorsa çalıştığı iş ile tehdit ediyorlar işte adını çıkarım işten atılırsın falan. Biliyor çünkü zor durumda bunu kullanıyor. İşte ikinci bir eş olmasını talep ediyorlar..."**(GK8)***

*"Yani işte daha önce bahsettim ya bir iş yerimde bir ustabaşı bana takmıştı. Niyet kötüydü ve işten çıkmak zorunda kaldım. İşte güvenli yer bu tarz şeylerin olmadığı işler."**(GK9)***

"Hani biz çalışıyorduk gelip ustabaşı diyelim ya da iş arkadaşım hani seninle konuşmak isterim hani yok ben konuşmak istemiyorum diyorum anlamıyor. Hani

*bazıları yani mesela yaşı çok büyük 45-50'ye kadar. Hani yok, ben istemiyorum diyorum, hani ben böyle bir insan değilim diyorum. Sonra kötü davranmaya başlıyorlar. Yani ben istemediğim için… İşten atılmadım ama bazen mesela yüz vermedim o kişiye diye hani biraz kötü davranmaya başladı? Hani çok çalış hani konuşma, şunu yapma gibi..."**(GK10)***

*"Bu zaman zaman oluyor. Ben evli olduğumu söylüyorum. Bu bir nebze engelliyor ama uzun zamandır kocam yanımda yok bazen olmadığından cesaret alıp kötü şeyler söyleyebiliyorlar. Sarkıntılık yapabiliyorlar. Ama kendimi bir şekilde koruyorum."**(GK14)***

Cinsel istismar, Suriyeli kadınların istihdama girmesi ve istihdamda kalması bakımından önemli bir konudur. Çünkü çoğu kadın bu süreçlerde, cinsel taciz ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. KKY açısından baktığımızda, yapısal boyutla ilişkili olan bu ayrımcılık ve dışlanma, düşük sınıftan kadınların daha yoğun bir biçimde yaşadığı durum ya da durumlar olarak görülmektedir. Suriyeli kadınlar, sınıfsal konumları ve etnik kimlikleri nedeniyle daha güvencesiz ve düşük statülü pozisyonlarda yer alırlar. Bu da, cinsel tacizin bildirilmesinin daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmalarına yol açacağı korkusunu ortaya çıkarmaktadır. Cinsiyet ve sınıf, kadını sessiz kalmaya zorlamaktadır. Bu duruma etnik kimlikte eklendiğinde kadınlar, tacizleri bildirmenin daha fazla ayrımcılığa uğramalarına yol açacağı korkusuyla susmayı tercih ederler. Bu taciz ve ayrımcılığın sistematikleşmesine yol açmaktadır.

3.2.4.2.3. Suriyeli Kadınların Sendikal Haklarının Eksikliği

Sendikalar, emekçilerin, gerek ekonomik gerek sosyal haklarının korunması ve geliştirilmesi için demokratik toplumlarda olmazsa olmaz yapıların başında gelmektedir. Bugün Türkiye'de, sendikalara verilen değerin, sendikalara ilişkin emekçi sınıfın bilinci ile orantılı bir biçimde yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Göçmenler konusunda sendikaların, aktif bir biçimde hareket etmesi ve göçmenlerin istihdam süreçlerinin önemli bir bileşeni olması gerekmektedir. Ancak sendikaların, göçmen emeğine yönelik yaklaşımı oldukça belirsiz bir noktadadır. Yapılan çalışmalar, Türkiye'de sendikaların gerçekliği içerisinde, göçmenlerin yerinin olmadığını göstermektedir (Gökbayrak ve

Erdoğdu, 2010; Toksöz vd., 2012; Coşkun ve Karataş, 2024). Bahsedilen bu çalışmalar, düzensiz göçmen emeği üzerinden yapılmıştır. Bugün, Suriyeli göçmenlerin iş yaşamındaki durumlarına bakıldığında, onlarında düzensiz göçmen olduklarını söylemek hatalı olmayacaktır. Sendikalar, özel gereksinimli grupların iş yaşamına entegrasyonu ve haklarının korunmasında da önemli görevleri bulunan yapılardır. Türkiye emek sisteminde, özel gereksinimli bir grubu ifade eden Suriyeli kadınların da istihdama erişim, uyum ve istihdamda kalış süreçlerinde, sendikalar önemli roller üstlenebilir. Ancak henüz neredeyse hiçbir sendika, göçmenler konusunda bir eylemlilik göster(e)memiştir (Coşkun ve Karataş, 2024). Bununla birlikte, sendikal koruma ve haklar Suriyeli kadınların da yabancısı olduğu ve neredeyse hiçbirinin bilmediği bir konuya işaret etmektedir. Bu konuda saha çalışanlarının ifadeleri, şöyledir:

> *"…Bununla birlikte kayıt dışı olarak çalıştıkları için güvenceleri zaten yok sendika gibi bir imkan mümkün değil ki haklarını savunabilsin…"* ***(SÇ1)***
>
> *"Evet. Bizim kurumsal bir şey yok. Ne sendika olsun, ne kooperatif bir şey yok. Haklarını, savunacak bir şey yok. Yani sen işsiz kaldığında ortada kalıyorsun. Böyle başının çaresine bak."* ***(SÇ9)***
>
> *"O kesimde yani işçi hakları işçi haklarından mesela tamamen mahrum olduklarını söylemek mümkün. Çoğu sigortasız çünkü. Iıı evden çalışanlar var. Evde paket yapan işte böyle. Evde işçilik yapan kadınlar var. Onların da herhangi bir talep edecekleri hakları yok… Bizim için görece iyi düzeyde. Sigortamız, tazminatımız, emekliliğimiz, şuyumuz buyumuz iyi kötü bir sistemimiz var. Hiç değilse az ya da çok orası tartışılır da ama onlar için bu çok zor."* ***(SÇ5)***

Emeğin savunucusu olarak ifade edebileceğimiz sendikalar, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerini oldukça olumlu bir yönde geliştirebilirler. Ancak, Türkiye'de sendikalar göçmenlere yönelik oldukça sınırlı bir yerden konumlanmaktadırlar. KKY bağlamında bu duruma bakıldığında kişisel ve yapısal boyutta gelişen bir ayrımcılığın varlığını söyleyebiliriz. Kişisel boyutta kadınların bilinç eksiklikleri etkili olurken, yapısal olarak var olan mevzuatın yetersizliği ve gerek politika yapıcıların gerek sendikaların uygulama noktasındaki eksiklikleri bu ayrımcılık ve dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır. Kadınların,

sınıfsal bilinç seviyelerinin de oldukça düşük olması sendikaların Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde baş aktörlerden biri haline gelmesini engelleyen bir diğer konudur.

3.2.4.2.4. Geçici Çaresizlik: Çalışma İzni Sorunsalı ve Politika Eksikliği

Kadın göçmenlerin, yeni gelinen ülkeye giriş, kalış ve çalışma haklarını kısıtlayan göç yasaları, onları kaçak durumuna düşmeye ve güvencesizliğe zorlamaktadır. KADEM (2018, s. 9)'in raporuna göre, araştırmaya katılan kadınlar, çalışma yaşamında karşılaştıkları hukuksal zorlukların %58,1'ini çalışma izni ve %23,4'ünü ise çalışma yaşamına ilişkin bilgi eksikliği olarak belirtmişlerdir. Özellikle, sınır dışı edilme korkusu, kadınlar için toplumsal cinsiyet temelli ek riskler taşımaktadır. İşverenler tarafından polise şikayet edilme tehdidi altında olan birçok göçmen kadın, bu korku nedeniyle polisle karşılaşmaktan kaçınmakta ve düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve cinsel taciz gibi sorunlara karşı sessiz kalmaktadır (Coşkun, 2016, s. 96).

Suriyeli göçmenler için çıkarılan, "Yabancıların Çalışma İzinlerinin Geçici Korunmasına İlişkin Yönetmelik," Suriyelilerin çalışma koşullarını düzenlemektedir. Türkiye'ye savaş nedeniyle gelen birçok Suriyelinin, pasaport ve oturma izni bulunmadığı için, Türkiye'de kalmalarına bu yönetmelikle izin verilmektedir. Bu nedenle, yalnızca yasal yollarla Türkiye'ye giriş yapmış ve ikamet izni olan Suriyelilere çalışma izni verilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 41). Ocak 2016'da yayımlanan bu yönetmelik, Suriyelilerin, iş piyasasına giriş koşullarını belirlemiştir. Bu koşullar şunlardır: (1) Başvuru sahibinin geçici koruma kimlik kartına ve geçerli bir kimlik belgesine sahip olması gerekmektedir; kimlik numarası "99" ile başlamalıdır. (2) Başvuru sahibinin, başvurunun yapıldığı tarihten en az 6 ay önce geçici koruma altında bulunmuş olması şarttır. (3) İşletmelerde çalıştırılacak geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, Türk vatandaşı çalışan sayısının (sivil toplum kuruluşları hariç) %10'unu aşamaz. (4) Geçici koruma sağlanan yabancılar, yalnızca geçici koruma kaydının bulunduğu ilde çalışabilirler. Başka bir kentte istihdam edilmesi durumunda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından yeniden yerleştirilmesi gerekmektedir. (5) Başvurular, işverenler tarafından "e-devlet" üzerinden online olarak yapılmalıdır; eğer başvuru sahibi iş kuracak ve bağımsız çalışacaksa, başvuru kişisel olarak yapılmalıdır. (6) Tarım veya hayvancılık sektöründe çalışmak

isteyenler, kayıtlı oldukları ildeki Çalışma İl Müdürlüğü'ne, çalışma izni muafiyeti başvurusu yapmalıdır. (7) Sağlık veya eğitim sektörlerinde çalışmak isteyen yabancıların, çalışma izni başvurusu yapmadan önce ilgili bakanlığa başvurmaları gerekmektedir (Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Çalışma İzinlerine İlişkin Yönetmelik, 2016)

İlgili yönetmelik, çok temel bir noktadan yaklaşmakta ve kadınlar gibi özel bir grubun ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir. Kadınların, istihdamını teşvik edecek, onların, özel ihtiyaçlarını gözeterek onlara ilişkin pozitif bir ayrımcılık oluşturmaktan uzak bir yapıdadır. Ayrıca yönetmelik, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düzenlemelerden de uzaktır. Bu sebeple, Suriyeli kadınların, çalışma izinleri tam belirsizlikleri içerisinde barındırmaktadır. Görünürde olan yasal düzenlemeler, uygulamaya geldiğinde kadınlar açısından etkin bir görüntü çizememektedir. Buna ilişkin saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

> *"Eğer bu insanların gerçekten emek piyasasında yer almasını istiyorsanız, erkekler de dahil olmak üzere bir bu geçici koruma statüsü ve insanların çalışma izni meselesini halletmeniz lazım. Şimdi çalışma izninin meselesini siz patronlara verdikten sonra aynı Ortadoğu'daki aslında köleliğin devamı olan sistemini getirmeye çalışıyorsunuz. İnsanları, patronlara işverene bağımlı bir hale getirdiğiniz bir sistem var. Şeyi olarak bunun düzeltilmesi lazım…"**(SÇ14)***
>
> *"Bu arada bariyerlerle ilgili konuşurken şeyi çok önemliydi. Çalışma izin söylemeyi unuttuk. Gerçekten çalışma izni büyük problem dilden sonraki en büyük problem. Hatta burada çalışan birçok kadının çalışma izin süreleri bittiği için sürekli böyle bir tedirginlik yaşıyorlar."**(SÇ24)***

Bu konuda, kadınların ifadelerinden, çalışma izinlerinin olmamasının önemli sorunları arasında olduğu görülebilir. Bu konuda kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Ama o bile sadece Türk vatandaşlığı olan Suriyeli işe alıyor neden? Çünkü kotası yok yani yabancı biri alacaksa onun çalışma izini yapamaz ve ondan dolayı o ona ceza gelir. O yüzden hani artık yabancı birilerin? işe alamıyor yani."**(GK1)***

*"Kişi bu işveren bu yüzde yani çalışma kapasitesinin %10'u kadar alabilir ama çalışma izinleri zor çıktığı için genelde tercih etmiyorlar."**(GK4)***

*"Şartları hani geliştirseler, mesela şu izinlere bir şey yapılaması gerekiyor. Geçici korumada olduğumuz için mesela bir yerde çalışmak istediğimizde izin çıkarmak gerekiyor. Ancak izin çıkarmak zor. Çıkarmadan çalışıyoruz. Diğer şekilde çalışma diyorlar yani izin çıksın her şey yasal olsun istediğimizde olmuyor."**(GK16)***

Geçici koruma altında bulunan Suriyeli kadınların çalışma izinleri, geçici korumaya bağlı olarak çıkarılan çalışma izin yönetmeliği ile şekillenmektedir. Bu şekillenme, bir kısıtlama olarak ifade edilebilir. KKY açısından bu kod altındaki ifadelere baktığımızda, kadınların istihdam süreçlerine ilişkin ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerinin bir yönünün politika yapıcıların uygulamalarından kaynaklandığı ve dolayısıyla yapısal boyutta ayrımcılık ve dışlanmanın geliştiği görülmektedir. Bu durum gerek alt sınıf gerek üst sınıf tüm kadınları etkilemektedir. Etnik kimliğin bu noktada cinsiyetle kesiştiğini söyleyebiliriz.

3.2.4.2.5. İşyerinde Zorbalık: Suriyeli Kadınların Karşılaştığı Güç Savaşı

Suriyelilere yönelik olumsuz damgalama, aşağılama ve dışlama davranışları, genellikle güvencesizlik nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Türkiye iş gücü piyasasında da bu damgalayıcı ve dışlayıcı davranış ve tutumların yansıması olarak, ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi sorunlar gözlemlenmektedir. Tarihsel ve kültürel etmenler, bu durumu etkileyebilir, Suriyeliler, zaman zaman dışlanabilir, ötekileştirilebilir ve damgalanabilir (Aygül ve Kaba, 2019; İncetahtacı, 2020). İstihdam sistemi içerisinde en kırılgan grupların başında gelen Suriyeli kadınların kırılganlıkları, kapsayıcı ve etkin göç politikalarının eksikliğinden kaynaklı olarak kadınların, sosyal, ekonomik, psikolojik vb. açılardan korunamamalarından kaynaklanmaktadır. İş yerinde, kadınların, sahipsiz ve güçsüz oldukları algısı, onlar üzerinde tahakküm kurulmasına ve zorbalanmalarına sebebiyet vermektedir. Bu tahakküm ve zorbalanma toplumsal cinsiyet ve etnik köken temelinde daha yıkıcı bir hal almaktadır. Proudford ve Nkomo (2006), örgütsel süreçlerin toplumsal cinsiyet ve etnik köken farklılıklarından bağımsız ele alınamayacağını

belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve etnik azınlık olmalarının birleşimi, iş yerinde ayrımcılığa neden olabilmektedir (Nkomo ve Stewart, 2006). Örneğin, Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi'ndeki tekstil işçileri arasında yapılan bir çalışmada, kadınların çalışma koşullarının (çalışma süresi, iş yükü, düşük ücret, güvencesizlik) dezavantajlı olduğu ve bu sorunların Suriyeli işçilerde daha da belirginleştiği bulunmuştur (Kaya, 2018, s. 1516). Pio ve Essers (2014) ise, 50 göçmen kadının yaşam hikayelerine dayanan nitel bir araştırmada, bu kadınların, meslektaş hemcinslerine göre ötekileştirildiklerini göstermiştir. Bu ötekileştirme, çalışma barışını bozmakta ve örgütsel yapı içerisinde diğer çalışanların da (özellikle erkek çalışanlar), kadınlara yönelik zorbalama girişimlerine, açıktan olmasa da bir destek oluşturduğu söylenebilir. Suriyeli kadınlar açısından da, sadece erkeklerden gelen bir zorbalığa maruz kalma söz konusu değildir. Aynı zamanda, yerli kadınlardan da, oldukça yoğun ve acımasız zorbalıklara maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu durum, kadınların istihdamda kalmalarına engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalama konusu, baskının bir ürünü olarak bazen çalışma arkadaşlarından geldiği gibi bazen de işverenlerden de kaynaklanabilmektedir. Saha çalışanları, iş yerlerinde, yerli halktan olan çalışma arkadaşlarının, göçmenler üzerinde baskı oluşturmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir:

> *"Psikolojik şiddet çok görüyorlar bence iş yerlerinde. Her anlamda yani diyor ki işte çay, çayı sen bitirdin mesela örnek veriyorum, şimdi burada değildi, şuradaydı sen mi yer değiştirdin. Yani hiç olmadık şeyler. Anlatanlar çok dikkat ediyoruz diyor. Her şeyi fotoğraf çekiyoruz diyor. Yani bak burada bıraktım, temiz bıraktım. Ben şöyle bıraktım beni suçlamayın. Kadınlarda sürekli böyle bir şey başladı…"**(SÇ5)***
>
> *"Göçmen olduğu için Suriyelilere karşı olumsuz bir bakış açıları oldukları için işte benim, örnek vereyim, kız kardeşim orada çalışamıyor, sen onun hakkını yiyip burada çalışıyorsun. Ben de senin paranı elinden alırım… Bunu mesela bir Türk ile paylaşıyoruz. Bilerek iyi yapmış diyor. Çünkü Türkün hakkına giriyor diyor… Zaten kendi aralarında herhangi bir iletişimleri yok. Özellikle Türklerde, Suriyelilere bayan erkek fark etmeksizin görev verme eğilimindeler. Sen bunu yapmak zorundaymışsın gibi patron olsun olmasın. Aynı kıdemdeki çalışanlar bile Suriyelilere emir veriyor."**(SÇ15)***

*"O biraz bence zor bir süreç olabilir yani kendi bir tanıdığımdan örnek vereyim. Mesela bir iş yeri var, bir çalışan oluyor ama ona ekstra bir eziyet mevzusu olabiliyor bazen. Yani hükmetmek istiyor. Bunu yapacaksın, bunu mobbing uyguluyor. Yani genelde insanların özellikle geçici koruma altındaki bireylerin bunu maalesef kadınlar bir tık daha fazla yaşıyor ama mobbing uyguluyorlar. Mesela onu sindirmek için böyle bir durum olduğunda da maalesef kadınları kazanmak yerine kaybediyoruz."**(SÇ16)***

Kadınların ifadeleri de saha çalışanlarının ifadelerini destekler niteliktedir:

*"Yani küçüktüm korkuyordum mesela bazıları bana kızar falan diye korkuyordum. Hani yanlış bir şey yapsam beni işten atacak. Maaş vermezse falan hani bazıları kızardı zaten hani bağırırdı falan bende küçüktüm herkes yani bazıları adamlar büyük hani bana kızarlar bende korkardım. Hani yanlış, bunu yapamazsam hani hiçbir şey bilmiyordum zaten."**(GK10)***

*"Bir tane makina var. Sadece şeker kesen bir makine ve sorunlu bir makine ben o makineyi pek bilmiyorum. Bilerek mesela ona gönderiyorlar beni. Oraya ve ağır taşıttırıyorlar işte orada. Hani iş yapsınlar diye 2-3 defa ben mesela kaza atlattım parmaklarımı kesecektim o makinada... Mesela bazen bazı şekerler bozuk çıkabiliyor, ayırmak gerek bazen hani bozuk olanları bir kenara iyisi olan hani çevirip de işte sadece bunlar dursun sonra atacağım diyorum kendimce. İşte geliyor, direk bağırıyor. Sen niye bunları buraya atıyorsun işte, tamam hani buraya aldım diyorum sonra hani atacağım falan diyorum ama onlar asla iyi bir şekilde bunu kabul etmiyor. Onlar sürekli bağırarak konuşuyorlar."**(GK18)***

*"Türkler bizden daha çok para maaş alıyorlar. Biz daha az alıyoruz. Bir de bunlar birazcık teneffüs alabiliyorlar yani biz teneffüs alamayız, konuşamayız. Biz rahat olamayız hiçbir türlü yani bir bir yaşadık bir şeyler yani. Yani bir de biz mecburi olarak kalıyoruz, bu işlerden ayrılmıyoruz, çıkmıyoruz, kalıyoruz yani. Böyle zor bir şeyler baya yaşanıyor..."**(GK22)***

Kadınlar, özellikle hemcinsleri olan yerli kadınlardan da oldukça yoğun bir biçimde olumsuzluklar gördüklerini, bunun sadece iş yaşamında değil genel olarak toplumsal yaşamın her alanında baş gösterebileceğini söylemektedirler:

> *"Türk kadınlarda oldukça kötü davranıyorlar bizi, Suriyeli kadınları rakip olarak görüyorlar kendilerine bu da olumsuz davranışlara sebep oluyor."* ***(GK8)***
> *"Türk kadınlarla zaten her yerde sorun yaşanıyor. Tek iş ortamında değil ki. Misal ben şuradan bir cadde başına gitsem en basitini söylüyorum. Otobüsten ben bir yere gittiğim zaman Suriyeli olduğumu saklarım açıkçası. Çünkü Suriyeliyim dediğin an orada sana bir tuhaf bakıyor işte. Hani bu Suriyeli acaba şöyle mi acaba böyle mi bin tane laf söylüyor."* ***(GK20)***

Suriyeli kadınlar, istihdam süreçlerinde zorbalık ve güç savaşıyla karşılaşmaktadır. Bu, hem erkeklerden hem de yerli kadınlardan taraf gelişmektedir. KKY bağlamında baktığımızda ayrımcılık ve dışlanmanın, kişisel ve yapısal boyutlarda geliştiğini söyleyebiliriz. Kişisel düzeyde, bu kadınlar, hem cinsiyetlerinden hem de göçmen statülerinden dolayı daha zayıf bir konumda bulunmaktadırlar. Sınıfsal ve yapısal engeller, bu zorbalığı daha da pekiştirir. Cinsiyetçi ve sınıfsal ayrımcılık, onları iş yerlerinde daha da savunmasız hale getirirken, etnik kimlikleri, bu kadınları dışlanmış ve marjinalleştirilmiş konumda bırakmaktadır.

3.2.4.2.6. Suriyeli Kadınların Toplumsal Konumu ve Mücadelesi

Suriyeli kadınların büyük bir bölümünün, sosyoekonomik olarak alt kesimde olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu durum, bizim çalışmamıza katılan kadınlar açısından da bu şekildedir. Bununla birlikte, sosyoekonomik olarak daha iyi durumda olan kadınlar da bulunmaktadır. Buradaki temel etkenin eğitim olduğu söylenebilir. Kadınların, toplumsal konumu onların aldıkları eğitimle şekillenmektedir. Ancak, eğitim seviyesi iyi olan kadınların da, istihdam sistemi içerisinde oldukça sorunlu durumlarla karşılaştıkları görülmektedir. Bunlar, başta kariyer fırsatlarından eşit bir biçimde faydalanmamak ile başlayıp, nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmelerine ve cam tavan olarak ifade edebileceğimiz görünmez tavana takılarak, belli bir statünün üzerine çıkamamalarıdır.

Bazı Suriyeli göçmenlerin, eğitim ve çalışma yetkinliklerine rağmen, bu niteliklerine uygun iş bulamadıkları ve genellikle niteliksiz işlerde çalışmak zorunda kaldıkları bilinmektedir (Koca (2019, s. 339). Göç deneyimi yaşayan ve çeşitli mesleki statülere sahip olan kişiler, yaşamsal varlıklarını sürdürebilmek için genellikle statü kaybına uğrar ve düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalırlar.

Aktivistler, işgücü piyasasında kadınların karşılaştığı cinsiyet temelli engelleri ortadan kaldırmak, "kadınsı" ve "eril" meslekler arasındaki ayrımları yok etmek ve eşit işe eşit ücret sağlamak için uzun yıllardır mücadele etmektedir. Ancak, bu mücadeleler, genellikle yüksek eğitimli profesyonel kadınlara odaklanmışken, niteliksiz ve düşük ücretli işlerde çalışan kadınlar ya da kız çocukları göz ardı edilebilmektedir. Feminist beklentiler, kadınların işgücü piyasasında daha fazla yer almasının, bağımsızlıklarını kazanmalarına ve devlet kurumlarıyla müzakerelerde güçlü bir pozisyon elde etmelerine olanak tanıyacağını öngörse de, bu durum düşük ücretli işlerde çalışanlar için genellikle geçerli olmamaktadır (Collins, 2000).

Nitelikli kadınlar bağlamında bakıldığında ise, iş dünyasında, kadınların, üst düzey yönetim ve karar alma pozisyonlarında temsilinin hala düşük olduğu söylenebilir. Bu da, kadınların kariyer fırsatlarının sınırlanmasına ve iş yaşamında dışlanmalarına yol açabilir. Bununla birlikte, çoğu eğitimli kadının, STK'larda çalıştıkları ve çoğunun proje bazlı, geçici işlerde çalıştıkları söylenebilir. Bu, günümüzün en önemli istihdam sorunu olarak güvencesizliği çağrıştırmaktadır. Bu çağrışım, eğitimli kadınların da genel Suriyeli kadınlar içerisinde, ayrı bir prekaryayı oluşturdukları yorumlarını, ortaya çıkarabilir. Eğitimli olsun ya da olmasın, statü ya da sınıf, kadınların toplumsal yaşam içerisindeki konumlarını etkilemektedir. Ancak bu etkinin, cinsiyet bağlamında kesişimsel bir etki olduğunu ve Suriyeli kadınların, bu bakımdan, daha güç durumlara maruz bırakıldıklarını unutmamak gerekmektedir. Katılımcılar bu konuda, şunları ifade etmiştir:

> *"Evet, onlarla da oluyor. Onların içinden de aslında eğitimli yetişmiş ama mecbur olan mecburen o işte çalışan kadınlar var. O kadınlar böyle. Hani çok kıymetli bir şey olur, kristal olur ama yerinde değildir ya ben öyle gözlemliyorum onları yani bu yine dediğim gibi ırk ve cinsiyetten bağımsız aslında kapasitesi çok yüksek.*

*Kaygısı, duyarlılığı, farkındalığı çok yüksek ama işte günlük para kazanmak zorunda. Yaşıyorsun, çalışmak zorunda. Ailesini geçindirmek zorunda o yüzden alt bir işte çalışıyor."**(SÇ5)***

*"Yani baktığınızda birçok alanda işte kadın ne kadar şey ya ne kadar çalışkan olursa olsun yükselme yönüne geldiğimde işte o yapamaz mantığı erkek daha çok öneriliyor. Yani cam tavan dediğimiz uygulama var ya daha çok erkekler yönlendiriliyor. Bu konuda ya da birçok alanda işte ne bileyim az ücretle çalıştırılma aynı iş ama kadına baktığımızda daha az ücret alıyor. Hani bu bakılan şey kişinin fiziksel gücü mü yoksa yapmış olduğu işin niteliği mi? Buna göre mi şey biçimlendiriliyor? Yani biz aslında kadınlar için var olan hakları istiyoruz. Yoksa bizim özellikle ekstradan bir ayrımcılık istemiyoruz. Bununla ilgili yani."**(SÇ6)***

*"Bir kadın var, 5 çocuğu var, üçü üniversiteye gidiyorlar, iş bulamadı. Kadın yani eğitimli kadın bir süre iş bulamadı. Çocuk bakıcısı artık çalışıyormuş yani gidip çocuklara bakıyor, ücretini alıyorlar."**(SÇ19)***

Kadınların, bu konudaki söylemleri ise şu şekildedir:

*"Hakları mı almadığımı düşünüyorlardı. Yani hani sonuçta mühendisim yani mühendisinde hani böyle işte askeri ücrete yakın böyle alması çok. Yani hem uzun saat çalışması hem de ne bileyim… Bence toplumsal cinsiyet şeyleri yani işte ne biliyim. Hani kadından böyle saha mühendisi olmaz ya da bunlar genelde erkeklerin daha çok yapabileceği şeyleri görüyorlar belki yani. Çok fazla şey yapıyor."**(GK1)***

*"Mesela. Burada. Fizyoterapist olarak çalışmak istiyorum, tamam mı? Özel içinde çalışmam gerekiyor. Özel bir bina içinde yada özel bir şirket yada özel bir merkez fizyoterapi rehabilitasyon diyelim. Özel olması gerekiyor niye devlette çalışmak benim için zor. KPSS sınavı var. Ben KPSS çalışmak bir de zamanım yok. Yani hemen çalışmam gerekiyor para kazanmak için bu da zor, yani ailem burada yok. Ben onlarla para gönderiyorum. Çalışmam gerekiyor. Bu zor, çok zor bir şey diğer nokta özel çalışmak hiç kolay değil yani nasıl diyeyim? 15 hasta var 15 hastayı bitirmen gerekiyor. Anladın mı beni?"**(GK8)***

Suriyeli kadınların, toplumsal konumlarının genel olarak alt kesimde şekillendiği görülmektedir. Bu, kadınların, cinsiyet, etnik köken ve sınıf bağlamında kesişen kimliklerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Burada değinilmesi gereken bir diğer konu ise eğitimli olan kadınların konumudur. Eğitim, sınıf konumunu değiştiren bir noktada yer aldığından, eğitimli kadınların toplumsal konumlarının cinsiyet ve etnik kimlikleri üzerine şekillendiği görülmektedir. Ancak nihai olan, eğitimli ya da eğitimsiz tüm kadınların, toplumsal cinsiyet üzerinden, toplumsal konumlarının belirlendiği gereceğidir. Bu noktada bu kod altında gelişen ayrımcılık ve dışlanmanın KKY bağlamında kültürel boyutu yansıttığı söylenebilir.

3.2.4.2.7. Suriyeli Kadınları Yıpratan Yapısal Belirsizlik: Sürekli Değişen İşler

Göçmenler, genellikle düşük ücretli, riskli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Çoğu, nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmekte ve küçük işletmelerde, serbest çalışarak, gecekondu bölgelerinde veya sokaklarda seyyar satıcı olarak, tarım işçisi, çoban ya da çocuk/yaşlı bakıcısı olarak enformel sektörde görev almaktadır. Bu durum, özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde daha olumsuz etkiler oluşturmaktadır (Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018, s. 173/176). Kayıt dışılıkla bağlantılı olarak ifade edilebilecek bu olumsuzluk, kadınlar açısından sürekli iş değiştirdikleri bir döngüye dönüşebilmektedir. Çoğu kadın, çalıştıkları yerde, hiçbir güvenceye sahip değildir. Bu güvencesizlik hali, kadınların, toplumsal cinsiyet temelli bakış açısı bağlamında kırılgan olarak görülmesiyle birleştiğinde, çoğu zaman ücretlerini alamadıkları ve keyfi olarak işten çıkarılma deneyimi yaşadıkları bir durum haline gelmektedir. Bu çalışma bağlamında baktığımızda, özellikle, sosyoekonomik olarak alt kesimde yer alan kadınların hemen hepsinin, çalışma sürelerinin oldukça kısa olduğu ve çalıştıkları iş yeri sayılarının da çok olduğu görülmektedir. Temelde istihdamı düzenleyen ve kapsayıcı olamayan politikaların bir ürünü olarak ortaya çıkan bu durum, kadınların istihdama eriştikten sonra, istihdamda kalamamalarına sebep olmakta ve onların psikolojik olarak kendilerini istihdamdan çekmeleriyle sonuçlanabilmektedir. Bu konuda katılımcılar, şunları ifade etmektedirler:

"Devamlılık konusunda bir güvenceleri yok. Ondan sonra iş yerinde bulunduğu ortama göre eğer erkek egemen bir iş ortamındaysa tabii ki bu anlamda birçok mobbing ve nasıl diyeyim, tacizlere de uğrayabiliyorlar. İş yeri sahiplerinin tabi bu sıkıntıları gördüğü için çok fazla kadın çalışan sayısına yani içselleştirilmiş bir bakış açısı yok o anlamda. Bir de kadınların da aslında hani güçlü olanı falan çok nadir kadın baş edemediği için sık iş değiştirdikleri için bu iki tarafı keskin bir bıçak şeklinde oluyor. Birincisi kadına zarar veriyor. Sık iş değiştirmek, diğeri işe girdiği yerlerde hani iş yerine de çok büyük bir güven vermemesine sağlıyor değil mi? Sizin yanınıza gelmiş aynı alanda 5 kez iş değiştirmiş bir insana siz de güvenme konusunda biraz sıkıntı yaşarsınız." ***(SÇ8)***

"Zaten hani istihdamda zor tutunan kişiler oluyorlar. Genelde sürekli bir iş değişimi söz konusu. Tabi burada farklı etkenler var. Bazen kişisel sebeplerle bazen ailedeki erkeğin isteğiyle bazen işveren ya da iş arkadaşlarının etkisiyle bu gerçekleşiyor." ***(SÇ1)***

"Ya o kadar onlar da alışmışlar ki 10 gün burada çalışırım. 10 gün tuhafiyece de çalışırım. 10 gün kırtasiyede çalışırım. Yani bu şekilde zaten sigorta yok." ***(SÇ24)***

"Aylık değil şey olarak bir hafta çalışırsın, haftalığını alırsın iş garantin yoktur, yani sen de bırakabilirsin. Haftalığını aldığında cumartesi günü öğleyin patronda sana diyebilir haftaya gelme şey olarak. Şimdi öyle olunca gerçekten yani iş mevcut iş yeri bir taraftan kadını orada tutacak bir şeyi üzerinde de sistemde de değil ve şöyle bir şey, yani sürekli bir döngü hali var gerçekten de yani işte belli bir süre çalışıyor, sonra çalışmıyor… Bir süre sonra başka bir şey oluyor. O gittikçe yani o istikrarsızlık. Emek piyasasındaki aslında ben yine de yani o istikrarsızlığı doğuran şeyle bizim mevcut sistemimiz. Çünkü her şey geçicilik üzerine inşa edilmiş durumda." ***(SÇ14)***

Kadınlar açısından duruma bakıldığında, çok fazla iş değişikliğini, bir katılımcının bugüne kadar çalıştığınız işleri ve iş yerlerini özetleyin denildiğindeki ifadelerinden, şu şekilde görebiliriz:

"Yani işte Kilis'te ilkin pazarda bir şeyler satmaya çalıştım varınca ilkin bizi dışarıya yolladılar, komazlardı içeri siz yabancısınız derlerdi… Sonra

Gaziantep'e geldik; İşte burada da bir yerde gittim. Ceviz getirdim, bir çuval kırdım. 1-2 gece bir ceviz kırdık… 2 kilosu eksik ama dedim nasıl 2 kilosu eksik dedi... Para mı vermeyeceksin demi dedim, vermeyeceğim dedi... Ne bileyim 1-2 yıl geçirdik bunu sonra evden bizi çıkaracaklar. Nereye gideceğim? Şaşırdım, hara gidek hara gidek, Konya'ya göçek dedik, başka yer yok… Orda Suriyelilere iyi davranıylar dedi giden bazı tanıdıklar oraya gittik… Yok atölye vardı. Düğme boyardık atölyede… Konya'ya bir ay oturdum, beğenmedim, İstanbul'a çıktım. İstanbul'da 8 ay oturduk… Şey çanta, karton çantası yapardım atölyede işte günde 1.800 tane yapardım. Burada da paramızı vermediler isteyince tehdit ettiler çocuklarıma bir şey yaparlar diye korktum İstanbul'dan geri Antep'e geldim." ***(GK2)***

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, kadınlar, farklı kentler farklı iş kolları hatta farklı iş yapma biçimleri (evde çalışma/piyasada çalışma) fark etmeksizin, cinsiyet ve ırk kesişiminde derin bir ayrımcılık yaşamaktadır. Bu durum da, kadınların, sıklıkla iş değiştirmesine ve istihdamdan el çekmesine sebep olmaktadır. KKY bakımından gelişen ayrımcılık ve dışlanmanın yapısal olduğu görülmektedir. Çünkü kadınların çalıştığı işlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı ve güvencesiz işlerdir. Alt bir sınıfı belirten bu durum, cinsiyet ve etnik kimlikle birlikte ayrımcılık ve dışlanmayı derinleştirmektedir.

3.2.4.2.8. Yaşamda Kalma İkilemi: Kızılaykart ve Rızayla Kayıt Dışı Çalışma

Türk Kızılayı tarafından ilk olarak 2011 yılında, Türk vatandaşları için gıda desteği şeklinde başlatılan insani yardım uygulaması olan Kızılaykart, zamanla kırılgan grupları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu bağlamda, geçici koruma altındaki Suriyeliler ve uluslararası koruma altındaki göçmenlere yönelik nakit temelli destek sağlanmasında, AB tarafından fonlanan nakdi yardım temelli "Sosyal Uyum Yardım (SUY)" projesi gibi bir insani yardım uygulamasına dönüştürülmüştür. Devamında, "Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardım (T-SUY)" projesi ile desteklenmiş ve geliştirilmiştir. Bu proje, AB, BM ajansları vb. gibi farklı paydaşlarla ve şartlı eğitim desteği vb. gibi farklı destek formlarında çeşitlendirilmiştir. Yardım, kriterleri karşılayan ve T-SUY projesine uygun bulunan hanelere verilmektedir. Kızılaykart uygulaması, son yıllarda oldukça daraltılsa da

Kızılaykart olanağını kaybetmedikleri sürece yararlanıcılar için Kızılaykart'a, her hane bireyi için aylık 700 TL yardım yüklenmektedir[20].

Özü itibariyle oldukça önemli ve faydalı bir proje olmasına rağmen Suriyeli kadınların, istihdamı bağlamında Kızılaykart uygulaması, birçok Suriyeli kadının, rızası ile kayıt dışı olarak çalışmasında etkin bir rol oynamaktadır. Kızılaykart uygulaması bireyin yasal olarak gelir elde ettiği tespit edildiğinde kesilmektedir. Suriyeli ailelerde, ataerkinin, kadının çalışıyor olması durumda, kadını, evin ikinci gelir getiricisi olarak gördükleri için Kızılaykart desteğinin kesilmemesi adına onları, kayıt dışı olarak çalışmaya yönlendirmektedir. Bu, Suriyeli kadınların istihdamda güvence istememesine ve rıza ile güvencesiz çalışmalarına sebep olmaktadır. Aksi halde güvence yapılsa, Kızılaykart iptal edilecek ve kazanç, sadece çalışılan işten elde edilen gelir ile sınırlanacak. Ailelerin bu tutumu kadının ev için ikincil kazanç sağlayan olması ve Kızılaykart desteğinin resmi bir kurumdan geldiği her ay az olsa net bir gelir oluşturmasıdır. Dolayısıyla, kadınları, bu döngüde bilerek ya da bilmeyerek tutan da erkekler, kadınların güvencesiz çalışmalarına ortam hazırlamaktadır. Konunun bir diğer boyutunda, bu durum, işverenlerinde işine gelmektedir. Saha çalışanları, maddi yardımların sigorta girişi ile kesilebileceği üzerine, kadınların, ekonomik kaygılarla kayıt dışı çalış(tırıl)mayı kabul ettiklerini dile getirmişlerdir:

> *"Evet, yani o zaten ayrı bir konu. Yapısal engellerden bir tanesi de o ama velev ki çalışma iznini de aldı diyelim istihdam var mı, var mı yani olanak var mı? Hadi var diyelim başladı. Evet. Bir taraftan Kızılaykart var çalışmaya başlarsan Kızılaykart kesiliyor. Çalışmalı mıyım, çalışmamalı mıyım? Eee zaten Kızılaykarttan geliyor niye çalışsın, hani çalışsan ne olacak ki ne kadar değer evde bir sürü çocuk var. Diye düşünüyorlar ve kayıtlı çalışmaktan kaçınıyorlar."**(SÇ25)***
>
> *"Dünyanın yani çözemediği sorunlar var. Tabii ki çözelim her şey şeffaf olsun, harika olsun. Bilmiyorum. Çok zor ama. Yine de bir yerde böyle kaçak işçiliği önlemek için çok büyük çalışmalar yapıldı. Yapılıyor, gene de önüne geçilemiyor.*

[20]Erişim adresi: https://kizilaykart.org/t-suy/tr/index.html

*Mesela bundan 2 tarafta memnun olabiliyor. Sigortam yatmasın Kızılaykarttan mahrum olmayayım diyor. Öbür taraftan da zaten bu işveren çok hoşuna gidiyor. Yani sigorta yatırmaması..."**(SÇ5)***

*"Birde belki şöyle bakabiliriz, Kızılaykart. Kayıt dışılıkla yakından ilgili yani genç kız ve genç erkeklerin ben çok çalışmadığını düşünmüyorum. Bir bakmak lazım bir böyle Suriyelinin yoğun olduğu mahallede bir girip çıkmak lazım falan mesela ben bunu uzun süredir yapmıyorum. Bakmak lazım. Onların hepsi kayıtlı değil. Çünkü 18 yaşı, hatta 18 yaş evet 18 yaşına kadar zaten o kartı kullanıyorlar. Benim bildiğim rakam 235 TL idi ve bu kişi başına veriliyor. Tabi bu eski rakamda olabilir. Çocuk başına veriliyor. Yani 4 çocuk deseniz çok ciddi bir rakam çıkıyor oradan e bir de bunun üzerine kayıt dışı çalışılıyorsa haftalık da oradan bir getiri var. Yani çok istihdam edilebilirlikle ilgili şey bazen yardımlar da oluyor ya hani yapısal sorunlar bizimkiler için de geçerli."**(SÇ17)***

*"Örnek veriyorum, 48 kişi çağırdık bir eğitime, yaklaşık 29'u falan iş buldu ama diğerlerinin birçoğu yani rakam veremeyeceğim tabii ki ama diğerlerinin birçoğu Kızılaykart desteği kesileceği için resmi bir işe girmekten vazgeçiyor. Şimdi aynı zamanda yine söylüyorum, yapısal bir sorun, Kızılaykart desteği maalesef göçmenlerin sigortasız ve haklarından mahrum bir şekilde çalışması konusunda bir dezavantaj oluşturuyor."**(SÇ13)***

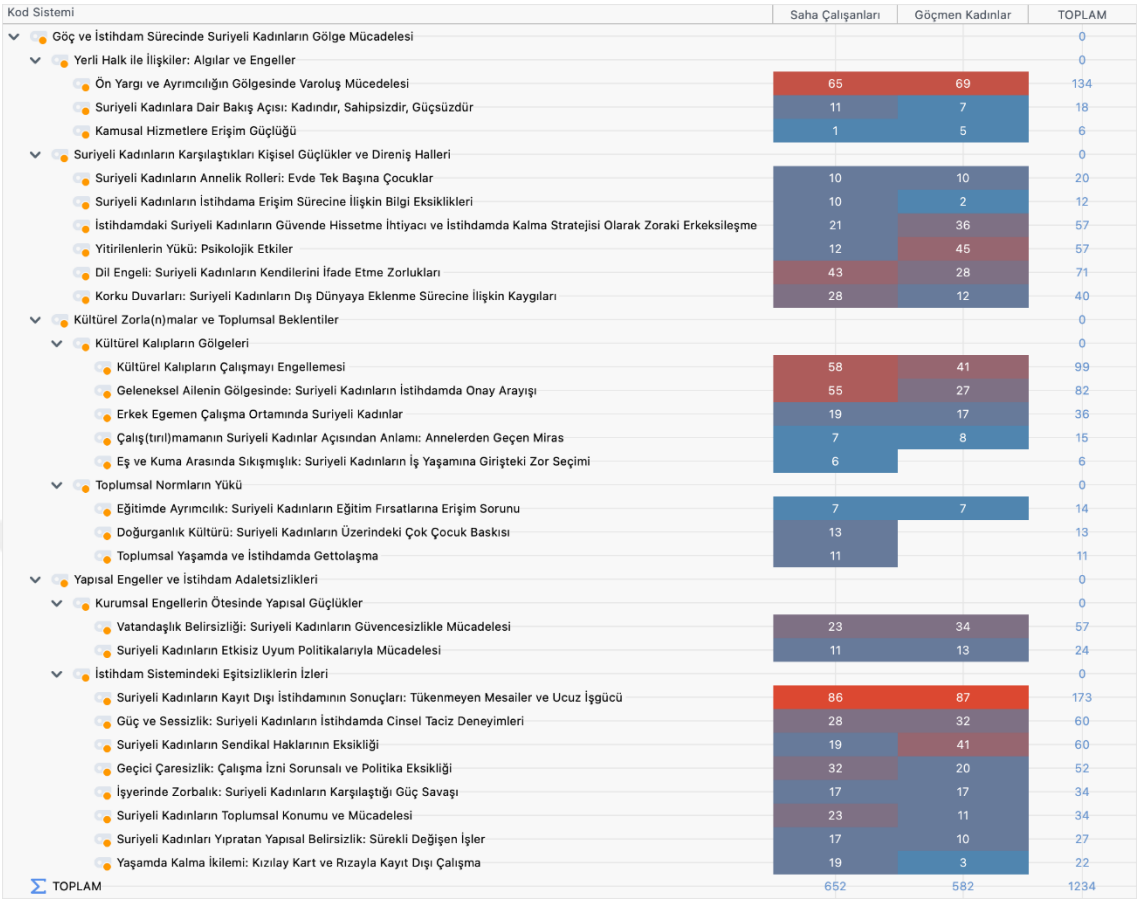
*"Kişiler şey diyor, ben Kızılaykarttan faydalanıyorum. Eğer bir kere çalışırsam bir kere SGK girişim yapılırsa bu kart kesilir. Sizin bana verdiğiniz işte kaç aylık 3 aylık, 5 aylık proje işi ondan sonra ne yapacağım yani düşünün o kart kesilmesi ya da destek kesilmesin diye. Şey iş reddedilebiliyor nedenler bu..."**(SÇ26)***

Bu konuda, kadınların ifadelerinin de, saha çalışanlarının ifadelerini desteklediği görülmektedir. Ancak bu, kadınların ya da Suriyeli ailelerin, daha fazla gelir elde etmek, diğer bir ifade ile yaşamda kalmaya çalışmak için bir stratejisi olduğundan, Kızılaykart'ları ile ilgili sorulardan rahatsız oldukları gözlenmiş ve kartın kesileceğinden korktukları için çoğu buna ilişkin soruları cevapsız bırakmayı tercih etmişlerdir. Cevaplayanlar da, doğrudan ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır:

"Burada bir ara dükkan açtım. Kayıtsız açtım dükkanı. Geri zabıta falan geldi. Sonra yani hani burada kuaförler var ya işte şikayet falan yapıyorlar. Kuaförler odasına gittim, işte şikayet falan gelmiş. Ben de dükkanı kapattım. Hani vergi çok oluyor, maliyeyi gidiyor. Hani sigorta falan çıkarırsak Kızılaykart desteğimiz duracak. Bunun durmaması lazım. Çünkü sabit gelen bir para. Bir de bir kere durursa bir daha vermiyorlar… Tekrardan evde bu işi yapmaya başladım. Hani tek harçlığımızı çıkarıyoruz hani…" ***(GK7)***

Suriyeli göçmenler için nakdi bir yardım olması açısından geliştirilen Kızılaykart, zamanla yararlanıcıları istihdama eriştirmeyen her sosyal yardımın doğasında olan durumu ortaya çıkararak, Suriyeliler arasında sosyal yardım bağımlılığına dönüşmüş durumdadır. Bu bağımlılık, aslında bir korkunun ürünüdür. Bu korku, her şeyin kaybedildiği parasız kalınan dönemden gelen bir korkudur. Kızılaykarttan az da olsa sabit bir gelir elde edilmektedir. Dolayısıyla kaybedilmemesi gereken önemli bir dayanaktır. Bu noktada, piyasanın aradığı kayıt dışılık durumu rızaya dayalı bir hale gelmektedir. Özellikle eve ikinci gelir getiren konumda olan kadın için bu, erkeğinde isteğiyle daha da yaygın hale gelmiştir. Bu durum, KKY bağlamında, ayrımcılık ve dışlananın yapısal boyutuna temas ediyor olsa da ayrımcılık ve dışlanmanın kültürel boyutunun da bu süreçte ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Kadının kazancı ve istihdam koşulları üzerine kurulan bu durum sınıf ile birleştiğinde rızaya dayalı kayıt dışı çalışma kaçınılmaz görünmektedir.

Tablo 4. Katılımcılara Göre Göç ve İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınların Gölge Mücadelesi

Kod Sistemi	Saha Çalışanları	Göçmen Kadınlar	TOPLAM
Göç ve İstihdam Sürecinde Suriyeli Kadınların Gölge Mücadelesi			0
Yerli Halk ile İlişkiler: Algılar ve Engeller			0
Ön Yargı ve Ayrımcılığın Gölgesinde Varoluş Mücedelesi	65	69	134
Suriyeli Kadınlara Dair Bakış Açısı: Kadındır, Sahipsizdir, Güçsüzdür	11	7	18
Kamusal Hizmetlere Erişim Güçlüğü	1	5	6
Suriyeli Kadınların Karşılaştıkları Kişisel Güçlükler ve Direniş Halleri			0
Suriyeli Kadınların Annelik Rolleri: Evde Tek Başına Çocuklar	10	10	20
Suriyeli Kadınların İstihdama Erişim Sürecine İlişkin Bilgi Eksiklikleri	10	2	12
İstihdamdaki Suriyeli Kadınların Güvende Hissetme İhtiyacı ve İstihdamda Kalma Stratejisi Olarak Zoraki Erkeksileşme	21	36	57
Yitirilenlerin Yükü: Psikolojik Etkiler	12	45	57
Dil Engeli: Suriyeli Kadınların Kendilerini İfade Etme Zorlukları	43	28	71
Korku Duvarları: Suriyeli Kadınların Dış Dünyaya Eklenme Sürecine İlişkin Kaygıları	28	12	40
Kültürel Zorla(n)malar ve Toplumsal Beklentiler			0
Kültürel Kalıpların Gölgeleri			0
Kültürel Kalıpların Çalışmayı Engellemesi	58	41	99
Geleneksel Ailenin Gölgesinde: Suriyeli Kadınların İstihdamda Onay Arayışı	55	27	82
Erkek Egemen Çalışma Ortamında Suriyeli Kadınlar	19	17	36
Çalış(tırıl)mamanın Suriyeli Kadınlar Açısından Anlamı: Annelerden Geçen Miras	7	8	15
Eş ve Kuma Arasında Sıkışmışlık: Suriyeli Kadınların İş Yaşamına Girişteki Zor Seçimi	6		6
Toplumsal Normların Yükü			0
Eğitimde Ayrımcılık: Suriyeli Kadınların Eğitim Fırsatlarına Erişim Sorunu	7	7	14
Doğurganlık Kültürü: Suriyeli Kadınların Üzerindeki Çok Çocuk Baskısı	13		13
Toplumsal Yaşamda ve İstihdamda Gettolaşma	11		11
Yapısal Engeller ve İstihdam Adaletsizlikleri			0
Kurumsal Engellerin Ötesinde Yapısal Güçlükler			0
Vatandaşlık Belirsizliği: Suriyeli Kadınların Güvencesizlikle Mücadelesi	23	34	57
Suriyeli Kadınların Etkisiz Uyum Politikalarıyla Mücadelesi	11	13	24
İstihdam Sistemindeki Eşitsizliklerin İzleri			0
Suriyeli Kadınların Kayıt Dışı İstihdamının Sonuçları: Tükenmeyen Mesailer ve Ucuz İşgücü	86	87	173
Güç ve Sessizlik: Suriyeli Kadınların İstihdamda Cinsel Taciz Deneyimleri	28	32	60
Suriyeli Kadınların Sendikal Haklarının Eksikliği	19	41	60
Geçici Çaresizlik: Çalışma İzni Sorunsalı ve Politika Eksikliği	32	20	52
İşyerinde Zorbalık: Suriyeli Kadınların Karşılaştığı Güç Savaşı	17	17	34
Suriyeli Kadınların Toplumsal Konumu ve Mücadelesi	23	11	34
Suriyeli Kadınları Yıpratan Yapısal Belirsizlik: Sürekli Değişen İşler	17	10	27
Yaşamda Kalma İkilemi: Kızılay Kart ve Rızayla Kayıt Dışı Çalışma	19	3	22
TOPLAM	652	582	1234

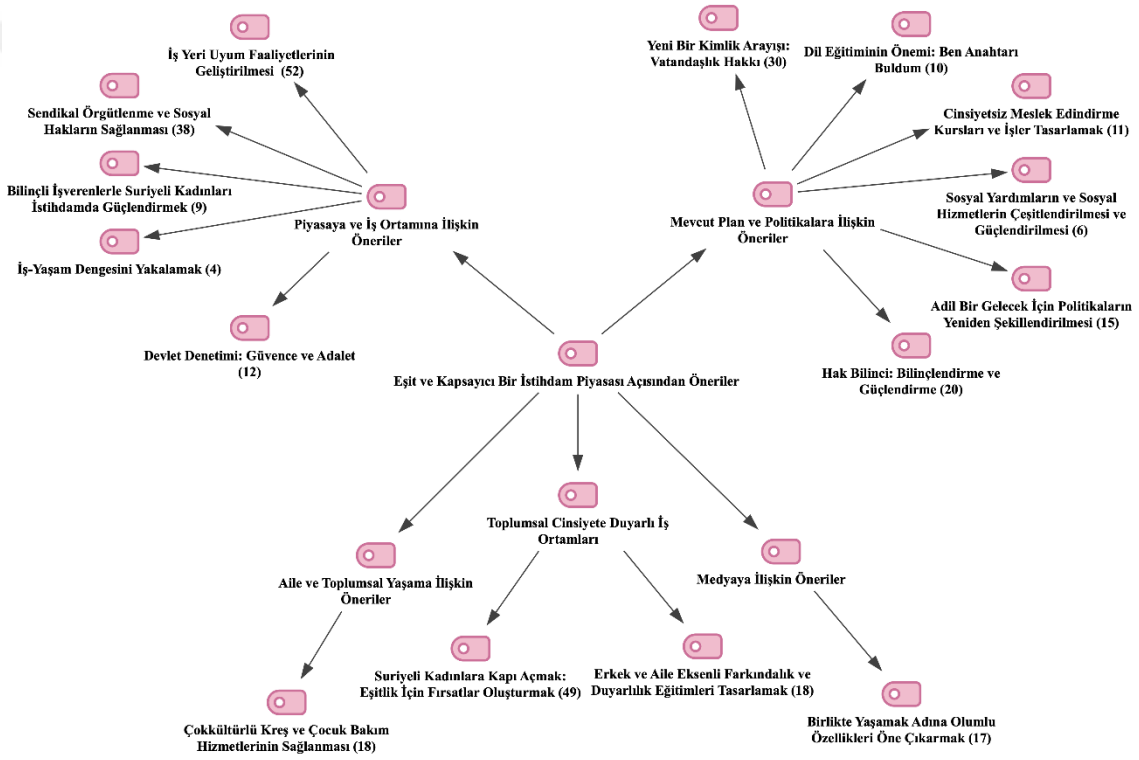
"Göç ve istihdam sürecinde Suriyeli kadınların gölge mücadelesi" teması katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre göçmen kadınlar, Suriyeli kadınların kayıt dışı istihdamının sonuçları: tükenmeyen mesailer ve ucuz işgücü, ön yargı ve ayrımcılığın gölgesinde varoluş mücadelesi, yitirilenlerin yükü: psikolojik etkiler, Suriyeli kadınların sendikal haklarının eksikliği kodlarında yoğunlaşmışlardır. Saha çalışanları ise Suriyeli kadınların kayıt dışı istihdamının sonuçları: tükenmeyen mesailer ve ucuz işgücü, ön yargı ve ayrımcılığın gölgesinde varoluş mücadelesi, dil engeli: Suriyeli kadınların kendilerini ifade etme zorlukları, geleneksel ailenin gölgesinde: Suriyeli kadınların istihdamda onay arayışı kodları üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu ana tema, istihdam süreçlerinde, kadınların gerek hane içinden gerek hane dışından kişisel, kültürel ve yapısal bir biçimde, cinsiyet, etnik köken ve sınıf temellerinde ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadınların sürecinin her aşamasında sürekli bir takım gölgelerle mücadele içerisindedirler.

3.3. EŞİT VE KAPSAYICI BİR İSTİHDAM PİYASASI AÇISINDAN ÖNERİLER

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan "Eşit ve kapsayıcı bir istihdam piyasası açısından öneriler" temasına ait 5 kategori oluşturulmuştur. Bunlar; mevcut planlama politikalarına ilişkin öneriler, piyasaya ve iş ortamına ilişkin öneriler, toplumsal cinsiyete duyarlı iş ortamları, aile ve toplumsal yaşama ilişkin öneriler, medyaya ilişkin önerilerdir.

Şekil 4. Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası Açısından Öneriler Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi

3.3.1. Mevcut Plan ve Politikalara İlişkin Öneriler

"Mevcut planlan ve politikalara ilişkin öneriler" kategorisi altında, 6 kod oluşturulmuştur. Bunlar; yeni bir kimlik arayışı: vatandaşlık hakkı, cinsiyetsiz meslek edindirme kursları ve işler tasarlamak, hak bilinci: bilinçlendirme ve güçlendirme, adil bir gelecek için politikaların yeniden şekillendirilmesi, dil eğitiminin önemi: ben anahtarı buldum ve sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi şeklindedir.

3.3.1.1. Yeni Bir Kimlik Arayışı: Vatandaşlık Hakkı

Göçün her aşaması, çok sayıda sorunla örülüdür. Bu sebepten göç deneyimi, dramatik bir yaşam olayını ifade eder (Colic-Peisker ve Tilbury, 2007; s. 30). Göç edilen ülkede vatandaşlık haklarına sahip olunmadığında, göçmenler, siyasi, ekonomik ve sosyal haklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalır. Bu durum, temel insan hakları olan iş yaşamına katılma, oy kullanma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi haklardan mahrum kalmalarına yol açabilir. Halen, Suriyeli göçmenlerin uluslararası korumaya erişemedikleri, yalnızca istisnai bir geçici veya ikincil koruma rejimi bulunmaktadır. Bu, onları, mülteci statüsü sahiplerinden daha az hak ve yetkiye sahip oldukları bir belirsizlik konumuna sokmaktadır (Kıvılcım 2016, s. 194). ,

Göçmenlik, çoğunlukla güvencesizlik olarak ifade edilebilecek bir konu olarak görülmektedir. Bu güvencesiz konum, her ülkenin kendi göç mevzuatına göre şekillenmektedir. Türkiye göç mevzuatına bakıldığı zaman, göç tarihinin uzun olmasına rağmen 2014 YUKK'a kadar bütüncül bir mevzuatın olmadığı görülmektedir. Bugün, her ne kadar eskiye nazaran daha bütüncül ve kapsamlı bir göç mevzuatı olsa da, korumada eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksiklikler, 1951 Cenevre Sözleşmesine konulan ve günümüzde de devam eden coğrafi çekinceden kaynaklıdır. Türkiye'nin, günümüz göç rejiminde YUKK[21]' da geçen, 4 farklı statüden bahsedebiliriz. Bunlar; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici korumadır. Coğrafi kısıtlamadan kaynaklı mültecilik statüsü, Türkiye'de pek görülmeyen bir göçmen statüsü olmakla birlikte en çok görülen, Suriye göçünden sonra geçici koruma statüsü olmuştur. Bu statü, özünde geçicilik üzerine kurulan ve sonunda herhangi bir vaadi olmayan bir statüdür. Bugün, bu statüden azade herhangi bir yasal düzlemeye göre, sınırları belirli olmayan bir vatandaşlık verme durumu söz konusudur. Hem saha çalışanları hem göçmen kadınlar, bu konu hakkında, yoğun görüş bildirerek, bu konunun önemini ve yasal statülerin güncellenmesine ilişkin daha açık ve şeffaf bir durumun oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar:

> *"Geçici koruma kısmen yetmiyor ya da geçici gözüyle bakıldığı için ötekileştiriliyor gibi geliyor bana yani bu benim şahsi görüşüm. Mesela*

[21]Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf

*vatandaşlık durduruldu. Uzun bir süredir dördüncü aşamada olanlar da tekrar başa döndü. Hatta dediler ki bütün kimlikler alınacak, tekrar baştan verilecek. Tekrar baştan sınava tabi tutulacak filan. Bunlar seçim döneminde çıkan ve bize çok yoğun gelen şeyler. Geliyor bu sefer ne yapacağız diyorlar. Gitsek mi? Hemen zaten yetenekli kalifiye aranan adamlar gitmenin yolunu buluyor ve gidiyor."**(SÇ5)***

*"Ben en büyük sorunun geçici koruma statüsüyle ilgili olan bu maddeyle bununla alakalı olduğunu düşünüyorum. Artık statüleri belirlense bir düzenleme yapılsa hani gidecek, gidecek kalan kalacak ne olacaksa ama bu farklı bir düzenleme gelmeli. Çünkü hiçbir misafirlik 13-14 sene sürmez."**(SÇ7)***

*"…10 yaşında gelen şimdi üniversiteyi bitirdi bunlar yani nereye gidecekler? Diplomasını alıyorlar ama istihdam olunmuyorlar. Niye? Çünkü vatandaş değiller, diplomalarının yeniden onların denklik yapılması gerekiyor. Burada veya başka ülkede vatandaş olsalar bir yerde istihdam olabilirler. Yani Suriyeliler şunu istiyorlar, yolumuzu açın. Belirtin ki biz de bilelim ne yapacağımızı?"**(SÇ10)***

*"Bu da değil şeffaf olmak çok önemli şimdi mesela en önemli konulardan biri vatandaşlık meselesi. Kimler vatandaş oluyor? Bu bir ara çok gündeme geldi işte. Kim vatandaş oluyor? işte bir derneğe bir vakfa yakın olan bir vatandaş oluyor işte daha önce suça karışmış Suriye'de bunlar vatandaşlık almış denilen durumlar var. İşte bazı daha işte radikal grupları olan kişiler vatandaşlığı daha öncelikle alıyor denilen konular var. Mesela ben de bu alanda çalışıyorum ama. Bir dönem vatandaşlık verildiğinde bunun kriteri neydi bilmiyorum. Şeffaf olmak lazım bu konularda… Göç idaresi başkanlığı sayfasında vatandaşlık kriterleri budur. Denilmeli..."**(SÇ27)***

Kadınların, bu konudaki söylemlerine bakıldığında ise şunları görmekteyiz:

*"Bir şeyler yapılabilir mi bilmiyorum ama sanmıyorum. Hocam vatandaşlık şu an yok. Hiç kimseye verilmiyor ki herkese vermek çok zor. Onu anlayabiliyoruz. Tabi ki takdir edebiliyoruz ama bir en azından ikamet almaları için bir yol açılması gerekiyor. Bir kolaylık sağlanması gerekiyor insanların geçici koruma statüsünden ikametli bir hale geçmeleri gerekiyor."**(GK3)***

*"Yani hiç şey bulamıyorum yani çok ben serbest kendimi serbest bulamıyorum yani ne bileyim bir şeye gidemiyorum, bir yola çıkamıyorum yol izni istiyorlar. Bir sıkıntısı var zaten kimlikleriniz baya büyük kimliklerimize görseler zaten bizi Suriyeli biliyorlar hastanede olsun, başka derneklerde olsun bir banka olsun kimliklerimizi zaten görür görmez biliyorlar. Bizim Suriyeli olduğumuzu bari kimliklerimizi biraz küçük edipte biraz sizin kimlikleriniz benzeri olsa yapsalardı baştan bu biraz şey olurdu."**(GK5)***

*"Ya bu sadece benim için değil aslında herkes için geçerli herkes daha çok kazanacağı huzurla çalışacağı işe gitmek ister tabi günümüzde ekonomik olarak koşulları iyi olması önemli bir huzur göstergesi. Ama burada bizler için yani Suriyeliler için vatandaşlık önemli. Vatandaşlık olmayınca hepsi çok kötü koşullarda çalışıyor. Eğitimli dahi olsa. Benim vatandaşlığım var bu noktada hak arayabiliyorum. Sesim çıkabiliyor. Gerçi son zamanlarda sürekli geri gönderme üzerine konuşuluyor bu kafamı biraz karıştırıyor ama rahatım. Vatandaşlığı olmayanlar bunu daha çok zorlu yaşıyor bence. Bize gelen danışanlardan da bunu anlayabiliyoruz."**(GK8)***

3.3.1.2. Cinsiyetsiz Meslek Edindirme Kursları ve İşler Tasarlamak

Kadınların, göç süreçlerinde daha görünür hale gelmesiyle, özellikle cinsiyete dayalı iş kolları, kadın emek göçü bağlamında incelenmeye başlanmıştır (Lazaridis, 2007, s. 229). Zorunlu biçimde gelişen Suriye göçünde, kadınların, iş yaşamına dahil olmaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Suriye toplumunun kültürel kodları, katı toplumsal cinsiyet rollerinin yaşamın her alanında görülmesine olanak tanımaktadır. Pragmatik olarak erkeklerle, kadınların farklı görevleri kendi aralarında basitçe böldüğü düşünülebilir. Ancak, erkeklerin üstlendiği görevler genellikle "gerçek insan görevleri" olarak algılanırken (yani bilinçli, rasyonel, planlı, üretken vb.), kadınların üstlendiği görevler ise kendi doğaları tarafından belirlenmiş gibi görülür. Bu yaklaşım, cinsiyete dayalı iş bölümünü, "insan emeği" ile "doğanın etkinliği" arasındaki bir ayrım olarak açıklamış olmaktadır. Ancak bu yaklaşım, erkek (insani) ile kadın (doğal) emekçiler veya işçiler arasındaki ilişkinin tahakküm ve sömürü ilişkisini belirsizleştirebilir (Mies, 2018b, s. 105). Suriyeli göçmenler arasında, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü yaygın

bir şekilde kabul görmüş ve değer bulmuştur. Bu iş bölümünde, erkekler, genellikle gelir getiren işlerde, kadınlar ise ücretsiz aile işlerinde uzmanlaşmıştır (Knappert, Kornau ve Figengül, 2018). Bu, cinsiyetçi iş ayrımı, yatay ve dikey bir biçimde kendisini göstermektedir. Yatay ayrımcılık, işlerde kadın işi ve erkek işi şeklinde ayrıma gidildiği durumları ifade etmektedir. Örneğin, kadınların, bakım işlerinde yoğunlaşması, erkeklerinde teknoloji gibi alanlarda yoğunlaşması buna örnek olarak verilebilir. Uluslararası Çalışma Örgütü raporlarına göre, yatay toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, Türkiye'de, kadın istihdamının en büyük engeli olarak görülmektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 73). Diğer yandan dikey ayrımcılık ise hiyerarşik eşitsizliğe odaklanarak, aynı işlerde kadınların cam tavana maruz kalarak yükselememesini ve az kazanmasını ifade etmektedir. Feminizmin ikinci dalgasının başlangıcında, feministler önceliklerini kadınların ev içindeki karşılıksız emeğine vermişlerdir. 1980'lerden itibaren ise toplumsal cinsiyet araştırmaları özellikle kadınların ücretli emeği üzerine odaklanmıştır. Feminist hareket, kadınların ücretli iş piyasasındaki cinsiyete dayalı eşitsizliklere (dikey ve yatay ayrımcılık) odaklanarak, kadınların iş yaşamında adil koşulların oluşturulması için çaba göstermiş ve ayrımcılığı gidermeye yönelik politikalar geliştirmiştir (Acar-Savran, 2018, s. 25-26).

Bakıldığı zaman, Suriyeli kadınların, cinsiyete dayalı bu iki ayrımcılığı da yoğun yaşadığı ve bu ayrımcılığın meslek edindirme kurslarıyla şekillenmeye başladığı söylenebilir. Kadınların, istihdama dahil olma süreçlerinde mesleki eğitimler almalarının önemi büyüktür. Bu, kadınların geçim kaynaklarına erişimlerinde kolaylık sağlayarak, onları destekleyebilecek bir konudur. Bu sebeple bugün bakıldığında, kadınların, geçim kaynakları üzerine çalışan birçok yerel yönetim ve STK, bu mesleki kursları bünyelerinde açmaktadır. Gaziantep araştırma alanında, görüşülen neredeyse tüm katılımcıların bağlı olduğu yerel yönetim ve STK'lar Suriyeli kadınlar için bu mesleki kursları sağlamaktadırlar. Karataş ve arkadaşları (2018, s. 26-27)'nın çalışmasında, genç Suriyeli kadınların, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle, kuaförlük ve makyaj kurslarına yoğun olarak katıldıkları gözlemlenmiştir. Yetişkin kadınlar, biçki-dikiş, kuaförlük ve makyaj kurslarından yararlanmıştır. Bu, araştırmada da mesleki kurslara ilişkin yapılan görüşmelerde çıkan, bu kursların, kendi içerisinde kadınlar için olan kurslar; terzilik, kuaförlük, hasta ve yaşlı bakımı gibi alanları oluştururken, erkek kursları olarak görülen;

teknik çizim, outocad vb. şeklindeki ayrımların olduğu görülmüştür. Bu durum, kadınların istihdam süreçlerini şekillendirmekte ve var olan toplumsal cinsiyet kabullerini devam ettirerek değişmesi gerekenlerin değişmesini geciktirmektedir. Bu sebeple, kadınların, toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkabileceği farklı alanlarda kurslar açılmalıdır (Karataş vd., 2018, s. 63). Mesleki kurslarla birlikte piyasadaki işlerde, kadın işi ve erkek işi şeklinde bir ayrım bulunmaktadır. Katılımcılar, bu tarz ayrımların var olan eşitsizlikleri derinleştirdiğini ve kadınların, istihdama erişim ve kalış süreçlerini olumsuz etkilediklerini belirterek, bunların ortadan kalkması gerektiğine ilişkin görüşler bildirmişlerdir:

> *"İkincisi de şeyi kafadan, yani o toplumsal cinsiyet eşitliğini sindirememiş insanların bu işleri yapması o kafadan çıkmak lazım. Yani adam zaten şunu söylüyor diyor ki, kadın nerede çalışır, işte ev içinde çalışır, ayakkabıda çalışır. Şu ne yapar? Kuaförlük yapar ben de ona göre ona şey açayım, kurs açayım... Ben onu hep söylüyorum, eğer pandemi olmasaydı, biz Türkiye'deki Suriyeli kadınların hepsine kuaförlük eğitiminden geçirmiş olacaktık... Emek piyasasındaki ihtiyacı olan alanlara dair şeyler yapılması lazım. Mesleki kurslar mesleki eğitimler ona göre verilmesi lazım. Şey açısından biz de o yapılmıyor. Ne yazık ki evet kağıt üzerinde çoğu şey iyi yapılmış olarak var. Ama kağıt üzerinde işte..."**(SÇ14)***
>
> *"Hani şimdi Suriye'de şöyle bir algı var. En azından bizim okuduğumuz bildiğimiz kadarıyla genelde Suriye'de istihdamda kadınlar işte kadına özgü olan işlerde. İşte öğretmen hemşireler, okumuşsa okumamışsa da daha çok böyle kendi işi varsa eğer kendi işi yoksa yine evde çalışma."**(SÇ15)***
>
> *"Yani aslında çeşitlendirmek her gün, yani meslek alanını eklemek gerekiyor. Kadın erkek ayrımı yapmadan hani kadının yapabileceği, erkeğin yapabileceği iş değil sadece."**(SÇ3)***

Kadınların ise bu konudaki söylemleri, kadın eğitimli olsun ya da olmasın, kadına özgü iş ve kursları fazlaca kanıksamış bir görüntü çizmektedir:

*"Yok hocam şöyle. Olabilir, benim aklıma gelen bir eğitim alanı açılırsa bir istihdam ya da meslek edindirme kursları açılabilir. Kadınların çalışabileceği meslekleri çalışabileceği dediğimiz kendi kültürlerini kendi kültürlerinden mesela terzilik belki kadınlara cazip gelebilir. Kadınların çalıştığı şeyler terzilik mesleği olabilir. Meslek edindirme kursları açtıktan sonra belli bir süre eğitim verilip. Ondan sonra bir istihdama geçirilebilir."**(GK3)***

Bununla birlikte yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kadınların iş yaşamında yükselmesi, ücret adaletinin sağlanması vb. cam tavanlarla engellenmektedir. Bu tavanlar, toplumsal cinsiyet nosyonuyla oluşturulmuş ve özellikle erkekler tarafından fazlaca kanıksanmış, kadınlar açısından ise bilinci yüksek olan kadınlar tarafından görülüp anlaşıla bilinirken, eğitim ve bilinç bakımından belirli bir düzeyde olmayan, sosyoekonomik olarak alt grupta olan kadınlar tarafından anlaşılamamaktadır. Bu konuda kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

*"Benim gördüğüm çalıştığım yerlerde mesela bir kadın bir terfi alıyorsa müdür olmamalı. Terfi alması gerekenler Kelli felli adamlar olması gerekiyor?.. Bunu bizzat söyleyen müdür yardımcısıydı. Müdürün kadın olmamasını istiyordu. Kadın olmaması gerekiyor, hatta bir ara tartıştık şey dedi. Kelli felli adamlar olması gerekiyor dedi. Allah Allah bayağı tartıştık o zaman da."**(GK3)***

*"Ben terzilikte çalışırken, benlen bir erkek aynı işi yapardık. İkimiz ütülerdik, giysileri ütülerdik kendi benden fazla daha alırdı. Ben kendinden daha az alırdım."**(GK11)***

Bazı saha çalışanları, mesleki eğitim kurslarının çıkmazlarının olduğunu ve bunun aslında bilindiğini belirtmişlerdir:

"...Bir süre sonra bu mesleki eğitim kursları istihdam alanına dönüştü. Hani insanlar bu kurslara gelip hani küçük bir para da alıyorlar. Yol parası, yemek parası bir günlük ücret. Hani bunu bir iş geçim kaynağı görüp mesela aynı kişiler şehirdeki tüm mesleki eğitim kurslarını dolaşmaya başladılar. Burada da en büyük hata bence eğitimi organize eden kişilerindi çünkü. Bir takip sistemi yok.

*Hani eğitimi veriyorlar ama işte eğitim alan kişiyle sektörü bir araya getirecek, iş bulacak yapılar yoktu. Eğitim verildiğinde süreç tamamlanıyordu. Hani kişiler iş bulamıyor veya uygun görmüyor? Çalışmayı tekrar başka bir kursa yazılıyordu. Başka bir kursa yazılıyordu. Hani böyle bir kısır döngü de devam ediyordu mesela?…"**(SÇ27)***

*"Yani bu çok fazla meslek edindirme kursu olarak cinsiyet olarak ayrıldığından bahsettik. Ama gerçekten STK'larda da olsun, devlet özelinde de olsun meslek edindirme kursları çok fazla var. Ama sonrasında istihdam olmadığı için yine yarıda kalıyor ve o sertifikalar işte aldıkları eğitimler boşa gidebiliyor. Yine yani bir kurum olabilir ve bu kurumun içinde hem eğitimini alıp hem daha sonrasında bir süre de olsa çalışmaların destekleyecek bir işleyiş olabilir diye düşünüyorum açıkçası."**(SÇ28)***

Bu çıkmaza girmemek, oldukça önemlidir. Aksi halde, cinsiyetin etkisinden uzak işlerin oluşması olanaklı görünmemektedir. Dolayısıyla, öncelikle mesleki eğitime ilişkin cinsiyetlendirmeyi aşmak gerekmektedir. Ek olarak, kursların amaca ulaşabilmelerini sağlamak adına, kurslara gelir getiren bir etkinlik gözüyle bakılması önlenerek, yeni ve sürdürülebilir bir sistem oluşturulmalıdır.

3.3.1.3. Hak Bilinci: Bilinçlendirme ve Güçlendirme

Ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için gereken ilk şey, bireyin ayrımcılığa uğradığının farkında olmasıdır. Toplumun ve kurumların kesişimselliği tanımasının yanı sıra, tek bir odak noktasıyla veya kesişimsel ayrımcılıkla karşılaşan bireylerin kendi deneyimlerini doğru bir şekilde tanımlayabilmeleri de oldukça önemlidir. Örneğin, göçmen bir kadının kimliği nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılığın farkında olması, bu sorunun çözümü için ilk adımdır. Ancak, bazı durumlarda ayrımcılığa uğrayan kişiler, yaşadıkları durumu tam olarak tanımlayamayabilirler (Verkuyten, Yogeeswaran ve Adelman 2020, s. 550). Özellikle, eğitim durumunun yetersiz olması ve sosyo-ekonoik olarak düşük seviyede olmak önemli değişkenlerdendir. Kapsamlı uyum faaliyetlerinin önemli bir yönü, göçmen bireylerin gittikleri ülkenin iş piyasası ve bu piyasayı düzenleyen ulusal ve uluslararası mevzuat hakkında bilgilendirilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda, sosyal, ekonomik,

psikolojik ve benzeri alanlarda güçlenmeleri için çalışmalar yapılması da kritik öneme sahiptir. Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre, kadınların çoğunluğu sosyal hakları ve Türk hukuku hakkında yeterli bilgiye sahip değildir (Demir ve Moiz, 2016, s. 47). Katılımcılar, göçmen kadınların, hakları hakkında bilinçlendirilerek güçlendirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"Kadının bilinçlendirilmesi gerekiyor bir kere. Hakikaten iş kanunu burada aslında çok belirleyici ve iş kanununu bilen bir kadının böyle bir hakkı yenilemiyor. Bu yani bilinçlendirme çok gerekli hukuki anlamda haklarını bilmeleri çok çok kıymetli, o yüzden burada yine işte STK'lara iş düşüyor..."**(SÇ12)***
>
> *"Ya aslında yapılması gereken çok fazla şey var. Yani burada bireyi bilinçlendirmek önemli noktalardan birisidir ama sadece bireyi bilinçlendirmekle olacak bir şey değil bu bir asıl devlet politikası da olması gereken bir durum. Burada aslında baktığımızda birkaç tane ayak var işte bireyin bilinçlendirmesi. Tamam, güzel hoş bu yapılmalı, işverenin bilinçlendirilmesi bu anlamda ve iş çalışma koşullarının daha kadına uyumlu hale getirilmesi…. Ya daha şöyle aileler üzerinde de kesinlikle bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalı ve kadının bir ev işçisi olmadığı, evlenmek zorunda kalıpta sadece ailesine bakan bir rolün olmadığı anlatılmalı. Bu bariyer bir defa yıkılmalı..."**(SÇ13)***
>
> *"Ya ben çok etkili bir politika izlendiğini, hani bizim belediye içinde genel bir değerlendirme yapacağım? Çok etkili bulmuyorum yani kadınların hala bilinçlendirilmesi hala bir şey anlatılabilmesi lazım. Bir şeyleri değiştirmek istiyorsak, bunları kadınlardan başlayacağız. Hani şey olarak genel bir değişim istiyorsak? Yani neler yapılabilir kadınlarla ilgili yani bilinçlendirme"(SÇ16)*
>
> *"Yani işverenler maalesef kendi işlerinin bittiği yere bakıyor. Yani şu kesimi de alalım bu kesimi güçlendirelim, onlarda burada çalışsınlar, onların güvencelerini sağlayalım gibi öyle şeyleri dert etmiyorlar. Ama bunu kamu kurumları ve STK'lar yapabilir. Onlara bir baskı unsuru oluşturabilirler, zorunlu yapabilir."**(SÇ22)***

3.3.1.4. Adil Bir Gelecek İçin Politikaların Yeniden Şekillendirilmesi

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının temeli, mevcut bir politikanın yeniden düzenlenerek toplumsal cinsiyet bakış açısının entegrasyonunu sağlamaktır. Bu süreç, toplumsal cinsiyet bakış açısının, politikanın ilk değerlendirmeleri, misyon ifadeleri ve eylem planlarına dahil edilmesiyle başlar, ardından kılavuzlara ve yönetim sorumluluklarına yayılmasıyla devam eder. Ayrıca, bu sürece katılan her aktörün hesap verebilirliği sağlanmalıdır (Olsson ve Gizelis, 2015). Kadınların, zorunlu göç sonrası maruz kaldıkları şiddet, ayrımcılık ve güvensiz yaşam koşullarını önlemek için, Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım (2015, s. 63)'ın vurguladığı gibi, hukuki koruma sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, çalışma alanına yönelik mevzuatın da toplumsal cinsiyete duyarlı ve ayrımcılıkla mücadele eden bir noktadan konumlandırılması uygun olacaktır. ILO (2018, s. 3), "toplumsal cinsiyete duyarlı" ve "kanıta dayalı" politikaların, insana yakışır iş fırsatlarını teşvik eden uluslararası çalışma standartlarına uygun olarak uygulanmasının büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. İdeal olarak, bu politikalar, her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırıldığı ve eşitliğin sürdürüldüğü bir ortam oluşturmayı hedefler.

Geçici korumaya ilişkin politikalar, her ne kadar zaman içerisinde çeşitlense de gelinen noktada ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaktadır. Katılımcılar, Suriyeli kadınlar açısından daha iyi bir gelecek ve adil kapsayıcı bir istihdam alanı için, var olan ve çalışmayan politikaların yeniden günün şartlarına göre revize edilmesi gerektiğini, bazılarının kaldırılması gerektiğini ve iyi uygulama bağlamında yeni politikaların geliştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"Mevcut politika ve önlemlerin gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum. İstihdam alanlarının iyileştirilmesi ve daha doğru planlanması hem geçici koruma altındaki kadınların hem de ev sahibi toplumdan kadınların sürece dâhil olması açısından önemli..."**(SÇ1)***
>
> *"Ya burada şöyle bir şey var, devlet hak olarak. İşte göç eden, toplumu bilmek, tanımak ve kontrol altında tutmak istiyor... Bütün vatandaşlarını takip ettiği gibi onları da bir takip edip işte süreçlerine hakim olmak istiyor. Çok haklı bir sebeptir*

*benim için. Bu yüzden. Bir politika yapıldı ama şu an mevcut politika. Sahanın ihtiyaçlarını karşılamadığını düşünüyorum. Şimdi örnek veriyorum, bu şey çalışma şey izinleri buna benzer birçok şey. Bunların sürekli revize edilerek güncellenmesi gereken durumlar olduğunu düşünüyorum ve göç öyle bir şey ki herşey çok hızlı değişebiliyor. Yani gerçekten belki o politikalar 6 ayda bir revize edilmesi gerekiyor."**(SÇ13)***

*"Daha önce gönüllü çalıştığım yerlerde de benzer şeyler oluyordu. Kamu kurumlarında kurumun yöneticileri sürekli değişiyor olması önemli çünkü her yeni gelen kendisiyle birlikte yeni bazı uygulamalarda getiriyor. İkincisi Türkiye olarak bence hazırlıksız bir şekilde kabul ettik ya da yakalandık diyelim bu göç sürecine. Çünkü göç politikamız hala maalesef ki yok. Hani bu göçmenler buraya nasıl girecekti? Girdikten sonra nerelere yayılacaktı, nerelerde yaşayacak ve bunlar işte burada yaşayacaksa eğer bir yıllık, iki yıllık bile olsa bunların işte eğitimi ne olacak işte sağlık durumları ne olacak, iş gücü piyasasına nasıl dahil olacaklar? Bütün bunlar tam olarak planlanmadığı için sorun oldu yani."**(SÇ22)***

*"Dediğim gibi politikaların daha caydırıcı olması gerektiğini düşünüyorum. Konuştuğumuz gibi yine endüstriyel sosyal hizmet olarak ya aslında bunu küçük de olsa iş sağlığı ve güvenliği birimi karşılaması gerekiyor. Ya onlara dahil olabileceği bir yapı olabilir diye düşünüyorum. Sosyal hizmet uzmanı gelmese bile o bölgelerde ama dediğim gibi yani herkes kendi borusunu öttürüyor ve bu konuda takiplerin sıklaşması gerekiyor. Tabii ki kağıt üzerinde kalmadan."**(SÇ28)***

Bir kadının, bu konudaki ifadesi ise şu şekildedir:

*"Ya aslında şöyle mesela, ben bir hani geçici koruma olduğu için ilk başta izin sağlanması gerek. Hem çalışma için hem yol izni de olabilir. Çünkü ikisinde en çok sorunu yaşıyoruz. O konuda eğitim konusuna gelirsek dil öğretilmeli, yani dil öğrenmek gerekiyor, hatta işe falan girişte dil öğrenmeyen insanlar işe alınmasın gibi şartlar getirilebilir ilk başta."**(GK4)***

Bu konuda, yerel yönetimlerin oldukça işlevsel oldukları hem bugüne kadar geçen süreçte hem de bu çalışma kapsamında görülmüştür. Yerel yönetimlerin, en temelde göç

konusunu ana akım konu haline getirerek çalışması ve buna ilişkin uygulamalar yapması gerekmektedir. Bunun, örnekleri bulunmaktadır. İyi uygulama örneği olarak gösterilen Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, bu süreçte göç ve göçe bağlı konuları ana akım çalışma alanı haline getirmiş ve bu konulara ilişkin çalışmaları yürütecek bir birim kurmuştur. Bu konuya ilişkin bir saha çalışanının ifadesi, şöyledir:

> *"Bu sebeple biz 2018 yılında. Artık politikalarımızı değiştirdik. Orta ve uzun vadeli çalışmaya özellikle Gaziantep'te yaşayan insanların, burada kalan insanların burada yaşamaya devam edeceğini varsayarak, hem belediye hizmetlerini buna göre şekillendirdik hem de diğer kamu kurumlarıyla kurduğumuz ilişkileri de ya bu gerçeklik üzerine kurduk. Ve geldiğimiz noktada da şu anda artık doğrudan göç odaklı çalışmaları yapmak yerine bir ayrı birimle göçü tüm belediye içinde ana konulaştırdık… Şu anda da bizim bakış açımız… Yani ben ne kadar Gaziantepliysem, onlarda o kadar Gaziantepli..."**(SÇ27)***

3.3.1.5. Dil Eğitiminin Önemi: Ben Anahtarı Buldum

Dil konusu, gerek toplumsal bağlamda gerek istihdam bağlamında oldukça önemli bir konudur. Kadınların, hem toplumsal yaşama hem istihdam alanında güçlenmelerine oldukça önemli katkı sunacak bir konudur. Dil becerileri, göçmenlerin işgücü piyasasındaki performanslarını önemli ölçüde etkiler, çünkü birçok meslek, ev sahibi ülkede yeterli dil becerileri gerektirir (Chiswick ve Miller, 2001, s. 393). Ayrıca, daha iyi dil becerileri, göçmenlerin kalifiye oldukları iş piyasasında daha geniş bir iş yelpazesi sunarak, ekonomik başarılarını artırır (Chiswick ve Miller, 2001, s. 391). Göçmenlerin geldiği 2011'den bu yana, uzunca bir zaman geçmesine rağmen, çalışma kapsamında görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu halen Türkçe konuşamamaktadır. Bu, kadınların istihdam süreçlerini şekillendiren önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda bir saha çalışanı, şunları söylemiştir:

> *"İş ortamı için; kültürel duyarlılık önemli. İş yerlerinde kültürel duyarlılık ve hoşgörüyü teşvik etmek, kadınların işe entegrasyonunu destekleyebilir. Bununla*

*birlikte dil desteği sunulabilir. Dil bariyerleriyle başa çıkmak için dil eğitimi sunmak, iletişimi güçlendirebilir."**(SÇ1)***

Buna ilişkin, kadınların ifadeleri ise şu şekildedir:

*"Şimdi önümde oturuyor. Ben biliyorum davranışlarını, hareketlerini ya Türk olarak çünkü onun dilini artık anlıyorum. Dil öğrendikten sonra o kültürü daha iyi bilebilirsin. Yani daha iyi o insanlar daha iyi bir şekilde davranabilir. Dil öğrendikten sonra anahtarı buluyorsun bu toplumun anahtarını buluyorsun, ben anahtarı buldum."**(GK8)***

*"İşte mesela Türkçe bilmeyen arkadaşlara. Dil öğretilmeli ya da onlar dil öğrenmesi lazım. Yine bu aradan kalksın, anlaşılmamamız zaten çok şeyi alıyor, arayı açıyor. Farklılık oluyor yani iki tarafta da Suriyeli olsun Türk olsun o Arapça konuşurken birbirlerinden oturup mesela birbiri hakkında konuşuyor. Onlar da Türkçe konuşurken burada diğerlerinin hakkında konuştuğunu zannediyor işte. Bu anlaşmazlık çok sorun yaratıyor bence."**(GK5)***

3.3.1.6. Sosyal Yardımların ve Sosyal Hizmetlerin Çeşitlendirilmesi ve Güçlendirilmesi

Yasal olarak içerisinde yer aldıkları geçici koruma statüsü göçmenleri, birçok açıdan sınırladığı gibi eriştikleri sosyal yardımlar ve sosyal hizmetleri de sınırlamaktadır. Aile içi, yaşlı, engelli, çocuk bakımı ve bunlara ilişkin ayni ve nakdi yardımlara erişememedeki sınırlı sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler açısından kadınların desteklenmesi gerekmektedir. Buna ilişkin aksi durumlar, kadınların, istihdama dahil olma ve istihdamda kalma tercihlerini yoğun bir biçimde engellemektedir. STK desteği alarak birçok konuyu telafi etmeye çalışan kadınlar için bu destekler, geçici olduğundan ve nihayetinde bir istihdam kanalına eriştiremediğinden yeterli gelmemektedir. Alanyazın, STK'ların kendi ülkelerinde veya uluslararası bağlamda yerinden edilmiş insanları yardım aramaya teşvik etmek için sosyal yardım programları uygulamasının avantajlı olduğunu göstermektedir (Al Qdah ve Lacroix, 2011; Libal ve Harding; 2011; Arias, Ibanez ve Querubin, 2014). Bu bağlamda, STK'lar göçmenler için duygusal destek

sağlamak, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler ve koruma için sevkleri kolaylaştırmak için bir mekân haline gelebilir (Diaconu, Racovita-Szilagyi ve Bryan, 2016). Bununla birlikte, Türkiye'de sosyal hizmetlerin yeterliliği, göçmenler söz konusu olduğunda oldukça sınırlıdır. Evrensel insan hakları bildirgesi çerçevesinde göçmenler için sunulan sosyal hizmetler, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsayacak şekilde genişletilebilir (Valtonen, 2016).

Suriyeli kadınların %58,9'u, Türkiye'ye geldiklerinden itibaren çeşitli kurum ve kuruluşlardan destek aldıklarını belirtmiştir. Bu destek sağlayan kurumlar arasında Türk Kızılayı (%46,7), çeşitli dernek ve kuruluşlar (%43,9), belediyeler (%16,9), valilikler/kaymakamlıklar/sosyal destek ve dayanışma vakıfları (%9,3), ve Birleşmiş Milletler (%8,8) bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası STK'lar, yerel yönetimler ve kaymakamlıklar, profesyonel eğitim kursları, kömür ve erzak yardımı sağlamaktadır. Suriyeli kadınların talep ettiği destekler arasında, nakit yardımı, psikolojik ve psiko-sosyal destek, eğitim finansmanı ve materyali, mesleki eğitim kursları ve hukuki destek yer almaktadır (UN Women, 2018, s. 60). Suriyeli göçmenlere yönelik sunulan hizmetler ve yardımlar yeniden düzenlenmelidir. Yardımları yöneten kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanarak, yardımların yeniden planlanması gerekmektedir (Karataş vd., 2018, s. 63). Katılımcılar, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin çeşitlendirilip güçlendirilmesinin, kadınların istihdam süreçlerini olumlu bir biçimde şekillendirebileceğini belirtmişlerdir:

> *"Hem şimdi bizde normalde şöyledir, sosyal yardım olarak baktığımız zaman Türklere verilen yardımlarla, yabancı uyruklarla verilen yardım aynı değil. Yabancılara verilen daha sınırlıdır. Zaten bu yardımları tamamlandığı için çok yetersiz bir meblağ. Asla yeterli değil."* ***(SÇ15)***
>
> *"Suriyeli geçici koruma altındaki bir ailenin. İçerisinde bir engelli çocuk varsa %99 ihtimalle hiçbir şeyden faydalanamıyor. Evin içinde tek başına bırakılıyor. Yani aile ile baş başa bırakılıyor. Çünkü bir şekilde karşılanmıyor."* ***(SÇ26)***
>
> *"Şimdi ben bunu iki açıdan değerlendireceğim. Birincisi sosyal devlet anlayışında tabi ki ihtiyacı olan şeylerin, toplulukların, kişilerin desteklenmesi bir haktır. Bu kesinlikle öyle ama bu kişiye bir fırsat doğurduğunuz zaman bu kişinin iş fırsatını*

*değerlendirmek yerine ya ben gelen yardımla hayatımı sürdürebiliyorum türünde bir hayat prensibi belirlemesi bu doğru bir yaklaşım değil… Biz bu şekilde bunları yardıma bağımlı hale getirdik. İhtiyaç sahibi dedik, yardım edilmesi gerekiyor dedik. Tamam buraya kadar güzel evet edilmesi gerekiyor ama o insanlara iş fırsatı sunmak lazım ki bu bağımlılık son bulsun."**(SÇ13)***

*"Çalışan yoksul kavramını biz hala oturtabilmiş değiliz… Sigortalı çalışmıyor, yardım almaya geliyor ve alıyor… Diğer tarafta tek gelir asgari ücret olan çocuk okutan, kirada oturan kişiye sen sigortalısın diye yardım vermiyorsunuz… Sosyal yardım mantığının da bir değişmesi gerekiyor… Yani öyle bir grup var ki bunu biliyoruz, görüyoruz,. Nereden hangi yardımı, ne zaman alacağını biliyor işte biz derneklerle çalışıyoruz. Daha yardım ilanı yapılmadan, başlamadan biz çalışmasını yaparken işte hangi bölgede çalışalım. Bunun bu dönem başlayacağını bilip gelip soranlar oluyor işte şu yardım ne zaman başlayacak, başlatmadınız işte şu dönem başlaması gerekti. Hani bunu bir geçim hale dönüştürmüş olanlar var. Diğer tarafta da gerçekten çok ihtiyacı olup hiçbir şeye erişemeyen, bilmeyen böyle bir yardım verileceğini haber olmayan kişilerde var."**(SÇ27)***

Bu konuda bir kadının ifadesi, şu şekildedir:

*"Mesela yetim şeylere, yetim ve dul kadınlara mesela bir destek verseler en azından onlara geliştirseler o konuda kendimizi daha iyi güçlü hissedeceğimizi düşünüyorum. En azından bize destek verseler biz de hani yükseliriz anlamında. Çünkü bize biri el atmadığı sürece biz hiçbir şey de görünmüyoruz."**(GK15)***

3.3.2. Piyasaya ve İş Ortamına İlişkin Öneriler

"Piyasaya ve iş ortamına ilişkin öneriler" kategorisi altında, 5 kod oluşturulmuştur. Bunlar; iş yeri uyum faaliyetlerinin geliştirilmesi, sendikal örgütlenme ve sosyal hakların sağlanması, devlet denetimi: güvence ve adalet, iş-yaşam dengesini yakalamak ve bilinçli işverenlerle Suriyeli kadınları istihdamda güçlendirmek şeklindedir.

3.3.2.1. İş Yeri Uyum Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

İstihdam, belki de en çok araştırılan entegrasyon alanını oluşturmaktadır (Castles vd., 2001). İstihdam, ev sahibi topluma aidiyet geliştirmek için olmazsa olmaz alanlardan biri olmakla birlikte, entegrasyonu kolaylaştıracak bir araç olarak görülmektedir (Ager ve Strang, 2008, s.170). Göç çalışmalarının en önemli konularından birin oluşturan uyum konusu, genel bağlamda sosyal uyum olarak ifade edilirken, iş yeri uyum faaliyetleri de sosyal uyum faaliyetlerinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Türkiye, geçici olarak düşünülen göç, kalıcı bir hal almaya başladığında diğer bir ifadeyle acil durum geçtiğinde, mevzuat geliştirme ile birlikte ilk olarak uyum faaliyetlerine odaklanmıştır. Sürece bakıldığında -ki bu çalışmanın da sürecinde karşılaşılan kadınlara bakıldığında- uyumun tam olarak sağlanamadığı görülebilir. Suriyeli kadınlar özelinde uyumun, iş yerinden hareketle kurgulanması gerektiği, bunun, dışardan desteklenerek kadınların işe erişimlerinin ve işte kalmalarının sağlanmasının olanaklı olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca, iş ortamlarında ayrımcı uygulamaların da önlenmesinde, iş yeri uyum faaliyetleri oldukça önemli görülmektedir. Bu açıdan, entegrasyon konularında daha etkin ve tutarlı bir politika geliştirmenin sürdürülebilmesi için, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin, göçmen kadınların seslerini de içermesi gerektiği sonucuna varılabilir (Duran, 2018, s. 54). Bu konuda katılımcılar, şunları ifade etmişlerdir:

> *"Oradaki sosyal uyumu teşvik eden bir ortam olmalı. Yani ne insanların birbirine karşı böyle din, dil, ırk ya da işte uyruk demeden insanca yaklaşımı sağlayabilecekleri bir ortam yaratmaları gerekiyor. Şimdi burada şöyle bir şey var, ben bir işveren olarak düşünüyorum. Diyelim ki ben bir işverenim benim gün sonunda orada çıkartmak istediğim hedef nedir? İşin yapılması tamamlanması ve hani işveren acısından bakarsanız kar maksimizasyonu. Bunu sağlamanın yolu aslında problemlerin elemine edilmesi, yani azaltılması. Şimdi iki toplum arasında iki ırk arasında iki farklı dini görüş arasında çıkabilecek herhangi bir problem…Yani bunun önündeki engellerden birisi olacaktır. Bu noktada da bir toplumu tutup bir toplumu bırakmak yerine ya da işte bir toplumu ayrıcalıklı kılıp diğer toplumu ayrıcalıklı kılmamak yerine işverenlerin tamamen iki toplumuda kucaklayıcı ve tamamen iş odaklı yaklaşması gerekiyor."* ***(SÇ13)***

*"Evet işverenlerin bu konuda istekli olması gerekiyor. Çünkü hani böyle bir iş gücü talebi var, bunun ortamının yaratılması gerekiyor. Özellikle sosyal çalışmacı dediğimiz artık büyük işletmelerde de bu pozisyon artık önemli bir pozisyona geliyor, iş barışını sağlayabilmek adına iş barışını kurgulayabilmek adına ve mümkünse yapabiliyorlarsa kolaylaştırıcı olmaları adına… aradaki köprüyü yaratabilecek profilin ve etkinliklerin oluşturulması gerekir."**(SÇ21)***

*"Güzel çalışan şeyler vardı eskiden artık olur mu bilmiyorum olur muhtemelen işte iş yeri uyum programları mesela güzeldir. İşte istihdam desteğiyle başlayan ve hani iş yerinde uyum süreçlerine dair işte hani mesela ILO'nun bir ahbaplık programı vardı… Bu benzeri uygulamalar güzeldir aslında. Hani iş yerinde o uyum sürecinin yakalanmasına ve korumasına dair belki teknik diyebileceğim bir desteğin verilmesi belki oyunlarla belki işte psikolojik desteklerle belki ne bileyim psikolojik demeyeyim de koçluk danışmanlık destekleriyle. İş yerindeki uyumunu desteklenmesi… iş yerindeki dışlama, negatif söylemler, mobingler ve evet, ayrımcı tutum yüzünden oluşan olumsuzluk oluşturan istihdam zinciri kırılmalı, kırılması çok iyi olur. Bunun için de olması gereken iş yeri uyum programlarıdır."**(SÇ25)***

Kadınların, bu konudaki ifadeleri ise şu şekildedir:

*"Yani mesela Türk firmaları biraz daha Suriyeli çalışan istihdam ederse mesela onların kotası vardır. Ve hani dediğim gibi herkesin kafası farklı bir şekilde çalışabiliyor. Ayrımcılık yapmasak mesela her bir firmada 2 tane 3 tane olursa hani şey olur hem, onlar da bir şeyler katabilir. Bunlar da onlara bir şeyler katabilir. Aslında insanlar böyle iletişim kursa birbirine çok bir şey katar ama biz iletişim kurmayı yani çok bilmiyoruz."**(GK1)***

*"Yani biraz daha kadın erkek eşitliğine dikkat eden bir patron kafası, patron yapısı olsa iyi olur."**(GK7)***

"Yani sadece bu patronlar insan olarak görsünler sadece. Suriyeli, Türkiyeli diye fark olmasın sadece insan olarak görsünler, cinsiyetini vatanını yani milletini görmesinler. Bunun içinde sürekli bir arada bir şeyler yapmak iş yerlerinde iyi

*olabilir. Tamam aynı yerde çalışıyoruz ama çoğu zaman iletişim yok aramızda. Bunun için bir şeyler yapılsa iyi olur."****(GK21)***

3.3.2.2. Sendikal Örgütlenme ve Sosyal Hakların Sağlanması

Sendikal koruma, iş yaşamı adına oldukça önemli kazanımlar sunan demokratik bir davranış ve tutum olarak görülmektedir. Emek sürecinde, ayırt etmeksizin tüm kesimlerin savunuculuğunun yapılması ve haklarının geliştirilmesi sendikaların en önemli görevlerindendir. Göçmen alanında özellikle kadınların istihdam sistemi içerisinde, sendikaların aktif rol oynamaları gerekmektedir. Geçici koruma altında olan kadınlar, bir statüye sahip olmalarına rağmen iş yaşamında düzensiz göçmenlerle benzer bir konumda yer almaktadırlar. Sendikal faaliyetlerin yetersizliği, göçmen kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve haklarının korunması konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Sendikal örgütlenme, göçmen kadınların haklarını daha etkin ve kolektif bir biçimde savunmalarını sağlayabilir. Düzensiz göçmen işçiler, genellikle kötü çalışma koşulları ve insan hakları ihlalleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle, sendikal koruma özellikle düzensiz göçmen işçiler için kritik bir öneme sahiptir (Tokol ve Emirgil, 2022, s. 2516-2517). ILO (2013, s. 7), kadın işçilerin durumunu iyileştirmek için alınacak önlemlerin, ilgili işçiler ve işveren örgütleriyle işbirliği içinde belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, Türkiye'de göçmenlerin sendikal haklarına ilişkin sendikaların konuyla ilgili kısıtlı çalışmalarının olduğu görülmektedir (Coşkun ve Karataş, 2024, s. 91/94). Suriyeli kadınların, istihdamda tutunabilmeleri ve en önemlisi istihdama dahil olabilmeleri için sendikaların konumlanması ve bu masanın önemli bir paydaşına düşen sorumluluklar bağlamında harekete geçmesi gerekmektedir. Erdoğdu (2018, s. 119), göçmen işçilerin sorunlarını çözmekte potansiyel olarak önemli bir rol oynayabilecek sendikaların, göçmenlerle iletişim kurma konusunda yetersiz kaldığını belirterek eleştirmiştir. Sendika yöneticileri ve üyelerinin, Suriyeli göçmenler için yalnızca eşit haklar talep ettiklerini, ancak bu taleplerin söylem düzeyinde kaldığını, hatta Suriyeli göçmenlerin, Türkiye işgücü piyasasında olumsuz etkileri olduğuna dair endişelerini dile getirildiğini ve insani kaygıların ikincil kaldığını belirtmiştir. Bu sebeple, kadınların bilinçlendirilerek, bu hakkın oluşması için çabalaması konusunda destek olmak oldukça önemlidir.

Bununla birlikte sendikal koruma, iş yerlerinde Suriyeli kadınların, psikolojik iyilik hallerinin ve sosyal olanaklarının geliştirilmesi için oldukça işlevsel olabilme potansiyeline sahiptir. Bernstein, Benjamin ve Motzafi-Haller (2011)'e göre, kadınların, sömürücü işlerde çalışmak zorunda kalmalarının ardında, ikili sorumlulukları, toplu taşımanın yetersizliği ve çocuk bakımı gibi olanakların olmayışı gibi yapısal etmenler ile zayıf eğitim ve az iş deneyimi gibi kişisel engeller yatmaktadır. Bu durum, kadınların alternatif işlere erişimlerini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Reid ve LeDrew (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların ağır ev içi sorumluluklarının ve ulaşım olanaklarının yetersizliğinin, güvenli ve istikrarlı bir iş bulmalarını zorlaştırdığı belirtilmiştir. Ayrıca, eşlerinin bakım görevlerini paylaşma konusundaki isteksizliği, kadınların kendilerini geliştirme olanaklarını daha da kısıtlayarak, onları sürekli bir dezavantajlılık ve işsizlik döngüsünde bırakmıştır. Çalışmamıza katılan birçok kadın, istihdama dahil olurken ve dahil olduktan sonra devam ettirirken en önemli konulardan birinin, ulaşım, yemek vb. gibi sosyal olanakların eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. Buna dair saha çalışanları, şunları belirtmişlerdir:

> *"Yani toplu hareketlerin her zaman ses getirdiğini düşünüyorum. Ben de sendika üyesi olarak bir kadın olarak söylüyorum. Bir şey olmalı. Birlik. Bir kişinin çok sesi çıkmıyor. Haklar noktasında savunuculuk noktasında toplu hareket her zaman daha fazla ses getirir. Kadınlar noktasında da bunun önü açılmalı aslında sadece kadınlar değil bildiğim kadarıyla göçmenler sendikaya pek üye olamıyorlar. Ki Suriyeliler zaten kayıt dışı hani bu sendikanın yapısına ters bir durum. Bu noktaya bir çözüm olsa aslında sendikalar kadınların haklarını savunabilir en azından bir sesleri çıkar."* ***(SÇ7)***
>
> *"Hepsi insana yakışır bir şekilde işler olmalı, iş ortamı olmalı. Mesela kadınların işte çalışabilmesi için servisti, kreşti ne bileyim iş yerindeki tuvaletlerin ayrı olması işte ne bileyim. Yani bir sürü şey var. Bunlar sağlanmalı."* ***(SÇ18)***
>
> *"Bir kere kadının çalışması için güvenli alan yaratmak gerekiyor. Ama zannetmeyin ki bu güvenli alan sadece kadınların bir arada olduğu bir çalışma ortamı yaratmak olsun. Bu aksine bu eşitsizliği uzun vadede çok pekiştiren bir şey ama size şöyle söyleyeyim işte kadınlara ait özel alanlar vakit geçirebileceği, sosyalleşeceği alanlar ya da işte kadın tuvaletlerinde hijyenik petlerin bulunması.*

*Ya da işte kreş hizmeti verilmesi bütün bunların hepsi kadının aslında hem temel ihtiyaçlarını gideriyor hem de birey olarak kıymetli olduğunu hissediyor ve verimliliği artıyor ve daha güvende hissediyor."**(SÇ12)***

*"Şimdi öncelikle insan onuruna yakışır bir iş mi? Buna bakmak gerekir işte alınan ücret ne durumda? İşte sosyal güvencesi var mı ki bunları geçtim? Daha temel hak olarak çalıştığı alanda işte kadınlardan bahsediyoruz. Birçok işletmenin tuvaleti yok. Kadınlar orada çalışıyor ama çok daha uzak bölgelere belki o bölgede bulunan bir ortak alana veya bir camiye tuvalet için gitmesi gerekiyor. Aslında bu bunu da duymuyoruz. Birçok kadın için işten ayrılma sebebi olabiliyor işte o bulunan çalışılan yerin işte hijyen koşulları ve bunlar da önemli. Özellikle toplu taşıt yürüyerek erişilebiliyor mu işte toplu taşımaya yakınlığı nedir ki bir tık daha ilerde işverenin çalışana muamelesi nasıl? İşte özellikle daha kırılgan bir grup olduğunu bildiğinde işte o işe muhtaç olduğunu düşündüğümde çok insan onuruna yakışmayan davranışlarda bulunulabiliyor."**(SÇ27)***

Kadınların ifadeleri ise şu şekildedir:

*"Bir yerde çalışınca orda çalışan oldum ve işçiliğim iyi o sebeple daha çok kazandım. Ancak orda fazla kalamadım. Çünkü benim evimle iş yerim arası çok uzaktı. Aldığım para yol parasına gidiyordu. Hani servis ve yemek imkanı yoktu kazanç buraya gidince bir anlamı olmuyordu. Çocukları ihmal ediyordum ev işlerimi ihmal ediyordu buna değmiyordu kazandığım o yüzden bıraktım."**(GK7)***

*"Bazen işe giderken motorla gelenler oluyor. Taciz ediyorlar. Geçen hafta perşembe günü bir tane genç motorla işte yoldan geçerken baya şey yaptı, temasta bulundu. Baya korktum, ağladım işte hani niye bu oluyor falan işte o nedenle çok korkuyorum ama elimden geldiğince dikkat etmeye çalışıyorum ki zaten hiç kimse ile şey yapmıyorum da ama yine de karşımıza çıkıyor. İşte bir servis olsa gidip gelmek böyle şeyler için daha iyi olabilir"**(GK14)***

3.3.2.3. Devlet Denetimi: Güvence ve Adalet

Kaas ve Manger (2012, s. 1), ayrımcılığı ölçmenin özellikle veri toplama sürecinde zorlayıcı olduğunu belirtmektedir. Bu zorluk, otorite ve yetki sahibinin tarafsız davranmaması, bilgileri gizlemesi ve bu tür ayrımcı uygulamaların varlığını reddetmesinden kaynaklanmaktadır. Kamuoyu açısından göç ve göçmenlerle ilgili konular politik olması sebebiyle, tartışmalı konulardır. Devlet kurumlarının, bu konudaki tutumu, konunun daha da tartışmalı hale gelmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, bu çalışma bağlamında göçmen kadınların istihdamına ilişkin fikir sunabilecek İl Göç İdaresi, İl İŞKUR Müdürlüğü ve İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü çalışmaya ilişkin görüşmek istememişlerdir. Kamu kurumlarının daha şeffaf bir yol izlemesi, başta tüm göçmenler olmak üzere Suriyeli kadınların istihdam süreçleri için oldukça faydalı olacaktır. Katılımcılar, göçmen kadınların istihdamında devletin düzenlemelerin yanı sıra denetiminde sıkı yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"İşverenler de burada işte hakkını arayamayan işte aynı zamanda belli haklara sahip olmayan işte sigortasız çalıştırabileceği daha düşük maliyetli çalıştırabileceği elemanları şey yapıyor. Tabii burada da bu süreç çok böyle kontrollü gitmiyor tabii Türkiye'nin bu genel yapısal bir problemi. Yani devlet işverenin çok fazla kontrol edemiyor. Birçok açıdan ama yapısal bir problem yani sadece mülteciler özellikle yapmış oldukları bir şey değil. Yani hani bir de hani bir şeyi de kabul etmek lazım. Şu anda Türkiye'de bulunan mülteciler o geçici koruma altında diyen adlandırdığımız kişiler Türkiye'deki ara eleman istihdamının büyük bir kısmını sağlayan bir kesim olarak şey yapıyor tabii o yöne yapılacak herhangi bir baskının da üretim tarafında ciddi bir boşluk oluşturabileceğini de görüyorlar. Bu anlamda yani belli başlı atılması gereken adımları bu yüzden atmıyorlar diye düşünüyorum."* ***(SÇ13)***
>
> *"Devlet sadece yukarıdan bakışla olmaz, direk devlet sahada ekipleriyle dahil olması gerekiyor… Atıyorum ben şu firmada çalışıyorum değil mi? Atölyede falan çalışıyorum ve iş yerimde bir sıkıntım olduğu zaman ya atölye içerisinde devletten bir kurumdan temsilci olabilir, çalışan biri olabilir ya da haftada biri denetime gelebilir… Kontrol etsin durum nasıl gidiyor diye biz bunu aslında psiko-sosyal*

*programımızda yapıyoruz. Ama tabi devlet tarafından yapılması daha etkili olur."**(SÇ9)***

*"İşverenler noktasında zaten aslında baktığımızı yasal olarak. Yapmaları gereken zorunluluklar var. Bunlar takip edilmiyor, düzenlenmiyor, kontrol edilmiyor. Hani zaten bu şartlar aslında yasal olarak sağlanması gereken şartlar var diye biliyorum. Bu şartları karşılama konusunda hiç çekinceleri yok. Kontrol ve düzen yok. O yüzden gerçek kelimenin anlamıyla kendi borularını öttürebiliyorlar. Bir tık belki kontroller yapılsa ve gerçekten yapılırsa daha sağlıklı olabilir tabii ki."**(SÇ28)***

*"Takipte olmaları gerekiyor. Hani bir iş yerini takip aldığınızda kaç çalışanı var? Kayıt dışı çalışan var mı? Kayıt altında olan var mı? Hani bu zaten halkın yapabileceği bir şey değil. Belediyelerin ya da kamu kurumlarının yapabileceği bir şey diye düşünüyorum."**(SÇ3)***

3.3.2.4. İş-Yaşam Dengesini Yakalamak

Ev kadınları tüm zamanlarını karşılıksız emekle geçirirken, ücretli işlerde çalışan kadınlar iş ve ev arasında bir denge kurmak zorunda kalırlar. Bu durum, kadınlar için "ikinci vardiya" ya da "ikili iş yükü" olarak adlandırılmaktadır. Kadınların, ev işleri ve bakım sorumlulukları ile uyumlu işlerde çalışma eğilimlerinin temelinde, ev ve iş yaşamı arasında denge sağlama ihtiyacı yatmaktadır. Ancak, ücretli işlerde harcanan zamanın azalması, ev içi iş yükünün artmasına neden olmaktadır. Bu da, ücretli işlerdeki zaman kısıtlamalarının cinsiyetçi iş bölümünde bir değişikliğe yol açmadığı ve erkeklerin ev işleri ile bakım sorumluluklarına daha fazla katılmalarını sağlamadığı anlamına gelmektedir (Özateş, 2015, s. 32-33). Bu durum, iş-yaşam dengesinin kadınlar için geliştirilmesinin gerekliliğini yansıtmaktadır. Suriyeli kadınların da istihdam süreçlerinin sağlıklı bir şekilde şekillenmesi için, iş-yaşam dengesinin uygulanması ve bunların takip edilmesi, denetlenmesi gerekmektedir. İş-yaşam dengesini sağlayabilmeleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin gerekliliği olan, bakım ve ev içi sorumluluklarının desteklenmesi ve bu şekilde kadınların istihdama erişmeleri ve daha uzun süre kalmaları sağlanabilir. Doymaz ve Karataş (2024, s.1463) endüstriyel alanda, endüstriyel sosyal hizmet bağlamında feminist sosyal hizmet uygulamalarının gerekliliğini inceledikleri çalışmalarında,

endüstriyel alanda feminist sosyal hizmetin, kadın işçilerin iş-aile yaşam dengesini sağlamak ve iş verimliliğini artırmak için destek sunabileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, potansiyel sorunları önlemeye yönelik çalışmaların geliştirilmesinde ve kadın işçilerin ataerkil baskılardan arınmasını amaçlayan mikro, mezo ve makro düzeyde stratejilerin planlanmasında bu yaklaşımın işlevsel olabileceğini vurgulamışlardır. Bu çalışma kapsamında da, katılımcılar, iş yaşam dengesini sağlayacak uygulamaların gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"Aslında uzaktan çalışma seçenekleri, esnek çalışma saatleri gibi düzenlemeler, kadınların iş ve aile yaşamlarını daha iyi dengelemelerine yardımcı olabilir."**(SÇ1)***
>
> *"Aslında valla hocam mesai saatleri düşürülürse herkes için hani kadın açısından çok daha iyi olur. Çünkü kadınların sorumlulukları hem evin içinde hem evin dışında olduğu zaman çok zorlanıyorlar. Ben bekarım bu beni çok etkilemiyor ama çocuklarına bakan, çocuklarını evde bırakan anneler var. Günde 10-11 saat çalışmak zorunda kaldıkları zaman. Kendi çocuklarına, kendine, evine vakit ayıramıyorlar."**(GK3)***

3.3.2.5. Bilinçli İşverenlerle Suriyeli Kadınları İstihdamda Güçlendirmek

İstihdam süreçlerinin önemli bir halkası olarak işverenlerin bilinçlendirilmesi, Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde önemli konulardan biri olarak saha çalışanları tarafından vurgulanmıştır. İçduygu (2004, s. 56)'ya göre, Türkiye'deki işverenler için sigorta ve sendikalaşma haklarından mahrum, çalışma izni ve sağlık güvencesi olmayan kaçak işçileri çalıştırmak, karlılık açısından avantaj sağlamaktadır. Bu durum, aynı zamanda Türk işçilerin ücretlerinin düşük tutulmasında ve sendikalaşmanın zayıf kalmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle, yasal olmayan girişlerle veya vize süresini aşarak ülkede kalan göçmenlerin düşük ücretlerle ve daha fazla çalıştırılması, işverenler için cazip hale gelmektedir. Canefe (2018), Suriyeli kadınların sosyal ve ekonomik dönüşümlerine odaklanarak, yasal statü eksikliği nedeniyle işverenlerin kadınlar üzerinde cinsiyetçi bir aşırı çalışma baskısı oluşturduğunu vurgulamıştır. Bu durumun, kadınları güvencesizlik, yoksulluk ve yerinden edilme yoluyla marjinalleştirdiğini savunmuştur.

Buradan hareketle işverenler, iş ortamlarında insan haklarını önceleyen, eşitliği sağlayan ve ayrımcılığı gözeten bir tutum takındığında, kadınların istihdamda kalma süreleri artacak, sık sık iş değiştirme durumları son bulacak ve en önemlisi kayıt dışı çalışma ve doğurgalarına ilişkin daha kararlı bir biçimde hareket edilebilecektir. Bu konuda, yerel yönetimlerin ve STK'ların kısmi bilinçlendirme çalışmaları bulunmaktadır. Ancak bu yeterli görünmemektedir. Bunun, daha etkili bir biçimde yapılması gerekmektedir. Bugün, özellikle iş dünyasında değerlendirmeler yapılırken, toplumsal cinsiyete ilişkin göstergeler önemli değerlendirme parametreleri olarak görülmektedir. Bu minvalde düzenlemeler yapılarak, küçük çaplı ya da geniş çaplı olsun işverenler teşvik edilmelidir. Katılımcılar, işverenlerin göçmen istihdamında bilinçli olmaları gerektiğini belirtmişlerdir:

> *"İşverenlere de yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir. Burada tabii ki yerel belediyelerin, sendikaların, sanayinin de bu konuları teşvik edici ve bu eğitimlere yönlendirici olması gerekir."**(SÇ8)***
>
> *"İşverenler biraz daha adaletli davranmalılar burada mesela Suriyeli işverenler de var Ünaldı tarafında tamamı Suriyeli fakat Türk' de çalıştırıyor. Gayet eşit şartlarda çalıştırıyor ve bu zamana kadar oradan hiç bir sorun yaşanmadı. Çünkü herkese eşit davranıyor. Neden çifte vatandaş adam hem Suriye'de yaşamış hem burada yaşamış ikisinin eşitliğini gözetleyebiliyor. Bu kafada işverenler olursa sorunlar aza iner. Bu da işte eğitimle olur ancak"**(SÇ15)***
>
> *"Bu ırkçılık kafasından çıkmaları gerekiyor. Türklere ne sunuyorlarsa aynılarını Suriyelilere de sunmak zorundalar ve mümkünse sigorta yapılması gerçekten iyi olur, insanların da kalıcılık sağlaması için hem de ve orada değer verildiğinin görünmesi lazım. Kendisine hani 5 gün geldin tamam artık seni istemiyorum diye yollamasınlar. Bir zahmet ki zaten uluslararası uı organizasyonlar biz insanları yönlendirdiğimiz zaman asla sigortasız çalışmasını kabul etmiyorlar."**(SÇ24)***
>
> *"Ya bir şeyi bence işverenlerin şu mantıktan kurtulması lazım. Kadın emeği hep öyle. Yedek iş gücü olarak algılanıyor. Anladınız mı yani? Artık dünya öyle bir dünya değil. Bakın gerçekten gidin. Dünyanın her tarafında artık kadın emeği üzerine dönüyor her şey. Kadınlar daha başarılı. Bizim kurumumuzda biz 10 tane çalışanımız var, ikisi erkek. 8 tanesi kadın, hepsi genç kadınlar, üniversite*

*mezunları ve canavar gibiler yani şey açısından. Çünkü erkek egemen sistem aslında erkekleri daha kırılgan hale getiriyor."**(SÇ14)***

3.3.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İş Ortamları

"Toplumsal cinsiyete duyarlı iş ortamları" kategorisi altında, 2 kod oluşturulmuştur. Bunlar; Suriyeli kadınlara kapı açmak: eşitlik için fırsatlar oluşturmak ve erkek ve aile eksenli farkındalık ve duyarlılık eğitimleri tasarlamak şeklindedir.

3.3.3.1. Suriyeli Kadınlara Kapı Açmak: Eşitlik İçin Fırsatlar Oluşturmak

İstihdam sürecinde kadınlar, her daim geri planda görülmektedir. Bu sebeple, pozitif ayrımcılığın yapılması gerekmektedir. Bilerek ve isteyerek kadınlardan yana bir taraflılık geliştirilmelidir. KADAV (2017)'ın "'Kadın Kadının Yurdudur' Göç ve Cinsiyet Temelli Şiddet Çalıştayı Raporu" nda, çözüme yönelik birtakım öneriler sunulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı algının dönüştürülmesi, kız çocuklarının eğitime entegre olabilmesinin kolaylaştırılması için savunuculuk faaliyetleri, en yaygın biçimde yasal bilgilendirme/farkındalık, istihdama yönelik politikalar, kadınların ekonomik yönden güçlendirilmesi, erkekler arasında yapılacak çalışmalar için baskı oluşturma, Türkiyelilerin, Suriyelilere yönelik algısını dönüştürmeye yönelik politikalar, anadilde sosyal yaşamlarını sürdürebilmelerinin önünü açmak, Türkçe öğretimi konusunda doğru bir strateji geliştirmek, daha çok karşılaşma kanalı, erken ve zorla evlilikler ve çoklu evlilikler konusunda politika üretmek ve kampanya örgütlemek vb. şeklindeki bu öneriler daha eşit fırsatların kadınlar açısından oluşturulması konusunda önemli görülebilir. Katılımcılar, Suriyeli kadınların, istihdama yoğun bir biçimde katılımını teşvik etmek için politikalar üretilmesi gerektiğini belirtmişlerdir:

"Şimdi dediğim gibi, eğer kadınlar istihdam edilecekse hani böyle geçici, nasıl deyim? Boşluk doldurucu olmaması lazım. Eğer biz kadınların tabi bunun için de öncelikle kadınların iş hayatında da istihdamda da görünür olmaları için, onların sorunlarını bilen kendi cinslerinden karar mekanizmasına, karar verici olan yani hem cinslerinin olması lazım. Çünkü sorunu biliyor değil mi? Kadınların sağlık

*aylık rutin sıkıntıları olabilir doğum İzinleri olabilir, hamilelik olabilir yani birçok sorun kadını burada etkiliyor. Bunun için ne yapacak? Kadının öncelikle evet donanımlı alt yapısı eğitimi, çalıştığı iş ile ilgili güvencesi, bunların sağlanıyor olması lazım. Bir takım güvenceler verilmesi lazım ki kadın o işte sağlam ve sürekli devam edebilsin."**(SÇ8)***

*"Ailenin yapacağı şey onların, erkeklerine çok büyük eğitim verilmeli. Sertleri de var. Korumak için sert olanlar da az önce hep böyle sanki erkek her türlü zorluğa göğüs geriyor da kadını koruyor dedim. Ama kadın evlerde neler yaşıyor? Bilmiyoruz ki kadınla iletişim kuramıyoruz. Onları böyle biraz daha toplumla uyumlu hale getirmek lazım buna da çocuklarından başlamalı… Biraz böyle şeyler uzun vadede gerçekleşiyor. Çünkü şu an çok getto da yaşıyorlar. Kapalılar yani yeni bir şey teklife kapalılar."**(SÇ5)***

*"Yani çalıştırmamak için yani bence sadece yani kadını desteklemek, o da çok amaçlı olmuyor. Yani bunu nasıl diye yani bir program olması lazım. Yani hem çocuklara desteklemek hem kadının desteklemek hem de mesela eşine ya da babası ya da kardeşine o da desteklemesi olsun yani. Çünkü ben bir program yapsam o zaman sadece kadının desteklemek yeterli olmuyor."**(SÇ19)***

*"Bu açıdan acil aksiyonların alınması gerekiyor fikrini ben sizinle paylaşabilirim. Hani bunlar ne olabilir? Kadın istihdamının teşvik edilmesi gibi kadın istihdamın önünün açılması, kurumlar, firmalar bu konuda. finansal teşviklerle desteklenmesi kamuoyunda bununla ilgili pozitif ayrımcılık, pozitif farkındalık yaratılması gibi aktiviteleri paylaşabilirim sizinle."**(SÇ21)***

Kadınların, bu konudaki söylemleri de iş ortamlarında oldukça katkı sağlayacakları yönünde şekillenmektedir. Bu bağlamda kadınların, desteklenmesi ve onlara kendilerinin de söyledikleri gibi müsaade edilmesi gerekmektedir. Kadınların bu konudaki beyanları, şu şekildedir:

"Ya bence hani kadınlarda böyle bir yerde rol alabilmeli ve bunu toplumsal olarak müsaade etmeli nasıl diyeyim? Mesela ben bir kadın mühendis olarak sahaya çıkmak isterim, görmek isterim ama ne bileyim sahada çok böyle uygun olmayan şeyler de olabiliyor. O yüzden bunun ortamları biraz daha sağlam olması

*lazım. Bunu zamanla olur yani ne bileyim, toplum da bunu kabullenmeli. Çünkü mesela işte sahaya çıkan bir kadın herkes böyle hani ters bakışıyla bakarsa hani bunun burada ne işi var der gibi?...Buna firma müsaade etse de toplum müsaade edemiyor, edemeyebiliyor. O yüzden hani bu bence biraz toplumdaki düşünceyle bağlı bir şey… Yani bence hani erkekte kadın kafası çok farklı çalışıyor. Hani farklı böyle farklı bir bakış açısı olabiliyor. O yüzden hani bu yerlerde de kadın olması onlara bir şeyler de katabilir… Yani kadınlar sonuçta toplumun yarısı o yüzden ona biraz daha müsaade edilmeli."**(GK1)***

*"Sürekli devam eden bir şey hocam mesela biz bir yere buradan örnek vereyim, bir şey diyorlar arkadaşlara. Ben geldikten sonra sadece 2 tane çalışan kadın vardı. Burada vakıfta 2 yıl önce burada hiçbir çalışan kadın yoktu. Biz geldikten sonra belki daha fazla artış var. 8 tane çalışan kadın var. Vakıfta ilk geldiğimizde hani verimliliği gördükten sonra iş ortamında nasıl adaptasyon sağladığını gördükten sonra almaya başladılar. Ha tamam o zaman çalışabilirler."**(GK3)***

*"Kadınlar zaten yaptıklarını yapıyorlar. Erkekler her türlü fırsata şeyle ama kadınlar daha fazla destek alsınlar ki daha ayakta durmayı öğrensinler, kazanmayı öğrensinler, kadınlara daha fazla fırsat tanınsın isterim."**(GK19)***

Özellikle kadınların kendilerini güvende hissetmelerinde ve toplumsal cinsiyetin iş ortamlarında, kadınların güvenliği için efektif bir biçimde kullanılması, uyum faaliyetlerinin de önemli bir hız kazandırıcısı olarak görülebilir. Kadının, istihdama erişmesi ve eriştikten sonra orada kalması için iş yerlerinde uygulanabilecek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için bazı toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının, iş ortamlarında hakim olması gerekmektedir. Konuya ilişkin bir saha çalışanı, şunu bildirmiştir:

"Dolayısıyla hani iş yerindeki mevcut ortamı bir kere güvenli olması hani eğer işte o iş yeri benim iş yerimde tacize sıfır tolerans diyorsa bunun için bir politika belgesi varsa bunun için büyük kurumsal şirketlere gerek yok bakın. Yani bir fabrikada sıfır tolerans politika belgesi çıkarabilir ya da böyle bir politika belgesinin çıkarmasa da. Yaşanmış bir olay üzerinden bu mesajı çalışanlarına verebilir. Eğer bir çalışan bir kadın çalışanı, bir erkek çalışan taciz etmişse bunun

*işine son verilmişse o işletmede. Bu mesela yeterli bir şey oluyor. Bu 10 yıl öncede olmuş olabilir. Biliyor ki orada çalışan bu iş yerinde böyle bir şey ortaya çıkarsa işinden olur."**(SÇ12)***

3.3.3.2. Erkek ve Aile Eksenli Farkındalık ve Duyarlılık Eğitimleri Tasarlamak

Eğitim konusu, toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın ve bilincin geliştirilmesi de oldukça önemli ve gereklidir. Ancak, bu eğitimlerin tek taraflı olması sadece kadınlardan hareketle bir ilerleme kaydedileceği düşünülerek, onlar üzerinden şekillenmesi bir şeylerin değişmesine olanak sağlamakla birlikte bu, eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda, konunun faillerinin de sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Erkeklerin cinsiyet-bilinçli-olmayan ve cinsiyet-bilinçli rollerini açığa çıkararak (Holmgren ve Hearn, 2017) bilinç oluşmasında eğitim oldukça önemlidir. Suriyeli kadınların, istihdama erişim ve istihdamda kalmalarında en önemli etken, evin erkekleri ve ailelerdir. Doymaz ve Karataş (2024, s. 1473)'ın endüstriyel sosyal hizmet bağlamında feminist sosyal hizmet temelli çalışmasında, kadın işçilerin özel alanda yaşadığı cinsiyet eşitsizliği sorunlarında erkeklerin de rolü olduğundan, istihdam edilecek, endüstriyel sosyal hizmet uzmanları tarafından, erkeklerin de feminist bilinçlendirme çalışmalarına dahil edilebileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, ev içi emeğin adil paylaşımı, ebeveynlik rolleri, ücret yönetimi ve iş-aile çatışması konularında eğitimlerin, bu alanda olumlu etkiler oluşturabileceğini vurgulamışlardır. Bu sebeple, erkek odaklı eğitimlerin artırılması ve ailelerin sürece dahil edilerek bilinçlendirme faaliyetlerine onların da katılması oldukça önemlidir. Bazı saha çalışanları, buna ilişkin denemelerinin olduğunu ve bunun faydalı olabileceğini gördüklerini ifade etmiştir. Katılımcılar, eğitim ve bilinçlendirme ile göçmen ailelerinin ataerkiye dayalı aile yapısının dönüştürülmesi gerektiğini dile getirmişlerdir:

*"Cinsiyet eşitliği eğitimleri, cinsel tacize karşı sıfır tolerans politikaları ve şiddetle mücadele mekanizmaları güçlendirilmeli. İstihdam fırsatlarına eşit erişim sağlamak adına özel programlar ve teşvikler geliştirilebilir, toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci böylece artırılabilir."**(SÇ1)***

*"Aile eğitimleri çok önemli. Bunların da yapılması gerekiyor. Mesela (....)' nın baba destek eğitimleri vardı. Anne eğitimleri vardı. Şimdi öncelikle onların bir kültürünü öğrenmekte fayda var diye düşünüyorum. Nasıl bir aile yapısına sahipler? Orada eksik olan şeyler ne onları görüp kadınların hani eğer gerçek anlamda bu şeye ulaşamıyorsa eksikleri görüp o yönde bir güçlendirme yapılması lazım. Kadına da erkeğe de bunun neden olması gerektiği yönde belki ayrı bir program yapılabilir."**(SÇ8)***

Konuya ilişkin kadınların ifadeleri, şu şekildedir:

*"Aslında her ikisi tarafın eğitilmesi gerekiyor. Bu konuda hem erkeklerin baskıcı karakterinin olmaması gerektiğini, her şey belki ikna ederek ya da konuşarak halledilmesi gerekiyor. Ortak fikirler alarak halledilmesi gerekiyor. Kadınlar için de her şey boyun eğmemeleri gerektiğinin öğretilmesi gerekiyor."**(GK3)***

*"Aslında eğitim verilmesi gerek. Yani hatta bizler keşke yani bizim kurumumuz olarak keşke onlara ulaşabilsek biz hazırız onlara eğitim vermeye, oradaki kadınlara da, erkeklere de, işverenlere de aynı zamanda… Ama ne yazık ki babalara da çok da ulaşamıyoruz. Çünkü çoğu hani çalıştığı için işte beşten sonra müsait olabiliyor… Hani bazı ailelerde özellikle bu konular çok yasaklanıyor, zorlanıyor ya işte babalara eğitimler aile içi iletişim eğitimi verilse iyi olur ama dediğim gibi ulaşamıyoruz onlara."**(GK4)***

3.3.4. Aile ve Toplumsal Yaşama İlişkin Öneriler

"Aile ve toplumsal yaşama ilişkin öneriler" kategorisi altında, 1 kod oluşturulmuştur. Bu; çokkültürlü kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin sağlanmasıdır.

3.3.4.1. Çokkültürlü Kreş ve Çocuk Bakım Hizmetlerinin Sağlanması

Bakım yükü, geçmişten günümüze kadınlar açısından sorun oluşturan bir konudur. Göç ile birlikte artan bakım yükü, travmatik deneyimlerden gelen kadınların güvensizliğini artırırken, istihdama erişme ve orda kalma süreçlerini de etkilemektedir. Bakım

konusunda en önemli konu, çocuk bakımıdır. Suriyeli kadınların istihdama erişememesi, eriştikten sonra orada kalamamasının en önemli sebeplerinden biri çocuklarının bakımı konusudur. Katılımcılar, çokkültürlü bakım ortamlarının oluşturularak kadınların, yoğun olarak çalıştıkları bölgelerde, merkezi konumlarda bu merkezlerin artırılması gerektiğini ve buna ilişkin uygulamaların iş yerleri tarafından da geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Katılımcılar, Suriyeli kadınların, istihdamının desteklenmesi için ücretsiz çocuk bakım hizmeti verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"Şöyle sadece sıkıştığımız nokta hani biliyorsunuz onlarda biraz daha dediğiniz gibi aslında ataerkil bir yapıya sahip olduğu için çok fazla çocuklu kadınlar geliyor. Yani genel olarak baktığımızda çok fazla çocuk ve bunlar için biraz açıkçası hizmet modeli belirlerken çok zorlanıyoruz. Çünkü istihdama yönelik bir çalışma yapmak istesek çocuklar ne olacak? Yani çocuklara bir şey yapılması lazım. Bir kreş imkanı ya da işte farklı bir şey olması lazım. Hadi Türk kadınlarda şey yapıyoruz. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından SED adı altında kreş hizmetinden faydalanabiliyoruz. O da biraz uzun bir süreç ama. Şeyde mülteci kadınlarda böyle bir hizmet modelimiz yok."**(SÇ6)***
>
> *"Devletinde bazı şeyleri karşılaması lazım. Mesela kadın çalıştıracaksa demek ki kadının çocuğu olacak değil mi? Orada bir kreşin ve yakında bir yerde olması. Kadın iş çalışma saatlerinin kadının ihtiyaçlarına göre düzenleniyor olması. Kadına, mesela bakış açısını değiştirmek, toplum olarak bizim buna da ihtiyacımız var yani. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla bakmak burada, yani eşit olmak aynı olmak demek değil, biraz onu kavratmak anlamında belki"**(SÇ8)***

Konuya ilişkin bir kadın da şunları söylemiştir:

> *"Şimdi mesela benim bu çocuğum 3 yaşında evet ben yani şimdi bu biraz daha büyük olsaydı ya da okulda ya da kreşte olsaydı ben daha iyi çalışabilirdim. Daha kendimi geliştirebilirdim. Yani mesela açık eğitime yazıldım. Ben üniversiteye normal üniversiteye gidebilirdim ama işte çocuklarım olduğu için eve koşuşturduğum için bunları zorlukla şey yapıyorum."**(GK7)***

3.3.5. Medyaya İlişkin Öneriler

"Medyaya ilişkin öneriler" kategorisi altında, 1 kod oluşturulmuştur. Bu; birlikte yaşamak adına olumlu özellikleri öne çıkarmak şeklindedir.

3.3.5.1. Birlikte Yaşamak Adına Olumlu Özellikleri Öne Çıkarmak

Gerek geleneksel medya gerek yeni medya olarak ifade edilen sosyal medya, göçmenlere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı faaliyetlerin gerçekleşmesinde ve bu faaliyetlerin toplumca kanıksanmasında oldukça olumsuz roller üstlenmektedir. Medya, göçmenlerin mağduriyet yaşadığı durumları görmektense, genellikle onların fail olduğu durumları daha fazla sergilemektedir. Bu yaklaşım, göçmenlerin iç güvenliği, ulusal bütünlüğü ve ahlaki değerleri tehdit ettiği yönündeki düşünceleri güçlendirmekte, ülke kaynaklarının Suriyeliler için harcandığına dair inançları pekiştirmektedir. Bu da, Türkiye'de göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığını artırmaktadır. Birçok çalışma da bunu, desteklenmektedir. Ekici (2019, s. 695)'nin çalışması, Türk toplumunun, Suriyeli sığınmacıları; kültürel yapıya, sosyal ve ahlaki düzene, ekonomik işleyişe, güvenliğe ve temel hizmet alanlarına erişime tehdit olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Medyanın önemli bir güç olduğunu kabul ettiğimizde, bu gücün olumsuzluklar üzerinden değil olumluluklar üzerinden kurgulanması gerektiği, gerek saha çalışanları gerek Suriyeli kadınların kendileri tarafından ifade edilmektedir. Çoğu katılımcı, medyada ortaya çıkan olumsuz tutum ve söylemlerin, Suriyeli kadınların, sosyal yaşama katılımını engellediğini ve bununla birlikte istihdama erişmelerinin de önünde, medyadan yayılan ön yargı ve ayrımcılıklardan dolayı oldukça zorlandıklarını belirtmişlerdir. Suriyelilere yönelik, damgalayıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici dil ve söylem üzerine özellikle odaklanılmalı ve ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılmalıdır (Karataş vd., 2018, s. 63). Bundan dolayı katılımcılar, Suriyeler hakkında yapılan kötü haberlerin yanı sıra iyi haberlerin de yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir:

> *"Medyanın bu anlamda algoritması hep kötülüğe ve ırkçılığa yönelik bizim medyayla ilgili bir çalışma yapmamız gerekiyor. Hep söylüyoruz, bunu ötekileştirmeye de kadına da dönük. Yani Suriyeli bir kadın tacizi hak etmiyor. Ya*

*da aşağılanmayı hak etmiyor. Bir anneyse ne bileyim itilip kakılmayı otobüsten indirilmeyi, ayakta durmayı, yani bir insan neyi hak ediyorsa o da onu hak ediyor. Yani neyi hak etmiyorsa onu hak etmiyor. Dolayısıyla buna dönük bir bilinçlendirme hareketi medya üzerinden yapılabilir."**(SÇ5)***

*"Yani sürekli medyada Suriyelilerin başarı hikayeleri konuşulması gerekir. Sadece olumsuz yönleri gösteriliyor. Kamuoyuna medyada yani bu da yani iyi bir şey değil Suriyelilerin çok başarılı, başarılı bireyleri var. Başarılı öğrencileri var, başarılı öğretmenler var, mühendisler var, iş adamları var. Yani burada yatırım yapanlar çok daha fazla ama bunlara hiç medya da yer verilmiyor. Yani istikrar onlar için en önemli. Yani iyi yatırım yapmak için iş adamlarının yani genel olarak Suriyelilerin geleceği burada olacaksa veya gideceklerse onu belirtmek lazım Suriyelilere çünkü şimdi. Suriyeliler bütün gergin ortamda yaşıyorlar, bilmiyorlar. Gelecekte ne olacak?"**(SÇ10)***

*"Böyle vatandaş çok fazla biz hep kötü yanlarını kullanıyoruz ama Suriyeli hayırsever de çok orada bir sürü mal varlığı oluyor, satıyor. Burada okul yaptıranlar var. Ya istihdam sağlamaya yönelik çalışanlar da var burada. Biz hep hani kötü örnekler daha baskın olduğu için onların üzerine yürüdük. Fakat bunlar yani iyi örnekler ne normal medya da ne de sosyal medyada hiç paylaşılmıyor."**(SÇ15)***

*"Valla çok önemli çünkü insan etkileniyor, okuduklarından, manşetlerden, işte haberlerden, capslerden olumsuz tabi haber yapmaları, olumsuz şey yapmaları toplumu geriyor. Ondan sonra şimdi mesela deprem olayında. Çok söylediler işte Suriyeliler şöyle yaptı, böyle yaptı yani olumsuz yönden ama ben mesela kendi duyduğum olumlu da çok duydum. Fakat genelde olumluları çok haber yapmıyorlar. Yani olumluları da haber yapmak lazım. Olumsuzu da haber yapmak lazım. Yani hatta olumluları daha öne çıkartmak lazım. Bazen toplumun şeyi açısından yani sağlığı açısından ben burada da medyanın daha özverili, daha sağduyulu hareket etmesi gerektiği kanaatindeyim."**(SÇ18)***

Kadınlar da, medyanın, aradaki sorunlu ilişki bağlamında oldukça önemli bir rol oynadığının bilincinde olduklarını belirtmişlerdir. Medyadan beklentilerinin, var olan sorunları olumsuzluklara odaklanarak körüklemekten ziyade, olumlu temsillere

odaklanarak bunları kamuoyu ile paylaşmaları gerektiğine inanmaktadırlar. Kadınların konuya ilişkin ifadeleri, şu şekildedir:

> *"Nasıl bir yol izlenmeli mesela bir Suriyeli iyi bir şey yaptı. Mesela farz edelim, komşulara mesela bunları iyice göstermeliler. Yani biz mesela bizim bir beklentimiz yok. Biz burada yabancıyız. Yani iyimiz var, kötümüz var. Bu kötülükleri medyada daha çok yansıtıyorlar. Yani daha çok konuşuyorlar."* ***(GK7)***
>
> *"Yani medya biraz olumsuz özelliklerden ziyade olumlu taraflara olumlu şeyleri anlatsalar daha bir şey olur… Aynen sürekli, çünkü şu şunu düşünüyorum, sürekli bir sorun odaklıyız. Sürekli sorunlara odaklanıyoruz. Evet, sorunlar çoktur aslında daha da ben geçen çalıştayda da aynı şekilde söyledim. Evet, sorunlar çok sürekli olumsuz şeylere odaklanıyoruz. Biraz çözüm odaklı olsak da onlara odaklansak biraz evet olumsuzlarda zaten var olabilir onlara da dile getirmek lazım ama sürekli onlara odaklanmayalım, olumlu şeylere de odaklanalım ki iyi gitsin..."* ***(GK4)***

Tablo 5. Katılımcılara Göre Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası Açısından Öneriler

Kod Sistemi	Saha Çalışanları	Göçmen Kadınlar	TOPLAM
Eşit ve Kapsayıcı Bir İstihdam Piyasası Açısından Öneriler			0
Mevcut Plan ve Politikalara İlişkin Öneriler			0
Yeni Bir Kimlik Arayışı: Vatandaşlık Hakkı	9	21	30
Cinsiyetsiz Meslek Edindirme Kursları ve İşler Tasarlamak	8	3	11
Hak Bilinci: Bilinçlendirme ve Güçlendirme	20		20
Adil Bir Gelecek İçin Politikaların Yeniden Şekillendirilmesi	12	3	15
Dil Eğitiminin Önemi: Ben Anahtarı Buldum	5	5	10
Sosyal Yardımların ve Sosyal Hizmetlerin Çeşitlendirilmesi ve Güçlendirilmesi	4	2	6
Piyasaya ve İş Ortamına İlişkin Öneriler			0
İş Yeri Uyum Faaliyetlerinin Geliştirilmesi	39	13	52
Sendikal Örgütlenme ve Sosyal Hakların Sağlanması	24	14	38
Devlet Denetimi: Güvence ve Adalet	12		12
Bilinçli İşverenlerle Suriyeli Kadınları İstihdamda Güçlendirmek	6	3	9
İş-Yaşam Dengesini Yakalamak	3	1	4
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İş Ortamları			0
Suriyeli Kadınlara Kapı Açmak: Eşitlik İçin Fırsatlar Oluşturmak	37	12	49
Erkek ve Aile Eksenli Farkındalık ve Duyarlılık Eğitimleri Tasarlamak	7	11	18
Aile ve Toplumsal Yaşama İlişkin Öneriler			0
Çokkültürlü Kreş ve Çocuk Bakım Hizmetlerinin Sağlanması	17	1	18
Medyaya İlişkin Öneriler			0
Birlikte Yaşamak Adına Olumlu Özellikleri Öne Çıkarmak	13	4	17
TOPLAM	216	93	309

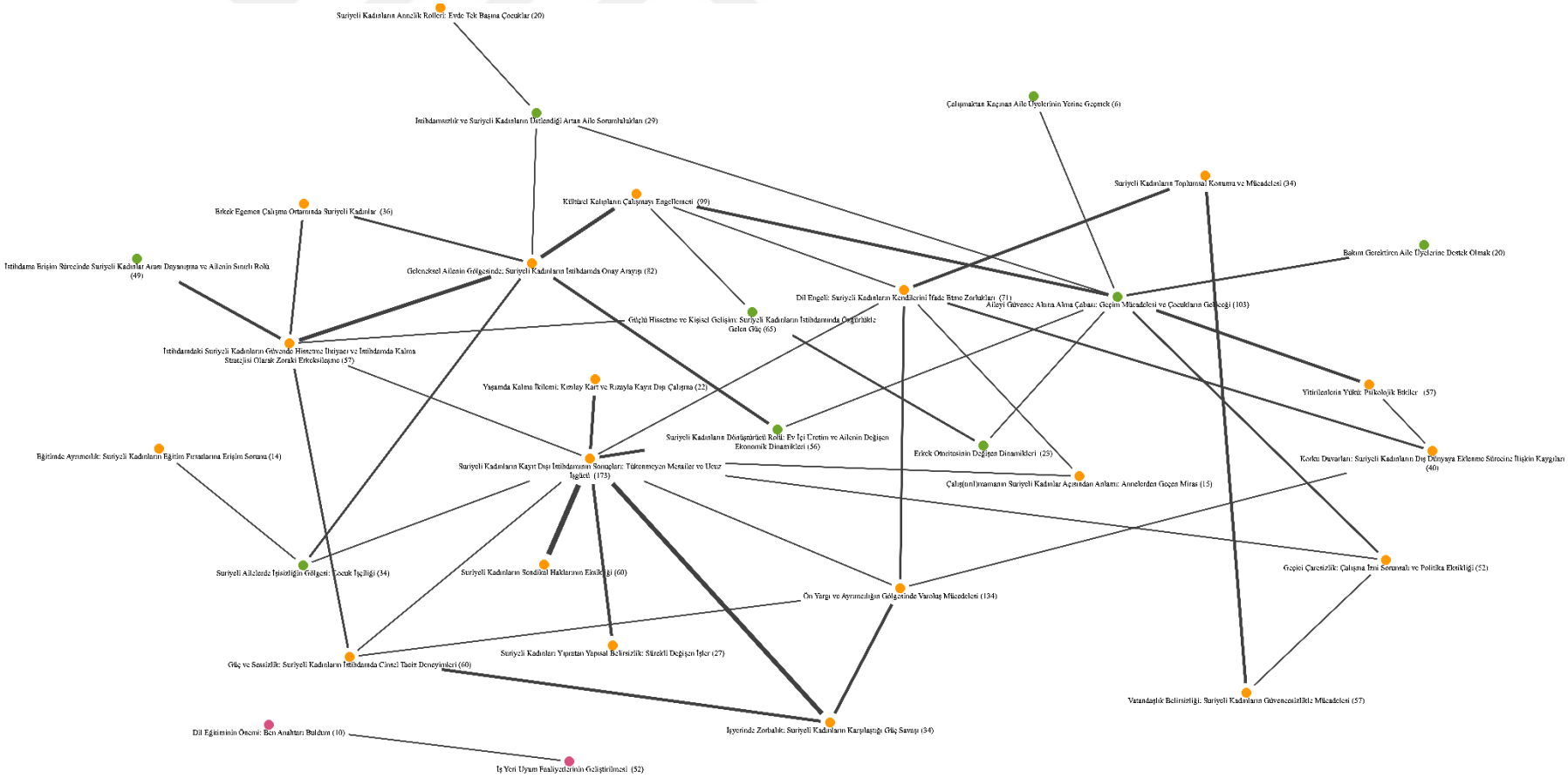
“Eşit ve kapsayıcı bir istihdam piyasası açısından öneriler” teması katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre göçmen kadınlar, yeni bir kimlik arayışı: vatandaşlık hakkı, iş yeri uyum faaliyetlerinin geliştirilmesi, sendikal örgütlenme ve sosyal hakların sağlanması kodlarında yoğunlaşmışlardır. Saha çalışmacıları ise iş yeri uyum faaliyetlerinin geliştirilmesi, Suriyeli kadınlara kapı açmak, eşitlik için fırsatlar oluşturmak, hak bilinci: bilinçlendirme ve güçlendirme, devlet denetimi: güvence ve adalet kodları üzerine yoğunlaşmışlardır.

Şekil 5. Kod Bulutu

Katılımcı ifadelerinin, yoğunluğa göre dağılımı Şekil 5’de gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar, daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 6. Kod Haritası

Katılımcılar tarafından sıkça bahsedilen kodlar, Şekil 6'da gösterilmiştir. Harita, kodlar arasındaki ilişkileri ve hangi kodların sıklıkla birlikte anıldığını göstermektedir. Çizgiler, birlikte daha sık bahsedilen kodların ilişkisini yansıtmak için daha geniş gösterilmiştir. Buna göre, Suriyeli kadınların kayıt dışı istihdamının sonuçları: Tükenmeyen mesailer ve ucuz işgücü kodundan bahseden katılımcılar; aynı zamanda Suriyeli kadınların sendikal haklarının eksikliği, işyerinde zorbalık: Suriyeli kadınların karşılaştığı güç savaşı, yaşamda kalma ikilemi: Kızılaykart ve rızayla kayıt dışı çalışma, Suriyeli kadınları yıpratan yapısal belirsizlik: sürekli değişen işler kodlarından da bahsetmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇ

Tarihsel olarak, erkeklerin dünyasını kayıt altına alan geleneksel tarih yazımı, kamusal alanlarda (iş yerlerinde, örgütlerde, siyasette vb.) erkeklerin faaliyetlerine odaklanmıştır. Kadınlar ise yalnızca evden ayrıldıklarında, işgücüne katıldıklarında, grevlere ve sendikalara dahil olduklarında veya oy hakkı için mücadele ettiklerinde tarih yazımına dahil edilmişlerdir. Çünkü bu durumlarda, kadınların faaliyetleri halka açık hale gelmiş ve geleneksel araştırma yöntemleriyle erişilebilir olmuştur (bkz. Weinberg, basımda; Akt: Pedraza, 1991, s. 305). Kadınların, kamusal alana bu denli kısıtlı ve geç çıkmaları, toplumsal yapının ve bu yapının, sürdürülebilirliğini sağlayan politika ve yasalara, toplumsal cinsiyete özgü geliştirilen bakış açısının eklenmesini de geciktirmiştir. Bu konu, kadınlar için hala büyük bir mücadele alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Yasa ve politika üreticilerini eleştirel bir gözle ele alan ve mevcut sistemin odağını toplumsal cinsiyete kaydırması gerektiğini belirten Pittaway ve Bartolomei (2018) güncel bir eleştiri ortaya koyar. Bu eleştiri, göç alanında cinsiyete dayalı bir yaklaşımın dört yönünün dikkate alınması gerektiğini vurgular. İlk olarak, dişileştirilmiş ve erkekleştirilmiş işgücü piyasalarını, ikinci olarak, bakım uygulamalarını, üçüncü olarak, alıcı ülkelerde, toplumsal cinsiyet düzenlerine ilişkin değişen söylemler ve uygulamaları ve son olarak, gönderen ülkelerde, toplumsal cinsiyete ilişkin, söylemler ve uygulamalar şeklindedir (Lutz, 2010, s. 1651). Bu şekilde bir yaklaşım toplumsal cinsiyet temelli göç araştırmalarında, kadınların dört farklı sosyal ilişki seti ve iktidar ilişkisi içinde olduklarına işaret eder; kadın olmaları, göçmen olmaları, farklı bir etnik gruba mensup olmaları ve işçi sınıfına dahil olmalarıdır (Toksöz, 2006, s. 83). Anderson ve Collins (2001)'in belirttiği gibi, ırk, sınıf, cinsiyet ve diğer çeşitlilikler, aynı anda deneyimlenen kesişen sistemlerdir. Bu, kesişen sistemlerle birlikte ayrımcılığın bireysel, kültürel ve yapısal yönlerini de gözden kaçırmayarak bütüncül bir yaklaşım geliştirmek, göçmen kadınların deneyimlerini anlama açısından önemlidir. Buna karşılık, etkileşimlerini incelemeden, farklılıkların bağımsız etkilerine odaklanan yaklaşımlar, kadınların deneyimlerinin çoğunu gözden kaçırabilir.

Suriyeli kadınların Türkiye'de çalışma deneyimleri göçmenlik, kadınlık ve işçilik kesişiminde şekillenmektedir. Bu, üçlü kesişim onları, Türkiye işgücü piyasasında ötekinin ötekisi haline getirmektedir (Ünlütürk-Ulutaş ve Akbaş, 2018, s.298). Niteliksel olarak gerçekleştirilen, bu saha çalışmasının sonuçları da Suriyeli kadınların istihdam süreçlerinde deneyimledikleri öteki olma halinin toplumsal cinsiyet, etnik köken ve sınıf kesişiminde; kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarda gelişen, katmanlı bir ayrımcılık ve dışlanma şeklinde yansıdığını ortaya koymaktadır.

Suriye göçü gibi zorunlu ve zorlu bir sürecin ardından, Suriyeli kadınlar, motivasyonların ve koşulların karmaşık etkileşimi sebebiyle istihdam süreçlerinde oldukça dayanıklı ve kararlı bir görüntü çizmektedir. İşgücüne dahil olma ve olduktan sonra işgücünde kalma süreçleri, karşılarına çıkan engellere rağmen her biri açısından istikrarlı ve anlamlı bir mücadele anlamına gelmektedir.

Göçün, kadınların işgücüne katılımı üzerinde kesin bir etkisi olduğu, göç araştırmalarının merkezi bir gerçeğidir (Pedraza, 1991, s. 313). Göç sonrası bağlamda Suriyeli kadınların temel motivasyon kaynaklarının, sıfırdan başlanılan bu ülkede geçim sorunu olduğu görülmektedir. Düzenlerinin bozulması ve refahın kaybolması ile ortaya çıkan ekonomik zorluk hali, kadınların istihdama girmeleri açısından bir zorunluluktur. Bu zorunluluk, kadınların çoğu için engel ve zorlanmalara rağmen istihdam arayışıyla sonuçlanmaktadır. Bu da istihdamı, sadece bir seçim değil, aynı zamanda kritik bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Kadınların geçim sorununa ilişkin temel düşünceleri, çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlama fikri ile doğrudan örtüşmektedir. Bu, aynı zamanda kadınların istihdam arayışları için en önemli motivasyonlarını ortaya koymaktadır. Kadınların istihdam arayışı, çocuklarının yeni gelinen toplumda başarılı olmalarını sağlamaya yönelik daha geniş hedefleriyle iç içe geçmektedir. Çocuklarının refahı ve gelecek beklentileri, finansal istikrar ve istihdamın sağlayabileceği kaynaklarla yakından bağlantılı olarak düşünülmektedir.

Çatışma ortamından gelen birçok Suriyeli ailede, gerek çatışmalar sırasında zarar gören gerek yaşlı ve çocuk olmak üzere bakıma ihtiyacı olan gruplar bulunmaktadır. Bu bağımlı kesimin, istihdamdan kopuk olması ve desteklenmesi fikri kadınların istihdama erişimlerinde önemli olarak ifade edilebilecek, bir diğer motivasyon kaynağı olarak söylenebilir. Kadının, tarihsel olarak sevgi ve şefkat karşılığında üstlendiği ev içi bakım yükü, kadının istihdam arayışını engellemeye yönelik oldukça etkilemektedir. Ancak yinede kadın, evde ya da ev dışında bir şekilde çalışmaya dahil olmak istemektedir. Kadınların istihdama giriş motivasyonları olarak, bakıma muhtaç aile üyelerine destek olma durumu olduğu kadar, çalışmayı reddeden erkek aile üyelerinin olduğu ya da tek ebeveynli olup aile reisliğini kadınların üstlendiği durumlarda, kadının istihdama arayışı için itici etmenlerdendir. Özellikle statü kaybı ve Türkiye'deki çalışma ortam ve kurallarının, Suriye'ye nazaran daha sert olmasından dolayı erkek aile bireyleri çalışmayı reddederek ya günlük, geçici işlerle ya da ulusal, uluslararası ve göçmenlere ait STK'ların desteği ile yaşamlarını sürdürme eğiliminde olduklarından, çalışmayı reddedebilmektedir. Aile dinamiklerindeki bu değişim, erkek aile üyelerinin, göç politikaları nedeniyle yerinden edilmesi, sağlık sorunları veya ekonomik baskılar gibi çeşitli etmenlerden kaynaklanabilir. Bununla birlikte, çatışma ortamından gelen ve eşlerini kaybeden kadınlar da geniş aile bağlamında, özellikle ölen eşinin ailesinin erkek üyelerinden izin alabilirlerse, çalışma yaşamına dahil olabilmektedir. Bakıldığında kadınlar, çalışma yaşamına dahil olmaya çalıştıklarında ya da olduklarında, bir yandan da geleneksel olarak erkek aile üyelerinin üstlendiği rollere adım atmış olmaktadırlar. Bu değişim genellikle yeni sosyal ve ekonomik sorumlulukların müzakere edilmesini, geleneksel cinsiyet rollerine meydan okunmasını ve bunların işgücü piyasasındaki varlığının savunulmasını içermektedir.

Her göç eylemi, bir bakıma emek göçü olarak nitelendirilebilir. Buradan çıkarımla göç sürecinden sonra istihdam, yaşamı yeniden inşa etme ve yaşamda kalma konusunda oldukça önemli bir parametre olarak nitelendirilmektedir. Suriyeli kadınlar için de istihdam, bu açıdan önemli bir parametredir. İstihdama erişememe, sadece kadınların kişisel isteklerini sekteye uğratmakla kalmamakta, aynı zamanda ailelerindeki ve daha geniş sosyal bağlamlarını içeren Suriye toplumundaki konumlarını da etkilemektedir. Bu

etkiler çok yönlü ve çok çeşitli olup başta ekonomik istikrarı, aile dinamiklerini ve genel refahı etkilemektedir.

İstihdama dahil olma, Suriyeli kadınların, aile yapısı içerisinde, kadın doğası gereği dönüştürücü birtakım roller üstlendiği durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu şekilde kadınlar, geleneksel rollerinden sıyrılarak, hane üretimine birincil katkıda bulunanlar haline gelmektedir. Bu değişimin ilk adımı, genellikle kayıt dışı bir ekonomik faaliyet alanı olan ev içi üretimle istihdama dahil olmayla başlamaktadır. Gerek alanyazına bakıldığında gerek bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, kadınların istihdama dahil olurken ki ilk adımlarının, ev içi üretim olduğu görülmektedir. Kadın, böylece, ev ortamında olmasına rağmen üreten ve eve para getiren bir konuma geçmektedir. Bu rol değişikliği ya da daha doğru bir ifade rol çeşitlenmesi, kadınları hanenin finansal ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde, merkez bir konuma doğru geçirmektedir. Kadının ev içi üretimiyle başlayan bu gelir getiren konumu ev dışında çalışma şekliyle daha sağlam bir hale gelebilmektedir.

Ancak kadınların, istihdama erişiminde önemli bir adım olarak ev içi üretim gerçekleşmediği takdirde, ev dışında çalışma durumu da olanaklı olmadığında, Suriyeli ailelerde yaygın olarak çocuk işçiliğine bir yönelimin olduğu görülmektedir. Esasında bu, işsizliğin oluşturduğu ekonomik sıkıntıdan etkilenen ailelerde görülen bir durumdur. Aileler, geçim sıkıntısı çekerken, çocuklardan genellikle eğitim ve çocukluk deneyimlerinden feda ederek, hane gelirine katkıda bulunmalarını isteyebilmektedir. Bu değişim, yalnızca çocukların gelecek beklentilerini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda bir yoksulluk ve sınırlı fırsatlar döngüsünün devam etmesine de neden olmaktadır. Çocuk işçiliğinin, Suriyeli ailelerde artan yaygınlığı, bu ailelerin, karşılaştığı ciddi ekonomik baskıları yansıtmaktadır. Bu baskılar, bir noktada istihdamdan yoksun olan kadınlar açısından, aile sorumluluklarının fazlaca üstlenilmesine sebep olmaktadır. Düzenli bir gelirin olmaması, ev işlerinin yönetilmesine, aile üyelerinin bakımına ve kaynakların koordine edilmesine daha fazla katılım gerektirir. Kadınlar, sınırlı kaynaklarla birden fazla rolü dengelemeye çalıştıkça, bu, artan yük fiziksel ve duygusal yorgunluğa yol açabilir. Bu zorluklar, kadınların şiddete ve zorla evlendirmeye karşı savunmasızlığını artırabilir. Çünkü ekonomik zorluklar, mevcut güç dengesizliklerini

daha da kötüleştirebilir ve kadınların, finansal veya sosyal yaşama katılma aracı olarak istenmeyen evliliklere zorlandığı durumlara yol açabilir. Ayrıca, istihdam fırsatlarının ve ekonomik bağımsızlığın olmayışı, kadınların, istismara maruz kalan durumlardan kaçma yeteneklerini sınırlayarak, onları şiddete ve sömürüye karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Bu durum, Suriyeli kadınlar arasında, yaygın bir umutsuzluk duygusuna yol açmaktadır. Çünkü işsizliğin, duygusal bedeli, ailevi ve ekonomik sorumlulukları yerine getirme baskısıyla birleştiğinde, kadınların psikolojik refahını önemli ölçüde etkilemektedir.

Suriyeli kadınların, istihdam arayışlarında karşılaştıkları önemli zorluklara rağmen, bir dizi destek mekanizması, onların işgücü piyasasına entegrasyonunu kolaylaştırmak ve engelleri aşmak açısından yaşamsal öneme sahiptir. Bunlardan ilki, göçmen kadınların kendi toplulukları içerisinde, kadınlar arasında göstermiş oldukları dayanışma kültürüdür. Kadınlar arası bu dayanışma, kadınların, istihdam sürecinin her aşamasında, destek sistemlerinin temel taşıdır. Gelişen bu sosyal sermaye, çoğu zaman çok önemli duygusal ve pratik destekler sağlamaktadır. Bu destek, işe yönlendirme, işe dahil olduktan sonra işgücü sürecinde yön bulma konusunda destek ve zor durumlar karşısında manevi destek sağlamaktadır. Bu sosyal sermaye, kadınların, dayanıklılığını artırdığı gibi izolasyon ve cesaret kırıklığına ilişkin gelişebilecek duyguların etkilerini de hafifletmektedir. Ayrıca akran desteğinin olması, çocuk bakımı gibi konularda da destekler oluşmasına olanak tanımaktadır. Ancak, sosyal sermaye, faydasının yanında bazı geleneksel rolleri ve beklentileri de güçlendirebilir. Potansiyel olarak, kadınların, mesleki isteklerinin kapsamını sınırlayabilir. Kadınlar arası bu sosyal sermayenin yanında, ailenin de istihdam sürecindeki sınırlı da olsa, olan rolü yadsınamaz. Her ne kadar, Suriyeli toplumu, kapalı ve gelenekçi bir yapı olarak görülse de, kadınların çalışması konusunda bazı ailelerin destekleyici olduklarını söylemek hatalı olmayacaktır. Dolayısıyla bu süreçte aile, önemli ancak karmaşık bir konumda yer almaktadır. Çünkü aile, bir yandan kadın çalışıyorsa, çocuk bakımı, teşvik vb. açıdan destek sağlayarak kadının iş arama ve sürdürme yeteneğini büyük ölçüde artırmaktadır. Öte yandan aile, içindeki kültürel beklentiler ve geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler sebebiyle, kadınlara, kısıtlamalar da getirebilmektedir. Destek ve kısıtlama ekseninde gelişen bu ikili rol, aile beklentileri ile

kadınların, kişisel gelişim ve kariyer hedefleri arasında denge kurma ihtiyacının gerekliliğine işaret etmektedir.

Kadınların istihdamında, destekleyici olan bir diğer önemli yapı sivil toplum kuruluşlarıdır. 2011 yılında, ilk göçmenlerin ülkeye gelmesi ile başlayan süreçten günümüze, gerek ulusal gerek uluslararası gerekse de göçmenler tarafından kurulan birçok STK'nın, göçmenlerin acil ihtiyaçları tamamlandıktan sonraki ilk adımları, uyumun önemli parametrelerinden biri olarak görülen geçim kaynaklarına erişim konusu olmuştur. Özellikle, buna ilişkin çalışmaları, kadınları da içine alacak şekilde yapmaya çalışılarak, Suriyeli kadınların istihdamlarını artırmaya odaklanmışlardır. Süreç içerisinde, başta işe yerleşebilmek için mesleki eğitimler, iş hukukuna ilişkin eğitimlerle başlayan destekler, işe yerleştirme ve danışmanlıkla devam etmiştir. Günümüz itibariyle ise girişimcilik üzerinden, kadınların, kendi işlerini kurmalarına dönük yönlendirme yapmaya doğru gelişmiştir. Bugün bakıldığında, geçim kaynağına yönelik çalışan hemen her STK, kadın girişimini desteklemeye yönelik adımlar atmaktadır. Bu adımlar girişimcilik kooperatifleriyle hayat bulmaktadır. Bu araştırma bağlamında, Gaziantep'te de birçok STK'nın bu yönde çalışmalar yaptığı ya da buna dönük planları olduğu görülmüştür.

Gaziantep özelinde yerel yönetimler de, Suriyeli kadınların, istihdama erişim süreçlerinde oldukça önemli roller üstlenmektedir. Başta Büyükşehir Belediyesi, sonrasında merkez belediyeler olan Şahinbey ve Şehitkamil belediyelerinin çeşitli program ve politikalar aracılığıyla, Suriyeli kadınların, istihdamının desteklenmesinde rol oynadıkları görülmektedir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, göçmenler Gaziantep'e gelmeye başladıklarından kısa bir süre sonra bünyesinde Göç Şube Müdürlüğünü kurmuştur. Bu Müdürlük, Türkiye'deki ilk örnek olmakla birlikte, dünyadaki sayılı örneklerden biridir. Bu birim, kent içerisinde göçmenlere yönelik uygulamaların geliştirilmesinde ortak bir akıl oluşturulması konusunda, masanın tüm taraflarını kapsayacak uygulamalar geliştirmiştir. Ulusal, uluslararası ve göçmenler tarafından kurulan birçok STK ile paydaş olan bu yapı, kadınların geçim kaynaklarına erişiminde hem beceri ve kapasite geliştirme bağlamında hem de girişimcilik konusunda önemli destekler sunmaktadır.

Kadınların, işe erişirken kullandıkları bu sosyal sermaye ve kurumsal desteklerle birlikte kullandıkları önemli bir araçta, sosyal medyadır. Suriyeli kadınların, işlevsel olarak, gerek birbirleriyle iletişimde gerekse de iş arama sürecinde sosyal medya platformlarını, oldukça aktif kullanıldığı görülmektedir. Bu platformlar, ağ oluşturma, bilgi paylaşımı ve potansiyel işverenlerle bağlantı kurma fırsatları sağlamaktadır.

Genel olarak, bu destek mekanizmalarının etkinliği, Suriyeli kadınların, farklı ihtiyaçlarını karşılama becerilerine ve karşılaştıkları zorluklara yanıt verme becerilerine bağlıdır. Kişilerarası desteği, kurumsal kaynakları ve toplum temelli girişimleri birleştiren koordineli bir yaklaşım, Suriyeli kadınların, engelleri aşabilecekleri ve istihdam hedeflerine ulaşabilecekleri bir ortam oluşturmak için gereklidir. Bu destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve erişilebilirliğinin sağlanması, Suriyeli kadınların, işgücü piyasasına başarılı bir şekilde entegrasyonuna ve genel olarak güçlenmesine önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

Göçün, her aşamasında yer alan ama dikkate alınmayan toplumsal cinsiyet, istihdam arayışı sürecinde de oldukça önemli bir konumdadır. Öncelikle istihdam, nasıl ki uyumu artırıyorsa, kadınlar açısından istihdamda olmak bir güçlenme pratiğini de ortaya koymaktadır. Ekonomik bağımsızlığını sağlayan kadın, kadın-erkek arasındaki güç ve iktidar ilişkisindeki geleneksel bağlamın dışına çıkmaktadır. Suriyeli kadınlar için de bu, böyledir. Araştırma kapsamında, görüşülen kadınların hemen hepsi, Suriye'deyken çalışmayan kadınlardan oluştuğu gibi ailesinde de rol model olabilecek bir kadının yoksunluğunu çekmektedir. Gelinen bu toplumda, her türlü engele rağmen istihdama erişmek ve bunu sürdürmek, kadın açısından, ekonomik gücün yanında ruhsal olarak da bir güçlenme sağlamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik olarak gerçekleşen bu değişim, yalnızca kadınların kişisel olarak daha özerk olmasını sağlamamaktadır. Aynı zamanda, aile ve Suriye topluluğu içerisinde süregelen ataerkiye de meydan okumalarına olanak sunmaktadır. Ancak hatırdan çıkarılmaması gereken, bunu başarmanın yolunun, uzun ve karmaşık olduğu gerçeğidir. Çünkü burada, kesişen, kültürel, toplumsal ve ailesel beklentileri yönlendirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Kadınlar açısından güçlenme, uzun yıllardır hakim olan erkek otoritesi sarsılarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla burada, erkekten beklenen roller ve "erkeklik" dediğimiz tabu da bir değişim ve dönüşüm sürecini yaşamaktadır. Bu, yukarıda da belirttiğimiz gibi Suriyeli kadınların işgücüne adım atarken, onları, tarihsel olarak ev ve bakım sorumluluğuyla sınırlandıran, geleneksel cinsiyet rolleriyle yüzleşmeleri ve bu rollere meydan okumaları ile gerçekleşmektedir. Kadınlar, bir çeşit yeni bir ataerkil pazarlık sürecine girişmektedirler. Bu pazarlık sonucunda, kadın ve erkek rollerine ilişkin yeni bir bağlam oluşarak, kadının, istihdamda olması gerektiği gerçeği kabul edilmektedir. Ancak bu pazarlığın, farklı bir yüzü de, özellikle genç kadınların istihdamına kolay izin vermek şeklinde gelişmektedir. Bu bağlamın altında ise genç kadınların, istihdam ortamında kendilerine eş bularak, hane içerisinden ayrılacağı ve evdeki refahın artacağı düşüncesi yatmaktadır. Bu sebeple, anne veya eşin istihdama girmesi sürecinde oldukça tepkisel olabilen ataerkil yapının, genç kadınların istihdama erişmelerinde, diğeri kadar katı bir tutumu benimsemediği görülmektedir.

Kadınların, istihdam arayışları ve bir şekilde istihdama dahil oluşları, zor ve çetrefilli durumları içerisinde barındırmaktadır Ancak asıl meselenin, kadınların, istihdama dahil olduktan sonra, gölge boksu yapan bir gölge boksörü haline geldikleri süreçte yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü istihdama erişmenin bile bu denli ayrımcı ve dışlayıcı pratiklerle örülü olduğunu düşündüğümüzde, çalışma yaşamı gibi erkek egemen bir yapı içerisinde, kadınlar açısından gerek kişisel gerek kültürel gerekse de yapısal birçok zorlukla mücadele etmek oldukça yorucu ve yıpratıcı bir deneyimi yansıtmaktadır. Çoğunlukla, kamusal alanlarda gerçekleşen mücadelelerin yüzeyinin altında gizlenen bu gölge mücadeleler, gelinen toplumda, kadınların, istikrara ulaşma yeteneklerini büyük ölçüde etkileyen, köklü ve çok yönlü bir ayrımcılık, önyargı ve sistemik eşitsizlik yaşantılarını meydana getirmektedir. Bu sebeple, ilk ve en büyük mücadele ev sahibi topluma kendini kabul ettirme sürecidir. Bu süreç, gerek kişisel gerek kişilerarası birçok parametre ile şekillenmektedir. Suriyeli kadınlar, ayrımcılığın ve dışlanmışlığın gölgesinde bir var olma mücadelesi içerisine girmektedir. Bu var olma, bir savaşım şeklinde günlük yaşamın bir parçası haline gelmekle birlikte, kadınların, istihdama dahil olma ve olduktan sonra istihdamı devam ettirmelerinde de sıklıkla karşılaşılmaya devam edilen bir mücadele pratiğini yansıtmaktadır. Suriyeli kadınların, ev sahibi toplumla

kurdukları iletişim örüntüsü, çoğunlukla kökleşmiş önyargı ve yanlış anlamaların damgasını vurduğu, gerginlikleri içerisinde barındıran ve çoğu zaman tek taraflı olan bir iletişim şeklidir. Bu gergin dinamiğin kökleri, sıklıkla daha geniş toplumsal önyargılardan ve yabancı düşmanlığı içeren tutum ve davranışlardan kaynaklanmaktadır. Bunlar, ayrımcılığın hem ince hem de açık biçimlerinde kendini gösterebilmektedir.

Bu tarz olumsuz karşılaşmalar, aşağılayıcı stereotipler ve yabancı karşıtlığı söylemlerle birleşerek kadınların, çevreden soyutlanmış bir yaşam sürmelerine sebep olurken, yerli toplulukla ağ kurma ve aidiyet duygusunun gelişmesini engellemektedir. Özellikle yerli kadınlarla, gerek günlük yaşamda gerek istihdam alanlarındaki karşılaşmalarında önyargı kaynaklı yoğun bir dışlanma yaşamaktadırlar. Bu dışlanma, istihdama da yansımakta ve aralarındaki sosyal diyaloğun kurulamasını engelleyerek, istihdam ortamlarında da tıpkı kent yaşamında olduğu gibi bir gettolaşmanın yaşandığı görülmektedir.

Bu dışlanma, yerel halk ile karşılaşılan kamusal hizmetlerin sunulduğu mekânlarda da kendisini göstermektedir. Temel hizmetlere erişim, ekseriyetle sistemik eşitsizlikler ve bürokratik engeller nedeniyle Suriyeli kadınlar için bir zorluk teşkil etse de hizmeti sunan, kamu personellerinden de gerek açık gerek örtük bir biçimde ayrımcı ve dışlayıcı davranış ve tutumlar kadınlara yansıtılmaktadır. Özellikle, kurumlarda geçici koruma kimliği ile işlem yapıldığında geçici koruma kimliğinin, normal kimliklerden büyük bir ebatta ve renkte olması kadınların, Suriyeli olduklarını açık bir biçimde ilan etmektedir. Bu, kadınları, hizmet sunumu sırasında yerli halktan gelebilecek (…zaten Suriyeliler, bu ülkenin asıl vatandaşı…) tepkilere açık bir hale getirmekte ve dışlanma ve ayrımcılığın bilerek ya da bilmeyerek yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu konu, günlük yaşamda olduğu gibi istihdam süreçlerine ilişkin gerçekleştirilen bürokratik işlemlerde de görülmektedir. Kamusal alanlarda kendini gösteren toplumsal baskılar ve şiddet, ayrımcılık ve dışlama pratiklerine dönüşerek hem kendi toplulukları içinde hem de daha geniş toplumsal etkileşimlerde Suriyeli kadınların yaşamlarını, zorlayıcı bir hale getirmektedir.

Kadınların, kişisel boyutta karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma, sadece kişilerarası ilişkiler bağlamında yerli halktan yansıyanlardan oluşmamaktadır. Kadınların, kendi

içinde bulundukları psiko-sosyal yaşantıları da, ayrımcılığın kişisel boyutunu besleyen bir diğer önemli noktadır. Annelik rolleri ve çalışma yaşamında yer almanın ikili sorumluluklarını üstlenmek ve yönetmek, Suriyeli kadınlar için önemli bir başka mücadele alanına işaret etmektedir. Ataerkil yapının, istihdama dahil olmaları için pazarlık sonucunda izin verdikleri kadınlardan, bir taraftan istihdamda olup bununla birlikte bir taraftan da bakım sorumluluklarını dengelemelerine yönelik beklentisi, özellikle yeterli destek sistemlerinin yokluğunda bunaltıcı olabilmektedir. Çünkü çocuklar, çocuğu olan kadınların istihdama dahil olmasındaki en büyük motivasyon olmakla birlikte aynı zamanda en büyük kaygıları haline gelmektedir. İstihdam sürecinde, destek sistemlerinin yoksunluğunda, kadınların, çocuklarını evde tek başına bırakabilmektedirler. Bu durumda, kadınların, annelik rollerini yeterince yerine getirmedikleri ve çocuklarını ihmal ettikleri için huzursuz oldukları görülmüştür.

Kadınların, istihdam sırasındaki bir diğer güçlükleri, yabancısı oldukları bir ülkede iş arama süreçlerine ilişkin bilgi ve deneyim eksikliğidir. Bu durum, dil engeli, yerel iş piyasalarına aşina olmama ve iş arama kaynaklarına sınırlı erişim nedeniyle daha da kötüleşebilir. Yeterli rehberlik ve destek olmadan kadınlar, istihdam ortamında ilerlemekte, iş başvurusunda bulunmakta ve kendi becerileri ve istekleriyle uyumlu pozisyonları güvence altına almakta zorlanabilirler. Kadınların, istihdama dahil olma kanallarını yukarda ifade etmiştik. Araştırmada çoğu katılımcı, bu kanallara, ulaşıp belli bir ağ oluşturuncaya kadar kadınların, iş arama süreçlerine ilişkin bilgilerinin olmadığını, nereden ve nasıl iş arayacaklarını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Çünkü Suriyeli kadınlar, alışık olmadıkları bir sistemde gezinmektedirler. Bu gezinme, yukarıda ifade ettiğimiz, istihdama erişim kanalları ile buluşup, istihdama dahil olduğunda Suriyeli kadınların güvende hissetme ihtiyacını doğurmaktadır. Erkek egemen bir yapı olan istihdam sisteminde, çalışmayı henüz keşfeden kadınlar, güvensiz ve kırılgan bir ortamın tezahürü olarak güvensizlik hissetmektedirler. Bu, sıklıkla düşmanca veya ayrımcı çalışma ortamlarıyla karşılaşan Suriyeli kadınlar için önemli bir endişe kaynağıdır. İşyerinde, taciz, sömürü veya şiddet deneyimleri, ruh sağlığını ve iş tatminini önemli ölçüde etkilemektedir. Güvensizlik sorunu, çözülmeden kaldığında Suriyeli kadınlar, alışılmadık toplumsal normlara uyum sağlamak için kendilerini sıklıkla, zorunlu sosyal asimilasyon taktiklerine başvururken bulabilmektedirler. Bu, erkek egemen iş ortamlarına

uyum sağlamak için daha erkeksi özellikler benimsemeyi veya yerel beklentilere uyum sağlamak için görünümlerini ve iletişim yöntemlerini değiştirmeyi içerebilmektedir. Bu stratejiler, onların yeni sosyal ve profesyonel ortamlarında daha özgür gezinmelerine yardımcı olabilirken, aynı zamanda içsel çatışmalara ve kültürel kimlik duygusunun azalmasına da neden olabilir. Uyum sağlama baskısı, kadınların kabul edilmek için kültürel miraslarının unsurlarını bastırmak zorunda hissettikleri bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu tarz, zorunlu bir uyum sağlama baskısı da çoğu zaman amacına ulaşmayan bir hal alabilmekte ve uyum konusunu, etkinlik temelli bir bakış açısına hapsedebilmektedir.

Suriyeli kadınlar, bir çatışma ortamından ülkemize geldiler. Çoğu çatışmalar sırasında, ailesinden, akrabalarından, arkadaşlarından birilerini kaybetti. Bununla birlikte, statülerini, sosyal yaşantılarını, bir kısmı sağlını ve en önemlisi aynı dilin konuşulduğu ve sokaklarında özgürce yaşadıkları vatanlarını kaybetmişlerdir. Bu kayıplar, travma olarak nitelendireceğimiz psikolojik bir süreci işaret etmekle birlikte, bu, psikolojik yükü taşıyor olmak ve bunlara, gelinen ülkede yenilerinin eklenmiş olması kadınların yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, psikolojik etki, dil engeli ile birleştiğinde kendini anlatamamanın vermiş olduğu zorlanma kadınların, daha da içe çekilmesine sebep olmaktadır. Bu içe çekilme, kadınların, sosyal yaşama eklenme sürecine ilişkin kaygıları beraberinde getirmektedir. Farklı bir kültürel ortamın alışılmamışlığıyla yüzleşmek, önyargı ve ayrımcılığın doğası gereği mücadele etmenin getirdiği engellerle birleştiğinde, her şeyi kapsayan bir güvensizlik duygusu ortaya çıkabilir. Bu tür kaygılar, bireylerin yeni çevreleriyle tam olarak etkileşim kurmasını ve kişisel ve mesleki gelişim potansiyeli yakalamasını engellemektedir.

Kültürel normlar, Suriyeli kadınların istihdam deneyimlerini derinden şekillendirmekte ve ayrımcılığın önemli bir boyutu olarak görülmektedir. Bu zorluklar, derinden iç içe geçmiş durumda ve hem acil çalışma koşullarını hem de daha geniş sosyal ve ekonomik refahlarını etkilemektedir. Kültürel normlar mevzu bahis olduğunda, toplumsal cinsiyete ilişkin var olan stereotiplere dayalı olarak kadınlara, yönelik istek ve beklentiler daha sert ve talepkar olabilmektedir. Bu geleneksel inançlar, kadınları ataerkinin uygun gördüğü daha kadınsı olarak ifade edilen iş kollarına veya pozisyonlara hapsetmekte ve böylece

cinsiyete dayalı ayrımcılık döngüsü oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin bu stereotipler, kadınların istihdam seçeneklerini kısıtlamakla kalmamakta, bunun yanında ana sorumluluklarının ev sınırlarıyla, sınırlı olduğu ve ev içinde kalmaları gerektiği fikrini de güçlendirmektedir. Bu durum, kadınların, kariyerlerini ilerletmelerinin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

Gelenekselliğin ön planda olduğu Suriye gibi toplumlarda, görülebileceği üzere kültürel normlar kadınların, istihdamını etkileyen önemli durumları ifade etmektedir. Kültürel olarak, geleneksel ailenin onayının alınma ihtiyacı, Suriyeli kadının, istihdam seçimlerini ve fırsatlarını önemli ölçüde etkileyebilir. Suriyeli kadınlar, istihdama dahil olma süreçlerinde aile onayına daha doğru ifade olarak, ailedeki erkeğin onayına ihtiyaç duymaktadır. Gerek kamusal gerekse de özel alanlarda, erkek egemen bir yapının olması, kadınlar açısından istihdam alanlarında fazlaca zorluk oluşturabilir. Çünkü erkek egemen bu yapı, kadınların katkılarına değer vermeyen ve karar alma süreçlerinde kadınların sesini ötekileştiren ve daha ileri giderek onları sessizleştiren bir atmosfer de üretebilmektedir. Bu konu, Suriyeli kadınlar açısından sorun edilmemektedir. Çünkü alanyazında belirtildiği gibi Suriyeli kadınların büyük bir bölümü çalışmayı Türkiye'de keşfetmekle birlikte, ailelerinde anneleri ve diğer kadın üyelerinin ev dışında çalışmalarına tanık olmamışlardır. Bu, bir kadercilik algısı oluşturarak kadınların istihdam süreçlerini şekillendiren önemli bir bulguyu oluşturmaktadır. Son olarak, kumalık konusu Suriye toplumunda oldukça yaygın bir konudur. Birçok kadının, çalışma yaşamına girmemesinde de önemli bir parametredir. Çünkü kadınlar, eşlerini ve evlerini, çalışıp eve para getirmek uğruna bile ihmal ettiklerinde, eşlerinin üzerlerine kuma getireceğini düşünmektedirler. Bu, kadının düşüncesinden ziyade ataerkinin kadın üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümün dayatmasıdır. Bu, kadınların istihdamını engellemekle birlikte istihdam da olan kadınlar için ayrı bir baskı oluşturmakta ve kadınları ekonomik özgürlükleri, güçlenmeleri ve kumalık konusu arasında ikilemde bırakmaktadır.

Suriyeli kadınların, yaşadıkları aile temelli kültürel kalıp ve toplumsal normların bir diğeri ise Suriyeli kadınların, eğitime erişimde yaşadıkları ayrımcılık konusudur. Toplum olarak, kadınların, eğitim olanaklarından yeterince faydalanmasına olanak

tanınmamaktadır. Bu da, kadınların düşük sosyoekonomik bir sınıfta yer edinmelerine ve istihdama erişim sürecinde zorlanmalarına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, kadından beklenen roller bağlamında, Suriye toplumunda çok çocuk doğurmak önemli bir konudur. Bakıldığında, Suriyeli ailelerin, çoğunlukla çok çocuklu bir aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Annelik ve doğurganlığa ilişkin toplumsal beklentiler, Suriyeli kadınlar üzerinde ek baskılar oluşturmaktadır. Bu baskılar, çoğu zaman kadınlara iş ile geleneksel bakım rollerini dengeleme konusunda aşırı yük bindirmekte, iş performanslarını ve genel kariyer ilerlemelerini etkilemektedir. Çok fazla çocuk doğurmak, kadınların, istihdama erişmelerini engellemekle birlikte istihdamın devam ettirilmesini de zorlaştırmaktadır.

Suriyeli kadınların, istihdama erişimlerinde önemli bir destek, Suriye toplumundaki kadınlar arası dayanışma kültürüdür. Ancak, istihdam sürecinde bu dayanışma kültürüne dayalı gettolaşma, gerek günlük yaşamda yerli halk ile olan karşılaşmaları engellemekte gerek iş yerlerinde kendi içlerinde kapalı bir ağ oluşturmasına, entegrasyonu sağlayamamasına ve en önemlisi dil engeline takılmasına sebep olmaktadır. Bugün, bu çalışma kapsamında görüşülen kadınların hemen hepsi, 10 yıla yakındır Türkiye'de yaşıyor olmalarına rağmen, Türkçe konuşamamaktadır. Dolayısıyla gettolaşma, entegrasyonu hızlandırıcı kazanımları olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda bu gettolaşma ve dil engeli gibi konular, kadınların, sınırlı bir biçimde sosyal alanlara dahil olmalarına neden olmakla birlikte, nihai olarak kadınların istihdam süreçlerine erişim ve kalışları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Suriyeli kadınların, deneyimledikleri ayrımcılık ve dışlanmayı ele alırken odaklandığımız bir diğer boyut ise yapısal zorluklardır. Yapısal zorluklar, ayrımcılığın görünen yüzünü oluşturan ve bizzat politika yapıcılar tarafından üretilen, sistemik zorluklardır. Bugün Suriyeli kadınların, karşılaştıkları en büyük yapısal sorun, geçici koruma statüsüdür. 2011 yılından beri ülkemizde olan Suriyeliler için uygulanan geçici koruma statüsünün, adından anlaşılacağı üzere artık işlevsiz bir statüdür. Çünkü 13-14 yıl geçmesine rağmen geri dönüşe yönelik olumlu hiçbir durum oluşmamıştır. Bununla birlikte, geçen zamanda değişen ihtiyaçları karşılayamaz hale gelen geçici koruma statüsüne yönelikte bir revizyon söz konusu olmamıştır. Daha kapsayıcı ve koruyucu bir göçmen statüsüne sahip olmayan kadınlar, tüm istihdam sürecine ilişkin haklara, sosyal hizmetlere ve yasal

korumaya erişimde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu, bir belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizlikle birlikte kadınlar, uzun vadeli istihdam fırsatlarını takip etmek için gereken güvenceden yoksun olabileceklerinden, işgücü piyasasına tam olarak katılamayabilmektedirler. Bu yüzden, Suriyeli kadınların, ihtiyaç ve beklentilerini hiçbir şekilde yansıtmayan, geçici koruma statüsünün artık revize edilmesi ve farklı formlara bürünmesi gerekmektedir.

Göçmenler ilk geldiğinde acil süreç atlatıldıktan sonra birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, çoğunlukla, göçmenlerin uyum süreçlerine yönelik düzenlemeler olmakla birlikte geldiğimiz noktada uyum konusunun hala gerçekleşmediğini ve var olan politikalarla da yeterince yol alınamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerinde yaşadıkları sistemik eşitsizliklerin giderilmesi için daha etkin çalışmaların yapılaması gerektiği her fırsatta belirtilmektedir. Çünkü bu eşitliksizlikler, kadını sistem içerisinde oldukça işlevsiz bir pozisyona sokmaktadır.

Sistemik eşitsizlikler, Suriyeli kadınların, işgücünde ötekileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. İşe alımdaki ayrımcı uygulamalar, ücret eşitsizlikleri ve kariyer ilerleme fırsatlarının olmayışı, dengesiz bir oyun alanı oluşturmaktadır. Bu da, Suriyeli kadınların, istihdama erişimini engellemektedir. İstihdama erişenleri ise sermayenin yeni hafif piyadeleri (Akpınar, 2020) haline dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, çalışma izinleri ve yasal istihdam gerekliliklerinin karmaşıklığından ve denetimsizliğinden kaynaklanmaktadır. Çalışma izinlerine ilişkin bürokratik engeller, yasal istihdamın önünde çoğu zaman engel oluşturmaktadır. Bu engeller, çoğu kadının kayıt dışı bir biçimde istikrardan yoksun koşullarda çalışmaya yönelmesine neden olmaktadır. Kayıtlı istihdama yönelmedeki bu isteksizlik, sadece iş istikrarını tehlikeye atmakla kalmıyor, aynı zamanda kısıtlı olarak sunulan sosyal yardım ve sosyal güvenceden yararlanmayı da sınırlandırıyor. Özellikle, kısıtlı sosyal yardımların kesilmesi durumu kullanılarak, kayıt dışı istihdamda kalmak, kadınların rızası ile gerçekleşen bir durum haline gelebiliyor.

Kızılaykart, bu durumun, en bilinen örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kızılaykart, AB fonlarından gelen nakdi yardımların, Suriyeli ailelere, hanedeki kişilerin profiline göre verildiği bir yardımdır. Kızılaykart'ı, mesele haline getiren şey ise, Kızılaykart

yardımlarının, Suriyeli kadınları, rızaya dayalı bir biçimde kayıt dışı çalışmaya teşvik etmesidir. Şöyle ki, kayıtlı bir işte istihdam edilen her Suriyeli bireyin, Kızılaykart desteği kesilmektedir. Bu sebeple, desteği kaybetmemek için Suriyelilerin hemen hepsi, az bir ücret ve güvencenin olup olmamasını önemsemeden, kayıt dışı çalışmaya yönelmektedir. Suriyeli kadınların, eğitimli olan kesimi dışındakilerin hepsi, buradan hareketle rızaya dayalı bir biçimde kayıt dışı olarak çalışmaktadır.

Çalışma izinlerine ilişkin sorunlar ve Kızılaykart desteğinin kaybedilmek istenmemesinin bir tezahürü olarak, kayıt dışılık konusu ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışılık konusu, Suriyeli kadınlar için, düşük ücretler, güvencesizlikten yoksunluk, uzun mesai saatleri, yasal ve sendikal korumalardan yoksunluk, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksunluk gibi yıpratıcı ve zorlayıcı durumlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kayıt dışılık, Suriyeli kadınlara yönelik iş piyasasının istikrarsızlaşmasına ve istihdam fırsatlarında sık sık yaşanan iş yeri değişimleriyle de kendini göstermektedir. Bu değişim ve belirsizlik durumu, kadınların yaşamlarında, işsizlik, eksik istihdam ve finansal istikrarsızlık dönemlerine yol açabilir. İstikrarlı iş olanaklarının olmayışı, yalnızca ekonomik güvenliklerini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda genel refahlarını ve gelecek için plan yapma yeteneklerini de etkilemektedir.

Kayıt dışı istihdam, Suriyeli kadınların ortak sorunudur. Sömürüye ve güvencesiz çalışma koşullarına yol açmaktadır. Bununla birlikte, resmi sözleşmelerin ve korumaların yokluğu, onları, tacize ve diğer kötü muamele türlerine karşı savunmasız bırakmaktadır. Araştırma kapsamında bakıldığı zaman, birçok kadın, taciz ve türevi birçok kötü muameleye ilişkin bildirimde bulunmuştur. Çoğu bu bildirimi, bir yakınının, bir arkadaşının ya da Suriye toplumundaki bir başka kadının, başına gelen hikayeler şeklinde anlatmaktadır. Ancak bununla birlikte, kendi başlarına gelen bu tarz durumlardan da bahsetmektedir. Önemli bir sorun olarak taciz meselesi, erkek egemen iş dünyasında Suriyeli kadınlar açısından işe erişim ve işte kalabilme süreçlerini oldukça olumsuz bir biçimde etkileyen bir deneyim olarak görülmektedir. Bu tarz bir deneyim, karşısında kadınlar, genelde sessiz kalmayı tercih etmektedir. Daha doğru ifadeyle, sessiz kalmak zorundadırlar. Çünkü bu tür konular, genelde kadının suçu gibi görünmekte, mağdur olan kadın, birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Buna, birde çalışmak için aile ve erkeğin

“iznine tabi” olduklarını eklediğimizde, kadın, bu izni kaybetmemek için de sessiz kalabilmektedir. Bu sessizlik, pek çok kadının bu döngüde kalmasına ya da istihdamdan kendi isteğiyle, başaramadığı için ayrıldığının resmini çizerek, ailedeki erkek tarafından öz güveninin yerle bir edilmesine, psikolojik olarak ruhsal sıkıntılara ve kendisini toplumdan soyutlayarak evden dahi çıkmadan yaşamlarını sürdürmelerine sebep olmaktadır. Nihai olarak, pek çok Suriyeli kadın tacizle, aşırı iş yüküyle ve asgari iş güvenliğiyle karşı karşıya kaldıkları, sömürücü çalışma ortamlarında bulmaktadır. Bu sömürücü koşullar, marjinalleştirilmiş statüleri ve pazarlık gücü eksikliği nedeniyle sıklıkla daha da kötüleşmektedir. Bu da, bir hassasiyet döngüsüne ve şikayetlerin çözümü için sınırlı başvurulara yol açıyor. Kadınlar, erkek egemen toplumlarda başarı ve katkıları nadiren takdir edildiği için sıklıkla “görünmez” hale gelirler.

Buraya kadarki kısımda, Suriyeli kadınların, göç ve istihdam kesişiminde istihdama dahil olmaya çalışma, istihdama dahil olma ve sonrası süreçlerindeki ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışlara ilişkin ortaya çıkan araştırma bulguları ifade edilmiştir. Şimdi ise bu olumsuz deneyimlerin, nasıl en aza indirileceği ya da tamamen yok edileceği üzerine araştırma kapsamında ortaya çıkan öneriler ifade edilecektir.

Suriyeli kadınlar için daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir işgücü piyasasının teşvik edilmesi amacıyla neler yapılabileceğinin ele alınması önemlidir. Öncelikle, ele alınması gereken konu, mevcut plan ve politikaların revize edilmesidir. Geçici koruma statüsüne ilişkin yeni düzenlemeler yapılarak, daha işlevsel bir forma bürünmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, düşünülmesi gereken önemli bir konu, vatandaşlık konusudur. Suriyeli kadınların, güven içerisinde, istikrarlı bir yaşam sürebilmeleri ve bunun için işgücü piyasasına entegrasyonunun artırılmasında, vatandaşlık temel bir adım olarak görülmektedir. Vatandaşlığın, kadınlara yasal güvence sağlayarak, onların, temel sosyal hizmetlere erişimlerini artırmada önemli olacaktır. Ayrıca, her olumsuz toplumsal sorunla birlikte hatırlanan ve her seçim öncesi dile getirilen, sınır dışı edilme tehdidi ve bunun yasal yansımaları olmadan, istikrarlı bir istihdam elde etme fırsatı sunacağı düşünülmektedir.

Suriyeli kadınların, istihdam sürecinde karşılaştıkları, benzersiz zorlukların üstesinden gelebilmeleri için politika yapıcıların, istihdama ilişkin politikalara yönelik reformlar yapmaları zorunlu görünmektedir. Bu reform, sosyal güvenceyi, eşit ücretlendirmeyi, yasal mesai saatlerini, iş sağlığı ve güvenliğini, sendikalaşma konusunda kolaylıklar sağlanmasını, ayrımcılıkla mücadeleyi, istihdam sonrası için tazminat ve işsizlik ödeneği gibi istihdam sürecinde kadınları zorlayan konulara yönelik uygulamaları teşvik eden, kapsamlı plan ve politikaların oluşturulmasını kapsamalıdır. Bu bağlamda, politika yapıcılar, politikaların daha kapsamlı bir şekilde kadınların, özel deneyimlerine ve gereksinimlerine uygun hale getirilmesini sağlamak için, kadınların kendileriyle ve göç ile ilgili diğer paydaşlarla aktif bir şekilde etkileşime geçmelidir. Sadece bu etkileşimde, yeterli değildir. Bu etkileşimin, eğitim ve bilinçlendirmeye yönelik girişimlerle desteklenerek, kadınların iş bulması veya iş yerlerinde rahat bir biçimde hareket edebilmelerine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Eğitim ve bilinçlendirme konusunda, iş mevzuatı, ayrımcılık vb. durumlar karşısında başvurulabilecek yasal süreçler ve mekanizmalar hakkında bilgilendirme ve destek hizmetleri konusunda yönlendirmeye öncelik verilmelidir. Kadınları, bu bilgilerle güçlendirmek, onların sistemik engelleri aşmalarına, adil olmayan uygulamalara meydan okumalarına ve haklarını etkili bir şekilde savunmalarına yardımcı olabilir.

Araştırma sonuçlarına yansıyan önemli bir diğer konu, tüm bunların öncesinde, kapsamlı ve etkili dil eğitimlerinin gerekliliğidir. Dil yeterliliği, Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerinde ve daha geniş anlamda topluma başarılı bir biçimde uyum sağlamalarında önemli bir etmendir. Etkili dil eğitimlerinin uygulanmasıyla, kadınların, iletişim becerilerini geliştirmek, istihdam olanaklarını genişletmek ve kadınların, sosyal ve profesyonel çevrelere etkin bir biçimde katılmalarını sağlamak olanaklıdır. Bu bağlamda, etkili olabilmesi için iyi tasarlanmış bir dil eğitim programı, hem günlük konuşma becerilerini hem de istihdama özgü özel terminolojileri kapsamalıdır. Böylece kadınların, istihdam ve sosyal uyumlarının önündeki en büyük engeli aşmaları sağlanmış olacaktır.

Cinsiyet ayrımı gözetmeyen mesleki eğitim programlarının gerekliliği, araştırma sonuçlarına yansıyan bir başka konudur. Bu tarz programlar, Suriyeli kadınlara, sunulan

iş fırsatlarının artmasına ve buna paralel kadınların da ufuklarının genişlemesine olanak tanıyacaktır. Bu programlarla, kadın işi-erkek iş ayrımına dayanan geleneksel cinsiyet önyargılarını ve stereotipleri ortadan kaldırarak, kadınların erkeklerin egemen olduğu meslekleri keşfetmesine ve bu mesleklere girmelerine olanak sağlanabilir. Araştırma kapsamında, alanda karşılaşılan meslek edindirme kurslarından saha çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde, çoğunlukla kadın işi olarak ifade edilen terzilik, kuaförlük, yaşlı ve hasta bakımı vb. kurslar açıldığını ve kadınların çoğunlukla bu kurslara talepte bulundukları belirtilmektedir. Bu, kadınlara öğretilen kültürel normlardan gelen toplumsal cinsiyet öğretilerinin bir ürünüdür. İşin ilginç yani ise alandaki aktörler de, kadınların, bu tarz kurslara gitmelerini kabullenmiş görünmektedirler. Saha çalışanlarından katılımcılar, teknik kurslar da açtıklarını, kadınların bu kurslara başvurmadıklarını, bunun sebebinin ise bu kursların, erkeklere özgü işleri ifade etmesinden dolayı katılımcıların büyük kısmının erkeklerden oluşmasından kaynaklı olarak, kadınların bu alanları tercih etmemeleridir. Bazı katılımcıların, bu yaklaşımı, oldukça normal karşıladıkları ve söylemlerinden böyle bir anlayış ve yaklaşımı, kurum politikası haline getirdikleri görülmüştür. Bu, oldukça tehlikeli bir yaklaşımdır. Çünkü böyle bir yaklaşım, var olan kabullerin kökleşmesine sebep olmakla birlikte, yıkılması gereken toplumsal cinsiyet temelli alışkanlıkların yıkılmamasına sebep olmaktadır. Oysa olması gereken, kadınların çeşitli alanlarda özellikle, erkek egemen alanlarda başarılı olmak için gerekli bilgi ve kaynaklarla donatılmasını sağlamak amacıyla, eğitim, beceri geliştirme, kariyer danışmanlığı ve işe yerleştirme hizmetlerine odaklanılmasıdır.

Suriyeli kadınların, istihdam süreci açısından önemli bir diğer konu da, var olan sosyal yardım programlarının geçici programlar olup bir süreklilik arz etmemesidir. Bu bağlamda, sosyal yardım programlarının yeniden tanımlanması ve kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Sosyal yardımın; nakdi yardım, çocuk bakım desteği, engelli bakım desteği, yaşlı bakım desteği, barınma yardımı vb. içerebilecek geniş bir hizmet yelpazesini kapsaması önemlidir. Kadınların, hem ekonomik hem sosyal ihtiyaçlarına cevap veren bu tarz bir sosyal yardım anlayışı, kadınların, ev ve çalışma yaşamı dengesini kurmalarına olanak tanıyarak, onların, istihdama erişme ve istihdamda kalmalarında destek sunacaktır. Dahası, istihdam ve sosyal yardım programlarının bir

arada harmanlanması, kadınların sürdürülebilir geçim kaynaklarına ulaşma çabalarında karşılaştıkları zorlukların ele alınmasında, bütünleşik bir yaklaşım ortaya çıkarabilir.

Göç alanı, çok paydaşlı bir alandır. Bir masa düşünüldüğünde, bu masanın etrafında çok fazla ve farklı aktörlerin olduğu görülmektedir. Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerinde destekleyici bir anlayışın oluşturulması için bu masanın etrafında bulunan; kamu kurumlar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, işverenler ve topluluk üyelerinin sürecin her aşamasında yer alması ve bir iş birliği geliştirmeleri gerekmektedir. Gelişen işbirlikçi yaklaşımlar, başta konunun odağı olan kesimin ihtiyaçlarının, net bir biçimde analiz edilmesine destek sunarken, karşılaştıkları çok yönlü zorlukların üstesinden gelmeleri için de farklı kurum ve kuruluşların kaynaklarından ve uzmanlıklarından kadınların yararlanmalarına olanak sunacaktır.

Bu bağlamda, yukarıda ifade ettiğimiz masanın, önemli bir paydaşı olan işverenleri, kapsayıcı uygulamaları benimsemeye teşvik etmek, Suriyeli kadınların, başarılı olabileceği işyerleri oluşturmak için önemli bir adımdır. Ayrımcılık karşıtı politikaların uygulandığı, çeşitlilik, farkındalık, mesleki gelişim açısından eğitim ve girişimlerin olduğu, kapsayıcı bir çalışma kültürünü tesis etmek işverenlerin birincil sorumluluğu haline gelmelidir. Kapsayıcı bir iş yeri atmosferi, sadece Suriyeli kadınlara fayda sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda piyasanın diğer aktörleri olan ev sahibi toplumun üyelerine de katkı sağlayarak, genel kurumsal performansı ve uyumu da artıracaktır.

Bu sebeple, Suriyeli kadınların, sorunsuz bir şekilde işgücü piyasasına geçişine yardımcı olmada iş yeri uyum faaliyetleri önemli bir rol oynayabilir. Faaliyetler, kültürel yetkinlik odağındaki işe alım programları ile başlayarak, işe alıştırma programları ile devam eden bütünleştirilmiş girişim ve uygulamaları kapsayabilir. Bu şekilde, ev sahibi toplumun üyeleri ile ortak kültürel ve sosyal paylaşım alanları oluşturmak adına işverenlerin yapacakları yatırımlar sonucunda, Suriyeli kadınların, başarılı uyumunu kolaylaştıran, sıcakkanlı ve destekleyici iş yeri ortamları oluşabilir.

Bu tarz, kültürel ve sosyal paylaşım alanlarıyla şekillenecek iş yeri ortamları için destekleyici olacağı düşünülen bir başka konu, sendikal koruma ve kapsamlı sosyal

olanakların oluşturulmasıdır. Sendikalar, çalışma barışının tesisi ve korunmasında emekçilerin önemli destekçileri olarak ifade edilebilir. Sendikalar, her ne kadar ülkemizde, istenilen düzeyde bir etkiye sahip olmasalar da gelişmeye ve geliştirilmeye açık yönleriyle, emekçilerin önemli savunucularındandır. Suriyeli kadınların, büyük çoğunluğu kayıt dışı olduğundan bu tür sendikal koruma söz konusu değildir. Bu, sendikalarında, konuyu gündemlerine almamalarından kaynaklanmaktadır. Sendikal koruma, sadece Suriyeli kadınlar değil piyasadaki tüm aktörlerin refahı için oldukça önemlidir. Adil ücret, güvenli çalışma koşulları, eşit muamele, sosyal olanakların artırılması ve korunması gibi birçok konuda fayda sağlamaktadırlar. Suriyeli kadınların, sendikal korumadan faydalanabilmeleri için gerek politika yapıcıların gerek sendikaların yasal ve idari düzenlemeler yapmaları gerekmektedir. Bu düzenlemelerle birlikte, Suriyeli kadınların, sendikal temsile erişiminin sağlanmasıyla, sendikalar, kadınlar açısından sömürü ve ayrımcılığa karşı koruyucu bir etki oluşturacaktır. Kadınlar için istihdam sürecinde önemli bir diğer konuda, sosyal olanaklardaki yetersizliklerdir. Birçok kadın, olması gerekenden az bir ücret aldığından ve çalışma yerlerinde yemek ve ulaşım gibi olanaklar sağlanmadığından, işten ayrılabilmektedir. Bu tür sosyal olanakların, artırılmasında sendikalar oldukça etkin rol oynayabilir. Böylece kadınların, istihdam da kalmalarının önündeki bu tarz engeller, ortadan kalkabilir. Burada son olarak ele alınması gereken önemli bir konu da, iş-yaşam dengesi meselesidir. Bu konu, masanın en büyük paydaşı kamu kurumlarının yasal olarak harekete geçmesiyle gerçekleşecek bir uygulama olmakla birlikte, masanın diğer aktörlerinin katkıları ve inisiyatif alarak uygulamaya geçirmeleri de oldukça önemlidir. İş-yaşam dengesine ilişkin olanaklar, özellikle bakım ve iş yaşamı sorumluluğunu bir arada taşıyan Suriyeli kadınlar açısından bu sorumlulukları, dengeleyen bir yerden hareketle ihtiyaç duyulan uygulamalardır. Böyle bir uygulamanın varlığı, Suriyeli kadınların, iş ve aile yaşamlarını daha etkili ve dengeli bir şekilde yönetmelerine, birden fazla rolü bir arada yürütmenin getirdiği stresi ve zorlukları azaltmalarına yardımcı olarak, kadınların istihdamda kalmaları için oldukça önemlidir.

Sendikal koruma, önemli bir unsur olmakla birlikte devlet gözetiminin de bu süreçlerin her aşamasında olması gerekmektedir. Devlet kurumları, buna ilişkin kapsayıcı iş yasaları ve düzenlemeler geliştirmeli, bunları uygulamalı ve düzenli olarak denetimler yaparak

karşılaşılan ihlallere karşı katı bir biçimde müdahale etmelidir. Bu, iş piyasasındaki egemen aktörlerin, yasal standartlara uymasını ve kapsayıcı çalışma koşullarını sürdürmesini sağlayacaktır. Ek olarak, devlet organları ayrımcılık, taciz gibi ağır konulara ilişkin de mekanizmalar oluşturmalıdır. Özellikle, kadınların mağdur edildiği konularda, kadınlar, sessiz kalmayı tercih edebilmektedir. Ya da sessiz kalmaları konusunda zorlanabilmektedir. Bundan dolayı, şeffaf ve kapsayıcı izleme mekanizmaları kurulmalı, bu mekanizmalar ultra gizlilik esasında çalışmalı ve gelen geri bildirimlerden görünür raporlar oluşturmalıdır.

Cinsiyete duyarlı çalışma ortamları oluşturmak, işyerinde eşitliği ve kapsayıcılığı teşvik etmek için temel öneme sahiptir. Bu tür ortamlar, yalnızca adaleti ve saygıyı teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda üretkenliği ve iş tatminini de artırır. Bunu başarmak için toplumsal cinsiyet duyarlılığının hem bireysel hem de sistemik yönlerini ele alan çok yönlü bir yaklaşım gereklidir.

Suriyeli kadınların, iş ve aile sorumluluklarını dengelemelerine destek olmak, hem pratik hem de duygusal ihtiyaçları karşılayan çok yönlü bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bunu başarmak için güçlü destek sistemleri sağlayan ve aile yaşamının genel kalitesini artıran kapsamlı stratejilerin uygulanması esastır. Kadınların, önündeki en büyük engel evdeki erkeklerdir. Yapılacak kapsamlı toplumsal cinsiyet eğitimleriyle, ailelere yönelik ve özellikle erkek odaklı eğitimlerin yapılması, kadınların, işe erişimini ve eriştikten sonra kalma süreçlerini olumlu yönde etkileyecektir. Bununla birlikte, kadınlar için istihdam süreçlerinin her aşamasında önemli bir konu, çocukların bakımı konusudur. Bu sebeple, istihdama girmek isteyen kadınlar ve istihdam alanlarında yer alan kadınlar için özellikle çok kültürlü bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, kreş ve okul sonrası programların uygulamaya konulması oldukça önemlidir. Burada önemli olan ise bu, olanakların erişilebilir ve karşılanabilir olması, kültürel konular göz önüne alınarak oluşturulması, iş-yaşam dengesinin gözetilmesidir. Ek olarak, ailelere yönelik kültürel yetkin destek programları oluşturularak, ebeveynlik desteği, kültürel duyarlı aile danışmanlığı, doğum öncesi ve sonrası ebeveynlik eğitim ve izni gibi politikaları hayata geçirebilmek anlamlı olacaktır.

Son olarak, çıkan önemli bir sonuç ise medyaya ilişkin öneriler üzerinedir. Medyanın, halkın tutumları üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Bu etki, geldiğimiz noktada oldukça olumsuz bir biçimde yönlendirilmiştir. Medya sürekli göçmenlerin olumsuz yönleri üzerinde durmuştur. Ancak medya, dönüştürücü bir araç olarak kullanılıp sosyal içermeyi geliştirebilir ve en önemlisi, ön yargıların azaltılmasında ve ortadan kaldırılmasında rol oynayabilir. Öncelikle, medya içerikleri için kültürel yetkinliğin teşvik edilmesi adına yönlendirilmeler yapılmalıdır. Bununla birlikte, kalıplaşmış yargılara ve yanılgılara meydan okuyarak şehir efsanelerinin çürütülmesi gerekmektedir. Göçmenlerin, olumlu özellikleri ön plana çıkaran başarı öykülerinin sergilenmesi oldukça önemlidir.

Bu araştırmanın bulgularından hareketle, Suriyeli kadınların, çalışma yaşamında karşılaştıkları hane içi ve hane dışından gelişen, ayrımcılık ve dışlanmanın; kişisel, kültürel ve yapısal boyutlarına ve bunlarının kesişimine değinen bütüncül sosyal hizmet uygulamalarına olan acil ihtiyacın altını çizmek gerekmektedir. Bütüncül bir açıdan süreci ele alan sosyal hizmet uygulayıcıları, çok yönlü bir yaklaşımı benimseyerek Suriyeli kadınların, istihdama erişiminin ve istihdamda kalışlarının önündeki engelleri aşması, ekonomik ve sosyal entegrasyona ulaşması konusunda etkili destekler sunabilir. En nihayetinde bu araştırma, Suriyeli kadınların, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplumun parçası olabilmeleri için istihdama erişmelerinde ve istihdamda kalışlarında insan hakları temelinde savunuculuğun, eğitimin ve geniş çaplı politika reformunun önemini vurgulamaktadır.

2.ARAŞTIRMA KAPSAMINDA SOSYAL POLİTİKA VE HİZMETLERE İLİŞKİN KATKI VE ÖNERİLER

Göç alanyazınında, göçmen birey, sağlıklı ve çalışabilecek güçte erkek olarak algılanmaktadır (Houstoun, Kramer ve Barrett, 1984, s. 908). Bu algı, Türkiye göç politikalarına da yansımış, göç politikaları ve bu politikalara bağlı plan ve programlar, göçmen kadınların ihtiyaçlarını göz ardı edilmesine neden olmuştur.

6458 Sayılı YUKK ile birlikte, Türkiye'nin dağınık olan göç mevzuatı daha düzenli ve bütün haline getirilmiştir. YUKK'a bakıldığında, oldukça geniş ve kapsamlı maddelerin olduğu ve bu kanuna bağlı olarak özellikle, geçici koruma altındaki bireylere ilişkin

yönetmelikler ve yönergelerin çıkarıldığı görülmektedir. Ancak bu müdahaleler, özelikle geçici koruma statüsündeki bireyleri hedef alarak çıkarılsa da geldiğimiz şu günlerde ihtiyacı karşılamayacak bir noktaya gelmiş durumdadır. Özellikle, göçmenler arasında kırılgan gruplar olarak ifade edilebilecek grupların ihtiyaçları göz ardı edilmiştir. Kadın göçmenler de bu gruplar arasındadır.

Kadınlar, göç alanında her daim geri planda ve görünmezdir. Bu görünmezlik, gelinen ülkede, gerek sosyal yaşam gerek ekonomik yaşam gerek kültürel yaşam gerekse de siyasi-politik katılım süreçlerinde, yapısal, kültürel, kişisel etkenlerden kaynaklı olumsuzluklara sebebiyet veren yazılı ya da yazılı olmayan kanun ve kurallarla yeniden üretilmektedir. Bu araştırma, konusu itibariyle Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerindeki konumlarını, bu yeniden üretilen çok boyutlu etkenlerin kesişiminde ele almıştır. Analizler sonucunda, sonuçların, göçmenlere yönelik oluşturulması planlanan politika ve uygulamalarda karşılık bulması noktasında değerli katkı ve öneriler sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuçların, politika yapıcılar tarafından ele alınırken bazı bağlamların dikkate alınması önerilmektedir.

- İlk olarak, göç ve istihdama ilişkin politikaların güncellenmesi ve politikaların daha kapsayıcı bir yapıya büründürülmesi gerekmektedir. Bunun, bireylerin biricikliği dikkate alınarak kişiye özgü modeller şeklinde geliştirilmesi uygun olacaktır.
- Geçici koruma yönetmeliği üzerinde çalışılmalı, kadınların ve özel grupların ihtiyaçlarını göz önünde tutan ve toplumsal cinsiyeti gözeten bir bakış açısıyla yönetmelik revize edilmelidir. Bu sadece geçici korumaya ilişkin olmamalı tüm göç ve istihdam politikaları cinsiyete duyarlı hale getirilerek, etkili değerlendirme ve geri bildirim süreçleriyle hedefli politikalar geliştirilmelidir.
- Vatandaşlık, belirli şartlara bağlı bir seçenek olarak elde bir alternatif şeklinde tutulmalıdır. Ancak burada şartlar şeffaf ve gerçek amacına uygun biçimde oluşturulmalı ve tüm paydaşlarla paylaşılmalıdır.
- Ayrımcılık, tüm dünyada önemli bir konu olmakla birlikte son yıllarda yükselişe geçmiş durumdadır. Özellikle, göç alanında sıklıkla rastlanan bir konudur.

Ayrımcılıkla mücadele bağlamında gerek ulusal gerek uluslararası mevzuat güçlendirilmelidir.

- Sürekli süreci izleyen ve raporlayan şeffaf birimlerle birlikte kanıta dayalı bir yaklaşımla, ayrımcılığın önüne geçecek mekanizmalar oluşturulmalı ve uygulamaya geçirilmelidir. Tüm bu süreçler, hak temelli bir noktadan gerçekleşmeli ve sosyal hizmetin hak temelli savunuculuk rolü aktif hale getirilmelidir. Bu amaç bağlamında, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) oldukça uygun bir kurum olarak düşünülebilir.
- Kurumun, ayrımcılık konusunda aktif bir biçimde çalışması için siyaset üstü bir otorite haline gelmesi gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte kurumun, kuruluş amaçlarındaki değerlerinin içselleştirilip geliştirilmesinde, bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmetin katkısı büyük olacaktır. Bu sebeple kurumdaki sosyal hizmet uzmanı sayılarının artırılması önemlidir.
- Aile bazlı destekler ve koruma programları geliştirilmeli göçmen ailelerin aile yapıları ve birliklerine yönelik destekler sunulmalıdır. Kadının, ayrıca desteklenmesi sağlanmalı bakım konusunda bağımlı aile üyeleri açısından aileler desteklenmelidir. Özellikle kültürel yetkinlik bakım konusuna yansıtılmalı ve çokkültürcü bir bakım anlayışı geliştirilerek başta çocuklar için sonrasında yaşlı ve engelli göçmen bireyler için çeşitli adımlar bu konuda atılmalıdır. Ancak, kültürel yetkinlikle ilgili zorluklar, kültürün değişkenliği ve akışkanlığı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kültürel yetkinlik, sadece yerel düzeyde değil, aynı zamanda evrensel sosyal hizmet prensiplerini benimseyerek çok kültürlü bir yaklaşımı desteklemelidir (Özgür, 2014).
- Politika reformlarına ek olarak, kurumsal yapılarda da revizyon yapılması da gerekmektedir. Başka bir deyişle, göçmenlerin işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmak amacıyla sosyal hizmet uzmanlarının, öncelikle ana kurumsal mekanizmalara (örneğin, programlar için kanıt temelli yaklaşımlar) ve dış yapısal süreçlere (örneğin, politik ekonomik iklim) odaklanmaları gerekmektedir. Bu entegrasyon politikaları, hem bireylerle hem de sistemle etkili bir şekilde çalışmamıza yardımcı olacaktır. Sosyal hizmet uzmanları, bu görevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için bireysel ve sistemsel düzeylerde sağlam bir temele sahiptir (Chatterjee, 2015, s. 373).

- Kurumsal mekanizmaların iyileştirilmesi ile birlikte kaynaklara erişim ve kaynakların kullanımı konusunda sunulacak hizmetler özelleştirilmiş destek hizmetleri ve bütünsel destek modelleri ile sağlanmalıdır. Öncelikle hukuki ve yasal hizmetlerin genişletilmesi, buna dair danışmanlık hizmetlerinden kesintisiz faydalanmaları ve yasal haklar bağlamında eğitimlerin sağlanması Suriyeli kadınların günlük yaşamları ve istihdam sürecindeki durumlarında oluşan olumsuzlukları dağıtma konusunda oldukça önemlidir.
- Sendikalar, bu sürecin önemli bir bileşeni haline getirilmeli, yasal zorluklar giderilmeli ve sendikalar göçmenleri hedef kitle haline getirerek savunuculuklarını göçmenleri de kapsayacak şekilde genişletmelidirler.
- Bununla birlikte, çok kültürlü sosyal hizmetlere erişim geliştirilmeli ve kağıt üzerinden yapılan müdahalelerden ziyade odaklı hizmetlerin geliştirilmesi önemsenmelidir. Bunlar kapasite geliştirme ve ekonomik güçlendirme programlarıyla desteklenmelidir. Bu programlar toplumsal cinsiyete duyarlı şekilde hazırlanmalı ve cinsiyetsiz mesleki eğitim olanakları, mali danışmanlık ve finansal okuryazarlık programları, işe yerleştirme ve kariyer danışmanlığı, girişimcilik yoluyla güçlendirme ve yeterliliklerin tanınması gibi alanları kapsamalıdır.
- İş-yaşam dengesinin sağlanması teşvik edilmeli ve bu bağlamda düzenlemeler yapılmalı.
- Fiziki, sosyal, psikolojik, ekonomik vb. birçok kayıpla birlikte çatışmalardan gelen bir toplulukla karşı karşıya olunduğu unutulmamalı ve içerisinde psikolojik danışmanlığın, travma çalışmalarının, kriz destek hizmetlerinin olduğu kapsamlı sağlık hizmetlerine erişim sağlanmalıdır.
- Toplumsal katılım ve sosyal entegrasyon için uzun vadeli entegrasyon stratejileri geliştirilmelidir. Bu stratejiler kültür ve dil entegrasyon programlarını fazlasıyla kapsamalı, kapsayıcı bir kültür ve dil eğitimi programlarıyla işyerinde çeşitlilik ve katılım eğitimleri, iş yeri uyum faaliyetleri, kültürel çeşitliliğin kutlanması, kültürlerarası iletişim atölyeleri düzenlenmelidir.
- Toplum temelli girişimler desteklenmeli ve toplum temelli destek ağları oluşturulmalıdır. Savunuculuk ve savunuculuğa ilişkin her teşebbüs desteklenerek yerel kuruluşlarla ortaklıklar ve çok paydaşlı işbirliği (kamu-yerel yönetim-

uluslararası/ulusal/göçmenler tarafından kurulan STK'lar) ile iletişim ve koordinasyonun kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

- Teknolojiden ve dijital platformlardan yararlanarak çevrimiçi iş portalları ve ağ platformları geliştirilmelidir.
- İstihdamın önündeki en büyük engel olarak ataerkil düşünce kalıplarına ilişkin, kadınlardan ziyade aile odaklı ve erkek odaklı eğitimler planlanmalıdır. Bu eğitimler, toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık eğitimlerini ve sosyal diyaloğu teşvik edecek karakterde olmalıdır.
- İş yerlerine işverenleri şeffaflığa ve hesap verebilirliğe teşvik etmek, iş ortamına dayalı çocuk bakım sistemleri geliştirmek, tacize sıfır tolerans politikalarını benimseyerek cinsiyete duyarlı çalışma ortamları oluşturmak önemli adınlar arasındadır.
- Ayrıca kültürel hassasiyetlerin yanında, inanca ilişkin hassasiyetler, Suriye toplumu için oldukça önemlidir. Erkeklere nazaran kadınlar, bunu daha bir önemsemektedirler. Bu sebepten dolayı, inanç temelli pratiklere ilişkin hassasiyet gösterilmeli ve çalışanların kültürel ve inançsal kimliklerini ifade edebilecekleri alanlar oluşturulmalıdır.
- Son olarak, veri toplama sistemleri kurulmalıdır. Böylece, bu ve bunun gibi araştırma ve geliştirme faaliyetleri neticesinde ifade edilen öneriler, periyodik değerlendirmeler, paydaşların incelemelere dahil edilmesi ve geri bildirim mekanizmaları uygulanarak kanıta dayalı politika ve planlar şeklinde, kişiselleştirilmiş bir biçimde, ihtiyaca özgü olarak gerçek yaşamda karşılığı olan somut birtakım çıktılar ortaya konulabilecektir.

3. ARAŞTIRMA KAPSAMINDA SOSYAL HİZMET UYGULAMA VE KURAMINA İLİŞKİN KATKI VE ÖNERİLER

Cox ve Geisen (2014), sosyal hizmet içerisinde, göç çalışmaları için alana özgü bir bakış açısının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Benzer şekilde, Alam (2013, s. 646), sosyal hizmet göç araştırmalarının, akademik anlamda henüz kendi alanına özgü bir bakış açısı geliştirmediğini ve diğer sosyal bilim disiplinleriyle eşdeğer bir gelişim göstermediğini belirtmektedir. Bir meslek olarak sosyal hizmet, büyük ölçüde devlet politikalarıyla şekillenmektedir. (Ioakimidis, 2015, s. 10-11). Bu, sosyal hizmetin, göçü

karmaşık ve ideolojik olarak yüklü bir konu olarak ele alma isteğini engellemektedir (Maatta, 2018, s. 1595). Ancak özellikle, çağdaş bakış açıları olarak nitelendireceğimiz eleştirel bakış açıları, bunu kısmen de olsa gerçekleştirebilmektedir. Bu araştırmanın, sosyal hizmet uygulama ve kuramına katkı ve önerilerinin de böyle bir noktadan yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Bu araştırmada, uygulamalı bir disiplin olarak ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ve kesişimsellik bağlamında konumlandırılan sosyal hizmet alanı için katkı ve öneriler sunarak gelecek akademik çalışmalar ve mesleki uygulamalar bağlamında daha efektif bir alan açarak, Suriyeli kadınların yaşamlarını ayrımcılığa uğramadan hakça yaşayabilmeleri ümit edilmektedir. Bu bağlamda, hem sosyal hizmet uygulaması hem teorisi açısından bir takım öneriler sunulması ve devamında gelecekte yapılabilecek çalışmalar hakkında fikir verilmesi amaçlanmaktadır. Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerinde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uygulaması açısından:

- Sosyal hizmet uygulamalarında kapsamlı değerlendirmelere bakabilmek adına bütüncül bir vaka yönetimi bağlamından hareket etmelidir.
- Kanıta dayalı bir uygulama süreci planlanmalıdır. Böylece, kişiselleştirilebilir esneklikte uygun yaklaşımlar geliştirilebilir. Bu, sosyal hizmet uygulamasının da etkinliğini artıracak bir durumdur.
- Bu alanda gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamasının olmazsa olmaz bileşeni, kültüre duyarlılıktır. İşlevsel sosyal hizmet uygulamaları için kültürel yeterliliğin önemi, hem sosyal hizmet eğitiminde hem de uygulama alanlarında geniş ölçüde kabul edilmektedir. Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (CSWE) tarafından akredite edilen tüm sosyal hizmet okulları, şu anda kültürel çeşitlilik konusunu kapsayan ders içerikleri sunmaktadır (Boyle ve Springer, 2001, s. 54). Böyle bir yaklaşım, Suriyeli kadınların, kültürel bağlamlarını anlayarak müdahalelerin özelleştirilmesini içermelidir.
- Göçmen müracaatçılarla, etkili bir şekilde çalışabilmek için sosyal hizmet uzmanlarının geniş, çok boyutlu bir kültürel anlayışa sahip olmaları ve danışanların kültürel özelliklerini bilinçli bir şekilde değerlendirmeleri gereklidir.

Ayrıca, göçmenlerle çalışırken eğitim, aracılık ve savunuculuk rollerinin önemi de vurgulanmalıdır. Sosyal hizmet pratiği, çok kültürlü bir bakış açısına yöneldikçe, uygulama bilgeliği ve göçmen danışanların deneyimlerinden faydalanma olanakları artmaktadır (Russell ve White, 2002, s. 647-648).

- Göç süreci; öncesi, sırası ve sonrası şeklinde üç basamakta ele alınmaktadır. Kadınların, göç öncesi olumsuz deneyimleri göz önünde tutularak, travma bilgili bakım yaklaşımı benimsenmelidir.
- Hak temelli savunuculuk ve güçlendirme, gerek kadınlarla yapılan çalışmalarda gerek göçmenlerle yapılan çalışmalarda sosyal hizmet uygulamasının önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uygulayıcıları, burada tabandan gelişen bir savunuculuk hareketinin, tavana yayılması şeklinde hareket ederek, Suriyeli kadınların, savunulması ve güçlenmelerine olanak sağlayacak, sosyal ve politik aktivizmi ortaya koyacak değişim ve dönüşüm sağlamaya çalışılmalıdır.
- Çoklu kimliklerin varlığı kabul edilmelidir. Hak temelli savunuculuk ve güçlendirme planları, bu kimliklerin kesişimleri üzerinden düşünülmelidir. Bu adımlar, kadınların haklarını savunabilmeleri, yasal sistemlerde özgürce gezinmeleri ve öz yeterliliklerini artırmaları için önemlidir.
- Ayrımcılık karşıtı gibi eleştirel uygulamaların, alana yansıması ve uygulanabilir hale gelmesi için yapısal olarak, gerek hukuki gerek politik gerekse de kültürel ve sosyal iklimin uygun olması gerekmektedir. Türkiye'de henüz bu iklimin oluşmadığı söylenebilir. Uygun iklimin oluşması adına, bu tarz sosyal hizmet uygulamalarının artırılması ve bu uygulamaların yer edinmesi için gerek politika yapıcılarına gerek alan uygulayıcılarına yönelik çalışmalar yapılması önemlidir.
- Toplum temelli bir yaklaşımla topluluk ağları oluşturmak, kadınların, topluma uyum süreçlerinde oldukça işlevsel roller üstlenebilir. Sosyal hizmet uygulayıcıları, bunun farkında olarak politika geliştirmeyi etkilemek ve sosyal hizmet sistemlerinde kalıcı değişiklikler yapmayı amaçlayan politika ve sistematik değişim önerileri geliştirmelidir.
- Vakaları bütüncül bir yerden ele alma kabiliyeti bulunan sosyal hizmet uygulayıcıları, müdahaleler sırasında çok disiplinli ekipler oluşturmalıdır. Suriyeli kadınların refahının, meselenin tüm paydaşlarının (kamu, yerel yönetim,

sivil toplum kuruluşları ve kadınların kendilerinin) bir masa etrafında bir araya gelerek sağlanabileceğinin farkında olmaları gerekmektedir.

- Burada, önemli bir sosyal hizmet alanı olarak endüstriyel sosyal hizmet diğer bir ifadeyle iş yeri sosyal hizmet uzmanlarının katkılarının eşsiz olacağı düşünülmektedir. Henüz Türkiye'de uygulama alanı olmayan bu sosyal hizmet alnının, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sadece göçmen kadınlar açısından değil yerli-göçmen-kadın-erkek tüm emekçi grupların daha insana yakışır bir istihdam ortamı ve sisteminde çalışmalarını sağlamak adına işlevsel olabilir.
- Sosyal hizmet, tarihsel olarak ilk ortaya çıktığı zamanları yeniden hatırlayarak, sendikaları bir sosyal hizmet uygulama alanı olarak yeniden keşfetmelidir.

Uygulama sürecindeki bu önerilerin kuramsal alt yapısı, başta eleştirel bir bakış açısıyla şekillenecek sosyal hizmet kuramlarıyla olanaklı gözükmektedir. Ana akım sosyal hizmet uygulamaları, ana akım teorilerle bir birikim oluşturmuş olsa da günümüzde, özellikle kırılgan gruplarla ve politik etkiye ihtiyaç duyulan konularda yapılan çalışmalarda, eleştirel bir duruşa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu duruş, sosyal adaletsizliklere meydan okuyarak, statükoyu sorgulamaya teşvik eder. Böylece sosyal hizmet uzmanları, göçmen kadınları etkileyen yapısal eşitsizlikleri eleştirel bir şekilde ele alır ve analiz eder.

Bu şekilde bir yaklaşım, sosyal adaleti önceleyerek değişimi savunur ve teşvik ederek, sistemik sorunları ele alan politika ve uygulamaları savunmaktadır. Ayrıca, güç ve kaynakları, yeniden dağıtmanın önemini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kültürel olarak duyarlı bir bakış açısının benimsenmesini gerektirir. Bu, göçmen kadınların tam katılımını ve haklarını desteklemek için aktivizm, politika reformu ve topluluk örgütlenmesine katılmayı içerir. Başta, bu araştırmanın da kuramsal arka planını oluşturan ayrımcılık karşıtı uygulama ve feminist sosyal hizmet uygulamaları olmak üzere, bazı diğer sosyal hizmet bakış açıları da, Suriyeli kadınlar gibi kırılgan gruplarla çalışan sosyal hizmet uzamanı ve araştırmacılarına yol gösterici olabilir. Bu konuda:

• ***Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal hizmet,*** eşitsiz güç ilişkilerinin tanınması ve açığa çıkarılması, güçlendirme temelli olması, hak temelli bir savunuculuğu tavsiye etmesi, eleştirel ve özdüşünümsel olarak görünenin ötesine odaklanması ve böylece her türlü

ayrımcılığın ve baskının kök nedenlerini ele alarak sistemik değişimi hedeflemesi açısından Suriyeli kadınlar gibi baskı ve ayrımcılığı yoğun yaşayan gruplar için oldukça elverişli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu araştırmanın da fikri arka planı bu düşüncelerle ayrımcılık karşıtı bir bakış açısından oluşmaktadır.

• ***Feminist sosyal hizmet***, geniş bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu çalışma bağlamında, kesişimsellik yaklaşımı kullanıldığından, burada feminist yaklaşım, kesişimsellik üzerinden ifade edilmiştir. Kesişimsellik, çoklu kimlikleri anlamayı, müdahalelerin özelleştirilmesini ve kapsayıcılığı teşvik etmesi eleştirel olması, güçlendirme temeli olması, hak temelli olması, bilinç ve farkındalık yükseltmeyi amaçlaması ve en önemlisi kadınlar ve kadınlar dışında dezavantajlı olan tüm gruplar lehine bilinçli bir taraflılık halinde olması, bu yaklaşımı, bu tarz çalışmalarda oldukça önemli bir noktaya yerleştirmektedir. Araştırmada, kesişimsellikle Suriyeli kadınların, farklı kimliklerini ve bu kimliklerin birbirleriyle nasıl kesiştiğini anlamaya çalışarak daha etkili analizler yapılması amaçlanmıştır. Böylece, kadınların ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı ve uygun çözümler üretileceği öngörülmektedir.

• ***Güçler perspektifi***, bu tarz gruplarla çalışırken kullanılacak bir diğer yaklaşım olarak ifade edilebilir. Danışanın olduğu yerden başlayarak, güçlü yönlerin belirlenmesi ve bu güçlü yönler üzerinden çalışılması, güçlendirmeyi ve öz-yeterliliği teşvik etmek ve işbirliğine dayalı hedef belirleme gibi unsurları içerir. Bu yaklaşımı kullanarak gerçekleştirilecek çalışmalar, Suriyeli kadınların, var olan güçlü yönlerini ve potansiyellerini keşfederek, onların daha güçlü ve bağımsız bir yaşam sürmelerinde çözümler sunabilir. Ek olarak, kadınların kendilerine hedefler belirlemeleri ve bu hedeflere ulaşabilmeleri için iş birlikleri kurmalarına olanak tanıyabilir.

• ***Güçlendirme yaklaşımı***, eşitsiz güç ilişkilerine odaklanarak kişisel ve siyasi gücün artırılması, kolektif eylemin desteklenmesi ve kapasite geliştirme gibi unsurları içerir. Bu kuramsal bağlamda üretilecek araştırmalar, Suriyeli kadınların, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlenmelerini anlamaya çalışmak üzerine kurgulanabilir. Kadınların, kendilerini daha güçlü hissetmeleri, politik ve sosyal alanda daha aktif olmaları ve

kapasitelerini geliştirmelerine odaklanılır. Böylece, toplumsal değişime katkıda bulunmaları teşvik edilebilir.

• ***Son olarak sistem teorisi***, çevresel etkileri anlamayı, çok düzeyli müdahaleleri ve sistemik değişimin teşvik edilmesini içerir. Bu yaklaşım, Suriyeli kadınların yaşamlarını etkileyen farklı sistemleri ve bu sistemlerin birbirleriyle nasıl etkileştiğini anlamayı amaçlar. Çok düzeyli müdahaleler, kadınların karşılaştıkları sorunlara daha kapsamlı ve entegre çözümler sunar. Sistemik değişim ise, kadınların yaşam koşullarını kalıcı olarak iyileştirmek için gerekli olan yapısal değişiklikleri teşvik eder.

Son olarak, 2011 sonrası göç üzerine yapılan akademik çalışmalar oldukça yoğunlaşmasına rağmen, göçmenler içerisindeki özel gruplara yönelik çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Sosyal hizmet bağlamında bakıldığında, özellikle, eleştirel bir kuramsal arka planla kurgulanmış çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Ülkemizdeki göçmen nüfusunu ve bu nüfusun içerisindeki kadın oranını dikkate aldığımızda, istihdam süreçlerinde, göçmen kadınların, oldukça dezavantajlı bir yerde konumlandıkları görülmektedir. Bu sebeple, eleştirel sosyal hizmet bağlamında gelecekte yapılması iyi olabilecek çalışmalara yönelik şu önerileri sunulabilir:

- Entegrasyonun, önemli parametrelerinden biri olarak istihdam ve entegrasyon bağlantısını daha net görebilmek ve politika bazlı işlevsel müdahaleler yapabilmek adına boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kesişimselliğin, istihdam olanaklarına etkisi üzerinde durularak örtüşen dezavantajların araştırılması, özel müdahalelerin geliştirilmesi ve kesişimsel programların değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu, kadınların örtüşen çeşitli kimliklerinin ve bunlar arasındaki etkileşimin anlaşılmasına olanak tanıyarak, kadını ve özel ihtiyaçlarını önceleyen müdahalelerin gelişmesine kapı aralayabilir.
- Hedef kitlenin, yoğun travmaya sahip olduğu düşünüldüğünde, travmaya dayalı istihdam müdahalelerinin etkinliğinin inceleneceği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Suriyeli kadınların, travmatik deneyimlerinin istihdam süreçlerine etkisini anlamaya olanak sağlayan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

- Göçmen toplulukları arasında, sosyal sermaye oldukça önemli bir konudur. Bu çalışma özelinde, Suriyeli kadınlar arasında, kendi içlerindeki sosyal sermayenin istihdam süreçlerinde oldukça işlevsel olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, hem kendi içlerindeki sosyal sermayelerine yönelik hem de kültürlerarası bir sosyal sermaye üzerine geliştirilecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Her ne kadar Suriyeli kadınlar, zorunlu bir sebepten dolayı istihdama katılmış olsalar da, istihdam her daim kadınlar açısından güçlendirici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamdan hareketle, istihdam ve ekonomik güçlenmenin geliştirilmesinin önündeki engeller ve buna ilişkin destek programlarının, kadınların özel ihtiyaçlarının göz önünde tutularak araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- İstihdama yönelik politika analizi ve savunuculuk çalışmaları, politika etkisinin analizi, farklı ülkelerden politika yaklaşımlarının karşılaştırılması, iyi uygulama örneklerinin ortaya konması ve savunuculuk çabalarının değerlendirilmesine ilişkin araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Çokkültürlü sağlık ve sosyal hizmetlere erişim ve bunların önündeki engellerin belirlenebileceği araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Türkiye'de, ayrımcılık ve insan hakları alanyazını sosyal hizmette istenilen düzeyde değildir. Göçmen alanı için oldukça önemli olan bu konulara ilişkin, ayrımcılık ve insan hakları temelinde araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bu çalışmada, ayrımcılık karşıtı bir düzlemde Thompson'un KKY modelinden yararlanılmıştır. KKY modeli ayrımcılığın, üç boyutta gerçekleştiğini, bu boyutların kişisel, kültürel ve yapısal boyutlar olduğunu söylemektedir. Her bir boyut, ayrımcılığın oldukça geniş bir alanını işaret ettiğinden, her boyut için ayrı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Suriyeli kadınların, eğitim konusu oldukça önemli bir konudur. Buna ilişkin fırsatlar ve engellerin araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kadınların, istihdama erişme ya da erişememelerinde çocuklarına ilişkin sorumlulukları oldukça yoğun yaşadıkları görülmekle birlikte, kadınların istihdama erişemediğinde çocuk işçiliğinin arttığı görülmektedir. Bunu, daha net resmedecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

- Göçmen ailelere ilişkin, kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, tek ebeveynli aile ve aile reisliğini kadınların üstlendiği ailelere yönelik az da olsa çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların, artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Endüstriyel sosyal hizmet alanı, ortaya çıktığı ilk zamanlarda göçmenler ve kadınlar üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu çalışma alanı, ülkemizde gelişen bir alan olmamakla birlikte gelişmeye açık bir alandır. Dolayısıyla, endüstriyel sosyal hizmet bağlamında çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Sosyal hizmet tarihsel olarak ilk gelişim sürecini tekrar hatırlamalıdır. Bu süreçte sendikalar, sosyal hizmet alanı için; emekçiler, göçmen emekçiler, kadın emekçiler bağlamında önemli bir çalışma alanı konumundaydı. Bugün baktığımızda, sosyal hizmet alanının, sendikalar ve sendikalaşma konularına yönelik oldukça sessiz kaldığını söyleyebiliriz. Sendikalar, istihdam sürecinin önemli bir paydaşıdır. Ülkemizde bu paydaş, her ne kadar istenilen düzeyde bir gelişim göstermemiş olsa da, göçmenlerin istihdam sürecindeki deneyimlerinin yerli işgücünü de etkilediği düşünüldüğünden, sendikaların göçmenlere yönelik tutumları ve göçmenlerin sendikalaşmaları üzerine çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Sosyal hizmet eğitimi bağlamında, eleştirel konuların daha sık gündeme getirilmesi ve sosyal hizmet eğitimini bu yönde geliştirebilmek adına çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kanıta dayalı uygulamalar, 1990'lı yıllardan sonra birçok disiplin tarafından benimsenmiştir. Bu disiplinlerden biri de sosyal hizmettir. Ancak günümüzde sosyal hizmet alanında, kanıta dayalı uygulama temelli çok az sayıda araştırma bulunmaktadır. Özellikle, göç alanında ve kadın refahı alanında bu tarz çalışmalar oldukça azdır. Bu bağlamda, kanıta dayalı uygulama temelli göç, göçmen ve göçmen kadın istihdamı üzerine çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Teknolojinin devasa bir biçimde büyümesi ve yapay zekanın yaşamın her alanına girmesinden sosyal hizmet alanı da etkilenmiştir. Ancak henüz sosyal hizmet uygulamalarında ve özellikle göçmenlerle sosyal hizmet uygulamalarında, teknoloji kullanımı ve yenilikçi dijital müdahalelere ilişkin pek az çalışma bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu bağlamdaki çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu öneriler, Türkiye'de, sosyal hizmet bağlamında, sadece Suriyeli kadınların, istihdam süreçlerini iyileştirmek ve toplumsal entegrasyonlarını desteklemek için değil, aynı zamanda diğer tüm göçmen topluluklarının istihdam süreçlerini iyileştirmek ve toplumsal entegrasyonlarını sağlamak açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte, sosyal hizmetin geleceği için oldukça önemli bir alan olarak ifade edebileceğimiz, göçmenlerle sosyal hizmet alanının, kendine özgü bir bakış açısı geliştirmesine yönelik yeni kapılar açacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abdelali-Martini, M., & Dey de Pryck, J. (2015). Does the feminisation of agricultural labour empower women? Insights from female labour contractors and workers in Northwest Syria. *Journal of International Development*, *27*(7), 898-916. https://doi.org/10.1002/jid.3007

Abu-Assab, N. (2017). Destabilising gender dynamics. In J. Freedman, Z. Kivilcim, & N. Ö. Baklacioglu (Eds.), A gendered approach to the Syrian refugee crisis (pp. 16–25). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315529653-2

Acar-Savran, G. (2018). *Feminizm yazıları: Kuramdan politikaya.* Dipnot Yayınları.

Acar-Savran, G. (2019). *Beden, emek, tarih: diyalektik bir feminizm için*. Dipnot Yayınları.

Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & society*, *4*(2), 139-158. https://doi.org/10.1177/089124390004002002

Acker, J. (2006). Inequality regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & society*, *20*(4), 441-464. https://doi.org/10.1177/0891243206289499

Acker, J. (2012). Gendered organizations and intersectionality: Problems and possibilities. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, *31*(3), 214-224. https://doi.org/10.1108/02610151211209072

Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. AB Forumu.

Adsera, A., & Pytlikova, M. (2015). The role of language in shaping international migration. *The Economic Journal*, *125*(586), 49-81. https://doi.org/10.1111/ecoj.12231

AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar raporu.* AFAD. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf. (20.11.2024)

Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal çalışmada kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 699-725. https://doi.org/10.33417/tsh.689618

Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *J. Refugee Stud.*, *21*, 166-191. DOI:10.1093/jrs/fen016

Aguilera, M. B. (2002). The impact of social capital on labor force participation: Evidence from the 2000 Social Capital Benchmark Survey. *Social science quarterly*, *83*(3), 853-874. https://doi.org/10.1111/1540-6237.00118

Akalın, A. (2007). Hired as a caregiver, demanded as a housewife: Becoming a migrant domestic worker in Turkey. *European Journal of Women's Studies*, *14*(3), 209-225. https://doi.org/10.1177/1350506807079011

Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. SABEV.

Akbaş, S., & Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2018). Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler. *Çalışma ve Toplum*, *1*(56), 167-192.

Akpınar, T. (2020). *Sermayenin yeni hafif piyadeleri.* Kor Kitap Yayınevi.

Aktaş, A. (2016). *Türkiyede yaşayan Suriyeli kadın mülteciler: Kilis örneği* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyıldız, C., Ekmekçi, İ., & Başlıgil, H. (2020). Göçmen İşçilerin İSG Faktörlerinin İncelenmesi, Sonuçlar Üzerinde Tartışma ve Öneriler: Kapsam Belirleme Derlemesi. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 145-159. https://dx.doi.org/10.30855/gmbd.2020.02.07.

Alam, M. F. (2013). Bracing for and embracing difference in America's majority minority metropolis: Bangladeshi immigrant children coming of age in New York City. *British Journal of Social Work*, *43*(4), 631-650. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr201

Almakhamreh, S., Asfour, H. Z., & Hutchinson, A. (2022). Negotiating patriarchal relationships to become economically active: an insight into the agency of Syrian refugee women in Jordan using frameworks of womanism and intersectionality. *British Journal of Middle Eastern Studies*, *49*(4), 595-613. https://doi.org/10.1080/13530194.2020.1836609

Alpman, P. S. (2018). Göçmen kimliği ve emeği, sığınmacı kimliği ve işgücü piyasası. *Toplum ve Hekim*, *33*(5), 337-347.

Alpman, P. S. (2020). *Esmer yakalılar: kent-sınıf-kimlik ve Kürt emeği* (2. Baskı). İletişim Yayınları.

Altunkaynak Vodina, S. (2020). "Toplumsal cinsiyet ve göç araştırmalarında araştırmacının konumsallığı". K. Biehl ve D. Danış (Ed), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (s. 122-142) içinde. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi ve Göç Araştırmaları Derneği.

Al-Qdah, T., & Lacroix, M. (2011). Iraqi refugees in Jordan: Lessons for practice with refugees globally. *International Social Work*, *54*(4), 521-534. https://doi.org/10.1177/0020872810383449

Andersen, L. E., & Muriel, B. (2007). Informality and productivity in Bolivia: A gender differentiated empirical analysis (No. 07/2007). *Development Research Working Paper Series*.

Anderson, B. (2000). *Doing the dirty work?:The global politics of domestic labour*. Palgrave Macmillan.

Anderson, M., & Collins, P. H. (2001). Race, class and gender (4th ed.). Wadsworth

Anderson, B. (2010). Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers. *Work, employment and society*, *24*(2), 300-317. https://doi.org/10.1177/0950017010362141

Anderson, B. (2013). *Us and them?: The dangerous politics of immigration control*. Oxford University Press.

Anderson-Nathe, B., Gringeri, C., & Wahab, S. (2013). Nurturing "critical hope" in teaching feminist social work research. *Journal of Social Work Education*, *49*(2), 277-291. https://doi.org/10.1080/10437797.2013.768477

Androff, D., & Mathis, C. (2022). Human rights–based social work practice with immigrants and asylum seekers in a legal service organization. *Journal of human rights and social work*, *7*(2), 178-188. https://doi.org/10.1007/s41134-021-00197-7

Anthias, F. (1993). Gendered ethnicities in the British labour market. In H. Rudolph & M. Morokvasic (Eds.), *Bridging states and markets* (pp. 163–191). Sigma.

Anthias, F. (2012a). Transnational mobilities, migration research and intersectionality. *Nordic journal of migration research*, *2*(2), 102-110.

Anthias, F. (2012b). Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis. *Ethnicities*, *13*(1), 3-19. https://doi.org/10.1177/1468796812463547

Arias, M. A., Ibanez, A. M., & Querubin, P. (2014). The desire to return during civil war: Evidence for internally displaced populations in Colombia. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, *20*(1), 209-233. https://doi.org/10.1515/peps-2013-0054

Aroian, K. J. (1990). A model of psychological adaptation to migration and resettlement. *Nursing Research*, *39*(1), 5-10.

Arslan-Özdemir, E., & Duyan, V. (2019). Baskı ve ayrımcılığa karşı sosyal hizmet. *Journal of Academic Value Studies*, *4*(19), 273-283.

Askheim, O. P. (2003). Empowerment as guidance for professional social work: an act of balancing on a slack rope. *European Journal of Social Work*, *6*(3), 229-240. https://doi.org/10.1080/1369145032000164546

Aslantepe, G. (2015). Kadın istihdamının artırılması ve ILO sözleşmeleri. A. Makal ve G. Toksöz (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye'de kadın emeği* (s.135-142) içinde. İmge Kitabevi.

Atasü-Topcuoğlu, R., (2009). Kadın emeği nasıl değersizleşir? Enformel alan ve ataerkilliğin eklemlenme mekanizmaları: Bilinçli saklama ve saklayarak değersizleştirme. *Praksis* , 20, 87-104.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). Küreselleşme ve üretimin esnekleşmesi sürecinde kadın emeği. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 12*(44), 3-9.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2019). What we know and do not know about Syrian women's labor force participation in Turkey: Questioning the boundaries of knowledge. In G. Yılmaz, I. Karatepe, & T. Tören (Eds.), *Integration through exploitation: Syrians in Turkey* (pp. 128–142). Rainer Hampp.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2020). Welfare state responses and social workers' attitudes towards Syrians in Turkey. In L. Williams, E. Coşkun, & S. Kaşka (Eds.), *Women, migration and asylum in Turkey* (pp. 123–146). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28887-7_6

Atasü-Topcuoğlu, R., (2022). Refah devleti ile göçmen ve mültecilerin ilişkilenmesinde sosyal çalışmacılar, toplumsal cinsiyet ve empati. E. Coşkun, S. Kaşka, & L. Williams (Eds.), *Göçmen ve mülteci kadınlar: Türkiye'de araştırma, politika ve uygulamada toplumsal cinsiyet farkındalığı* (s.155-180) içinde. Bağlam Yayınları.

Atkinson, R. (2000). Combating social exclusion in Europe: The new urban policy challenge. *Urban studies*, *37*(5-6), 1037-1055. https://doi.org/10.1080/00420980050011226

Aydemir, Y. (2018). *Mülteci kadınların karşılaştıkları güçlükler: Batman örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aygül, H. H., & Kaba, E. M. (2019). Suriyeli kadınların işgücüne katılımı ve deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği). *Social Sciences*, *14*(4), 1255-1275. http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23013

Aysa-Lastra, M. (2011). Integration of internally displaced persons in urban labour markets: A case study of the IDP population in Soacha, Colombia. *Journal of refugee studies*, *24*(2), 277-303. https://doi.org/10.1093/jrs/feq054

Ayyıldız, A. A., & Karataş, K. (2022). Göçmen ve mültecilerin sosyal uyum süreçlerinin göçmenler tarafından kurulmuş sivil toplum örgütü yöneticilerinin gözünden değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(3), 913-936. https://doi.org/10.33417/tsh.1003592

Azzopardi, C. (2020). Cross-cultural social work: A critical approach to teaching and learning to work effectively across intersectional identities. *The British Journal of Social Work*, *50*(2), 464-482. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz169

Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017a). Playing border politics with urban Syrian refugees. *Movements Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3, 81-102.

Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017b). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *43*(1), 41-57. https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1192996

Baklacıoğlu, N. Ö. (2017). The violence of tolerated temporality: Syrian women refugees on the outskirts of Istanbul. In J. Freedman, Z. Kıvılcım, & N. Ö. Baklacıoğlu (Eds.), *A gendered approach to the Syrian refugee crisis* (pp. 42–60). Routledge.

Balcılar, M.(2016). "Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Sağlık Durumu Araştırması Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilerde Bulaşıcı Olmayan Hastalık Risk Faktörleri Sıklığı". AFAD, T.C.Sağlık Bakanlığı ve World Health Organisation.

Balibar, E., & Wallerstein, I. (2017). *Irk, ulus, sınıf - belirsiz kimlikler* (6. baskı, N. Ökten, Çev.). Metis Yayınları.

Barling, J., Rogers, A. G., & Kelloway, E. K. (2001). Behind closed doors: in-home workers' experience of sexual harassment and workplace violence. *Journal of*

occupational health psychology, *6*(3), 255-269. https://doi.org/10.1037/1076-8998.6.3.255

BASW. (2018). The Code of Ethics for Social Work, London. Erişim adresi: https://basw.co.uk/sites/default/files/resources/Code%20of%20Ethics%20Aug18.pdf. (20.11.2024).

Bayliss, K. (2000). Social work values, anti-discriminatory practice and working with older lesbian service users. *Social Work Education*, *19*(1), 45-53. https://doi.org/10.1080/026154700114649

Becerra, D. (2016). Anti-immigration policies and fear of deportation: A human rights issue. *Journal of human rights and social work*, *1*(3), 109-119. https://doi.org/10.1007/s41134-016-0018-8

Becker, H. S. (2019). *Sosyal bilimcilerin yazma çilesi: Yazımın sosyal organizasyonu kuramı* (Ş. Geniş, Çev.). Heretik Yayınları.

Bedir, E. (2002). Yirmibirinci yüzyılda istihdamın artan önemi ve eğitim-istihdam ilişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 53-64.

Bellamy, C., Haysom, S., Wake, C., & Barbelet, V. (2017). *Lives and Livelihoods of Syrian Refugees: A Study of Refugee Perspectives and Their Institutional Environment in Turkey and Jordan*. ODI.

Beneria, L. (2001). Shifting the risk: New employment patterns, informalization, and women's work. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, *15*, 27-53. https://doi.org/10.1023/A:1011115816320

Bennholdt-Thomsen, B. (2018). Kadın Emeğinin Geleceği ve Kadına Yönelik Şiddet. M. Mies, V. Bennholdt-Thomsen, & C. V. Werlhof (Eds.), *Son Sömürge: Kadınlar* (3. Baskı, s. 177-202) içinde.İletişim Yayınları.

Benton, M., & Nielsen, A. (2013). Integrating Europe's Muslim minorities: public anxieties, policy responses. *The Online Journal of the Migration Policy Institute*. Erişim adresi: https://www.migrationpolicy.org/article/integrating-europes-muslim-minorities-public-anxieties-policy-responses. (13.08.2024)

Berdahl, J. L. (2007). Harassment based on sex: Protecting social status in the context of gender hierarchy. *Academy of management review*, *32*(2), 641-658. https://doi.org/10.5465/amr.2007.24351879

Berg, J. A., & Morley, S. (2014). Intersectionality and the foreign-born: Explaining the variation in the immigration attitudes of immigrants. *Race, Gender & Class*, 32-47.

Berger, M. S. (1997). The legal system of family law in Syria. *Bulletin d'études orientales*, 115-127.

Berman, Y., & Phillips, D. (2000). Indicators of social quality and social exclusion at national and community level. *Social indicators research*, *50*, 329-350. https://doi.org/10.1023/A:1007074127144

Berman, H., Giron, E. R. I., & Marroquin, A. P. (2006). A narrative study of refugee women who have experienced violence in the context of war. *Canadian Journal of Nursing Research Archive*, 31-53.

Bernstein, D., Benjamin, O., & Motzafi-Haller, P. (2011). Diversity in an Israeli intersectional analysis: The salience of employment arrangements and inter-

personal relationships. *Women's Studies International Forum*, *34*(3), 220-231. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2011.01.011

Bevelander, P. (2005). The employment status of immigrant women: The case of Sweden 1. *International Migration Review*, *39*(1), 173-202. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2005.tb00259.x

Beyazova, A. (2018). Ayrımcılıkla mücadelede sivil toplum örgütlerinin rolü. K. Çayır ve M. Ayan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (3. Baskı, s. 277-289) içinde. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bhalla, A., & Lapeyre, F. (1997). Social exclusion: towards an analytical and operational framework. *Development and change*, *28*(3), 413-433. https://doi.org/10.1111/1467-7660.00049

Biehl, K., & Danış, D. (2020). Giriş. K. Biehl ve D. Danış (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (s. 8-17) içinde. SU Gender ve GAR.

Bilge, S. (2010). Recent feminist outlooks on intersectionality. *Diogenes*, *57*(1), 58-72. https://doi.org/10.1177/0392192110374245

Bloch, A. (2002). *Refugees' opportunities and barriers in employment and training* (Vol. 179). Corporate Document Services Leeds.

Bloch, A. (2004). *Making it work: refugee employment in the UK* (Vol. 2). Institute for Public Policy Research.

Bloch, A., & Schuster, L. (2002). Asylum and welfare: contemporary debates. *Critical Social Policy*, *22*(3), 393-414. https://doi.org/10.1177/026101830202200302

Boatswain, S. J., & Lalonde, R. N. (2000). Social identity and preferred ethnic/racial labels for Blacks in Canada. *Journal of Black Psychology*, *26*(2), 216-234. https://doi.org/10.1177/0095798400026002006

Bolzman, C. (2009). Modèles de travail social en lien avec les populations migrantes: enjeux et défis pour les pratiques professionnelles. *Pensée plurielle (2)*, 41-51.

Bora, A. (2021). *Kadınların sınıfı: ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası* (9.Baskı). İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.; 4. baskı). Bağlam Yayınları.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.; 7. baskı). İletişim Yayınları.

Boyd M, & Grieco E (2003). Women and migration: Incorporating gender into international migration theory. *Migration Information Source, 1*(35).

Boyle, P., & Halfacree, K. (1999). *Migration and gender in the developed world.* Routledge.

Boyle, D. P., & Springer, A. (2001). Toward a cultural competence measure for social work with specific populations. *Journal of ethnic & cultural diversity in Social Work*, *9*(3-4), 53-71. https://doi.org/10.1300/J051v09n03_03

Brannick, T., & Coghlan, D. (2007). In defense of being "native": The case for insider academic research. *Organizational research methods*, *10*(1), 59-74. https://doi.org/10.1177/1094428106289253

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3*(2), 77-101.

Breen, L. (2007). The researcher'in the middle': Negotiating the insider/outsider dichotomy. *The Australian community psychologist*, *19*(1), 163-174.

Brickell, K., & Speer, J. (2020). Gendered and feminist approaches to displacement. In J. B. Peter Adey, K. Brickell, M. Dolton, V. Desai, A. Pinkerton, & A. Siddiqi (Eds.), The handbook of displacement (pp. 131-141). Palgrave Macmillan.

Brunello, G. (2001). Unemployment, education and earnings growth (IZA Discussion Paper No. 311).

Buchanan, I., & Gunn, R. (2007). The interpretation of human rights in English social work: An exploration in the context of services for children and for parents with learning difficulties. *Ethics and Social Welfare*, *1*(2), 147-162. https://doi.org/10.1080/17496530701450349

Buecher, B., & Aniyamuzaala, J. R. (2016). Women, work & war: Syrian women and the struggle to survive five years of conflict. *Care, March*, *15*. Erişim adresi: https://insights.careinternational.org.uk/media/k2/attachments/CARE_Syria-women-work-and-war-report_2016.pdf (24.11.2024)

Burke, B., & Harrison, P. (1998). Anti-oppressive practice. In R. Adams, L. Dominelli, & M. Payne (Eds.), *Social work: Themes, issues and critical debates* (pp. 229-239). Macmillan.

Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul-mültecilik*. SGDD Yayınları.

Buz, S. (2006). *Kadın ve göç ilişkisi: Sığınan ve sığınmacı kadın örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *18*(2), 37-50.

Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların "Görünürlüğü". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *17*(17), 40-50.

Buz, S., & Akçay, S. (2015). Sosyal hizmet araştırmasında etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *26*(1), 149-161.

Büyükbay, C. (2016). Barış karşıtı ideolojiler: ırkçılık ve köktendincilik. Toplumcu düşünce enstitüsü değerlendirme notu 16(02). Erişim adresi: https://www.toplumcudusunceenstitusu.org/baris-karsiti-ideolojiler-irkcilik-ve-koktendincilik/ (13.08.2024).

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (23.Baskı). PEGEM Akademi.

Cadwallader, M. T. (1992). *Migration and residential mobility: Macro and micro approaches*. Univ of Wisconsin Press.

Callahan, J., Chung, S., O'Connor, D., Demeke, M.S., Eberhardt, C., Lu, C., Miller, R., Qian, Y., Quinn, C. and Rangel, A. (2017). Syrian women and children: identifying gaps and goals for reconstruction. Task Force Report. Washington, DC: University of Washington. Erişim adresi: https://digital.lib.washington.edu/researchworks/handle/1773/38697. (13.08.2024)

Camacho, D. (2016). Blurring boundaries: An emotionally aware caregiver, social worker, and researcher. *Qualitative Social Work*, *15*(5-6), 682-695. https://doi.org/10.1177/1473325016652682

Campbell, I., & Price, R. (2016). Precarious work and precarious workers: Towards an improved conceptualisation. *The Economic and Labour Relations Review*, *27*(3), 314-332. https://doi.org/10.1177/1035304616652074

Canefe, N. (2018). Invisible lives: Gender, dispossession, and precarity amongst Syrian refugee women in the Middle East. *Refuge*, *34*(1), 39-49. https://doi.org/10.7202/1050853ar

Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 27*(1), 145-160.

Cankurtaran, Ö. & Albayrak, H. (2019). *Suriye'den Türkiye'ye kadın olmak.* Ş. B. Özvarış ve T. Erdost (Ed.). Merdiven Yayın.

Cantürk, S. (2020). Suriyeli Sığınmacıların Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Sosyo-Ekonomik Kapasitenin Rolü. *OPUS International Journal of Society Researches*, *16* (Eğitim ve Toplum Özel sayısı), 6167-6193. https://doi.org/10.26466/opus.817400

CARE International. (2020). *Women's Economic Empowerment in Protracted Crisis: Syrian Refugee Women in Southeastern Turkiye*. Gaziantep.

Carling, J., Erdal, M. B., & Ezzati, R. (2014). Beyond the insider–outsider divide in migration research. *Migration Studies*, *2*(1), 36-54. https://doi.org/10.1093/migration/mnt022

Carnevale, A. P., Fry, R. A., & Lowell, B. L. (2001). Understanding, speaking, reading, writing, and earnings in the immigrant labor market. *American Economic Review*, *91*(2), 159-163. DOI: 10.1257/aer.91.2.159

Cassar, C. M., Gauci, J.-P., & Bacchi, A. (2016). Migrants' use of social media in Malta. *The People for Change Foundation*. Erişim adresi: https://www.pfcmalta.org/uploads/1/2/1/7/12174934/social_media_report_08-2016_-_final.pdf. (15.08.2024)

Castles, S., Korac, M., Vasta, E. & Vertovec, S. (2001). *Integration: Mapping the Field*. Report of a project carried out by The University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, Oxford.

Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*, (B. U. Bal, İ. Akbulut, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cederberg, M. (2017). Social class and international migration: Female migrants' narratives of social mobility and social status. *Migration Studies, 5*(2), 149-167.

Certel, N. (2023). *Türk vatandaşı erkeklerin Suriyeli kadınlarla kurduğu çok eşli evlilikler: Evlilik içi farklı aktörlerin gözünden çok eşlilik deneyimi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Certel, N., & Topcuoglu, R. A. (2022). Suriyeli kadınlarla yapılan evliliklerin medyadaki görünümü: Sosyal hizmette savunuculuk için bir çağrı. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(2), 537-562. https://doi.org/10.33417/tsh.1019481

Certel, N., & Atasü-Topcuoğlu, R. (2024). "Syrian second wives": Polygyny, gender relations, and the experiences of Syrian and Turkish women. *In Women's Studies International Forum, 104*, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2024.102891

Charles, L., & Denman, K. (2012). "Every knot has someone to undo it." Using the Capabilities Approach as a lens to view the status of women leading up to the Arab Spring in Syria. *Journal of International Women's Studies, 13*(5), 195-210.

Chatterjee, S. (2015). Rethinking skill in anti-oppressive social work practice with skilled immigrant professionals. *British Journal of Social Work, 45*(1), 363-377. https://doi.org/10.1093/bjsw/bct111

Chatzidakis, A., Hakim, J., Littler, J., Rottenberg, C., & Segal, L. (2021). *Bakım Manifestosu: Karşılıklı Bağımlılık Politikası.* (G. Acar Savran, Çev.). Dipnot Yayınları.

Chen, M. A. (2012). *The informal economy: Definitions, theories and policies* [WIEGO Working Paper No. 1]. WIEGO. Erişim adresi: https://www.wiego.org/sites/default/files/migrated/publications/files/Chen_WIEGO_WP1.pdf

Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2001). A model of destination-language acquisition: Application to male immigrants in Canada. *Demography*, *38*, 391-409. https://doi.org/10.1353/dem.2001.0025

Choo, H. Y., & Ferree, M. M. (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological theory*, *28*(2), 129-149. https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x

Civan, O. E. (2017). İş sağlığı ve güvenliğinde özel politika gerektiren gruplar. *Ankara Barosu Dergisi* (4), 203-292. https://doi.org/10.30915/abd.463970

Civan, O. E., & Gökalp, A. (2011). Göçmen işçi kavramı ve göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, *1*(28), 233-264.

Cocker, C., & Hafford-Letchfield, T. (2014). Rethinking antidiscriminatory and anti-oppressive practice in social work; time for new paradigms?. C. Cocker, & T. Hafford-Letchfield (Eds.), *Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice* in (pp. 1–16). Macmillan Education.

Colic-Peisker, V., & Tilbury, F. (2006). Employment niches for recent refugees: Segmented labour market in twenty-first century Australia. *Journal of refugee studies*, *19*(2), 203-229. https://doi.org/10.1093/jrs/fej016

Colic-Peisker, V., & Tilbury, F. (2007). Refugees and employment: The effect of visible discrimination. Erişim adresi: https://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/811/1/Refugees%20and%20employment.pdf. (13.08.2024).

Collins, P.H. (1990). *Black feminist thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Unwin Hyman.

Collins, P. H. (2000). Gender, black feminism, and black political economy. *The annals of the American academy of political and social science*, *568*(1), 41-53. https://doi.org/10.1177/000271620056800105

Connell, R.W. (2019). *Erkeklikler* (N.Konukçu, Çev.). Phoenix Yayınları.

Connell, R. W. (2022). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (C. Soydemir, Çev.; 5. basım). Ayrıntı Yayınları.

Corbin, J. M., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative sociology*, *13*(1), 3-21. https://doi.org/10.1007/BF00988593

Cortina, L. M., & Wasti, S. A. (2005). Profiles in coping: responses to sexual harassment across persons, organizations, and cultures. *Journal of Applied Psychology*, *90*(1), 182-192. https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.182

Coşkun, E. (2014). Türkiye'de göçmen kadınlar ve seks ticareti. *Çalışma ve Toplum*, *3*(42), 185-206.

Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, *8*(1), 90-104. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000153

Coşkun, E. (2017). Türkiye'de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum, 3*(54), 1299-1316.

Coşkun, E., & Eski, B. (2020). Gender in the Turkish Asylum Process. In L. Williams, E. Coşkun and S. Kaşka (Eds.), *Women, Migration and Asylum in Turkey: Developing Gender-Sensitivity in Migration Research, Policy and Practice* (pp.103-122). Palgrave Macmillan.

Coşkun, H., & Karataş, K. (2024). Türkiye'deki düzensiz göçmen emeğinin işçi sendikalarının bakış açısından değerlendirilmesi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi. 8* (1), 77- 99.

Council on Social Work Education (CSWE). (2015). *Educational policy and accreditation standards.* Erişim adresi: http://www.cswe.org/File.aspx?id=81660 (13.08.2024)

Cox, P., & Geisen, T. (2014). Migration perspectives in social work research: Local, national and international contexts. *The British Journal of Social Work*, *44*(1), i157-i173. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu044

Cranford, C. J., Vosko, L. F., & Zukewich, N. (2003). The gender of precarious employment in Canada. *Relations industrielles*, *58*(3), 454-482. https://doi.org/10.7202/007495ar

Crawley, H. (2000). Gender, persecution and the concept of politics in the asylum determination process. *Forced Migration Review*, *9*(1), 17-20.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. In K. T. Bartlett, and R. Kennedy (Eds.). *Feminist legal theories* (pp. 139-167). Routledge.

Creswell J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (4.Baskı) (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Culcasi, K. (2019). "We are women and men now": Intimate spaces and coping labour for Syrian women refugees in Jordan. *Transactions of the Institute of British Geographers*, *44*(3), 463-478. https://doi.org/10.1111/tran.12292

Çayır, K. (2018). Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. K.Çayır ve M. Ayan (Ed.). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (3. Baskı, s. 5-17) içinde. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. H. Tuncel ve B. Çaplı (Ed.). *Televizyon haberciliğinde etik* (s. 211-228) içinde. Fersa Matbaacılık.

Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep university journal of social sciences*, *15*(4), 1001-1016.

Dadush, U., & Niebuhr, M. (2016). The economic impact of forced migration. *Research Papers and Policy Papers*, *1605*, 1-28.

Danış, D. (2007). A faith that binds: Iraqi Christian women on the domestic service ladder of Istanbul. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *33*(4), 601-615. https://doi.org/10.1080/13691830701265453

Danso, R. (2009). Emancipating and empowering de-valued skilled immigrants: What hope does anti-oppressive social work practice offer?. *British Journal of Social Work*, *39*(3), 539-555. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm126

Danso, R. (2015). An integrated framework of critical cultural competence and anti-oppressive practice for social justice social work research. *Qualitative Social Work*, *14*(4), 572-588. https://doi.org/10.1177/1473325014558664

Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist theory*, *9*(1), 67-85. https://doi.org/10.1177/1464700108086364

De Haan, A., & Maxwell, S. (2017). Poverty and social exclusion in North and South. *IDS bulletin*, *48*(1A), 1-9.

De Vroome, T., & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands 1. *International Migration Review*, *44*(2), 376-403. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2010.00810.x

Dean, R. G. (2001). The myth of cross-cultural competence. *Families in society*, *82*(6), 623-630. https://doi.org/10.1606/1044-3894.151

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, *86*(3), 139-170.

Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır-giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *66*(1), 27-48. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002193

Dedeoğlu, S., & Ekiz-Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma*. Eflatun Basım-Dağıtım Yayıncılık.

Dedeoğlu, S. (2017). Türkiye'de refah devleti, toplumsal cinsiyet ve kadın istihdamı. S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren (Ed.), *Türkiye'de refah devleti ve kadın* (2. Baskı, s. 211-229) içinde. İletişim Yayınları.

Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, *1*(56), 37-68.

Dedeoğlu, S. & Ekiz-Gökmen, Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: kadınların yeri. K. Biehl ve D. Danış (Ed), T*oplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (s. 18-37) içinde. SU Gender ve GAR.

Del Boca, D., Locatelli, M., & Pasqua, S. (2000). Employment decisions of married women: Evidence and explanations. *Labour*, *14*(1), 35-52. https://doi.org/10.1111/1467-9914.00123

Del Carpio, X.V., Seker, S., & Yener, A. (2018). Integrating refugees into the Turkish labour market. *Forced Migration Review* (58), 10-13.

Del Carpio, X. V., & Wagner, M. C. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market. *World Bank policy research working paper* (7402).

Demir, A., & Moiz, M. (2016). *Kadınlar göç yolunda projesi Türkiye'deki Suriyeli kadınlar: Sosyoekonomik ve hukuki sorunlar.* Kadın ve Demokrasi Dernegi. Erişim Adresi: https://dspace.ceid.org.tr/server/api/core/bitstreams/79559cce-5b70-4d20-8fb4-436a6d0cfbdb/content (13.08.2024)

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y., & Hülür, A. B. (2016a). *"Bizim müstakbel hep harap oldu": Suriyeli sığınmacıların gündelik hayatı: Antep-Kilis çevresi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y., & Hülür, A. B. (2016b). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Sosyal bilimler araştırma dergisi, 14*(27), 17-40.

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (Ed.) (2003). *Strategies of qualitative inquiry* (2. Baskı). SAGE.

Dhamoon, R. K. (2011). Considerations on mainstreaming intersectionality. *Political research quarterly, 64*(1), 230-243. https://doi.org/10.1177/1065912910379227

Diaconu, M., Racovita-Szilagyi, L., & Bryan, B. A. (2016). The social worker's role in the context of forced migration: A global perspective. *Interdisciplinary journal of best practices in global development*, *2*(2), 1-14.

DİSK Araştırma Merkezi (DİSK-AR). (2018) *Türkiye'de kadın işçi gerçeği: daha fazla ayrımcılık, düşük ücret, güvencesiz istihdam*, İstanbul. Erişim adresi: https://disk.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/8-Mart-Kad%C4%B1n-I%CC%87s%CC%A7c%CC%A7i-Gerc%CC%A7eg%CC%86i-Raporu-son.pdf. (13.08.2024)

DİSK Araştırma Merkezi (DİSK-AR). (2020). Çalışma *yaşamında gelire dayalı cinsiyet eşitsizliği*. Erişim adresi: https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/%C3%BCcret-ve-gelirlerde-cinsiyet-e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi.pdf. (13.08.2024)

DİSK/GENEL-İŞ. (2020). *Türkiye'de kadın emeği.* Erişim adresi: https://cloudsdomain.com/uploads/dosya/21031.pdf . (13.08.2024)

Dowling, M., & Sextone, P. (2010). Refugees and asylum seekers: The social work role. In J. Seden, S. Matthews, M. McCormick, & A. Morgan (Eds.), *Professional development in social work: Complex issues in practice* (pp. 63–69). Routledge.

Doymaz, G., & Karataş, K. (2024). Feminist sosyal hizmet perspektifinden kadın işçilerin iş ve aile yaşamlarına ilişkin nitel bir araştırma: Manisa örneği. *Sosyal Güvence Dergisi*, (26), 1458-1485.

DuBois, E. C. (2004). Women's and gender history in global perspective: North America after 1865. In B. Smith (Ed.), *Women's History In Global Perspective* (pp. 222-252). University of Illinois Press.

Duran, N. (2018). Dual discrimination of Syrian refugee women in the labour markets in Europe and Turkey: Identifying the challenges. *Journal of Social Policy Conferences*, 75, 43-67. http://dx.doi.org/10.26650/jspc.2018.75.0008

Dursun, G., & Nizamoğlu, S. (2021). Türkiye'de işgücü piyasalarinda suriyeli kadin mülteciler: konfeksiyon endüstrisi örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(4), 109-130. https://doi.org/10.16953/deusosbil.1055645

Dustin, D., & Montgomery, M. R. (2010). The use of social theory in reflecting on anti-oppressive practice with final year BSc social work students. *Social Work Education*, *29*(4), 386-401. https://doi.org/10.1080/02615470902988805

Dustmann, C., & Van Soest, A. (2002). Language and the earnings of immigrants. *ILR Review*, *55*(3), 473-492. https://doi.org/10.1177/001979390205500305

Dyche, L., & Zayas, L. H. (2001). Cross-cultural empathy and training the contemporary psychotherapist. *Clinical social work journal*, *29*, 245-258. https://doi.org/10.1023/A:1010407728614

Eberle, T. S. (2014). Phenomenology as a research method. In U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* (pp. 184-202). SAGE.

Eder, M., & Özkul, D. (2016). Editors' introduction: precarious lives and Syrian refugees in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, *54*, 1-8. https://doi.org/10.1017/npt.2016.5

Edwards, A. (2010). Transitioning gender: Feminist engagement with international refugee law and policy 1950–2010. *Refugee Survey Quarterly*, *29*(2), 21-45. https://doi.org/10.1093/rsq/hdq021

Edwards, A. (2012). Temporary protection, derogation and the 1951 Refugee Convention. *Melbourne Journal of International Law*, *13*(2), 595-635.

Ekici, H. (2019). Türk toplumunda Suriyelilere yönelik algılanan tehditler ve çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(44), 695-730. https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.487325

Ekiz-Gökmen, Ç. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, *1*(28), 201-232.

Ellard-Gray, A., Jeffrey, N. K., Choubak, M., & Crann, S. E. (2015). Finding the hidden participant: Solutions for recruiting hidden, hard-to-reach, and vulnerable populations. *International journal of qualitative methods*, *14*(5), 1-10. https://doi.org/10.1177/1609406915621420

Engstrom, D. W., & Okamura, A. (2004). A plague of our time: Torture, human rights, and social work. *Families in society*, *85*(3), 291-300. https://doi.org/10.1177/104438940408500303

Eraslan, V. (2012). Türkiye işgücü piyasasinda ücret seviyesinde cinsiyet ayrımcılığı: Blinder-Oaxaca ayrıştırma yöntemi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, *62*(1), 231-248.

Erder, S., & Kaşka, S. (2003). *Irregular migration and trafficking in women: The case of Turkey*. International Organization for Migration (IOM).

Erdoğan, M. M. (2018a). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi: SB 2017*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2018b). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum* (2. Baskı). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M., & Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.

Erdoğan, E. & Uyan Semerci, P (2021). *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler.* Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğdu, S. (2018). Syrian refugees in Turkey and trade union responses. In C. Schierup, B. Likic-Brboric, R.D. Wise and G. Toksöz (Eds.), in *Migration, Civil Society and Global Governance* (pp. 108-123). Routledge.

Erdoğdu, S., & Toksöz, G. (2013). *Türkiye'de Ev İşçileri* (ILO Raporu). Erişim adresi: https://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2013/02/2013-ILO-Rapaoru.pdf. (13.08.2024)

Erdoğdu, S., & Şenses, N. (2015). Irregular migrant labour, trade unions, and civil society organizations in Turkey. *Migration, precarity and global governance. Challenges and opportunities for labour*, 177-198.

Erez, E., Adelman, M., & Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women. *Feminist criminology*, *4*(1), 32-56. https://doi.org/10.1177/1557085108325413

Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüşcan, İ., Mısırlı, K. Y., & Mutlu, P. (2017). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de emek piyasasına dahil olma süreçleri ve etkileri: İstanbul tekstil sektörü örneği*. Birleşik Metal-İş Yayınları.

Etiler, N. ve Lordoglu, K. (2010). "Göçmenlerin sağlık sorunları: Ev hizmetlerinde bir alan araştırması". *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı.* 93- 118.

Eurobarometer on Discrimination. (2015). Erişim adresi: https://tandis.odihr.pl/bitstream/20.500.12389/22156/1/08410.pdf. (13.08.2024)

Frederico, M. M., Picton, C. J., Muncy, S., Ongsiapco, L. M., Santos, C., & Hernandez, V. (2007). Building community following displacement due to armed conflict: A case study. *International Social Work*, *50*(2), 171-184. https://doi.org/10.1177/0020872807073964

Freedman, J. (2009). 'Female asylum seekers and refugees in France', UNHCR legal and protection policy research. Erişim adresi: https://www.refworld.org/pdfid/4a535e112.pdf. (12.08.2024)

Freedman, J., Kıvılcım, Z., & Baklacıoğlu, N.Ö. (2017). *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis*. Routledge.

Finlay, L. (2002). "Outing" the researcher: The provenance, process, and practice of reflexivity. *Qualitative health research*, *12*(4), 531-545. https://doi.org/10.1177/104973202129120052

Fleury, A. (2016). *Understanding women and migration: A literature review*. Washington, DC.

Flynn, D. (2005). What's wrong with rights? Rethinking human rights and responsibilities. *Australian Social Work*, *58*(3), 244-256.

Fredrickson, G. M. (2015). *Racism: A Short History.* Princeton University Press.

Freire, P., & Moch, M. (1990). A critical understanding of social work. *Journal of Progressive Human Services*, *1*(1), 3-9. https://doi.org/10.1300/J059v01n01_02

Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Çalışma İzinlerine İlişkin Yönetmelik, (2016). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf (16.08.2024)

Geniş, Ş. (2011). Gaziantep'te göçmen hane profilleri ve kentle bütünleşme dinamikleri. M. N. Gültekin (Ed.), *"Ta ezelden taşkındır" Antep* (s. 335–370) içinde. İletişim Yayınları.

Gentles, S. J., Charles, C., Ploeg, J., & McKibbon, K. A. (2015). Sampling in qualitative research: Insights from an overview of the methods literature. *The qualitative report*, *20*(11), 1772-1789.

Gerrity, D. A. (2000). Male university employees' experiences of sexual harassment–related behaviors. *Psychology of Men & Masculinity*, *1*(2), 140-151.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide temel kavramlar* (2. Baskı). (A. Esgin Çev.). Phoenix Yayınevi.

Gilmore, R. W. (2002). Fatal couplings of power and difference: Notes on racism and geography. *The professional geographer*, *54*(1), 15-24. https://doi.org/10.1111/0033-0124.00310

Giorgi, A. & Giorgi, B. (2003). *Qualitative Psychology*. SAGE.

Glaser, B. & Strauss, A.L. (1967). *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aidine.

Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş.* (A. Ersoy ve P. Yalcınoğlu, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Göçer, D., & Şenyuva, Ö. (2021). Uluslararası ilişkiler disiplini ve niteliksel yöntem: Türkiye'de göç çalışmaları örneği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 18*(72), 19-36.

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 55-82.

Gökbayrak, Ş., & Erdoğdu, S. (2010). Irregular migration and trade union responses: The case of Turkey. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 12*(2), 92-114.

Göregenli, M. (2018). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır, M. Ayan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (3. Baskı, s.17-27) içinde. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal Of Sociology, 78*(6), 1360-1380.

Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri* (4. baskı) (B. Baysal Çev.). Kalkedon Yayınları.

Grasmuck, S., & Pessar, P. R. (1991). *Between two islands: Dominican international migration*. University of California Press.

Grosfoguel, R. (2013). The structure of knowledge in westernised universities: Epistemic racism/sexism and the four genocides/epistemicides of the long 16th century. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-knowledge*, *1*(1), 73-90.

Grosfoguel, R. (2016). What is racism? *Journal of World-Systems Research*, *22*(1), 9-15. https://doi.org/10.5195/jwsr.2016.609

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Ectj*, *30*(4), 233-252. https://doi.org/10.1007/BF02765185

Guendelman, S., & Perez-Itriago, A. (1987). Double lives: The changing role of women in seasonal migration. *Women's Studies: An Interdisciplinary Journal*, *13*(3), 249-271. https://doi.org/10.1080/00497878.1987.9978669

Gururaja, S. (2000). Gender dimensions of displacement. *Forced Migration Review*, *9*, 13-16.

Gül, İ. I. (2018). Hukukta ayrımcılık yasağı. K. Çayır ve M. Ayan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* (3.Baskı, s. 117-134) içinde. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gül, İ. I. & Karan, U. (2011). *Ayrımcılık yasağı, kavram, hukuk, izleme ve belgeleme*. B. Yeşiladalı ve G. Ayata (Ed.). İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları.

Gülşen, C., Knipscheer, J., & Kleber, R. (2010). The impact of forced migration on mental health: A comparative study on posttraumatic stress among internally displaced and externally migrated Kurdish women. *Traumatology*, *16*(4), 109-116. https://doi.org/10.1177/1534765610388306

Gültekin, M.N. & Kuzu, Ş.L. (2011). Yoksulluğun öteki yüzü: Antep varoşlarında kadınlar. M.N. Gültekin (Ed.). "*Ta ezelden taşkındır" Antep* (s. 513–532) içinde. İletişim Yayınları.

Günalp, B., Cilasun, S. M., & Acar, E. Ö. (2013). *Male-female labor market participation and the extent of gender-based wage discrimination in Turkey* (No. 2013/15). Discussion Paper.

Gündoğmuş, B., & Gayırnal, A. (2019). Toplumsal kabul ve uyum süreci bağlamında Suriyeli göçmenler. *Journal of Academic Value Studies*(5), 859-860. DOI: 10.13934/1999.393

Gündüz-Hoşgör, A. (2011). Kadın istihdamı üzerinden marka şehir Gaziantep'i yeniden okumak. M. N. Gültekin (Ed.), "*Ta ezelden taşkındır" Antep* (s. 491–512) içinde. İletişim Yayınları.

Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü [HÜNEE]. (2019). 2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması Suriyeli göçmen örneklemi. Erişim adresi: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/yayinlar/2019_tnsa_SR_compressed.pdf (13.08.2024)

Hammersley, M., & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in practice*. Routledge.

Han, H.R., Kang, J., Kim, K. B., Ryu, J. P., & Kim, M. T. (2007). Barriers to and strategies for recruiting Korean Americans for community-partnered health promotion research. *Journal of Immigrant and Minority Health*, *9*, 137-146. https://doi.org/10.1007/s10903-006-9022-x

Harding, S. (2020). Bakış açısı epistemolojisini yeniden düşünmek: "Güçlü nesnellik" nedir?, E. Erdoğan, N. Gündoğdu (Ed.), *Türkiye'de feminist yöntem* (s. 52- 93) içinde. Metis Yayınları.

Hargreaves, S., Rustage, K., Nellums, L. B., McAlpine, A., Pocock, N., Devakumar, D., Aldridge, R. W., Abubakar, I., Kristensen, K. L., & Himmels, J. W. (2019).

Occupational health outcomes among international migrant workers: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, *7*(7), 872-882. http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X(19)30204-9

Harmanşah, R., & Nahya, Z. (2018). *Etnografik hikâyeler: Türkiye'de alan araştırması deneyimleri* (2.Baskı). Metis Yayınları.

Hartmann, H. (2008). *Marksizmle feminizmin mutsuz evliliği: Kadının görünmeyen emeği* (1.Baskı). Yordam Kitap.

Health & Safety Executive. (2006). Migrant workers in England and wales-an assessment of migrant worker health and safety risks, Erişim adresi: http://www.hse.gov.uk/research/rrpdf/rr502.pdf. (13.08.2024)

Healy, L. M. (2008). Exploring the history of social work as a human rights profession. *International Social Work*, *51*(6), 735-748. https://doi.org/10.1177/0020872808095247

Hennink, M. M., Kaiser, B. N., & Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaning saturation: how many interviews are enough? *Qualitative health research*, *27*(4), 591-608. https://doi.org/10.1177/1049732316665344

Herwig, R. (2017). Strategies of resistance of Syrian female refugees in Şanlıurfa. *Movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, *3*(2), 179-194.

Hırata, H., Laborie, F., Le Doare, H., & Senotier, D. (2021). *Eleştirel feminizm sözlüğü* (2. Baskı) (G. Acar-Savran. Çev.). Dipnot Yayınları.

Hoggy, M. A., & Terry, D. J. (2000). Social identity and self-categorization processes in organizational context. *Academy of management review*, *25*(1), 121-140.

Holmgren, L. E. ve Hearn, J. (2017). "Erkekleri feminizmin içinde ve dışında" çerçevelemek" (G. Akşit ve B. Varışlı Çev.), *Fe Dergi 9* (2), 85-101. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000191

Hoque, K., & Noon, M. (1999). Racial discrimination in speculative applications: new optimism six years on? *Human Resource Management Journal*, *9*(3), 71-82.

Houston, S. (2001). Beyond social constructionism: Critical realism and social work. *British Journal of Social Work*, *31*(6), 845-861. https://doi.org/10.1093/bjsw/31.6.845

Houstoun, M. F., Kramer, R. G., & Barrett, J. M. (1984). Female predominance in immigration to the United States since 1930: A first look. *International Migration Review*, *18*(4), 908-963. https://doi.org/10.1177/019791838401800040

Hoyt Jr, C. (2012). The pedagogy of the meaning of racism: Reconciling a discordant discourse. *Social Work*, *57*(3), 225-234. https://doi.org/10.1093/sw/sws009

Huber, E., & Stephens, J. D. (2010). *Development and crisis of the welfare state: Parties and policies in global markets (2. Baskı).* University of Chicago press.

Hulko, W. (2009). The time-and context-contingent nature of intersectionality and interlocking oppressions. *Affilia*, *24*(1), 44-55. https://doi.org/10.1177/0886109908326814

Humanitarian Policy Group (HPG). (2017). The lives and livelihoods of Syrian refugees: A study of refugee perspectives and their institutional environment in Turkey and Jordan. Erişim adresi: https://www.refworld.org/reference/countryrep/odi/2017/en/115983. (15.08.2024)

Humphries, B. (2008). *Social work research for social justice*. Bloomsbury Publishing.

Hyndman, J. (2010). Introduction: The feminist politics of refugee migration. *Gender, Place & Culture, 17*(4), 453-459. https://doi.org/10.1080/0966369X.2010.485835

İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de kaçak göç.* İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

İçduygu, A., & Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrians refugees in Turkey: From refugees to settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 12-35.

İncetahtacı, N. (2020). Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin baş etme stratejileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19*(2), 499-525. https://doi.org/10.21547/jss.688357

İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı (İKGV). (2015). Türkiye'de göçmen olmak, göçmen işçiler araştırması. Erişim adresi: https://www.ikgv.org/pdf/Belgesiz_Gocmenler_Isciler_TR.pdf. (22.02.2024)

İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV). (2024). NEET Kadınların ihtiyaç analizi. Erişim adresi: https://ingev.org/raporlar/Eleleyiz-INGEV-NEET-Kadinlarin-Ihtiyac-Analizi-2023.pdf (13.08.2024)

Ife, J. (2017). *İnsan hakları ve sosyal hizmet* (D.B.Çiftci Çev.). Nika Yayınları.

International Federation of Social Workers [IFSW]. (2018). Statment of Ethical Principles. Erişim adresi: https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/ (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2005). Labour migration policy and management, Erişim adresi: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---robangkok/documents/publication/ wcms_bk_pb_202_en.pdf. (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2007). International labour stabdards on migrant workers' rights, guide for policymakers and practitioners in Asia and the Pacific, Erişim adresi: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---robangkok/documents/publication/ wcms_bk_pb_184_en.pdf. (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2010). Gender, employment and the ınformal economy in Syria policy brief 8, Geneva: International Labour Office, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_144219.pdf . (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2013). 'Extension of social protection of migrant domestic workers in Europe' (pp. 1-16). Erişim adresi: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@migrant/documents/publication/wcms_232552.pdf (14.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2016). Suriyeli işçi, işveren ve girişimcilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri çalıştayı genel değerlendirme. Erişim adresi: https://webapps.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/meetingdocument/wcms_533055.pdf (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2018). 'UN Secretary-General's report on the global compact for safe, orderly and regular migration Inputs of the International Labour Organization' (pp. 1–4). Erişim adresi: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/unsg_gmc_report_rev.pdf. (13.08.2024)

International Labour Organization (ILO). (2020). Türk işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler. International Labour Organization. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/--- ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf (13.08.2024)

Indra, D. M. (1999). *Engendering forced migration: Theory and practice* (5.Baskı). Berghahn Books.

Ioakimidis, V. (2015). The two faces of Janus: Rethinking social work in the context of conflict. *Social Dialogue*, *3*(10), 6-11.

Iosifides, T. (2019). Nitel göç araştırmalarında epistemolojik meseleler: özdüşünümsellik, nesnellik ve öznellik. R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Eds.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (s. 112-132) içinde. GAR Kitaplık.

Irizarry, C., Marlowe, J. M., Hallahan, L., & Bull, M. (2016). Restoring connections: Social workers' practice wisdom towards achieving social justice. *British Journal of Social Work*, *46*(7), 1855-1871. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv129

Itri, M. (2006). Qanum al-ahwal ash-shakhsiyya [The Personal Status Law-Issued by Legislative Decree no. 59, 1953, amended by Law 43, 1975 with some legal interpretations issued by the Syrian High Court]. *Damascus: Mu'assasat al-Nouri*.

Jacobsen, K. (2006). Refugees and asylum seekers in urban areas: A livelihoods perspective. *Journal of refugee studies*, *19*(3), 273-286. https://doi.org/10.1093/jrs/fel017

Jehoel-Gijsbers, G., & Vrooman, C. (2007). *Explaining social exclusion: A theoretical model tested in the Netherlands*. The Netherlands Institute for Social Research SCP, The Hague.

Joint Report on Social Inclusion. (2005). European Commission, Erişim adresi: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf (14.08.2024)

Jørgensen, M. B. (2016). Precariat–what it is and isn't–towards an understanding of what it does. *Critical Sociology*, *42*(7-8), 959-974. https://doi.org/10.1177/0896920515608925

Kaas, L., & Manger, C. (2012). Ethnic discrimination in Germany's labour market: A field experiment. *German economic review*, *13*(1), 1-20. https://doi.org/10.1111/j.1468-0475.2011.00538.x

Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV). (2017). "Kadın kadının yurdudur" göç ve cinsiyet temelli şiddet çalıştayı raporu" Erişim adresi: https://kadav.org.tr/wp-content/uploads/2022/04/5-Kadin-Kadinin-Yurdudur-Go%CC%88c%CC%A7-ve-Cinsiyet-Temelli-S%CC%A7iddet-C%CC%A7alis%CC%A7tayi-Raporu-2017-1.pdf (14.08.2024)

Kadın ve Demakrasi Derneği (KADEM). (2018). Sığınmacı kadınlar merkezi profil tarama çalışması raporu. Erişim adresi: https://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2018/05/Profil_Tarama_Calisma_Raporu.pdf (13.08.2024)

Kalkınma Atöylesi. (2016a). Suriyeli Dom göçmenler, en alttakiler yoksulluk ve ayrımcılık arasında göç yollarında: Suriyeli Dom göçmenler mevcut durum araştırması. Erişim adresi: https://www.academia.edu/30114215/Suriyeli_Dom_G%C3%B6%C3%A7menler_En_Alttakiler_Rapor (13.08.2024)

Kadın Merkezi Eğitim, Üretim, Danışma ve Dayanışma Vakfı (KAMER). (2018). Sığınmacı kadınlar beş il raporu. (2018). Erişim adresi:

https://www.kamer.org.tr/menuis/kamer_vakfi_siginmaci_kadinlar_5_il_raporu.pdf (13.08.2024)

Kanas, A., & Van Tubergen, F. (2009). The impact of origin and host country schooling on the economic performance of immigrants. *Social Forces*, *88*(2), 893-915. https://doi.org/10.1353/sof.0.0269

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & society*, *2*(3), 274-290. https://doi.org/10.1177/089124388002003004

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. Metis Yayınları.

Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *2*(1), 73-94.

Karan, U. (2015). *Sivil toplum örgütleri için ırk veya etnik kökene dayalı ayrımcılığın izlenmesi rehberi.* Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. Erişim adresi: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2016/02/ETN%C4%B0K-AYRIMCILIG%CC%86IN-iZLENMESi-REHBERi.pdf (13.08.2024)

Karataş, K. (2003). Batı Avrupa'da yaşayan göçmen Türk ailelerinin uyum ve bütünleşme sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *14*(1), 25-39.

Karataş, M. (2015). Türk yazılı basınında Suriyeli sığınmacılar ile halk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 112-151.

Karataş, K., Demiröz, F., Aygüler, E., Ayalp, M. Ç., & Bolgün, C. (2018). *Türk Kızılayı Ankara Toplum Merkezinden hizmet alan Suriyeliler: Sorun, gereksinim, beklenti ve kurum memnuniyetleri*. Türk Kızılayı.

Karataş, M., & Barut, B. (2021). Sosyal hizmet perspektifinden göç ve savunmasız gruplar: IOM raporları üzerine bir araştırma. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(1), 86-109. https://doi.org/10.30803/adusobed.913915

Kaşka, S. (2020). Exploring "women" and "gender": Trajectories of migration research in Turkey. In L. Williams, E. Coşkun ve S. Kaşka (Eds.), *Women, Migration and Asylum in Turkey: Developing Gender-Sensitivity in Migration Research, Policy and Practice* (s.23-47). Palgrave Macmillan,

Kavas, A., Avşar, İ., Kadkoy, O., & Bilgiç, E. Ç. (2019). *İstanbul'da Suriyeliler ve savaş sonrası Suriye gettoları.* TEPAV Yayınları.

Kaya, G. (2018). Azgelişmiş bölgenin tekstil sektöründe kadın işçi olmak (Adıyaman örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(68), 1502-1517. https://doi.org/10.17755/esosder.370846

Kaya, M. (2020). Türkiye'deki Suriyeli mülteci gruplara yönelik şiddet. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (4-5), 231-243.

Kaya, A & Kıraç, A. (2016). İstanbul'daki suriyeli mültecilere ilişkin zarar görebilirlik değerlendirme raporu. Hayata Destek Derneği, Erişim adresi: https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2019/06/istanbuldaki-suriyeli-multeciler-zarar-gorebilirlik-raporu.pdf. (14.08.2024)

Kaya, A., Rottman, S. B., Aras, E. G., Mencütek, Z. Ş., & Deniz, Ç. (2021). *Koruma, kabul ve entegrasyon: Türkiye'de mültecilik*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri*. Friedrich Ebert Stiftung.

Kerstetter, K. (2012). Insider, outsider, or somewhere between: The impact of researchers' identities on the community-based research process. *Journal of rural social sciences*, *27*(2), 99-117.

King, D. K. (1988). Multiple jeopardy, multiple consciousness: The context of a Black feminist ideology. *Signs: Journal of women in culture and society*, *14*(1), 42-72.

Kıvılcım, Z. (2016). Legal violence against Syrian female refugees in Turkey. *Feminist Legal Studies*, *24*(2), 193-214. https://doi.org/10.1007/s10691-016-9323-y

Knappert, L., Kornau, A., & Figengül, M. (2018). Refugees' exclusion at work and the intersection with gender: Insights from the Turkish-Syrian border. *Journal of Vocational Behavior*, *105*, 62-82. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.11.002

Kofman, E. (1999). Female 'birds of passage'a decade later: Gender and immigration in the European Union. *International Migration Review*, *33*(2), 269-299. https://doi.org/10.1177/019791839903300201

Korkmaz, A. & Korkut, G. (2012). Türkiye'de kadının işgücüne katılımının belirleyicileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 41-65.

Korkut, L. (2009). *Ayrımcılık karşıtı hukuk*. İnsan Hakları Gündemi Derneği.

Korpi, T. (2001). Good friends in bad times? Social networks and job search among the unemployed in Sweden. *Acta sociologica*, *44*(2), 157-170. https://doi.org/10.1177/000169930104400204

Kossoudji, S. A. (1988). English language ability and the labor market opportunities of Hispanic and East Asian immigrant men. *Journal of Labor Economics*, *6*(2), 205-228.

Köroğlu, M. A., & Dural, F. N. (2020). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20*(1), 1-34.

Körükmez, L., Karakılıç, İ.Z. & Danış, D. (2020). *Mecburiyet, müzakere, değişim: suriyeli kadınların çalışma deneyimleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri.* Göç Araştırmaları Derneği.

Körükmez, L. (2021). "Piyasa, politika ve toplumsal cinsiyet kıskacında kadın emeği", Kırkayak Kültür Derneği. Erişim adresi: https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1901 (14.08.2024)

Körükmez, L., Danış, D., & Karakılıç, İ. Z. (2022). Zorunlu göç bağlamında Suriyeli kadınların ücretli işgücüne katılımında toplumsal cinsiyet müzakeresi. *Alternatif Politika, 14*(2), 201-228. https://doi.org/10.53376/ap.2022.07

Köse, S., & Doğangün Yasa, B. (2016). Sosyal adaletin iki liberal yüzü: John Rawls & Friedrich Hayek. *Journal of International Social Research, 9*(43), 812-818.

Krahn, H., Derwing, T., Mulder, M., & Wilkinson, L. (2000). Educated and underemployed: Refugee integration into the Canadian labour market. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale, 1*, 59-84. https://doi.org/10.1007/s12134-000-1008-2

Kraly, E.P. (2018). Behind and Beyond Disaggregation by Sex: Forced Migration, Gender and the Place of Demography. In G. Hugo, M.J. Abbasi- Shavazi & E.P. Kraly (Eds.), in *Demography of Refugee and Forced Migration* (pp.125-153). Cham: Springer.

Krasniqi, V., McPherson, J., & Villarreal-Otalora, T. (2022). Are we putting human rights into social work practice in Kosovo? *The British Journal of Social Work*, *52*(1), 291-310. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa235

Kristen, E., Banuelos, B., & Urban, D. (2015). Workplace violence and harassment of low-wage workers. *Berkeley J. Emp. & Lab. L.*, *36*, 169-213.

Kroon, B., & Paauwe, J. (2014). Structuration of precarious employment in economically constrained firms: the case of D utch agriculture. *Human Resource Management Journal*, *24*(1), 19-37. https://doi.org/10.1111/1748-8583.12024

Krueger, A. (1996). Observations on international labor standards and trade. NBER Working Paper Series, Working Paper 5632. National Bureau of Economic Research.

Krysik, J. L. & Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması* (E. Erbay Çev. Ed.). Nika Yayınevi.

Kurtege Sefer, B. (2024). Kadın kooperatiflerinde yönetici stratejileri ve yöneticilerle ortaklar arası hiyerarşik ilişkiler. *Fe Dergi, 16*(1), 215-246. https://doi.org/10.46655/federgi.1337692

Kuyini, A. B., & Kivunja, C. (2020). African refugee spouses' experience of resettlement in regional Australia: Disempowering and empowering narratives. *International social work*, *63*(4), 431-444. https://doi.org/10.1177/0020872818808352

Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(5), 2399-2413.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma* (3. Baskı). Bağlam Yayınları.

Kümbetoğlu, B., User, İ., & Akpınar, A. (2015), "Gıda, tekstil ve hizmet sektörlerinde kayıtdışı çalışan kadın işçiler". A. Makal ve G. Toksöz (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de kadın Emeği* (s.255-298) içinde. İmge Kitabevi.

Kümbül Güler, B., & Kiren Gürler, Ö. (2016). Türkiye'de kadın işgücünün ücret düzeyini belirleyen faktörler ve ücrette ayrımcılık. *Karatahta İş Yazıları*, *4*, 51-66.

Lacomba, J. (2020). A review of social work with migrants and refugees. Building new theoretical and methodological bases. *Ehquidad Revista Internacional de Políticas de Bienestar y Trabajo Social*, *14*(14), 293-333.

Lacroix, M. (2006). Social work with asylum seekers in Canada: The case for social justice. *International Social Work*, *49*(1), 19-28. https://doi.org/10.1177/0020872806059399

Laird, S. (2008). *Anti-oppressive social work: A guide for developing cultural competence*. SAGE.

Lamba, N. K. (2003). The employment experiences of Canadian refugees: Measuring the impact of human and social capital on quality of employment. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, *40*(1), 45-64.

Langan, M., & Day, L. (1992). *Women, oppression and social work*. Routledge.

Lazaridis, G. (2007). Les infirmieres exclusives and migrant quasi-nurses in Greece. *European Journal of Women's Studies*, *14*(3), 227-245. https://doi.org/10.1177/1350506807079012

Lee, J. A. (2001). *The empowerment approach to social work practice*. Columbia University Press.

Lee, K., McGuinness, C., & Kawakami, T. (2011). R*esearch on occupational safety and health for migrant workers in five Asia and the Pacific countries: Australia, Republic of Korea, Malaysia, Singapore and Thailand.* International Labour Organization.

Leffler, A. & Yap, Y-Y., (2017), A Communication Analysis for UNICEF Lebanon-A media landscape of Lebanon, media consumption habits of Syrian refugees and potential C4D interventions to promote social inclusion and child/youth protection for Syrian children and youths in Lebanon. Erişim adresi: https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1481758/FULLTEXT01.pdf. (15.08.2024)

Libal, K., & Harding, S. (2011). Humanitarian alliances: Local and international NGO partnerships and the Iraqi refugee crisis. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, *9*(2), 162-178. https://doi.org/10.1080/15562948.2011.567153

Lockwood, N. (2004). The glass ceiling: Domestic and international perspectives. society for human resource management, Shrm - Research Quarterly. Erişim adresi: https://avconline.avc.edu/bbeyer/Bb_WIO_Articles/Ch2_A/GlassCeiling_DomesticAndInternational_2004.pdf (13.08.2024)

Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2012). Türkiye işgücü piyasalarında etnik bir ayırımcılık var mıdır? *Çalışma ve Toplum*, *2*(33), 117-146.

Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, *2*(49), 789-808.

Lukes, S. (2005). *Power, a radical view* (2. Baskı). Palgrave Macmillan.

Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *36*(10), 1647-1663. https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489373

Lykke, N. (2010). *Feminist studies: A guide to intersectional theory, methodology and writing*. Routledge.

Lynn, N., & Lea, S. (2003). A phantom menace and the new Apartheid': the social construction of asylum-seekers in the United Kingdom. *Discourse & Society*, *14*(4), 425-452. https://doi.org/10.1177/0957926503014004002

Maatta, T. (2018). Broadening social work's framework on place and belonging: An investigation into identity processes intersected by experiences of migration. *The British Journal of Social Work*, *48*(6), 1594-1610. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx112

Maktabi, R. (2010). Gender, family law and citizenship in Syria. *Citizenship Studies*, *14*(5), 557-572. https://doi.org/10.1080/13621025.2010.506714

Maktabi, R. (2013). Female citizenship in the Middle East: Comparing family law reform in Morocco, Egypt, Syria and Lebanon. *Middle East Law and Governance*, *5*(3), 280-307.

Mallender, J., Gutheil, M., Heetman, A., Griffiths, D., Carlberg, M., & Marangozov, R. (2014). *Discrimination of migrant workers at the workplace.* Publications Office.

Mamgain, V., & Collins, K. (2003). Off the boat, now off to work: Refugees in the labour market in Portland, Maine. *Journal of refugee studies*, *16*(2), 113-146. https://doi.org/10.1093/jrs/16.2.113

Mapp, S., & Gabel, S. G. (2017). Government abuses of human rights. *Journal of human rights and social work*, *2*, 1-2. https://doi.org/10.1007/s41134-017-0033-4

Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2012). Host national and religious identification among Turkish Muslims in Western Europe: The role of ingroup norms, perceived

discrimination and value incompatibility. *European Journal of Social Psychology*, *42*(7), 893-903. https://doi.org/10.1002/ejsp.1900

Marx, K. (2004). *Kapital I*, (A. Bilgi Çev.). Eriş Yayınları.

Mattoo, A., Rathindran, R., ve Subramanian, A. (2006). Measuring services trade liberalisation and its impact on economic growth: An illustration. *Journal of Economic Integration, 21*, 64-98. https://doi.org/10.11130/jei.2006.21.1.64

Mays, N., & Pope, C. (2000). Assessing quality in qualitative research. *BMJ*, *320*(7226), 50-52. doi: 10.1136/bmj.320.7226.50

MAZLUMDER. (2014). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu. Erişim adresi: http://www.madde14.org/images/f/f8/MazlumDerSuriyeliKadin2014.pdf (13.08.2024)

McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of women in culture and society*, *30*(3), 1771-1800.

McCracken, G. (1988). *The long ınterview*. SAGE.

McDowell, L. (2009). Old and new European economic migrants: Whiteness and managed migration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *35*(1), 19-36. https://doi.org/10.1080/13691830802488988

McLaughlin, K. (2005). From ridicule to institutionalization: Anti-oppression, the state and social work. *Critical social policy*, *25*(3), 283-305. https://doi.org/10.1177/0261018305054072

Mehrotra, G. (2010). Toward a continuum of intersectionality theorizing for feminist social work scholarship. *Affilia*, *25*(4), 417-430. https://doi.org/10.1177/0886109910384190

Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (2. Baskı) (S. Turan Çev.). Nobel Yayınları.

Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. SAGE.

Mies, M. (2018a). Sunuş. M. Mies, V. B. Thomsen, & C. V. Werlhof (Eds), *Son sömürge kadınlar* (3. Baskı, s. 9-25) içinde. İletişim Yayınları.

Mies, M. (2018b). Cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumsal kökenleri. M. Mies, V. B. Thomsen, & C. V. Werlhof (Eds), *Son sömürge kadınlar* (3. Baskı, s. 101-138) içinde. İletişim Yayınları.

Miller, G. E. (2004). Frontier masculinity in the oil industry: The experience of women engineers. *Gender, Work & Organization*, *11*(1), 47-73. https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2004.00220.x

Millar, J. 2007. "Social exclusion and social policy research: defining exclusion." D. Abrams, J. Christian, and D. Gordon (Eds.), *Multidisciplinary handbook of social exclusion research* (pp.1–16). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Millar, M. (2008). 'Anti-oppressiveness': Critical comments on a discourse and its context. *British Journal of Social Work*, *38*(2), 362-375. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl336

Minnich, E. (2005). *Transforming knowledge* (2. Baskı). Temple University Press.

Moffic, H. S., Peteet, J., Hankir, A. Z., & Awaad, R. (2019). *Islamophobia and psychiatry: recognition, prevention, and treatment*. Springer.

Moghadam, V. M. (1998). *Women, work, and economic reform in the Middle East and North Africa*. Lynne Rienner Publishers.

Morokvasic, M. (1984). Birds of passage are also women…. *International Migration Review*, *18*(4), 886-907. https://doi.org/10.1177/019791838401800402

Morokvasic, M. (1991). Fortress Europe and migrant women. *Feminist Review*, *39*(1), 69-84. https://doi.org/10.1057/fr.1991.41

Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. J*ournal of counseling psychology*, *52*(2), 250-260.

Moyce, S. C., & Schenker, M. (2018). Migrant workers and their occupational health and safety. *Annual review of public health*, *39*(1), 351-365. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040617-013714

Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Ertan, E., Gümüşcan, İ., Pınar, E., & Salman, C. (2018). Suriyeli göçmen işçilerin İstanbul ölçeğinde tekstil sektörü emek piyasasına eklemlenmeleri ve etkileri. *Çalışma ve Toplum*, *1*(56), 69-92.

Nasser-Eddin, N. (2017). Gender performativity in diaspora: Syrian refugee women in the UK. In J. Freedman, Z. Kıvılcım, and N. Ö. Baklacıoğlu (Eds.), in *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis* (pp. 142-154). Routledge.

Nawyn, S. J. (2010). Gender and migration: Integrating feminist theory into migration studies. *Sociology Compass*, *4*(9), 749-765. https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00318.x

Neilson, B., & Rossiter, N. (2008). Precarity as a political concept, or, Fordism as exception. *Theory, culture & society*, *25*(7-8), 51-72. https://doi.org/10.1177/0263276408097796

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar I-II* (9.Basım). (S. Özge, Çev.). Yayınodası Toplumbilim Dizisi.

Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. Nobel Yayınları.

Nicolas, G., de la Fuente, M., & Fiske, S. T. (2017). Mind the overlap in multiple categorization: A review of crossed categorization, intersectionality, and multiracial perception. *Group Processes & Intergroup Relations*, *20*(5), 621-631. https://doi.org/10.1177/1368430217708862

Nkomo, S.M. & Stewart, M.M. (2006). 'Diverse identities in organisations'. In S.R. Clegg, C. Hardy and W.R. Nord (Eds), *Handbook of Organization Studies* (2nd edition). SAGE.

Norris, A. E., & DeMarco, R. F. (2005). The mechanics of conducting culturally relevant HIV prevention research with Haitian American adolescents: Lessons learned. *Journal of Multicultural Nursing & Health*, *11*(1), 69-76.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). 'Finding their way: Labour market ıntegration of refugees in Germany'., Erişim adresi: https://www.oecd.org/els/mig/Finding-their-Way-Germany.pdf (13.08.2024)

Okitikpi, T., & Aymer, C. (2009). *Key concepts in anti-discriminatory social work*. SAGE.

Olive, J. L. (2014). Reflecting on the tensions between emic and etic perspectives in life history research: Lessons learned. In *Forum qualitative sozialforschung/forum: qualitative social research* 15(2). https://doi.org/10.17169/fqs-15.2.2072

Olsson, L., & Gizelis, T. I. (Eds.). (2015). *Gender, Peace and Security: Implementing UN Security Council Resolution 1325*. Routledge.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) (2015). "Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri", Rapor No: 195.

Ortiz, L., & Jani, J. (2010). Critical race theory: A transformational model for teaching diversity. *Journal of Social Work Education*, *46*(2), 175-193. https://doi.org/10.5175/JSWE.2010.200900070

Ovensen, G., & Sletten, P. (2007). The Syrian labor market findings from the 2003 unemployment survey. Erişim adresi: https://www.fafo.no/media/com_netsukii/20002.pdf (13.08.2024)

Özateş, Ö. S. (2015). *Malumun ilanı kadın emeğinin saklı yüzü: ev içi bakım emeği.* Notabene Yayınları.

Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 21-39.

Özçürümez, S., Hoxha, J., & İcduygu, A. (2020). Does social cohesion solve forced migration riddles? Troubled concepts and constrained practices in Turkey. *Migration Studies*, *9*(3), 597-616. https://doi.org/10.1093/migration/mnaa011

Özden, Ş., & Ramadan, O. (2019). *Suriyeli kadınların Türkiye'de yaşama bakışları: Haklar, toplumsal ilişkiler ve sivil toplum*. Badael.

Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürcü sosyal çalışma.* SABEV.

Özgür Baklacıoğlu, N. ve Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde toplumsal cinsiyet İstanbul'da Suriyeli kadın ve LGBTİ Mülteciler*. Derin Yayınları.

Öztoraman-Adıgüzel, S., & Tanyaş, B. (2020). Suriyeli mülteci kadınların göç deneyimleri: Zorunlu göç, gündelik yaşam ve uyum üzerine nitel bir çalışma. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 173-210. https://doi.org/10.21798/kadem.2021266728

Özyeğin, G. (2001). *Untidy gender: Domestic service in Turkey*. Temple University Press.

Padgett, D. K. (1998). Does the glove really fit? Qualitative research and clinical social work practice. *Social Work*, *43*(4), 373-381. https://doi.org/10.1093/sw/43.4.373

Pajnik, M. (2016). 'Wasted precariat': Migrant work in European societies. *Progress in Development Studies*, *16*(2), 159-172. https://doi.org/10.1177/1464993415623130

Parr, J. (1987). The skilled emigrant and her kin: gender, culture, and labour recruitment. *Canadian Historical Review*, *68*(4), 529-551. https://doi.org/10.3138/CHR-068-04-02

Parrado, E. A., & Flippen, C. A. (2005). Migration and gender among Mexican women. *American sociological review*, *70*(4), 606-632. https://doi.org/10.1177/000312240507000404

Pateman, C. (2002). The fraternal social contract. R. Adams ve D. Savran (Ed.). *The masculinity studies reader*. Blackwel.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2.Baskı). (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). PEGEM Akademi.

Payne, M.(2005). *Modern social work theory (3rd ed.)*. Chicago, Ill.: Lyceum Books, Inc.

Pedraza, S. (1991). Women and migration: The social consequences of gender. *Annual review of sociology*, *17*(1), 303-325.

Percy-Smith, J. (2000). Introduction: The contours of social exclusion. In J. Percy-Smith (Ed.), *Policy responses to social exclusion. Towards inclusion?* (pp. 1–21). Buckingham, England: Open University Press.

Pessar, P. (2005). *Women, gender, and international migration across and beyond the Americas: inequalities and limited empowerment.* UN Population Division.

Pessar, P. R., & Mahler, S. J. (2003). Transnational migration: Bringing gender in. *International Migration Review*, *37*(3), 812-846. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00159.x

Petrozziello, A. (2013). *Gender on the move: Working on the migration-development nexus from a gender perpsective: Training manual*. UN Women.

Phenice, L. A., Griffore, R. J., Hakoyama, M., & Silvey, L. A. (2009). Ecocultural adaptive research: A synthesis of ecocultural theory, participatory research, and adaptive designs. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *37*(3), 298-309. https://doi.org/10.1177/1077727X08330683

Phizacklea, A. (1983). In the front line. In A. Phizacklea (Ed.), *One way ticket, migration and female labour* (pp. 95-112). Routledge.

Pillinger, J. (2007). *The feminisation of migration: Experiences AND OPPORTUNities in Ireland. Immigrant council of ıreland.* Independent Law Centre.

Pio, E., & Essers, C. (2014). Professional migrant women decentring otherness: A transnational perspective. *British Journal of Management*, *25*(2), 252-265. https://doi.org/10.1111/1467-8551.12003

Piper, N. (2006). Women and migration–general introduction. *Women and migration pre-conference workshop*, 11th International Metropolis Conference. Lisbon: Portugal.

Porter, G., Hampshire, K., Kyei, P., Adjaloo, M., Rapoo, G., & Kilpatrick, K. (2008). Linkages between livelihood opportunities and refugee–host relations: learning from the experiences of Liberian camp-based refugees in Ghana. *Journal of refugee studies*, *21*(2), 230-252. https://doi.org/10.1093/jrs/fen015

Portes, A. (2000). The two meanings of social capital. *Sociological forum* 15 (1), 1-12. https://doi.org/10.1023/A:1007537902813

Portes, A., & Sensenbrenner, J. 1993. Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action. *American Journal of Sociology*, *98*(6): 1320-1350.

Pittaway, E., & Bartolomei, L. (2018). Enhancing the protection of women and girls through the Global Compact on Refugees. *Forced migration review*, (57), 77-79.

Presser, H. (2003). *Working in a 24/7 Economy.* Russell Sage Foundation.

Proudford, K. L., & Nkomo, S. (2006). Race and ethnicity in organizations. In A.M. Kondrad, P. Prassad and J. K. Pringle (Eds.). *Handbook of workplace diversity* (pp. 323-344). SAGE.

Radu, G. E. (2019). Türkiye'de hizmet sektöründe göçmen istihdamı: Sağlık turizmi örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Raijman, R., Schammah-Gesser, S., & Kemp, A. (2003). International migration, domestic work, and care work: Undocumented Latina migrants in Israel. *Gender & society, 17*(5), 727-749. https://doi.org/10.1177/0891243203255762

Rawls, J. (2017). *Bir adalet teorisi* (V. A. Çoşar Çev.). Phoenix Publishing

Reid, C., & LeDrew, R. A. (2013). The burden of being "employable" underpaid and unpaid work and women's health. *Affilia, 28*(1), 79-93. https://doi.org/10.1177/0886109913476944

Ressia, S. (2014). *Skilled migrant women and men seeking employment: Expectations, experiences and outcomes*. Griffith University.

Risman, B. J. (2004). Gender as a social structure: theory wrestling with activism. *Gender & Society, 18*, 429–450. https://doi.org/10.1177/0891243204265349

Rodgers, G. (1989) `Precarious Work in Western Europe: The State of the Debate'. In G. Rodgers and J. Rodgers (Eds), *Precarious Jobs in Labour Market Regulation The Growth of Atypical Employment in Western Europe* (pp. 1-16). ILO.

Rossman, G. B., & Rallis, S. F. (2011). *Learning in the field: An introduction to qualitative research* (3.Baskı). SAGE.

Rowe, M. P. (1990). Barriers to equality: The power of subtle discrimination to maintain unequal opportunity. *Employee responsibilities and rights journal*, *3*, 153-163. https://doi.org/10.1007/BF01388340

Rowe, W. E. (2014). Positionality. In D. Coghlan and M. Brydon-Miller (Eds.), *The SAGE Encyclopedia of Action Research* (pp. 627-628). SAGE.

Russell, M. N., & White, B. (2001). Practice with immigrants and refugees: Social worker and client perspectives. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, *9*(3-4), 73-92. https://doi.org/10.1300/J051v09n03_04

Russell, M. N., & White, B. (2002). Social worker and immigrant client experiences in multicultural service provision: Educational implications. *Social Work Education*, *21*(6), 635-650. https://doi.org/10.1080/0261547022000026355

Sabharwal, M. (2015). From glass ceiling to glass cliff: Women in senior executive service. *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, *25*(2), 399–426. http://www.jstor.org/stable/24484973

Sadiqi, F., & Ennaji, M. (Eds.) (2011). *Women in the Middle East and North Africa*. Routledge.

Salaçin, S., Toprak Ergönen, A., & Demiroğlu Uyanıker, Z. (2011). Kadına yönelik şiddet. *Birinci Basamakta Adli Tıp, 2nd Ed, İstanbul*, 192-201.

Saleebey, D. (2000). Power in the people: Strengths and hope. *Advances in social work*, *1*(2), 127-136. https://doi.org/10.18060/18

Salman Yıkmış, M. (2015). Kadınlarla mülakat yapmak. *Fe Dergi*, *7*(1), 95-107.

Salomon, A. (1997). Ausgewa¨hlte Schriften: Frauenemanzipation und soziale Verantwortung [Selected Writings: Women's Emancipation and Social Responsibility], A. Feustel (Ed.) (3 vols), Neuwied, Luchterhand.

Sam, D. L. (2006). Acculturation of ımmigrant children ısland women. In D. L. Sam and J. W. Berry (Ed), *Acculturation psychology* (pp. 403-418). Cambridge. Cambridge University Press.

Samuels, G. M., & Ross-Sheriff, F. (2008). *Identity, oppression, and power: Feminisms and intersectionality theory*. SAGE.

Sansonetti, S. (2016). Female refugees and asylum seekers: The issue of integration. Women's Rights & Gender Equality. A study commissioned by the policy department for citizen's rights and constitutional afairs at the request of the FEMM Committee. Erişim adresi: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556929/IPOL_STU(2016)556929_EN.pdf (13.08.2024)

Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, *3*(6), 50-106.

Sawyer, L., Regev, H., Proctor, S., Nelson, M., Messias, D., Barnes, D., & Meleis, A. I. (1995). Matching versus cultural competence in research: Methodological considerations. *Research in Nursing & Health*, *18*(6), 557-567.

Schaefer, R. T.(2013). *Sosyoloji.* Palme Yayınevi.

Scheinvar, E., & do Nascimento, M. L. (2017). Field diary: The author as a protagonist. *Revista Pesquisas e Práticas Psicossociais*, *12*(4), 1-7.

Schlesinger, E. G., & Devore, W. (2007). Ethnic sensitive social work practice: Back to the future. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 16*(3-4), 3-29. https://doi.org/10.1300/J051v16n03_02

Schmidt, A. S., & Liebig T. (2016). 'Making ıntegration work: Refugees and others ın need of protection'. OECD Publishing. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.1787/9789264251236-en. (12.08.2024).

Scott, J. C. (2021). *Tahakküm ve direniş sanatları* (4.Baskı). (A. Türker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Sert, D. Ş. (2016). From skill translation to devaluation: the de-qualification of migrants in Turkey. *New Perspectives on Turkey, 54*, 97-117. https://doi.org/10.1017/npt.2016.9

Shachar, A., (2000). Should church and state be joined at the altar? Women's rights and the multicultural dilemma. In W. Kymlicka and W. Norman, (Eds), *Citizenship in diverse societies* içinde (pp. 199-223). Oxford University Press.

Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information, 22*(2), 63-75. DOI: 10.3233/EFI-2004-22201

Siar, S. V. (2011). Skilled migration, knowledge transfer and development: The case of the highly skilled Filipino migrants in New Zealand and Australia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs, 30*(3), 61-94. https://doi.org/10.1177/186810341103000303

Silver H. (2007). *The process of social exclusion: the dynamics of an evolving concept.* CPRC Work. Pap. 95, Chronic Poverty Res. Cent., Brown Univ.

Silverman, D. (2016). *Qualitative research.* SAGE.

Smit, R., & Rugunanan, P. (2014). From precarious lives to precarious work: The dilemma facing refugees in Gauteng, South Africa. *South African Review of Sociology*, *45*(2), 4-26. https://doi.org/10.1080/21528586.2014.917876

Smith, L.T. (2021). *Decolonizing methodologies: Research and ındigenous peoples.* Bloomsbury Publishing.

Smith, D. W. (2004). *Mind world: Essays in phenomenology and ontology*. University Press.

Solas, J. (2008). What kind of social justice does social work seek? *International Social Work*, *51*(6), 813-822. https://doi.org/10.1177/0020872808095252

Somersan, S. (2009). "Bir iktidar türü olarak araştırma üzerine düşünceler," D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul, (Ed.), *Methodos: Kuram ve yöntem kenarından* (ss.161-170) içinde. Anahtar Kitaplar.

Soyudoğan, M. (2020). Bir yaşam stratejisi olarak benzerlik tahayyülü: Suriyeli göçmenlerin Gaziantep-Halep karşılaştırması üzerine. M. N. Gültekin & M. Doğanoğlu (Ed.), *Gaziantep'teki Suriyeliler: Başarı hikayeleri* (s. 151-169) içinde. Gaziantep Üniversitesi Yayınları.

Söylemez, S. A., Arslan, G. E., Çakar, G. E., Kalaycıoğlu, S., & Özgen, L. (2012). *Gaziantep sanayisi ve dinamikleri* (No. 2012/83). Discussion Paper.

Spivak, G. C. (2016). *Madun konuşabilir mi?* (E. Hattatoğlu, E.Koyuncu, G. Ertuğrul Çev.). Dipnot Yayınevi.

Standing, G. (2020) *Prekarya-Yeni Tehlikeli Sınıf* (E. Bulut, Çev.). İletişim Yayınları.

Stepney, P. (2006). Mission impossible? Critical practice in social work. *British Journal of Social Work*, *36*(8), 1289-1307. https://doi.org/10.1093/bjsw/bch388

Stone, K. (2022). Motherhood and waged work: West Indian, Asian and white mothers compared. In A, Phizacklea, (Ed.). *One way ticket: Migration and female labour* (Vol. 18, pp. 33-52). Routledge.

Streubert Speziale, H. J., & Carpenter, D. R. (2011). *Qualitative research in nursing: Advancing the humanistic imperative* (5th ed.). Lippincott Williams & Wilkins.

Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye'de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü? *Çalışma ve Toplum, 1*(56), 13-36.

Şahin, Ç. (2018). Türkiye'de kadin göçmen işçilerin durumunun 'emek-sermaye çatişmasinda'yeniden değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum*, *4*(59), 2155-2192.

Şahin Taşğın, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: Türkiye'deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *32*(1), 293-315.

Şenses, N. (2015). Rethinking migration in the context of precarity: The case of Turkey. *Critical Sociology*, *42*(7-8), 975-987. https://doi.org/10.1177/0896920515606503

Taş, H. Y., Küçükoğlu, M., & Menteşe, B. (2016). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karsılastıkları sorunlar. *TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, *8*(32), 265.

Tekin, H. H., (2006). Nitel araştirma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(13), 101-116.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (2016). Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve sosyal uyum. Erişim adresi: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1461746316-7.Turkiye___deki_Suriyeliler___Issizlik_ve_Sosyal_Uyum.pdf (13.08.2024)

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). (2021). İşgücü piyasasında Suriyeliler. Erişim adresi: https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2021/haberler/isgucu_piyasasinda_suriyeliler_arz_ve_talep_yanli_analizler.pdf (13.08.2024)

Thompson, N.(2001). *Anti-discriminatory practice*. Palgrave.

Thompson, N. (2014). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Dipnot Yayınları.

Thyssen, M. (2016). 'Executive summary' and 'chapter 3: Labour market integration of refugees' employment and social development in Europe 2016 - Annual Review 2016. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7952&furtherPubs=yes (12.08.2024).

Tokol, A. (2013). Özel olarak korunması gereken gruplar (dezavantajlı gruplar). A. İ. Oral, Y. Şişman (Ed.), *Sosyal politika*. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2628.

Tokol, A., & Emirgil, B. F. (2022). Göçmen işçiler ve sendikalar: Sosyal haklar ve ikilemler bağlamında sendikal stratejiler. *Çalışma ve Toplum*, *5*(75), 2509-2548. https://doi.org/10.54752/ct.1191414

Toksöz G. (2006). *Uluslararası emek göçü.* Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G. (2007). *Turkiye'de kadın istihdamının durumu*. Ankara: ILO, 71.

Toksöz, G. (2008). Enformel işgücü piyasaları ve göçmen işçilere talep: Karşılaştırmalı perspektiften Türkiye'nin durumu. B. Ergüder vd. (Ed.), *Türkiye işçi sınıfı ve emek hareketi küreselleşiyor mu* (ss. 89-108) içinde. İstanbul: SAV ve TÜSAM.

Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada kadın emeği.* Varlık Yayınları.

Toksöz, G., Erdoğdu, & Kaşka, S. (2012). *Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları*. IOM.

Toksöz, G. (2017). Neoliberal piyasa, özel ve kamusal patriarka çıkmazında kadın emeği. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren (Der.), *Türkiye'de refah devleti ve kadın* (103-126) içinde. İletişim Yayınları.

Toksöz, G. (2021). *Emanet emek göç yolllarında kadınlar*. Dipnot Yayınları.

Tomlinson, F. (2010). Marking difference and negotiating belonging: Refugee women, volunteering and employment. *Gender, Work & Organization*, *17*(3), 278-296. https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2008.00399.x

Tuncay, T. & E., Ercüment. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: sosyal adalet güçlendirmeyle retorikten pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *17*(1), 53-70.

Turner, L. (2015). Explaining the (non-) encampment of Syrian refugees: security, class and the labour market in Lebanon and Jordan. *Mediterranean politics*, *20*(3), 386-404. https://doi.org/10.1080/13629395.2015.1078125

Tuzcu, A., & Ilgaz, A. (2015). Göçün kadın ruh sağlığı üzerine etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *7*(1), 56-67. https://doi.org/10.5455/cap.20140503020915

Uçar, C. (2020). Gaziantep parça başı emek piyasasının suriyeli kadınları: Emek, zorunlu göç ve şiddet. K. Biehl ve D. Danış (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (38-55) içinde. Su Gender ve GAR.

Uludağ, H. (2016). *Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimleri: Ankara örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UNHCR (2018). ‘‘‘We are part of the solution’, say young refugees”. Erişim adresi: http://www.unhcr.org/news/latest/2018/5/5af314524/part-solution-say-youngrefugees.html. (20.11.2024).

UNICEF. (2010). Syria - MENA gender equality profile: Status of girls and women in the Middle East and North Africa. Erişim adresi: https://www.unicef.org/mena/media/14311/file/54949%20-%20Design%20MENA%20SitAn%20Report%20-%20v10.pdf.pdf. (14.08.2024)

UN Women. (2018). Türkiye’de geçici koruma altındaki suriyeli kadın ve kız çocuklarının ihtiyaç analizi. Erişim adresi: https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/09/SGDD-Suriyeli-Kadinlarin-ihtiyac-analizi-2018.pdf. (14.08.2024)

Uslu Ak B.(2021). *Türkiye’de farklı koruma statüsündeki göçmenlerin istihdam deneyimleri.* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzay, A. (2020). *Kadın mühendislerin kariyer sürecinin Habitus ve Dokuz Tip Mizaç Modeli bağlamında incelenmesi* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç., & Kalfa, A. (2009). Göçün kadınlaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri. *Fe Dergi*, *1*(2), 13-28.

Ünlütürk- Ulutaş, Ç. & Akbaş, S. (2018) Ötekilerin ötekisi: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli kadınlar. Ç. Ünlütürk-Ulutaş (Der.). *Feminist sosyal politika* (s. 281-308) içinde. Notabene Yayınları.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Akbaş S. (2022). “Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli kadın emeğinin vasıfsızlaşması”. E. Coşkun, S. Kaşka, L. Williams (Ed.), *Göçmen ve mülteci kadınlar: Türkiye’de araştırma,*

politika ve uygulamada toplumsal cinsiyet farkındalığı (s.206-219) içinde. Bağlam Yayınları.

Valtonen, K. (2001). Social work with immigrants and refugees: Developing a participation-based framework for anti-oppressive practice. *British Journal of Social Work, 31*(6), 955-960. https://doi.org/10.1093/bjsw/31.6.955

Valtonen, K. (2004). From the margin to the mainstream: Conceptualizing refugee settlement processes. *Journal of refugee studies*, *17*(1), 70-96. https://doi.org/10.1093/jrs/17.1.70

Valtonen, K. (2016). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration*. Routledge.

Van Manen, M. (2016). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy* (2. Baskı). Routledge.

Vanderwoerd, J. R. (2016). The promise and perils of anti-oppressive practice for Christians in social work education. *Social Work & Christianity*, *43*(2), 153-188.

Verkuyten, M. (2008). Life satisfaction among ethnic minorities: The role of discrimination and group identification. *Social indicators research*, *89*, 391-404. https://doi.org/10.1007/s11205-008-9239-2

Verkuyten, M., Yogeeswaran, K., & Adelman, L. (2020). The negative implications of being tolerated: Tolerance from the target's perspective. *Perspectives on Psychological Science*, *15*(3), 544-561. https://doi.org/10.1177/1745691619897974

Verloo, M. (2006). Multiple inequalities, intersectionality and the European Union. *European Journal of Women's Studies*, *13*(3), 211-228. https://doi.org/10.1177/1350506806065753

Voloder, L., & Kirpitchenko, L. (2016). *Insider research on migration and mobility: international perspectives on researcher positioning* (2.Baskı). Routledge.

Vosko, L. F. (2000). *Temporary work: The gendered rise of a precarious employment relationship*. University of Toronto Press.

Voutira, E., & Doná, G. (2007). Refugee research methodologies: Consolidation and transformation of a field. *Journal of Refugee Studies*, *20*(2), 163-171. https://doi.org/10.1093/jrs/fem017

Waite, L., Lewis, H., Dwyer, P. J., & Hodkinson, S. (2015). Precarious lives: Refugees and asylum seekers' resistance within unfree labouring. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 470-478.

Walby, S. (2021). *Patriyarka kuramı* (2.Baskı). (H. Osmanağaoğlu, Çev.). Dipnot Yayınları.

Wang, Z., De Graaff, T., & Nijkamp, P. (2018). Barriers of culture, networks, and language in international migration: A review. *Region*, *5*(1), 73-89. https://doi.org/10.18335/region.v5i1.203

Ward, N. (2009). Social exclusion, social identity and social work: Analysing social exclusion from a material discursive perspective. *Social Work Education*, *28*(3), 237-252. https://doi.org/10.1080/02615470802659332

Warner, L. R. (2008). A best practices guide to intersectional approaches in psychological research. *Sex roles*, *59*(5), 454-463. https://doi.org/10.1007/s11199-008-9504-5

Watkins, P. G., Razee, H., & Richters, J. (2012). 'I'm telling you… the language barrier is the most, the biggest challenge': Barriers to education among Karen refugee women in Australia. *Australian Journal of Education*, *56*(2), 126-141. https://doi.org/10.1177/000494411205600203

Watts, R. J., Griffith, D. M., & Abdul-Adil, J. (1999). Sociopolitical development as an antidote for oppression—theory and action. *American journal of community psychology*, *27*(2), 255-271. https://doi.org/10.1023/A:1022839818873

Wauters, B., & Lambrecht, J. (2008). Barriers to refugee entrepreneurship in Belgium: Towards an explanatory model. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *34*(6), 895-915. https://doi.org/10.1080/13691830802211190

Weimer, N., & Zemrani, A. (2017). Assessing the level of cultural competencies in public organizations. *Public Administration Quarterly*, *41*(2), 273-296. https://doi.org/10.1177/073491491704100205

Weldon, S. L. (2008). Difference and social structure: Iris young's legacy of a critical social theory of gender. *Politics & Gender*, *4*(2), 311-317. https://doi.org/10.1017/S1743923X08000214

Wendt, S., & Seymour, S. (2010). Applying post-structuralist ideas to empowerment: Implications for social work education. *Social Work Education*, *29*(6), 670-682. https://doi.org/10.1080/02615470903342093

Werkmeister Rozas, L., & Garran, A. M. (2016). Towards a human rights culture in social work education. *The British Journal of Social Work*, *46*(4), 890-905. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv032

Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research. *Qualitative health research, 11*(4), 522-537. https://doi.org/10.1177/104973201129119299

Wilkens, E. A. (2010). *Indefense of the new working class? Labour union embeddedness, labour migration and immigrant integration* (PhD dissertation), Syracuse University.

Williams, C. C. (2005). Formalising the informal economy: the case for local initiatives. *Local Government Studies, 31*(3), 335-349. https://doi.org/10.1080/03003930500095186

Williams, C. C. (2006). The epistemology of cultural competence. *Families in society, 87*(2), 209-220. https://doi.org/10.1606/1044-3894.3514

Wolf, D. L. (2009). "Saha çalışmasında feminist ikilemler". D. Hattatoğlu, & G. Ertuğrul (Ed.), *Methodos: Kuram ve yöntem kenarından* (s. 372-442) içinde. Anahtar Kitaplar.

Women's Rights and Economic Change. (2004). Intersectionality: a tool for gender and economic justice. Erişim adresi: https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/intersectionality_a_tool_for_gender_and_economic_justice.pdf. (13.08.2024)

Woolcock, M., & Narayan, D. (2010). Sosyal sermaye: kalkınma teorisi araştırması ve politikası için öneriler. M. M. Şahin & A. Z. Ünal (Der.), *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* içinde, Değişim Yayınları.

World Migration Report. (2022). Erişim adresi: file:///C:/Users/Asus/Downloads/WMR-2022_0%20(1).pdf. (13.08.2024)

Yalçın, Ö. (2020). Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: kültürlerarası kent. A. Kaya (Ed.), *Türkiye'de Suriyeli göçü ve belediye deneyimleri: kitlesel göçler, yerel yanıtlar: Adana, Gaziantep, Hatay, Mersin, Reyhanlı, Şanlıurfa, Zeytinburnu* (s. 27-36) içinde. Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi-10, RESLOG.

Yaman, M. (2017). "Suriyeli kadın mültecilerin emek koşulları ve istihdama katılımı", *Sunum metni, Suriyeli mülteciler ve Suriyelerin entegrasyonu üzerine bölgesel çalıştayı*, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Politikaları Merkezi (BEPAM) ve Kassel Üniversitesi International Center for Development and Decent Work (ICDD), Boğaziçi Üniversitesi, 10-13 Şubat 2017.

Yaman, M. (2018). Suriyeli kadın "mültecilerin" emek ve istihdam koşulları. *Toplum ve Hekim*, *33*(4), 306-313.

Yanow, D., & Schwartz-Shea, P. (2009). Interpretive research: Characteristics and criteria. *Revue internationale de psychosociologie*(35), 29-38.

Yates, H. T., & Rai, A. (2018). A scoping review of feminism in us social work education: Strategies and implications for the contemporary classroom. *Journal of Evidence-Based Social Work*, *16*(2), 117-129. https://doi.org/10.1080/23761407.2018.1555070

Yick, A. G., & Berthold, S. M. (2005). Conducting research on violence in Asian American communities: Methodological issues. *Violence and Victims*, *20*(6), 661.

Yıldız, Ö. (2013). İşverenlerin bakış açısından türkiye'de kadın istihdamı: Bir alan araştırması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2*(3), 95-110.

Yıldız, S. (2020). Suriyeli göçmenlere yönelik nefret söylemi. Ç. Sarp (Ed.), *Göç sosyolojisi Türkiye'den örneklerle* (s. 225–244) içinde. Orion Kitabevi.

Young, I. M. (2002). Lived body vs gender: Reflections on social structure and subjectivity. *Ratio*, *15*(4), 410-428. https://doi.org/10.1111/1467-9329.00200

Yuval-Davis, N. (2020). *Cinsiyet ve millet* (6. Baskı). İletişim Yayınları.

Yüksel, A. S. (2011). Bir şehir efsanesi, göç ve değişen Antep. M. N. Gültekin (Ed.), *"Ta ezelden taşkındır" Antep* (s. 371-392) içinde. İletişim Yayınları

Zapata-Barrero, R., & Yalaz, E. (2019). Göç çalışmalarında nitel araştırmalara giden yolu açmak (Zapata-Barrero, R. ve Yalaz, E.(Ed..), *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* içinde. GAR Kitaplık.

Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *27*(1), 179-190.

Zhao, Y. (2002). Measuring the social capital of laid-off Chinese workers. *Current Sociology*, *50*(4), 555-571. https://doi.org/10.1177/0011392102050004005

Zlotnik, H. (1995). Migration and the family: The female perspective. *Asian and Pacific Migration Journal*, *4*(2-3), 253-271. https://doi.org/10.1177/011719689500400205

EK 1: GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ KADINLARA YÖNELİK GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Merhaba,

İsmim Hakan. Hacettepe Üniversitesi'nde öğrenciyim. Bu çalışmayı da okulumu bitirebilmek için yapıyorum. Bunun için geçici koruma statüsünde olup iş yaşamında yer alan kadınlarla görüşmeler yapıyorum. Amacım seni tanımak ve iş yaşamı içerisinde iş yaşamına girerken ve girdikten sonraki deneyimlerini anlamaya çalışmak. Bunun için sana kendinle ve iş yaşamında yaşadığın deneyimlerle ilgili sorular soracağım. Seninle yapacağım bu görüşme benim için çok değerli olacak ve çalışmama büyük bir katkı sağlayacak. Seninle yapacağımız bu görüşme gönüllülük esasına dayalı. Yani istediğin zaman görüşmeyi sonlandırabilirsin. Görüşme boyunca kendini rahat hissetmen benim için çok önemli. Bu yüzden mola vermek istediğinde bana söylemen yeterli. Görüşme boyunca sormak istediğin bir soru varsa çekinmeden sorabilirsin. Görüşmemizin 45-60 dakika süreceğini tahmin ediyorum. Sana kimlik bilgilerini açığa çıkartan herhangi bir soru sormayacağım. Bu yüzden çalışmamda senin için bir kod isim kullanacağım. Vereceğin yanıtları sadece araştırmam için kullanacağım. Sorduğum soruların doğru ya da yanlış cevapları olmadığını bilmeni isterim. Yaptığımız görüşmede her söylediğin şey çok değerli olduğu ve bir şey kaçırmamak adına izin verirsen kayıt alacağım. Ancak ses kaydı istememen halinde tarafıma bunu bildirirsen görüşmeyi ses kaydı almadan not alarak gerçekleştireceğim.

Çalışmaya katılmayı kabul ettiğin için çok teşekkür ederim.

Araştırmanın Sorusu: Geçici koruma statüsündeki kadınların hane içinde ve hane dışında yaşadıkları ayrımcı/dışlayıcı deneyimler istihdam süreçlerini nasıl şekillendirmektedir?

Isınma Soruları:

Soru: Başlamadan önce kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (Yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, şu anki yaşadığınız bölge, çocuk sayısı, geçiminizi nasıl sağladığınız hakkında vb.)

Soru: Göç öncesi yaşamınız hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (Suriye' de yaşadığı bölge-Kırsal/kentsel bölge, aile yapısı, vb.)

Göç Öncesine İlişkin Sorular:

Soru: Göç kararınız nasıl ve ne zaman ortaya çıktı? Bu kararı alırken hangi etmenleri göz önünde bulundurdunuz?

Soru: Göç etmeye karar vermeden önce, göç etmeyi düşündüğünüz yerdeki yaşam koşulları hakkında neler biliyordunuz? Bu bilgiler göç kararınızı nasıl etkiledi?

Soru: Göç ettiğinizde bireysel, aile üyeleri, arkadaşlar veya topluluklarla mı geldiniz? Destek veren kimseler oldu mu?

Soru: Göç yolculuğunuzdan kısaca bahseder misiniz? Sürecinizdeki zorlukları nasıl atlattınız?

Göç Sonrasına İlişkin Sorular:

Soru: Yaşantınızda neler değişti? (sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durum, yaşanılan mekân, gündelik yaşam, aile içi ilişkiler, toplumdaki statüsü, aile içi iş bölümü, sağlık durumu, destek sistemleri)?

Soru: Yerel toplumla ilk etkileşiminizde karşılaştığınız deneyimler nelerdi?

Soru: Göçmen kimliğinizle bağlantılı olarak, toplumun size karşı tutumlarında farklılıklar yaşadınız mı?

Soru: Türkiye'de göçmen kadın olmak nasıl bir deneyim? Suriye'ye kıyasla Türkiye'de bulunmanızın bir kadın olarak çekici gelen yanları var mıdır?

İş Yaşamına Dahil Olma Sürecine İlişkin Sorular:

Soru: Çalışmak sizin için ne anlam ifade ediyor? Suriye ve Türkiye bağlamlarında neler söyleyebilirsiniz?

Soru: Göç öncesinde çalışıyor muydunuz? Çalışıyorsanız; çalışma durumunuzun aileniz ve toplumunuz üzerinde nasıl bir etkisi vardı?

Soru: Ev içi çalışma deneyiminiz oldu mu? Olduysa deneyimlerinizden bahseder misiniz?

Soru: Aileniz ve yaşadığınız toplumda kadınların ev dışında çalışmasına nasıl yaklaşılırdı?

Soru: İş arama süreciniz ve sonrasındaki deneyimleriniz nelerdir? (aile ve toplum bağlamında)

Soru: İstihdam öncesinde eğitim ve meslek konusunda nasıl bir hazırlık yaptınız?

Soru: İş arama sürecinizde ailenizin veya toplumun beklentileri ile başa çıkmanın zorlukları neler oldu?

Soru: İş arama veya çalışma sürecinizde cinsiyetiniz nedeniyle yaşadığınız herhangi bir ayrımcılık-dışlama fark ettiniz mi? Örnek verebilir misiniz?

Soru: İş arama sürecinizde, göçmen kimliğinizin iş bulma şansınıza etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Soru: İş arama sürecinizde, ekonomik durumunuzun istihdam kararlarınıza etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Soru: İş arama sürecinizde ekonomik sınıfınızın etkilerini hissettiniz mi? Bu durum iş bulma sürecinizi nasıl etkiledi?

Soru: İş arama sürecinizde herhangi bir destek programından faydalandınız mı?

İş Yaşamı Sırası ve Sonrasına İlişkin Sorular:

Soru: Şu an çalışıyor olduğunuz işten bahseder misiniz?

Soru: İlk işinizden başlayarak, şimdiye kadar olan çalışma deneyim ve koşullarınızı anlatır mısınız?

Soru: İş yaşamına dahil olduktan sonra hane içinde ve hane dışındaki deneyimleriniz hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Soru: İş yerinizde cinsiyetiniz nedeniyle karşılaştığınız olumsuz durumlar oldu mu? Bu durumlarla nasıl başa çıktınız?

Soru: İş yerinizde eşitlik konusunda cinsiyetin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Soru: İş yerinizde veya iş görüşmelerinizde göçmen olduğunuz için yaşadığınız olumsuz durumlar oldu mu? Nasıl başa çıktınız?

Soru: Mesleğinizle ilgili olarak, sadece kadın olmakla değil, aynı zamanda göçmen olmanın size etkilerini fark ettiniz mi?

Soru: İş yerinizde veya sosyal yaşantınızda sosyo-ekonomik durumunuzla ilgili herhangi bir ayrımcılık-dışlanma yaşadığınızı düşünüyor musunuz?

Soru: İş yaşamı sürecinizde, işverenlerle ilgili olarak neler yaşadınız? Size göre işverenler hangi konularda daha duyarlı olmalı?

Soru: İş ortamında karşılaştığınız deneyimlere dayanarak, bir işyerinde değişmesi gereken belirli şeyler neler olabilir?

Soru: Aile desteği ve anlayışı sizin için ne kadar önemli? Ailelerin, iş bulma sürecinde nasıl destek olabileceğini düşünüyorsunuz?

Soru: Kamuoyunun tutumu sizin istihdam sürecinizi nasıl etkiledi? Toplumun daha anlayışlı olabilmesi için neler yapılmalı?

Soru: İşten ayrıldıktan sonra hane içinde ve hane dışındaki deneyimleriniz nelerdir? **(Eğer ayrıldıysa)**

İstihdam Sürecine İlişkin Genel Sorular

Soru: İstihdam sürecinde cinsiyet eşitliği ve farklı kültürlerden gelen insanların dahil edilmesi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Soru: Göçmen kadın olarak toplumun size karşı cinsiyetinizin yanı sıra göçmen kimliğinizden dolayı farklı bir muamelede bulunup bulunmadığını düşünüyor musunuz?

Soru: Ayrımcılık-dışlama ile karşılaştığınızda, bu durumla başa çıkmanızı sağlayan güçlü yanlarınız neler oldu?

Soru: İstihdam sürecinizdeki deneyimlerinize dayalı olarak, işverenlerin, iş ortamının, ailenin, kamuoyunun tutumları noktasında hangi yönleri üzerinde değişiklik yapılması gerektiği konusunda neler önerebilirsiniz?

Politika ve Önerilere İlişkin Sorular

Soru: Geçici koruma statüsü hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Soru: Bu statüde olmanızın olumlu ve olumsuz yanlarını açıklayabilir misiniz?

Soru: Türkiye'deki göçmen kadınların istihdamını desteklemek amacıyla yeni politika veya programlar neler olabilir?

EK 2: GÖÇMENLERLE ÇALIŞAN KAMU KURUMU/YEREL YÖNETİM/STK SAHA ÇALIŞANLARINA YÖNELİK GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Değerli Katılımcı,

Geçici koruma statüsündeki kadınların İş yaşamını şekillendiren hane içi ve dışı deneyimlerini anlamaya yönelik gerçekleştirilen bu çalışmada siz kıymetli kamu kurumu/yerel yönetim/STK saha çalışanlarıyla yapacağım görüşmeler çalışmamın tamamlayıcısı olacaktır. Çalışma, tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Gizlilik ilkesi gereği verdiğiniz kimlik bilgileri kimseyle paylaşılmayacaktır. Görüşme boyunca sorulara vereceğiniz içten yanıtlar benim için çok değerlidir. Çalışmaya başlamadan önce ve görüşme süresince sormak istediğiniz bir soru varsa çekinmeden sorabilirsiniz. Yapılacak görüşmeler esnasında her söylediğiniz şey çok değerli olduğu ve bir şey kaçırmamak için izninizle görüşmelerde ses kayıt cihazı bulunduracağım. Ses kaydı sadece tarafımca dinlenecek olup gizliliğiniz korunacaktır. Ancak ses kaydı istememeniz halinde tarafıma bunu bildirirseniz görüşmeyi ses kaydı almadan not alarak gerçekleştireceğim. Görüşme esnasında istediğiniz zaman herhangi bir neden belirtmeksizin görüşmeye son verebilirsiniz.

Çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Araştırmanın Sorusu: Geçici koruma statüsündeki kadınların hane içinde ve hane dışında yaşadıkları ayrımcı/dışlayıcı deneyimler istihdam süreçlerini nasıl şekillendirmektedir?

Bu ana soru bağlamında katılımcıların aşağıdaki soruları cevaplamaları istenmektedir.

1.Kendinizi tanıtır mısınız? (Yaş, Eğitim, Meslek, STK ya da Kurum Deneyim Süresi)?

- **a.** Geçici koruma statüsündeki kadın göçmenlerin istihdam süreçlerine ilişkin deneyimleriniz var mıdır? Varsa nelerdir?
- **b.** Göç alanında çalışma süreniz ve Göç alanındaki çalışma deneyiminizden bahseder misiniz?

2. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdama katılımı yeterli midir? İş piyasasına erişme ve erişmemelerinin nedenleri ve sonuçları nelerdir?

3. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam Sürecine ilişkin sorular:

a. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam sürecinde aile ve hane içinde hangi etmenler istihdam kararlarını etkilemekte ve istihdam deneyimlerini nasıl şekillendirmektedir?

b. Kurumunuzun geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam öncesi sürecine ilişkin destek ve düşünceleri nelerdir? Hangi politika ve programlar geliştirilmelidir?

c. Kurumunuzun geçici koruma statüsündeki kadınların istihdama dahil olduktan sonraki sürecine ilişkin destek ve düşünceleri nelerdir? Hangi mekanizmalar ve kaynaklar sağlanmalıdır?

d. Kurumunuzun geçici koruma statüsündeki kadınların istihdamdan ayrıldıktan sonra karşılaştığı sorunlarla ilgili düşünceleri nelerdir? Kadınların işten ayrılma sonrası destek ihtiyaçları nasıl karşılanmaktadır?

4. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam süreçlerinde, işverenlerin, iş ortamının, ailenin, kamuoyunun tutumları noktasında hangi yönleri üzerinde değişiklik yapılması gerektiği konusunda neler önerebilirsiniz?

5. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve ayrımcılık deneyimleri, politika yapıcılarının ve uygulayıcılarının dikkate alması gereken hangi önlemleri göstermektedir? Düşünceleriniz nelerdir?

6. Önerilere ilişkin sorular:

a. Mevcut politika ve programların etkinliğini nasıl değerlendirilebilirsiniz? Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam sürecinde yaşadıkları zorlukların azaltılması için hangi politika ve önlemler uygulanabilir?

b. Geçici koruma statüsündeki kadınların istihdam sürecindeki deneyimlerine dayalı olarak istihdamda daha adil ve kapsayıcı bir ortam oluşturmak için önerileriniz nelerdir?

EK 3: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Tarih:

Sizi Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Anabilim Dalının öğretim üyesi Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında doktora öğrencisi Hakan COŞKUN tarafından yürütülen "**Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadınların İş Yaşamındaki Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri**" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Araştırmamızın temel amacı geçici koruma altındaki kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini araştırmaktır. Araştırma; bu deneyimlerin hane içinde ve dışında nasıl gerçekleştiğine, bunun iş yaşamına giriş, iş yaşamına dahil olma ve sonrası süreçlerini nasıl şekillendirdiğine kadınlar ve onlara hizmet veren kamu-yerel yönetim ve STK'larda görevli saha çalışanlarının anlatılarından hareketle odaklanmayı hedeflemektedir. Bu sayede geçici koruma altındaki kadınlar için erişilebilir ve sürdürülebilir bir istihdam sürecinin geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Araştırmamızın amacı gereği çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve sizinle mülakat yapılacaktır. Yapılacak olan bireysel görüşmemizde size yarı yapılandırılmış sorular sorularak araştırma için öncelikli konuların gündeme gelmesi sağlanacaktır. Sorular, uzman ve akademisyenlerden görüş alarak hazırlanmış ve açık uçlu cevap verebileceğiniz şekilde oluşturulmuştur. Görüşmemiz sonunda yanıtlarınız özetlenerek bunların doğruluğuyla ilgili görüşleriniz alınacaktır. Ayrıca yanıtlarınızın analiz edilmesi sürecinde de uzman ve akademisyenlerden geri bildirimler alınacaktır.

Araştırmanın veri toplama süreci 20.06.2024-20.08.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Araştırma verilerinin analiz edilmesine görüşmeler devam ederken başlanacak, veri toplama sürecinin bitmesi beklenmeyecektir. Araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulundan gerekli izin alınmıştır.

Eğer araştırmaya katılmayı kabul ederseniz size geçici koruma altındaki kadınların istihdam sürecindeki deneyimlerini anlamaya yönelik sorular sorulacak ve konu hakkındaki görüşlerinizi, düşüncelerinizi, deneyimlerinizi aktarmanız istenecektir. Sizin çalışma için ayırmanız gereken 45-60 dakikalık sürenin yeterli olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katılmanız için yol yemek gibi bir masraf olması durumunda bu miktar araştırma bütçesinden karşılanacaktır. Bunun dışında size herhangi bir

ödeme yapılamayacaktır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Çalışmada sizden alınan bilgileri eksiksiz olarak yazıya dökmek ve bu bağlamda sadece araştırmanın amacı doğrultusunda kullanabilmek amacıyla ses kaydı alınması gerekmektedir. Bu ses kaydı yazılı metin haline getirildikten sonra imha edilecektir. Ses kaydı alınmasını kabul etmezseniz yazılı kayıt alınacaktır. Bu husus katılımcı beyanı kısmında belirtilecektir.

Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak verilerbir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır. Ancak çalışmanın verileri etik kurullar ya da resmi makamlarca gereği halinde incelenebilecektir.

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır ve reddettiğiniz takdirde hiçbir olumsuz durumla karşılaşmayacaksınız. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen bize bildiriniz.

(Katılımcının Beyanı)

Sorumlu araştırmacı Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ve doktora öğrencisi Hakan COŞKUN tarafından Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında "**Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadınların İş Yaşamındaki Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri**" isimli nitel bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya "gönüllü katılımcı" olarak davet edildim.

Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim. Ayrıca gerektiğinde araştırmacı tarafından araştırma dışı tutulabilirim.

Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Banada talebimin olması halinde yol ve yemek ücreti dışında bir ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma kapsamında yapılacak görüşmede ses kaydı/yazılı kayıt yapılmasını kabul ediyorum. Bana ses kayıtlarının üçüncü kişilerin erişemeyeceği biçimde saklanacağının, metin haline getirildikten sonra imha

edileceğinin, kimlik bilgilerimin açığa çıkarılmayacağının güvencesi verilmiştir.

Araştırma ile ilgili bir sorum olduğunda, ... (cep) no'lu telefondan ve Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı adresinden arayabileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu durumun bana herhangi bir zarar getirmeyeceğini de biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırmaya "gönüllü katılımcı" olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti kabul ediyorum.

İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

KATILIMCI			
Adı Soyadı	**Adres**	**GSM**	**İmza**

ARAŞTIRMACI			
Adı Soyadı	**Adres**	**GSM**	**İmza**
Hakan COŞKUN	Munzur Üniversitesi Aktuluk Yerleşkesi Merkez/Tunceli		

Sorumlu Araştırmacı
Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü

Yardımcı Araştırmacı
Doktora Öğrencisi Hakan COŞKUN
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Görüşme tarihi ve saati:

EK 4: ETİK KURUL BELGESİ

Tarih: 04/04/2024 23:17
Sayı: E-66777842-300-00003478723

00003478723

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURULU

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI
02 Nisan 2024	2024/07

İlgi : 28.03.2024 tarihli ve E-12908312-300-00003464170 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Hakan COŞKUN**'un, **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında yürüttüğü ***"Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadınların İş Yaşamındaki Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri"*** başlıklı çalışma Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **02 Nisan 2024** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan **uygun bulunmuştur.**

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

EK 5: İZİNLER

BÜYÜKŞEHİR GAZİANTEP

T.C.
GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kadın, Aile, Eğitim ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı
Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü

Sayı : 74986015-2023 …/05/2023
Konu : Tez Hk

Hacettepe Üniversitesi Doktora Öğrencisi
Sn.Hakan Coşkun

Belediyemize yaptığınız 'Suriyeli Göçmen Kadınların İstihdam Sürecinde Yaşadıkları Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri' konulu tez başlığınız için hem ilgili belediye personelimizle hem de Suriyeli kadınların istihdamına yönelik hizmet veren aşağıda belirtilen merkezlerde yapacağınız görüşmeler için herhangi bir sorun bulunmamaktadır.

Söz konusu görüşmelerin planlanması ve uygulanması noktasında Göç Yönetimi Şube Müdürümüz Önder Yalçın sorumlu olacak ve süreci kolaylaştıracaktır.

Çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Merkez Lİstesi:

Ensar Toplum Merkezi
Gasmek Merkezleri
KAGİDEM
Sada Kadın Kooperatifi

GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kadın, Aile, Eğitim Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı
ADRES : İncilipınar Mah. 3 Nolu Cad. Kat:2
Elektronik ağ : www.gaziantep-bld.gov.tr

Dahili : 1667
TLF : 0 342 211 11 00
FAKS : 0 342 211 12 68

EK 6: ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-DR-21
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	04.01.2023
	FRM-DR-21 **Doktora Tezi Orijinallik Raporu** *PhD Thesis Dissertation Originality Report*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 14.01.2025

Tez Başlığı: Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadınların İş Yaşamındaki Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 330 sayfalık kısmına ilişkin, 14/01/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'dür.

Uygulanan filtrelemeler**:

1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2. ☒ Kaynakça hariç
3. ☒ Alıntılar hariç
4. ☐ Alıntılar dâhil
5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Hakan COŞKUN

Öğrenci Bilgileri			
	Ad-Soyad	Hakan COŞKUN	
	Öğrenci No	N20144529	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Hizmet Anabilim Dalı	
	Programı	Sosyal Hizmet	
	Statüsü	**Doktora** ☒	**Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr** ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Prof. Dr., Kasım KARATAŞ)

*Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.
**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-DR-21
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	04.01.2023
	FRM-DR-21 **Doktora Tezi Orijinallik Raporu** *PhD Thesis Dissertation Originality Report*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

Date: 14.01.2025

Thesis Title (In English): Experiences of Discrimination and Exclusion in Work Life of Syrian Women Under Temporary Protection Status

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 14/01/2025 for the total of 330 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied**:

1. ☒ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ References cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Hakan COŞKUN

Student Information					
	Name-Surname	Hakan COŞKUN			
	Student Number	N20144529			
	Department	Department of Social Work			
	Programme	Social Work			
	Status	**PhD**	☒	**Combined MA/MSc-PhD**	☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Proffesor, Kasım KARATAŞ)

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.